National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946:34
HANDELSDEPARTEMENTET

FÖRSÄKRINGSUTREDNINGEN

FÖRSLAG TILL

LAG OM FÖRSÄKRINGS-RÖRELSE M. M.

II

MOTIV

STOCKHOLM
1946

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 167 s. K.
2. Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman. 115 s. S.
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. Hæggström. 99 s. Jo.
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Petterson. 59 s. Fö.
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Petterson. 351 s. S.
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. S.
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. Fö.
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. Fi.
9. 1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Haeggström. 62 s.
10. Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m.m. Katalog- och Tidskriftstryck. 217 s. K.
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. Idun. 341 s. E.
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. Beckman. 216 s. E.
13. Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. Marcus 72 s. Fi.
14. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 4. Realskolan. Praktiska linjer. Idun. 193 s. E.
15. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. B. Förslag till undervisningsplaner. Idun. 253 s. E.
16. Betänkande angående forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. V. Petterson. 133 s. Jo.
17. Den familjevårdande socialpolitiken. Beckman. 132 s. S.
18. P M angående utvecklingsplanering på jordbrukets område. Marcus. 252 s. Jo.
19. Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. Idun. 92 s. Fo.
20. Betänkande angående den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. Idun. 361 s. S.
21. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar. Norstedt. 71 s. Ju.
22. Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. Marcus. 144 s. H.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag angående moderskapsbidrag. Beckman. 115 s. S.
24. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. Katalog- och Tidskriftstryck. 200 s. S.
25. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. Norstedt. 37 s. Ju.
26. Betänkande angående tjänstepensionsförsäkringens organisation. Marcus. 71 s. H.
27. Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. vij, 378 s. Fi.
28. Bilagor till betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. 95 s. Fi.
29. 1943 års jordbrukstaxeringssakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. Marcus. 282 s. 3 bil. Fi.
30. Socialutbildningssakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. Hæggström. 127 s. E.
31. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 6. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning. Idun. 194 s. E.
32. Betänkande med förslag till förordning angående allmänt kyrkomöte m. m. Hæggström. 161 s. E.
33. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. Norstedt. iv, 150 s. H.
34. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 2. Motiv. Norstedt. vj, 441 s. H.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946: 34
HANDELSDEPARTEMENTET

FÖRSÄKRINGSUTREDNINGEN

FÖRSLAG TILL

LAG OM FÖRSÄKRINGS-RÖRELSE M. M.

II

MOTIV

STOCKHOLM 1946
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
451759

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Innehållsförteckning III

ALLMÄN MOTIVERING.

I. *Koncessionsfrågan* 1

Inledning 1

A. Historik. Gällande bestämmelser 1

Historik s. 1. — Gällande bestämmelser s. 3.

B. Det enskilda försäkringsväsendets struktur och anfattning 5

Olika grupper av försäkringsbolag s. 5. — Olika försäkringsbranscher s. 6. — Försäkringsverksamhetens omfattning s. 7. — Sammanslutningar av försäkringsbolag s. 11. — Försäkringsbolagens personal s. 12.

C. Utredningens förslag 13

1. Principiella synpunkter på koncessionsfrågan 13
2. Vissa frågor beträffande livförsäkringsbolag 16
3. Tjänstepensionsförsäkring 17
4. Koncession för skadeförsäkringsbolag 17
5. Livförsäkring och skadeförsäkring i samma bolag 18
6. Koncession för återförsäkringsbolag 25
7. Koncession för lokalt begränsat bolag 26
8. Försäkringstagares och garanters inflytande i ömsesidiga försäkringsbolag 26
9. Koncession för utländsk försäkringsanstalt 33

II. *Tekniska bestämmelser för livförsäkring* 33

A. Livförsäkringsväsendet i allmänhet 33

1. Allmänna principer för försäkringstekniska lagbestämmelser 33
2. Grundernas innehåll 35
3. Premiegrunderna 37

Säkerhetstillägg s. 38. — Omkostnadsplanen s. 39. — Olika premienivåer s. 39.

4. De tekniska fonderna 40

Försäkringsfonden. Gällande lagbestämmelser s. 41. — Försäkringsfonden. Gällande bestämmelsers innehåll och motivering s. 42. — Försäkringsfonden. Kritik av gällande bestämmelser s. 45. — Försäkringsfonden. Utredningens förslag s. 49. — Utjämningsfond s. 52. — Säkerhetsfond s. 53.

5. Återköp och fribrev 58
6. Belåning 60
7. Verkan av underlåten premiebetalning 60
8. Icke-normala risker 60

Sid.

9. Vinst till försäkringstagarna (återbäring) 63
Direktiven s. 63. — Principiella synpunkter s. 64. — Vinstsystem s. 65. — Räntevinstens fördelning s. 66. — Premieåterbäring. Gällande bestämmelser s. 70. — Bör premieåterbäring bibehållas? s. 72. — Vinstens beskattning s. 73. — Terminologi s. 76. — Utredningens förslag s. 76.

10. Tekniska utredningar 79
11. Konsolideringsåtgärder och täckande av förlust 81
Gällande bestämmelser s. 81. — Behovet av lagändring s. 83. — Allmänna konsolideringsåtgärder s. 86. — Övergångsgrunder s. 87. — Skyddsåtgärder för det nya beståndet s. 89. — Övergångsperiodens avveckling s. 91. — Regler för täckande av förlust s. 92.

B. Tjänstepensionsförsäkring 93
C. Ränte- och kapitalförsäkringsanstalter 97
Verksamhetens struktur s. 97. — Verksamhetens utveckling och nuvarande omfattning s. 98. — Utredningens förslag s. 103.

III. *Folkförsäkringen* 107

1. Folkförsäkringens uppkomst och utveckling 107
2. Folkförsäkringens särdrag 112
3. Utredningens uppdrag 113
4. Folkförsäkringens fortsatta bedrivande 113
5. Gränsdragning mellan stor och liten försäkring 114
6. Faktorer som påverka omkostnaderna 115
Kundtjänsten s. 115. — Premiebetalningstermin s. 118. — Medelförsäkringssumman s. 123.

7. Premienivå och omkostnadsbelastning 125
8. Sammanfattande synpunkter på folkförsäkringen 136
Kraven på folkförsäkringen s. 136. — Premienivå och omkostnadsbelastning s. 137. — Organisationsformer s. 137.

IV. *Obligatorisk dödsfallsförsäkring* 140

V. *Kapitalplaceringsfrågan* 142

1. Allmänna synpunkter 142
Frågans betydelse för livförsäkringsväsendet s. 142. — Utvecklingstendenser på kapitalmarknaden under 1900-talet s. 143.

2. Gällande lagbestämmelser 144
3. Livförsäkringsbolagens placeringar åren 1922—1943 145
4. Jämförelse mellan livförsäkringsbolagens placeringsbehov och placeringsmöjligheter 149
5. Faktorer, som bestämma kapitalplaceringsfrågans betydelse i framtiden 155
Sammanfattning s. 159.

6. Riktlinjer för placeringsbestämmelsernas utvidgning 160
7. Fri placeringsrätt 161
8. Placering i kvalificerade värdehandlingar m. m. 166
Statsskuldförbindelser s. 166. — Obligationer, utfärdade av vissa kreditinstitut s. 167. — Fordringsbevis, utfärdade av bank s. 168. — Obligationer och andra skuldförbindelser, utfärdade av svensk kommun s. 170. — Av trafik- eller industriföretag utfärdade obligationer s. 170. — Inteckningar s. 174. — Tomträtt s. 181. — Utländska värdehandlingar s. 185. — Övriga värdehandlingar s. 187. — Tillgångar av annan art än värdehandlingar s. 187.

Sid.

VI. *Livförsäkringsväsendets ekonomi under perioden 1930—1943* 187

Överskottet å livförsäkringsverksamheten s. 189. — Förräntning av fonderna s. 191. — Fria reserver jämförda med försäkringsfonden s. 193.

VII. *De lokala försäkringsbolagen* 195

A. Koncession och tillsyn 195

1. Gällande bestämmelser 195

Läns- och häradsbolag s. 196. — Sockenbolag s. 196.

2. Äldre bestämmelser. Reformförslag 196
3. Omfattningen av läns- och häradsbolagens verksamhet 200
4. Utredningens förslag 201

Läns- och häradsbolag s. 201. — Sockenbolag s. 204.

B. Allframtidsförsäkring 204

C. Återförsäkring 205

Gällande regler s. 205. — Utredningens förslag s. 207.

VIII. *Försäkringsinspektionen* 208

1. Nuvarande organisation och verksamhet 208

Försäkringsinspektionens ämbetsuppgifter s. 208. — Organisation och personal s. 209. — Granskning af bolagsordningar och grunder s. 210. — Försäkringsbolagens uppgiftsskyldighet s. 210. — Formulären för bolagens uppgifter till försäkringsinspektionen s. 211. — Granskningsarbetet inom inspektionen s. 213. — Inspektioner av försäkringsbolag s. 216. — Övrig verksamhet s. 217.

2. Återverkningar av utredningens förslag på försäkringsinspektionens verksamhet och omkostnader 218

Nuvarande personalstat s. 221. — Erforderlig personalökning s. 222. — Placering i lönegrad s. 224. — Förslag till personalstat s. 227. — Kostnaderna för försäkringsinspektionens verksamhet och deras finansiering s. 227.

3. Publicitetsfrågan 228

Gällande bestämmelser s. 228. — Nuvarande praxis s. 229. — Utredningens förslag s. 231.

IX. *Bolagsrättsliga bestämmelser* 234

Inledning s. 234. — Allmänna synpunkter s. 235. — Begreppet affärsmässig försäkringsrörelse s. 238. — Ömsesidigt försäkringsbolags rättsliga struktur s. 240. — Försäkringsbolags bildande s. 243. — Aktiekapital och garantikapital s. 245. — Aktiebrev till innehavaren eller till viss man s. 247. — Föreskrifter till förhindrande av dold apportbildning s. 247. — Ökning av aktiekapitalet s. 248. — Nedsättning av aktiekapitalet s. 248. — Reservfond och säkerhetsfond s. 256. — Täckande av förlust 258. — Styrelse och verkställande direktör s. 261. — Redovisning s. 261. — Revision s. 267. — Fusion. Frivillig överlåtelse av försäkringsbestånd s. 268. — Likvidation och upplösning s. 271. — Särskild administration s. 273.

X. *Skattefrågan* 275

1. Inledning 275
2. Nuvarande regler för livförsäkringsbolagens beskattning 276
3. Utredningens förslag 280

Överskottsbeskattningen s. 280. — Ränteskatten s. 283. — Ändring av spärrregeln s. 285. — Den ekonomiska innebörden av de föreslagna ändringarna s. 288.

4. Vissa brister i lagstiftningen rörande livförsäkringsväsendets beskattning 290

Gränsdragning mellan kapitalförsäkring och pensionsförsäkring s. 290. — Ränteskatten vid kapitalförsäkring s. 291. — Sjuk- och invaliditetsförsäkring s. 291. — Understödsföreningarnes beskattning s. 292. — Spörsmål avseende taxeringen s. 292.

Sid.

SPECIELL MOTIVERING.

Förslaget till lag om försäkringsrörelse 295
Förslaget till lag ang. införande av nya lagen om försäkringsrörelse 346
Förslaget till lag om ändring av kommunalskattelagen 349

SÄRSKILDA YTTRANDEN.

Särskilt yttrande av herr Hermansson 353
Särskilt yttrande av herr Stern 362

BILAGOR.

Bilaga 1. Livförsäkringsbolagens nyanskaffning under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942 365
Bilaga 2. Livförsäkringarnas fördelning på olika premieterminer 382
Bilaga 3. Fastighetsförvaltningens räntabilitet 388
Bilaga 4. Lönekostnaderna för livförsäkringsbolagens centrala förvaltning .. 402
Bilaga 5. Vissa spörsmål avseende livförsäkringsbolagens ombud 408

I. Koncessionsfrågan.

Inledning.

Uttrycket koncession torde icke vara fullt entydigt. I den följande framställningen förstås därmed tillstånd av offentlig myndighet att driva viss ekonomisk verksamhet. För rätt att driva affärsmässig försäkringsverksamhet kräves enligt gällande lagstiftning Konungens stadfästelse å bolagsordning och, i vissa fall, å försäkringstekniska grunder. Här föreligger sålunda redan nu koncessionsplikt.

Det ligger i sakens natur, att koncessionsprövningen bör gestaltas efter förhållandena på det ifrågavarande verksamhetsområdet och med hänsyn till arten av det intresse det allmänna där anser sig böra bevaka. I direktiven för försäkringsutredningen har departementschefen erinrat om att under senare år framträtt en ökad tendens till stiftande av nya bolag. Med hänsyn bland annat härtill samt till vissa av departementschefen angivna frågor rörande folkförsäkringen ansåg departementschefen, att principerna för stadfästelse av bolagsordning för försäkringsbolag borde göras till föremål för utredning. Härvid borde undersökas, huruvida nuvarande anordning borde bibehållas eller om icke vid prövning av bolagsordning för ett nygrundat försäkringsbolag även andra synpunkter borde anläggas, såsom exempelvis huruvida bolaget kunde anses nyttigt för det allmänna.

A. Historik. Gällande bestämmelser.

Historik. Den av svenska företag bedrivna livförsäkringsverksamheten i vårt land daterar sig från mitten av 1800-talet. Vid denna tid hade skadeförsäkringen redan vunnit en icke obetydlig omfattning. Tillsynslagstiftningen är däremot av betydligt senare datum.

I en år 1878 till Kungl. Maj:t ingiven skrift anförde Försäkringsföreningen i Stockholm (numera Svenska Försäkringsföreningen), att föreningen, som hade till huvudsaklig uppgift att verka för försäkringsväsendets sunda och ändamålsenliga utveckling inom landet, med detta mål för ögonen mäst i främsta rummet ägna uppmärksamhet åt besvarande av den frågan, huruvida särskilda lagbestämmelser kunde finnas vara av behovet påkallade för att på

lämpligt sätt ordna försäkringsväsendet och göra detsamma mäktigt av en i god riktning alltjämt fortgående utveckling. Skrivelsen fortsätter:

Härvid hade föreningen visserligen icke förbisett, att lagstiftaren borde sorgfälligt undvika överskridandet av gränsen för det område, inom vilket den mänskliga verksamheten borde lämnas frihet att röra sig utan statsmaktens inblandning. Men föreningen hade av flera skäl trott sig kunna antaga såsom allmänt erkänt, att försäkringsrörelse i allmänhet och synnerligast då därmed avses meddelande av försäkring å människors liv och därav beroende förhållanden såsom liv-, ränte- och kapitalförsäkring, vore av beskaffenhet att för sådan rörelse måste gälla andra bestämmelser än de, som kunde anses tillfyllestgörande för de flesta andra grenar av den mänskliga verksamheten. Om därför än de inländska försäkringsanstalternas ställning likasom den av utländska dylika anstalter här i riket utövade verksamhet lyckligtvis icke för närvarande gåve grundad anledning till farhågor, så bjöde likväl klokheten att vara betänkt på åstadkommandet av sådan lagstiftning, varigenom staten, såvitt på honom kunde och borde ankomma, medverkade till ett ändamålsenligt ordnande av försäkringsväsendet samt därigenom bidroge till detsammas, för höjande av det allmänna välståndet synnerligen önskvärda utveckling.

Försäkringsföreningens skrivelse åtföljdes av två inom föreningen utarbetade utkast till författningar avseende inländska respektive utländska försäkringsbolag med verksamhet i Sverige. Beträffande svenska bolag föreslogs bl. a., att »de, som vilja — — — driva försäkringsrörelse av vad slag som helst, skola hos Kungl. Maj:t om nådigt tillstånd därtill sig anmäla och därvid inlämna det för anstalten antagna förslag till reglemente; befinnes detta reglemente överensstämma med de i ämnet givna föreskrifter samt lag och författningar i övrigt, meddelas tillstånd till rörelsens drivande, i sammanhang varmed reglemente fastställes».

Sedan utlåtande inhämtats från skilda håll över föreningens förslag, uppdrog Kungl. Maj:t — som fann frågan om försäkringsväsendets ändamålsenliga ordnande vara synnerligen förtjänt av uppmärksamhet — åt expeditionschefen, sedermera landshövdingen *C. A. Sjöcrona* att verkställa granskning av föreningens förslag och i anledning därav avgiva utlåtande samt utarbeta författningsförslag i ämnet. Sjöcrona avgav under år 1883 underdånigt betänkande med förslag till författningar angående försäkringsväsendets ordnande. I koncessionshänseende upptog Sjöcronas författningsförslag beträffande inhemska försäkringsanstalter den bestämmelsen, att prövningen av stadgarna skulle omfatta icke blott desammas överensstämmelse med ifrågavarande förordning samt i övrigt gällande bestämmelser utan även huruvida därutöver, med avseende å vidden och beskaffenheten av anstaltens rörelse, särskilda föreskrifter kunde erfordras angående säkerhet för fullgörande av anstaltens förbindelser eller i annat syftemål.

Den tilltänkta försäkringslagstiftningen fick anstå i avbidan på resultatet av en pågående utredning angående revision av bolagslagstiftningen. Vid ifrågavarande tid gällde kungl. förordningen den 6 oktober 1848 angående aktiebolag, vilken omfattade jämväl försäkringsaktiebolagen och byggde på koncessionsprincipen. Emellertid utfärdades år 1886 i administrativ ordning två särskilda förordningar av provisorisk karaktär angående tillsyn över inländska respektive utländska försäkringsanstalter. Koncession erfordrades

icke utan endast en anmälan om att försäkringsanstalt trätt i verksamhet. För rätt att driva verksamheten i aktiebolagsform fordrades dock koncession enligt den allmänna aktiebolagslagen.

I sammanhang med den lagstiftning angående bolag och föreningar för ekonomisk verksamhet, som kom till stånd under år 1895, utfärdades även en specialförfattning rörande ett visst slag av försäkringsanstalter, nämligen lagen den 28 juni 1895 om aktiebolag, som driva försäkringsrörelse. Denna lag avsåg huvudsakligen att för försäkringsaktiebolagen bibehålla det för de vanliga aktiebolagen genom 1895 års lagstiftning upphävda koncessionssystemet. De på ömsesidighet grundade försäkringsanstalterna blevo helt och hållet oberörda av den nya bolagslagstiftningen; lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet stadgade uttryckligen, att vad i denna lag vore föreskrivet ej skulle äga tillämpning å försäkringsföreningar.

Lagen den 24 juli 1903 om försäkringsrörelse — omfattande alla slag av affärsmässigt bedriven försäkringsverksamhet — är på detta område den första egentliga tillsynslagen i vårt land. Densamma avsåg såväl aktiebolag som bolag grundat på delägarnas ömsesidiga ansvarighet. Lagen byggde på koncessionssystemet och reglerna härutinnan anslöto sig nära till Sjöcronas förslag.

Gällande bestämmelser. Lagen den 25 maj 1917 om försäkringsrörelse har utan ändring upptagit koncessionsbestämmelserna i 1903 års lagstiftning. Enligt 3 § skola de, som vilja stifta försäkringsaktiebolag, upprätta fullständig bolagsordning samt däråa söka Konungens stadfästelse. Avser bolagets rörelse livförsäkring eller avser rörelsen annat slag av försäkring för all framtid eller för längre tid än tio år, skola tillika upprättas bestämmelser angående vissa grunder för försäkringsverksamheten samt däråa sökas Konungens stadfästelse. Konungen prövar bolagsordningens och de övriga grundernas överensstämmelse med denna lag samt lag och författning i övrigt, så ock om och i vad mån särskilda bestämmelser därutöver må, med hänsyn till vidden och beskaffenheten av bolagets rörelse, erfordras. Å beslut om ändring av stadfäst bolagsordning eller av övriga stadfästa grunder för bolags verksamhet skall ock sökas Konungens stadfästelse. — För de ömsesidiga bolagen finnas likalydande bestämmelser meddelade i 117 §. I särskilda lagrum lämnas därjämte för båda associationsformerna normerande föreskrifter om innehållet i bolagsordning och försäkringstekniska grunder.

Innebörden av de refererade koncessionsbestämmelserna, vilka avse såväl liv- som skadeförsäkring, är i viss mån omstridd. Meningsskiljaktigheten avser spörsmålet huruvida den omständigheten, att bolagsordningen och övriga grunder överensstämma med lag och författning, i och för sig berättigar till koncession eller om koncessionsmyndigheten vid prövningen äger anlägga även andra synpunkter. Lagens förarbeten lämna icke någon säker ledning för tolkningen. Icke heller rättspraxis är entydig. Åtskilliga av Kungl. Maj:ts resolutioner i koncessionsärenden under åren närmast efter tillkomsten av 1917 års lag giva vid handen, att prövningen icke stannat vid de for-

mella förutsättningarna. I ett flertal fall avslog Kungl. Maj:t på lämplighetsskäl framställning om rätt att utvidga bestående rörelse med nya försäkringsformer. Emellertid har Kungl. Maj:t under senare år intagit en till synes motsatt ståndpunkt i ett par uppmärksammade koncessionsärenden. Under år 1942 begärdes koncession för ett ömsesidigt livförsäkringsbolag, avsett att anslutas till viss koncern av skadeförsäkringsbolag. Försäkringsinspektionen framhöll i remissyttrande, att behovet av livförsäkringsbolag redan vore väl fyllt; eftersom behovsprövning emellertid icke kunde ske enligt gällande lag och erinran mot ansökningen icke kunde göras ur försäkringsteknisk synpunkt, ansåg sig inspektionen skyldig tillstyrka bifall till ansökningen. Två reservanter i försäkringsinspektionen avstyrkte bifall till framställningen och anförde i korthet följande: Huvudmotivet för bolagets bildande torde få antagas vara att genom livförsäkringsbranschens införlivande med arbetsprogrammet hos den koncern, i vilken det nya bolaget skulle utgöra ett led, bereda koncernen möjlighet att mera effektivt utnyttja sin fältorganisation. Även om en sådan utvidgning av verksamheten låge i koncernens intresse, kunde denna omständighet — ur vidare synpunkt sett — icke anses utgöra tillräckligt skäl för bildandet av ytterligare ett livförsäkringsbolag. Något ytterligare behov av livförsäkringsbolag funnes icke. Denna synpunkt borde i själva verket vara avgörande. Stadgandet i 117 § försäkringslagen finge anses innebära, att Kungl. Maj:t har befogenhet att förhindra bildandet av bolag, som under förhandenvarande förhållanden icke kunde anses ur det allmännas synpunkt gagneligt.

Frågan om innebörden av försäkringslagens koncessionsbestämmelser var här ställd på sin spets. Kungl. Maj:t meddelade den 17 april 1942 stadfästelse å bolagsordningen och de försäkringstekniska grunderna.* I ett senare likartat fall intog Kungl. Maj:t samma ståndpunkt.** Det må tilläggas, att de för försäkringsutredningen i denna del meddelade direktiven uppenbarligen bygga på den uppfattning, som kommit till uttryck i dessa rättsfall.

Till belysning av de senaste årens rättspraxis på detta område må slutligen ett aktuellt koncessionsärende här omnämnas. Livförsäkringsaktiebolaget Thule, som driver individuell livförsäkring, hemställde år 1943 om stadfästelse å grunder jämväl för kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Efter inhämtande av remissyttranden anförde departementschefen till statsrådsprotokollet den 22 september 1944, att Thules ansökan om tillstånd att med sin försäkringsverksamhet förena kollektiv tjänstepensionsförsäkring föranlett en diskussion av vissa grundläggande problem rörande den lämpligaste gestaltningen av denna ur social synpunkt mycket värdefulla försäkringsform. Departementschefen vore icke beredd att på det föreliggande materialet fatta ståndpunkt till dessa ur olika synpunkter vanskliga och svårlösta spörsmål. Ytterligare utredning av frågorna vore erforderlig. I avbidan på det resultat, vartill en sådan utredning kunde leda, ämnade departementschefen tills vi-

* Stadfästelse å bolagsordning för Försäkringsbolaget Liv-Göta, ömsesidigt.

** Underdånig framställning från Valand, ömsesidigt försäkringsbolag, angående grunder för folkförsäkring. Kungl. Maj:ts resolution den 19 juni 1942.

dare icke göra hemställan om vare sig bifall till eller avslag å Thules föreliggande koncessionsansökan. Samma dag tillkallade departementschefen, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande, särskilda utredningsmän för denna fråga.

I anledning av väckta motioner anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 juni 1945 bl. a., att Kungl. Maj:t ville låta skyndsamt utarbeta och framlägga förslag till en provisorisk lagstiftning till förhindrande av att nya och ur det allmännas synpunkt icke önskvärda försäkringsanstalter bildades eller redan bestående försäkringsföretag började ny icke önskvärd verksamhet under den tid frågor rörande försäkringsverksamhetens framtida utformning vore under utredning. Sedan sådant förslag utarbetats och antagits av riksdagen, utfärdades den 14 december 1945 lag om vissa inskränkningar i rätten att driva försäkringsrörelse (nr 845), kallad *spärrlagen*. Lagen är i allt väsentligt utformad i överensstämmelse med riksdagens anhållan.

B. Det enskilda försäkringsväsendets struktur och omfattning.

Olika grupper av försäkringsbolag. De inhemska försäkringsbolag, som driva verksamhet i vårt land, kunna uppdelas i tre grupper, nämligen

grupp 1, försäkringsbolag med av Konungen stadfäst bolagsordning,
grupp 2, försäkringsbolag med av länsstyrelse stadfäst bolagsordning och
grupp 3, försäkringsbolag utan officiellt stadfäst bolagsordning.

De till grupp 1 hörande bolagen driva med få undantag verksamhet i hela riket och pläga därför betecknas såsom *riksbolag*. I fråga om den bolagsrättsliga strukturen äro de antingen aktiebolag eller ömsesidiga bolag. Bolagen tillhörande grupp 2 betecknas såsom *läns- eller häradsbolag*. Deras verksamhet är begränsad till försäkring av egendom inom visst län. Den tredje gruppen omfattar de s. k. *sockenbolagen*, i regel mindre företag, vilkas verksamhetsområde är mindre än ett härad, eller, där det omfattar delar av flera härad, mindre än tio socknar. Sistnämnda bolag stå icke under offentlig tillsyn i egentlig mening men äro skyldiga att till försäkringsinspektionen lämna vissa upplysningar rörande sin verksamhet. Läns-, härads- och sockenbolagen äro samtliga ömsesidiga bolag. År 1943 omfattade de olika grupperna följande antal bolag:

Grupp 1.	Aktiebolag	47
	Ömsesidiga bolag	94
Grupp 2.	Läns- och häradsbolag	176
Grupp 3.	Sockenbolag	975

Det må framhållas, att i de 94 ömsesidiga bolag, som hänförts till grupp 1 (riksbolagen), ingå även ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna, vilkas antal är 14.

Jämte de nu nämnda bolagen driva för närvarande 33 utländska bolag försäkringsrörelse här i riket. Av dessa äro 13 engelska, 8 danska, 4 tyska,* 3 schweiziska, 2 norska, 2 franska och 1 finskt. Nio utländska bolag, som tidigare drivit livförsäkringsrörelse, ha numera upphört med anskaffningsverksamheten, varefter bestånden i regel förvaltas av svenska livförsäkringsbolag.

Olika försäkringsbranscher. Den enskilda försäkringsverksamheten företer en rik differentiering med hänsyn till såväl försäkringsobjektens beskaffenhet som arten av de risker, mot vilkas ekonomiska följder denna verksamhet har att skydda. Verksamheten är uppdelad på ett flertal försäkringsgrenar, såsom framgår av följande översikt, vari även angivits i vilken utsträckning samma gren drives av flera bolag.

Försäkringsgren	Svenska riksbolag aktie-bolag	ömsesidiga bolag	Utländska bolag
Livförsäkring	7**	14	2
Försäkring i ränte- och kapitalförsäkringsanstalter	—	14	—
Sjukförsäkring för längre tid än 10 år	2	1	—
Olycksfalls- och sjukförsäkring (frivillig)	15	15	7
Obligatorisk olycksfallsförsäkring	—	9	—
Trafikförsäkring	14	13	5
Automobilförsäkring	14	13	5
Brandförsäkring	19	19	23
Transportförsäkring: sjö	14	6	1
luft	2	—	—
annan	13	6	—
Luftfärdsförsäkring	12	2	—
Ansvarighetsförsäkring	17	14	6
Garantiförsäkring	9	8	—
Kreditförsäkring	5	1	—
Inbrottsförsäkring	16	14	7
Cykelförsäkring	15	10	1
Maskinförsäkring	4	7	—
Glasförsäkring	15	12	—
Vattenledningsskadeförsäkring	16	12	3
Regnförsäkring	2	1	—
Storm- och hagelskadeförsäkring	1	1	—
Hagelskadeförsäkring (avseende enbart växande gröda)	—	4	—
Husdjursförsäkring	—	8	1
Smyckeförsäkring	3	—	—
Övrig skadeförsäkring	1	1	—
Tillsammans	216	205	61

De anförda siffrorna ge vid handen, att vad riksbolagen beträffar aktiebolagen representera sammanlagt 214 och de ömsesidiga bolagen 205 bransch-

* Intet av dessa bolag tecknar nya försäkringar. I tvenne bolag förvaltas beståndet tillsvidare av generalagenturen; ett bestånd har övertagits av ett konsortium av svenska försäkringsbolag och i ett bolag är beståndet avvecklat.

** Exklusive Liv-Victoria, som icke tecknar nya försäkringar.

affärer, vartill komma de utländska bolagen med 61 affärer. Om man inskränker sig till skadeförsäkringen och bortser från den obligatoriska olycksfallsförsäkringen, ger följande sammanställning en bild av i vilken utsträckning försäkringsbolagen i genomsnitt representera flera branscher.

	Svenska riksbolag		Utländska bolag
	aktie-bolag	ömsesidiga bolag	
Antal skadeförsäkringsbolag	41	56	31
Antal skadeförsäkringsbranscher	207	167	59
Antal branschaffärer per bolag	5·0	3·0	1·9

Medan aktiebolagen i genomsnitt representera 5 och de ömsesidiga bolagen 3 skadeförsäkringsbranscher, gestalta sig förhållandena synnerligen växlande beträffande bolagen individuellt, i det branschaffärernas antal växlar mellan 1 och 17 för aktiebolagen och mellan 1 och 14 för de ömsesidiga bolagen. För de utländska bolagen med i genomsnitt omkring 2 branscher, växlar antalet från 1 till 6.

I de ovan lämnade branschöversikterna ha icke de lokalt begränsade försäkringsbolagen medtagits. Deras verksamhet, som är inskränkt till brand-, sjö-, husdjurs- och hagelskadeförsäkring samt i ett fall till glasförsäkring, framgår av följande tablå.

	Antal lokala bolag, som driva nedan angivna försäkringsgrenar	
	Läns- och häradsbolag	Socken-bolag
Brandförsäkring	95	234
Sjöförsäkring	12	14
Husdjursförsäkring	64	727
Hagelskadeförsäkring	4	—
Glasförsäkring	1	—
Antal branschaffärer	176	975
Antal bolag	176	975
Antal branschaffärer per bolag	1	1

För samtliga dessa bolag gäller, att intet bolag driver mer än en bransch.

Försäkringsverksamhetens omfattning. Sammanställningen i *tab. 1* av premierna för direkt försäkring i Sverige år 1943 är ägnad att belysa såväl de olika försäkringsgrenarnas omfattning som omfattningen av den verksamhet, som bedrives av de olika grupperna av försäkringsbolag. Såsom framgår av tabellen uppgick det premiebelopp, som nämnda år inbetalades till de enskilda försäkringsbolagen, till 572 miljoner kronor. De dominerande försäkringsgrenarna voro liv-, brand- och sjöförsäkring med respektive 54, 17 och 9 % av den totala premieinkomsten för direkt försäkring. Av denna premieinkomst kom icke mindre än 93 % på riksbolagen, varav 42 % på aktiebolag och 51 % på ömsesidiga bolag, samt 4,1 % på de lokalt begränsade bolagen och 2,5 % på de utländska bolag, vilka driva direkt försäkring i Sverige.

Tab. 1. Premier i 1 000-tal kronor för direkt försäkring i Sverige år 1943.

Försäkringsgren	Riksbolag		Läns- och häradsbolag	Socken-bolag	Utländska bolag	Summa	Procentuell fördelning
	Aktiebolag	Ömsesidiga bolag					
Livförsäkring	114 633	193 478	—	—	1 937	**310 048**	54·2
Försäkring i ränte- och kapitalförsäkringsanstalter	—	2 000	—	—	—	**2 000**	0·4
Sjukförsäkring för längre tid än 10 år	3 055	485	—	—	—	**3 540**	0·1
Olycksfalls- och sjukförsäkring (frivillig)	14 886	12 819	—	—	2 430	**30 135**	5·3
Obligatorisk olycksfallsförsäkring	—	22 519	—	—	—	**22 519**	3·9
Trafikförsäkring	3 998	2 714	—	—	871	**7 583**	1·3
Automobilförsäkring	5 203	2 858	—	—	1 000	**9 061**	1·6
Brandförsäkring	48 956	20 228	17 370	1 809	6 467	**94 830**	16·6
Transportförsäkring:							
sjö	31 344	19 809	368	132	375	**52 028**	9·1
luft	13	—	—	—	—	**13**	0·0
annan	1 216	192	—	—	—	**1 408**	0·2
Luftfärdsförsäkring	693	194	—	—	—	**887**	0·2
Ansvarighetsförsäkring	5 921	2 318	—	—	1 178	**9 417**	1·7
Garantiförsäkring	362	221	—	—	—	**583**	0·1
Kreditförsäkring	147	1	—	—	—	**148**	0·0
Inbrottsförsäkring	2 866	1 036	—	—	80	**3 982**	0·7
Cykelförsäkring	1 083	1 166	—	—	15	**2 264**	0·4
Maskinförsäkring	1 602	518	—	—	—	**2 120**	0·4
Glasförsäkring	1 270	576	24	—	—	**1 870**	0.3
Vattenledningsskadeförsäkring	2 310	1 081	—	—	10	**3 401**	0·6
Storm- och hagelskadeförsäkring	158	2	—	—	—	**160**	0·0
Regnförsäkring	110	36	—	—	—	**146**	0·0
Smyckeförsäkring	185	—	—	—	—	**185**	0·0
Hagelskadeförsäkring	—	553	114	—	—	**667**	0·1
Husdjursförsäkring	—	8 853	1 687	2 276	22	**12 838**	2·2
Övrig skadeförsäkring	9	39	—	—	—	**48**	0·0
Summa	**240 020**	**293 696**	**19 563**	**4 217**	**14 385**	**571 881**	100·0
Procentuell fördelning	42·0	51·4	3·4	0·7	2·5	100·0	

En bild i stora drag av försäkringsväsendets ekonomi har givits i *tab. 2*, som för olika grupper av bolag lämnar upplysning om såväl dessa gruppers inkomster och utgifter som deras tillgångar och skulder. För att göra sammanställningen mera överskådlig ha sådana inkomster och utgifter uteslutits, som hänföra sig till återförsäkringsförhållandena, och som till följd därav innebära ekonomiska transaktioner endast mellan försäkringsbolagen inbördes.

Premieinkomsten såväl som utbetalningarna för försäkringsfall avse direkt försäkring i Sverige. Då det gäller att ange storleken av de utgifter, som krävas för erforderlig avsättning till bolagens s. k. tekniska reserver, vilka i stort sett svara mot värdet av bolagens förpliktelser gentemot försäkringstagarna, har det dock icke varit möjligt att ange de tekniska reserverna för den direkta affären, då desamma icke framgå av bokföringen. Då den di-

	Livförsäkring			Liv- och brandförs. aktiebolag	Skadeförsäkring					Totalt
	Aktiebolag	Ömsesidiga bolag*	Summa		Aktiebolag	Ömsesidiga bolag	Läns- och häradsbol.	Sockenbolag	Summa	
Inkomster.										
Premier för dir. förs. i Sverige	71·6	195·5	267·1	68·2	100·2	98·2	19·5	4·2	222·1	557·4
Ränta och annan avkastn. av kapital (saldo)	25·5	67·4	92·9	22·6	6·9	17·6	2·1	1·1	27·7	143·2
Övriga inkomster	—	—	—	16·8	5·6	—	—	—	5·6	22·4
Summa	**97·1**	**262·9**	**360·0**	**107·6**	**112·7**	**115·8**	**21·6**	**5·3**	**255·4**	**723·0**
Utgifter.										
Utbet. för förs.fall för dir. förs. i Sverige	37·9	72·6	110·5	27·9	44·8	57·9	12·7	3·0	118·4	256·8
Ökning av tekniska reserver för eg. räkn.**	36·2	135·8	172·0	38·3	20·3	15·2	0·3	—	35·8	246·1
Utskylder och ökning av skattereserv	2·8	2·4	5·2	2·5	3·1	3·9	—	—	7·0	14·7
Förvaltningskostnader för egen räkning	7·8	30·3	38·1	33·1	37·2	18·5	4·2	0·6	60·5	131·7
Övriga utgifter	4·4	7·9	12·3	—	—	9·7	0·8	—	10·5	22·8
Överskott	8·0	13·9	21·9	5·8	7·3	10·6	3·6	1·7	23·2	50·9
Summa	**97·1**	**262·9**	**360·0**	**107·6**	**112·7**	**115·8**	**21·6**	**5·3**	**255·4**	**723·0**
Disposition av överskottet.										
Till säkerhetsfond	0·6	1·1	1·7	1·5	0·2	0·3	—	—	0·5	3·7
» premieåterbärings- och vinstfonder	5·1	4·1	9·2	1·6	0·1	1·6	—	—	1·7	12·5
» konsolideringsfonder	1·0	7·1	8·1	— 0·6	2·1	8·1	3·6	1·7	15·5	23·0
» utdelning åt aktieägare och garanter	0·3	0·2	0·5	2·0	3·5	0·4	—	—	3·9	6·4
» övriga ändamål	1·0	1·4	2·4	1·3	1·4	0·2	—	—	1·6	5·3
Summa	**8·0**	**13·9**	**21·9**	**5·8**	**7·3**	**10·6**	**3·6**	**1·7**	**23·2**	**50·9**
Tillgångar $^{31}/_{12}$ 1943.										
Kassa och banktillgodohavanden	5·0	11·0	16·0	13·3	57·6	34·8	27·0	22·6	142·0	171·3
Obligationer	339·3	1 025·6	1 364·9	334·6	92·7	147·7	29·7	3·8	273·9	1 973·4
Svenska kommunlån	26·6	148·5	175·1	28·2	2·0	13·1	2·5	—	17·6	220·9
» inteckningslån	259·3	576·8	836·1	266·1	87·8	323·2	4·6	5·9	421·5	1 523·7
Andra värdehandlingar	38·7	51·7	90·4	61·0	42·4	14·1	2·8	—	59·3	210·7
Lån mot säkerhet av försäkringsbrev	82·4	97·8	180·2	36·0	—	—	—	—	—	216·2
Fastigheter	35·3	55·2	90·5	8·8	12·2	37·9	5·8	—	55·9	155·2
Övriga tillgångar	22·8	31·3	54·1	35·4	102·7	52·8	6·3	3·5	165·3	254·8
Summa	**809·4**	**1 997·9**	**2 807·3**	**783·4**	**397·4**	**623·6**	**78·7**	**35·8**	**1 135·5**	**4 726·2**
Skulder $^{31}/_{12}$ 1943.										
Försäkringsfond för egen räkning	698·2	1 799·5	2 497·7	627·5	170·3	276·2	2·4	—	448·9	3 574·1
Premieåterbärings- och vinstfonder	35·8	55·3	91·1	13·0	1·2	0·1	—	—	1·3	105·4
Övriga tekniska reserver	34·1	53·2	87·3	15·4	6·8	7·5	—	—	14·3	117·0
Skattereserver och övriga skulder	35·5	67·2	102·7	55·2	102·2	60·8	1·2	—	164·2	322·1
Aktiekapital resp. garantikapital	3·9	4·1	8·0	39·5	57·2	8·2	—	—	65·4	112·9
Kapital i övrigt	1·9	18·6	20·5	32·8	59·7	270·8	75·1	35·8	441·4	494.7
Summa	**809·4**	**1 997·9**	**2 807·3**	**783·4**	**397·4**	**623·6**	**78·7**	**35·8**	**1 135·5**	**4 726·2**

* Inkl. ränte- och kapitalförsäkringsanstalter.

** Försäkringsfond, återköpsreserv, säkerhetsfond, utjämningsreserv, premieåterbärings- och vinstfonder samt, i fråga om skadeförsäkring, regleringsfond för trafikförsäkring och reservfond för smittförsäkring med statsbidrag.

rekta affären emellertid är av ungefär samma storlek som den affär bolagen med hänsyn till ingående och avgiven återförsäkring behålla för egen räkning, har i stället valts de tekniska reserverna för sistnämnda affär, vilket icke kommer att förrycka bilden. Detsamma torde gälla förvaltningskostnaderna. I fråga om dessa ha angivits förvaltningskostnaderna för egen räkning i stället för förvaltningskostnaderna för den direkta affären. De avvikelser, som uppstå därigenom, att vissa poster hänföra sig till den direkta affären, medan andra avse affären för egen räkning, komma till uttryck i en viss ändring av posterna »övriga inkomster» och »övriga utgifter». För varje grupp av bolag har angivits huru det överskott, som uppkommit på årets rörelse, disponerats. I fråga om uppgifterna rörande tillgångar och skulder må framhållas, att storleken av det egna kapitalet utöver aktie- respektive garantikapital särskilt angivits.

Vid uppdelningen på olika grupper av bolag har livförsäkring och skadeförsäkring hållits isär. För de tre liv- och brandförsäkringsaktiebolagen Skandia, Svea och Skåne har dock någon sådan uppdelning icke kunnat åstadkommas, varför de sammanförts till en särskild grupp. Ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna ha sammanförts med de ömsesidiga livförsäkringsbolagen. Den av Eir, Valkyrian och Salus bedrivna sjukförsäkringen för längre tid än 10 år har i tabellen hänförts till skadeförsäkring, medan den i SPP:s tjänstepensionsförsäkring ingående sjuk- och invaliditetsförsäkringen redovisats under livförsäkring.

De i tabellen angivna siffrorna torde knappast behöva någon kommentar. Ett par omständigheter må dock framhållas. Fördelningen efter tillgångarnas art företer betydande olikheter mellan olika grupper av bolag. Placering i obligationer förekommer sålunda i relativt större utsträckning inom livförsäkringsbolag än inom bolag, som driva skadeförsäkring. Inteckningslånen äro helt dominerande i fråga om de ömsesidiga skadeförsäkringsbolagens placeringar. Bland dessa bolag är det särskilt de större brandförsäkringsbolagen, som i stor utsträckning placerat i lån mot säkerhet av inteckningar. — I fråga om de olika bolagsgruppernas kapital (aktie- resp. garantikapital samt kapital i övrigt) finner man, att storleken härav per 100 kronors premieinkomst är betydligt mindre för livförsäkringsbolagen än för bolag, som driva skadeförsäkring, såsom närmare framgår ur följande översikt.

Bolagsgrupp	Kapital per 100 kronors direkt premieinkomst, kr.
Livförsäkring: aktiebolag	8
ömsesidiga bolag	12
Liv- och brandförsäkringsaktiebolagen	106
Skadeförsäkring: aktiebolag	117
ömsesidiga bolag	284
läns- och häradsbolag	385
sockenbolag	852

Anmärkningsvärd är den betydande kapitalstyrka, som karakteriserar de lokalt begränsade bolagen såsom helhet i förhållande till omfattningen av dessa bolags verksamhet. Sockenbolagen sammantagna förfoga sålunda över ett kapital, motsvarande mer än 8 års premieinkomst.

Sammanslutningar av försäkringsbolag. Bland riksbolagen har bildats ett flertal sammanslutningar, av vilka en del kunna betecknas såsom koncernbildningar. I andra fall har sammanslutningen närmast karaktären av en överenskommelse rörande visst samarbete. Då koncernförhållande mellan försäkringsaktiebolag föreligger, innehar i regel ett av bolagen, antingen direkt eller genom ett särskilt förvaltningsaktiebolag, aktiemajoriteten i de övriga. Motsvarande gäller i fråga om garantikapitalet vid koncernförhållande mellan ömsesidiga försäkringsbolag. För närvarande kan man tala om 17 olika sammanslutningar, omfattande 68 bolag. Antalet bolag i varje sammanslutning växlar mellan 2 och 6. Av sammanslutningarna omfatta 8 endast aktiebolag, 5 endast ömsesidiga bolag, medan 4 omfatta både aktiebolag och ömsesidiga bolag.

Här nedan följer en förteckning över de olika sammanslutningarna, varvid må framhållas, att någon konsekvent gruppbenämning icke vunnit burskap. Ömsesidiga bolag äro markerade genom kursivstil.

1. Balder-Hermesgruppen: *Balder, Hermes.*
2. Fenixgruppen: Fenix, Heimdall, Nordisk Yacht.
3. Göteborgsgruppen: Gauthiod, Ocean, Sveriges allmänna, Sjöassurans-kompaniet, Union.
4. Hansagruppen: Hansa, Mälaren, Stella, Svenska kredit.
5. Kooperativa gruppen: *Folket, Samarbete, Leire,* till vilka i visst avseende även *Guldsmedernas* och *Egna hems* kunna hänföras.
6. Kreatursförsäkringsgruppen: *Skandinaviska kreaturs, Norrlands häst, Bolaget för smittsamma husdjurssjukdomar.*
7. Sjökaskogruppen: *Sveriges ångfartygs, Norrlands ångfartygs, Sydsvenska ångfartygs, Prot. och Indemnity.*
8. Skandiagruppen: Skandia, Nordstjernan, Freja, Norden.
9. Skånegruppen: Skåne, Malmö, Aurora.
10. Skånska brandgruppen: *Skånska brand, Skånska städerna,* Finn, Securitas.
11. Städernas bolag: *Städernas allmänna, Svitjod, Gothia,* Skogsförsäkringsaktiebolaget, *Svecia, Städernas liv.*
12. Sveagruppen: Svea, Nornan.
13. Thulegruppen: Thule, Brand-Victoria, Norrland, Skandinavien.
14. Tryggruppen: *Trygg,* Atlas, Brand-Trygg, Fylgia, Valkyrian.
15. Valand-Herogruppen: *Valand, Hero.*
16. Vegetebolagen: Svenska Veritas, *Göta, Tor,* Europeiska, *Trafik, Liv-Göta.*
17. Öresundsgruppen: Öresund, Iris, Stockholms Sjö, Ägir, Aequitas, Vala.

En viss intressegemenskap råder även mellan Försäkringsaktiebolaget Holmia och generalagenturen för den schweiziska försäkringsanstalten Zürich.

Det må framhållas, att sammanslutningar mellan försäkringsbolag, i motsats till vad fallet varit inom bankrörelsen, ytterst sällan resulterat i fusioner. I det övervägande flertalet fall behålla de till en sammanslutning hörande bolagen sin självständiga existens utåt gentemot allmänheten, även om gemensam organisation genomförts i fråga om det centrala förvaltningsarbetet. Genom en dylik centralisering skapas ökade möjligheter för att mera effektivt kunna utnyttja tekniska hjälpmedel för olika arbetsuppgifter. Att

man låtit de olika bolagen i en sammanslutning fortleva, även i de fall, där dessa bolag driva i stort sett samma försäkringsbranscher, torde bero därpå, att man ansett sammanslutningen härigenom erhålla en större ackvisitionsstyrka än om fusion av bolagen verkställts. En faktor, ägnad att motverka fusioner, var den överenskommelse om ackvisitörsbegränsning, som träffats mellan skadeförsäkringsbolagen, och som möjliggjorde för en sammanslutning att hålla ett betydligt större antal fältmän, om de olika bolagen icke sammansloges än om fusion skulle komma till stånd. Enligt överenskommelsen hade sålunda ett bolag, vars direkta svenska premieinkomst uppgick exempelvis till 1,5 miljoner kronor, rätt att hålla 1 200 ackvisitörer. Om tvenne dylika bolag med ett antal ackvisitörer av 2 400 sammansloges till ett bolag med 3,0 miljoner kronor i premieinkomst, skulle detta bolag äga rätt till endast 1 500 ackvisitörer. Genom en ändring av överenskommelsen fr. o. m. år 1945 hava olägenheterna i detta avseende väsentligen undanröjts.

Försäkringsbolagens personal. Enligt senaste folkräkning, som avsåg förhållandena vid utgången av år 1940, uppgick antalet egentliga yrkesutövare inom försäkringsverksamheten till sammanlagt 11 700 personer, varav 6 100 män och 5 600 kvinnor. Dessa antalsuppgifter torde avse dels de vid bolagens huvud- och avdelningskontor anställda, dels yrkesfältmän.

Då försäkringsutredningens arbete varit inriktat huvudsakligen på livförsäkringens frågor, har för belysning av lönekostnaderna för livförsäkringsbolagens centrala förvaltning infordrats uppgifter för år 1943 rörande samtliga vid livförsäkringsbolagens huvudkontor anställda, vederbörligen fördelade på vissa av utredningen angivna kategorier. Då dessa uppgifter, för vilka redogöres i *Bilaga 4*, kunna vara av värde för belysning av livförsäkringens personal- och löneförhållanden, återges i *tab. 3* resultatet av vissa bearbetningar av uppgifterna i fråga, varvid lönekostnaderna för stor och liten försäkring hållits i sär.

Tab. 3. Personal och löner inom livförsäkringsbolagens centrala förvaltning år 1943.

Befattning	Antal befattningshavare	Lönekostnader						Genomsnittlig lönekostnad
		Stor försäkring		Folkförsäkring		Tillsammans		
		tkr	%	tkr	%	tkr	%	tkr
A. Styrelseledamöter	119	243	4·0	58	1·6	301	3·1	2·5
B. Verkställande direktörer, vice och biträdande direktörer, kassadirektörer och jourhavande direktörer	42	813	13·5	342	9·5	1 155	12·0	27·5
C. Anskaffnings- och avdelningschefer	115	1 300	21·6	461	12·9	1 761	18·3	15·3
D. Övriga tjänstemän, exkl. de under E och F nämnda	471	2 278	37·8	805	22·5	3 083	32·1	6·5
E. Skrivbiträden och annan rutinpersonal	779	1 088	18·1	1 719	47·9	2 807	29·2	3·6
F. Vaktmästare och därmed likställda samt kontorsbud	183	304	5·0	200	5·6	504	5·3	2·8
Samtliga	**1 709**	**6 026**	**100·0**	**3 585**	**100·0**	**9 611**	**100·0**	**5·6**

Såsom synes gestaltar sig fördelningen på olika grupper av befattningshavare synnerligen olika inom stor och liten försäkring. Olikheten kommer särskilt till uttryck i fråga om grupp E, skrivbiträden och annan rutinpersonal, som inom storförsäkringen representerar endast 18 % men inom folkförsäkringen icke mindre än 48 % av den totala lönekostnaden.

C. Utredningens förslag.

1. Principiella synpunkter på koncessionsfrågan.

Försäkringsväsendet utgör en betydelsefull faktor i nutida samhällsliv. På grund av sin uppgift att utjämna de ekonomiska verkningarna av risker av olika slag är försäkringsväsendet ägnat att tillföra det sociala och ekonomiska livet stadga och ökade utvecklingsmöjligheter. Det är följaktligen ett viktigt samhällsintresse, att försäkringsväsendet i fråga om organisation och arbetssätt är väl vuxet uppgiften att tillgodose allmänhetens försäkringsbehov. Med hänsyn härtill framstår det som en uppgift för det allmänna att tillse, att verksamheten bedrives på ett i alla avseenden ändamålsenligt sätt.

Vad det enskilda försäkringsväsendet beträffar, har i vårt lands tillsynslagstiftning den materiella statsuppsiktens system blivit lagfäst. Systemet utmärkes av en fortlöpande tillsyn av offentlig myndighet över de enskilda anstalterna. Denna tillsyn är enligt gällande lagstiftning betydligt mera ingående beträffande livförsäkringsverksamhet än i fråga om försäkringsrörelse av annat slag. Den enskilde försäkringstagaren saknar i regel förutsättningar att förstå den invecklade teknik, varpå försäkringsverksamheten och särskilt livförsäkringen är uppbyggd, och kan därför ej bedöma, huruvida försäkringsbolaget är i stånd att fullgöra de ingångna försäkringsavtalen. Detta förhållande accentueras i fråga om livförsäkringen därav, att försäkringsavtalen merendels omspänna en mycket lång tidrymd. Livbolagens starka fondbildning utgör en särskild anledning till en mera omfattande tillsyn.

Det råder ett naturligt samband mellan koncessionssystemet och systemet med fortlöpande tillsyn över verksamheten. Koncessionsprövningen och den kontinuerliga tillsynen böra följaktligen samordnas. Det är sålunda av vikt, att ett företag, som väntas icke kunna tillfredsställande fylla de för verksamhetens bedrivande uppställda materiella kraven, redan från början utestänges.

Koncessionsprövningen bör ske ur såväl kvantitativ som kvalitativ synpunkt. Kvantitetsbedömningen avser att fastställa, huruvida behov föreligger av ett nytt försäkringsbolag. Den kvalitativa prövningen tar närmast sikte på sättet att realisera det syftemål, som uppställts för verksamheten. I överensstämmelse härmed har i utredningens förslag upptagits två särskilda koncessionsvillkor av materiell art. För koncessionen förutsättes sålunda, att den tillämnade rörelsen är behövlig och därjämte ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet.

Allmänhetens behov av försäkringsskydd utgör underlaget för försäkringsbolagens verksamhet. Detta behov är emellertid icke konstant utan förändras med utvecklingen i samhället. Exempelvis kan en fortsatt utbyggnad av socialförsäkringen skapa nya utgångspunkter för behovsbedömningen. På industriens, handelns och kommunikationsväsendets områden kan utvecklingen komma att alstra helt nya försäkringsbehov. Överhuvud kan en speciellt inriktad försäkringsform tänkas spela en betydelsefull roll i ett visst ekonomiskt skeende. Självfallet kan även den demografiska utvecklingen medföra icke oväsentliga förskjutningar i försäkringsbehovet.

Ur allmänhetens synpunkt är det av vikt, att försäkringsväsendet icke utbygges i vidare mån än som svarar mot behovet. Är marknaden övermättad föreligger nämligen risk att försäkringarna fördyras och att anskaffningen ledes in på vägar, som avlägsna sig från sunda principer.

Då det gäller att avgöra, huruvida behov av ett nytt bolag föreligger, bör hänsyn tagas icke enbart till antalet existerande bolag utan även till frågan huruvida dessa bolag äro ägnade att i önskvärd utsträckning och på tillfredsställande sätt tillgodose allmänhetens försäkringsbehov. Härvid bör även anskaffningsarbetets art och bolagens åtgärder för spridande av upplysning om försäkringsskyddets betydelse uppmärksammas. Skulle prövningen ge vid handen, att allmänhetens behov av försäkringsskydd synes kunna tillgodoses av de existerande bolagen, saknas förutsättning för ny koncession.

Om tendenser till utvecklingshämmande kartellbildning skulle göra sig gällande är det av särskild vikt att möjligheten till konkurrens upprätthålles. Skulle å andra sidan inom någon försäkringsgren förhållandena vara sådana att ur försäkringstagarnas synpunkt en minskning av antalet bolag eller till och med en koncentration av verksamheten till en enda anstalt bör eftersträvas och åtgärder härför vidtagas från det enskilda försäkringsväsendets sida, böra dessa icke motverkas av det allmänna genom att koncession beviljas för nya företag. Uppenbarligen är det vid en dylik koncentration av ännu större betydelse än eljest att trygghet skapas för att verksamheten på bästa sätt tillgodoser försäkringstagarnas intresse. Visar sig en koncentration av verksamheten medföra misshushållning eller olägenheter av annan art, saknas anledning att förhindra konkurrens inom branschen.

Såsom nästa moment i den materiella koncessionsprövningen anmäler sig kvalitetsbedömningen. Endast sådana företag, som bygga på sunda försäkringsprinciper och som avse att tillgodose ett ur det allmännas synpunkt legitimt intresse, äga anspråk på koncession. Också på detta område förskjutes perspektivet oavbrutet. Förändringar i samhällsstrukturen, nya verksamhetsformer inom näringslivet, den tekniska utvecklingen och liknande faktorer giva anledning till ständig omprövning, huruvida försäkringsväsendets invanda arbetssätt och organisationsformer befinna sig i nivå med tidens krav. Uppslag, som syfta till mera väsentlig förbättring, böra understödjas. Möjlighet till smidig anpassning efter förändrade levnadsbetingelser i samhället och till växlande ekonomiska förhållanden är av central bety-

delse för försäkringsväsendet. Vid bedömandet av hithörande frågor bör särskilt avseende fästas vid sättet för verksamhetens bedrivande, organisationsformen, arten av det intresse, som skall tillgodoses, avvägningen av delägarnas inflytande i ömsesidigt bolag m. m.

Givet är att de kvantitativa och kvalitativa koncessionsvillkoren icke få bedömas fristående från varandra. I den mån kvantitativa och kvalitativa synpunkter skära sig mot varandra, måste en avvägning mellan dem ske. Det må i detta sammanhang understrykas, att ett utvecklingsfrämjande nytt idéprogram i regel torde få anses fylla ett behov och sålunda föranleda att koncession beviljas.

Vad ovan anförts avser koncession för nytt bolag. Samma principer böra emellertid i tillämpliga delar gälla även då fråga uppkommer om utvidgning av redan bestående försäkringsverksamhet med ny bransch.

Det synes icke böra komma i fråga att här mera i detalj ange riktlinjerna för en framtida tillämpning av de ovan förordade grundsatserna för koncessionsprövningen. Uppkommande frågor böra lösas med hänsyn främst till rådande sociala, ekonomiska och demografiska förhållanden. I detta sammanhang vill utredningen understryka, att inom de flesta branscher antalet bolag för närvarande är större än som erfordras ur behovstäckningens synpunkt. En reduktion är därför önskvärd. Det får anses såsom en angelägen uppgift för det enskilda försäkringsväsendets målsmän att söka åstadkomma en dylik reduktion.

Genomförande av försäkringsutredningens förslag medför, att bolagsordningar och grunder för nu bestående försäkringsbolag måste underkastas ny koncessionsprövning för vinnande av anpassning till de nya reglerna. Givetvis kan därvid en behovsavvägning ske. Försäkringsutredningen vill emellertid icke förorda, att på grund av behovsprövning ett redan inarbetat bolag förvägras fortsatt koncession, förutsatt att bolaget fyller de av utredningen fixerade kvalitativa kraven.

Enligt nuvarande praxis meddelas koncession utan tidsbegränsning. Kungl. Maj:t torde endast i ett fall hava meddelat koncession för begränsad tid.* Skillnaden mellan koncession med och utan tidsbegränsning torde vara mera formell än reell. Omprövning av koncessionen för visst bolag vid förut bestämd tidpunkt kan givetvis icke innebära hinder för vederbörande myndighet att dessförinnan ingripa mot bolaget, om anledning därtill skulle föreligga. Utredningen anser övervägande skäl tala för att det nuvarande systemet med koncession utan tidsbegränsning i princip bibehålles. Det andra alternativet bör dock icke därigenom uteslutas. Om exempelvis koncession begäres under åberopande av ett med avseende å sättet för verksamhetens bedrivande nytt program eller i syfte att införa en för marknaden ny försäkringsgren, kan det vara en vansklig uppgift att avgöra, huruvida nyheten är ändamålsenlig och utvecklingsfrämjande. Förhållandena kunna då göra det lämpligt

* Kungl. Maj:ts resolution den 1 december 1933 ang. stadfästelse å bolagsordning för Försäkringsanstalten Stockholms Hyresledighetsutjämning, ömsesidig; om bolaget önskade fortsätta sin rörelse efter utgången av år 1940, skulle bolaget före viss dag ånyo hos Kungl. Maj:t anmäla bolagsordningen till prövning och stadfästelse. Bolaget upptog emellertid icke någon verksamhet.

att stipulera en viss prövotid för bolaget. En lösning enligt detta alternativ synes emellertid böra få karaktär av undantag.

Prövningen av ett koncessionsärende bör ske på ett så brett underlag som möjligt. Med hänsyn härtill måste koncessionsansökan vara åtföljd av en detaljerad plan angående företagets tillämnade verksamhet och organisation.

2. Vissa frågor beträffande livförsäkringsbolag.

I fråga om livförsäkringsbolag bör behovsprövningen nära anknytas till den av utredningen i annat sammanhang förordade skälighetsprincipen. I förslaget har nämligen i anslutning till livförsäkringens tekniska bestämmelser starkt understrukits, att försäkringarna skola erbjudas allmänheten till skäligt pris. Däri innefattas framförallt krav på rimligt pris för den egentliga försäkringsförpliktelsen men också fordran på ändamålsenlig förvaltning. Det kan sålunda icke godtagas, att anskaffningskonkurrensen genom tillkomsten av ett nytt bolag stimuleras därhän, att en fördyring av de enskilda försäkringarna åstadkommes. Om underlaget för de olika fältmännens arbete minskas under en viss gräns, kan en sådan effekt lätt inträda.

Om ett livförsäkringsbolag inriktar verksamheten på ett skikt av större inkomsttagare eller begränsar sin ackvisition till visst område eller till viss organisation eller yrkesgrupp, torde för detta bolags vidkommande avsevärda omkostnadsbesparingar kunna ernås. Förfarandet är sålunda ur driftsekonomisk synpunkt fördelaktigt. Genom att på detta sätt skumma försäkringsklientelet, avlägsnar sig emellertid bolaget från sin sociala uppgift. Man bör av det enskilda försäkringsväsendet kunna kräva, att detsamma tillgodoser försäkringsbehovet även inom exempelvis glesbebyggda områden. Detta behöver emellertid icke innebära att varje försäkringsbolag skall utbygga en effektiv fältorganisation för uppgiften. Rationellare torde vara, att samarbete kommer till stånd mellan bolag, som redan äro i besittning av en dylik organisation, och andra bolag, eller också att bolagen gemensamt åstadkomma en lämplig fältorganisation, som omspänner även de glesbebyggda områdena.

Möjlighet för nytt livförsäkringsbolag att utnyttja bestående fältorganisation inom skadeförsäkring har vid olika tillfällen åberopats såsom motiv för koncession. Emot detta skäl, vilket icke i och för sig kan anses avgörande, torde man böra väga följderna av en skärpt konkurrens inom en redan fullt tillgodosedd försäkringsbransch.

Folkförsäkringsbolagen ha att fylla speciella krav med avseende å kundtjänsten. Detta måste beaktas redan vid koncessionsprövningen. Hithörande frågor hava närmare utvecklats i kapitlet om folkförsäkring (s. 115 och 136 ff).

Lagen den 24 mars 1938 om understödsföreningar innehåller bestämmelser i syfte att underlätta eller i visst fall framtvinga överlåtelse av understödsförenings rörelse å försäkringsbolag, som redan existerar eller som skall bildas för ändamålet. Om understödsförening beslutat träda i likvidation eller eljest likvidation skall verkställas, har enligt 48 § i lagen tillsyns-

myndigheten (pensionsstyrelsen) i regel att förordna god man med uppgift att, där så kan ske, åvägabringa förslag till sådan överlåtelse eller alternativt överlåtelse till annan understödsförening. I 66 § samma lag finnas regler om frivillig överlåtelse av understödsförenings rörelse å existerande eller för ändamålet bildat försäkringsbolag. Slutligen stadgas i 78 § fjärde stycket, att, om understödsförening befinnes driva rörelse, vilken är att anse såsom affärsmässig försäkringsrörelse, tillsynsmyndigheten skall anvisa föreningen att antingen vidtaga erforderliga ändringar med avseende å rörelsens art eller ock inom viss tid hava överlåtit rörelsen på ett försäkringsbolag. För de här ovan upptagna fall att ömsesidigt försäkringsbolag skall bildas för övertagande av understödförsäkrings rörelse eller viss del därav, innehåller 261 § försäkringslagen vissa särskilda bestämmelser, som modifiera de regler, vilka eljest gälla i fråga om bildandet av ömsesidigt försäkringsbolag.

Enligt utredningens mening bör koncession icke lättare kunna förvärvas av understödsförening än av andra juridiska eller fysiska personer, som önska bilda livförsäkringsbolag. En annan ståndpunkt skulle öppna möjlighet att på en omväg vinna koncession utan uppfyllande av de villkor, som i detta hänseende ansetts böra uppställas.

3. Tjänstepensionsförsäkring.

Tjänstepensionsförsäkringens organisatoriska problem är för närvarande föremål för särskild utredning, nämligen av den år 1944 tillsatta tjänstepensionsutredningen. Innan klarhet vunnits angående den framtida gestaltningen av denna delvis särpräglade försäkringsgren, har försäkringsutredningen icke ansett sig kunna upptaga hithörande koncessionsspörsmål till övervägande.

4. Koncession för skadeförsäkringsbolag.

Skadeförsäkring har till föremål ett intresse, som kan uppskattas i penningar. Försäkringen kan avse försäkringstagarens eller tredje mans intresse. På grund av den synnerligen växlande karaktären av de ekonomiska intressena i modernt samfundsliv framstår skadeförsäkringen av idag såsom en rikt förgrenad verksamhet. Möjligheten att skydda sig mot ekonomiska risker av skilda slag är för den enskilde av utomordentlig betydelse. Detta är dock en angelägenhet, som berör även det allmänna. Här må såsom exempel endast pekas på den ekonomiska och sociala betydelsen av en rationellt ordnad brandförsäkring. Vissa verksamhetsgrenar äro av mindre vikt eller rentav utan intresse ur allmän synpunkt. I stort sett måste det likväl betraktas såsom ett viktigt samhällsintresse, att skadeförsäkringsväsendet fungerar ändamålsenligt och även billigt. Det allmänna bör med hänsyn härtill förbehålla sig kontroll över verksamheten. För närvarande är dock den offentliga tillsynen i fråga om skadeförsäkring relativt begränsad; den omfattar t. ex. icke normerna för premiesättningen.

Såsom redan framhållits har försäkringsutredningen föreslagit införande i lagen av skälighetsprincipen på livförsäkringens område, vilken innebär krav på att försäkring erbjudes allmänheten på villkor, som med hänsyn till å ena sidan de erbjudna förmånerna, och å andra sidan försäkringens pris framstå såsom skäliga. Spörsmålet huruvida skälighetsprincipen bör lagfästas även inom skadeförsäkringen, vilket bl. a. skulle få till följd att premiesättningen underkastades någon form av offentlig tillsyn, faller utanför utredningsuppdraget.

Den materiella koncessionsprövningen bör i princip hållas inom samma gränser, som uppdragits för den fortlöpande tillsynen. I fråga om livförsäkring skall enligt utredningens förslag kravet på skälighet ingå såsom ett moment i den materiella tillsynen. Vad beträffar skadeförsäkring har, såsom nyss anmärkts, ännu icke blivit utrett, huruvida eller i vad mån skäl förefinnas att här ställa premiesättningen under offentlig kontroll. Inom skadeförsäkringen torde därför koncessionsprövningen tillsvidare huvudsakligen böra taga sikte på behovssynpunkten. Endast i den mån allmänhetens försäkringsbehov icke tillgodoses, böra nya bolag släppas fram. Detsamma gäller om bestående bolag önskar utvidga verksamheten med ytterligare branscher. Liksom inom livförsäkringen synes ett utvecklingsfrämjande nytt program dock i regel kunna göra anspråk på koncession.

Vid koncessionsprövningen måste beaktas, att olika branscher kunna avse samma objekt eller samma ekonomiska intresse, ehuru de omfatta olika slag av risker. Visst objekt försäkras exempelvis mot brand, vattenskada eller inbrott. Personförsäkringen (sjuk-, olycksfalls- m. m.) erbjuder exempel på att olika branscher kunna avse samma ekonomiska intresse. Koncession i en viss bransch bör därför — i försäkringstagarnas intresse — kunna motivera koncession jämväl i vissa andra branscher, oavsett huruvida behovet inom dessa redan kan anses tillgodosett. Då två branscher äro olikartade med avseende på teknik och administration och gälla helt olika objekt eller ekonomiska intressen, kan däremot koncession i den ena branschen icke anses utgöra skäl för koncession även i den andra. Det synes böra överlämnas åt lagtillämpningen att bedöma, vilka kombinationer som äro motiverade.

Sjuk- och olycksfallsförsäkringen, som enligt lagens begreppsbestämning är att anse såsom skadeförsäkring men i vissa fall — beroende på kontraktstidens längd — likställes med livförsäkring, erbjuder i koncessionshänseende problem av särskild art, vilka närmare belysas i ett följande avsnitt (s. 22 ff).

5. Livförsäkring och skadeförsäkring i samma bolag.

För närvarande finnas i vårt land tre bolag, som driva brandförsäkring jämsides med livförsäkring. Dessa äro Försäkringsaktiebolaget Skandia, Brand- och livförsäkringsaktiebolaget Svea samt Brand- och livförsäkringsaktiebolaget Skåne. De kallas vanligen blandade bolag. Det äldsta tillkom redan år 1855 och det yngsta år 1884, samtliga alltså före tillkomsten av den offentligrättsliga lagstiftningen rörande försäkringsväsendet i vårt land.

Frågan om lämpligheten av att i samma företag kombinera livförsäkring med försäkringsverksamhet av annat slag är av gammalt datum och har vid upprepade tillfällen varit föremål för diskussion. I Sjöcronas förut citerade betänkande framhölls, att flera utländska lagar bestämt förbjöde livförsäkringsanstalter att bedriva andra slag av försäkringsrörelse. Sjöcrona ansåg det emellertid icke tillrådligt att bestämt förbjuda en anordning, som enligt dittills vunnen erfarenhet visat sig vara fullt ändamålsenlig, även om de gentemot densamma anförda skälen — för vilka Sjöcrona närmare redogjorde — icke kunde lämnas utan uppmärksamhet. Då därjämte förhållandena inom försäkringsväsendet vore i hög grad växlande, så att förening av flera rörelsegrenar i ena fallet kunde finnas nyttig och ändamålsenlig men däremot i det andra borde på det bestämdaste avstyrkas, fann Sjöcrona den omtvistade frågan lämpligast böra lösas genom en föreskrift därom, att på koncessionsprövning i varje särskilt fall skulle bero, huruvida och under vilka villkor försäkringsanstalts verksamhet finge omfatta flera av försäkringsväsendets delar.

I det betänkande, som sedermera framlades av de år 1895 tillkallade särskilda kommitterade, anföres i detta hänseende följande:*

En fråga, som varit mycket omtvistad och fortfarande torde få anses vara i princip oavgjord, är den huruvida lagstiftningen bör tillåta livförsäkringsbolag att jämte livförsäkringsrörelse idka försäkring av väsentligen annat slag, t. ex. brandförsäkring. Framför allt har härvid framhållits den fara, som skulle hota livförsäkringstagarna i ett sådant bolag därigenom, att, därest bolaget drabbades av stora förluster inom den andra rörelsegrenen, livförsäkringsfonden skulle kunna av bolaget användas till att täcka sålunda uppkommen brist och de livförsäkrades rätt sålunda kränkas. Denna olägenhet, som i och för sig skulle utgöra tillräcklig grund för ett förbud mot förening av liv- och elementarförsäkring i samma bolag, har ock blivit beaktad av de svenska aktiebolag, som driva dylik kombinerad försäkringsrörelse, i det att dessa bolag medelst stadganden i sina bolagsordningar angående panträtt för livförsäkringstagarna till säkerhet för deras genom livförsäkringsfonden representerade fordran hos bolaget sökt särskilt skydda dessas intresse. Men om ock genom dylika i bolagsordningarna intagna bestämmelser det åsyftade ändamålet torde kunna vinnas, skulle dock genom införande i civillag av motsvarande bestämmelser beredas ytterligare stadga åt nämnda förhållande, och då nu, enligt kommitténs förslag, sådana bestämmelser skulle komma att i lag införas, och då vidare de i vårt land befintliga aktiebolag, som driva kombinerad liv- och brandförsäkringsrörelse, icke uti förevarande avseende givit anledning till farhågor, så har kommittén, i likhet med Sjöcrona icke funnit skäl att, beträffande försäkringsaktiebolagen, föreslå förbud mot kombination av omförmälda beskaffenhet.

Varken i 1903 eller i 1917 års försäkringslagstiftning upptogs förbud mot att i samma bolag kombinera olika försäkringsgrenar.

Inom försäkringsutredningen har detta spörsmål ingående diskuterats. Följande synpunkter äro ägnade att belysa frågeställningen.

Vad beträffar kombinationen brand- och livförsäkring förekommer den hos oss endast i företag, som arbeta i aktiebolagets form. I fråga om denna

* Underdånigt betänkande med förslag till lagstiftning ang. in- och utländska försäkringsanstalters verksamhet, avgivet år 1897 av särskilt utsedda kommitterade, s. 50 ff.

kombination må till en början framhållas olikheten i avseende å de ekonomiska förutsättningarna för bedrivandet av dessa två vitt skilda försäkringsgrenar. Beträffande livförsäkringen har den uppfattningen alltmera slagit igenom, att verksamheten skall drivas enbart för de försäkrades räkning; överskott, som under normala förhållanden beräknas uppstå på denna verksamhet, skola sålunda återbäras till försäkringstagarna och fördelas bland dem efter vissa för verksamheten i fråga speciellt avvägda metoder. Brandförsäkringen åter har prägeln av affärsrörelse, i så måtto att de överskott, som uppstå på verksamheten, icke — såsom i fråga om livförsäkring — återbäras till försäkringstagarna utan tillföras aktieägarna i en eller annan form.

Då verksamhet av så olikartad beskaffenhet och under så skilda förutsättningar drives av samma försäkringsaktiebolag, kunna tydligen uppstå motsättningar mellan livförsäkringstagarnas och aktieägarnas intressen. Det gäller sålunda bl. a. att uppdela förvaltningskostnaderna mellan liv- och brandförsäkringsrörelsen på ett sätt som svarar mot de verkliga förhållandena, ett problem, som särskilt beträffande vissa omkostnader, är förenat med icke oväsentliga svårigheter. Det sätt, varpå uppdelningen sker, kommer givetvis att inverka på försäkringsbranschernas överskott och berör därigenom de båda parternas intressen. Även i fråga om kapitalplaceringen kunna olika synpunkter göras gällande, då fråga är om placering av medel, som tillhöra livförsäkringar med dess långa försäkringsavtal, eller då placeringen gäller brandförsäkringens medel. Tvenne olika förfaringssätt ha härvid kommit till användning i de blandade bolagen; antingen ha placeringarna för liv och brand hållits isär, eller ha de betraktats som gemensamma, varvid emellertid ränteinkomsten å dessa gemensamma placeringar fördelas mellan de båda försäkringsgrenarna i förhållande till storleken av vissa fonder.

Den här berörda sammankopplingen av liv- och brandförsäkring är ägnad att medföra och har i konkreta fall även medfört svårigheter att avgöra, huruvida vissa fondavsättningar böra tillkomma livförsäkringstagarna eller betraktas såsom bolagets (aktieägarnas) egendom. Under tider, som präglas av fluktuationer på det ekonomiska livets område, accentueras svårigheterna, och avgörandet kan då få verkningar av stor ekonomisk betydelse för de därav berörda parterna.

Enbart ovan nämnda omständigheter utgöra enligt utredningens mening tillräckligt motiv för att sammankoppling mellan liv- och brandförsäkringsverksamhet icke vidare bör tillåtas. Men även andra synpunkter föra till samma resultat. I organisatoriskt hänseende saknas anledning att knyta samman liv- och brandförsäkring. Ackvisitionen sker på olika sätt, även om i en del fall samma person kan vara lämpad för verksamhet i båda branscherna. Arbetet inom den centrala organisationen ställer helt olika krav på befattningshavarna inom ett brand- och ett livförsäkringsbolag. Tarifferingsarbetet såväl som skaderegleringsarbetet inom brandförsäkringen är sålunda av helt annan art än inom livförsäkringen och erbjuder problem, som sakna motsvarighet i fråga om sistnämnda försäkringsgren. Härtill kommer, att för-

säkringsrisken inom brandförsäkringen är till sin natur helt skild från risken inom livförsäkringen. Den naturliga riskgemenskap, som existerar å ena sidan inom ett kollektiv av brandförsäkringar och å andra sidan inom ett livförsäkringsbestånd, och som medger utjämning inom vart och ett av dessa bestånd för sig, kan icke på ett naturligt sätt utsträckas att omfatta båda bestånden sammantagna.

De synpunkter, som ovan anförts beträffande liv- och brandförsäkring i samma bolag, motivera enligt försäkringsutredningens mening principiellt förbud mot den nämnda kombinationen. Av skäl, som närmare utvecklas i det följande, bör förbudsbestämmelsen utformas så, att livförsäkring som regel skiljes från varje slag av skadeförsäkring. Om däremot på grund av särskilda omständigheter en kombination av liv- och skadeförsäkring framstår såsom ändamålsenlig, bör från det allmännas sida icke resas hinder däremot. Utredningen anser det vidare angeläget, att den princip, som här fixerats, blir tillämplig även i fråga om de bestående försäkringsföretagen. Frågan har aktualitet huvudsakligen beträffande ovannämnda tre blandade bolag Skandia, Svea och Skåne. Det är givet, att principen icke bör genomföras utan att skälig hänsyn tages till de olika intressegrupper, vilka beröras därav.

Försäkringsutredningen har i detta ämne haft överläggningar med representanter för de tre bolagsledningarna. Från bolagens sida har man därunder förklarat sig beredd att medverka till en uppdelning på det sätt, att för vart och ett av de tre bolagen ett särskilt livförsäkringsaktiebolag bildas, till vilket livförsäkringsbeståndet överlåtes, varvid det ursprungliga bolaget efter erforderlig ändring av firmanamnet behåller brandförsäkringsrörelsen. Livförsäkringsbolaget tänkes utrustat med ett aktiekapital av 500 000 kronor, vilket tecknas och inbetalas av brandbolaget. Utdelningen begränsas till 5 procent. De principer, efter vilka uppdelningen avses skola ske, tillgodose, såvitt utredningen kunnat finna, försäkringstagarnas befogade intressen.

Under överläggningarna har särskilt frågan om ordnandet av den av de tre bolagen bedrivna livränteförsäkringen varit föremål för uppmärksamhet. Denna livränteförsäkring har enligt de för bolagen stadfästa grunderna som regel bedrivits utan rätt till vinst för de försäkrade. Å denna rörelse uppkommande överskott återbäras därför icke till försäkringstagarna utan tillföras bolaget och kunna sålunda antingen utdelas till aktieägarna eller avsättas till sådana reserver, över vilka aktieägarna förfoga. Enligt de existerande försäkringsavtalen ha bolagen rätt även till de framtida överskott, som väntas uppkomma på denna livränterörelse. Beträffande Skandia gäller dock att överskott, som uppstår å livränteförsäkringar, vilka tecknats efter en i augusti 1938 stadfäst ändring i bolagets grunder, tillföres de försäkrade. I överensstämmelse med utredningens förslag (s. 64), att livförsäkring utan vinstdelaktighet för de försäkrade icke vidare må drivas, ha under förhandlingarna bolagsledningarna förklarat sig villiga förorda en anordning, varigenom överskott å livränterörelsen tillföres de försäkrade.

Nu gällande regler angående frivillig överlåtelse av livförsäkringsbestånd (237 § försäkringslagen) synas onödigt omständliga och kostsamma. Utred-

ningen föreslår därför en väsentlig förenkling i proceduren (s. 270). De tre blandade bolagen ha önskat avvakta den nya lagstiftningen, innan den planerade överlåtelsen verkställes. Detta synes rimligt och uppdelningen förutsättes därför äga rum först sedan den nya lagstiftningen trätt i kraft.

Såsom redan anmärkts, kunna de omständigheter, som enligt utredningens mening motivera boskillnad mellan liv- och brandförsäkring, åberopas jämväl för livförsäkringens skiljande från övriga skadeförsäkringsbranscher. Utredningen håller sålunda före, att kombination av liv- och skadeförsäkring icke bör medgivas, såframt icke i det enskilda fallet särskilda skäl tala till förmån för en gemenskap. Avgörandet bör träffas uteslutande med hänsyn till vad som framstår såsom mest ändamålsenligt för försäkringstagarna. I detta sammanhang förtjänar sjuk- och olycksfallsförsäkringen särskild uppmärksamhet. Denna försäkringsgren, som är att anse såsom personförsäkring, likställes i lagen om försäkringsrörelse med skadeförsäkring, försåvitt den icke meddelas för livstid eller för längre tid än tio år, då den är underkastad samma bestämmelser som gälla för livförsäkring. Motivet till denna differentiering torde vara att tekniken för den långvariga sjuk- och olycksfallsförsäkringen företer betydande likhet med livförsäkringens teknik och då avtalen, liksom i fråga om livförsäkringen, omspänna långa tidsperioder, har den ansetts böra beredas samma skydd som denna.

Den nämnda differentieringen inom sjuk- och olycksfallsförsäkringen framstår även såsom resultatet av en historisk utveckling. Om man bortser från de s. k. sociala olycksfallsförsäkringsbolagen, driva för närvarande omkring ett trettiotal skadeförsäkringsbolag samt därjämte ett utländskt bolag här i riket sjuk- och olycksfallsförsäkring för kortare tid än tio år, i samtliga fall vid sidan av andra skadeförsäkringsgrenar. Enbart försäkring för längre tid tillhandahålles endast av tre bolag, Eir, Valkyrian och Salus, varvid den av Salus bedrivna verksamheten dock är inskränkt till försäkring av svenska läkare och vid svenska högskolor till läkare studerande personer. I detta sammanhang må nämnas, att i den av SPP bedrivna tjänstepensionsförsäkringen även ingår sjuk- och invaliditetsförsäkring av betydande omfattning. Sistnämnda försäkring representerar sålunda en premieinkomst, som är ungefär dubbelt så stor som de tre först nämnda bolagens sammanlagda premier. Det må slutligen framhållas, att livförsäkringsbolagen genom sin premiebefrielseförsäkring — vilken inom folkförsäkringen är obligatorisk — kunna sägas meddela sjuk- och olycksfallsförsäkring för längre tid än tio år, där sjukersättningen motsvarar den på sjukdomstiden belöpande livförsäkringspremien.

Enligt utredningens mening bör differentieringen mellan lång och kort sjuk- och olycksfallsförsäkring bibehållas. För tryggande av försäkringstagarnas rätt är det av vikt, att de långa försäkringsavtalen inom personförsäkringen baseras på ett genomfört tekniskt system, för vilket grunder skola fastställas. De långa försäkringarna, vilka måste anses utgöra en mera kvalificerad försäkringsform, kräva från försäkringsgivarens sida förtrogenhet med problem av särskild art.

Historiskt ha förhållandena i vårt land utvecklat sig så, att den korta sjuk- och olycksfallsförsäkringen, vilken till skillnad från den långa försäkringen är uppsägbar, bedrives som en vanlig skadeförsäkringsbransch vid sidan av övrig skadeförsäkring såsom brand, automobil, ansvarighet, inbrott med flera försäkringsgrenar, medan den långa försäkringen drives av särskilda härför inrättade bolag. Det förekommer icke — bortsett från barnolycksfallsförsäkring och reseolycksfallsförsäkring — att något bolag tecknar både den korta och långa försäkringen.

Här inställer sig spörsmålet, huruvida den hittillsvarande utvecklingen på detta område kan anses vara av sådan art, att den bör konfirmeras i lagstiftningen. För bedömandet av denna fråga synas bl. a. följande synpunkter böra uppmärksammas. Vad närmast den långa sjuk- och olycksfallsförsäkringen beträffar är det uppenbart, att den ger försäkringstagaren ett större mått av trygghet än den korta, vilken kan uppsägas från försäkringsgivarens sida och, om en försämring av hälsotillståndet skulle inträda, icke kan förnyas på de ursprungliga villkoren. Den är med hänsyn härtill ur försäkringstagarens synpunkt värdefullare än den korta försäkringen. Om därför ett skadeförsäkringsbolag, som bland andra branscher driver även den korta sjuk- eller olycksfallsförsäkringen, önskar upptaga sjuk- och olycksfallsförsäkring för längre tid än tio år, bör enligt utredningens mening i princip hinder icke resas häremot, givetvis under förutsättning att behov härav föreligger och förutsättningar äro för handen, att den ifrågasatta utvidgningen av verksamheten är ägnad att under rådande förhållanden främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. För närvarande bedrives emellertid kortfristig sjuk- och olycksfallsförsäkring av icke mindre än ett trettiotal skadeförsäkringsbolag, vilket innebär en icke önskvärd splittring. Inom några av dessa bolag har nämnda försäkringsgren erhållit en betydande omfattning, medan för flertalet verksamheten i fråga är av relativt ringa betydelse. Därest nu berörda bolag skulle önska upptaga den långa sjuk- och olycksfallsförsäkringen, är det enligt utredningens mening av vikt, att den splittring, som för närvarande råder inom den korta försäkringen, icke utsträckes även till den långa försäkringens område. Koncessionsprövningen i föreliggande fall bör därför, så länge nuvarande förhållanden råda, vara synnerligen restriktiv. I varje fall bör koncession för den långa försäkringen icke beviljas andra skadeförsäkringsbolag än sådana vilka särskilt inriktat sig på den korta sjuk- och olycksfallsförsäkringen och därigenom åstadkommit en mera betydande verksamhet inom denna försäkringsgren.

Även om den långa och den korta sjuk- och olycksfallsförsäkringen ur teknisk synpunkt förete betydande olikheter, kräva de med hänsyn till riskbedömningen och skaderegleringsarbetet en i stort sett likartad expertis. Jämför man å andra sidan den långa försäkringen med livförsäkring i vanlig mening, är det i stället på det tekniska området som likheterna föreligga, medan framför allt skaderegleringsarbetet är helt artskilt. Den långa sjuk- och olycksfallsförsäkringen har sålunda viktiga beröringspunkter med såväl livsom skadeförsäkring. Under sådana förhållanden anser försäkringsutredning-

en hinder icke heller böra resas mot att ett livförsäkringsbolag upptager sjuk- och olycksfallsförsäkring för längre tid än tio år på sitt program. Godtages denna uppfattning, synas några principiella invändningar icke heller kunna anföras mot att ett livförsäkringsbolag driver den korta sjuk- och olycksfallsförsäkringen. Då emellertid denna försäkringsbransch — såsom ovan framhållits — redan drives av icke mindre än ett trettiotal skadeförsäkringsbolag, bör det icke komma i fråga att bevilja ytterligare koncessioner.

Vad här anförts har närmast avsett direkt försäkringsrörelse. I praxis har indirekt affär (återförsäkring) i viss bransch ansetts såsom ett komplement till den direkta affären i samma bransch. Koncession för särskild bransch i direkt affär har sålunda ansetts innefatta rätt att driva motsvarande återförsäkringsrörelse. Omvänt har tillstånd till indirekt affär i viss bransch däremot icke ansetts omfatta den direkta affären i samma bransch. Bärande motiv för att betrakta återförsäkringsverksamheten såsom ett självklart accessorium till den direkta affären i viss bransch torde knappast föreligga, låt vara att det av praktiska skäl merendels kan framstå som ändamålsenligt att kombinera de båda rörelsegrenarna. Försäkringsutredningen har funnit det vara med god ordning överensstämmande att vid begäran om koncession för viss försäkringsgren den direkta och indirekta affären bedömas var för sig. Saken har emellertid även reell betydelse. I vissa fall är det nämligen av vikt, att ett bolags återförsäkringsverksamhet begränsas i förhållande till den direkta affären. Det kan i dessa fall vara nödvändigt att i bolagsordningen eller koncessionsvillkoren införa restriktioner i detta hänseende. Frågan sammanhänger med den av utredningen intagna ståndpunkten, att den som tecknar återförsäkring i ömsesidigt försäkringsbolag icke därigenom blir delägare i bolaget. Hithörande frågor utvecklas vidare å s. 241. I lagförslaget (6 och 170 §§) har upptagits bestämmelse om att bolagsordningen uttryckligen skall angiva, dels huruvida verksamhet i viss försäkringsbransch avser både direkt och indirekt affär och dels, såvitt angår ömsesidiga försäkringsbolag, regler för återförsäkringens begränsning i förhållande till den direkta affären.

Återförsäkringens uppgift är att åstadkomma utjämning av det ekonomiska riskförloppet. Vid otillfredsställande riskutjämning måste man räkna med att genom tillfälligheternas spel det ekonomiska förloppet av verksamheten blir ojämnt och i ogynnsammaste fall rentav ruinerande för bolaget. Icke minst för livförsäkringsväsendet är sålunda en rationellt ordnad återförsäkringsverksamhet av stor vikt, större inom storförsäkringen än inom folkförsäkringen, där riskutjämningen automatiskt säkerställes genom att beståndet är sammansatt av ett mycket stor antal försäkringar med låga försäkringsbelopp. Det ligger i direktförsäkringsgivarens intresse att rationellt ordna riskutjämningen. Med hänsyn härtill är det naturligt, att initiativet till återförsäkringsavtal tillkommer denne. Återförsäkringen tillhör med andra ord direktförsäkringsgivarens tekniska problem, som måste lösas ändamålsenligt och billigt för att skäligheten gentemot försäkringstagarna skall kunna till-

godoses. Det svenska livförsäkringsväsendet har för ändamålet bildat ett gemensamt återförsäkringsbolag. Detta bolag, Återförsäkringsaktiebolaget Sverige, behåller en mindre del av de mottagna återförsäkringarna men retrocederar återstoden, huvudsakligen till de anslutna direktförsäkringsbolagen. Ett mindre antal personer äro emellertid så högt livförsäkrade, att tillfredsställande riskutjämning icke lämpligen kan beredas genom den nämnda anordningen.

Det sist sagda kan motivera att svenskt bolag, som driver enbart indirekt affär i skadeförsäkring, beviljas koncession även för återförsäkringsrörelse i livförsäkring, om behov härav skulle uppstå. Sådan rörelse bör dock i fråga om svenska försäkringar inskränkas till retrocessioner från livåterförsäkringsbolag och ske mot riskpremie. Genom riskpremiemetod förebygges en i och för sig icke önskvärd sammanblandning av förvaltningen av livförsäkringsrörelsens tekniska fonder med fondförvaltningen i skadeförsäkringsbranscher. Detta syfte torde lämpligen kunna vinnas genom ett härför avpassat förbehåll i koncessionsvillkoren.

Vad angår frågorna, huruvida ett bolag, som driver direkt skadeförsäkringsrörelse, bör tillåtas att mottaga återförsäkring i liv, eller om ett livbolag bör få driva indirekt affär i skadeförsäkring, anser utredningen, att dessa i regel böra besvaras nekande. Här må hänvisas till vad ovan anförts angående de blandade bolagen. Det bör tilläggas, att ett mindre antal svenska försäkringsbolag för närvarande — churu i begränsad omfattning — driva de kombinationer, som här åsyftas. En avveckling av antingen livförsäkrings- eller skadeförsäkringsaffären torde icke komma att bereda nämnvärda olägenheter. Det är dock rimligt att, såframt icke frivillig överlåtelse av ettdera beståndet lämpligen kan åvägabringas, redan ingångna avtal fullgöras av det bolag, som slutit avtalet.

6. Koncession för återförsäkringsbolag.

De synpunkter, som enligt utredningens mening böra anläggas vid prövning av koncession för indirekt försäkringsrörelse, hava i huvudsak redan utvecklats här ovan i samband med spörsmålen om kombination av olika verksamhetsgrenar.

Med hänsyn till återförsäkringens betydelse för det moderna försäkringsväsendets stabilitet och funktionsduglighet har det allmänna i samma grad som beträffande direkt försäkring intresse av att verksamheten bedrives på lämpligt sätt. För meddelande av koncession för återförsäkringsbolag bör sålunda ställas samma krav, nämligen att verksamheten kan anses behövlig och därjämte är ägnad att främja en sund utveckling. Därvid bör dock beaktas, att ett återförsäkringsbolag i allmänhet riktar sig även till den utländska marknaden. Ett väl utbyggt återförsäkringsföretag med goda internationella förbindelser kan vara av ekonomisk betydelse för vårt land.

7. Koncession för lokalt begränsat bolag.

Frågor rörande de lokalt begränsade bolagen behandlas i ett särskilt kapitel (s. 195 ff), till vilket här må hänvisas.

8. Försäkringstagares och garanters inflytande i ömsesidiga försäkringsbolag.

Delägarnas intressegemenskap utgör grunden för den ömsesidiga företagstypens struktur. Företaget skall bedrivas av delägarna själva och för deras räkning. En sådan gestaltning av företagsdriften torde vara tämligen lätt att upprätthålla under okomplicerade yttre förhållanden — ett ringa antal delägare, begränsat verksamhetsområde och enhetligt ekonomiskt intresse i avseende å företaget. I den mån dessa förhållanden kompliceras genom ökning av antalet delägare, dessas fördelning över större områden eller mindre samstämmighet i intressena, har det också visat sig svårt att förverkliga den tanke, som ligger till grund för det ömsesidiga försäkringsföretaget. Det blir därvid icke blott nödvändigt att från företagets beslutande organ, bolagsstämman, till verkställighetsorganet, styrelsen, överföra större del av det löpande förvaltningsarbetet. Av praktiska skäl försvåras därjämte delägarnas möjlighet att genom närvaro på bolagsstämma besluta om bolagets angelägenheter. Då företagets expansion nått en viss gräns, måste det anses helt uteslutet att delägarnas inflytande kan utövas i sådan form. Svårigheterna kunna lösas därigenom, att man tillskapar ett särskilt organ — här benämnt delegeradeförsamling — vilket har att besluta i delägarnas ställe. Det ligger i sakens natur, att denna anordning förutsätter, att det nämnda organet verkligen är representativt för delägarna. Detta organ ersätter bolagsstämman och har sålunda till uteslutande uppgift att tillgodose delägarnas intresse.

Under förarbetena till 1917 års försäkringslag torde frågan om delägarinflytandets praktiska gestaltning hava ägnats föga om ens någon uppmärksamhet. Lagen anger icke några riktlinjer för frågans lösning; lika litet har lagen givit offentlig myndighet möjlighet att påverka utvecklingen på detta område. Efter de senaste decenniernas utveckling är situationen för närvarande den, att vissa ömsesidiga försäkringsbolag eller typer av sådana bolag lyckats lösa frågan om delägarnas representation på ett både formellt och reellt godtagbart sätt. I andra bolag åter är delägarinflytandet en chimär, antingen till följd av att det helt kringskurits i bolagsordningen eller också blivit reellt betydelselöst, oaktat benämningen ömsesidig är ägnad att inge försäkringstagarna föreställningen om att de äga ett verkligt inflytande. Mellan dessa ytterlighetsfall förekommer en mångfald former. Efter nutida uppfattning måste förhållandena betecknas som i stort sett otillfredsställande. Försäkringsutredningen har ansett det vara en angelägenhet av stor vikt att söka finna en tillfredsställande lösning på de problem, som här anmäla sig.

Uppgiften är icke enkel. Svårigheterna ligga huvudsakligen i att finna en anordning, som icke framstår såsom en tom formalitet utan åstadkommer ett delägarinflytande av reell innebörd. Det förtjänar anmärkas, att svårigheterna härutinnan otvivelaktigt i sin mån bidragit till den utveckling, som nu är ett faktum.

Representationsfrågan kompliceras även därav, att åtskilliga ömsesidiga försäkringsbolag äro utrustade med garantikapital. Detta fyller i stort sett samma funktion som aktiekapitalet i ett aktiebolag. Genom garantikapitalet tillföres bolaget rörelsemedel. Dess betydelse framgår därav, att försäkringslagen innehåller bestämmelse om att ömsesidigt försäkringsbolag icke må bildas utan garantikapital, där ej särskilda skäl till undantag finnas (119 §). Det har ansetts, att den som tillskjutit garantikapital i ett ömsesidigt försäkringsbolag bör vara tillförsäkrad inflytande i företaget. Allmängiltigheten av denna tes kan visserligen dragas i tvivelsmål, men å andra sidan är det obestridligt, att garanten i vissa situationer har ett befogat intresse att bevaka. Därvid uppkommer frågan om en avvägning mellan garanters och delägares inflytande.

Innan utredningen närmare går in på de principiella riktlinjerna, torde det vara av intresse att något analysera de former för delägarinflytande, som hittills utbildats. Den tidigare försäkringsutredningen verkställde under år 1937 en undersökning angående då praktiserade former för delägares och garanters inflytande i de ömsesidiga försäkringsbolagen. Undersökningens resultat skall här i korthet refereras. Någon påtaglig förskjutning i ena eller andra riktningen torde icke hava förekommit efter nämnda tidpunkt, varför undersökningen kan anses återspegla aktuella förhållanden.

Undersökningen, som omfattade praktiskt taget samtliga år 1937 verksamma ömsesidiga riksbolag, nämligen 74 person- och skadeförsäkringsbolag samt 14 ränte- och kapitalförsäkringsanstalter, från vilka senare bortses i det följande, ger vid handen, att delägarnas inflytande formellt är ordnat enligt ettdera av tre olika alternativ. Dessa äro 1) direkt rösträtt på bolagsstämma, 2) rösträtt genom delegerade och 3) en kombination av de båda föregående systemen.

Systemet med direkt rösträtt för delägarna har upptagits i de flesta bolagsordningarna. Rösträtten utövas per capita eller i relation till försäkringsbelopp eller premie. Även andra metoder tillämpas för rösträttens avvägning. Ofta inträder rätten att rösta först sedan försäkringen varit i kraft under viss tid. Vanligen förekommer också den anordningen, att rösträtt ej må utövas genom ombud eller att samma ombud äger företräda allenast ett starkt begränsat antal delägare.

I 23 av de undersökta bolagen utövas delägarnas bestämmanderätt genom delegerade. Dessas antal växlar från högst 100 till lägst 9. Mycket skiftande principer tillämpas för val av delegerade. I ett ringa antal fall utses de av delägarna själva för begränsad tid. En variant härav är, att halva antalet delegerade utses av försäkringstagarna, medan delegeradeförsamlingen i övrigt kompletterar sig själv. Den sistnämnda anordningen — att delegerade-

församlingen kompletterar sig själv — förekommer i åtskilliga bolag. Ett av dessa bolag har tillika infört den bestämmelsen, att ett visst antal försäkringstagare, minst 500, kunna påkalla utlysande av allmänt försäkringstagarmöte, vilket äger att besluta om entledigande av delegerade och utseende av nya i de avgångnas ställe. Några bolag tillämpa den anordningen, att en särskild institution — landsting, handelskammare, Kooperativa förbundets kongress, tjänstemannaföreningar — utser delegeradeförsamling. I en bolagsordning föreskrives, att garanten äger deltaga i val av delegerade för försäkringstagarna. Åtskilliga varianter av de nu nämnda exemplen förekomma.

Även i fråga om det tredje av de ovan nämnda systemen förekomma mycket varierande anordningar. I allmänhet är beslutanderätten på det sätt uppdelad, att delägarna hava att själva på bolagsstämman besluta i vissa frågor, medan beslutanderätten i övrigt tillkommer utsedda delegerade.

Av de 74 bolag, som omfattades av undersökningen, redovisade 22 icke återbetalat garantikapital. I de flesta av sistnämnda bolag åtnjuter garanten rösträtt vid sidan av försäkringstagarna eller delegerade för dem. Såsom redan nämnts förekommer också den anordningen, att garanterna äga deltaga i val av delegerade för försäkringstagarna.

Slutligen förtjänar framhållas, att i ett mindre antal bolag styrelseledamöterna i denna egenskap samt i vissa fall även revisorerna äga rösträtt å bolagsstämma.

För de lokala bolagen (ömsesidiga läns- och häradsbolag), vilka icke omfattades av den ovan refererade undersökningen, är representationsproblemet betydligt lättare att lösa. I dessa bolag torde regelmässigt delägarna själva besluta om bolagets angelägenheter å bolagsstämma, därvid rösträtten utövas per capita eller i proportion till försäkrings- eller premiebelopp. Det saknas dock icke exempel på delegeradeförsamling inom dessa bolag. Endast i något enstaka fall torde lokalt bolag hava bildats med garantikapital.

Till belysning av problemläget må här anföras ett par exempel på beslutanderättens gestaltning i former, som enligt försäkringsutredningens mening uppenbarligen äro otillfredsställande. Det första exemplet hänför sig till ett livförsäkringsbolag, det andra till ett skadeförsäkringsbolag.

1. Rösträtt å bolagsstämma tillkommer dels aktieägarna i livbolagets förlagsaktiebolag med en röst för varje aktie och dels med vissa begränsningar försäkringstagarna med en röst per capita. Antalet aktier i förlagsaktiebolaget utgör 1 000 å ett nominellt belopp av 100 kronor per aktie. Antalet försäkringstagare torde uppgå till i runt tal 150 000. Bolagets ekonomiska ställning är sedan lång tid tillbaka sådan, att garantikapitalet, 100 000 kronor, icke fyller någon uppgift för rörelsen utan kan återbetalas utan olägenhet. Trots detta har garantikapitalet samma inflytande som 1 000 försäkringstagare. Missförhållandet accentueras därav, att förlagsaktiebolaget dominerats av bolagets verkställande direktör.

2. Bolagsstämmas befogenhet utövas av nio delegerade, av vilka förlagsaktiebolaget utser sex. De återstående tre utses av en generalförsamling, som för detta ändamål sammanträder vart femte år. Å generalförsamling äger försäkringstagare personligen en röst. Förlagsaktiebolaget äges av utländskt försäkringsföretag. Här

föreligger följaktligen den anomalien, att ett till namnet svenskt ömsesidigt försäkringsbolag i verkligheten behärskas av utländskt kapital.

Å andra sidan saknas icke fall av godtagbara lösningar av representationsfrågan. Ett par exempel må anföras; det ena avser en pensionsanstalt, det andra en försäkringsorganisation inom såväl liv- som skadeförsäkring.

a. Anstalten har till ändamål att meddela pensionsförsäkring åt arbetsgivare för hos dem anställda tjänstemän. Stämmans befogenhet utövas av en överstyrelse bestående av 42 ledamöter. Av dessa utses 8 ledamöter av handelskamrarna i riket, 4 av industriförbundet, 4 av svenska livförsäkringsbolags förening, 6 av vissa föreningar av anställda, vilka föreningar växla med valperioderna, samt 10 ledamöter av anstaltens aktiva (anställda) och 10 av dess passiva medlemmar (arbetsgivare). I överstyrelsen äger varje ledamot en röst.

b. Delägarnas beslutanderätt utövas av en representantförsamling med 24 ledamöter och 12 suppleanter för dessa, vilka alla utses av kooperativa förbundets kongress. 3 ledamöter och 2 suppleanter skola vartannat år utses inom förslag, avgivet av anstaltens yrkesfältmän. Till ledamot och suppleant kan endast väljas delägare, som, med nyss nämnt undantag, icke är fast anställd i anstalten eller ledamot av kooperativa förbundets förvaltningsråd eller styrelse. Varje ledamot i representantförsamlingen äger en röst. Garantikapitalet har återbetalats; innan detta skedde var garanten utesluten från rösträtt.

Vid bedömandet av de anförda exemplen under a och b bör ihågkommas att en anknytning till viss intressegrupp är ägnad att starkt underlätta representationsfrågans lösning.

Den förut nämnda undersökningen omfattade jämväl frågan i vilken utsträckning försäkringstagarna faktiskt utövat sin rösträtt i de fall, där sådan tillkommer dem enligt bolagsordningen. Denna kategori representerades vid undersökningstillfället av 53 bolag, av vilka 12 hade garantikapital med rösträtt å bolagsstämman. För tioårsperioden 1928—1937 infordrades uppgifter angående dels antalet representerade försäkringstagare å bolagsstämmorna och dels röstfördelningen mellan å ena sidan försäkringstagarna och å andra sidan garanter eller innehavare av aktier i vederbörande förlagsaktiebolag. Av undersökningen framgick, att försäkringstagarna endast i rena undantagsfall utövat något inflytande i dessa bolag.

Idén om frivilliga sammanslutningar till ömsesidigt bistånd gentemot risker av ekonomisk art har i vårt land historisk förankring. Såsom ovan antytts har idén under de senare årens utveckling blivit i viss mån bortskymd. I våra dagar framstår det emellertid som naturligt att delägarna i ett ömsesidigt bolag skola vara garanterade ett verkligt inflytande på företagets ledning. Representationskravet gör sig gällande med olika styrka beroende på verksamhetens art och omfattning m. m. I fråga om livförsäkring med dess långfristiga försäkringsavtal måste kravet på ett verkligt delägarinflytande tillmätas ännu större betydelse än i fråga om skadeförsäkringen.

Frågan om lämplig representation utgör enligt utredningens förslag ett led i koncessionsprövningen. Detta tillhör det tidigare omnämnda koncessionskravet. Ny koncession skall sålunda kunna beviljas endast då representationsordningen är fullt tillfredsställande. Såsom redan tidigare framhållits (s. 15) skola även alla bestående bolag underkastas koncessionsprövning i samband med den nya lagstiftningens genomförande.

Vad beträffar formen för delägarinflytandet må till en början understrykas, att uniformitet icke i och för sig är att eftersträva. Fastmera är det av vikt att representationsformen anpassas efter verksamhetens art och inriktning. Också verksamhetens omfattning är härvidlag av väsentlig betydelse. Erfarenheten har visat, att ett rösträttssystem som bygger på försäkringstagarnas direkta deltagande i bolagsstämma blir en tom formalitet utom i bolag med ett ringa antal delägare. Denna representationsform kan följaktligen icke godtagas i de större bolagen. För dessa bolags vidkommande gäller spörsmålet därför att åstadkomma något organ för delägarna, vilket handlar i deras ställe och i deras intresse. Här äro olika lösningar tänkbara. Svårigheten ligger i att åstadkomma ett organ, som genom sin sammansättning kan anses verkligt representativt för delägarintresset. Åt varje enskilt bolag bör överlämnas att söka finna en representationsordning, som är den med hänsyn till bolagets egenart mest ändamålsenliga. För ömsesidigt försäkringsbolag, som är direkt anknutet till en organisation av något slag eller till viss yrkes- eller intressegrupp, ter sig frågan förhållandevis enkel. Exempel på lösningar i detta fall hava redan givits här ovan. Om något bolag icke träffar en ur det allmännas synpunkt tillfredsställande anordning, bör koncessionsmyndigheten kunna anvisa sådan. Flera möjligheter till en dylik mer eller mindre standardiserad representationsform hava diskuterats inom försäkringsutredningen. Efter prövning av de olika alternativen har utredningen ansett sig böra förorda en lösning efter följande riktlinjer.

Ett *försäkringsväsendets förtroenderåd* tillskapas med uppgift att i de ömsesidiga försäkringsbolag, som önska begagna sig därav, utse delegeradeförsamling för bolaget. Rådet sammansättes av representanter för sådana större organisationer i samhället som arbetsgivareföreningen, landsorganisationen, tjänstemännens centralorganisation, handelns, småindustriens, hantverkets och jordbrukets näringsorganisationer, industriförbundet, konsumentkooperationen, bostadskooperationen, stadsförbundet, landskommunernas förbund, hushållningssällskapen, nykterhetsrörelsen o. s. v. Politiska organisationer böra däremot icke komma i fråga. Man bör på sådant sätt kunna för uppdraget förvärva personer, vilka äro väl förtrogna med ekonomiska och sociala problem samt besitta ingående personkännedom på samhällslivets olika områden. Antalet ledamöter bör icke vara alltför ringa och i varje fall icke understiga 20. Ledamotskapet skall helt hava karaktären av förtroendeuppdrag. För att stärka förtroenderådets ställning och därjämte skapa garantier för en allsidig sammansättning synes det lämpligt, att Kungl. Maj:t utser ledamöterna inom förslag, avgivna av vederbörande organisationer.

Förtroenderådet skall ha till uteslutande uppgift att utse delegeradeförsamling i ömsesidiga försäkringsbolag, som införa denna valanordning. Vid fullgörande av sin uppgift bör rådet beakta det berörda bolagets speciella förhållanden. Väsentligt olika synpunkter göra sig nämligen gällande vid val av delegerade i t. ex. ett livförsäkringsbolag och ett sjöförsäkringsbolag. Det kan visserligen invändas, att man här förutsätter en förtrogenhet med för-

hållandena inom försäkringsväsendet hos rådets enskilda ledamöter, som i regel icke kan väntas föreligga. Denna invändning får emellertid icke överdrivas. Genom en allmän orientering på området, baserad på uppgifter från försäkringsinspektionen, torde erforderligt sakligt underlag för valet kunna skapas. Det ligger självfallet vikt uppå att kandidatnomineringen är fri, bortsett från den naturliga begränsningen att endast den som själv är försäkringstagare i bolaget bör kunna utses till delegerad. Det bör stå försäkringstagare fritt att hos förtroenderådet föreslå kandidat till delegeradeförsamlingen. Samma frihet skall tillkomma bolaget. Förtroenderådet bör emellertid vara obundet av förslagen. Eftersom valet sker i offentlighetens fulla ljus, torde någon risk för obehörigt inflytande från bolagsledningens sida icke behöva befaras.

Såsom redan anmärkts är den här skisserade representationsordningen en utväg, som bör stå öppen för de bolag, vilka icke med hänsyn till föreliggande omständigheter kunna finna någon likvärdig eller bättre lösning. Det centrala i problemet — och tillika ett oeftergivligt koncessionsvillkor — är, att delegeradeförsamlingen så sammansättes, att den blir i egentlig mening representativ för delägarintresset och samtidigt i stånd att på ändamålsenligt sätt fylla sin uppgift. Föreligga icke dessa förutsättningar, äventyras koncessionen.

Ett par av de övriga av försäkringsutredningen diskuterade alternativen må i detta sammanhang antydas. Genom lottning — exempelvis på försäkringsbrevens nummer — kan en valkorporation utses, vilken i sin ordning utser delegeradeförsamling. Metoden kan praktiskt förenklas genom en uppdelning på geografiskt begränsade områden. Vid varje tillfälle förrättas val endast inom visst område, varvid ett bestämt antal delegerade utses. Ett annat system innebär, att försäkringstagarna — individuellt eller sammanförda i lokala valmansföreningar — utse delegerade genom att per post insända röstsedlar till en särskild valnämnd. Röstningen sker på grundval av en av valnämnden upprättad kandidatlista, vilken tillkommit efter fri kandidatnominering. Slutligen bör framhållas, att under vissa omständigheter en kombination av skilda valmetoder kan visa sig lämplig, exempelvis så att delegeradeförsamlingen delvis utses av förtroenderådet och delvis av någon till försäkringsbolaget anknuten intressegrupp.

Särskilda behörighetsvillkor för delegerade torde icke böra uppställas i lagen. Vissa begränsningar te sig naturliga och kunna förutsättas bli beaktade vid koncessionsprövningen. En sådan begränsning har redan nämnts, den nämligen, att det i allmänhet icke torde vara lämpligt att person utanför försäkringstagarnas egen krets utses till delegerad. Av principiella skäl böra även styrelseledamöter och revisorer vara uteslutna. Detsamma bör gälla alla kategorier av anställda i bolaget. En annan sak är att bolagets ledning och revisorer böra vara närvarande vid sammanträde med delegeradeförsamlingen för att lämna upplysningar rörande verksamheten.

Vid avvägningen av garantikapitalets inflytande synas följande synpunkter böra beaktas. Garantibeloppet utgör i regel det ömsesidiga försäkringsbola-

gets startkapital. Utvecklar sig rörelsen gynnsamt, bildas efterhand rörelsekapital inom företaget, varigenom garantikapitalet i motsvarande grad minskar i betydelse. Ett framgångsrikt ömsesidigt livbolag avsätter småningom så stora fonder, att garantien blir helt betydelselös. Såsom redan framhållits kunna förhållandena vara sådana, att garantens krav på medinflytande framstå såsom fullt befogade. I andra fall te de sig mindre befogade eller rentav obefogade. Vilket som är förhållandet, bör prövas i koncessionsväg. Försäkringsutredningen förutsätter att garantiavtalet liksom varje förändring däri skall godkännas av koncessionsmyndigheten. I den mån garantikapitalet icke längre erfordras för rörelsens ändamålsenliga bedrivande, skall kapitalet återbetalas och dess inflytande i motsvarande grad minskas. Sedan hela garantikapitalet återbetalats, skall garanten följaktligen avskäras från varje inflytande i företaget. Skälig avvägning av rösträtten mellan garantikapitalet och försäkringstagarna bör ske med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. En mekaniskt verkande regel härför är uppenbarligen icke lämplig. Såsom allmän princip torde emellertid böra gälla, att garanten icke under några förhållanden får tilldelas större inflytande än delägarkollektivet.

Till stöd för kravet på ett stort inflytande för garantikapitalet har särskilt det argumentet anförts, att garanten måste säkerställa sig mot tillfälliga majoriteter på bolagsstämman. Även om denna synpunkt under nuvarande förhållanden icke kan anses ogrundad, blir efter genomförande av utredningens förslag läget ett annat. Såsom bolagsstämma skall, bortsett från de minsta bolagen, fungera en kvalificerad delegeradeförsamling, där risken för osaklig opinionsbildning får anses starkt reducerad.

I det föregående har representationsfrågan behandlats endast såvitt angår de ömsesidiga försäkringsbolagen. Frågan har här en klart koncessionsrättslig karaktär. Det har redan understrukits, att det ömsesidiga bolaget utgör en försäkringstagarnas intressegemenskap och bör drivas endast för deras räkning. Detta måste uppenbarligen tillses av koncessionsmyndigheten. Vad beträffar *försäkringsaktiebolagen* ligger frågan annorlunda till. Här utöva aktieägarna det förhärskande inflytandet. Detta ligger i företagstypens struktur. Försäkringsutredningen vill emellertid här erinra om den möjlighet som redan enligt gällande lagstiftning (49 och 64 §§ försäkringslagen) föreligger för försäkringsaktiebolag att låta valkorporation utanför bolagsstämma utse en eller flera styrelseledamöter och revisorer. Från allmän synpunkt måste det givetvis anses önskvärt att försäkringstagarna beredas inflytande även i försäkringsaktiebolag. Självfallet har denna synpunkt särskild vikt i fråga om livförsäkring. Ämnet ger vidsträckta aspekter. Med hänsyn till begränsningen i försäkringsutredningens direktiv har utredningen emellertid icke ansett sig böra närmare ingå på frågan.

Slutligen må här framhållas, att utredningen saknat anledning att ingå på frågan, vilkendera associationsformen, ömsesidigt bolag eller aktiebolag, som är mest lämpad för drivande av försäkringsrörelse inom olika branscher.

9. Koncession för utländsk försäkringsanstalt.

Det förslag till skärpt koncessionsprövning, som försäkringsutredningen framlagt, kommer, därest det vinner statsmakternas gillande, att medföra vissa återverkningar även i fråga om koncessionsprövningen av utländska försäkringsanstalter, som önska driva försäkringsrörelse här i riket. Detta spörsmål torde därför böra göras till föremål för särskild undersökning. Härvid synes även böra beaktas de konsekvenser för den av utländska bolag här bedrivna livförsäkringen, som kunna föranledas av skälighetsprincipens införande.

II. Tekniska bestämmelser för livförsäkring.

A. Livförsäkringsväsendet i allmänhet.

Försäkringslagen innehåller åtskilliga föreskrifter, vilka enbart gälla bolag, som bedriva livförsäkring. Dessa avse framför allt att i olika avseenden reglera de i trängre bemärkelse tekniska delarna av livförsäkringsverksamheten, såsom beräkningen av premier, olika slag av fonder, vinstandelar till de försäkrade m. m. På grund av livförsäkringsverksamhetens stora omfattning och genomgripande betydelse såväl för den enskilde som för samhället i dess helhet är det uppenbarligen av vikt, att ifrågavarande lagbestämmelser äro i alla avseenden ändamålsenligt utformade.

1. Allmänna principer för försäkringstekniska lagbestämmelser.

Det allmännas intresse med avseende på en reglering genom lag av hithörande förhållanden har sedan gammalt i främsta rummet varit knutet vid kravet på livförsäkringens *soliditet*. Härav föranledas lagbestämmelser, som innebära att premier och fonder skola beräknas på grund av en vederhäftig statistisk-ekonomisk analys av alla på rörelsen inverkande faktorer och erhålla en betryggande storlek, samt att bolagets tillgångar skola redovisas i värdehandlingar, vilka uppfylla vissa säkerhetskrav.

Vid sidan av kravet på livförsäkringsverksamhetens soliditet står emellertid kravet på dess *skälighet* gentemot försäkringstagarna. Trygghetskravet gör det nödvändigt att beräkna de premier, försäkringstagarna ha att erlägga, högre än vad som i själva verket väntas vara erforderligt, för att därigenom åstadkomma ett skydd mot avvikelser i ogynnsam riktning från det beräknade förloppet av verksamheten. Under normala förhållanden kan det därför väntas, att överskott — här enligt hittillsvarande terminologi kallad vinst — kommer att uppstå å rörelsen. Denna vinst återföres till de försäkrade, och den verkliga kostnad dessa få vidkännas för sina försäkringar motsvarar

alltså erlagda premier med avdrag av uppburen vinst. För att en ekonomisk verksamhet av denna art skall framstå såsom skälig gentemot försäkringstagarna, måste det då krävas, att den ifrågavarande verkliga kostnaden kan anses utgöra ett rimligt pris för de tjänster, försäkringarna innebära för de enskilda försäkringstagarna.

Av de båda nu nämnda grundprinciperna, *soliditetsprincipen* och *skälighetsprincipen,* har endast den förra direkt uttryckts i gällande lag. Man har emellertid sökt att i viss mån även tillgodose den senare genom stadgande om kontroll över att den i grunderna antagna omkostnadsplanen icke överskrides samt genom införande av bestämmelser om premieåterbäring och vinst till de försäkrade. I motiven till den ändring, som år 1914 genomfördes i då gällande försäkringslag, framhölls uttryckligen, att rationella anordningar i sistnämnda avseenden gjorde det möjligt att tillfredsställa kravet på försäkringens billighet utan att uppoffra kravet på dess soliditet, ehuru man vid denna tidpunkt ej ansåg det erforderligt att ge direkt uttryck häråt i lagtexten. Det må även framhållas, att båda de nämnda principerna ha betraktats såsom grundläggande för sund livförsäkringspraxis.

Enligt utredningens mening äro de båda principerna av sådan betydelse, att de böra jämsides med varandra klart uttryckas i lagen. Lagens bestämmelser böra syfta till att livförsäkringsbolagens verksamhet bedrives på sådant sätt att, samtidigt som full soliditet upprätthålles, kostnaden för försäkringarna hålles inom skäliga gränser och även på skäligt sätt fördelas mellan olika försäkringstagare. Utredningen har därför funnit det lämpligt att föreslå, att skälighetsprincipen kommer till uttryck i lagen. I praktiken kommer detta att innebära ett krav på att bolag skall iakttaga sparsamhet med avseende på sina omkostnader samt tillämpa ändamålsenliga regler för fördelning av uppstående vinst mellan försäkringstagarna.

Även om planen för ett livförsäkringsbolags verksamhet uppgjorts under full hänsyn till soliditets- och skälighetsprinciperna, är det emellertid icke säkert, att denna plan kan fullföljas oförändrad. Erfarenheten visar nämligen, att starka och oberäkneliga variationer stundom uppträda i fråga om de tre huvudfaktorerna i livförsäkringens ekonomiska planläggning: räntefot, dödlighet och förvaltningskostnader. Sådana variationer kunna i sin tur föranledas av djupgående förändringar i samhällets liv, vilka helt undandraga sig påverkan från försäkringsanstalternas sida. En på sådana orsaker beroende ändring i ogynnsam riktning av en eller flera av de nyssnämnda faktorerna kan allvarligt rubba försäkringsverksamhetens ekonomiska förlopp och kan rent av undergräva dess soliditet, utan att någon berättigad förebråelse därför kan riktas mot ledningen. Det blir på grund härav en viktig uppgift att genom lämpliga lagbestämmelser sörja för, att ett livförsäkringsbolags prestationer även vid rubbningar i det ekonomiska förloppet kunna i möjligaste mån upprätthållas, samtidigt som principen om en skälig fördelning av kostnaderna mellan olika försäkringstagare tillgodoses. Av denna anledning måste bland de försäkringstekniska lagbestämmelserna även

upptagas regler rörande bl. a. tillvägagångssättet för täckande av förlust i livförsäkringsbolag, varvid särskild uppmärksamhet måste ägnas den inbördes avvägningen mellan olika försäkringstagares intressen.

Härmed äro själva huvudprinciperna för de försäkringstekniska lagbestämmelserna angivna. Vid bestämmelsernas utformning uppträder emellertid en fråga av grundläggande betydelse, vilken redan i förevarande sammanhang skall i korthet beröras, nämligen frågan om den grad av frihet, lagen bör medgiva beträffande försäkringstekniken.

Inom ramen av de grundläggande trygghets- och skälighetsprinciperna kunna nämligen olika anordningar tillämpas i fråga om de beräkningar av premier, fonder och vinstbelopp, som bolagen ha att utföra. Enligt utredningens mening måste det betraktas som ett viktigt önskemål, att utvecklingen på detta område ej fastlåses genom lagföreskrifter, utan att tvärtom tillräckligt utrymme beredes för åstadkommande av sådana anordningar som, samtidigt med att de kunna anses tillfredsställande ur såväl soliditets- som skälighetssynpunkt, på bästa möjliga sätt tillgodose de försäkrades intressen. Med hänsyn härtill böra bland lagens försäkringstekniska bestämmelser endast sådana allmänna föreskrifter upptagas, vilka bedömas såsom erforderliga för upprätthållande av soliditets- och skälighetsprinciperna under växlande betingelser för verksamheten. Tekniska detaljbestämmelser kunna däremot i allmänhet icke anses besitta den grad av allmängiltighet, som bör krävas för upptagande i lagen. Dylika bestämmelser höra i stället hemma i de försäkringstekniska grunder, varje bolag har att upprätta och underställa Kungl. Maj:ts stadfästelse.

2. Grundernas innehåll.

I 7 och 123 §§ av gällande lag om försäkringsrörelse angivas vissa grupper av regler, vilka obligatoriskt skola ingå i de försäkringstekniska grunderna för ett livförsäkringsbolags verksamhet, samt därjämte en grupp av regler, nämligen rörande premieåterbäring, som bolaget äger frihet att upptaga eller icke upptaga i grunderna.

En motsvarande uppräkning återfinnes i förslagets 9 och 173 §§. I terminologien har här den förändringen införts, att benämningen »återbäring» införts såsom sammanfattande term för premieåterbäring och vinst, under det att den nuvarande premieåterbäringen enligt förslaget benämnes »förutberäknad återbäring». Regler beträffande förutberäknad återbäring skola enligt förslaget normalt ingå i grunderna. Detta har emellertid icke kommit till uttryck i de nämnda paragraferna, utan först i de närmare bestämmelserna rörande återbäringsgrunderna (s. 76 ff). Motiven för de sålunda genomförda terminologiska ändringarna redovisas längre fram (s. 76).

Vidare har i förslaget införts en bestämmelse, enligt vilken grunderna även skola innehålla regler för avsättning till och användning av utjämningsfond. Dylika regler förekomma i själva verket allmänt i de grunder för livförsäkringsverksamhet, som under senare år blivit stadfästa, och det har synts

utredningen lämpligt att denna fond blir obligatorisk för livförsäkringsrörelse. Avsättningen till utjämningsfond är nämligen, såsom utredningen på annat ställe utvecklar, ett betydelsefullt led i en rationellt bedriven livförsäkringsverksamhet.

I övrigt ha de nu gällande bestämmelserna rörande grundernas innehåll enligt förslaget endast undergått vissa mindre väsentliga jämkningar, vilkas innebörd skall närmare belysas i det följande.

Grunderna skola enligt förslaget alltid innehålla regler beträffande

1) beräkning av försäkringspremier och premiereserv;
2) avsättning till och användning av utjämningsfond;
3) försäkringstagares rätt till återköp och fribrev;
4) belåning av försäkringsbrev hos bolaget;
5) verkan av underlåten premiebetalning;
6) återbäring till försäkringstagarna samt
7) begränsning av den ansvarighet bolaget må utan återförsäkring ikläda sig på en och samma risk.

De försäkringstekniska grunderna skola, såsom härav framgår, i själva verket upptaga alla de bestämmelser, som erfordras för att angiva de linjer, efter vilka bolaget har att bedriva sin verksamhet. Med hänsyn härtill har det synts lämpligt att i lagen intaga en bestämmelse, varigenom det uttryckligen betecknas såsom grundernas ändamål att trygga bolagets förmåga att *dels* fullgöra sina förpliktelser enligt ingångna försäkringsavtal, *dels* bereda försäkring till en med hänsyn till försäkringens art skälig kostnad.

Härigenom ha de båda förut nämnda soliditets- och skälighetsprinciperna uppställts såsom normerande för grundernas innehåll. Bestämmelsen innebär ett krav på att grunderna skola vara så beskaffade, att de båda principerna kunna under växlande yttre betingelser i största möjliga utsträckning upprätthållas. Ingendera principen får sålunda ensidigt tillgodoses på den andras bekostnad.

Soliditetsprincipen kräver en försiktig beräkning av premier och fonder, byggd på en vederhäftig statistisk och försäkringsteknisk grund. Skälighetsprincipen åter kräver, såsom ovan framhållits, att den verkliga kostnad, försäkringstagarna få vidkännas för sina försäkringar, motsvarar ett rimligt pris för de tjänster, försäkringarna för dem innebära. För att detta krav skall kunna fyllas, är det i första hand nödvändigt, att premierna icke genom ett ensidigt beaktande av trygghetskravet sättas högre än som kan anses motiverat av en sund försiktighet. Det är nämligen viktigt att beakta, att en knapp premienivå i och för sig utgör en drivfjäder till sparsamhet i bolagets förvaltning. Det är vidare nödvändigt, att grunderna innehålla rationella regler för beräkning av återbäring samt för behandling av i förtid avgående försäkringstagare. Sedan premierna fixerats, bli nämligen sistnämnda regler i själva verket avgörande för storleken av det nettopris, varje enskild försäkringstagare får betala för sin försäkring. Ifrågavarande regler få därför en utslagsgivande betydelse för åstadkommande av en skälig kostnadsfördelning.

Det har ovan framhållits, att skäligheten av omkostnadsnivån bör ställas i relation till värdet för försäkringstagarna av de tjänster, ett bolags försäkringar innebära. I praktiken har det emellertid visat sig, att omfattningen av de prestationer, ett livförsäkringsbolag fullgör, även beträffande snarlika försäkringar kan växla avsevärt. Mellan bolag, som bedriva stor livförsäkring, folkförsäkring och tjänstepensionsförsäkring, föreligga sålunda i nämnda avseende påtagliga olikheter. På grund härav har det synts lämpligt att i formuleringen av den ifrågavarande lagbestämmelsen särskilt påpeka, att skäligheten bör bedömas med hänsyn till försäkringens art.

I övrigt återkommer utredningen under den följande behandlingen av de lagbestämmelser, som röra grundernas innehåll, på varje särskild punkt där så erfordras till de konsekvenser, som föranledas av den allmänna föreskriften beträffande soliditets- och skälighetsprinciperna.

I syfte att särskilt betona bolagsledningens ansvar med hänsyn till verksamhetens fortlöpande anpassning efter växlande förhållanden har slutligen i förslaget stadgats skyldighet för bolagets styrelse och verkställande direktören att, där grunderna icke längre finnas tillfredsställande ur soliditets- eller skälighetssynpunkt, utan dröjsmål föranstalta om erforderlig ändring. Genom denna bestämmelse har sålunda bolagsledningen ålagts skyldighet att vaka över, att grunderna ständigt hållas i tidsenligt skick. Naturligtvis får detta ingalunda tolkas så, att varje ändring av exempelvis marknadsräntan för livbolagens placeringar omedelbart skulle behöva utlösa en ändring av grunderna. Alla sådana variationer böra emellertid uppmärksamt följas och, i den mån anledning därtill finnes, föranleda icke blott efter situationen lämpade administrativa åtgärder, utan även motsvarande ändringar i grunderna.

3. Premiegrunderna.

Beräkningen av premier grundas på vissa antaganden, huvudsakligen beträffande den framtida utvecklingen av ränta, dödlighet och omkostnader.

Nu gällande lag stadgar, att dessa antaganden var för sig skola väljas på ett betryggande sätt med ledning av till buds stående erfarenhet. Detta stadgande innebar vid tiden för lagens tillkomst en principiell nyhet och ett viktigt framsteg i riktning mot en rationellare teknik. Det sakliga innehållet i bestämmelsen har med viss modifikation, som nedan omnämnes, bibehållits i förslaget.

Ifrågavarande stadgande åsyftar enbart att tillgodose soliditetsprincipen. Såsom ovan påpekats, kräver visserligen även skälighetsprincipen beaktande vid fixerandet av premienivån, vilken icke får sättas så hög, att intresset för sparsamhet i förvaltningen undergräves. Utredningen återkommer nedan till vissa frågor avseende grundernas antaganden rörande omkostnaderna, som i detta sammanhang kräva särskilt beaktande.

Säkerhetstillägg. I praktiken har det ofta visat sig lämpligt att för inläggande av erforderlig säkerhetsgrad i beräkningarna icke enbart välja ränte-, dödlighets- och omkostnadsantagandena på ett försiktigt sätt, utan ytterligare komplettera dessa antaganden genom anbringande av särskilda s. k. explicita säkerhetstillägg. Även dessa kunna taga formen av förstärkningar av ett eller flera av premiegrundernas antaganden rörande räntefot, dödlighet och omkostnader, varigenom man redan i premiegrunderna inför en plan för det erforderliga säkerhetstilläggets fördelning över försäkringstiden. Möjligheten att i grunderna införa dylika säkerhetstillägg har ansetts böra särskilt omnämnas i lagen.

Införandet av explicita säkerhetstillägg i premiegrunderna är av stor betydelse, bland annat av följande anledning. Uppfattningen rörande stabiliteten hos de förhållanden, som äro avgörande för den framtida utvecklingen av räntefot, dödlighet och omkostnader, har varit underkastad starka förskjutningar. För närvarande torde sålunda sakkunniga personer anse möjligheten att göra någorlunda säkra förhandsantaganden i nämnda avseenden väsentligt mindre, än vad som var fallet vid tiden för nu gällande försäkringslags tillkomst. Sålunda ansåg man sig vid nämnda tidpunkt tämligen allmänt kunna räkna med, att räntefoten för livförsäkringsbolagens placeringar under mycket lång tid framåt skulle komma att uppgå till minst 4 procent, medan man numera intager en mera försiktig ståndpunkt med avseende på möjligheten att göra dylika långtidsprognoser. Under sådana förhållanden tvingas man att för tillgodoseende av soliditetsprincipen arbeta med betydande säkerhetsmarginaler i premiegrunderna. Om dessa säkerhetsmarginaler skulle inläggas uteslutande genom att vart antagande för sig valdes tillräckligt betryggande, skulle den resulterande premienivån lätt kunna bli onödigt hög. Den kan emellertid i någon mån begränsas genom att man ger efter på säkerheten i varje enskilt antagande, men i stället inför ett kompletterande säkerhetstillägg. Vid förändringar i ogynnsam riktning hos något av beräkningselementen kan det explicita säkerhetstillägget mobiliseras och användas som förstärkning på den punkt i systemet, där stöd erfordras.

Vilken kvantitativt bestämd grad av säkerhet, som i förhållande till det statistiska erfarenhetsmaterialet bör inläggas i grunderna, är en fråga, som enligt sin natur varken kan eller bör göras till föremål för lagbestämmelser. Det måste helt överlåtas åt lagtillämpningen att med ledning av de vid varje tidpunkt föreliggande omständigheterna träffa avgörande härutinnan. För hithörande överväganden är det uppenbarligen av största vikt, att en planmässig fortlöpande insamling och bearbetning av statistiska uppgifter rörande livförsäkringsbolagens förhållanden, främst med avseende på dödligheten, kommer till stånd. Den officiella statistikens dödlighetsuppgifter äro nämligen icke tillräckliga för här föreliggande ändamål, alldenstund det visat sig att dödlighetsförhållandena inom bolagens bestånd av försäkrade personer förete betydande avvikelser av olika art från befolkningsdödligheten.

Omkostnadsplanen. Kravet på att grunderna skola tillgodose skälighetsprincipen får särskild betydelse med avseende på omkostnaderna. Storleken av ett bolags omkostnader är nämligen, oaktat livförsäkringen liksom annan ekonomisk verksamhet har att taga hänsyn till arbetsmarknadens lönesättning, i hög grad beroende av bolagets egna åtgöranden, under det att utvecklingen av räntan och dödligheten bestämmes av förhållanden, över vilka bolagen icke äga något inflytande. Det följer av skälighetsprincipen, att bolagets omkostnader icke få vara högre än att de kunna anses motsvara värdet av de tjänster, bolaget genom sin organisation och sin förvaltning presterar gent emot försäkringstagarna. Häri får bland annat anses ligga ett krav på, att storleken av anskaffningskostnaderna bör bedömas med hänsyn till samhällets intresse av att arbete nedlägges på livförsäkringens utbredande. Vidare synes det böra fordras att den kundtjänst, bolaget presterar i samband med försäkringsrörelsen, är väl anpassad till klientelets behov, och att kostnaden härför står i skälig proportion till de ifrågavarande tjänsternas värde. Slutligen bör det åligga bolagets ledning att vaka över att bolagets organisation hålles i tidsenligt skick och att arbetsbesparande anordningar införas, så att förvaltningskostnaderna hållas nere.

Den omkostnadsplan, som under givna förhållanden får anses skälig för ett bolag, kan emellertid icke direkt komma till uttryck i premiegrunderna. Dessa måste nämligen innehålla antaganden, vilka kunna anses betryggande även under i viss mån ändrade förhållanden, och dessutom böra premiegrunderna, enligt vad utredningen nedan framhåller, vara gemensamma för alla bolag, som driva samma art av rörelse. Premiegrundernas antaganden rörande omkostnaderna måste därför ses i samband med den omkostnadsplan som ingår i återbäringsgrunderna. Denna plan blir i sista hand avgörande för bedömningen av skäligheten av ett bolags förvaltningskostnader.

Slutligen vill utredningen i detta sammanhang framhålla, att de kostnader, som äro förenade med bolagens kapitalförvaltande verksamhet, icke skola medräknas bland övriga omkostnader utan i stället avdragas vid beräkningen av den erhållna avkastningen på kapitalplaceringarna.

Olika premienivåer. Såsom redan tidigare framhållits kan dödligheten inom försäkringsbestånden förete olikheter inbördes, beroende exempelvis därpå att bolagen arbeta inom skilda befolkningsskikt. Vidare kunna omkostnaderna för verksamhetens bedrivande gestalta sig olika bl. a. med hänsyn till försäkringarnas storlek och omfattningen av den kundtjänst bolagen med hänsyn till försäkringsklientelets beskaffenhet hava att prestera.

Man ställes då inför frågan, i vad mån sådana olikheter mellan bolagen böra taga sig uttryck i skilda antaganden i premiegrunderna, och därmed i skilda premienivåer. I detta avseende har utredningen den bestämda uppfattningen, att endast sådana skiljaktigheter, som kunna anses vara betingade av väsentliga och bestående olikheter i verksamhetens natur, böra komma till uttryck i premiegrunderna. Såsom förhållandena under de senaste decennierna utvecklat sig, har man inom svensk livförsäkring kommit att få

tre skilda försäkringsgrenar var och en med sin särskilda premienivå, nämligen stor försäkring, folkförsäkring och tjänstepensionsförsäkring. De olikheter i fråga om arbetssätt och organisationsform, som finnas mellan bolag inom vardera gruppen, synas däremot icke vara av bestående art, varför tillräckliga skäl saknas för en längre gående differentiering mellan premienivåerna. Den i flera andra länder bedrivna kollektiva dödsfallsförsäkringen, vilken enligt utredningens mening är att anse såsom en särskild försäkringsgren, har i vårt land icke vunnit någon nämnvärd anslutning.

Hur stora skillnader mellan de olika premienivåerna som kunna anses motiverade blir delvis beroende av olikheter i riskernas art, betingade exempelvis av olikheter mellan individuell och kollektiv försäkring. I främsta rummet torde emellertid dessa skillnader betingas av olikheter i omkostnaderna, vilka i sin tur sammanhänga med olikheter i arten och omfattningen av den kundtjänst, bolagen prestera. De principiella synpunkter, som böra anläggas vid bedömandet av hithörande frågor, ha i huvudsak redan angivits i det föregående. Inom varje försäkringsgren bör det vara de bäst skötta bolagens förhållanden, som bli vägledande för grundernas utformande. Det måste vidare krävas, att kundtjänsten inom vardera gruppen av bolag är väl anpassad till klientelets behov, och att kostnaden härför står i proportion till tjänsternas värde. Exempelvis synes en uppdelning av premiebetalningen på korta terminer (månads- och särskilt veckopremier) endast försvarlig under förutsättning, dels att en dylik uppdelning kan anses motsvara ett verkligt behov hos klientelet, dels att den merkostnad, som härav betingas, står i rimligt förhållande till den nytta, anordningen medför för de försäkrade.

4. De tekniska fonderna.

Enligt gällande lag skall livförsäkringsbolag i sin balansräkning såsom skuldposter upptaga försäkringsfond och säkerhetsfond. Där grunder för beräkning av premieåterbäringsreserv finnas för bolaget stadfästa, skall även denna fond upptagas som skuld i balansräkningen. Av skäl, som nedan utvecklas, föreslår utredningen en viss utökning av antalet av de fonder, som obligatoriskt skola upptagas i balansräkningen. Enligt förslaget äro sålunda dessa fonder:

1) försäkringsfond;
2) utjämningsfond;
3) säkerhetsfond;
4) återbäringsfond;
5) regleringsfond.

På sätt längre fram skall närmare angivas, övertager härvid återbäringsfonden de funktioner, som för närvarande tillkomma premieåterbäringsreserven. Vid sidan av dessa fonder må givetvis även andra förekomma, i den mån sådana anses erforderliga och angivits i bolagsordningen.

Försäkringsfonden. Gällande lagbestämmelser. Enligt gällande lag motsvarar försäkringsfonden det för den tidpunkt, balansräkningen avser, beräknade värdet av bolagets ansvarighet

1) på grund av redan inträffade försäkringsfall (ersättningsreserv) samt
2) på grund av löpande försäkringar (premiereserv).

Enligt den ovan anförda definitionen av premiereserven, vilken definition äger tillämpning på alla försäkringsbranscher, är premiereserven en fond, som hänför sig till bolagets totala ansvarighet på grund av samtliga löpande försäkringar.

Beträffande livförsäkring stadgar lagen vidare, att den på angivet sätt definierade totala premiereserven skall beräknas såsom summan av individuella premiereserver för var och en av de enskilda försäkringarna i beståndet. Dessa individuella premiereserver skola i sin tur beräknas enligt regler, vilka skola angivas i grunderna. Efter samma regler beräknas även värdet av försäkringstagares fordran hos bolaget på grund av försäkringsavtalet, varigenom således reglerna få en direkt betydelse för det ekonomiska mellanhavandet mellan bolaget och försäkringstagaren. Rörande beskaffenheten av ifrågavarande regler för de individuella premiereservernas beräkning uppställas i lagen vissa betydelsefulla föreskrifter, vilka här skola återgivas och diskuteras.

För varje löpande försäkring har bolaget åtagit sig vissa framtida utgifter, nämligen att fullgöra de i avtalet stadgade försäkringsprestationerna samt att bestrida härför erforderliga förvaltningskostnader. Vid varje given tidpunkt kan kapitalvärdet av dessa ännu icke fullgjorda utgifter för försäkringen beräknas, om man utgår från vissa antaganden rörande framtida förräntning, dödlighet och förvaltningskostnader. Detta kapitalvärde representerar tydligen en bolagets skuld på grund av försäkringen.

Å andra sidan har bolaget för varje försäkring, där samtliga avtalade premier ännu icke hunnit inbetalas, en tillgång i sin rätt att uppbära framtida premier. Kapitalvärdet härav kan vid varje given tidpunkt beräknas med stöd av antaganden rörande den framtida räntefoten och dödligheten.

Med vissa modifikationer, som strax skola närmare angivas, stadgar nu lagen, att en försäkrings premiereserv skall sättas lika med saldot av nyssnämnda båda poster. Premiereserven för varje enskild försäkring framkommer alltså genom att man från kapitalvärdet av bolagets framtida utgifter för försäkringen subtraherar kapitalvärdet av bolagets framtida premieinkomster. För slutbetalda försäkringar blir det senare kapitalvärdet naturligtvis lika med noll. Den på angivet sätt beräknade premiereserven kan allt efter omständigheterna utfalla positiv eller negativ. I förra fallet, vilket är det ojämförligt vanligaste, är den en skuld, i senare fallet en tillgång för bolaget.

Enligt detta beräkningssätt är premiereserven bestämd som skillnaden mellan två poster, vilka avse bolagets utgifter och inkomster för framtiden. Med anledning härav betecknas den ifrågavarande beräkningsmetoden såsom *prospektiv*. Premiereserven kan även beräknas enligt en *retrospektiv* metod, varvid man i stället använder skillnaden mellan kapitalvärdena av de in-

komster och utgifter, som hänföra sig till den förflutna delen av försäkringstiden. Sistnämnda metod är av särskild betydelse i samband med återköpsvärdets beräkning (s. 59).

I den ovan angivna beräkningen föreskriver lagen modifikationer i följande båda avseenden:

1) De framtida premier, vilkas kapitalvärde på ovan beskrivet sätt får avdragas, äro icke de verkligen utgående försäkringspremierna, utan vissa s. k. *reservpremier,* vilka äro lägre än motsvarande försäkringspremier.

2) För varje försäkring, där beräkningen (med reservpremie i st. f. försäkringspremie) ger ett negativt belopp, skall premiereserven i stället sättas lika med noll.

Reservpremien för varje försäkring skall enligt lagen beräknas så, att vid försäkringens tecknande kapitalvärdet av alla reservpremier är lika med kapitalvärdet vid samma tidpunkt av bolagets alla beräknade utgifter för försäkringens anskaffande och förvaltning och för försäkringsförbindelsens fullgörande. Härvid göres dock den väsentliga inskränkningen, att vid reservpremiens beräkning anskaffningskostnaden icke må antagas högre än som motsvarar vid försäkring för dödsfall åtta procent och vid försäkring för livsfall fyra procent av kapitalvärdet av bolagets beräknade utgifter för försäkringsförbindelsens fullgörande, samt vid kapitalförsäkring ej heller högre än två och en halv procent av försäkringssumman.

Enligt dessa regler kommer reservpremien i allmänhet att understiga den verkligen utgående försäkringspremien, dels på grund av den föreskrivna begränsningen av anskaffningskostnaden, och dels på grund av att explicita säkerhetstillägg, som möjligen inlagts vid beräkningen av försäkringspremien, ej skola medtagas vid reservpremiens beräkning. Ehuru det måhända ej kan anses fullt tydligt framgå av själva lagbestämmelsens formulering, att ett explicit säkerhetstillägg ej får medtagas vid reservpremiens beräkning, torde det icke råda någon tvekan om att vid lagens tillkomst avsikten varit den nämnda. Detta kommer tydligt till uttryck i försäkringsinspektionens motivering till bestämmelsen, vilken längre fram (s. 45) skall anföras.

Försäkringsfonden. Gällande bestämmelsers innebörd och motivering. Enligt de refererade lagbestämmelserna kan en reservpremie tänkas uppdelad i tre delar, nämligen dels nettopremien, som är beräknad att täcka kostnaden för själva de avtalade försäkringsprestationernas fullgörande, och dels två olika tillägg för omkostnader, det ena motsvarande anskaffningskostnader och det andra löpande förvaltningskostnader. I det ögonblick, då en försäkring tecknas, är kapitalvärdet av alla avtalade nettopremier och alla tillägg för löpande förvaltningskostnader lika med kapitalvärdet av alla bolagets utgifter för försäkringsförbindelsens fullgörande samt för löpande förvaltningskostnader, under det att kapitalvärdet av de delar av reservpremierna, som motsvara anskaffningskostnader, är lika med värdet av den anskaffningskostnad, som antagits vid reservpremiens beräkning och för vilken lagens nyss anförda maximibestämmelse gäller.

Bortser man nu för ett ögonblick från lagens förbud mot negativa premiereserver, så följer härav för varje försäkring med fortlöpande premiebetalning, att premiereserven i det ögonblick, då försäkringen tecknas, blir negativ och till sitt belopp lika med nyssnämnda värdet av den i reservpremien ingående anskaffningskostnaden. Det förutsättes härvid, att anskaffningskostnaden är betald men att ännu ingen premie erlagts. För de flesta i praktiken förekommande försäkringsformer växer premiereserven därefter så hastigt, att den efter ett eller två års förlopp blir positiv, varefter den förblir positiv under hela den återstående försäkringstiden. Under den gjorda förutsättningen kan bolaget sålunda vid tecknandet av nya försäkringar omedelbart disponera medel för bestridande av anskaffningskostnader genom att uppföra de nytecknade försäkringarna med negativ premiereserv — d. v. s. som en tillgångspost — i balansräkningen. Beloppet av den anskaffningskostnad, som kan täckas på nu anfört sätt, begränsas av lagens maximibestämmelse. Eventuellt överskjutande anskaffningskostnader täckas först i den mån motsvarande delar av de verkliga försäkringspremierna inflyta och måste i avvaktan härpå bestridas genom anlitande av förlagsmedel, vanligen i form av vinster från ett förut befintligt bestånd av försäkringar.

Det nu beskrivna sättet för premiereservens beräkning med hänsyn till anskaffningskostnaderna går under namn av *zillmering,* och med uttrycket den *zillmeringsbara anskaffningskostnaden* betecknas den del av ifrågavarande kostnad, för vilken bolaget härvid erhåller omedelbar täckning.

Förbudet mot negativa reserver medför i det ovan återgivna förloppet den förändringen, att den zillmeringsbara delen av anskaffningskostnaden ej kan uttagas omedelbart, utan får täckas successivt under den tid, som åtgår för att premiereserven skall hinna bli positiv. I flertalet fall inträffar detta, såsom förut nämnts, redan ett à två år efter tecknandet. Under väntetiden bli naturligtvis förlagsmedel erforderliga även för denna del av anskaffningskostnaden. För försäkringar med engångspremie blir hela den beräknade anskaffningskostnaden omedelbart disponibel vid premiens inbetalning, varför några förlagsmedel här ej erfordras.

I övrigt verkar regeln för reservbildningen så, att bolaget i varje ögonblick förfogar över erforderliga medel för bestridande av alla utbetalningar för försäkringsfall och löpande förvaltningskostnader, förutsatt att den verkliga dödligheten och de verkliga förvaltningskostnaderna ej överstiga de beräknade, samt att den verkliga ränteavkastningen ej understiger den i grunderna antagna. I premierna ingående explicita säkerhetstillägg, vilka icke få medtagas vid premiereservberäkningen, bli på grund härav disponibla i samma mån som de inbetalas till bolaget. Vid en försäkring med engångspremie blir sålunda hela det i premien ingående explicita säkerhetstillägget disponibelt omedelbart vid försäkringens tecknande.

Innebörden av gällande lagbestämmelser beträffande premiereservens beräkning kan alltså kort sammanfattas på följande sätt. Med undantag för anskaffningskostnaderna komma alla de utgifter, bolaget har att bestrida, att täckas av medel, som i behörig tid stå till förfogande, därest det verk-

liga förloppet av verksamheten ej gestaltar sig oförmånligare än det beräknade. Medel för täckande av den zillmeringsbara anskaffningskostnaden bli disponibla med ett eller annat års uppskov, under det att överskjutande anskaffningskostnad måste bestridas med anlitande av förlagsmedel, vilka successivt amorteras under premiebetalningstiden. Explicita säkerhetstillägg bli disponibla i samma mån som de inbetalas till bolaget.

Före tillkomsten av nu gällande lagbestämmelser beräknades premiereserven inom svensk livförsäkring enligt *nettopremiemetod.* Vid denna metod bortser man helt från alla slag av omkostnader och beräknar premiereserven genom att från kapitalvärdet av bolagets framtida utgifter för själva försäkringsprestationerna draga kapitalvärdet av framtida nettopremier. Även om försäkringspremierna äro av betryggande storlek, lämnar denna metod ingen garanti för, att medel till bestridande av omkostnader stå till förfogande vid de tidpunkter, då de behövas. Metoden kan därför ej betraktas som rationell, och dess användning i praktiken hade också visat sig föranleda vissa missförhållanden. Gent emot nettopremiemetoden uppställdes i motiveringen till nu gällande lag kravet på en rationell *bruttopremiemetod,* som bygger på en analys av samtliga på verksamheten inverkande faktorer och i princip sörjer för att erforderliga medel för alla slag av utgifter bli tillgängliga i behörig tid. Genom att införa en dylik metod ville man möjliggöra en fullt rationell försäkringsteknisk planering av verksamheten.

Det framgår emellertid av den förestående redogörelsen, att den gällande lagen icke representerar en fullt genomförd bruttometod, utan att betydelsefulla avsteg göras från en sådan, nämligen med avseende på anskaffningskostnaderna. Av dessa blir endast en del — den zillmeringsbara delen — tillgänglig redan under början av försäkringstiden, under det att återstoden ställes till förfogande först i den mån motsvarande premiedelar inflyta. Och även den zillmeringsbara delen blir på grund av förbudet mot negativa reserver ej omedelbart tillgänglig, utan först efter ett visst uppskov. I båda fallen innebära lagbestämmelserna, att premiereserven blir större än den skulle ha blivit vid en fullt genomförd bruttometod, där hela den beräknade anskaffningskostnaden vore zillmeringsbar. Lagens metod verkar alltså som en fullt genomförd bruttometod, kombinerad med en regel om visst tillägg till premiereserven. Det är just befintligheten av detta tillägg, som förhindrar ett omedelbart täckande av anskaffningskostnaden i full utsträckning.

Ifrågavarande tillägg till den rena bruttoreserven åstadkommes dels genom förbudet mot negativa reserver, dels genom begränsningen av anskaffningskostnaden i reservpremien. Förbudet mot negativa reserver motiverades vid nu gällande lags tillkomst med annullationsmöjligheten. En negativ premiereserv för en viss försäkring innebär, att försäkringen i balansräkningen motsvaras av en tillgång för bolaget; denna tillgångspost är emellertid på grund av annullationsmöjligheten osäker och ansågs därför icke böra uppföras. Den i detta sammanhang viktigaste föreskriften är emellertid begränsningen av anskaffningskostnaden i reservpremien. Såsom motiv för

denna föreskrift angavs uteslutande önskvärdheten att förhindra de faktiska anskaffningskostnadernas stegring. Sålunda anförde försäkringsinspektionen i sin motivering till de år 1914 genomförda nya bestämmelserna under rubriken »Betydelsen av anskaffningskostnadernas begränsning» följande:

Det kan ej förnekas, att införandet av denna begränsning av anskaffningskostnaderna står i strid med en rationell bruttometods fordran, att full hänsyn skall tagas till de enligt omkostnadsplanen beräknade kostnaderna. Mot lagförslagets modifierade bruttometod kan därför, synes det, riktas samma kritik, som försäkringsinspektionen i det föregående riktat mot den klassiska nettometoden, kompletterad med bestämmelsen, att anskaffningskostnader må uppföras som tillgång med högst 1 1/2 % av försäkringssumman. Men det är att märka, att det nu föreslagna maximum i fråga om den viktigaste försäkringsformen (kapitalförsäkring för dödsfall) i allmänhet uppgår till 2 1/2 % av försäkringssumman och sålunda ungefärligen motsvarar de billigast arbetande bolagens erfarenhet. För ett bolag, som ej har högre anskaffningskostnad än 2 1/2 % av försäkringssumman, utgör anskaffningspremien, i vad den motsvarar omkostnadsplanens högre anskaffningskostnad, ett säkerhetstillägg, som ej bör medtagas vid reservberäkningen; för sådant bolag sker beräkningen alltså efter rationell bruttometod. Det irrationella finnes alltså i metoden endast, när fråga är om bolag, som icke blott enligt omkostnadsplanen utan faktiskt har högre anskaffningskostnad. Dess införande motiveras då därav att begränsningen, i förening med andra bestämmelser i lagförslaget, torde förhindra bolagen att arbeta med anskaffningskostnader, som avsevärt överstiga maximum. Motsvarande bestämmelse i nu gällande lag har visserligen icke kunnat hindra anskaffningskostnadernas uppskruvande. Men detta har berott, dels därpå att maximum (1 1/2 %) satts alldeles för lågt och därför måst betydligt överskridas, dels därpå att bolagen fritt disponerat underdödlighets- och räntevinster för sina omkostnader och, i fall de ej räckt till, kunnat till återförsäkringsbolag försälja sin rätt till framtida anskaffningspremier. Lagförslaget gör, såsom försäkringsinspektionen skall visa, det möjligt att i hög grad inskränka den vinst, över vilken bolagen fritt må disponera, och att förhindra, att rätten till framtida anskaffningspremier försäljes. Bolagen komma därför ej att så lätt som nu kunna skaffa medel till att täcka avsevärt högre anskaffningskostnader, än som motsvara de anskaffningspremier, vilka de få räkna sig till godo vid reservberäkningen.

De explicita säkerhetstilläggens uteslutande från reservberäkningen motiverades av inspektionen med följande ord:

Rätten till säkerhetstilläggen är en tillgång för bolaget, vilken icke motsvaras av någon förbindelse. Den bör emellertid icke tagas med i beräkning, enär avsikten med säkerhetstilläggen är, att bolaget i dem skall hava en reserv, som icke skall tagas i anspråk, förrän den behövs.

Försäkringsfonden. Kritik av gällande bestämmelser. Gällande lagbestämmelser angående premiereservens beräkning ha i åtskilliga avseenden gjorts till föremål för kritik. Redan mot själva definitionen av premiereserven ha sålunda vissa anmärkningar framställts. Ehuru den grundläggande definitionen i lagen, såsom ovan påpekats, betecknar premiereserven som en fond, vilken motsvarar bolagets samlade ansvarighet gent emot hela det befintliga försäkringsbeståndet, har det dock gjorts gällande, att den närmare utformningen av lagbestämmelserna i fråga om livförsäkring alltför ensidigt bygger på ett individuellt betraktelsesätt, där man utgår från premiereserven för en enskild försäkring. Gent emot detta betraktelsesätt har framhållits,

att en konkret ekonomisk betydelse enligt sakens natur endast tillkomme premiereserven för en någorlunda stor grupp av försäkringar, men ej premiereserven för en enskild försäkring. Om man av praktiska skäl önskar avfatta bestämmelserna i lag och grunder så, att premiereserven för hela försäkringsbeståndet betraktas såsom uppbyggd av individuella premiereserver för de enskilda försäkringarna i beståndet, är det därför nödvändigt att tillse, att dessa individuella reserver ej tilldelas större betydelse, än som kan anses rationellt motiverat. Det får exempelvis ej utan närmare undersökning betraktas som självklart, att reglerna beträffande ersättning åt en i förtid avgående försäkringstagare eller beträffande den enskilde försäkringstagarens fordringsrätt hos bolaget vid likvidation kunna baseras på den individuella premiereserven.

Lagens regler för den individuella premiereservens beräkning inneburo, såsom av det föregående framgår, flera betydelsefulla nyheter i jämförelse med tidigare bestämmelser. En av de viktigaste bland dessa nyheter var givetvis nettometodens ersättande med en bruttometod. Vid den tidpunkt, då ifrågavarande bestämmelser tillkommo, hade man ännu föga eller ingen erfarenhet rörande bruttometodens användning i praktiken. I och med bruttometodens införande tog man därför ett steg ut på ett tämligen okänt område, och därtill ett område, vars beträdande av många sakkunniga personer vid denna tid ansågs förenat med betydande risker för uppkomsten av osunda arbetsmetoder, ledande till företagens försvagande och rent av till insolvens. Det är därför endast naturligt, att man vid metodens första införande i svensk lag ansåg sig böra gå försiktigt till väga. Mot denna bakgrund bör man bedöma hithörande bestämmelser i nu gällande lag, vilka särskilt med avseende på reglerna för zillmeringsbegränsningen ha karaktären av rena tekniska detaljbestämmelser av en art, som eljest ansetts höra hemma i bolagens grunder snarare än i lagen.

Såväl reglerna för zillmeringsbegränsningen som förbudet mot negativa reserver ha visat sig föranleda vissa ej oväsentliga komplikationer i det praktiska arbetet med reservberäkningen. För flertalet försäkringsformer kan reservpremien icke på enkelt sätt beräknas med hjälp av försäkringspremien, varför det blivit nödvändigt att jämsides med varandra uträkna och använda tabeller över dels försäkringspremier, dels reservpremier. Båda dessa premier måste av bolagen registerföras för de enskilda försäkringarna. Förbudet mot att för någon försäkring uppföra negativ premiereserv nödvändiggör en individuell behandling av försäkringarna vid de fondräkningar, som infalla under åren närmast efter tecknandet. Varje sådan individuell behandling motverkar avsevärt den arbetsbesparing, som eljest kan vinnas genom kollektiv beräkning av premiereserven, och är därför ägnad att fördyra förvaltningsarbetet. Det synes av dessa skäl lämpligt att till behandling upptaga frågan, om motiveringen för de ifrågavarande lagbestämmelserna även under nuvarande förhållanden kan anses bärande, och i så fall huruvida åsyftad verkan ej kan nås även med bestämmelser, vilka ställa sig enklare i praktisk användning.

Begränsningen av den tillåtna zillmeringen motiverades vid lagens tillkomst, såsom av det ovan anförda framgår, helt och hållet av hänsyn till önskvärdheten att begränsa bolagens anskaffningskostnader. Det har redan påpekats, att man vid denna tid ej hade tillgång till någon erfarenhet beträffande verkningarna av dylika bestämmelser. Den erfarenhet, som numera vunnits genom bestämmelsernas tillämpning, synes emellertid tyda på, att zillmeringsrestriktionerna ej utgjort ett effektivt medel för att hålla anskaffningskostnaderna nere. Ett mera direkt och även mera effektivt medel för att nå detta mål har man tillgängligt helt enkelt genom förefintligheten av en fastställd omkostnadsplan i varje bolags grunder och försäkringsinspektionens kontroll över att de verkliga omkostnaderna hållas inom den sålunda bestämda ramen.

Det i och för sig fullt befogade syftet att hålla bolagens anskaffningskostnader på en låg nivå kan sålunda icke åberopas som motiv för ett bibehållande av en zillmeringsbegränsning. Det återstår då att undersöka, om något annat bärande motiv kan anföras. Såsom ovan visats, åstadkommer bestämmelsen om zillmeringsbegränsning ett visst tillägg till den premiereserv, som skulle beräknas vid tillämpning av en fullt genomförd bruttometod. Zillmeringsbegränsningen kan sålunda uppfattas som en föreskrift om anbringande av ett visst säkerhetstillägg till premiereserven. Detta tillägg frigöres och blir disponibelt i samma mån som de premiedelar, vilka motsvara den icke zillmeringsbara anskaffningskostnaden, inbetalas till bolaget. De sålunda frigjorda medlen skulle normalt komma att användas till återbetalning av de förlagsmedel, vilka äldre generationer av försäkringstagare ställt till förfogande för anskaffningskostnadernas bestridande. Under tider, då verksamheten av en eller annan anledning hotas av förlust, kunna dessa medel emellertid disponeras på annat sätt. I detta sammanhang har bland annat följande synpunkt framhållits. Skulle inom ett bolag en stark och varaktig nedgång i nyanskaffningen inträffa, så kommer anskaffningskostnaden icke omedelbart att sjunka i samma proportion som den årliga nyanskaffningens volym. Bolagets anskaffningsorganisation är nämligen utbyggd med hänsyn till den nyanskaffning, som före nedgången betraktats som normal, och en avsevärd del av bolagets årliga kostnader härför äro mer eller mindre fasta, varför de icke förrän efter förloppet av en övergångstid komma att visa någon avsevärd minskning. Den ökning av den relativa anskaffningskostnaden, som uppkommer under övergångstiden, skulle då kunna betraktas som en »eftersläpning» av föregående årgångars anskaffningskostnader, och för dess bestridande skulle de frigjorda delarna av det nyssnämnda säkerhetstillägget kunna användas.

Mot det sist förda resonemanget kan emellertid invändas, att en zillmeringsbegränsning enligt lagens metod av flera skäl är ett föga rationellt sätt för anbringande av ett säkerhetstillägg till premiereserven. Helt säkert är det synnerligen önskvärt, att ett sådant tillägg förekommer, och även att reglerna för dess beräkning få en sådan utformning, att tillägget kan på nyss beskrivet sätt tagas i anspråk vid en eventuell stagnation i anskaffningsverk-

samheten. Mot zillmeringsbegränsningen som form för ett dylikt säkerhetstillägg måste emellertid i första hand invändas, att det leder till vissa svårigheter vid de löpande räknearbetena, såsom redan ovan påpekats. Vidare är att märka, att det säkerhetstillägg, som genom metoden i fråga åstadkommes, icke kan betraktas som rationellt avvägt. För alla slutbetalda försäkringar blir nämligen säkerhetstillägget till premiereserven lika med noll, och för en försäkring med engångspremie förekommer överhuvud taget intet säkerhetstillägg, emedan där, såsom ovan påpekats, hela anskaffningskostnaden blir omedelbart disponibel vid engångspremiens inbetalning.

Ett mera rationellt sätt att inrätta ett säkerhetstillägg till premiereserven är att, med upphävande av den formella zillmeringsbegränsningen, inlägga en säkerhetsmarginal vid uppskattningen av bolagets framtida utgifter för försäkringen. I själva verket kommer även en sådan föreskrift att med hänsyn till sättet för anskaffningskostnadernas täckande verka som en zillmeringsbegränsning, men den kan i grunderna utformas på sådant sätt, att de ovan påpekade olägenheterna av nu gällande lags direkta zillmeringsbegränsning helt bringas att försvinna. Utredningen återkommer till denna fråga här nedan vid behandlingen av förslaget beträffande lagbestämmelserna om premiereservens beräkning.

Som ytterligare motiv för zillmeringsbegränsningens bibehållande har stundom framhållits, att de ovannämnda mer eller mindre fasta delarna av anskaffningskostnaden rätteligen icke skulle vara att anse som anskaffningskostnader, utan snarare som löpande förvaltningskostnader, varför deras kapitalvärde icke borde få medtagas vid zillmeringen. Det har gjorts gällande, att denna tankegång skulle motivera en zillmeringsbegränsning av ungefärligen den omfattning, nuvarande lag stadgar. Uppslaget torde böra beaktas vid fastställande av grundernas omkostnadsplan, liksom även vid uppgörandet av de statistiska utredningar, bolagen enligt förslaget skola överlämna till försäkringsinspektionen. För att åstadkomma en tillfredsställande fördelning av kostnaderna mellan olika generationer av försäkringstagare är det uppenbarligen nödvändigt att ägna en ingående uppmärksamhet åt förhållandet mellan fasta och rörliga kostnader. I den mån dessa synpunkter komma att inverka på premiereservberäkningen, synes detta emellertid icke lämpligen böra ske genom en zillmeringsbegränsning, utan fastmera på liknande sätt som ovan förordats, nämligen genom att vid premiereservens beräkning de framtida utgifterna — i detta fall de framtida löpande omkostnaderna — uppskattas med försiktighet.

Motiveringen för lagens förbud mot negativa premiereserver utgår från det oemotsägliga förhållandet, att ett uppförande i balansräkningen av individuella dylika reserver skulle innebära uppförandet av osäkra tillgångar. Gent emot bestämmelsen kan emellertid invändas, att det anförda skälet icke nödvändigt behöver leda till ett förbud mot att överhuvud upptaga negativa premiereserver. Då ett sådant förbud, enligt vad ovan påpekats, föranleder vissa komplikationer i förvaltningsarbetet, synes det tillräckligt att i stället kräva, att den utan hänsyn till förbudet beräknade premiereserven

för bolagets samtliga försäkringar skall förses med ett tillägg, avsett att uppväga det beräknade värdet av förluster genom annullation av försäkringar med negativ premiereserv. Hithörande bestämmelser synas emellertid ha sin naturliga plats i grunderna och icke i lagen.

Vad slutligen beträffar den ovan citerade motiveringen för lagens uteslutande av explicita säkerhetstillägg från reservberäkningen, må det anmärkas, att denna motivering snarast synes leda till en konklusion, rakt motsatt den, som lagstiftaren på sin tid drog av densamma. Konsekvensen av lagens ståndpunkt i frågan blir nämligen, såsom ovan påpekats, att ett explicit säkerhetstillägg i premierna blir för bolaget disponibelt i samma mån som premierna inbetalas. Under tid, då försäkringen är premiefri, uppkomma alltså inga från säkerhetstilläggen härrörande disponibla medel. Vid en försäkring med engångspremie blir hela säkerhetstillägget fritt i det ögonblick, engångspremien inbetalas, och längre fram under försäkringstiden finnes alltså intet säkerhetstillägg tillgängligt för mötande av eventuella behov. Detta stämmer uppenbarligen icke med lagmotiveringens ståndpunkt, att säkerhetstilläggen skola bilda en reserv, som icke skall tagas i anspråk, förrän den behövs. Korrektivet synes även här vara, att de framtida utgifternas kapitalvärde vid reservberäkningen uppskattas med inläggande av en säkerhetsmarginal, så att säkerhetstillägget på ändamålsenligt sätt fördelas över försäkringstiden.

Försäkringsfonden. Utredningens förslag. De antaganden rörande räntefot, riksmått, omkostnader och säkerhetstillägg, som äro avsedda att läggas till grund för premiereservens beräkning, skola enligt förslaget i allmänhet väljas så, att de uppfylla samma krav på trygghet som motsvarande antaganden för premieberäkningen. Då det gäller reservgrunderna för nytecknade försäkringar, skall sålunda varje enskilt antagande prövas för sig, med hänsyn endast till sin egen trygghetsgrad och till befintliga explicita säkerhetstillägg. Men under en försäkrings löptid kunna de yttre betingelserna i olika avseenden undergå förändring, så att ett eller flera av de ursprungliga reservgrundernas antaganden icke längre kan anses betryggande. Det kan då bli nödvändigt att ändra reservgrunderna, och i ett sådant läge synes det lämpligt att bedöma säkerhetsgraden hos grunderna såsom helhet, och sålunda tillåta att en beräknad förlust på ett antagande får uppvägas av ett beräknat överskott på ett annat. För detta fall kan alltså trygghetskravet något modifieras, och en bestämmelse härom har införts i förslaget. Enligt gällande lag skall, då grunderna för premiereservens beräkning ändras, Konungen bestämma efter vilka grunder premiereserven för äldre försäkring skall beräknas. Detta får enligt utredningens mening anses så självklart, att någon särskild bestämmelse härom icke erfordras.

Den grundläggande definitionen av premiereserven såsom värdet av bolagets totala ansvarighet på grund av löpande försäkringar har i förslaget bibehållits. I anslutning härtill föreskrives, att reservgrunderna skola vara

så avfattade, att premiereserven vid envar tidpunkt utgör skillnaden mellan kapitalvärdet av bolagets framtida utgifter för löpande försäkringar och kapitalvärdet av de premier, bolaget må hava att ytterligare uppbära för dessa försäkringar, ökad med det tillägg, som anses erforderligt för mötande av förlust genom försäkringars upphörande i förtid. Härvid skola kapitalvärdena av bolagets framtida utgifter och premier beräknas med hänsyn till antagandena rörande särskilda säkerhetstillägg, om sådana ingå i grunderna.

Till skillnad från motsvarande bestämmelser i gällande lag, avses sålunda här icke den enskilda försäkringens premiereserv, utan bolagets samlade premiereserv. Definitionen av premiereserven är härmed helt överförd till det kollektiva planet. Det föreskrives emellertid även, att grunderna skola innehålla regler för beräkning av den andel av premiereserven, som må anses belöpa på varje enskild försäkring. Härvid kunna grunderna givetvis avfattas så, att de i första hand definiera den individuella försäkringens premiereserv och därefter föreskriva, att den samlade premiereserven skall utgöra summan av alla individuella premiereserver, ökad med ett visst kollektivt säkerhetstillägg. Den individuella premiereserven kan därvid definieras som det med vederbörliga säkerhetstillägg beräknade kapitalvärdet av bolagets framtida utgifter för försäkringen med avdrag av kapitalvärdet av framtida premier. Med en sådan regel skulle begreppet reservpremie helt bortfalla, och premiereserven för en försäkring med årlig premiebetalning skulle komma att antaga negativa värden under början av försäkringstiden.

Enligt det återgivna betraktelsesättet skulle den samlade premiereserven komma att innehålla explicita säkerhetstillägg av två olika slag, nämligen dels individuella säkerhetstillägg, som anbringas redan vid beräkningen av kapitalvärden av framtida utgifter och premier för de individuella försäkringarna, och dels ett kollektivt säkerhetstillägg, vilket icke är uppdelat på de enskilda försäkringarna.

De förstnämnda, individuella säkerhetstilläggen kunna lämpligen utformas i direkt anslutning till den plan för säkerhetstilläggens fördelning över försäkringstiden, som kommit till uttryck i premiegrunderna. Säkerhetstilläggen i premiegrunderna äro, såsom ovan nämnts, i allmänhet anbragta i form av explicita förstärkningar av ett eller flera av antagandena rörande räntefot, dödlighet och omkostnader. För den ekonomiska planen innebär ett sådant tillägg, att man i betryggande syfte arbetar med antaganden om vissa extra framtida utgifter för dödlighet eller kostnader, resp. vissa minskningar i den framtida ränteavkastningen. För reservgrundernas del synes det naturligt och även ur arbetssynpunkt enklast att i nämnda avseende tillämpa samma ekonomiska plan som i premiegrunderna, så länge man icke av ändrade förhållanden tvingats att lägga om denna plan. I de antaganden, som ligga till grund för beräkningen av kapitalvärdena av framtida utgifter och premier, har man enligt detta betraktelsesätt att inlägga samma säkerhetstillägg som vid premieberäkningen. Man åstadkommer härigenom, att säkerhetstilläggen bli tillgängliga i rörelsen i just den ordning, som svarar mot den antagna ekonomiska planen. I den mån en zillmeringsbegränsning anses önskvärd,

kan en sådan på enkelt sätt anbringas exempelvis genom att vid beräkningen av de nämnda kapitalvärdena ytterligare antaga ett extra säkerhetstillägg till de framtida löpande omkostnaderna. Varje sådant tillägg kommer att verka som en zillmeringsbegränsning, vilken med lämplig utformning kan göras helt fri från de adminstrativa komplikationer som, enligt vad ovan påpekats, vidlåda gällande lags metod.

Såsom exempel på en sådan anordning beträffande de individuella säkerhetstilläggen i reservgrunderna, som här behandlats, må anföras de reservgrunder, vilka för flertalet bolag stadfästes år 1938. Enligt premiegrunderna antages för ifrågavarande försäkringar räntefoten till 2,5 %, varjämte i premierna inlägges ett särskilt säkerhetstillägg, likvärdigt med en sänkning av den beräknade räntefoten till 2,25 %. Alldeles motsvarande anordning skall nu enligt vissa bolags reservgrunder gälla även för premiereservens beräkning. Kapitalvärdena av framtida utgifter och premier skola sålunda beräknas på basis av den säkerhetsbelastade räntefoten 2,25 %, varigenom man inför ett visst säkerhetstillägg till premiereserven. Detta säkerhetstillägg blir exempelvis för en vanlig blandad liv- och kapitalförsäkring med fortlöpande premiebetalning både vid början och slutet av försäkringstiden lika med noll, men antager däremellan relativt betydande värden. Vid en reservberäkning enligt denna anordning blir säkerhetstillägget, under förutsättning att verksamhetsförloppet ej gestaltar sig oförmånligare än beräknat, tillgängligt i form av överränta på premiereserven. Den övervägande delen av säkerhetstillägget kommer därför att frigöras först långt fram under försäkringstiden, då reserven hunnit antaga en betydande storlek. En dylik form för säkerhetstilläggets frigörande är givetvis av betydelse ur trygghetssynpunkt.

Vid sidan av de individuella säkerhetstilläggen skall premiereserven även innehålla ett särskilt säkerhetstillägg för mötande av förlust genom för tidig avgång av försäkringar. Av detta tilläggs kollektiva natur följer, att det icke kan anses direkt belöpa på de enskilda försäkringarna och sålunda icke bör ingå i de enskilda försäkringarnas beräknade andelar i premiereserven. Bestämmelsen om det ifrågavarande tillägget är avsedd att träda i stället för nu gällande lags generella förbud mot uppförande av negativa reserver. Därest reservgrunderna äro så avfattade, att inga negativa reserver förekomma, blir tillägget följaktligen överflödigt.

Beträffande storleken av erforderliga säkerhetstillägg till premiereserven liksom beträffande metoden för tilläggens beräkning synes det varken lämpligt eller möjligt att intaga några regler i lagen. Hithörande regler falla inom området för sådana tekniska detaljbestämmelser, vilka böra kunna smidigt anpassas efter växlingar i förhållandena. Deras närmare utformning bör därför överlämnas till grunderna.

Vad särskilt zillmeringsfrågan beträffar, blir sålunda innebörden av de föreslagna bestämmelserna den, att bestämmelserna rörande zillmeringsbegränsningen flyttas från lagen till grunderna. Enligt utredningens mening måste denna fråga anses vara en av de nyssnämnda tekniska detaljfrågorna,

där ändringar av bestämmelserna böra kunna ske utan anlitande av den komplicerade apparat, en lagändring innebär. Då sådana frågor av långt större ekonomisk betydelse som valet av antaganden rörande räntefot och dödlighet och valet av system för vinstfördelningen ansetts kunna överlämnas till de lagtillämpande myndigheterna, synes det svårt att finna något bärande skäl för att genom lag fastlåsa gränsen för den tillåtna zillmeringen.

Slutligen må framhållas, att enligt det betraktelsesätt, utredningen här utvecklat, premiereserven är att anse som en fond, vars storlek vid varje tidpunkt är entydigt fastställd genom grunderna. Det är emellertid självklart att, på sätt hittills alltid varit fallet, approximativa metoder i rimlig utsträckning böra få användas vid premiereservens beräkning

Utjämningsfond. Någon fond med namnet utjämningsreserv eller utjämningsfond nämnes icke i nu gällande försäkringslag, men däremot i skattelagstiftningen. Enligt anvisningarna till 30 § kommunalskattelagen förstås med utjämningsreserv — så vitt angår livförsäkringsrörelse — fond, som enligt grunder eller bolagsordning må användas endast till att helt eller delvis täcka förlust på dödlighet, sjuklighet och invaliditet samt efter sådan disposition kvarstående förlust på rörelsen i dess helhet, i den mån densamma icke kan täckas av andra till framtida förfogande avsatta medel.

Det ligger i öppen dag att denna definition är alltför restriktiv för att utjämningsfonden skall kunna fylla den uppgift, som dess namn angiver, nämligen att bereda en verklig utjämning av fluktuationer i verksamhetsförloppet. En sådan »utjämning i tiden» är åtminstone vid försäkringsbestånd av ringa omfattning en nödvändig förutsättning för att de gjorda riskantagandena skola finna tillräcklig motsvarighet i det verkliga förloppet av verksamheten. Även för större bestånd är en rationellare utjämning av stor betydelse. Såsom utredningen redan framhållit, innehålla också de grunder, som under senare år blivit stadfästa, allmänt regler för beräkning av utjämningsfond, och utredningen har i sitt förslag upptagit en bestämmelse, enligt vilken sådana regler obligatoriskt skola ingå i grunderna.

För att möjliggöra en rationell användning av utjämningsfonden föreslår utredningen (se härom specialmotiveringen till kommunalskattelagen) ändring av den ovannämnda skattebestämmelsen. Enligt utredningens förslag skall nämligen med utjämningsfond förstås fond, vilken är avsedd för utjämning i livförsäkringsrörelse av sådana ojämnheter i det ekonomiska förloppet som härröra av växlingar i dödlighet, sjuklighet eller invaliditet.

Grunderna för utjämningsfonden skola vara avfattade i överensstämmelse med den nu nämnda allmänna bestämmelsen. Grunderna skola i övrigt innehålla de närmare reglerna för beräkning av avsättning till fonden samt för fondens användning.

I och för sig föreligger intet hinder att möta kastningar i riskförloppet genom nedsättning av utjämningsfonden medan en dispositionsfond lämnas orörd. Å andra sidan är det endast sådana förluster, vilka bedömas vara tillfälliga eller åtminstone av övergående natur, som skola kunna täckas av

utjämningsfonden. Det program för utjämningsfondens användning, som här angivits, synes icke ägnat att medföra någon allmän höjning av avsättningsbehovet till fonden. De belopp, som skola avsättas till utjämningsfond, synas liksom hittills lämpligen kunna utgöras av vissa av de explicita eller implicita säkerhetstillägg, som under året beräknas komma att bli disponibla i rörelsen. Den sålunda enligt grunderna beräknade avsättningen för ett visst år skall i likhet med vad som gäller beträffande avsättning till försäkringsfond, fullgöras i årets vinst- och förlusträkning, innan behållningen framkommer.

Vid beräkningen av det belopp, som skall avsättas till utjämningsfonden, bör liksom hittills frihet att använda approximativa metoder medgivas.

Säkerhetsfond. Enligt nu gällande lag skall summan av säkerhetsfonden och premieåterbäringsreserven normalt uppgå till minst fem procent av försäkringsfonden med vissa avdrag. Har detta minimibelopp icke uppnåtts, skall till säkerhetsfond årligen avsättas minst hälften av bolagets årsvinst, i den mån den icke skall avsättas till premieåterbäringsreserv eller till reservfond. Sådan avsättning skall även ske, där säkerhetsfonden ej uppgår till en tiondel av premieåterbäringsreserven.

Säkerhetsfonden är avsedd för täckande av förlust, som icke kan täckas av befintliga till framtida förfogande avsatta medel eller genom nedsättning av reservfond. I annat fall kräves för fondens användning särskilt tillstånd av försäkringsinspektionen.

Gällande bestämmelser ge sålunda uttryck för den ståndpunkten, att det överskott, som uppkommer på ett livförsäkringsbolags verksamhet, i första hand skall användas för bolagets konsolidering genom uppbyggande av en särskild reserv av viss minimistorlek vid sidan av försäkringsfonden. För bestämmande av denna minimistorlek har valts den enkla regeln, att den satts proportionell mot försäkringsfonden med vissa avdrag, till vilkas natur utredningen längre fram återkommer. Ifrågavarande reserv kan till viss del få utgöras av premieåterbäringsreserv, d. v. s. av medel som i avvaktan på utbetalning i en eller annan form till den försäkrade innestå hos bolaget. Återstående del skall utgöras av en särskild fond, säkerhetsfonden.

Mot den nyssnämnda regeln, att summan av premieåterbäringsreserven och säkerhetsfonden normalt skall utgöra minst fem procent av försäkringsfonden, kunna åtskilliga nära till hands liggande anmärkningar framställas. Det kan sålunda påpekas, att regeln saknar teoretisk motivering. Förlust på ett livförsäkringsbolags rörelse kan naturligtvis tänkas uppkomma av en mångfald olika anledningar, av vilka några av de mest framträdande äro räntenedgång, ogynnsam dödlighet (överdödlighet vid dödsfallsförsäkring, underdödlighet vid livsfallsförsäkring), omkostnadsstegring och kapitalförlust. Det kan emellertid lätt visas genom exempel att en säkerhetsfond, direkt proportionell mot försäkringsfondens storlek, icke alltid utgör ett lämpligt avpassat skydd mot förluster av dessa olika anledningar. En säkerhetsfond, beräknad enligt en dylik regel, blir sålunda för ett ungt försäkrings-

bestånd praktiskt taget betydelselös, ehuru känsligheten för exempelvis dödlighetsvariationer just där är särskilt stor. Omvänt blir säkerhetsfonden för ett bestånd av vanliga blandade liv- och kapitalförsäkringar omedelbart före försäkringstidens slut av betydande storlek, ehuru varken ett räntefall, en dödlighetsförsämring eller en omkostnadsstegring för ett sådant bestånd skulle medföra någon allvarligare rubbning i det ekonomiska förloppet.

Försöken att uppställa en teoretiskt välgrundad regel för säkerhetsfondens beräkning ha emellertid ännu icke lett till något slutgiltigt och enkelt resultat, som skulle kunna anses lämpligt att uttrycka i en lagbestämmelse. Man synes därför snarare böra i första hand uppställa frågan, om den nuvarande regeln medför några praktiska olägenheter. I detta avseende har man att beakta den ofta framställda anmärkningen, att en förstärkning av premiereserven enligt lagens regler omedelbart kommer att utlösa ett krav på motsvarande förstärkning av säkerhetsfonden. En sådan situation har i själva verket nyligen förelegat, i det att räntefallet under 1930-talet nödvändiggjort betydande förstärkningar av premiereserverna för bolagens äldre försäkringsbestånd. Dessa förstärkningar medföra då i sin tur, att det föreskrivna minimibeloppet för summan av säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv höjes, vilket under nuvarande förhållanden kommer att leda till en ökad avsättning till säkerhetsfond. Anmärkningen synes visserligen i och för sig berättigad, men de rent praktiska olägenheter, som vållats av det påpekade förhållandet, förefalla knappast vara av sådan valör, att de skulle påkalla en ändring. Beträffande förhållandena i ett utdöende bestånd, där den av lagen fordrade säkerhetsfonden, såsom ovan påpekats, kan komma att ställa sig högre än erforderligt, må det framhållas att försäkringsinspektionen såväl enligt gällande lag som enligt utredningens förslag kan medge en nedsättning av säkerhetsfonden, då en sådan är motiverad av föreliggande förhållanden. Utredningen har för sin del icke kunnat finna, att själva den grundläggande femprocentsregeln, sedd i samband med utredningens förslag i övrigt, kan ge upphov till nämnvärda praktiska olägenheter, varför denna regel också bibehållits i förslaget.

Däremot föreslår utredningen i vissa andra avseenden betydelsefulla ändringar av gällande regler beträffande säkerhetsfonden. Ändringarna gälla i första hand beräkningen av det fondbelopp, på vilket femprocentsregeln skall tillämpas. Enligt gällande lag är detta belopp lika med summan av ersättningsreserven och premiereserven, med avdrag av de delar av nämnda fonder, som redovisas genom förfallna obetalda premier, försäkringslån eller värdet av återförsäkrares ansvarighet. Medtagandet av ersättningsreserven i detta sammanhang synes emellertid mindre väl motiverat. Denna fond bör, som utredningen på annat ställe framhåller, redovisas i likvida medel och hållandet av en säkerhetsfond om fem procent av dessa medel synes icke vara nödvändigt, helst som den verkliga storleken av ersättningsreserven vid den tidpunkt, då bokslutet göres och säkerhetsfonden regleras, ofta väsentligt avviker från den enligt bokslutet beräknade ställningen vid senaste årsskiftet. Utredningen har därför ansett sig böra föreslå, att säkerhetsfond icke

längre skall beräknas på ersättningsreserven. Av liknande skäl bör icke heller den del av försäkringsfonden, som enligt utredningens förslag omfattar värdet av tilldelad återbäring, ifrågakomma i detta sammanhang. Av de avdrag från försäkringsfonden, som enligt gällande bestämmelser få göras, har utredningen emellertid i sitt förslag endast upptagit avdrag för den del av premiereserven, som är redovisad genom värdet av svensk återförsäkrares ansvarighet. Den del av premiereserven, som motsvarar sistnämnda tillgångspost, blir hos återförsäkraren underkastad samma bestämmelser rörande avsättning till säkerhetsfond, som om reserven kvarhållits hos det förstteckнande bolaget, varför ett avdrag här får anses motiverat. I de numera sällsynta fall, då premiereserv avlämnats till utländsk återförsäkrare, har man däremot icke sådan garanti med avseende på säkerhetsfondsavsättningen.

Förfallna obetalda premier böra enligt utredningens mening överhuvud taget icke uppföras som självständig tillgångspost i balansräkningen. Enligt utredningens förslag skall nämligen premiereserven vara lika med det beräknade kapitalvärdet av bolagets framtida utgifter för löpande försäkringar med avdrag av det beräknade kapitalvärdet av de försäkringspremier, bolaget må hava att ytterligare uppbära för dessa försäkringar. De premier, som vid tidpunkten för reservberäkningen äro förfallna, men obetalda, måste enligt bestämmelsens ordalydelse medräknas bland de premier, bolaget vid ifrågavarande tidpunkt har att ytterligare uppbära, och deras värde bör således redan vid själva reservberäkningen avdragas från värdet av bolagets framtida utgifter. Några sådana premier komma alltså icke längre i fråga såsom redovisningspost för premiereserven, varför intet avdrag härför behöver ske vid säkerhetsfondens beräkning.

Vad slutligen avdraget för försäkringslån beträffar, så har detta motiverats därmed, att någon kapitalförlust icke kan inträffa på den del av premiereserven, som är placerad i dylika lån. Enligt utredningens mening är emellertid säkerhetsfondens uppgift ingalunda begränsad till att vara en reserv enbart för kapitalförluster, och anledningen till att dess minimibelopp fixerats till en viss procent av premiereserven är närmast den, att man ansett detta vara ett enkelt och lämpligt sätt att ställa fondens storlek i relation till verksamhetens omfattning. Något avdrag för försäkringslån har under sådana omständigheter icke ansetts påkallat. En dylik avdragsregel kan för övrigt i och för sig knappast anses rationell, då storleken av det samlade försäkringslånebeloppet är i hög grad beroende av det aktuella läget på penningmarknaden, vilket kan medföra starka växlingar i den beräknade säkerhetsfondens belopp, utan att detta kan anses betingat av förhållandena.

Enligt gällande bestämmelser får premieåterbäringsreserven avräknas från det eljest föreskrivna minimibeloppet av säkerhetsfonden; dock skall säkerhetsfonden utgöra minst tio procent av premieåterbäringsreserven. Genom införandet av denna bestämmelse ville man göra det möjligt för ett bolag att låta den av trygghetshänsyn erforderliga konsolideringen delvis ske med hjälp av de premieåterbäringsmedel, som innestå hos bolaget för att senare

utbetalas till försäkringstagarna. Den av dylika medel bildade premieåterbäringsreserven har sålunda med avseende på täckande av brist erhållit en ställning av ungefär samma natur som säkerhetsfonden. Såsom längre fram skall närmare motiveras, anser utredningen sig emellertid böra föreslå en förstärkning av de garantier, vilka för närvarande finnas för att premieåterbäringen eller, som den enligt utredningens förslag benämnes, den förutberäknade återbäringen kommer att utgå med sitt fulla beräknade belopp. I detta syfte föreslås bland annat att den fond, till vilken dessa medel avsättas, icke skall kunna angripas för täckande av förlust, förrän alla övriga fonder med undantag av försäkringsfonden redan gått förlorade. En konsekvens härav blir tydligen, att det icke längre kan anses lämpligt att låta den ifrågavarande fonden vikariera för säkerhetsfonden, varför utredningen också föreslår, att den nyssnämnda bestämmelsen skall utgå.

Beträffande en annan av de fonder, som enligt förslaget obligatoriskt skola upptagas i balansräkningen, nämligen utjämningsfonden, kunna däremot enligt utredningens mening icke samma betänkligheter göras gällande gent emot ett förslag att låta fonden vikariera för säkerhetsfonden. Utjämningsfonden har till uppgift att utjämna de ekonomiska verkningarna av kastningar i riskförloppet, och denna fond är sålunda en konsolideringsfond av med säkerhetsfonden tämligen likartad natur. I överensstämmelse härmed föreslår utredningen att utjämningsfonden skall få avräknas från det föreskrivna minimibeloppet för säkerhetsfonden. I likhet med vad som för närvarande är fallet beträffande premieåterbäringsreserven, skall emellertid dylik avräkning endast få ske intill en viss gräns. I analogi med gällande lag skulle man kunna bestämma denna gräns genom att föreskriva, att säkerhetsfonden skall utgöra minst tio procent av utjämningsfonden. Enligt en sådan regel skulle ingen avsättning till säkerhetsfonden behöva ske exempelvis i ett fall, då utjämningsfonden uppginge till 4,5 % och säkerhetsfonden endast till 0,5 % av den föreskrivna delen av premiereserven. Även om ett dylikt fall knappast kommer att bli aktuellt i praktiken, har utredningen dock funnit det mindre lämpligt att föreslå en regel, enligt vilken en så låg säkerhetsfond skulle anses tillfyllest, och föreslår därför i stället, att säkerhetsfonden ensam skall utgöra minst 2,5 % av den föreskrivna delen av premiereserven. Av den minimikonsolidering om fem procent, som den grundläggande regeln kräver, får sålunda högst hälften fullgöras av utjämningsfonden, under det att minst hälften måste föreligga i form av säkerhetsfond.

Enligt nuvarande lag kan under vissa förutsättningar garantikapitalet eller högst halva aktiekapitalet få avräknas från den föreskrivna säkerhetsfonden. Såsom villkor härför gäller, att det ifrågavarande beloppet redovisas i värdehandlingar av samma slag, som föreskrivas beträffande försäkringsfonden, och även pantsättas på samma sätt som gäller för denna. Bestämmelsen torde främst ha tillkommit för att bereda de yngsta bolagen någon lättnad i fråga om avsättningen till säkerhetsfond. Enligt utredningens mening är emellertid denna bestämmelse avgjort olämplig. Kravet på rörelsens

konsolidering genom uppbyggande av säkerhetsfond och utjämningsfond bör enligt utredningens mening äga generell giltighet, och någon sammanblandning av dessa tekniska fonder med aktie- eller garantikapitalen, vilkas natur och uppgifter äro av helt annat slag, bör icke förekomma. Den lättnad i avsättningen till säkerhetsfond, som kan vara behövlig exempelvis för unga bolag, bör enligt utredningens mening beredas på annat sätt, såsom längre fram närmare angives. Någon motsvarighet till den ifrågavarande bestämmelsen har följaktligen icke upptagits i förslaget.

Såsom av ovanstående framgår, innebär utredningens förslag i vissa avseenden skärpningar, i andra avseenden åter lättnader i förhållande till nuvarande regler rörande säkerhetsfondens storlek. Å ena sidan föreslås sålunda, att säkerhetsfond skall avsättas även för den del av premiereserven, som redovisas genom försäkringslån eller utländsk återförsäkrares ansvarighet, samt att premieåterbäringsreserv, aktiekapital och garantikapital icke längre skola få avräknas från säkerhetsfondens minimibelopp. Å andra sidan föreslås, att säkerhetsfond icke längre skall beräknas på ersättningsreserven, samt att utjämningsfonden inom viss gräns skall få avräknas från säkerhetsfondens minimibelopp. Totaleffekten av dessa ändringar torde emellertid för flertalet bolag bli en icke oväsentlig skärpning av kravet på säkerhetsfond. Enligt utredningens mening är en sådan skärpning också väl motiverad av föreliggande omständigheter. Utvecklingen under de senaste decennierna har, såsom förut framhållits, varit ägnad att allvarligt rubba tidigare uppfattningar rörande stabiliteten av de förhållanden i samhället, som äro avgörande för livförsäkringsbolagens ekonomi, och att kraftigt understryka betydelsen av att livförsäkringsrörelsen konsolideras genom upplåggande av fonder, som vid behov kunna tagas i anspråk. Med hänsyn härtill synas de av utredningen i här berörda avseenden föreslagna reglerna ingalunda innebära någon överdriven försiktighet.

Även om sålunda det för säkerhetsfonden föreskrivna minimibeloppet enligt utredningens förslag i allmänhet skulle komma att ökas, synes det dock icke nödvändigt att föreskriva, att utfyllandet av detta minimibelopp skall behöva ske i samma tempo som för närvarande, då minst hälften av årsvinsten måste avsättas enbart till säkerhetsfonden. Enligt utredningens förslag skall det minsta belopp, som årligen måste avsättas, intill dess säkerhetsfondens minimibelopp är uppnått, sänkas från hälften till tredjedelen av bolagets årsvinst.

Genom en dylik ändring synes man ha infört så stora lättnader i kravet på en fortgående konsolidering, som rimligtvis kunna anses påkallade, även beträffande unga bolag och sådana bolag, för vilka förslaget skulle medföra en väsentlig höjning av den erforderliga säkerhetsfonden. Några särskilda övergångsbestämmelser för sistnämnda grupp av bolag äro sålunda enligt utredningens mening icke nödvändiga.

5. Återköp och fribrev.

Då en försäkring upphör i förtid, eller då en försäkringstagare i förtid avbryter premiebetalningen utan att försäkringen därför upphör, har försäkringstagaren i regel en viss fordran hos bolaget. Ersättning för denna fordran kan lämnas under olika former. De båda huvudformer, som i detta avseende förekomma, äro dels försäkringens *återköp* genom utbetalning av ett kontant belopp, försäkringens *återköpsvärde,* i samband med försäkringens upphörande, och dels ändring av försäkringen till en premiefri försäkring på nedsatt belopp, vilken benämnes *fribrev.* Även i fall, då bolaget jämlikt bestämmelser i lag eller i försäkringsavtalet är fritt från ansvarighet för försäkringsfall, exempelvis då försäkringstagaren lämnat oriktiga uppgifter, kan återköp ifrågakomma.

Grunderna för försäkringstagares rätt till återköp och fribrev skola i första hand angiva villkoren för åtnjutande av dylik rätt. Härvid är dock att märka, att vid vissa slag av försäkringar någon rätt till återköp över huvud icke föreligger. Detta är exempelvis fallet vid de vanliga formerna av livsfallsförsäkring. Om en dylik försäkring medförde rätt till återköp, skulle denna rätt kunna utnyttjas av försäkringstagare med mindre gott hälsotillstånd, varigenom ett för de kvarstående försäkringstagarnas ekonomi skadligt urval skulle uppkomma. Regler för försäkringarnas indelning med avseende på deras rätt i hithörande avseenden böra sålunda angivas i grunderna. Vidare är att märka, att rätt till återköp eller fribrev i allmänhet först inträder, då viss kortare tid förflutit efter försäkringens tecknande, alldenstund bolaget under den första delen av försäkringstiden haft utgifter för försäkringen som icke hunnit täckas av influtna premier. Även i detta avseende böra regler lämnas i grunderna.

Grunderna skola vidare innehålla regler för beräkning av återköps- och fribrevsvärden. Vid uppgörandet av dessa bestämmelser skall beaktas, att de böra innebära en skälig avvägning mellan å ena sidan den enskilde försäkringstagarens, å andra sidan det samlade beståndets intressen.

I fråga om denna avvägning ha olika meningar gjort sig gällande framför allt beträffande fixerandet av den andel i bolagets anskaffningskostnader, som vid återköpsvärdets beräkning skall påföras den avgående försäkringstagaren, samt beträffande behandlingen av säkerhetstilläggen i premiereserven. Uppgörandet av detaljerade regler i dessa och andra hithörande avseenden synes böra överlämnas åt lagtillämpningen. Den ofta anförda satsen, att återköpsvärdet bör bestämmas så, att de kvarstående försäkringstagarnas ekonomi så föga som möjligt beröres av det frivilliga avfallet, kan härvid endast i viss mån tjäna som ledning, då den får anses ensidigt gynna de kvarståendes intressen. Detta gäller särskilt folkförsäkringen (s. 228 punkt 4). Det bör under alla förhållanden åligga bolaget att genom rationella metoder för ackvisition och beståndsvård sörja för, att de förmåner, som kunna tillgodogöras försäkringstagarna, icke oskäligt minskas genom annullationsförluster.

Vid uppgörandet av regler för återköpsvärdets beräkning bör den grundläggande tankegången vara, att bestämda delar av försäkringspremierna disponeras för bolagets dödsfallskostnader, omkostnader, återbäring och konsolidering, varefter återstående premiedelar (sparpremierna) jämte å dem belöpande ränta bilda försäkringens *avgångsvärde*. För de vanligaste typerna av dödsfallsförsäkring kan återköpsvärdet sättas lika med avgångsvärdet, under det att för en livsfallsförsäkring, som enligt vad ovan framhållits icke har något återköpsvärde, avgångsvärdet ligger till grund för beräkning av fribrevsvärdet. Till grund för avgångsvärdets beräkning bör sålunda i princip läggas ett retrospektivt betraktelsesätt i stället för det vid premiereservberäkningen föreskrivna prospektiva. Så länge reservgrunderna icke varit föremål för någon ändring, överensstämmer emellertid detta värde med det, som erhålles vid ett prospektivt betraktelsesätt.

Skulle premiereservgrunderna komma att ändras på sådant sätt, att högre belopp beräknas åtgå för dödsfallskostnader eller för omkostnader, eller måste förräntning beräknas enligt en sänkt räntefot, så kan det inträffa, att uppbyggnadssättet för avgångsvärdet resulterar i ett lägre belopp än ursprungligen planerats. Någon diskontinuerlig minskning av avgångsvärdet för en försäkring bör dock icke ifrågakomma. Då grunderna ändrades, hade försäkringen ett visst avgångsvärde. Detta ändras icke, men den ytterligare påbyggnaden kan temporärt komma att ske i långsammare tempo än fallet varit enligt de före ändringen gällande grunderna.

Enligt utredningens mening är det önskvärt, att försäkringsavtalen erhålla en sådan utformning, att de icke lägga hinder i vägen för ett sådant tillvägagångssätt. Numera torde detta villkor i allmänhet vara uppfyllt, i det att beträffande återköpsvärdet vanligen hänvisning göres till de grunder, som äro eller kunna varda av Konungen stadfästa.

Av det anförda följer även, att en tilläventyrs erforderlig ändring av återköpsgrunderna icke utan vidare får anknytas till sådana ändringar av reservgrunderna, som samtidigt genomföras eller tidigare vidtagits för tryggande av försäkringsavtalen. Har till följd av sådan ändring premiereserven för en viss grupp av försäkringar förstärkts genom anlitande av uppkommande överskott eller medel från konsolideringsfonderna, måste det klarläggas, om de för förstärkningen erforderliga medlen kunna anses täckta av gruppens egna överskott, eller om tillskott från andra grupper förekommit. I förra fallet torde det befinnas lämpligt att efter fullgjord förstärkning övergå till att basera återköpsvärdena på den förhöjda premiereserven, varvid hänsyn givetvis får tagas till de återverkningar, detta kommer att föranleda i återbäringsgrunderna. I senare fallet åter är man hänvisad till att genom återköps- och återbäringsgrunder, vilkas innehåll får anpassas efter föreliggande omständigheter, söka uppnå en skälig fördelning av kostnaden mellan de olika grupperna.

Återköp och utbyte mot fribrev utgöra två speciella slag av *ändring* av det ursprungligen träffade försäkringsavtalet. Reglerna för behandling av övriga

slag av ändringar, såsom övergång till annan försäkringsform, ändring av försäkringstid och premiebetalningstid m. m., böra direkt ansluta sig till grundernas bestämmelser för beräkning av återköps- och fribrevsvärden samt premiereserv. I flertalet i praktiken förekommande fall äro ändringsreglerna härigenom i huvudsak bestämda. De principer som härutöver erfordras för ändringstekniken skola angivas i grunderna.

6. Belåning.

Enligt vedertagen uppfattning får en försäkring belånas hos bolaget intill det belopp, varmed försäkringen kan återköpas. Tidigare ansågs räntefoten på dylika lån böra sättas minst lika högt som bolagets medelränta på samtliga placeringar. Det har emellertid visat sig, att en sådan praxis under tider med starka fluktuationer på räntemarknaden får till följd att storleken av det belopp, som är placerat i dylika lån, kommer att variera på ett sätt som föranleder svårigheter för bolagens kapitalplacering. Även i övrigt synes den ifrågavarande principen mindre lämplig. Enligt utredningens mening bör låneräntan fastställas i överensstämmelse med samma principer som gälla för andra fullgoda placeringar, d. v. s. med hänsyn till dels rådande förhållanden på räntemarknaden, dels de omkostnader, som äro förenade med förvaltningen av lånen. Grunderna skola innehålla bestämmelser om lånevärde, räntefot och verkan av underlåten räntebetalning samt de villkor i övrigt, som skola gälla för ifrågavarande belåning, exempelvis med avseende på uppsägningstid och avrundning av lånebelopp.

7. Verkan av underlåten premiebetalning.

Om försäkringstagaren upphör med sin premiebetalning i förtid, utan att återköp eller fribrevsutbyte kommer till stånd, träder försäkringen helt eller delvis ur kraft, antingen omedelbart eller efter förloppet av viss tid. Försäkring som trätt ur kraft kan under vissa villkor återupplivas. Grunderna skola angiva de regler, som i nu nämnda avseenden skola lända till efterrättelse.

8. Icke-normala risker.

I de grunder för ett livbolags beräkningar, vilka ovan skildrats, spela antaganden beträffande dödligheten en stor roll. Antagandet att dödsfallsfrekvensen bland försäkringstagarna skall komma att i huvudsak motsvara de erfarenheter, som tidigare gjorts och statistiskt registrerats, är emellertid berättigat endast om en gallring sker av de försäkringssökande. Då livförsäkring tecknas frivilligt och på belopp, som varje försäkrad själv bestämmer, skulle nämligen utan gallring tillströmningen från personer med sjukdomar eller sjukdomsanlag bli proportionsvis starkare än från dem, som själva ansåge sig ha alla utsikter att leva länge, liksom också de sjuka kunde förvän-

tas teckna proportionsvis större försäkringsbelopp. På sådant sätt skulle försäkringsbeståndet snart få en övervikt av »mindre goda liv» och dödlighetsantagandena skulle visa sig otillräckliga. Soliditeten skulle komma i fara. Utgår man från skälighetsprincipen, finner man det icke heller godtagbart att i en frivillig försäkring belasta de friska försäkringstagarna med de premier, som skulle erfordras, om sjuka personer finge möjlighet att försäkra sig utan restriktion.

En sovring av de försäkringssökande är sålunda påkallad både ur soliditets- och skälighetssynpunkt. Men då å andra sidan livförsäkring bör tillhandahållas största möjliga del av folket, bör uppenbarligen i allmänhet denna sovring icke ske genom att personer med mindre gott hälsotillstånd avvisas utan i första hand genom en differentierad premiesättning. Även för normala liv kan ju för övrigt premiesättningen sägas vara differentierad. Dödlighetsantagandena äro nämligen graderade efter åldern, och premien för en dödsfallsförsäkring på exempelvis 30 år är därför icke densamma för en vid inträdet 40-årig försäkringstagare som för en 20-årig.

Liksom man kan statistiskt fastslå, hur dödligheten bland 50-åringar avviker från dödligheten bland 25-åringar, kan man givetvis tänka sig att statistiskt undersöka, hur dödligheten bland 50-åringar med hjärtfel av viss typ avviker från dödligheten bland normala 50-åringar. Med utgångspunkt från undersökningar av sistnämnda slag skulle man sedan kunna uppställa dödlighetstabeller och beräkna premier och premiereserver för personer med sådant hjärtfel. Nu äro emellertid de sjukdomar och sjukdomsanlag, som göra att en person rubriceras såsom icke normal risk, så många och varierande att det icke är möjligt att uppgöra fasta gruppindelningar och genomföra tillfredsställande statistiska undersökningar av detta slag såsom underlag till premiesättningen för de icke normala riskerna.

För dessa risker kan man sålunda icke tillämpa de för normala fall av Konungen fastställda premiegrunderna, vilka därför också innehålla bestämmelsen, att »för risk, som bolaget prövar icke normal, fastställes premien till belopp och på villkor, som i varje särskilt fall bestämmes».

Vid tillämpningen av sist berörda bestämmelse ha de svenska livbolagen skilt mellan risker med lättare och med svårare gravamina. De förra (s. k. B-risker) ha bedömts och premiesatts inom bolaget självt, medan de senare (C-riskerna), vilka tidigare brukat avböjas och därför fortfarande ofta kallas för »avslagsrisker», i allmänhet för tariffering remitterats till en särskild nämnd, sammansatt av läkar- och aktuarieexpertis. Försäkringar, som sålunda behandlats, övertagas sedan av en pool, i vilken varje deltagande bolag har sin andel.

Det ligger nära till hands, att man med avseende på det uppskattade dödlighetsmåttet för icke normala risker söker erhålla ungefär samma säkerhetsmarginal, som det i grunderna för normala försäkringar angivna dödlighetsmåttet anses rymma. Detta bör t. o. m. vara en förutsättning för att dessa icke normala risker skola kunna tilldelas samma återbäring som de

normala. Trygghetskravet bör dock på detta område icke överdrivas. Detta kunde leda till att antalet försäkringar, som på grund av de erbjudna premiernas höga nivå icke utlöstes, bleve mycket stort, varigenom självurvalet bland de försäkringssökande finge stort spelrum. Man måste nämligen förutsätta, att alla försäkringssökande, som själva ha tilltro till sina livsutsikter, avstå från försäkring, när de finna premien för hög, medan de som själva känna sig såsom verkligt dåliga liv finna även en mycket hög premie acceptabel. När den gemensamma bedömningen av C-riskerna började, gick man till väga med mycket stor försiktighet beträffande de forna avslagsriskerna. Premieförhöjningarna blevo stora och försäkringarna uteslötos från vinstdelaktighet. Sedermera har man minskat på försiktigheten vid premiesättning och medgivit först viss särskild vinsträtt, därefter samma vinsträtt som de normala åtnjuta. Erfarenheten synes bekräfta, att denna väg varit riktig. Det ekonomiska resultatet av dödligheten inom gruppen har nämligen enligt vad utredningen inhämtat, efter dessa liberaliseringar icke blivit sämre utan har i stället visat en fortgående förbättring. Erfarenheter, som på detta sätt kunna göras, torde kunna väntas även i fortsättningen bli vägledande för riskbedömning och premiesättning.

Även i fråga om B-riskerna äro metoderna föremål för fortgående uppmärksamhet. Sålunda har nyligen ett år 1943 av livförsäkringsbolagen påbörjat utredningsarbete resulterat i åtgärder, som avse dels tekniska förenklingar av bolagens förhöjningsmetoder, dels en begränsning av förhöjningarna till huvudsakligen sådana fall, där det kan förutsättas att sökandena själva inse att deras hälsotillstånd är mindre gott och därför kunna väntas vara mera benägna än andra att söka försäkring och att söka stora försäkringssummor. Med hänsyn till den osäkerhet, som alltid måste vidlåda en uppskattning av överdödligheten bland de icke normala riskerna, torde en sådan begränsning bäst motsvara kravet på skälighet gent emot de normala å ena sidan och de icke normala riskerna å den andra. Det är givetvis av betydelse att man vid behandlingen av hithörande frågor även noga beaktar problemet att på rationellt sätt taga hänsyn till förhöjningarna vid beräkningen av återköps- och fribrevsvärden.

Den ovan citerade bestämmelse i grunderna, som ger bolagen rätt att själva fixera premierna för de icke normala riskerna, har i praktiken i övervägande grad kommit att tillämpas beträffande försäkring för dödsfall, där ett antagande om förhöjd dödlighet föranleder en höjning av premien. Vid försäkring för livsfall är förhållandet omvänt, varför dessa risker här skulle kunna göra anspråk på en reduktion av de för normala risker gällande premierna. Vid beräkningen av dylika reduktioner bör emellertid försiktighet iakttagas, eftersom den allmänna dödlighetsutvecklingen sedan lång tid kännetecknats av en successivt sjunkande dödlighet, varigenom säkerhetsmarginalen i varje dödlighetsantagande för livsfallsrisker tenderar att undan för undan minskas. Enligt vad utredningen inhämtat, förekommer i praktiken en gemensam bedömning även av icke normala livsfallsrisker ge-

nom den förut omtalade nämnden. En följd av skälighetsprincipen är enligt utredningens mening, att de premiereduktioner som beviljas för dylika risker, böra göras så stora som är förenligt med trygghetskravet.

Någon anledning till ändring av det nu tillämpade förfaringssättet, varigenom bolagen enligt grunderna ha rätt att för icke normala risker själva bestämma vilken premie som försäkringstagaren har att erlägga, anser utredningen icke föreligga. Däremot vill utredningen förorda, att bolagens aktuarier till försäkringsinspektionen lämna redogörelse för den verkliga och beräknade dödligheten bland dessa icke normala risker i den omfattning inspektionen har att närmare angiva.

9. Vinst till försäkringstagarna (återbäring).

Såsom längre fram (s. 76) närmare motiveras, föreslår utredningen en förändring av terminologien på här ifrågavarande område, i det att termen *vinst* föreslås ersatt med *återbäring*. Emellertid har det befunnits lämpligt att i redogörelsen för gällande bestämmelser ävensom i kritiken av dessa bibehålla det hittills använda uttryckssättet, varför den föreslagna terminologien först kommer att införas i samband med redogörelsen för utredningens förslag.

Direktiven. I direktiven för försäkringsutredningen beröras vissa frågor, som avse vinsten till försäkringstagarna. Det heter i detta sammanhang bland annat:

> De senaste årens starka förskjutningar i ränteläget och den under sista tiden skedda prishöjningen med dess verkningar i fråga om livförsäkringsbolagens förvaltningskostnader hava aktualiserat olika frågor av betydelse för vinsttilldelningen till de försäkrade. Här möter bland annat spörsmålet huruvida inom livförsäkringen vinsttilldelningen till de försäkrade inom en viss generation bör bestämmas under särskilt hänsynstagande till avkastningen på de placeringar, som härröra från just denna generations premieinbetalningar, eller om en utjämning mellan olika generationer av försäkringstagare bör ske, och i så fall i vilken utsträckning. Ett annat synnerligen betydelsefullt spörsmål av i viss mån likartad beskaffenhet uppkommer vid vinstfördelning mellan olika grupper (årgångar) av försäkringstagare, för den händelse olika premienivåer tillämpas för dessa skilda grupper. Ehuru vägande skäl kunna anföras till förmån för att det överskott, som uppkommit på grund av en högre premienivå, tilldelas den grupp av försäkringstagare, som fått erlägga dessa högre premier, kan en sådan anordning enligt gällande lagstiftning ej genomföras, om samtidigt försäkringssummorna inom en annan grupp måste reduceras. — — — Det är angeläget, att berörda förhållanden upptagas till omprövning och att därvid gällande bestämmelser rörande såväl de ömsesidiga bolagen som aktiebolagen omformas i sådan riktning, att de i olika avseenden möjliggöra en rationell anpassning av livförsäkringsverksamheten efter växlande ekonomiska förhållanden.

Utredningen har funnit det nödvändigt att, i samband med den allmänna granskningen av lagens tekniska bestämmelser rörande livförsäkring, upptaga vinstfrågan i hela dess vidd till behandling. De ovannämnda specialfrågorna skola därvid särskilt uppmärksammas.

Principiella synpunkter. Överskott å ett livförsäkringsbolags rörelse uppkommer, emedan grunderna för premieberäkningen med hänsyn till soliditetsprincipen valts så, att premierna innehålla säkerhetstillägg, explicita eller implicita. I den mån dessa säkerhetstillägg frigöras ur influtna premier, tagas de under normala förhållanden i första hand i anspråk för rörelsens konsolidering genom att överföras till säkerhetsfond, utjämningsfond, vinstfond eller någon annan härmed jämförbar fond vid sidan av premiereserven. Genom upplåggande av dylika extrafonder sörjer bolaget för den stabilitet hos rörelsen, som soliditetsprincipen kräver. Å andra sidan fordrar skälighetsprincipen, att den verkliga kostnaden för bolagets försäkringar ej får ställa sig högre, än vad som kan anses motsvara värdet av de tjänster, försäkringarna innebära. Om denna princip skall kunna upprätthållas måste bolagets vinstsystem vara så anordnat, att en försäkrings bidrag till extrafonderna, så långt detta ur konsolideringssynpunkt är möjligt, senast i samband med försäkringens upphörande åter frigöres ur dessa och i form av vinst återgår till försäkringstagaren.

Beståndets konsolidering kommer sålunda i huvudsak att åstadkommas genom att vinstmedel temporärt bindas i extrafonderna. För varje försäkring kommer under början av försäkringstiden en uppsamling av säkerhetstillägg i extrafonderna att äga rum. Längre fram under försäkringstiden komma dessa medel under normala förhållanden att till övervägande del frigöras i form av vinst, varvid de successivt avlösas i extrafonderna av motsvarande bidrag från säkerhetstillägg, härrörande från yngre årgångar av försäkringar. En mindre del av säkerhetstilläggen kunna dock komma att varaktigt tagas i anspråk för konsolideringsändamål. Härigenom bildas småningom inom rörelsen ett kollektivt konsolideringskapital, som med sin ränteavkastning bidrager till vinsten. Till detta konsolideringskapital böra även sådana extravinster i första hand hänföras, som kunna uppstå av tillfälliga anledningar utan att äga något direkt samband med säkerhetstilläggen i premierna.

Drivande av livförsäkringsrörelse utan vinstdelaktighet för försäkringstagarna är principiellt oförenligt med skälighetsprincipen. Enligt utredningens mening bör avsteg från denna princip endast i särskilda undantagsfall få förekomma, och en ändring av villkoren i gällande avtal på denna punkt bör genomföras. Utredningen vill särskilt understryka önskvärdheten av att ett klart uttalande i denna fråga göres av statsmakterna. Bland för närvarande praktiserade försäkringsformer synes det egentligen endast vara korttidsförsäkringarna, som skulle kunna ifrågakomma såsom undantag, i den mån det kan visas, att tillräckliga hållpunkter här saknas för en vinstkalkyl. Utredningen förbiser ingalunda, att det vid vissa försäkringsformer, såsom exempelvis livsfallsförsäkringar, är förenat med särskilda svårigheter att utforma en tillfredsställande vinstteknik. Detta är emellertid något helt annat än att principiellt utesluta sådana försäkringar från delaktighet i vinst.

För att ett vinstsystem skall kunna anses godtagbart med hänsyn till soliditets- och skälighetsprinciperna synes det nödvändigt att kräva, att systemet fungerar i överensstämmelse med de linjer, som här angivits. Å ena sidan böra uppkommande vinstmedel icke utbetalas tidigare, än att för konsolidering tillräckliga belopp alltid komma att finnas samlade i extrafonderna. Häri ligger bland annat kravet på stabilitet hos systemet. Å andra sidan måste systemet vara så avvägt, att den enskilda försäkringens säkerhetstillägg till övervägande del komma att återföras till försäkringstagaren i form av vinst senast i samband med försäkringens upphörande genom dödsfall eller utlupen försäkringstid. Slutligen är det ett självklart krav, att den praktiska tillämpningen av vinstsystemet icke får ställa sig alltför kostsam. Det kan icke vara god ekonomi att låta en avsevärd del av vinsten konsumeras av arbetet med vinstens fördelning.

Det synes utredningen utan vidare klart, att vissa av de system, som för närvarande tillämpas i praktiken, måste revideras med hänsyn till de sålunda angivna kraven.

Vinstsystem. Utredningen övergår nu till en mera detaljerad behandling av de frågor, som röra principerna för vinstens fördelning mellan olika försäkringstagare. Härvid avses liksom förut den totala vinsten, utan att skillnad göres mellan förutberäknad och icke förutberäknad vinst.

Hithörande frågor höra till de livligast diskuterade inom försäkringstekniken. Utredningen har förut angivit de allmänna villkor, som fordras för att ett vinstsystem skall anses godtagbart med hänsyn till soliditets- och skälighetsprinciperna. I samband härmed har det påpekats, att vissa av de vinstsystem, som blivit använda i praktiken, icke uppfylla dessa villkor. Dit höra exempelvis några av de s. k. mekaniska vinstsystem, där den uppkomna vinsten fördelas i förhållande till någon enkel parameter, såsom premien, premiereserven eller försäkringssumman, och där storleken och tillväxten av den vinst, som utdelas under början av försäkringstiden, är ägnad att ingiva förväntningar, vilka längre fram endast under exceptionellt gynnsamma förutsättningar kunna infrias. Detta är exempelvis fallet, då ett ungt bolag fördelar hela den uppstående vinsten i förhållande till premiereserven.

I den redogörelse, som i det följande lämnas för vinstens fördelning, skall först behandlas fördelningen mellan grupper av försäkringstagare och därefter vinstens fördelning mellan olika försäkringar inom samma grupp.

Den vinst, som under ett vinstår uppstått, tänkes i första hand räknemässigt fördelad mellan olika grupper av försäkringar i förhållande till deras bidrag till det totala vinstbeloppet. Redan denna första etapp av fördelningen kan genomföras på olika sätt, allt efter den mer eller mindre detaljerade indelning av försäkringarna i grupper, som lägges till grund för fördelningen. Särskilt märkas i detta sammanhang vissa viktiga frågor rörande räntevinstens fördelning, som nedan skola göras till föremål för särskild behandling. Fördelningen av dödlighetsvinsten kan likaledes utfalla på väsentligt olika sätt, beroende på olikheter i den tillämpade grupperingen med avse-

ende på beräkningsgrunder, försäkringssätt och ålder. Man kan exempelvis arbeta med särskilda grupper för dödsfalls- och livsfallsförsäkring, försäkring med och utan läkarundersökning, etc. Hur pass detaljerad det kan anses befogat att göra en sådan gruppindelning blir i stor utsträckning en praktisk lämplighetsfråga. Den större noggrannhet vid fördelningen, som kan vinnas genom en längre driven uppdelning, måste nämligen vägas mot den ökning av spelrummet för tillfälliga kastningar, som blir en följd av gruppernas minskade omfattning och även mot det ökade förvaltningsarbetet.

De vinstbelopp, som i första hand fördelats enligt ovanstående under tillämpning av någon rationell gruppindelning, bli i nästa etapp fördelade mellan olika försäkringar inom respektive grupper enligt en regel som avser att tillföra varje försäkring ett belopp, motsvarande försäkringens beräknade bidrag till gruppens samlade vinst. De sålunda fördelade beloppen kunna disponeras på olika sätt. De kunna helt enkelt gottskrivas varje försäkringstagare, antingen för omedelbar utbetalning eller för uppsamling och förräntning hos bolaget med utbetalning efter visst antal år eller vid försäkringstidens slut. De kunna även användas på andra sätt: för beredande av tilläggsförsäkring på ett konstant eller växande belopp, för minskning av samtliga återstående premier, för avkortning av premiebetalningstiden etc. Från försäkringstagarsynpunkt karaktäriseras de olika vinstsystemen främst av dessa olika former för beloppens användning, vilka taga sikte på att tillgodose olika behov hos den försäkrade allmänheten. Sålunda är vinstens användning för beredande av tilläggsförsäkring motiverad av strävan att för en given premiekostnad åstadkomma största möjliga försäkringsskydd, under det att vinstens gottgörande genom premieminskning eller avkortning av premiebetalningstiden omvänt avser att erhålla ett givet försäkringsskydd till minsta möjliga kostnad. Även om två olika system båda uppfylla de allmänna soliditets- och skälighetsvillkor, som förut angivits, kunna de sålunda få helt olika verkningar för den enskilde försäkringstagaren. Det ena systemet gynnar exempelvis dem, som dö tidigt, det andra däremot dem, som uppleva försäkringstidens slut. Ett system av den förra typen kan sägas verka på samma sätt som en försäkring för dödsfall, ett system av den senare typen åter på samma sätt som en försäkring för livsfall. Det synes icke möjligt att bland alla ur soliditets- och skälighetssynpunkt godtagbara system på förhand utvälja något, om skulle kunna betecknas såsom överlägset i förhållande till de övriga, då valet mellan dem måste bli beroende av deras *ändamålsenlighet,* d. v. s. den utsträckning, i vilken de visa sig tillgodose väsentliga behov hos försäkringstagarna. Såsom redan inledningsvis framhållits, anser utredningen därför, att lagen icke bör påbjuda något bestämt system utan, liksom hittills varit fallet, bör lämna utrymme för en lämplig anpassning efter försäkringstagarnas behov inom den ram, som bestämmes av soliditets- och skälighetsprinciperna.

Räntevinstens fördelning. Beträffande den i direktiven särskilt påpekade frågan om räntevinstens fördelning mellan olika årgångar av försäkringsta-

gare uppkomma vissa speciella problem, som nära sammanhänga med frågan om verksamhetens anpassning efter växlande ekonomiska förhållanden, och som därför här måste något närmare beröras.

Livförsäkringens genombrott i Sverige inföll väsentligen under den period av stigande räntor, som — bortsett från mindre väsentliga fluktuationer — sträckte sig från senare hälften av 1890-talet ända fram till 1920. Även den därpå följande tioårsperioden kännetecknas av relativt höga räntor på de placeringar, som komma i fråga för livförsäkringsbolagen. Först genom det starka räntefallet under 1930-talet blev situationen i grund omkastad.

Allt sedan 1890-talets låga räntenivå föranledde en sänkning av den för premiereservens beräkning antagna räntefoten från 4 till 3,5 %, kunde sålunda ända fram till början av 1930-talet bolagens nyplaceringar göras till en räntefot, som för samtliga grupper inom bestånden väsentligt översteg den som legat till grund för premieberäkningen. Medelräntefoten på alla bolagens sammanlagda tillgångar översteg som följd härav likaledes under hela den ifrågavarande perioden räntefoten enligt premiegrunderna. Vid slutet av 1890-talet utgjorde sålunda ifrågavarande medelränta ca 4,2 %, och omkring 1922 hade den stigit till ca 5,4 %. I samband härmed genomfördes för de flesta bolagen en höjning av den beräknade räntefoten till 4 %. Räntefoten höll sig sedan tämligen konstant fram till omkring år 1930 och har därefter successivt avtagit. Medelräntans rörelser återspegla givetvis skiftningarna i marknadsräntan endast med mycket stark utjämning. Skattebestämmelsernas och skattesatsernas utveckling har varit ägnad att ytterligare sänka den effektiva medelräntа, som bolagen kunnat tillgodoföra sina försäkringstagare.

Det har givetvis varit av utomordentligt stor betydelse, att under hela perioden 1900—1930, som för den svenska livförsäkringen varit en tid av stark och oavbruten expansion, ränteläget genomgående varit så gynnsamt ur livförsäkringstagarnas synpunkt. Såväl medelräntan som nyplaceringsräntan har undantagslöst legat högre än den för premieberäkningen tillämpade räntefoten och båda ha varit i huvudsak stigande. För varje grupp i beståndet har en räntevinst uppkommit. Dessa vinstmedel ha disponerats dels för utdelning till försäkringstagarna, dels för konsolidering av företagen, varigenom dessa kunnat stå väl rustade gent emot de påkänningar, som räntefallet medfört.

Då det gällt fördelningen av den uppkomna vinsten mellan olika årgångar och olika typer av försäkringar, är det under dessa förutsättningar förklarligt, att man låtit vederbörande bolags medelränta vara normgivande. Man har med andra ord betraktat de värdehandlingar, vari ett bolag redovisar sin försäkringsfond, såsom ett gemensamt kapital, till vars avkastning samtliga (vinstberättigade) försäkringstagare äga lika rätt i förhållande till vars och ens andel i fonden. Man fäster sig vid ett dylikt betraktelsesätt alltså icke vid, att olika försäkringars premiereserver måhända uppbyggts under helt olikartade räntekonjunkturer och således givit bidrag med olika räntenivå till placeringsbeståndet, utan man låter medelräntan för hela beståndet vara

ensam avgörande för räntevinstens fördelning. Detta förfaringssätt har erhållit benämningen medelräntetekniken.

Systemet innebär tydligen en utjämning av räntevinsten mellan olika generationer av försäkringstagare. Tack vare medelräntans ringa känslighet för fluktuationer kommer därjämte en försäkringstagares tillgodohavande hos bolaget att förräntas efter en räntefot, som med avseende på sin utveckling i tiden beskriver en väsentligt jämnare förlöpande kurva än någon räntefot i den allmänna marknaden.

Erfarenheten tyder emellertid på, att de viktigaste variationerna i marknadsräntan icke sammanhänga med de relativt kortvariga konjunkturvågorna, utan snarare med långa perioder av upp- och nedgång. I själva verket har det ovan påvisats, att medelräntetekniken just utbildats under en sådan tid av fortskridande räntestegring. Bolagens hittillsvarande praxis att göra övervägande långsiktiga placeringar tenderar också till att minska effekten av de korta fluktuationerna. Med hänsyn till de långa perioderna kan det för en enskild försäkringstagare knappast bli tal om någon verklig utjämning av räntefluktuationerna, emedan en livförsäkrings varaktighet i flertalet fall endast torde sträcka sig över en del av den sekulära vågen. Medelräntans långsamma ändringstakt kommer här endast att verka som en broms på utvecklingen: under en tid av stigande räntor kommer medelräntan att växa långsammare än marknadsräntan, och omvänt. Om marknadsräntan ändras i mera avsevärd omfattning, kan detta förhållande emellertid, såsom nedan skall visas, medföra vissa olägliga följder.

Under en tid av starkt stigande marknadsränta kommer den effektiva förräntningen hos bolagen på grund av den långsamma förändringen av medelräntan att ske efter en till synes ofördelaktig, låg räntefot. Särskilt framträdande blir detta förhållande vid försäkring med engångspremie, som tecknas under en sådan period. För ett visst slag av dylika försäkringar, nämligen genast börjande livräntor med engångspremie, befanns det också redan under början av 1920-talet nödvändigt att frångå medelräntetekniken. För dessa försäkringar gälla alltsedan nämnda tid grunder, som föreskriva att engångspremieberäkningen må grundas på det antagande om räntefoten, som motsvarar de aktuella placeringsmöjligheterna vid försäkringens tecknande. Som konsekvens härav föreskrives, att premiereserven för sådana försäkringar skall redovisas med tillgångar, vilka giva en mot ränteantagandet svarande avkastning. Här har man alltså ur det samlade beståndet av tillgångar brutit ut vissa särskilda delar, till vilkas avkastning en särskild grupp av försäkringar äger prioritet. Enligt nu gällande grunder kan ett liknande förfaringssätt tillämpas vid all försäkring med engångspremie; i praktiken har bestämmelsen dock hittills endast vunnit användning beträffande livräntor och närstående försäkringsformer.

Under en tid av starkt fallande marknadsränta kunna betydligt allvarligare olägenheter av medelräntetekniken komma till synes. Bolagens medelränta kan under en sådan tid komma att överstiga marknadsräntan, och vid ett konsekvent tillämpande av medelräntekniken kommer detta förhållande

att verka lockande på nya försäkringstagare, vilka härvid komma i åtnjutande av en del av den ränteinkomst, som härrör från de äldre generationernas förmånliga placeringar. Om marknadsräntan faller till en nivå, understigande räntefoten i gällande premiegrunder, måste dessa ändras för nytecknade försäkringar, varvid en premiehöjning inträder. Räntevinsten på de befintliga placeringarna måste då helt eller delvis tagas i anspråk för att kompensera det framtida underskott för de äldre försäkringarna, som eljest kan befaras uppkomma som följd av räntefallet. I en dylik situation kan man sålunda tvingas att frångå medelräntetekniken.

Som yttersta motpol mot medelräntetekniken kan man tänka sig ett system, där alla räntebärande tillgångar äro uppdelade på olika årgångar och olika slag av försäkringar. Vid ett fullt genomfört system av detta slag skulle varje försäkringstagare gottgöras den faktiska ränteinkomsten på just de placeringar, som belöpa på hans inbetalda premier. Ett sådant system skulle komma att ställa sig alltför kostsamt i förvaltningshänseende för att i denna renodlade form kunna lämpa sig för praktisk användning. I praktiken torde det därför bli nödvändigt att välja en eller annan mellanform mellan de båda ytterligheterna.

Det kan förutses, att valet av de regler, som i här berörda avseende skola följas, kommer att få stor betydelse för förhållandet mellan bolagen och den försäkrade allmänheten. Såsom redan förut framhållits, synes nämligen den till grund för premieberäkningen liggande räntefoten i framtiden böra även under perioder av hög ränta hållas relativt låg, om förnyade allvarliga svårigheter skola undvikas vid ett eventuellt framtida räntefall av liknande omfattning som det under 1930-talet genomlevda. För närvarande äro premierna beräknade efter en räntefot av 2,5 % vartill, såsom ovan framhållits, kommer ett säkerhetstillägg, ekvivalent med en räntesänkning av ytterligare 0,25 %. Skulle nu förr eller senare en period av avsevärt högre marknadsränta uppträda, kan man vänta sig en stark press från allmänhetens sida för ernående av en premiesänkning. I ett dylikt läge synes det emellertid av nyss angivna skäl nödvändigt att iakttaga en långt driven försiktighet, även om spänningen mellan marknadsräntan och räntefoten i första ordningens grunder tidtals kan bliva av betydande storlek. Det är självklart, att under sådana förhållanden vinstsystemets beskaffenhet med avsende på reglerna för räntevinstens fördelning kommer att få utomordentligt stor betydelse.

Trots detta synes det icke möjligt att genom lagbestämmelser meddela några närmare föreskrifter med avseende på valet av grunder för räntevinstens fördelning. De förhållanden, som här kunna uppkomma, äro allfört svåröverskådliga för att några detaljerade föreskrifter skulle kunna uppställas på förhand. Man synes även här hänvisad till att falla tillbaka på den flera gånger i det föregående omnämnda allmänna föreskriften angående grundernas principiella uppgift och innebörd. Den detaljerade utformningen av grundernas bestämmelser måste däremot här såväl som i andra avseenden överlämnas åt lagtillämpningen. De bestämmelser rörande förutberäkning av vinst, som utredningen upptager i sitt förslag och för vilka en närmare redo-

görelse lämnas här nedan, synas erbjuda en fullt tillfredsställande utgångspunkt för rationella anordningar i detta hänseende.

Premieåterbäring. Gällande bestämmelser. De antaganden om verksamhetens förlopp, som göras i premie- och reservgrunderna, skola enligt gällande bestämmelser vart för sig vara betryggande. För att få en uppfattning om storleken av den vinst, som på grund härav kan väntas uppkomma i rörelsen, kan man utgå från sådana antaganden rörande räntefot, dödlighet och omkostnader, vilka innesluta en mindre grad av säkerhet än grundernas antaganden men dock äro så beskaffade att de väntas komma att ligga på den säkra sidan om det verkliga förloppet. Den verkliga vinsten kan då väntas bli minst lika stor som den vinst, som uppkommer, om det verkliga förloppet följer de sistnämnda antagandena.

Dylika antaganden sägas bilda *beräkningsgrunder av andra ordningen,* och den del av vinsten till försäkringstagarna, som förutberäknas enligt sådana grunder, har i gällande lag erhållit en särskild benämning, nämligen *premieåterbäring.* Lagen stadgar härom att, där förutberäkning skall ske av de belopp (premieåterbäring), som bolaget förväntas kunna av sin behållning utbetala till försäkringstagare utöver de i försäkringsavtalet bestämda, skola grunder stadfästas för denna förutberäkning samt för avsättning till och nedsättning av till tryggande av sådan premieåterbäring avsedd fond (premieåterbäringsreserv).

Bestämmelserna rörande premieåterbäring utgjorde vid den tid, då de infördes i lagen, en betydelsefull försäkringsteknisk nyhet. I sin motivering till de nya bestämmelserna anförde försäkringsinspektionen år 1912 bland annat följande:

Försäkringspremierna måste vara tillräckliga, icke blott om dödlighet, räntefot och omkostnader i framtiden komma att motsvara vad enligt erfarenheten för ifrågavarande art av rörelse är att vänta, utan även om de komma att i viss mån avvika därifrån i den riktning, som ökar bolagets utgifter. Man måste därför till grund för premiernas beräkning lägga antaganden om dödlighet, räntefot och omkostnader, vilka gentemot de erfarenhetsmässiga värdena uppvisa marginaler, som anses erbjuda en tillbörlig grad av säkerhet.

Om bolagets verksamhet förlöper normalt, böra därför överskott uppkomma. Bolagen återbära sedan gammalt dylikt överskott, helt eller delvis, till försäkringstagarna genom att giva dem andel i vinst. Enligt 5 § av 1903 års lag skola grunder fastställas av Konungen för beräkning och fördelning av den vinst, som må tillkomma försäkringstagare.

Denna beräkning har dock hittills icke skett efter rationella grunder. Man nöjer sig med att efter mer eller mindre mekaniska regler fördela det överskott, som faktiskt förefinnes, utan att analysera detsamma i fråga om dess ursprung och utan att fördela det bland försäkringstagarna i förhållande till en vars bidrag till detsamma. Införandet av rationell återbäring har förhindrats av den hittills använda metoden för premiereservens beräkning, men underlättas genom de nya bestämmelserna för samma beräkning och utgör ett viktigt led i den reform, som lagförslaget avser att främja.

Problemet att åstadkomma en rationell premieåterbäring är i själva verket ett av livförsäkringens allra viktigaste. Vid sidan om kravet på livförsäkringens soliditet står kravet på dess billighet. Vid rationell premieåterbäring kan man tillfredsställa det senare utan att uppoffra det förra.

Om rationell återbäring införes, kan man förutberäkna dess under vissa antaganden sannolika belopp. Enligt 5 § i lagförslaget (motsvarande 7 och 123 §§ i 1917 års lag) skall sådan förutberäkning ske efter av Konungen fastställda grunder. Annan förutberäkning må ej förekomma. — — —

Det är tydligt, att förutberäkningen av premieåterbäringen kommer att tvinga bolagen till sparsamhet. Den nödgar bolagen att redovisa för försäkringstagarna den vinst, som skulle uppkomma, om rörelsens verkliga förlopp överensstämde med grunderna av andra ordningen. Motsvarar det verkliga överskottet icke det beräknade, så är bolaget visserligen icke skyldigt att giva försäkringstagarna större premieåterbäring, än som motsvarar det verkliga överskottet. Men den omständigheten, att premieåterbäringen blir mindre, än den förut beräknats bliva, riktar uppmärksamheten skarpt på orsaken. Denna framgår nu av aktuariens till försäkringsinspektionen ingivna jämförelse mellan rörelsens förlopp och de i grunderna gjorda antagandena. Visar denna jämförelse, att det är omkostnadernas stegring, som medfört premieåterbäringens minskning, kan detta ej annat än kraftigt mana bolaget till sparsamhet. Finner försäkringsinspektionen, att omkostnadernas stegring icke var tillfällig utan varaktig, måste försäkringsinspektionen ingripa och fordra antingen revision av andra ordningens grunder eller kostnadernas nedbringande.

Det kan i detta sammanhang påpekas, att fastställande av andra ordningens grunder bör komma att verka återhållande även på förtidsannullationerna under de första försäkringsåren, då de medföra förlust för bolaget. Hänsyn bör nämligen tagas till dem i grunderna.

De anförda uttalandena kunna i korthet sammanfattas så, att man genom premieåterbäringens införande ville taga ett steg i riktning mot skälighetsprincipen. Genom att införa en förutberäkning enligt grunder av andra ordningen ville man åstadkomma en rationell behandling av vinstfrågorna och samtidigt öva en viss press på bolagen att iakttaga sparsamhet i förvaltningen. Vidare synes det hava varit meningen att förmå bolagen att vid sina förhandsberäkningar av vinst i konkurrenssyfte enbart begränsa sig till premieåterbäringen.

Ehuru lagens bestämmelser, såsom ovan framhållits, icke göra införandet av premieåterbäringsgrunder obligatoriskt, hava dock för livförsäkringsbolagen allmänt införts dylika grunder. En omständighet, som därvid i praktiken utan tvivel spelat en mycket stor roll, har varit hänsyn till beskattningen. Genom att avsättningen till premieåterbäringsreserv gjorts skattefri, har det framstått såsom förmånligt för bolagen att låta största möjliga del av den totala vinsttilldelningen till försäkringstagarna gå under form av premieåterbäring. Skattesynpunkten har på detta sätt kommit att utöva ett förryckande inflytande på det rent tekniska problemet att verkställa en gränsdragning mellan premieåterbäring och annan vinst.

Vid tiden för nuvarande lags tillkomst synes man hava tänkt sig, att andra ordningens grunder skulle fastställas för lång tid, normalt kanske för hela försäkringstiden. Om detta kunnat genomföras, skulle man onekligen häri haft en god grund för en rationell lösning av vinstproblemet. I praktiken har man emellertid tvingats att utbilda ett motsatt förfaringssätt, i det att premieåterbäringen i flertalet fall baserats på antaganden, vilka fastställts att gälla endast för en fixerad tidsperiod omfattande ett fåtal år. Vanligen har det härvid gällt ett antagande om viss överränta i förhållande till första

ordningens grunder, och med hänsyn till den rådande uppfattningen om osäkerheten i varje långtidsprognos beträffande ränteläget har det då ansetts nödvändigt att starkt begränsa tiden för antagandets giltighet. Det torde ej kunna förnekas, att man härigenom i ej ringa mån givit upp möjligheten att enbart genom grunder av andra ordningen ernå en tillfredsställande lösning av vinstfrågorna.

Bör premieåterbäring bibehållas? En förutsättning för utredningens förslag är, såsom längre fram (s. 280 ff.) närmare angives, att gällande skattebestämmelser komma att ändras så, att den nuvarande skillnaden i skattehänseende mellan premieåterbäring och annan vinst till de försäkrade bortfaller. Om detta blir fallet, försvinner emellertid ett av de skäl, som föranlett bolagen att införa grunder för premieåterbäring. Då det vidare, såsom nyss påpekats, visat sig att andra ordningens grunder i praktiken icke kunnat få så betydelsefulla verkningar i rationaliserande riktning, som man ursprungligen synes ha väntat, kan det tydligen ifrågasättas, om ett bibehållande av premieåterbäringen eller någon därmed likvärdig anordning överhuvud taget skulle vara motiverat.

Enligt utredningens mening kunna emellertid starka skäl alltjämt anföras för bibehållande av ett system med förutberäkning av vinst enligt fastställda grunder. Med den erfarenhet i fråga om föränderligheten i ekonomiska och demografiska förhållanden, som vi för närvarande äga, är det nödvändigt att i trygghetens intresse iakttaga en långt driven försiktighet vid valet av grunder för premieberäkningen, även om exempelvis skillnaden mellan marknadsräntan och den vid premieberäkningen tillämpade räntefoten kan komma att bliva avsevärd. Ett sådant läge skulle efter all sannolikhet komma att utlösa starka krav på en premiesänkning, även om vid ett sakkunnigt bedömande en sådan åtgärd skulle synas oförenlig med nödig hänsyn till tryggheten. Erfarenheten torde ge vid handen, att enbart en hänvisning till de försäkrades vinstdelaktighet i en sådan situation knappast skulle godtagas såsom motiv för ett bibehållande av den högre premienivån. Äro bolagen däremot enligt lag ålagda skyldighet att av uppkommande behållning till vinst åt de försäkrade avsätta minst ett belopp, som motsvarar den förefintliga ränteskillnaden, och lämnar lagen vidare betryggande garantier för att dessa belopp verkligen komma de försäkrade till godo, så synes härigenom såväl skälighets- som trygghetskravet ha blivit beaktat på ett sätt som bör äga förutsättningar att kunna klargöras för allmänheten.

En förutberäkning av vinsten har vidare en viktig uppgift att fylla i sådana fall, då grupper av försäkringar med olika beräkningsgrunder och som följd därav olika premienivå ingå i ett bolags bestånd. Den önskvärda enhetligheten i de olika gruppernas ekonomiska behandling synes nämligen enklast ernås genom lämpligt avvägda grunder för förutberäkning av en del av vinsten, varigenom man samtidigt åstadkommer en garanti för beloppens skäliga fördelning mellan försäkringstagarna. Detta fall är för närvarande för handen i så gott som samtliga svenska livförsäkringsbolag.

Det sålunda angivna betraktelsesättet leder till att grunder för en förutberäkning av vinst icke längre böra givas karaktären av en förmån, vilken endast kan meddelas åt bolag av en viss ekonomisk styrka, utan att sådana regler böra normalt ingå i bolagens grunder. Dessa grunder, som böra fastställas att gälla tills vidare eller för ett begränsat antal år, skola angiva regler för beräkning av den behållning som, med utgångspunkt från rådande förhållanden och under förutsättning av en ändamålsenlig skötsel av bolaget, minst väntas skola uppstå under de närmaste åren.

Av ovan anförda skäl har utredningen, såsom nedan närmare utvecklas, funnit sig böra föreslå, att regler för förutberäkning av vinst skola ingå i bolagens grunder.

Vinstens beskattning. Frågan om reglerna för livförsäkringsbolagens beskattning sammanhänger nära med frågan om grunderna för vinstutdelningen till de försäkrade. Enligt gällande kommunalskattelag beräknas ett livförsäkringsbolags nettointäkt såsom summan av överskottet å rörelsen och viss del av den beräknade ränteinkomsten å de tekniska fonderna. Vid beräkning av överskottet får emellertid avdrag ske bland annat för avsättning till premieåterbäringsreserv, vilket innebär att premieåterbäringen blir skattefri. Såsom utredningen ovan framhållit, har denna utformning av skattelagstiftningen i stor utsträckning fått direkt olämpliga återverkningar på avvägningen mellan premieåterbäring och vinst i bolagens grunder. Det har för utredningen framstått såsom klart, att tillfredsställande förhållanden i nämnda avseende endast kunna uppnås under förutsättning att frågan om överskottsbeskattningen helt lösgöres från frågan om gränsdragning mellan premieåterbäring och annan vinst.

Det huvudsakliga skälet mot en beskattning av den del av överskottet, som återgår till försäkringstagarna såsom vinst, är att vinsten väsentligen har karaktären av en återbäring av de vid premieberäkningen inlagda, explicita eller implicita säkerhetsmarginalerna. Enligt utredningens mening måste detta anses utgöra ett tillräckligt motiv för att vinsten undantages från överskottsbeskattningen i den mån den kan anses härröra från premiemarginalerna. Utredningen avlämnar samtidigt förslag till ändring av kommunalskattelagen i sådant syfte. Enligt förslaget, som närmare behandlas på annat ställe i betänkadet (s. 282), skall livförsäkringsbolag årligen verkställa beräkning av den del av årets överskott, som härrör från premiemarginalerna, och avsättningen till den fond, som i förslaget benämnes återbäringsfond, skall vara avdragsgill, i den mån den beträffande kapitalförsäkring för dödsfall ej överstiger nämnda del av överskottet. Denna beräkning skall emellertid vara helt oberoende av avvägningen mellan förutberäknad och annan vinst.

Uppgiften att verkställa en dylik beräkning av premiemarginalerna sammanhänger nära med aktuariens uppgift att verkställa jämförelse mellan det verkliga och det beräknade förloppet av årets rörelse, och utredningen har också tänkt sig, att de båda beräkningarna skola utföras i samband med

varandra. Beräkningen av premiemarginalerna har betydelse icke enbart ur skattesynpunkt, utan bör även kunna bli av stort värde för bolagets ekonomiska statistik och för dess vinstfördelning. Beräkningen bör verkställas med uppdelning på de större grupper inom beståndet, vilkas ekonomi det är av betydelse att kunna följa.

Utredningen har tänkt sig, att beräkningen för varje dylik grupp i princip skulle tillgå så, att gruppen tillföres sin verkliga premieinkomst och en på nedan angivet sätt beräknad ränteinkomst, men belastas med sin andel i avsättning till premiereserv och utjämningsfond, sin verkliga riskkostnad (här syftas närmast på försäkring för dödsfall, men schemat gäller med lätt insedda modifikationer även för livsfallsförsäkring) och sina andelar i bolagets totala verkliga omkostnader och ränteskatt, beräknad utan hänsyn till ränteskattespärren. Saldot av denna beräkning, i vilken vederbörliga korrektioner med hänsyn till mellanhavandet med återförsäkrare böra anbringas, blir gruppens andel i bolagets totala överskott, i den mån detta härrör från premiemarginalerna.

Enligt detta betraktelsesätt skall sålunda beträffande såväl dödlighet som omkostnader det faktiskt uppkomna överskottet i sin helhet anses härröra från premiemarginalerna. En förutsättning för att ett sådant betraktelsesätt skall kunna tillämpas är, att beräkningen gäller grupper, vilka äro tillräckligt stora för att inom sig själva bereda en tillfredsställande grad av utjämning av riskkostnaden.

Med avseende på räntemomentet är uppgiften emellertid något vanskligare än i de båda nyssnämnda fallen. Utredningens förslag beträffande bestämmelserna för försäkringsfondens redovisning (s. 160 ff.) går bland annat ut på införande av fri placering i begränsad omfattning. I bolagens portföljer kommer det alltså vid sidan av de generellt tillåtna värdehandlingarna att finnas andra, vilka inrymma vissa risker till förlust, som kompenseras genom en höjd förräntning eller utsikt till värdestegring. I dessa placeringar ligger alltså ett visst, låt vara begränsat, spekulationsmoment. Den ökade räntevinst, som genom förhandenvaron av ett dylikt moment kan uppkomma, synes icke med samma fog som räntevinsten från de övriga placeringarna kunna betraktas såsom härrörande från premiemarginalerna, utan synes snarare hava karaktären av en affärsvinst i vanlig mening, vilken icke bör vara undantagen från beskattning. En särskild beräkning av den del av räntevinsten, som kan anses betingad av spekulationsmomentet, skulle uppenbarligen ställa sig mycket vansklig och skulle göra det nödvändigt att införa godtyckliga och artificiella regler. Det synes därför utredningen lämpligare att verkställa beräkning av den effektiva medelräntan för året på basis av en »rensad» värdepappersportfölj och sedan tillämpa den sålunda beräknade medelräntefoten på hela värdepappersportföljen. Den ränteavkastning, man på detta sätt erhåller, kan anses vara den del av bolagets totala ränteinkomst, som härrör från premiemarginalerna, och kan sedan portioneras ut mellan de olika grupperna i förhållande till deras andelar i placeringsbeståndet. För den händelse vissa grupper (exempelvis gruppen genast bör-

jande livräntor) ha tillerkänts prioritet till avkastningen på vissa värdehandlingar, böra naturligtvis därav betingade modifikationer ske vid beräkningen.

Efter att ha diskuterat olika möjligheter beträffande reglerna för den rensning av värdepappersportföljen, som skall ligga till grund för medelräntefotens beräkning, har utredningen stannat vid att föreslå, att den rensade portföljen skall bestå av samtliga de värdehandlingar, vilka enligt 274 § 1)—6) användas för redovisning av försäkringsfonden. Nämnda moment omfatta de värdehandlingar, vilka godkännas för redovisning utan begränsning och utan särskild prövning av myndighet (bortsett från den begränsning i fråga om inteckning i tomträtt, som enligt förslaget kan föreskrivas av försäkringsinspektionen). Man synes därigenom ha kommit fram till en så objektiv regel som möjligt för fixerande av den rensade portföljens omfattning.

Beräkningen av den effektiva medelräntefoten för den rensade portföljen är en aktuariell uppgift, vilken i stort sett medger en entydig lösning, även om vissa konventioner kunna bli erforderliga. Denna beräkning måste givetvis baseras på en med hänsyn till ränteläget gjord värdering av den rensade värdepappersportföljen. I annat fall skulle verkställda nedskrivningar komma att inverka på beräkningen av premiemarginalen och omvänt bolagens nedskrivningspolitik kunna komma att bestämmas av önskan att vidga marginalen för att vinna fördelar i form av reducerad beskattning. Såsom ovan (s. 39) anförts skola enligt utredningens mening omkostnaderna för kapitalförvaltningen avdragas från ränteinkomsten vid medelräntefotens beräkning, i stället för att sammanräknas med övriga omkostnader. Närmare regler för denna beräkning, liksom för hela beräkningen av premiemarginalerna, skola utfärdas av försäkringsinspektionen.

Enligt de regler, som i det föregående uppställts, skall vid beräkningen av premiemarginalerna varje grupps andel i bolagets ränteskatt räknas såsom utgift. Såsom närmare utvecklas i kapitlet om beskattningsfrågan (s. 275), bör härvid till ränteskatten räknas icke blott skatten på själva ränteskatteunderlaget, utan också räntebeskattningens återverkan på överskottets beskattning. Betecknas den totala skattekvoten (kronoskatt inklusive värnskatt och kommunala skatter sammanräknade under hänsynstagande till gällande avdragsrätt för kommunalskatten vid taxering till kronoskatt) med k, så blir bolagets utgift i följd av räntebeskattningen $\frac{100\ k}{1-k}$ procent av ränteskatteunderlaget. Eftersom skattesatserna för året icke torde vara kända vid den tidpunkt då beräkningen skall utföras, bör man härvid lägga föregående års skattesatser till grund.

Utanför premiemarginalerna falla enligt de föreslagna reglerna i första rummet de extra räntevinster (utöver den beräknade medelräntan), som uppnås på de placeringar, vilka icke hänföras till 274 § 1)—6). För dylika vinster blir bolaget sålunda skattskyldigt, och detsamma gäller om realisationsvinster, vinst på försäkringar utan vinstdelaktighet ävensom tillfälliga vinster av olika slag, vilka icke härleda sig från premiernas säkerhetsmarginaler.

Terminologi. Utredningen har funnit det angeläget att upptaga frågan om åstadkommande av en förbättrad terminologi på vinstområdet. Den nuvarande dualismen mellan termerna »premieåterbäring» och »vinst» synes mindre lycklig. Enligt utredningens mening kan det för övrigt ifrågasättas, om ordet »vinst» alls bör användas i detta sammanhang, då det gäller fördelning av medel, vilka till alldeles övervägande del härröra från de säkerhetsmarginaler, som med tanke på tryggheten inlagts vid premieberäkningen, och som sedermera återbäras till de försäkrade, i den mån de icke behövt tagas i anspråk.

Utredningen vill för sin del föreslå, att den gemensamma benämningen *återbäring* införes för alla sådana belopp, som de försäkrade erhålla utöver de i försäkringsavtalen bestämda. Termen »vinst» skulle sålunda komma att helt utgå. Av den totala återbäringen kommer enligt utredningens förslag en viss del, den *förutberäknade återbäringen,* att göras till föremål för beräkning på förhand enligt fastställda grunder. Denna del av återbäringen träder alltså i stället för den nuvarande premieåterbäringen.

I förslaget har vidare införts en särskild benämning, *tilldelad återbäring,* för återbäring, som bolaget tillfört de enskilda försäkringstagarna på sådant sätt, att en rätt till siffermässigt bestämda belopp föreligger för dem. Ifrågavarande belopp kunna allt efter grundernas innehåll finnas att lyfta hos bolaget vid anfordran, innestå hos bolaget för senare utbetalning eller tillgodoräknas försäkringstagaren såsom nedsättning av premien eller såsom premie för tilläggsförsäkring.

Utredningens förslag. Enligt den principiella syn på återbäringsfrågan, som i det förestående utvecklats, uppfattas de tekniska fonder, vilka ett bolag redovisar vid sidan av försäkringsfonden, såsom i huvudsak bildade av överskottsmedel, vilka temporärt kvarhållits hos bolaget för att senare återbäras till de försäkrade, i den mån de ej behövt tagas i anspråk för täckande av uppkomna förluster. Verksamhetens förlopp under normala tider kommer alltså att kännetecknas därav, att för varje år uppkommande överskottsmedel tillföras de ifrågavarande fonderna, under det att samtidigt medel, härrörande från tidigare års överskott, frigöras ur fonderna och återgå till försäkringstagarna.

Grunderna beträffande återbäring till försäkringstagarna skola innehålla alla de regler, som erfordras för kännetecknande av det system, efter vilket bolaget avser att arbeta med hänsyn till återbäringen. Här skola sålunda angivas regler för avsättning till återbäringsfonden och regleringsfonden och för dessa fonders användning, regler rörande förutberäkning av återbäring samt tilldelning av återbäring till försäkringstagarna, och slutligen räntefot för förräntning av hos bolaget innestående återbäringsmedel.

Den förutberäknade återbäringen kommer enligt utredningens förslag att träda i stället för den nuvarande premieåterbäringen, och reglerna härför

komma att ha samma karaktär av grunder av andra ordningen som de nuvarande premieåterbäringsgrunderna.

Dessa regler skola innehålla antaganden, vilka avse en beräkning av de från premiemarginalerna härrörande överskott, som under de närmaste åren kunna väntas uppkomma, ävensom regler för fördelning av detta överskott mellan de enskilda försäkringarna. Vad särskilt beträffar omkostnaderna, följer härav, att reglerna för den förutberäknade återbäringen skola angiva den omkostnadsplan, som under rådande förhållanden kan anses skälig för det ifrågavarande bolagets verksamhet, samt regler för fördelning av den omkostnadsmarginal, som beräknas ingå i överskottet. Skäligheten får härvid bedömas med hänsyn till bolagets arbetssätt och övriga förhållanden, varvid bland annat hänsyn bör tagas till medelförsäkringssumman i bolagets försäkringsbestånd. Under vissa förhållanden — exempelvis vid stark nedgång av penningvärdet — kan det inträffa, att de beräknade omkostnaderna enligt återbäringsgrunderna bli så stora, att de icke kunna täckas av den i premierna ingående omkostnadsbelastningen. Den härigenom uppkommande förlusten måste då täckas av överskott till följd av andra antaganden.

Grunderna böra i dessa delar fastställas att gälla tills vidare eller för ett begränsat antal år, förslagsvis högst fem. Avsättning enligt grunderna för förutberäknad återbäring skall uppföras som utgift i bolagets vinst- och förlusträkning. Grunderna måste följaktligen ändras, om medel icke finnas för avsättning till förutberäknad återbäring. I praktiken torde emellertid något dylikt icke behöva ifrågakomma, eftersom förutberäkningen skall ske med stor försiktighet och icke för längre tid än som kan överblickas. Inträffa omständigheter, som icke kunna förutses och som beräknas utgöra ett hinder för fullföljande av premieåterbäringsreglerna, skola grunderna omedelbart ändras på erforderligt sätt, utan att man avvaktar att bolagets oförmåga manifesterar sig i ett års bokslut.

Avsättningar av återbäringsmedel, vare sig förutberäknade eller andra, överföras i första hand till återbäringsfonden eller regleringsfonden, där de kunna kvarstå under kortare eller längre tid. Då bolaget i enlighet med grundernas föreskrifter tilldelar återbäring till försäkringstagarna, komma i samband härmed motsvarande belopp att avskiljas från de ifrågavarande fonderna. De sålunda tilldelade återbäringsbeloppen överföras till försäkringsfonden för att antingen omedelbart utbetalas till försäkringstagarna eller i avvaktan härpå redovisas såsom en del av försäkringsfonden. I senare fallet kunna de eventuellt användas för beredande av tilläggsförsäkring i en eller annan form, varvid de skola överföras till premiereserven.

Reglerna för tilldelning av återbäring skola angiva de bestämmelser, som i nu nämnda avseenden skola lända till efterrättelse. Här skall sålunda bland annat angivas, i vilken mån utbetalning av återbäring under pågående försäkringstid skall förekomma, ävensom hur de belopp skola beräknas, vilka komma till utbetalning vid försäkringens upphörande, dels genom försäkringsfall och dels av annan anledning. Med hänsyn till vikten av att sörja

för verksamhetens konsolidering torde det kunna förutses, att tilldelningen av återbäring hädanefter kommer att i större utsträckning än förut uppskjutas till försäkringstidens slut, och att under pågående försäkringstid endast en viss förskottsutbetalning kommer att ske i avräkning på den slutavräkning, som skall ske vid försäkringens upphörande. Grunderna skola då angiva de regler, som härvid skola följas. Utfästelse om återbäring må ej av bolag göras annorledes än i enlighet med reglerna för tilldelning.

Tilldelningsreglerna få enligt utredningens förslag en direkt betydelse för rättsförhållandet mellan bolaget och dess försäkringstagare. Tilldelade återbäringsbelopp, som innestå hos bolaget, böra nämligen enligt utredningens mening erhålla samma rättsliga ställning som försäkringsbeloppen. Detta sker genom att, såsom nyss framhållits, värdet av bolagets ansvarighet för dylika belopp skall redovisas i försäkringsfonden och bilda en särskild del av denna. De tillgångar, i vilka den tilldelade återbäringen redovisas, komma sålunda att pantsättas för försäkringstagarens räkning. I de fall, då grunderna medge någon form av valfrihet mellan kontant utbetalning och uppsamling av återbäring, vinner man härigenom, att en försäkringstagare, som valt uppsamling, ej löper samma risk som för närvarande att försättas i en sämre ställning än om han valt kontantbetalning. Då grupper med olika premienivå ingå i ett bolags bestånd, kan man vidare genom en lämplig utformning av tilldelningsreglerna i viss utsträckning bereda skydd för återbäringsmedel, tillhörande en viss grupp, mot att tagas i anspråk för täckande av förlust, som belöper på en annan grupp. Om nämligen tilldelning av den del av den förutberäknade återbäringen, som enligt vad ovan (s. 72) anförts, avser att åstadkomma enhetlighet i de olika gruppernas ekonomiska behandling, verkställes successivt, allt eftersom hithörande belopp bli tillgängliga i rörelsen, komma dessa medel i åtnjutande av samma skydd som försäkringsfonden. Därest tryggheten för att bolaget skall kunna fullgöra sina förpliktelser bedömes väsentligt mindre inom en grupp av försäkringar än inom en annan, bör en utformning av tilldelningsreglerna i överensstämmelse härmed övervägas.

Återbäringsfonden och regleringsfonden innehålla överskottsmedel, vilka ännu ej blivit föremål för tilldelning. Den förstnämnda fonden, som i sin helhet bör kunna enligt beräkningsgrunderna uppdelas i individuella andelar för de olika försäkringstagarna, är i första hand avsedd att tjäna som täckningsreserv för den förutberäknade återbäringen. Vid sidan av ifrågavarande medel innehåller återbäringsfonden i regel även andra återbäringsmedel, härrörande från premiemarginalerna. Den enskilda försäkringens andel i denna fond bör sålunda minst motsvara den tekniska reserv, som för försäkringen beräknas med ledning av reglerna om förutberäkning av återbäring, med vederbörligt avdrag för de belopp, vilka såsom redan tilldelade redovisas i försäkringsfonden. Allt efter arten av bolagets system kan man härvid lägga ett prospektivt eller ett retrospektivt betraktelsesätt till

grund. I senare fallet erhålles försäkringens andel i fonden helt enkelt som skillnaden mellan värdet av avsatt förutberäknad återbäring och värdet av den del därav, som redan blivit tilldelad. Regleringsfonden åter låter sig ej uppdelas mellan enskilda försäkringar.

Avsättningen till återbäringsfond skall enligt förslaget vara fritagen från överskottsbeskattning, i den mån den beträffande kapitalförsäkring för dödsfall fullgöres med medel, härrörande från premiemarginalerna. Beträffande livränteförsäkring är avsättningen i sin helhet skattefri. Då det icke är lämpligt att till en och samma fond föra såväl beskattade som obeskattade medel, blir följden härav, att återbäringsfonden i sin helhet kommer att bestå av obeskattade återbäringsmedel, vilka beträffande kapitalförsäkring för dödsfall helt härröra från premiemarginalerna. Regleringsfonden kommer av samma skäl i sin helhet att bestå av beskattade återbäringsmedel.

Någon fond med benämningen livränteförsäkringens garantifond, vilken förekommer i gällande kommunalskattelag, har icke upptagits i förslaget. I detta har en dylik fond nämligen icke någon uppgift att fylla. Dess funktioner övertagas av livränteförsäkringens andelar i återbäringsfond och utjämningsfond, vilka fonder helt utgöras av obeskattade medel.

En väsentlig punkt i förslaget är, att återbäringsfonden, utjämningsfonden och regleringsfonden endast få nedsättas i enlighet med grundernas regler för dessa fonders användning samt för täckande av förlust. Härmed är uttalat, att dessa fonder bestå av medel, vilka tillkomma försäkringstagarna och skola återbäras till dessa, i den mån de icke måste tagas i anspråk för tryggande av försäkringsbeloppens avtalsenliga utbetalning.

10. Tekniska utredningar.

Utredningen har förut angivit de krav, som de grundläggande trygghets- och skälighetsprinciperna ställa på ett system för återbäring. Omsorgen om verksamhetens konsolidering måste förenas med ett tillgodoseende av kravet på möjligast fullständig återbäring av i premierna ingående säkerhetstillägg. Då det gäller att bedöma, huruvida ett bolags system kan anses tillfredsställande ur här berörda synpunkter, bli reglerna i återbäringsgrunderna av central betydelse. Enligt förslaget skall det åligga bolagets styrelse att vaka över att grunderna anpassas efter växlingar i betingelserna för verksamheten. Det blir på grund härav nödvändigt för styrelsen att sörja för organiserandet av en fortlöpande kontroll av rörelsens ekonomi enligt statistiska och försäkringstekniska metoder. Den sammanställning av tillgångs- och skuldposter, som lämnas av bolagets räkenskaper, är för detta ändamål otillräcklig.

Den bokföringsmässiga översikt av bolagets ställning, som får sitt uttryck i balansräkningen, bör därför kompletteras med en mera ingående analys av ställningen, vilken i sin ordning måste vila på en fullständig försäkrings-

teknisk värdering av såväl tillgångar som skulder enligt särskilda antaganden, vilka så nära som möjligt ansluta sig till det förlopp, som bedömes såsom sannolikt för den närmaste framtiden. På skuldsidan bortfalla härvid säkerhetsfond, utjämningsfond, återbäringsfond och regleringsfond, men medräknas i stället värdet av de utbetalningar, som enligt återbäringsgrunderna skall äga rum, därest det antagna förloppet skulle komma att realiseras. En sådan värdering bör ytterligare kompletteras med en åtminstone överslagsmässig beräkning av de förändringar i ställningen, som skulle föranledas av avvikelser från det beräknade förloppet med avseende på räntefot, dödlighet eller omkostnader, eller av ändrade grunder för värdering av tillgångar.

Genom att fortlöpande verkställa analyser enligt ett dylikt schema erhålles en ingående kännedom om rörelsens verkliga ställning och en grundval för ett bedömande såväl av det tekniska systemets kvalitet som av räckvidden av eventuellt erforderliga konsolideringsåtgärder. Endast på detta sätt torde det vara möjligt att avgöra, huruvida återbäringsgrunderna förena nödig hänsyn till behovet att konsolidera rörelsen genom uppsamling av tillräckliga medel i fonderna med skälig hänsyn till försäkringstagarnas intresse.

Enligt utredningens mening är det av stor vikt, att bolagen komma att ägna verkställandet av dylika fortlöpande utredningar all den uppmärksamhet, som kräves för att utredningarna skola rätt fylla sitt ändamål. På grund härav har i förslaget upptagits en föreskrift om skyldighet för bolagen att vart femte år verkställa och till försäkringsinspektionen inlämna statistisk-ekonomisk utredning angående verksamhetens förlopp och bolagets ställning (teknisk balansräkning). Syftet med den föreslagna bestämmelsen är att få klarlagt, huruvida bolagets verksamhet med hänsyn till den vunna erfarenheten kan anses tillgodose anspråken på trygghet och skälighet.

Enligt förslaget skall försäkringsinspektionen äga att föreskriva normer för utredningarnas verkställande. Detta har ansetts nödvändigt för att åstadkomma jämförbarhet mellan de olika bolagens uppgifter, exempelvis med avseende på principerna för värdering av tillgångs- och skuldposter. Å andra sidan är det givetvis av vikt, att inspektionens befogenheter i förevarande avseende utövas med varsamhet, så att man icke genom uppgörandet av ett alltför utförligt obligatoriskt program försvårar för de enskilda bolagen att anpassa sina utredningar till de särskilda frågeställningar, som för vart och ett av dem kunna påkalla närmare undersökning.

Slutligen må framhållas, att skyldigheten enligt gällande lag för livförsäkringsbolagens aktuarier att årligen till försäkringsinspektionen ingiva redogörelse för i vad mån det verkliga förloppet av verksamheten avvikit från det enligt grunderna beräknade, enligt utredningens mening alltjämt bör kvarstå.

11. Konsolideringsåtgärder och täckande av förlust.

Gällande bestämmelser. Såsom redan tidigare framhållits, måste det särskilt under nuvarande i många avseenden ovissa förhållanden anses vara av stor betydelse, att livförsäkringsverksamheten på ett smidigt och samtidigt rationellt sätt kan anpassas efter växlande ekonomiska och demografiska förhållanden. I detta sammanhang är det uppenbarligen av vikt att de regler, efter vilka man har att handla, då verksamhetsförloppet i ett eller annat avseende gestaltar sig mindre gynnsamt än beräknat, äro ändamålsenliga.

Ogynnsamma avvikelser från det beräknade förloppet av verksamheten kunna uppträda på mångahanda olika sätt, allt eftersom de äro knutna till ett eller flera av de tre beräkningselementen räntefot, dödlighet och omkostnader, eller äro av annan art, såsom exempelvis kapitalförluster. Sådana förluster kunna allt efter omständigheterna träffa hela bolagets verksamhet eller vara knutna till någon särskild grupp inom beståndet. Komplexet av alla de möjligheter, som i detta avseende föreligga, låter sig ej på förhand överblickas. De lagbestämmelser, som reglera åtgärderna vid dylika situationer, måste syfta till upprätthållande av försäkringens prestationer i största möjliga omfattning, samtidigt som skälig hänsyn tages till försäkringstagarnas intresse.

Hithörande frågor hade vid tillkomsten av gällande lag långt ifrån samma aktualitet som nu. De ha icke i lagen gjorts till föremål för någon systematisk behandling, utan beröras på flera olika ställen i skilda sammanhang. De viktigaste bland ifrågavarande bestämmelser röra nedsättning av säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv (218 §), särskild administration vid konkurs eller likvidation (231—236 §§) samt nedsättning av premiereserv och försäkringsbelopp i ömsesidigt livförsäkringsbolag (139—140 §§).

Bestämmelserna i 218 § om nedsättning av säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv ha delvis redan berörts i det föregående. Utan särskilt tillstånd av försäkringsinspektionen får säkerhetsfonden icke nedsättas annat än för täckande av förlust, som ej kan ersättas av befintliga till framtida förfogande avsatta medel eller genom nedsättning av reservfond. Premieåterbäringsreserven åter får — utom givetvis för utbetalning av premieåterbäring enligt grunderna — icke nedsättas annat än för täckande av förlust, som ej kan ersättas på sätt i föregående punkt sägs. Uttrycket »förlust» torde i detta sammanhang få uppfattas såsom förlust på verksamheten i dess helhet, eller med andra ord sådan förlust som, därest den icke ersättes på något av de angivna sätten, skulle taga sig uttryck i ett motsvarande underskott i bolagets balansräkning.

Om man bortser från det fall, då försäkringsinspektionens tillstånd till extraordinär nedsättning av säkerhetsfonden meddelas, innebär bestämmelsen i 218 § alltså, att man för täckande av dylik förlust har att disponera bolagets fonder i följande ordning: 1) befintliga till framtida förfogande avsatta medel samt reservfond, 2) säkerhetsfond samt 3) premieåterbäringsre-

serv. Någon närmare förklaring av innebörden av uttrycket »befintliga till framtida förfogande avsatta medel» lämnas varken i lagtexten eller i motiveringen. Då dessa medel omtalas såsom skilda från sådana fonder som reservfond, säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv, måste uttrycket tolkas så, att därmed avses alla befintliga medel, vilka icke motsvara någon av de i lagen definierade fonderna. Hit höra exempelvis på vinst- och förlustkonto kvarstående del av föregående års behållning och vidare allehanda i lagen icke särskilt omnämnda fonder såsom utjämningsreserv, katastrofreserv, dispositionsfond m. m. Alla dylika medel samt dessutom reservfond, säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv skulle alltså kunna tagas i anspråk för täckande av förlust, medan ännu ett eventuellt befintligt aktie- eller garantikapital samt därjämte givetvis försäkringsfonden funnes kvar orörda.

I 231—236 §§ meddelas utförliga bestämmelser rörande ett särskilt administrationsförfarande, vilket skall inträda så snart försäkringsbolag, som driver livförsäkring, kommer i konkurs eller träder i likvidation. Den tanke, som ligger till grund för detta förfarande, är att för livförsäkringstagarnas del så vitt möjligt en realisation med fördelning av tillgångarna i vanlig ordning skall undvikas och i stället försäkringens prestationer upprätthållas.

Skyldighet att träda i likvidation stadgas i lagen bland annat för sådant fall, då de till försäkringstagarnas säkerhet pantsatta värdehandlingarna visa sig vara otillräckliga, och rättelse icke sker inom förelagd tid (228 §). För ett försäkringsaktiebolag föreligger samma skyldighet, då aktiekapitalet till två tredjedelar eller den mindre del, som kan vara bestämd i bolagsordningen, gått förlorat (88 §). Övriga fall, då skyldighet att träda i likvidation är föreskriven, äro i här förevarande sammanhang av mindre intresse.

Så snart likvidations- eller konkurstillstånd inträtt, bildas för livförsäkringstagarnas räkning ett särskilt administrationsbo, som förvaltas av försäkringsinspektionen. Inspektionen har då att omhändertaga samtliga pantsatta värdehandlingar och verkställa värdering av dessa samt beräkning av försäkringsfondens storlek vid tiden för administrationens inträde. Administrationsboet äger fordringsrätt hos bolaget för det belopp, varmed de övertagna tillgångarnas värde må understiga försäkringsfonden, ökad med fem procent.

Sedan nyssnämnda åtgärder vidtagits och inspektionen med ledning härav verkställt utredning av administrationsboets ställning, skall inspektionen inleda underhandlingar med svenska livförsäkringsbolag om övertagande av samtliga till boet hörande försäkringar. Finner inspektionen att anbud om sådant övertagande som i följd av underhandlingarna inkommit, bör antagas, skall detta på visst föreskrivet sätt meddelas försäkringstagarna, varvid inspektionen särskilt skall angiva den nedsättning av försäkringsbeloppen, som enligt anbudet kan hava betingats. Om minst en femtedel av samtliga försäkringstagare inom förelagd tid anmäla, att de icke godkänna förslaget, är detta förfallet; i motsatt fall anses det antaget av försäkringstagarna, och administrationen avslutas då genom överlämnande av boets tillgångar och handlingar till det övertagande bolaget.

Kommer ett sådant övertagande av en eller annan anledning ej till stånd,

kan inspektionen, om den så anser lämpligt, taga initiativ till bildande av ett nytt ömsesidigt försäkringsbolag för övertagande av det gamla bolagets försäkringar. Inspektionen skall då sammankalla försäkringstagarna till ett möte och för dem framlägga sin utredning av administrationsboets ställning samt förslag till bolagsordning och grunder för det nya bolaget, med särskilt angivande av den nedsättning av försäkringsbeloppet, som inspektionen kan finna erforderlig. För det nya bolagets bildande fordras, att mer än fyra femtedelar av de vid mötet röstande bifalla förslaget.

Om slutligen alla försök att överlåta försäkringarna eller bilda ett nytt bolag misslyckas, äger fördelningen av administrationsboets tillgångar rum, varvid varje försäkringstagares fordran anses motsvara hans andel i försäkringsfonden. Administrationen kan dock även i detta fall fortsätta utan fördelning, om samtliga försäkringstagare därom överenskomma.

De hittills omtalade bestämmelserna rörande nedsättning av vissa fonder ävensom särskild administration röra såväl aktiebolag som ömsesidiga bolag. I 139 och 140 §§ förekommer emellertid en grupp av hithörande bestämmelser, vilka endast gälla ömsesidiga bolag och avse täckande av brist utan samband med konkurs eller likvidation. Dessa bestämmelser avse i första hand bristens täckande genom uttaxering, vilken möjlighet emellertid är utesluten i samtliga för närvarande verksamma ömsesidiga livförsäkringsbolag, emedan dessa i sina bolagsordningar med stöd av 118 § bestämt, att allenast bolagets tillgångar skola häfta för dess förbindelser. Det är sålunda tillräckligt att här endast återgiva de delar av 139 och 140 §§, vilka handla om livförsäkringsbolag, där uttaxering ej kan förekomma.

Om ett dylikt ömsesidigt bolags tillgångar enligt fastställd balansräkning finnas icke motsvara dess skulder, försäkringsfond, säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv inberäknade, skall bristen, i den mån den ej varder genom nedsättning av säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv täckt, utjämnas genom nedsättning av premiereserven och därav betingad nedsättning av livförsäkringsbeloppen. Denna regel skall dock endast tillämpas på den del av bristen, som överskjuter eventuellt befintligt garantikapital. Nedsättningen av premiereserven skall, så framt bolagsordningen ej innehåller någon avvikande bestämmelse ske så, att alla försäkringstagares andelar nedsättas i samma förhållande.

Behovet av lagändring. Det starka räntefallet under 1930-talet aktualiserade kravet på ändamålsenliga anordningar för livförsäkringens anpassning till växlande förhållanden. Den diskussion, som i anslutning härtill förts kring hithörande lagbestämmelser, har särskilt sysslat med de nyss refererade bestämmelserna i 139 och 140 §§, vilka i vissa avseenden betecknats såsom mindre tillfredsställande.

Det har sålunda framhållits, att nedsättningsregeln i 140 § kan leda till resultat, vilka måste framstå som påtagligt orättvisa. Exempel härpå äro lätta att finna. Enligt ifrågavarande regel skall premiereservens nedsättning för täckande av brist ske så, att alla försäkringstagares andelar nedsättas i sam-

ma förhållande. En sådan regel kan förefalla helt naturlig, då fråga är om en brist, som uppkommit exempelvis genom en plötslig kapitalförlust. Under sådana förhållanden torde regeln också leda till praktiskt fullt acceptabla resultat. Annorlunda blir emellertid förhållandet, om förlusten uppkommit av någon annan anledning, t. ex. på grund av överdödlighet genom krig eller epidemi, på grund av räntefall och därmed följande nödvändighet att förstärka premiereserven o. s. v. I sådana fall komma unga försäkringar med små premiereserver att träffas mindre hårt av nedsättningen än äldre försäkringar med stora premiereserver, trots att motsatsen otvivelaktigt vore det riktiga. Rent orimliga konsekvenser kunna här uppträda. Sålunda skulle man vid en av överdödlighet framkallad förlust bliva tvungen att nedsätta premiereserven och därmed beloppen även för utgående livräntor, oaktat överdödligheten för denna grupp av försäkringar medför en vinst i stället för en förlust.

Gent emot dessa anmärkningar kan visserligen invändas, att nedsättningsregeln i 140 § är uttryckligen begränsad till att gälla sådana fall, då bolagsordningen ej innehåller någon avvikande regel. Bland nu verksamma ömsesidiga livförsäkringsbolag har i själva verket endast ett bolag i sin bolagsordning intagit bestämmelser, som sätta 140 § ur kraft, och samma möjlighet föreligger givetvis för alla de övriga. Emellertid är att märka, att de förhållanden, under vilka en förlust kan uppkomma, kunna vara av så väsentligt olika art, att någon mera preciserad och för alla tänkbara fall lämpad nedsättningsregel helt enkelt icke kan uppställas på förhand. En dylik regel, som fyller rimliga anspråk på rättvisa, kan i själva verket ej angivas, förrän omständigheterna i det aktuella fallet kunna överblickas. Att vid en tidpunkt, då krissituationen redan är överhängande, införa en efter förhållandena avpassad nedsättningsregel i bolagsordningen, kan emellertid få betänkliga konsekvenser med hänsyn till en bestämmelse i nuvarande lags 184 §. En sådan ändring av bolagsordningen måste nämligen anses gälla delägarnas ansvarighet för bolagets förbindelser, och för dylikt fall stadgas i nyssnämnda paragraf rätt för delägare, som icke samtyckt till ändringen, att häva försäkringsavtalet och omedelbart utfå hela den på hans försäkring belöpande premiereserven. Om denna rätt skulle komma att begagnas i större utsträckning, skulle uppenbarligen den införda ändringen förlora sin verkan och krissituationen ytterligare förvärras. Möjligen skulle en sådan konsekvens av bestämmelsen kunna förebyggas på det sätt, att i bolagsordningen endast införes en hänvisning till en i grunderna angiven nedsättningsregel, varefter grunderna sedan vid behov kunde ändras, utan att nyss angivna följder skulle uppkomma. En sådan anordning torde emellertid knappast motsvara lagstiftarens mening, och det synes för övrigt sakligt riktigare att i lagen giva direkt uttryck för den uppfattningen, att en preciserad nedsättningsregel ej bör uppställas förrän i det aktuella fallet, varvid böra tillämpas principer, för vilka redogöres å s. 92 f.

Nedsättningsreglerna i 139 och 140 §§ ha befunnits otillfredsställande eller åtminstone oklara även i andra avseenden än de nyss angivna. Även här

gäller det möjligheten att vid bristens täckande genomföra en kostnadsfördelning mellan olika försäkringstagare, vilken uppfyller rimliga rättvisekrav. I 139 § stadgas att bristen, i den mån den ej varder täckt genom nedsättning av säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv, skall utjämnas genom nedsättning av premiereserven. Denna bestämmelse torde åtminstone tidigare allmänt ha tolkats så, att säkerhetsfonden och premieåterbäringsreserven måste vara helt förbrukade, innan premiereserven får angripas. Konsekvenserna av denna tolkning inses lätt, om man tänker sig ett bestånd, sammansatt av två grupper av försäkringar, av vilka den ena gruppens premier äro beräknade enligt väsentligt mera betryggande grunder än den andra gruppens. Exempel på sådana bestånd erbjuda för närvarande samtliga svenska livförsäkringsbolag, då ju premierna för de senaste årens nytecknade försäkringar på grund av räntefallet måst sättas avsevärt högre än tidigare. Det förutsättes nu, att verksamheten under en viss tidsperiod förlöper så, att den mindre bärkraftiga gruppen nätt och jämnt bär sig, utan att vare sig vinst eller förlust uppkommer. Inom gruppen med de högre premierna uppkommer då under samma tid ett visst överskott, som delvis kommer att uppsamlas i fonder av säkerhetsfonds eller premieåterbäringsreservs natur. Inträffar nu efter någon tids förlopp en sådan situaton, att förlust uppkommer inom den mindre bärkraftiga gruppen, så måste den nyss anförda tolkningen av 139 § leda till, att den bärkraftigare gruppens uppsamlade överskottsfonder konsumeras för täckande av den svagare gruppens förlust.

Med nyss anförda tolkning ge bestämmelserna i 139 och 140 §§ alltså intet skydd för vinstmedel, tillhörande en viss grupp av försäkringstagare, mot att tagas i anspråk för förlust, som uppstått inom en annan grupp med mindre betryggande grunder. Denna svårighet, som icke synes ha varit förutsedd vid tiden för lagens tillkomst, påpekas i direktiven för försäkringsutredningen med ett uttalande, vilket tydligen bygger på den nyss anförda tolkningen av lagbestämmelserna. I diskussionen kring lagbestämmelserna har emellertid gjorts gällande, att ifrågavarande tolkning skulle vara felaktig, och att man åtminstone under vissa omständigheter skulle vara oförhindrad att i bolagsordning och grunder införa bestämmelser, innebärande ett effektivt skydd för överskottsmedel, tillhörande viss angiven grupp inom beståndet. Man inlägger genom en sådan tolkning i lagen en mening, som med tämligen stor säkerhet kan sägas icke ha varit åsyftad av lagstiftaren. Den berörda tolkningsfrågan skall icke här upptagas till behandling. Det torde i detta sammanhang vara tillräckligt att konstatera, att enbart den omständigheten, att bland sakkunniga personer väsentligt olika meningar rörande tolkningen av en viktig lagbestämmelse förefinnas, utgör ett starkt skäl för en sådan ändring av bestämmelsen, att full klarhet rörande dess innebörd vinnes.

Ett annat fall, där formuleringen i 139 § måhända ej kan anses fullt klar, är frågan om garantikapitalets ställning. Nedsättningsreglerna gälla enligt lagens ordalydelse allenast det belopp, varmed bristen må överstiga det inbetalda garantikapitalet, till den del detta icke må hava blivit återbetalt till garanterna. Närmast till hands ligger här måhända den tolkningen, att garan-

tikapitalet skulle komma att tagas i anspråk för bristens täckande före säkerhetsfond och premieåterbäringsreserv. Denna uppfattning står emellertid i strid med den ovan anförda tolkningen av 218 §, enligt vilken de båda sistnämnda fonderna skulle kunna nedsättas, medan garantikapitalet ännu funnes kvar orört. Vilken tolkning som än är riktig, äro bestämmelserna i behov av ett förtydligande.

Genom de anförda lagbestämmelserna införes i de fall, där försäkringsutfästelserna icke kunna infrias, en viss skillnad i behandlingen mellan försäkringstagare i aktiebolag och ömsesidiga bolag. Uppkommer i ett aktiebolag förlust, vars täckande förutsätter tillgripande av mer än den föreskrivna delen av aktiekapitalet, tvingas bolaget enligt 88 § att träda i likvidation, varvid bestämmelserna om särskild administration omedelbart få tillämpas och förhandlingar om beståndets överlåtande upptagas. För ömsesidiga bolag öppnas däremot genom bestämmelserna i 139 och 140 §§ en väg till förlustens avveckling utan likvidation, varvid bolaget såsom organisationsform fortfarande kommer att äga bestånd och fortsätta sin rörelse. För de ömsesidiga bolagen lämnas i 139 § preciserade föreskrifter rörande förutsättningarna för att en nedsättning av försäkringsbeloppen skall få äga rum, under det att bestämmelserna om särskild administration endast angiva, att sådan nedsättning kan komma att ske, men överlämna de närmare omständigheterna härvidlag till försäkringsinspektionens prövning. De anförda olikheterna äro dock av övervägande formell innebörd, alldenstund den slutliga avvägningen av försäkringsprestationerna i här berörda fall måste — oberoende av huruvida bolaget är ett aktiebolag eller ett ömsesidigt bolag — ske med hänsyn till bolagets ekonomiska resurser.

Allmänna konsolideringsåtgärder. Innan utredningen övergår till en redogörelse för sitt förslag med avseende på reglerna för täckande av förlust och därmed sammanhängande frågor, torde det vara lämpligt att i korthet erinra om de förberedande konsolideringsåtgärder, som kunna komma till användning för att avvärja en hotande bristsituation, innan denna ännu blivit aktuell.

Förlust å ett livförsäkringsbolags verksamhet kan uppkomma antingen plötsligt (exempelvis genom dödlighetskatastrof eller kapitalförlust) eller såsom följd av mer eller mindre långsamt verkande förändringar i förhållandena (exempelvis förskjutningar i räntenivån). En översikt av de olika slag av konsolideringsåtgärder, som i skilda lägen kunna komma i fråga, anknytes lämpligast till det senare fallet.

Genom de statistisk-ekonomiska utredningar, som enligt förslaget vart femte år, och om försäkringsinspektionen så anser erforderligt, även med kortare mellantider, skola verkställas, få bolagsledningen och inspektionen möjlighet att redan på ett tidigt stadium överblicka de ekonomiska verkningar, som pågående ändringar i förhållandena kunna väntas medföra. Det är av stor vikt, att ändamålsenliga åtgärder vidtagas utan uppskov, så snart det finnes anledning befara, att den ekonomiska balansen i verksamheten kan komma att rubbas.

Med avseende på nytecknade försäkringar innebär detta, att premiegrunderna skola fortlöpande anpassas efter situationen, så att trygghetskravet alltjämt är uppfyllt. För redan tecknade försäkringar äro emellertid premiegrunderna fixerade, och för att här ernå balans är man därför hänvisad till konsolideringsåtgärder i egentlig mening. Därvid kunna olika metoder ifrågakomma. Uppsamlade medel i disponibla extra fonder eller dolda reserver i tillgångarnas bokföringsvärden kunna utnyttjas. Ändrade premiereservgrunder kunna införas, varvid den explicita säkerhetsbelastningen i premierna kan tagas i anspråk, underskott å en plan kan med utnyttjande av medgivandet i 264 § 3 mom., helt eller delvis täckas genom beräknade överskott å en annan plan, o. s. v. Direkta besparingar genom förenklingar i administrationen kunna också spela en betydelsefull roll. Givetvis skall utjämningsfonden utnyttjas i överensstämmelse med grundernas föreskrifter.

Alla sådana åtgärder måste baseras på försäkringstekniska utredningar av ställningen, vilka även böra fullföljas under den tid, konsolideringen pågår. Initiativet till såväl utredningar som praktiska åtgärder åvilar främst bolagets styrelse och verkställande direktör vilka det enligt förslaget åligger att vaka över, att grunderna hållas i tidsenligt skick. Även försäkringsinspektionen kan ingripa med initiativ och direktiv.

Övergångsgrunder. Om ekonomisk jämvikt i verksamheten icke kan vinnas genom åtgärder av det slag, som beskrivits i föregående stycke, föreligger alltså den situationen, att ett omedelbart införande av reservgrunder med normal trygghetsgrad skulle medföra uppkomsten av en brist, som icke skulle kunna täckas utan anlitande av de tekniska fonderna i vidare omfattning än det nyssnämnda »normala» utnyttjandet av utjämningsfonden. Ställningen måste härvid göras till föremål för ytterligare försäkringsteknisk utredning, varvid en ingående prövning av olika möjligheter bör äga rum.

Det kan då befinnas, att en omedelbar anpassning framstår som den bästa lösningen. Man har i ett sådant fall att utan vidare införa betryggande reservgrunder, och den härigenom uppkommande bristen får täckas genom nedsättning av utjämningsfond, säkerhetsfond o. s. v. i den ordning, som härför är stadgad.

Läget kan emellertid även vara sådant, att de nämnda fonderna icke skulle räcka till för förlustens täckande, eller att det av andra skäl synes lämpligt att undvika denna väg. Andra möjligheter kunna då tänkas. De försäkringstekniska utredningarna böra bland annat inriktas på en uppskattning av de överskott, som under de närmaste åren kunna väntas uppkomma å redan tecknade försäkringar. Vid en bedömning på kort sikt kan man utgå från antaganden rörande räntefot, dödlighet och omkostnader, som ansluta sig väsentligt närmare till den aktuella erfarenheten än de antaganden, på vilka långtidsprognosen i premie- och reservgrunder bygger. Man kan i detta sammanhang även räkna med sådana extra inkomster som exempelvis ränteinkomsten från de fonder, vilkas avkastning icke är i förväg disponerad genom grunderna.

Under normala förhållanden skulle dessa överskott, i den mån de icke åtgå till betalning av ränteskatt, hava använts till återbäring och till förstärkande av konsolideringsfonderna. Dessa ändamål få emellertid nu temporärt vika för nödvändigheten att först och främst sörja för själva försäkringsförpliktelsernas säkerställande. Enligt utredningens förslag kunna nämligen, där så finnes erforderligt för tillgodoseende av anspråken på trygghet och skälighet, särskilda övergångsgrunder stadfästas såsom tillägg till premiereservgrunderna för redan tecknade försäkringar. I övergångsgrunderna må föreskrivas, att det beräknade kapitalvärdet av vissa överskott, som under en bestämd tidrymd *(övergångsperioden)* väntas uppkomma i rörelsen skall avdragas från premiereserven för ifrågavarande försäkringar.

Det förutsättes härvid, att själva premiereservgrunderna utan uppskov på betryggande sätt anpassas efter den ändrade situationen. Om dessa betryggande grunder omedelbart skulle givas full verkan, skulle emellertid bristen bli aktuell, och anordningen med övergångsgrunder innebär nu, att bolaget tillåtes att under övergångsperioden successivt amortera bristen.

En anordning av detta slag har i själva verket redan vunnit tillämpning i praktiken, då livförsäkringsbolagens anpassning till det sänkta ränteläget sedan mitten av 1930-talet genomförts så, att särskilda amorteringsplaner av Kungl. Maj:t stadfästs för bolagens successiva övergång till nya reservgrunder med lägre räntefot.

Såsom villkor för införande av övergångsgrunder bör fordras, att de verkställda utredningarna göra det sannolikt, att situationen härigenom kan bemästras, så att bolaget vid den fastställda övergångsperiodens slut återvunnit balans och kan fortsätta sin verksamhet enligt betryggande grunder. Befintlig utjämningsfond och säkerhetsfond böra härvid om möjligt lämnas orörda, så att bolaget vid det nya verksamhetsskedets början kan väntas uppvisa en viss grad av konsolidering.

Enligt förslaget skall övergångsperiodens längd i allmänhet vara maximerad till tio år, vilket motiveras därav att en förutberäkning av överskott för längre tid måste anses alltför osäker. Är bolagets ställning så svag, att kapitalvärdet av tio års överskott ej räcker för konsolidering, torde försäkringstagarnas intressen i allmänhet bäst gagnas genom rörelsens avveckling och beståndets överlåtande. Ett viktigt undantag härifrån må dock genast framhållas. Det kan inträffa, att ett större antal bolag samtidigt råkat i allvarliga svårigheter på grund av orsaker, över vilka bolagen ej kunna utöva något inflytande, exempelvis starka förändringar i ränte- eller dödlighetsnivån eller i penningvärdet. Utvägen att överlåta ett svagt bolags bestånd till annat bolag står i ett sådant läge förmodligen ej till buds, utan man är hänvisad till att låta de existerande bolagen med egna krafter så långt möjligt reda upp situationen. Man har då väsentligt starkare skäl att överväga införandet av en lång övergångsperiod, än då saken blott gäller ett isolerat bolag, vars svårigheter måhända delvis kunna tillskrivas en mindre god skötsel. — En liknande skillnad i bedömningen, allt efter som frågan gäller ett flertal eller blott ett enda bolag, gör sig gällande på olika ställen i det följande.

Övergångsgrundernas medgivande att från premiereserven må avdragas värdet av vissa beräknade överskott medför, att bolagets premiereserv under övergångsperioden kommer att vara mindre än den premiereserv, som i själva verket skulle erfordras enligt grunder av normal trygghetsgrad. För att skydda försäkringstagarna kan det därför befinnas lämpligt att föreskriva en temporär utvidgning av pantsättningsskyldigheten enligt 276 § — även till andra fonder än försäkringsfonden. Eventuella bestämmelser i detta avseende skola meddelas i samband med stadfästelse å övergångsgrunderna. Vid uppgörandet av dessa bestämmelser måste det beaktas, att de icke få utformas så, att de föranleda en tvångsrealisation av tillgångar. Inskränkande bestämmelser angående arten av de värdehandlingar, varigenom den utsträckta pantsättningen fullgöres, böra sålunda icke utan särskilda skäl meddelas.

Frågan om eventuella inskränkningar i bolagets tilldelning av återbäring till försäkringstagarna samt i dess rätt att lämna utdelning till aktieägare eller garanter bör upptagas till prövning i samband med övergångsgrundernas införande. Läget kan vara sådant, att dylika inskränkningar framstå såsom fullt motiverade med hänsyn till det primära ändamålet att säkerställa försäkringsförpliktelserna.

Skyddsåtgärder för det nya beståndet. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt frågan om avvägningen mellan det gamla och nya beståndets intressen under en pågående konsolideringsprocess. Såsom redan nämnts, förutsättes det att premiegrunderna för nya försäkringar på betryggande sätt anpassats efter det ändrade läget. De nytillkommande försäkringstagarna bilda följaktligen en ekonomiskt bärkraftig grupp, inom vilken överskott kan väntas uppstå. Vid de försäkringstekniska utredningarna måste det nu undersökas, om det äldre beståndet kan väntas bli i stånd att genomföra sin konsolidering och erlägga sin andel av ränteskatten utan bidrag från de nya försäkringarnas överskottsmedel. Visar sig detta vara fallet, behöver en fortsatt nyanskaffning under övergångsperioden icke väcka några betänkligheter, emedan de nya försäkringarnas ekonomi då icke röner någon ofördelaktig påverkan av det gamla beståndet.

Kan däremot en sådan påverkan icke anses osannolik, uppkommer frågan om vidtagande av åtgärder i syfte att skydda de nya försäkringstagarnas överskottsmedel från att tagas i anspråk för att täcka förlust eller kostnader (inklusive ränteskatt), som belöpa på det äldre beståndet. Denna fråga har varit föremål för uppmärksamhet i samband med den ovan refererade diskussionen rörande tolkningen av nedsättningsreglerna i nuvarande lags 139 och 140 §§. Under diskussionen ha i huvudsak två olika förslag framställts.

Det första av dessa förslag utgår från den allmänt gängse tolkning av nedsättningsreglerna, som innebär att ett skydd av ifrågavarande slag icke kan beredas inom bolaget. Konsekvensen härav blir, att man hänvisas till att klyva bolaget och låta de båda grupperna inom beståndet bilda skilda juridiska personer. De så uppkomna, av varandra oberoende bolagen, kunna givetvis förvaltas gemensamt. I bokföringsavseende måste de emellertid vara

åtskilda, och det ena bolagets överskottsmedel kunna icke användas för täckande av förlust eller bestridande av kostnader inom det andra.

I sådana fall, då ett flertal bolag samtidigt råkat i svårigheter, torde denna utväg förtjäna att övervägas. Gäller det däremot ett enda bolag, synes den knappast kunna komma i betraktande.

Det andra av de båda nyssnämnda förslagen bygger på den förut omtalade tolkning av 139 §, enligt vilken man redan med nu gällande lag skulle kunna i bolagsordningen införa bestämmelser, vilka lämna det avsedda skyddet. Förslaget, som endast avser ömsesidiga bolag, går alltså ut på att man genom lämpliga bestämmelser i bolagsordning och grunder inför vad som populärt benämnts ett »vattentätt skott» mellan de båda grupperna inom beståndet. Bolaget utgör sålunda, formellt sett, alljämt en enhet, men i verkligheten kommer det genom åtgärden att klyvas i två ekonomiskt oberoende enheter, vilka stå under en gemensam förvaltning. Alla inkomster och utgifter måste uppdelas mellan de båda grupperna, och likaså alla befintliga tillgångar och alla avsatta fonder. För att ett vattentätt skott skall leda till avsett resultat fordras, att man vid tillämpning av reglerna för täckande av förlust äger rätt att nedsätta försäkringsbeloppen inom en förlustbringande grupp utan att tillgripa vinstmedel tillhörande en ekonomiskt bärkraftig grupp.

Frågan, huruvida en sådan uppdelning av beståndet inom ett bolag är genomförbar med nu gällande lag, skall icke här upptagas till diskussion. Den fråga, som här skall behandlas, gäller i stället huruvida man vid en ändring av nu gällande lag bör möjliggöra ett dylikt införande av vattentäta skott mellan olika grupper inom ett och samma bolag.

I den nu aktuella situationen anknyter sig ifrågavarande spörsmål närmast till ett försäkringsbestånd, sammansatt av en äldre grupp av försäkringar, som genom räntefallet hotas av risken att bli förlustbringande, och en yngre grupp, som på grund av högre premier gjorts bärkraftig. Det är emellertid nödvändigt att bedöma frågan från en allmännare utgångspunkt. Man måste räkna med möjligheten av att i framtiden tid efter annan nya förändringar av förhållandena kunna inträda, vilka för livförsäkringsbolagens del få ekonomiska verkningar av liknande slag som de senaste årens räntefall. En inflation med åtföljande stegring av omkostnaderna, en allmän sänkning av levnadsstandarden med åtföljande stark ökning av dödligheten äro exempel på sådana möjligheter. Under dylika omständigheter skulle livförsäkringsbolagens bestånd komma att sönderfalla i ett flertal grupper, vilkas beräkningsgrunder uppvisade starkt varierande trygghetsgrad, och krav skulle komma att resas på dessa gruppers ekonomiska avskiljande från varandra genom införande av vattentäta skott. Om en gång principen vore godtagen av lagstiftning och tillämpande myndigheter, torde man i ett sådant fall knappast kunna motsätta sig detta krav. Det kan även förtjäna anmärkas, att det nu befintliga äldre beståndet i flertalet bolag ingalunda är homogent med avseende på sina beräkningsgrunder, varför även inom detta bestånd krav på en gruppindelning skulle kunna uppkomma. Man måste således utgå från, att det icke enbart gäller att lagstifta för den nu aktuella situationen,

utan fastmera att genom ändamålsenliga lagbestämmelser söka komma fram till ett system för behandlingen av de tekniska problem, som uppträda vid befintligheten inom samma försäkringsbestånd av grupper med olika trygghetsgrad i de grundläggande beräkningarna.

En fullständig uppdelning av ett livförsäkringsbolags rörelse mellan olika grupper inom beståndet måste uppenbarligen bli en arbetskrävande procedur, och det nödvändiga arbetet kommer att starkt växa med antalet grupper. Det är nödvändigt att mellan grupperna uppdela ej blott inkomst- och utgiftsposter av sådan art som exempelvis premier och utgifter för försäkringsfall, vilka naturligt falla inom den ena eller den andra gruppen, utan även sådana poster som kapitalavkastning och förvaltningskostnader, vilkas uppdelning alltid kommer att lämna rum för en viss grad av godtycklighet. Uppdelningen blir därför ej blott arbetskrävande och kostsam, utan även osäker. Det säger sig självt, att osäkerheten i uppdelningsresultatet blir större, ju flera grupper man har att göra med.

Vidare må framhållas, att en splittring av ett försäkringsbestånd i ett antal mindre, inbördes oberoende enheter är ägnad att motverka själva grundändamålet med försäkringen, nämligen kostnadens utjämning inom ett så stort bestånd som möjligt.

Till de sålunda påvisade praktiska olägenheterna av anordningen med vattentäta skott kommer slutligen, att effektiviteten av en sådan anordning, såvitt det gäller kapitalförsäkring, på grund av ränteskatten väsentligt minskas. Ränteskatt skall nämligen erläggas å bolagets hela rörelse, innan någon del av årsvinsten kan disponeras för avsättning till konsolideringsfonder eller till återbäring. Det blir alltså icke möjligt att genom införande av ett vattentätt skott skydda en bärkraftig grupp mot tvånget att betala ränteskatt för en svagare grupp, som icke av egna medel kan fullgöra betalningen.

De ovan anförda synpunkterna tala mot en anordning med vattentäta skott, och utredningen har i enlighet härmed icke upptagit denna tanke i sitt förslag. Beträffande frågan om skyddsåtgärder för det nytillkommande beståndet under en övergångsperiod må i övrigt sammanfattningsvis anföras följande. För att nyanskaffningen skall få fortgå under övergångsperioden, synes man — i varje fall då fråga är om ett enstaka bolag — böra kräva, att den försäkringstekniska utredningen ger vid handen, att det äldre beståndet kan väntas vara i stånd att av egna medel genomföra sin konsolidering och erlägga sin andel av ränteskatten. Är däremot det äldre beståndets ställning icke så god, att det angivna villkoret är uppfyllt, kan det bli nödvändigt att överväga ett förbud mot fortsatt nyanskaffning.

Övergångsperiodens avveckling. Om utvecklingen under övergångsperioden motsvarat de gjorda antagandena, komma vid periodens slut premiereservgrunder av normal trygghetsgrad att vara gällande. Skulle emellertid under övergångsperioden sådana omständigheter hava inträtt, att vid periodens slut oklarhet råder beträffande möjligheterna att bemästra situationen, får frågan med stöd av vid denna tidpunkt föreliggande utredningar bedömas

efter samma normer som vid periodens början. Eventuellt får då en ny övergångsperiod med nya övergångsgrunder föreskrivas. Måste man däremot räkna med insolvens hos det äldre beståndet, så blir fallets vidare behandling väsentligt olika, allt eftersom det gäller ett enda eller ett större antal bolag. I det förra fallet bör förbud för nyanskaffning utfärdas och åtgärder vidtagas för beståndets överlåtande till annat bolag. I det senare fallet måste åtgärderna mera rättas efter de föreliggande omständigheterna. Det kan här exempelvis bli tal om att i samband med en nedsättning av försäkringsbeloppen för de äldre bestånden bilda nytt bolag i samförvaltning med de gamla.

Regler för täckande av förlust. Såsom i det föregående påpekats, är det av vikt att reglerna för täckande av förlust och för den nedsättning av försäkrings- och återbäringsbelopp, som i samband härmed kan förekomma, äro så utformade, att de medge en skälig avvägning mellan olika försäkringstagargruppers intressen. I detta avseende innebär utredningens förslag i huvudsak följande.

Uppkommen förlust skall i första hand täckas genom disposition av befintliga till framtida förfogande avsatta medel, med vilket uttryck här, i överensstämmelse med en tidigare angiven tolkning, avses samtliga befintliga medel, som icke motsvara någon i lagen föreskriven fond. Förslå icke dessa medel, skall överskjutande förlust täckas genom nedsättning av regleringsfonden, säkerhetsfonden, utjämningsfonden och återbäringsfonden i nu angiven ordning. Den nedsättning av återbäringsfonden, som härvid kan komma att visa sig nödvändig, skall verkställas så, att den del av fonden, som icke avser förut beräknad återbäring, i första hand tages i anspråk.

Uppkommer i *aktiebolag* förlust, som ej kan täckas på nu angivna sätt, träda bestämmelserna om likvidation (136 §) och särskild administration (296—299 §§) i tillämpning.

För *ömsesidigt bolag* kan däremot, i likhet med vad som för närvarande är fallet, även förlust som överstiger de ovan angivna fonderna täckas utan att likvidation behöver ske. Enligt förslaget skall nämligen dylik överskjutande förlust, i den mån densamma överstiger förefintligt garantikapital, utjämnas genom nedsättning av bolagets ansvarighet för löpande livförsäkringar och tilldelad återbäring.

Den ändring i förutberäknad återbäring, som må föranledas av återbäringsfondens nedsättning enligt ovan angivna föreskrifter, ävensom nedsättning av ömsesidigt försäkringsbolags ansvarighet för löpande försäkringar och tilldelad återbäring, skall verkställas på sätt som med hänsyn till förlustens orsak och andra omständigheter prövas skäligt. För sådan nedsättning skola uppsättas särskilda nedsättningsgrunder, vilka skola stadfästas i samma ordning som vanliga grunder.

De allmänna synpunkter, som böra vara normgivande vid uppgörande av nedsättningsgrunder, torde kunna i korthet sammanfattas i följande tre punkter.

1. Förlust, som drabbat tillgångarna, skall föranleda proportionell ned-

sättning av de enskilda försäkringarnas andel i försäkringsfonden resp. återbäringsfonden.

2. Kapitalvärdet av bolagets förpliktelser och kapitalvärdet av framtida premier skola bestämmas enligt antaganden, som vid tidpunkten för nedsättningsgrundernas uppgörande prövas betryggande och skäliga.

3. Påkallas enligt ovanstående regler ingen nedsättning för vissa försäkringar, skall nedsättning icke heller ske.

B. Tjänstepensionsförsäkring.

Med tjänstepensionsförsäkring förstås här en verksamhet, som avser att genom försäkring trygga den med tjänst förenade rätten till pension, antingen för den anställde själv (egenpension) eller vid hans frånfälle för änka och minderåriga barn (familjepension).

Tjänstepensionsförsäkring meddelas för närvarande dels individuellt, dels kollektivt. Den individuella tjänstepensionsförsäkringen skiljer sig föga med avseende på organisation och utformning från annan enskild pensionsförsäkring och erfordrar icke andra tekniska anordningar än vanlig livförsäkring. Den kollektiva tjänstepensionsförsäkringen däremot arbetar med försäkringsavtal av annan art än individuell försäkring. Dessa avtal förutsätta kollektiv anslutning av sådana anställda hos en arbetsgivare som tillhöra en viss tjänstemannagrupp. Kollektiv tjänstepensionsförsäkring bedrives för närvarande huvudsakligen av SPP men även av olika livförsäkringsbolag. Dock har endast SPP erhållit stadfästelse å sådana försäkringstekniska grunder där hänsyn icke eller endast delvis tagits till familjeförhållandena i det enskilda fallet, medan livförsäkringsbolagen baserat verksamheten på grunder av samma art som tillämpas inom individuell försäkring.

Genom beslut den 22 september 1944 tillkallade dåvarande chefen för handelsdepartementet fem utredningsmän (tjänstepensionsutredningen) att verkställa utredning rörande riktlinjerna för ett framtida ordnande av tjänstepensionsförsäkringen. Enligt direktiven skulle denna utredning i första hand avse de organisatoriska frågorna, men om utredningsmännen funno anledning därtill, borde frågan om övergång till annat system än premiereservsystemet samt därmed sammanhängande spörsmål upptagas till behandling. Eftersom frågor rörande tjänstepensionsförsäkringens tekniska system även falla inom försäkringsutredningens uppdrag, har en överläggning ägt rum mellan tjänstepensionsutredningen och försäkringsutredningen. Därvid har överenskommits att, eftersom det tekniska problemkomplexet icke bör splittras, detta i sin helhet skulle behandlas inom försäkringsutredningen.

De tekniska bestämmelserna i nu gällande lag, bl. a. bestämmelserna rörande premiereserven och därmed sammanhängande fonderingsspörsmål, taga icke hänsyn till den kollektiva tjänstepensionsförsäkringens egenart, vilket innebär, att samma bestämmelser som gälla för vanlig individuell livförsäkring tillämpas även beträffande nämnda tjänstepensionsförsäkring. Denna

försäkringslagstiftningens ståndpunkt torde huvudsakligen bero därpå att man vid tiden för försäkringslagens tillkomst år 1917 ännu icke hade fått blicken öppen för betydelsen av fonderingsfrågan inom tjänstepensionsförsäkringen. Ett liknande förhållande har förekommit inom folkpensioneringen. När sålunda ålderdomsförsäkringskommittén år 1912 framlade sitt förslag till allmän invaliditets- och ålderdomsförsäkring, förutsattes såsom självklart, att en fondbildning skulle åstadkommas enligt premiereservsystemet, alltså enligt samma teknik som utbildats inom den enskilda livförsäkringen. Först mot slutet av 1920-talet blev man av olika anledningar mera allmänt på det klara med olämpligheten av denna konstruktion. Med den nya lagstiftning beträffande folkpensioneringen, som genomfördes fr. o. m. år 1935, avstod man också från premiereservsystemets teknik på detta område.

Det må även erinras om att det icke fanns något försäkringsbolag som meddelade kollektiv tjänstepensionsförsäkring vid tiden för den nu gällande försäkringslagens tillkomst. SPP grundades visserligen år 1917 men såsom understödsförening och var följaktligen icke underkastad försäkringslagens bestämmelser. År 1926 grundades Pensionsanstalten Sverige för att för de svenska livförsäkringsbolagens gemensamma räkning driva kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Redan efter tre år övertogs anstaltens verksamhet av SPP, som samtidigt ombildades till bolag och sålunda blev underkastat försäkringslagens bestämmelser. Såsom ovan framhållits är SPP det enda svenska bolag, som har grunder för kollektiv tjänstepensionsförsäkring. Dock må nämnas att Livförsäkringsaktiebolaget Thule den 20 februari 1943 hos Kungl. Maj:t begärde stadfästelse å grunder för kollektiv tjänstepensionsförsäkring, vilken ansökan efterföljdes av liknande framställningar från ett flertal andra livförsäkringsbolag. Alla dessa ansökningar hava förklarats vilande i avvaktan på tjänstepensionsutredningens utlåtande.

Med hänsyn till att den kollektiva tjänstepensionsförsäkringen i tekniskt hänseende företer betydelsefulla särdrag, kunna de regler som gälla vanlig livförsäkring icke utan vidare göras tillämpliga på den kollektiva tjänstepensionsförsäkringen. De avvikelser, som här äro betingade av omständigheterna, skola i det följande närmare utvecklas. Redan i detta sammanhang må dock framhållas att den kollektiva tjänstepensionsförsäkringen, som är nära anknuten till modernt samfunds- och organisationsliv, för närvarande befinner sig i ett skede, där man saknar tillräckligt säkra hållpunkter för ett bedömande, vilka vägar som med avseende på tekniken äro mest ändamålsenliga för den fortsatta utvecklingen. Med hänsyn såväl härtill som till omständigheter, vilka beröras i det följande, är det av vikt att försäkringen kan anpassas efter den ekonomiska och organisatoriska utvecklingen på samhällslivets område. Den kollektiva tjänstepensionsförsäkringen är i gällande lag underkastad samma allmänna bestämmelser som gälla för vanlig livförsäkring. Enligt utredningens förslag har denna princip bibehållits; härtill har dock, i syfte att underlätta nämnda anpassning, knutits det viktiga förbehållet att Kungl. Maj:t skall äga medgiva sådana avvikelser som prövas skäliga såvitt angår grunderna för beräkning av premier och premiereserv ävensom redovisningen av försäkringsfonden.

Beträffande frågan om avvikelser från de för livförsäkring föreslagna bestämmelserna rörande premier och premiereserv må anföras följande. Premiereservsystemet är nödvändigt inom varje på frivllig anslutning uppbyggd individuell pensionsförsäkring och annan livförsäkring. Det är numera allmänt erkänt, att detta system icke är nödvändigt inom försäkring med obligatorisk anslutning, där man kan räkna med att erforderliga försäkringsavgifter alltid skola inflyta. Utredningen bortser här från att tjänstepensionsförsäkringen kan bliva obligatorisk, i vilket fall de tekniska frågorna kunna lösas efter andra linjer än inom en frivillig försäkring. Emellertid finner utredningen det icke uteslutet, att en kollektiv tjänstepensionsförsäkring kan växa fram under sådana förhållanden att man med hög grad av sannolikhet kan räkna med praktiskt taget allmän anslutning inom exempelvis industrien i dess helhet eller inom mera betydande näringsorganisationer. Skulle så bli fallet, har man erhållit en anslutning till denna försäkring som med hänsyn till frågan om erforderligheten av ett premiereservsystem mera motsvarar den obligatoriska än den frivilliga försäkringstypen. I en dylik situation kan enligt utredningens mening föreligga trygghet för att avtalade pensioner komma att utbetalas, även om avvikelser medgivas från det renodlade premiereservsystemet. Under förutsättning att sådan trygghet är för handen, skall enligt utredningens förslag Kungl. Maj:t äga medgiva avvikelser från lagens föreskrifter i berörda hänseende. Härvid måste emellertid tillses, att principen om tjänstepensionens oantastbarhet upprätthålles och att sålunda en i förtid avgående försäkringstagare gottgöres ett avgångsvärde eller erhåller ett fribrev, vars storlek på skäligt sätt avväges.

Medgives avsteg från lagens föreskrifter rörande premiereservsystemet och därmed följande fondbildning, nödvändiggör detta avvikelser även i fråga om grunderna för beräkning av premier. Om den fondbildning, som är nödvändig enligt premiereservsystemets teknik, minskas, måste nämligen en större del av de inflytande premierna tagas i anspråk för direkt finansiering av utgående pensioner, vilket kommer att få återverkningar i fråga om primieberäkningen.

Den omständigheten att försäkringsfonden växer mycket snabbt och uppnår en oerhörd storlek i ett på grundval av premiereservsystemet uppbyggt pensionsväsende inger starka betänkligheter mot att oförändrat behålla detta fonderingssystem i andra fall än då detsamma är nödvändigt. Vid en fondbildning, som medför behov av större investeringar än som kunna assimileras. skulle den trygghet, som ett försiktigt ränteantagande i premie- och premiereservgrunderna avser, visa sig vara en illusion. Med lägre antagen räntefot följer nämligen i premiereservsystemet större fondering och möjligheten att finna räntabel placering beskäres därigenom ytterligare, vilket i sin ordning medför sänkt räntenivå med ännu större fondering o. s. v. Det är icke minst med hänsyn härtill av betydelse, att den kollektiva tjänstepensionsförsäkringen såvitt möjligt ordnas utan den ytterst starka fondbildning premiereservsystemet kräver.

Beträffande arten av de värdehandlingar, vari försäkringsfonden skall re-

dovisas, kunna skäl anföras till förmån för avvikelser från de för vanlig livförsäkring föreslagna placeringsbestämmelserna. Om tjänstepensionsförsäkringen ordnas genom en stiftelse, kunna de härför erforderliga medlen kvarstå i arbetsgivarens rörelse — ett förhållande som enligt utredningens mening emellertid kan medföra betydande olägenheter ur trygghetssynpunkt, framför allt i sådana fall där stiftelsens ekonomi är beroende av arbetsgivarens åtgärder. Däremot synes ingen erinran kunna resas mot att pensioneringsmedlen i viss utsträckning kvarstå hos arbetsgivaren för den händelse tjänstepensioneringen ordnas i ett särskilt härför avsett försäkringsbolag, vilket har möjlighet och givetvis även skyldighet att pröva de av arbetsgivaren utfärdade förbindelserna med hänsyn till säkerheten. Medgivande till avvikelse från lagens placeringsbestämmelser synes lämpligen kunna ges i den formen, att bolag för kollektiv tjänstepensionsförsäkring skall äga rätt att utöver den fria placering, som föreslås gälla för samtliga livförsäkringsbolag (s. 161), redovisa ytterligare en viss del av försäkringsfonden i skuldförbindelser utfärdade av arbetsgivare som äro anslutna till försäkringsbolaget. Storleken av en dylik skuldförbindelse bör maximeras till viss del av premiereserven för de hos vederbörande arbetsgivare anställda, vilka omfattas av tjänstepensionsförsäkring i bolaget.

I det föregående har behandlats dels frågan om sådan avvikelse från premiereservsystemet som möjliggör minskad fondering, dels frågan om redovisning i viss utsträckning av försäkringsfonden medelst förbindelser från arbetsgivarna. Även ett annat spörsmål bör beaktas. Det är känt att växlingar i fråga om investeringsmöjligheterna kunna uppträda. Skulle det på grund härav befinnas lämpligt att förläna en viss elasticitet åt premiebetalningen på så sätt, att betalningen ökas under tider av god efterfrågan på kapital för att kunna minskas vid kapitalöverflöd, bör detta i viss utsträckning kunna medgivas. Det är givetvis försäkringsbolaget som i första hand har att bedöma i vad mån förutsättningar för en ökad inbetalning föreligga. Det må även framhållas, att en depression inom näringslivet i dess helhet eller inom ett begränsat område därav kan omöjliggöra för arbetsgivaren att erlägga de avgifter, som erfordras för pensioneringen. Även med hänsyn härtill kan det befinnas önskvärt att arbetsgivaren under goda konjunkturer ökar avgiftsbetalningen utöver vad som normalt fordras enligt försäkringsavtalet. Under alla förhållanden bör man emellertid söka finna någon tillfredsställande lösning av frågan om rationell begränsning av variationerna i premiebetalningen, därest medgivande till dylika variationer önskas. Bestämmelser i reglerande syfte böra införas i de försäkringstekniska grunderna, varvid torde beaktas att sådana förändringar i avgiftsbetalningen icke böra medgivas som kunna medföra en eftersläpning i förhållande till det läge som skulle ha förefunnits om normal inbetalningstakt tillämpats.

Därest tjänstepensionsförsäkring skulle komma att bedrivas av mer än en anstalt, uppstå vissa spörsmål föranledda av anställdas förflyttning mellan arbetsgivare med tjänstepensionsförsäkring i skilda anstalter. Det gäller sålunda exempelvis att avgöra, huruvida vid dylik förflyttning fribrev skall

utfärdas eller den anställdes andel i premiereserven överföras från den ena till den andra anstalten. Beträffande avvägningen av fribrevets storlek vill utredningen framhålla, att regler härom böra utformas under strängt iakttagande av skälighetsprincipen.

Det bör slutligen framhållas att försäkringsutredningen icke genom vad ovan anförts tagit ståndpunkt till frågan i vilken utsträckning pensionsavgifter böra vara skattefria.

C. Ränte- och kapitalförsäkringsanstalter.

Bland livförsäkringsanstalterna i vårt land bilda ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna en grupp, som i olika avseenden skiljer sig från de övriga. Dessa anstalter, vilkas antal uppgår till 14, representera en betydande ålder, i det att fyra av dem tillkommo innan landets äldsta livförsäkringsbolag, Skandia, började sin verksamhet år 1855. Den äldsta av anstalterna är den i Stockholm belägna, vilken tillkom år 1850, under det att den yngsta, anstalten i Karlstad, började sin verksamhet år 1879.

Verksamhetens struktur. De olika anstalterna bedriva sin verksamhet efter i stort sett gemensamma regler. De mottaga insättningar, vilkas storlek kan godtyckligt växla efter insättarens bestämmande, dels för beredande av livränta från viss ålder, dels för bildande av kapital till viss ålder. I allmänhet kunna dessa insättningar göras med eller utan förbehåll om återbetalning av insatta medel, med eller utan ränta, därest dödsfall skulle inträffa före den ålder, då livränta börjar utgå eller kapitalet utfaller. Insatserna tillföras anstaltens *besparingsfond* och ökas under den tid, de kvarstå där, med ränta och arvsvinst, i den mån delägaren icke år för år lyfter dessa belopp kontant. Förräntningen bestämmes härvid av den faktiskt erhållna ränteavkastningen å placeringarna, med avdrag för förvaltningskostnaderna, under det att arvsvinsten bestämmes av den faktiskt inträffade dödligheten bland de delägare, vilkas insatser gjorts utan förbehåll om återbetalning vid dödsfall.

Då en delägare uppnår den ålder, då för honom livränta skall börja utgå eller kapital skall utbetalas, avföres hans innestående andel i besparingsfonden från denna fond. I fråga om kapitalförsäkring sker då utbetalning av det innestående beloppet, under det att vid livränteförsäkring detta överföres till anstaltens *livräntefond* och bildar underlaget för den livränta, som därefter skall utgå. Livräntan beräknas härvid enligt de grunder, som vid denna tidpunkt äro gällande för anstalten. Livräntebeloppets storlek blir sålunda beroende av den uppfattning rörande framtida dödlighet och förräntning, som är rådande vid tidpunkten för delägarens inträde i livränteklassen.

Det framgår härav, att anstalternas verksamhet skiljer sig från livförsäkringsbolagens i främsta rummet därigenom, att beloppet av försäkringspresta-

tionerna icke fixeras vid den tidpunkt, då en delägare börjar att göra insatser hos en anstalt. Så länge delägaren kvarstår i besparingsfonden, innebär anstaltens åtagande gent emot honom endast en förvaltning av hans insatser i enlighet med reglerna beträffande förräntning och arvsvinst. Ränta och arvsvinst gottgöras icke enligt på förhand fastställda antaganden, utan i anslutning till det faktiska förloppet av verksamheten. Beloppet av den livränta eller det kapital, som kommer att tillfalla delägaren, blir därför icke känt förrän vid den tidpunkt, då livräntan börjar utgå eller kapitalet utfaller. Sedan en livränta börjat utgå, är emellertid dess belopp garanterat och livräntan representerar för anstalten en försäkringsförpliktelse i vanlig mening. De enligt grunderna bestämda livräntorna kunna under vissa villkor höjas med särskilda vinsttillägg, som dock i regel icke äro garanterade.

Livräntefonden överensstämmer med premiereserven för utgående livräntor, frånsett eventuella vinsttillägg, och utgör sålunda en del av den försäkringsfond, anstalterna ha att avsätta. Däremot kan det måhända ej anses fullt klart, huruvida även besparingsfonden har karaktär av premiereserv, vilken fond enligt gällande lags definition skall motsvara värdet av bolagets ansvarighet på grund av löpande försäkringar. I detta avseende anförde emellertid den kommitté, som efter tillkomsten av 1903 års lag om försäkringsrörelse erhöll i uppdrag att utreda frågan om lagens tillämpning på ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna: »Vad angår skyldigheten att avsätta försäkringsfond, hava kommitterade funnit sådan skyldighet böra åläggas jämväl ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna; och att därvid premiereserven bör beräknas minst till summan av kapitalvärdet av de i livränteklassen inkomna delägarnas livräntor och innestående behållningen för övriga delägare, hava kommitterade ansett så klart, att något särskilt stadgande därom i lagen icke borde vara erforderligt.» I överensstämmelse med detta uttalande stadgas i anstalternas av Kungl. Maj:t stadfästa reglementen, att försäkringsfonden skall bestå av besparingsfonden, livräntefonden och ersättningsreserven. Anstalterna äro emellertid fritagna från den skyldighet att pantsätta värdehandlingar motsvarande försäkringsfonden, som gäller för livförsäkringsbolagen.

Vid sidan av besparingsfonden och livräntefonden finnas hos anstalterna även andra fonder, av vilka de viktigaste äro reservfonden och garantifonden. Dessa fonder uppbyggas i enlighet med detaljerade bestämmelser i anstalternas reglementen. Fonderna i fråga kunna användas i huvudsak för täckande av förlust och för bestridande av kostnaden för vinsttillägg till utgående livräntor. Däremot äro anstalterna fritagna från skyldigheten att avsätta säkerhetsfond. Icke heller förekommer hos anstalterna någon särskild fond med benämningen premieåterbäringsreserv.

Verksamhetens utveckling och nuvarande omfattning. Det pioniärarbete, som ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna under ett tidigare skede utförde, har otvivelaktigt haft mycket stor betydelse för livförsäkringens utbredande i vårt land. Tidvis har också omfattningen av anstalternas verksamhet varit

ganska ansenlig. Under senare tid har emellertid en tillbakagång inträffat, såsom framgår av *tab. 4*, vilken omfattar samtliga anstalter.

Tab. 4. Ränte- och kapitalförsäkringsanstalternas utveckling.

	1922	1927	1932	1937	1942
Antal delägare vid årets slut i:					
Besparingsfonden	197 437	182 952	148 714	119 712	96 420
Livräntefonden	27 281	39 861	67 974	82 368	86 820
Fonder i tkr. vid årets slut:					
Besparingsfond	58 312	60 127	60 290	59 401	56 006
Livräntefond	16 579	22 329	29 710	37 618	38 445
Ersättningsreserv	1 126	1 859	2 821	3 581	4 589
Garantifond.....	2 517	2 671	3 300	4 023	6 659
Reservfond	658	779	909	1 055	1 031
Övriga fonder.....	741	1 458	2 428	1 791	2 102
Summa fonder	**79 933**	**89 223**	**99 458**	**107 469**	**108 832**
Andel i kr. per delägare i:					
Besparingsfonden	295	329	405	496	581
Livräntefonden inkl. ers.-reserv för livräntor	647	605	477	499	495
Årligt livräntebelopp i kr. per delägare i livränteklassen	56	51	39	36	36

Tabellen visar, att antalet delägare i besparingsfonden minskat till mindre än hälften under den period tabellen omfattar. Fortsätter denna utveckling, kommer även ökningen av antalet delägare i livräntefonden med nödvändighet att upphöra och efterträdas av en fortgående minskning. Det må nämnas att redan år 1943 företedde såväl storleken av livräntefonden som antalet livräntetagare lägre siffror än närmast föregående år.

För att erhålla en bild av anstalternas betydelse för de försäkrade har i tabellen även angivits den genomsnittliga andelen per delägare såväl i besparings- som i livräntefonden, varvid till den senare även hänförts i ersättningsreserven ingående outtagna livräntemedel samt genomsnittliga årliga livräntebeloppet per delägare i livränteklassen. Sistnämnda belopp äro genomgående så små, att flertalet av de från anstalterna utgående livräntorna måste anses sakna betydelse ur försörjningssynpunkt. Detta omdöme gäller icke enbart för verksamheten i dess helhet, utan för varje enskild anstalt. För år 1942, då det genomsnittliga livräntebeloppet för samtliga anstalter uppgick till 36 kr., varierade sålunda detta belopp för de olika anstalterna mellan lägst 9 och högst 85 kr., såsom närmare framgår av *tab. 5*, vilken anger storleken av de genomsnittliga livräntebeloppen även under tidigare år. Ingen anstalt visar klar tendens till stigande livräntebelopp medan däremot flertalet anstalter uppvisar avtagande belopp.

Tab. 5. Genomsnittliga årliga livräntebelopp i kronor per delägare i livränteklassen.

Anstalt	1922	1927	1932	1937	1942
Gävle	48	10	11	17	16
Göteborg	65	69	58	69	85
Härnösand	21	20	14	12	9
Jönköping	50	47	39	29	19
Kalmar	102	103	89	74	84
Karlskrona	18	16	11	10	10
Karlstad	21	22	33	20	14
Linköping	13	12	9	10	10
Lund	74	72	73	68	72
Mariestad	70	60	59	65	64
Stockholm	62	59	46	43	44
Vänersborg	12	8	11	13	12
Växjö	82	71	62	58	54
Örebro	55	67	49	52	39
Samtliga	**56**	**51**	**39**	**36**	**36**

I anslutning till den lämnade redogörelsen för storleken av de livräntor, som utgå från anstalterna, må även lämnas en sammanställning av de årliga insättningarna per delägare i besparingsfonden (se *tab. 6*). Insättningarna äro såsom synes mycket obetydliga och understiga betydligt de genomsnittliga årspremierna i folkförsäkringen. Detta är i särskild grad fallet, om hänsyn tages även till utbetalda arvs- och räntevinster. Under senare år ha dock tecken till ökade insättningar försports.

Tab. 6. Genomsnittlig årlig insättning i kronor per delägare i besparingsfonden.

Anstalt	1922	1927	1932	1937	1942
Gävle	1·51	1·91	2·95	2·63	3·09
Göteborg	17·18	19·20	25·24	60·32	52·27
Härnösand	0·46	0·22	0·27	0·80	1·35
Jönköping	3·70	1·06	1·74	1·00	3·78
Kalmar	9·38	12·21	21·36	17·96	24·55
Karlskrona	1·76	1·90	6·82	5·63	5·04
Karlstad	0·48	1·41	2·00	4·27	8·37
Linköping	1·67	4·75	6·45	14·28	9·10
Lund	11·47	16·49	18·61	22·50	45·04
Mariestad	15·35	27·23	27·69	36·30	46·28
Stockholm	6·93	7·73	16·80	14·88	21·59
Vänersborg	1·60	3·55	5·39	4·39	8·65
Växjö	2·21	4·41	5·70	7·74	10·11
Örebro	2·26	1·90	3·68	4·06	6·52
Samtliga	5·64	7·02	**12·21**	**13·15**	**18·09**
Utbetalda arvs- och räntevinster	4·36	4·55	5·50	4·98	5·98
Återstod	**1·28**	**2·47**	**6·71**	**8·17**	**12·11**

För närmare belysning av utvecklingen har utredningen från anstalterna begärt vissa uppgifter, som sammanställts i *tab. 7 och 8*. Av tab. 7 framgår

Tab. 7. Delägarna i besparingsfonden vid utgången av år 1942, fördelade efter tiden för den först verkställda insättningen.

Anstalt	Första inbetalningen verkställd											Summa
	före 1893	1893 -97	1898 -02	1903 -07	1908 -12	1913 -17	1918 -22	1923 -27	1928 -32	1933 -37	1938 -42	
	Livränta											
Gävle	626	299	380	442	379	207	137	130	147	182	120	**3 049**
Göteborg ..	53	304	392	211	229	127	109	155	225	138	104	**2 047**
Härnösand	1 269	950	923	1 254	843	868	575	562	476	258	416	**8 394**
Jönköping .	467	327	292	271	311	282	307	244	236	177	103	**3 017**
Kalmar ...	343	255	323	264	242	187	147	196	125	157	105	**2 344**
Karlskrona	1 053	1 054	618	640	628	556	581	544	738	673	769	**7 854**
Karlstad ..	2 223	1 353	757	671	320	287	280	278	293	254	217	**6 933**
Linköping .	726	639	570	715	399	347	261	256	288	258	134	**4 593**
Lund	804	965	849	807	809	685	560	503	480	472	358	**7 292**
Mariestad ..	286	269	210	196	198	198	93	146	115	109	81	**1 901**
Stockholm .	5 837	4 693	4 470	3 771	3 400	2 676	2 591	2 296	2 274	1 405	880	**34 293**
Vänersborg	121	130	170	170	276	239	192	232	225	183	107	**2 045**
Växjö	325	198	212	242	252	221	243	184	182	155	125	**2 339**
Örebro	184	110	70	95	83	65	66	66	65	63	47	**914**
Summa	**14 317**	**11 546**	**10 236**	**9 749**	**8 369**	**6 945**	**6 142**	**5 792**	**5 869**	**4 484**	**3 566**	**87 015**
	Kapital											
Gävle	1	2	·	·	2	2	9	10	23	24	25	**98**
Göteborg ..	2	2	·	1	7	4	32	78	73	127	138	**464**
Härnösand	53	2	6	13	33	37	67	54	37	60	35	**397**
Jönköping .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**—**
Kalmar....	·	3	1	1	·	·	8	33	50	86	45	**227**
Karlskrona	·	1	·	1	1	5	17	67	66	60	63	**281**
Karlstad ..	21	14	15	17	10	16	22	72	64	77	112	**440**
Linköping .	·	1	10	11	1	3	145	209	235	306	251	**1 172**
Lund	13	7	4	7	6	20	67	158	183	168	177	**810**
Mariestad .	·	2	7	14	12	10	22	99	98	122	152	**538**
Stockholm .	19	24	68	86	83	102	214	632	968	1 076	1 114	**4 386**
Vänersborg	1	2	2	2	·	·	1	8	24	37	38	**115**
Växjö	·	10	12	8	6	4	13	32	17	12	5	**119**
Örebro	1	3	14	10	10	20	18	28	88	154	160	**506**
Summa	**111**	**73**	**139**	**171**	**171**	**223**	**635**	**1 480**	**1 926**	**2 309**	**2 315**	**9 553**

under vilken period de personer, som voro medlemmar av besparingsfonden vid utgången av år 1942, gjorde sin första insättning för beredande av livränta eller kapital. Siffrorna ge vid handen att anslutningen av insättare för beredande av livränta företer en mycket stark nedgång under den period tabellen omspänner, medan frekvensen av insättningar för beredande av kapital starkt stegrats under de sista 20 åren. Härvid bortses från att antalet första insättare under de tidigare åren undervärderats med hänsyn till att dessa avlidit i större utsträckning än personer som gjort sin första insättning under senare år. Tab. 8 utvisar den genomsnittliga andelen i besparingsfonden per delägare vid utgången av år 1942, varvid skilts mellan andelar som avse beredande av livränta och andelar avseende kapital.

Tab. 8. Delägarna i besparingsfonden vid utgången av år 1942, fördelade efter andel i nämnda fond.

Anstalt	Andel i besparingsfonden											Summa
	0 –9 kr	10 –24 kr	25 –49 kr	50 –99 kr	100 –249 kr	250 –499 kr	500 –999 kr	1·0 –2·4 tkr	2·5 –4·9 tkr	5·0 –9·9 tkr	10·0 och flera tkr	
					Livränta							
Gävle	368	688	668	587	368	101	125	72	28	26	18	**3 049**
Göteborg ..	242	273	540	199	100	131	95	149	86	72	160	**2 047**
Härnösand .	1 004	2 356	2 769	1 512	612	74	31	17	13	2	4	**8 394**
Jönköping .	57	551	491	773	899	91	52	68	29	4	2	**3 017**
Kalmar....	49	502	403	525	308	192	92	150	49	52	22	**2 344**
Karlskrona	1 633	2 131	1 352	1 409	676	188	138	170	84	37	36	**7 854**
Karlstad ..	487	675	2 900	1 537	1 126	78	45	56	20	5	4	**6 933**
Linköping .	80	810	1 685	1 032	481	172	110	110	49	50	14	**4 593**
Lund.....	558	1 009	973	1 167	1 139	742	677	529	206	166	126	**7 292**
Mariestad..	5	312	287	228	259	221	201	203	87	68	30	**1 901**
Stockholm .	683	3 550	7 969	7 790	7 085	2 143	1 304	1 487	914	623	745	**34 293**
Vänersborg	5	438	725	485	269	24	55	29	2	3	10	**2 045**
Växjö	76	302	565	695	395	99	86	68	34	10	9	**2 339**
Örebro	91	142	172	293	79	30	37	29	20	10	11	**914**
Summa	**5 338**	**13 739**	**21 499**	**18 232**	**13 796**	**4 286**	**3 048**	**3 137**	**1 621**	**1 128**	**1 191**	**87 015**
					Kapital							
Gävle	2	11	9	9	21	17	10	12	6	1	·	**98**
Göteborg ..	1	14	75	88	79	48	52	58	21	17	11	**464**
Härnösand	8	164	51	80	58	12	13	7	3	1	·	**397**
Jönköping .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalmar....	3	6	11	9	47	30	45	44	14	14	4	**227**
Karlskrona	10	11	18	66	52	44	26	38	15	1	·	**281**
Karlstad ..	32	48	58	54	80	28	33	63	29	11	4	**440**
Linköping	71	111	80	482	338	19	26	22	9	7	7	**1 172**
Lund.....	29	52	33	40	377	57	63	93	32	26	8	**810**
Mariestad..	5	29	34	70	109	79	73	75	39	16	9	**538**
Stockholm .	85	536	344	443	857	506	502	628	291	121	73	**4 386**
Vänersborg	·	16	8	6	17	14	23	12	6	13	·	**115**
Växjö	3	3	7	9	12	16	25	30	9	3	2	**119**
Örebro	82	146	121	60	45	12	13	19	2	2	4	**506**
Summa	**331**	**1 147**	**849**	**1 416**	**2 092**	**882**	**904**	**1 101**	**476**	**233**	**122**	**9 553**

I *tab. 9* har sammanställts resultatet av en jämförelse för olika 5-årsperioder mellan antalet första insättningar för beredande av kapital och för beredande av livränta bland dem, som voro medlemmar av besparingsfonden vid utgången av år 1942. Härvid har skilts mellan å ena sidan anstalten i Stockholm, den ojämförligt största, och å andra sidan övriga anstalter sammantagna. Jämförelsen visar, att under de senaste 20 åren en stark förskjutning har ägt rum i så måtto att antalet insättningar för beredande av kapital företer en betydande ökning jämfört med antalet ersättningar för beredande av livränta. Förskjutningen är mest utpräglad i fråga om Stockholmsanstalten, där icke mindre än 56 % av antalet första insättningar under 5-årsperioden 1938—1942 avsågo kapital och endast 44 % livränta. Tjugofem år tidigare voro motsvarande procentsiffror 4 resp. 96.

Tab. 9. Antal insättningar för beredande av kapital i procent av samtliga insättningar.

Första insättningen verkställd	Stockholm	Övriga anstalter	Samtliga anstalter
Före 1893	0·3	1·1	0·8
1893—1897	0·5	0·7	0·6
1898—1902	1·5	1·2	1·3
1903—1907	2·2	1·4	1·7
1908—1912	2·4	1·7	2·0
1913—1917	3·7	2·8	3·1
1918—1922	7·6	10·6	9·4
1923—1927	21·6	19·5	20·4
1928—1932	29·9	21·0	24·7
1933—1937	43·4	28·6	34·0
1938—1942	55·9	30·9	39·4

Om den minskade anslutningen till anstalterna fortsätter, måste det förutses, att anstalterna förr eller senare komma i ett läge, där erforderlig riskutjämning ej längre kan beredas inom det ständigt avtagande beståndet. För de minsta anstalterna kan detta läge bliva aktuellt inom en nära framtid. Skall anstalternas verksamhet fortsätta, är det sålunda viktigt att snarast möjligt vidtaga åtgärder, ägnade att giva utvecklingen en annan riktning.

Den mindre gynnsamma utveckling av anstalternas verksamhet, som här påvisats, kan tänkas vara beroende av flera orsaker. Såsom förklaring till de små genomsnittsbeloppen för livräntor har från anstalternas sida bland annat framhållits, att kommuner, husbondeföreningar m. fl. i stor utsträckning till förmån för barn och tjänare verkställt insättningar av mindre engångsbelopp, i förhoppning att dessa skulle fullföljas av vederbörande själva, vilket ofta icke blivit fallet.

Utredningens förslag. Inom utredningen har övervägts huruvida de bestämmelser av försäkringsteknisk art, som enligt förslaget äro avsedda att gälla livförsäkringsbolag, böra tillämpas i fråga om nämnda anstalter. En fullständig anpassning av ränte- och kapitalförsäkringsanstalternas verksamhet efter de för livförsäkringsrörelse i övrigt föreslagna normerna skulle komma att medföra en genomgripande omläggning av verksamheten. Enligt utredningens mening är det dock icke nödvändigt eller ens lämpligt att kräva en fullständig anpassning. Ränte- och kapitalförsäkringsanstalternas verksamhet omfattar en kombination av kapitalförvaltning och livränteförsäkring. Det gäller här en grupp anstalter av betydande ålder, inom vilken ingen nybildning synes kunna ifrågakomma, och med verksamhet av i flertalet fall ringa omfattning. Det begränsade antalet försäkringsformer, vilka därtill äro av enkel konstruktion, gör det lättare att överblicka den ekonomiska ställningen och möjliggör därför väsentliga förenklingar i det försäkringstekniska systemet. Under sådana förhållanden synas vissa eftergifter kunna medgivas i de krav på tekniska anordningar, som den föreslagna lagen eljest ställer på livförsäkringsbolagen.

Såsom tidigare framhållits lämnas från anstalternas sida icke några försäkringsutfästelser till medlemmarna, så länge dessa ännu äro delägare i besparingsfonden, varför någon förutberäkning i fråga om dödligheten bland delägarna i denna fond icke erfordras. Med hänsyn härtill anser sig utredningen icke böra kräva sådana anordningar för utjämning av verksamhetens ekonomiska förlopp som erfordras i fråga om livförsäkringsbolag och avstår till följd härav från kravet på ekonomisk utjämning av dödlighetsförloppet för besparingsfondens vidkommande. Ränteinkomster, som äro att hänföra till besparingsfonden, såväl som uppkomna arvsvinster kunna efter avdrag av motsvarande förvaltningsutgifter, omedelbart tillföras denna fond och fördelas mellan de olika delägarna efter någon i grunderna angiven regel.

Gällande regler för täckande av förlust å anstalternas verksamhet äro icke i alla avseenden tillfredsställande. Sålunda stadgas i anstalternas reglementen att uppkommen förlust, som ej kan täckas på annat sätt, i sista hand skall täckas genom nedsättning av besparingsfonden. Enligt en dylik bestämmelse kan det inträffa att förlust, som uppkommit på livränterörelsen, kommer att täckas genom anlitande av medel från besparingsfonden, vilket måste anses olämpligt. Här synas i stället samma principer böra komma till användning som utredningen föreslagit i fråga om livförsäkringsbolag. Dessa principer innebära i korthet att förlust, så vitt möjligt, skall bäras av den delägargrupp, inom vilken förlusten uppkommit. I anslutning härtill vill utredningen erinra om, att frågan huruvida besparingsfonden är att anse såsom en del av försäkringsfonden icke klarlagts i gällande lag, även om anstalternas reglementen innehålla bestämmelser om att besparingsfond, livräntefond och ersättningsreserv tillsammans utgöra försäkringsfond. En uttrycklig föreskrift härom har ansetts böra upptagas i lagen.

Anstalterna äro för närvarande enligt lagen befriade från skyldigheten att pantsätta tillgångar motsvarande försäkringsfonden. Härigenom ha dessa medel icke kommit i åtnjutande av det skydd lagen stadgar för sistnämnda fond. Utredningen har för sin del icke kunnat finna något bärande skäl för att i detta avseende ställa mindre stränga krav på tryggheten för de försäkrades medel hos anstalterna än hos bolagen. På grund härav föreslår utredningen, att det ifrågavarande medgivandet borttages och att försäkringslagens pantsättningsregler bli gällande även för anstalterna.

För närvarande innehålla grunderna för anstalternas verksamhet antaganden rörande dödlighet bland livräntetagarna, antaganden rörande den räntefot, som skall läggas till grund för beräkning av livräntefonden, samt dessutom regler för fördelning av arvsvinst och ränta mellan delägarna i besparingsfonden. Utredningen förutsätter, att grunder av nu nämnd art skola tillämpas även i fortsättningen. Då emellertid trygghets- och skälighetsprinciperna böra genomföras även i fråga om ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna, måste anstalternas grunder kompletteras med antaganden rörande omkostnader såväl i fråga om besparings- som livräntefonden.

Utredningen förutsätter att anstalternas verksamhet, såvitt besparingsfon-

den angår, även i fortsättningen bedrives efter i huvudsak samma linjer som för närvarande och att anstalterna sålunda icke ikläda sig några försäkringsförbindelser gentemot sina medlemmar, så länge dessa äro delägare i besparingsfonden. Insatta medel skola förvaltas och tillföras den ränta och de arvsvinster som uppkomma, givetvis med avdrag för erforderliga omkostnader. De antaganden rörande omkostnaderna, som grunderna för besparingsfonden enligt utredningens mening böra innehålla, äro avsedda att ange den omkostnadsram som med hänsyn till anstalternas verksamhet kan anses skälig. Återbäring i den mening som tillämpas av livförsäkringsbolagen kan självfallet icke komma i fråga för ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna såvitt angår delägarna i besparingsfonden, alldenstund det här icke föreligger några försäkringsutfästelser. Resultatet av kapitalförvaltningen tillföres delägarna i det ögonblick de lämna besparingsfonden, antingen i form av ett kapital eller i form av livränta. Det förekommer visserligen för närvarande, att delägare i besparingsfonden kunna årligen utkvittera uppkomna arvsvinster och räntor å insatta medel. En sådan anordning är dock olämplig och strider mot själva syftet med de gjorda insättningarna. Dessa ränte- och arvsvinstbelopp äro för övrigt enligt utredningens mening alltför obetydliga för att motivera det förvaltningsbesvär en årlig utbetalning kräver. Direkt förbud i lagen mot en dylik anordning anser utredningen icke påkallat, men utredningen förutsätter att anordningen i fråga skall av praktiska skäl komma att helt försvinna.

Då en delägare i besparingsfonden inträder i livränteklassen erhåller han en mot sin andel i nämnda fond svarande årlig livränta. Därvid ikläder sig anstalten en klar försäkringsförpliktelse. För den livränteförsäkringsverksamhet som sålunda vidtager bör enligt utredningens mening gälla samma regler som för motsvarande verksamhet inom ett livförsäkringsbolag. Avsättning bör ske till säkerhetsfond och utjämningsfond och kvarstående överskott å livränterörelsen tillföras en särskild fond, vilken även i fråga om dessa anstalter benämnes återbäringsfond.

Reglerna för beräkning och fördelning av återbäringen skola vara uppgjorda under fullt beaktande av kravet på trygghet och skälighet. Med avseende på återbäringsgrunderna bör särskilt beaktas, vad utredningen på sid. 68 anfört beträffande medelräntetekniken. Det förutsättes, att anstalterna skola upptaga hithörande frågor till behandling och därvid åstadkomma en tillfredsställande lösning.

Om enligt utredningens förslag ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna skola göra avsättningar till säkerhetsfond, utjämningsfond och återbäringsfond, böra dessa fonder ersätta de nuvarande överskottsfonderna, nämligen reservfonden samt garanti- och vinstfonden. De nu existerande överskottsfonderna böra med andra ord omvandlas till säkerhets-, utjämnings- och återbäringsfonder. Uppdelningen av de förefintliga fonderna kan ske på olika sätt. En lämplig väg synes vara att, i den mån de nuvarande fonderna möjliggöra detta, omedelbart avsätta full säkerhetsfond och utjämningsfond och föra eventuellt överskott till återbäringsfonden. Härvid antages, i anslutning

till vad som framhållits å s. 54, full säkerhetsfond utgöra 2,5 % och full utjämningsfond likaledes 2,5 % av livräntefonden. Enligt gällande reglementen för ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna har reservfonden närmast att utjämna kapitalförluster och garantifonden att utjämna det ekonomiska resultatet av riskrörelsen. Detta förhållande synes dock ej utgöra hinder för att uppdelningen av de nuvarande fonderna verkställes på så sätt att nämnda fonder tänkas sammanförda till en fond, varifrån tages — i den mån medel härför finnas tillgängliga — dels ett belopp utgörande 2,5 % av livräntefonden, vilket belopp avsättes till säkerhetsfond, dels ett belopp av samma storlek som avsättes till utjämningsfond. Vad som återstår erhåller karaktär av återbäringsfond. Genomföres en uppdelning enligt dessa linjer på grundval av bokslutssiffrorna för år 1943, erhålles det resultat som sammanförts i *tab. 10*. Med anstalternas nuvarande överskottsfonder har omedelbart full säkerhetsfond och utjämningsfond kunnat avsättas för samtliga anstalter utom två, nämligen Gävle och Lund. Beträffande den sistnämnda må dock framhållas, att den torde förfoga över dolda reserver som motsvara full säkerhets- och utjämningsfond.

De ovan förordade avvikelserna från det tekniska system, som den av utredningen föreslagna lagstiftningen ställer på livförsäkringsbolagen, kunna medgivas endast under förutsättning att anstalterna i huvudsak bibehålla sin nuvarande karaktär med avseende på försäkringsformer och arbetssätt. Genom väsentlig förändring i dessa avseenden skulle nämligen grunden för eftergifterna bortfalla.

Tab. 10. Uppdelning av ränte- och kapitalförsäkringsanstalternas reserv-, garanti- och vinstfonder.

Siffrorna hänföra sig till 1943 års bokslut. Tusental kronor.

Anstalt	Besparingsfond	Livräntefond	Summa	Nuvarande överskottsfonder		Uppdelning av överskottsfonderna mellan		
				reservfond	garanti- och vinstfonder	säkerhetsfond	utjämningsfond	återbäringsfond
Gävle	1 011	784	1 795	—	—	—	—	—
Göteborg	4 169	2 060	6 229	137	1 095	52	52	1 128
Härnösand	585	278	863	29	75	7	7	90
Jönköping	578	481	1 059	7	38	12	12	21
Kalmar	1 690	914	2 604	121	35	23	23	110
Karlskrona	2 129	1 339	3 468	17	243	33	33	194
Karlstad	1 116	414	1 530	21	40	10	10	41
Linköping	1 657	1 969	3 626	—	147	49	49	49
Lund	6 501	5 201	11 702	—	116	116	—	—
Mariestad	2 442	1 799	4 241	96	351	45	45	357
Stockholm	32 335	21 569	53 904	480	5 295	539	539	4 697
Vänersborg	523	372	895	57	108	9	9	147
Växjö	791	618	1 409	43	46	15	15	59
Örebro	548	568	1 116	29	27	14	14	28

Skulle för någon av anstalterna ett sådant läge vara för handen vid den nya lagstiftningens genomförande eller senare komma att inträda att erforderlig riskutjämning ej längre kan beredas inom beståndet eller att det av annan anledning synes lämpligt att verksamheten upphör, gäller liksom för livförsäkringsbolagen att åtgärder böra vidtagas för beståndets överlåtande till annan försäkringsgivare. I första hand synes i ett sådant läge överlåtelse till annan ränte- och kapitalförsäkringsanstalt böra övervägas. För dylik överlåtelse gälla de förenklade regler, vilka utredningen i annat sammanhang föreslår (s. 270).

Utredningen har även uppmärksammat de verkningar i skatteavseende som de föreslagna ändringarna skulle medföra för anstalterna. Uppenbarligen böra avsättningarna till säkerhetsfond och utjämningsfond vara avdragsgilla i samma utsträckning som i fråga om livförsäkringsbolagen. Vad beträffar avsättningar till återbäringsfonden böra i fråga om beskattningen samma regler gälla som för avsättningar till återbäringsfond för annan livränterörelse.

III. Folkförsäkringen.

1. Folkförsäkringens uppkomst och utveckling.

Under loppet av 1890-talet trängde den uppfattningen alltmera igenom att det förelåg behov av en livförsäkringsverksamhet direkt anpassad efter förhållandena hos de samhällsgrupper, vilka levde under osäkra ekonomiska betingelser. De mera välsituerade befolkningsskikten hade redan vid denna tid goda möjligheter att tillgodose sitt livförsäkringsbehov genom de bestående försäkringsbolagen, men dessa bolag hade på grund av sina arbetsmetoder endast i ringa grad vunnit anslutning hos folkets breda lager.

De små inkomsttagarna levde i avsevärd utsträckning ur hand i mun. Knappheten på existensmedel ägde ofta samband med osäkra anställnings- eller inkomstförhållanden. Även om den sociala utvecklingen sedan dess medfört ett ökat mått av trygghet för den enskilde, leva alltjämt stora samhällsgrupper under ekonomiska betingelser, som präglas av osäkerhet inför konjunkturväxlingar och därmed följande arbetslöshetsrisk eller olyckor av personlig art, främst sjukdom och invaliditet. En ofta förekommande brist på insikt i ekonomiska frågor torde därjämte ha försvårat en ändamålsenlig hushållning. Framför allt de nu nämnda omständigheterna ha ansetts motivera en särskild försäkringsgren, som tar sikte på de breda lagrens ekonomiska och sociala förhållanden.

År 1899 tillkom Svenska livförsäkringsanstalten Trygg med huvudsakligt ändamål att driva s. k. folkförsäkring, senare även benämnd liten försäkring. Mönstret hämtades närmast från de anglosachiska länderna, där denna försäkringsgren (industrial assurance) redan vunnit en betydande omfatt-

ning, särskilt bland industriarbetarna. I vårt land hade försök också tidigare gjorts att införa folkförsäkring, men dessa hade icke haft framgång. Först i och med Tryggs framträdande förmärktes ett verkligt uppsving på detta arbetsfält. Redan under de första åren gav nämligen Tryggs anskaffningsverksamhet ett efter dåvarande förhållanden betydande resultat. Framgången torde i främsta rummet ha berott därpå, att Trygg kombinerade försäkringsformer som voro lämpade för bedrivande av folkförsäkring med en för dylik verksamhet ägnad ackvisitörorganisation. Trygg införde livförsäkring med veckopremier, vilka upphämtades hos försäkringstagarna av yrkesanställda agenter. Inspektörer ledde anskaffningsarbetet på fältet, kontrollerade inkasseringen och sörjde för kundtjänsten sådan denna då uppfattades. Ett nät av filialkontor i olika delar av landet utgjorde ett led i organisationen.

Tryggs exempel ledde till efterföljd. Redan år 1901 bildade fem storförsäkringsbolag gemensamt Livförsäkringsaktiebolaget De Förenade med uppgift att driva enbart folkförsäkring. Bolaget baserade sin verksamhet huvudsakligen på månadspremier. I syfte att vidmakthålla försäkringsskyddet även under perioder av ekonomiska påfrestningar för försäkringstagaren, införde man obligatorisk premiebefrielse vid sjukdom och invaliditet. Denna anordning, som icke från början upptogs i den av Trygg startade folkförsäkringen, räknas numera till folkförsäkringens mest utmärkande särdrag. Försök att driva ackvisitionen med de stiftande storförsäkringsbolagens anskaffningsorganisation slog icke väl ut. De Förenade såg sig därför nödsakat att bygga upp en egen organisation för detta ändamål. Men redan efter något decennium fann man det ändamålsenligt att ersätta yrkesagentorganisationen med inkasserande fritidsagenter. Då Livförsäkringsbolaget Framtiden bildades år 1911, fortsatte man i huvudsak på den sålunda inslagna vägen.

Det yngsta egentliga folkförsäkringsbolaget, Livförsäkringsanstalten Folket, tillkom år 1914. Detta bolag, som införde en förenklad organisation, baserade verksamheten på den uppfattningen, att de breda lagren voro mera betjänta av försäkringar med de billigare kvartals-, halvårs- eller helårspremierna. Försäkringar med månadspremie förekommo även men hava under årens lopp blivit allt mindre frekventa. Folket har redan från bildandet varit anknutet till den konsumentkooperativa rörelsen.

Folkförsäkring upptogs år 1943 också av Livförsäkringsbolaget Valand, som tillsvidare inriktat denna rörelse på ett fåtal industricentra.

Den s. k. sparursförsäkringen representerar ett annat försök att utbreda livförsäkringen bland de mindre bemedlade befolkningsskikten. Verksamheten åsyftar att möjliggöra veckobetalning för försäkringstagarna utan motsvararande fördyring av inkassoarbetet. Sparuret är nämligen så konstruerat, att det kan hållas i gång endast om ett belopp motsvarande försäkringsavgiften varje vecka inlägges i detsamma. De sålunda inlagda medlen uttagas sedermera av försäkringsbolagets ombud, som icke behöver infinna sig oftare än högst en gång i månaden. Sparursförsäkring har på senare tid bedrivits endast av Balder medelst en särskild, för denna verksamhet uppbyggd organisation.

Sparursrörelsen kom av skilda orsaker icke att motsvara de förhoppningar, som på sin tid knötos till densamma, och dess roll torde numera i vårt land vara praktiskt taget utspelad. Balders sparursorganisation är i fråga om nyanskaffning fr. o. m. år 1946 helt inriktad på vanlig folkförsäkring, vilken bedrives jämsides med bolagets storförsäkring.

Till belysning av folkförsäkringens utveckling i jämförelse med utvecklingen av stor försäkring ha i tabeller 11 och 12 vissa uppgifter sammanställts. I *tab. 11* lämnas i fråga om beståndet av direkt kapitalförsäkring i Sverige uppgift för vissa år rörande dels antalet försäkringar, dels sammanlagd försäkringssumma, dels ock den genomsnittliga försäkringssumman särskilt för varje försäkringsgren. Därjämte har folkförsäkringens procentuella andel av det totala kapitalförsäkringsbeståndet angivits såväl i fråga om antalet försäkringar som i fråga om försäkringssumman.

Tab. 11. Utvecklingen av beståndet av direkt kapitalförsäkring i Sverige.

n = antalet försäkringar i tusental, s = försäkringssumma i milj. kronor, m = medelförsäkringssumman i kronor.

År	Folkförsäkring			Stor försäkring			Folkförsäkringens procentuella andel av det totala kapitalförsäkringsbeståndet i fråga om	
	n	s	m	n	s	m	n	s
1900	14	6	429	145	595	4 103	8·8	1·0
1905	116	52	448	257	837	3 257	31·1	5·8
1910	288	138	479	377	1 147	3 042	43·3	10·7
1915	462	263	569	501	1 201	2 397	48·0	18·0
1920	845	675	799	762	1 982	2 601	52·6	25·4
1925	1 049	950	906	837	2 318	2 769	55·6	29·1
1930	1 260	1 221	969	1 043	2 821	2 704	54·7	30·2
1931	1 308	1 286	983	1 077	2 907	2 699	54·8	30·7
1932	1 336	1 319	987	1 099	2 974	2 706	54·9	30·7
1933	1 368	1 353	989	1 115	3 077	2 760	55·1	30·5
1934	1 425	1 412	991	1 169	3 276	2 802	54·9	30·1
1935	1 484	1 481	998	1 221	3 391	2 777	54·9	30·4
1936	1 553	1 561	1 005	1 264	3 561	2 817	55·1	30·5
1937	1 639	1 673	1 021	1 284	3 637	2 833	56·1	31·5
1938	1 724	1 782	1 034	1 312	3 729	2 842	56·8	32·3
1939	1 770	1 839	1 039	1 325	3 766	2 842	57·2	32·8
1940	1 782	1 860	1 044	1 320	3 780	2 864	57·4	33·0
1941	1 845	1 941	1 052	1 346	3 895	2 894	57·8	33·3
1942	1 934	2 068	1 069	1 390	4 116	2 961	58·2	33·4
1943	2 043	2 231	1 092	1 441	4 393	3 049	58·6	33·7

Tabellen ger vissa upplysningar av intresse. År 1900, alltså året efter Tryggs bildande, uppvisade den nystartade folkförsäkringen en försäkringssumma av 6 miljoner kronor, fördelad på 14 tusen försäkringar. Motsvarande siffror för storförsäkringen voro omkring 600 miljoner kronor och 145 tusen försäkringar. Vid utgången av år 1943 utgjorde kapitalförsäkringsbeståndet inom folkförsäkringen 2,2 miljarder kronor fördelat på cirka 2 miljoner för-

Tab. 12. De olika folkförsäkringsbolagens bestånd av folkförsäkring och stor försäkring. Direkt kapitalförsäkring i Sverige.

n = antal försäkringar i tusental; s = försäkringssumma i milj. kronor.

År	Folkförsäkring		Stor försäkring		Tillsammans		Folkförsäkringens procentuella andel	
	n	s	n	s	n	s	n	s
De Förenade								
1930	371	382	—	—	371	382	100	100
1935	431	449	—	—	431	449	100	100
1940	509	543	—	—	509	543	100	100
1943	565	621	—	—	565	621	100	100
Trygg								
1930	461	376	19	54	480	430	96	87
1935	519	447	27	77	546	524	95	85
1940	596	558	30	89	626	647	95	86
1943	675	680	32	102	707	782	95	87
Framtiden								
1930	256	280	39	64	295	344	87	81
1835	309	340	62	97	371	437	83	78
1940	393	443	72	112	465	555	85	80
1943	464	533	83	138	547	671	85	79
Folket								
1930	152	172	8	16	160	188	95	91
1935	190	213	16	32	206	245	92	87
1940	238	268	23	51	261	319	91	84
1943	280	328	28	62	308	390	91	84
Balder								
1930	19	11	73	168	92	179	21	6
1935	35	32	80	194	115	226	30	14
1940	46	48	84	215	130	263	35	18
1943	59	69	88	246	147	315	40	22

säkringar, medan motsvarande bestånd inom storförsäkringen utgjorde 4,4 miljarder kronor, fördelat på cirka 1,4 miljoner försäkringar. Medan sålunda antalet kapitalförsäkringar inom folkförsäkringen år 1900 utgjorde cirka 9 % av samtliga kapitalförsäkringar i vårt land och kapitalförsäkringsbeståndet endast 1 % av det totala kapitalförsäkringsbeståndet, hade dessa siffror år 1943 stigit till 59 resp. 34 %. Folkförsäkringens andel av det sammanlagda kapitalförsäkringsbeståndet har såsom framgår av tabellen under de båda första decennierna varit i stark tillväxt. Därefter har tillväxten blivit relativt svagare, men även under de senaste åren är folkförsäkringen stadd i långsam ökning i förhållande till storförsäkringen. Vid denna jämförelse mellan folk- och storförsäkringens utveckling har hänsyn tagits endast till kapitalförsäkringsbeståndet. Om hänsyn även tages till ränteförsäkringen skulle resultatet bliva en viss förskjutning till storförsäkringens favör utan att detta dock skulle ha medfört någon större ändring beträffande den allmänna utvecklingsgången.

Det förtjänar även framhållas, att medelförsäkringssumman inom folkförsäkringen under tiden före förra världskriget var mindre än 500 kronor men steg sedermera och utgjorde 1 092 kronor vid utgången av år 1943. Ett helt annat förlopp företer utvecklingen av medelförsäkringssumman inom storförsäkringen. År 1900 översteg sålunda medelförsäkringssumman 4 000 kronor men sjönk under de närmaste 10 åren till omkring 3 000 kronor och efter ytterligare 5 år till omkring 2 400 kronor. Anledningen härtill är bland annat att söka däri, att storförsäkringen genom folkförsäkringens framträdande stimulerades till ackvisition även i befolkningslager med lägre inkomster än de befolkningsgrupper, inom vilka storförsäkringen tidigare i huvudsak verkat. Från år 1920 till ett par år in på 1930-talet höll sig medelförsäkringssumman i stort sett konstant, varefter ånyo en stegring började, som år 1943 resulterade i en medelförsäkringssumma för storförsäkringen av cirka 3 050 kronor — samma som år 1910.

Det synes i detta sammanhang och för den följande framställningen vara av värde att även ange den relativa omfattningen av folk- och storförsäkring inom de bolag, som under en följd av år drivit båda dessa försäkringsformer, nämligen Trygg, Framtiden, Folket och Balder. Siffrorna till belysning av denna fråga ha sammanställts i *tab. 12,* avseende åren 1930, 1935, 1940 och 1943. I tabellen har även De Förenade, som endast meddelar folkförsäkring, medtagits. Av de övriga har Trygg den största andelen folkförsäkring i sitt bestånd, 87 %, Folket 84 % och Framtiden 79 % av försäkringssumman mot resp. 95, 91 och 85 % av antalet försäkringar. För dessa bolag spelar sålunda verksamheten inom storförsäkringen en relativt underordnad roll. Vad beträffar Balder, som i förevarande avseende betydligt avviker från de övriga, har under den berörda perioden försäkringssumman inom folkförsäkringen vuxit från 6 till 22 % av hela kapitalförsäkringsbeståndet och antalet folkförsäkringar från 21 till 40 % av samtliga försäkringar.

Slutligen har i *tab. 13* gjorts en sammanställning av nyanskaffningen under åren 1938—1943 dels inom folkförsäkringen dels inom storförsäkringen. Att uppgifterna begränsats till tiden från och med år 1938 beror därpå, att ett av folkförsäkringsbolagen i sina uppgifter tidigare icke skilt på anskaffningen inom de båda försäkringsformerna.

Då man bedömer utvecklingen enligt tab. 13 av medelförsäkringssumman i liten respektive stor försäkring, måste man hålla i sikte, att penningvärdet undergått starka förändringar och i stort sett successivt försämrats. Korrigeras medelförsäkringssummorna efter levnadskostnadsindex finner man i själva verket en nedgång i både liten och stor försäkring. Denna utveckling är att tillskriva dels en viss eftersläpning, dels — och framförallt — att penningvärdets försämring givit anledning till att det individuella livförsäkringsskyddet visserligen påbyggts men med ofta relativt små försäkringsbelopp. En jämförelse av försäkringssummans storlek per försäkrad person — och icke per försäkring — skulle sannolikt ge en modifierad bild av utvecklingen. En sådan jämförelse är dock tyvärr icke genomförbar på basis av förefintligt material.

Tab. 13. Nyanskaffningen av kapitalförsäkring i Sverige åren 1938—1943.

n = antal försäkringar i tusental; s = försäkringssumma i milj. kronor; m = medelförsäkringssumma i kronor.

År	Folkförsäkring			Stor försäkring			Anskaffningen inom folkförsäkringen i % av hela nyanskaffningen i fråga om	
	n	s	m	n	s	m	n	s
1938	152	180	1 188	71	214	2 994	68	46
1939	112	129	1 159	61	165	2 713	65	44
1940	86	102	1 185	44	169	3 850	66	38
1941	125	151	1 207	70	241	3 434	64	38
1942	148	191	1 289	85	343	4 032	64	36
1943	172	234	1 361	94	400	4 271	65	37

2. Folkförsäkringens särdrag.

Den omslutning folkförsäkringen vunnit alltsedan det första egentliga folkförsäkringsbolaget för omkring ett halvt sekel sedan bildades, är betydande. Verksamheten har under denna tid haft skilda problem att lösa. Av lösningarna ha somliga visat bestående värde, medan andra måst övergivas inför nya krav eller ändrade problemställningar.

Mot bakgrunden av ett halvsekels erfarenhet kan folkförsäkringens mål och medel i korthet angivas på följande sätt; frågan huruvida målet nåtts må tillsvidare lämnas öppen.

Folkförsäkringens uppgift är att erbjuda livförsäkringsskydd åt de samhällsgrupper, vilkas ekonomiska bärkraft är svag eller som eljest leva under mera osäkra förhållanden. Avvägningen av detta skydd bör ske med hänsyn till försäkringstagarnas förhållanden och till de välfärdsanordningar, som samhället självt erbjuder. För de nämnda befolkningsskikten är det av särskild betydelse att försäkringsskyddet vidmakthålles även under perioder, då den försäkrade på grund av sjukdom, arbetslöshet eller liknande förhållanden är ur stånd att fullgöra premiebetalningen. Den obligatoriska premiebefrielsen vid sjukdom står därför i främsta ledet bland folkförsäkringens speciella prestationer. Inom folkförsäkringen hava också särskilda anordningar träffats för beredande av anstånd, helt eller delvis, med premiebetalning under arbetslöshet, militärtjänstgöring eller liknande perioder, som innebära påfrestningar för den försäkrades ekonomi. Om försäkringen likväl förfallit, vidtagas åtgärder för återupplivning på villkor, som man söker anpassa efter försäkringstagarens ekonomiska förhållanden. Eftersläpning i fråga om premiebetalning vid anstånd eller återupplivning regleras sålunda ofta enligt en amorteringsplan, som avser att taga hänsyn till den nedsatta betalningsförmågan. Folkförsäkringstagarnas förhållanden ha vidare i vissa avseenden ansetts kräva särskilt beaktande vid frivilligt utträde, såsom i fråga om återköpsvärdets beräkning och vid belåning av försäkringsbrevet.

Inom folkförsäkringen betraktas kundtjänsten — i vidsträckt mening — såsom en betydelsefull faktor. Det anses önskvärt att genom en lämpligt inriktad kundtjänst dels tillse, att om möjligt endast de personer, vilka äro i behov av folkförsäkringens speciella förmåner, erbjudas dylik försäkring, dels söka vidmakthålla ett redan uppbyggt försäkringsskydd. Den personliga inkasseringen har härvid, särskilt tidigare, betraktats som ett viktigt led i kundtjänsten. Enligt senare erfarenheter har övergång till postgiro för inkassering av premierna givit minst lika gott resultat i fråga om beståndsvården som det personliga inkassot, i varje fall under tider som icke präglats av depression.

Vissa för folkförsäkringen grundläggande frågor skola nedan närmare belysas.

3. Utredningens uppdrag.

I försäkringsutredningens direktiv erinras om att i de av Kungl. Maj:t stadfästa grunderna för beräkning av livförsäkringspremier finnas, bortsett från tjänstepensionsförsäkring, två olika premienivåer angivna, den ena avseende stor försäkring och den andra folkförsäkring. Utredningen borde ägna särskild uppmärksamhet åt förhållandet mellan stor och liten försäkring i olika avseenden. Sålunda borde undersökas, huruvida tillräckliga skäl alltjämt finnas att inom de breda lagren bedriva en försäkringsverksamhet, som för försäkringstagarna medför väsentligt högre omkostnader än övrig livförsäkring, samt, om dylika skäl föreligga, frågan om gränsdragningen mellan de båda försäkringsformerna i avsikt att skapa garantier för att de personer, vilkas försäkringsbehov lämpligen bör tillgodoses exempelvis genom stor försäkring, icke tillföras folkförsäkringens klientel och därmed drabbas av de högre omkostnader denna försäkring kräver. Enligt anvisningar i direktiven har utredningen vidare haft att överväga spörsmålet, huruvida stor och liten försäkring bör bedrivas av samma försäkringsbolag samt, om så icke skulle befinnas lämpligt, huruvida båda försäkringsformerna böra tillhandahållas allmänheten genom samma ombud.

4. Folkförsäkringens fortsatta bedrivande.

Även om en stark förskjutning ägt rum i samhället mot ökat välstånd och tryggare levnadsförhållanden för stora delar av befolkningen, leva dock relativt stora samhällsgrupper alltjämt i sådana ekonomiska omständigheter, att de särskilda förmåner folkförsäkringen kan erbjuda, fortfarande äro ägnade att tillgodose ett faktiskt behov i samhället. Enligt utredningens mening bör därför under nu rådande förhållanden hinder icke resas mot att folkförsäkringen alltjämt bedrives inom de breda befolkningslagren, för vilka den närmast är avsedd. Förutsättning härför är dock att denna försäkring uppfyller de krav, som i det följande komma att utvecklas (s. 136).

5. Gränsdragning mellan stor och liten försäkring.

Problemet huruvida det är möjligt att uppdraga en klar gräns mellan stor och liten försäkring är lika gammalt som folkförsäkringen såsom självständig försäkringsgren och har hittills icke kunnat tillfredsställande lösas. I den allmänna diskussionen har — efter mönster från utlandet — pekats på möjligheten att fixera ett visst försäkringsbelopp såsom maximum för folkförsäkring respektive minimum för stor försäkring. Vidare har hänvisats till möjligheten att låta premiebetalningsterminen skilja eller att för folkförsäkringen uppställa krav på personlig inkassering. Olika kombinationer av dessa tre indelningsgrunder äro givetvis också tänkbara.

Att mekaniskt genomföra en gränsdragning enligt något av dessa alternativ synes dock icke lämpligt. Vissa personer, som teckna försäkringar å relativt höga belopp, kunna med hänsyn till arten av sina ekonomiska förhållanden likväl vara i behov av folkförsäkringens tjänster. Därtill kommer, att ett individuellt försäkringsskydd ofta behöver successivt utbyggas genom s. k. efterförsäkringar, vilket icke utan vidare bör medföra, att försäkringen som helhet mister sin karaktär av folkförsäkring. I allmänhet och särskilt för folkförsäkringens klientel torde situationen vara den, att ju högre premier en person har att erlägga, desto svårare har han att komma ut därmed, om sjukdom, arbetslöshet eller liknande omständigheter minska inkomsterna eller öka utgifterna. Det är följaktligen icke lämpligt att söka avgränsa folkförsäkringens verksamhetsområde genom maximering av försäkringsbelopp eller årspremie. — Det andra alternativet, att göra premiebetalningsterminen utslagsgivande för gränsdragningen, synes icke heller lämpligt. Premier som erläggas i korta terminer måste av naturliga skäl vara mera omkostnadsbelastade än premier för längre tid. Det bör därför ligga i försäkringstagarens intresse att anordningar träffas, varigenom han får möjlighet att under avtalstiden övergå till längre premiebetalningstermin, därest hans ekonomiska förhållanden medge detta. Utvecklingen har också visat, att de längre terminerna fått ökad frekvens. Övergång till längre betalningstermin är emellertid icke liktydigt med att försäkringstagaren kan avstå från folkförsäkringens tjänster. En gränsdragning enligt det nu diskuterade alternativet kan därför icke förordas. — Vad det tredje alternativet beträffar, nämligen att folkförsäkringspremierna ovillkorligen skola uppbäras genom personlig inkassering, är detta också ägnat att hämma utvecklingen. Den personliga inkasseringen utgör den drygaste posten bland de särskilda omkostnader, som belasta folkförsäkringen. Den bör sålunda icke tillämpas i andra fall än där den bedömes såsom ett oundgängligt led i kundtjänsten.

Folkförsäkringsbolagen förete inbördes olikheter i vissa avseenden. Medan exempelvis det äldsta bolaget i icke oväsentlig utsträckning drivit verksamheten med veckopremier, har för det yngsta av de egentliga folkförsäkringsbolagen icke ens månadspremier spelat någon större roll. Även detta förhållande är ägnat att försvåra en strikt gränsdragning.

Om en klar rågång mellan stor och liten försäkring kunde åstadkommas, skulle felplaceringar kunna undvikas, eftersom då möjlighet funnes att i varje enskilt fall avgöra, huruvida försäkringsavtalet borde hänföras till den ena eller den andra kategorien. Strävan att förebygga felplacering är självfallet av stor vikt. Den, som tecknar en folkförsäkring utan att vara i behov av denna försäkrings särskilda tjänster, lider i så måtto en orätt, att han drabbas av folkförsäkringens högre premier. Om å andra sidan en person som tillhör folkförsäkringens klientel i stället tecknar stor försäkring, vilket emellertid mera sällan torde ske, innebär detta att han, även om premien blir lägre, går förlustig de särskilda förmåner, som äro avpassade efter detta klientels behov. Fråga är emellertid om det, djupare sett, överhuvud är en fördel att söka upprätthålla en fix gräns mellan stor och liten försäkring. Vi befinna oss för närvarande i en period av stark utveckling på det sociala och ekonomiska området. Stora förskjutningar ha ägt rum i samhället och pågå alltjämt mot ökat välstånd och tryggare levnadsförhållanden för folkets breda lager. Man skulle därför kunna vänta, att försäkringstagarnas behov av folkförsäkringens tjänster borde minskas i takt därmed. Om under sådana förhållanden folkförsäkringens verksamhetsfält krymper i förhållande till området för stor försäkring, synes det icke lämpligt att binda utvecklingen genom en mekanisk gränsdragning.

6. Faktorer som påverka omkostnaderna.

Eftersom folkförsäkringen är avsedd framför allt för de små inkomsttagarna, är det av särskild vikt, att verksamheten icke belastas med andra omkostnader än sådana, som äro strängt nödvändiga. Relationen mellan omkostnaderna inom stor och liten försäkring skall nedan vidare behandlas. Orsakerna till folkförsäkringens högre omkostnadsnivå torde dessförinnan böra närmare belysas. Därvid må genast framhållas, att det givetvis erbjuder svårigheter att i detalj precisera anspråken på folkförsäkringens tjänster och att exakt prissätta dem. Åtskilliga faktorer av växlande valör spela här in.

Huvudsakligen tre faktorer verka tyngande på omkostnaderna inom liten försäkring, nämligen

1) den mera omfattande kundtjänsten,
2) de kortare premiebetalningsterminerna och
3) den lägre medelförsäkringssumman.

Kundtjänsten. En fullgod kundtjänst kräver oavlåtlig uppmärksamhet och vaken anpassningsförmåga från bolagets sida. Det vore ett avgjort missgrepp att i lag påbjuda en kundtjänst av bestämt innehåll. I flera fall, där en viss kundtjänst icke erfordras, bör den bortfalla. Exempel härpå erbjuda försöken att på sina håll avlösa den personliga premieuppbörden med ett billigare inkassosystem. Inkassering genom postgiro inom folkförsäkringen har särskilt beträffande längre betalningsterminer visat sig möjligt att genomföra med gott resultat, åtminstone i ett gynnsamt ekonomiskt konjunkturläge.

Denna inkassoform är under vissa förutsättningar mindre kostnadskrävande, men erfarenheten ger vid handen, att en särskild beståndsvård måste träda i stället för den som genomförts i anslutning till den personliga premieuppbörden. Då det här är fråga om ett stort antal men små inbetalningar, komma självfallet postgiroavgifter och porton för avisering att i huvudsak bli bestämmande för huruvida en övergång till uppbörd genom postgiro är ekonomiskt motiverad eller icke. Ur fiskalisk synpunkt företagna höjningar av dessa kostnader komma därför att drabba folkförsäkringens klientel relativt hårdare än storförsäkringens.

Vissa krav på kundtjänsten måste betraktas såsom särskilt betydelsefulla. Här står frågan om förtidsannullationerna i förgrunden. Det framstår såsom en angelägen uppgift för alla försäkringsbolag men kanske främst för folkförsäkringsbolagen, vilka närmast ha att tillgodose försäkringsskyddet för den ekonomiskt svagare delen av befolkningen, att systematiskt motarbeta annullationer i den mån dylika icke äro sakligt motiverade. Det första momentet i kampen mot annullationerna ingår redan i ackvisitionen, som måste präglas av ansvar inför uppgiften. Av vikt är att fältmannen äger de förutsättningar, som behövas för att han skall kunna fylla sin uppgift att vara en insiktsfull och tillförlitlig rådgivare för försäkringskandidaten, då denne ställes inför spörsmålet att träffa ett så betydelsefullt och i hans förhållanden så ingripande ekonomiskt avtal som avtalet om en livförsäkring är. Det gäller för den försäkrade, att det avtal som ingås är det för honom lämpligaste, att det anpassas efter hans behov och ekonomiska förutsättningar och att han också själv är övertygad härom. — En välordnad inkassering i förening med anordningar till hjälp åt den, som på grund av tillfälliga omständigheter har svårt att fullgöra premiebetalningen, är också ägnad att minska annullationerna.

Det synes i detta sammanhang lämpligt att ge en kortfattad redogörelse för annullationernas omfattning. Till en början lämnas i följande tablå en sammanställning av inom kapitalförsäkring för dödsfall annullerat försäkringsbelopp under perioden 1925—1943. Härvid hava annullationer, där försäkringen omvandlats i fribrev eller ägt ett återköpsvärde som utbetalats till försäkringstagaren (annullation med vederlag), hållits i sär från övriga annullationer. Samtliga uppgifter rörande annullationer utan vederlag hava minskats med motsvarande återupplivningar. Uppgifterna hava hämtats ur försäkringsinspektionens årliga publikationer.

Annullationer inom kapitalförsäkring för dödsfall i miljoner kronor. Årligt genomsnitt.

Period	Utan vederlag		Med vederlag		Tillsammans		Summa
	Stor försäkr.	Folk-försäkr.	Stor försäkr.	Folk-försäkr.	Stor försäkr.	Folk-försäkr.	
1925—1929...	48	48	33	9	81	57	138
1930—1934...	45	53	43	16	88	69	157
1935—1939...	24	33	32	16	56	49	105
1940—1943...	16	22	34	18	50	40	90

Annullationerna *utan* vederlag inträffa i regel under de första åren av försäkringstiden, medan annullationerna *med* vederlag inträffa senare. Genom att, såsom skett i följande sammanställning, sätta de förra i relation till under året nytecknat försäkringsbelopp och de senare i relation till medelbeståndet under året, erhålles en ungefärlig bild av annullationsfrekvensen inom stor och liten försäkring samt av den förändring härav, som ägt rum. Vid beräkningen av medelbeståndet har man i föreliggande fall bortsett från den del av beståndet, som antagits härröra från de tre senaste årens nyanskaffning, inom vilken annullationer med vederlag praktiskt taget icke inträffa.

Period	Annullationer utan vederlag i % av under året nytecknat försäkringsbelopp		Annullationer med vederlag i % av medelbeståndet	
	Stor försäkr.	Folkförsäkr.	Stor försäkr.	Folkförsäkr.
1925—1929	22·0	36·3	1·50	1·19
1930—1934	18·3	36·9	1·78	1·62
1935—1939	11·4	21·2	1·09	1·30
1940—1943	5·5	12·6	1·01	1·09

Tablån ger vid handen, att annullationer *utan* vederlag i procent av under året nytecknat försäkringsbelopp varit ungefär dubbelt så stora inom folkförsäkring som inom stor försäkring. Inom båda försäkringsgrenarna visa de dessutom en starkt nedgående tendens. En icke oväsentlig del av denna nedgång, särskilt under perioden 1935—1939, sammanhänger uppenbarligen med de premiehöjningar för nya försäkringar, som till följd av räntefallet företogos under denna tid. Det är tydligt att, om de nya försäkringarna stiga i pris, medan de låga premierna alltjämt gälla för försäkringar som tecknats tidigare, försäkringstagarna måste bli intresserade av att hålla de gamla försäkringarna i kraft. En omständighet, som bidragit till att genomsnittssiffrorna för perioden 1940—1943 ytterligare gått ned, trots en betydande ökning under år 1940, är den konjunktur av god arbetstillgång och varuknapphet, som utmärkte särskilt åren 1942 och 1943 och som föranledde en starkt ökad nyanskaffning.

Frekvensen av annullationer *med* vederlag i procent av den del av försäkringsbeståndet, inom vilken dylika annullationer inträffa, har också undergått avsevärda förändringar under den här behandlade perioden dock icke så stora som annullationerna utan vederlag. Ökningen under perioden 1930—1934 härrör från de under denna period infallande depressionsåren. Under de båda första av de i tablån medtagna perioderna uppvisar folkförsäkringen lägre siffror än storförsäkringen; under de båda senaste perioderna är förhållandet omvänt. För hela den behandlade tidsperioden uppvisa stor och liten försäkring samma genomsnittssiffra beträffande annullationer med vederlag eller 1,30 % av medelbeståndet.

I det föregående har framhållits de ekonomiska konjunkturernas inverkan på annullationernas omfattning. Man bör emellertid icke förbise de av försäkringsbolagen vidtagna åtgärderna i syfte dels att höja anskaffningens

kvalitet, dels att vid ekonomiska påfrestningar för försäkringstagarna genom särskilda anordningar hjälpa dessa att hålla försäkringarna i kraft. Det första slaget av åtgärder bidrager uppenbarligen till att motverka i främsta rummet annullationer utan vederlag, som inträffa under de första försäkringsåren, medan anordningarna i övrigt närmast äro ägnade att reducera annullationerna längre fram under försäkringstiden. Hur stor del av den ovan påvisade minskningen i annullationernas omfattning som härrör från de ekonomiska konjunkturerna och huru stor del som är att tillskriva de av försäkringsbolagen vidtagna åtgärderna är icke möjligt att angiva.

Premiebetalningstermin. De korta betalningsterminerna fördyra administrationen. I konsekvens härmed äro premierna mera omkostnadsbelastade, ju kortare betalningstermin de avse. Det är följaktligen av vikt, att försäkringskandidaten icke erbjudes kortare betalningstermin än som svarar mot hans betalningsförmåga och ekonomiska förhållanden i övrigt. Med tryggare levnadsförhållanden och effektivare hushållning följer i regel möjlighet att acceptera en mera långfristig premiebetalning. Att verka härför utgör ett viktigt led i anskaffningsarbetet. Strävandena i denna riktning få självfallet icke motverkas genom olämplig avvägning av anskaffnings- eller inkassoersättningar till ombuden.

Då man beträffande folkförsäkringen starkt betonar kravet på smidig anpassning, avses bl. a. möjligheten för försäkringstagarna att under avtalstiden övergå till längre premiebetalningstermin. Om ett misstag vid försäkringens tecknande eller den försäkrades ändrade levnadsförhållanden påkallar en omläggning av premiebetalningen, bör detta kunna ske på ett enkelt och billigt sätt. Det är emellertid icke tillfyllest att endast avvakta försäkringstagarens initiativ till en sådan omläggning. I en välordnad kundtjänst böra dylika initiativ tagas även av bolaget.

Enligt en undersökning, som genom utredningens försorg verkställts på grundval av uppgifter från Trygg rörande inkasseringen av veckopremier, visar det sig, att försäkringstagarna i icke obetydlig utsträckning erlägga flera veckopremier på en gång, ett förhållande, som delvis torde ha föranletts av bolagets direktiv till inkasserarna att så mycket som möjligt hålla varje försäkring »i förskott». De för undersökningen uttagna försäkringarna hänförde sig till vissa inspektörsområden, omfattande bland annat dels tätorter, dels områden med gles bebyggelse. Inom varje inspektörsområde antecknades samtliga inkasseringar från 45:e veckan ena året till och med 44:e veckan följande år. I en del av områdena avsåg undersökningen dels perioden 1938—1939, dels perioden 1941—1942, i andra begränsades undersökningen till sistnämnda period. De viktigare resultaten ha sammanställts i följande tablå. Såsom framgår av de där återgivna siffrorna förekommer det i icke ringa utsträckning, särskilt inom områden med gles bebyggelse men även inom tätorter, att inkasseringarna ske med flera veckors mellanrum. För de inspektörsområden, vilka gjordes till föremål för undersökning såväl 1938—39 som 1941—42 uppgick antalet inkasseringar per kvartal på orter

med tät bebyggelse till i genomsnitt 8,4 resp. 8,1 och på orter med gles bebyggelse till 4,6 resp. 4,2. För de övriga inspektörsområdena vilka undersökts endast 1941—42 voro motsvarande siffror 7,7 för tät och 3,4 för gles bebyggelse.

Antal veckopremieförsäkringar med olika antal inkasseringar under loppet av ett kvartal.

Antal inkasseringar	Vissa inspektörsområden				Andra inspektörsområden	
	1938—39		1941—42		1941—42	
	Tät bebyggelse	Gles bebyggelse	Tät bebyggelse	Gles bebyggelse	Tät bebyggelse	Gles bebyggelse
0	14	4	9	2	7	7
1	91	33	133	47	185	90
2	241	67	341	87	401	78
3	589	151	777	133	746	116
4	228	39	301	35	377	33
5	235	30	267	26	350	18
6	409	27	569	45	574	24
7	321	12	406	9	456	15
8	258	7	264	14	291	3
9	273	6	341	11	373	4
10	371	13	465	7	456	4
11	458	15	555	8	576	6
12	622	8	825	7	645	2
13	1 008	24	1 027	17	789	9
Antal försäkringar	**5 118**	**436**	**6 280**	**448**	**6 226**	**409**
Antal inkasseringar	**42 965**	**1 985**	**51 128**	**1 897**	**47 697**	**1 372**
Antal inkasseringar per kvartal och försäkring	8·4	4·6	8·1	4·2	7·7	3·4

I veckopremierna ingår ett relativt stort omkostnadstillägg motiverat just med hänsyn till den personliga uppbörden varje vecka. Om försäkringstagare med veckopremier betala flera veckopremier åt gången, bör därför ett skäligt avvägt rabattsystem komma till användning. Det är att förmoda, att ett dylikt rabattsystem skulle beträffande vissa delar av veckopremieklientelet skapa ett ökat intresse för längre betalningsterminer. Rabattering av nu nämnd art har redan inom andra folkförsäkringsbolag kommit till användning i fråga om månadspremier och därvid givit goda resultat.

För att närmare belysa utvecklingen under de senare åren i fråga om bland annat frekvensen av olika premiebetalningsterminer har utredningen infordrat vissa uppgifter rörande de olika livförsäkringsbolagens nyanskaffning under februari och mars månader dels år 1937, dels år 1942. Uppgifterna, för vilka närmare redogjorts i *Bilaga 2*, begränsades till nyanskaffning av blandad liv- och kapitalförsäkring å en och två vuxna personers liv, inkomstförsäkring samt barnförsäkring. För nämnda nyanskaffning uppgick den genomsnittliga terminspremien för olika terminer till de belopp, som framgå ur följande tablå, i vilken till jämförelse även storförsäkringen medtagits.

Genomsnittlig terminspremie i kronor.

	År	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52
Folkförsäkring	1937	52	21	10	3	0·92
	1942	56	22	11	4	0·95
Stor försäkring	1937	146	33	21	6	—
	1942	277	39	22	6	—

Kännedom om terminspremiernas storlek är givetvis av värde för bedömandet av frågan om den lämpligaste metoden för premieuppbörden. Särskilt anmärkningsvärd är den betydande höjning, som den årliga terminspremien för stor försäkring undergått från år 1937 till år 1942. Anledningen härtill är att söka i ökning av antalet inkomstförsäkringar med särskilt stora försäkringssummor.

I fråga om den relativa frekvensen av olika betalningsterminer hänvisas till följande tablå.

Nyanskaffningens procentuella fördelning på olika betalningsterminer.
(Fördelningen hänför sig till antalet försäkringar.)

	År	Engångs-prem.	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52	S:a
Folkförsäkring	1937	—	4	11	27	46	12	100
	1942	—	3	8	31	50	8	100
Stor försäkring	1937	2	33	34	23	8	—	100
	1942	1	32	28	26	13	—	100

Uppdelas betalningsterminerna inom folkförsäkringen i två grupper, den ena omfattande kvartals- och längre terminer, den andra månads- och veckopremier, komma såväl år 1937 som år 1942 av antalet nyanskaffade försäkringar 42 % på den förra och 58 % på den senare gruppen. Detta skulle tyda på att någon utveckling i riktning mot längre betalningsterminer icke ägt rum för folkförsäkringen som helhet. En mera differentierad bild av förhållandena erhålles, om de olika folkförsäkringsbolagen redovisas var för sig, såsom skett i den sammanställning som följer.

Procentuell fördelning av nyanskaffade folkförsäkringar på olika betalningsterminer.

Bolag	1937			1942		
	Kvartal och längre	Månad	Vecka	Kvartal och längre	Månad	Vecka
De Förenade	16	84	—	47	53	—
Balder	81	19	—	73	27	—
Trygg	43	23	34	44	34	22
Framtiden	40	60	—	—	100	—
Folket	89	11	—	96	4	—
Samtliga	**42**	**46**	**12**	**42**	**50**	**8**

Frekvensen av olika betalningsterminer gestaltar sig, såsom framgår av dessa siffror, synnerligen olika för de olika bolagen. Medan för Trygg den relativa förekomsten av kvartals- och längre terminer är praktiskt taget densamma under de båda perioderna, uppvisar bolaget i fråga en avsevärd förskjutning från vecko- till månadspremier. De Förenade representerar en mycket stark förskjutning i riktning mot längre betalningsterminer, medan Framtiden, som i fråga om 1937 års anskaffning kunde hänföra 40 % av försäkringarna till kvartals- och längre terminer, uppvisade endast månadspremier år 1942. Denna förskjutning i riktning mot kortare terminer och därmed följande ökning av inkassoarbetet beror enligt uppgift därpå, att den rabattering, som av Framtiden tillämpades år 1937, om flera månadspremier erlades på en gång, hade avskaffats år 1942 med den påföljd, som här iakttagits. Numera har dock rabattsystemet åter införts, varför man torde kunna räkna med en återgång i riktning mot längre terminer. För Balders vidkommande har frekvensen av månadspremier ökats på de längre terminernas bekostnad. Folket intager en särställning i så måttto, att frekvensen av månadspremier, som redan i 1937 års anskaffning var relativt obetydlig, blott 11 %, nedgick till 4 % år 1942. För icke mindre än 96 % av 1942 års nyanskaffning erlägges sålunda premierna för kvartal och längre perioder.

Försäkringsutredningen har ägnat veckopremiesystemet särskild uppmärksamhet. Under överläggningarna har därvid gjorts gällande, att detta system, som under folkförsäkringens genombrottsår varit av väsentlig betydelse för denna försäkrings utbredning, icke längre har någon uppgift att fylla. Den stigande levnadsstandarden inom de breda folklagren i förening med rationellare hushållsvanor har eliminerat behovet av veckopremiebetalning. Till stöd för denna uppfattning har åberopats — förutom den tendens, som återspeglas i de ovan anförda siffrorna — att en inom ett av folkförsäkringsbolagen (Folket) målmedvetet bedriven propaganda för längre premiebetalningsterminer givit till resultat, att icke ens månadspremierna tillgodose något större behov. Likaså har framhållits, att den efter de små inkomsttagarnas levnadsförhållanden avpassade livförsäkringsrörelse, som bedrives av understödsföreningarna, icke tillämpar veckopremier.

Gentemot den ovan refererade uppfattningen har Tryggs ledning inför utredningen hävdat, att folkförsäkringsbolagen i vårt land delvis arbeta inom olika samhällsgrupper och att Trygg i sin verksamhet har i större utsträckning än andra folkförsäkringsbolag nått ned till de ur ekonomisk synpunkt sämst ställda skikten inom befolkningen. Det måste enligt bolagets uppfattning anses som en betydelsefull social uppgift att intressera dessa kretsar för försäkringsskyddet. Dessa personer levde emellertid i egentlig mening ur hand i mun. Någon möjlighet att spara för morgondagens behov funnes icke. Betalning i obetydliga rater, som upphämtades av bolagets ombud på avlöningsdagen, utgjorde enda tänkbara möjligheten för dessa personer att finansiera en livförsäkring. Trygg hade vid olika tillfällen sökt stimulera försäkringstagarna inom detta klientel att övergå till längre premiebetalningstermin genom att framhålla de ekonomiska fördelarna av en sådan åtgärd. Denna pro-

paganda, som haft en viss framgång bland de bättre ställda skikten inom veckopremieklientelet, hade emellertid visat sig praktiskt taget verkningslös i fråga om de sämst ställda försäkringstagarna. Vad anginge de ekonomiskt mera välställda befolkningsskikten inom folkförsäkringen delade Trygg den uppfattningen, att veckopremiesystemet minskat i betydelse och att utvecklingen mot längre betalningsterminer här borde stimuleras. Tryggs nyanskaffningssiffror för de senare åren visade också starkt minskad frekvens inom veckopremieavdelningen.

Vad från Tryggs sida sålunda anförts aktualiserar ett annat problem. De personer, för vilka — enligt Tryggs uppfattning — veckopremier utgöra enda möjliga betalningsformen, torde i betydande utsträckning representera sådana samhällsgrupper, som äro beroende av det allmännas hjälpverksamhet i olika former. Det kan sättas i fråga, huruvida dessa personer överhuvud taget böra tillföras det enskilda försäkringsväsendets klientel. Medel som härröra från den sociala understödsverksamheten torde icke vara avsedda för finansiering av livförsäkringsskydd genom en enskild försäkringsinrättning, särskilt icke i fall då försäkringens art medför höga kostnader.

Inom utredningen har den meningen vunnit en allmän anslutning, att eftersom veckopremiesystemet ställer sig oekonomiskt för den enskilde försäkringstagaren, systemet bör strängt begränsas till de fall, där detsamma fyller ett verkligt behov. Detta behov måste för närvarande bedömas såsom ringa. Även om den konjunkturförsämring, som kan väntas följa i det senaste världskrigets spår, möjligen tillfälligt vidgar området för systemets berättigande, måste densamma, sett ur en vidare synvinkel, ställas på avskrivning. Från det allmännas sida sett torde knäsättandet i lagen av den s. k. skälighetsgrundsatsen i förening med tillsynsmyndighetens allmänna befogenheter utgöra tillräcklig garanti för en sund utveckling på detta område. Tillämpandet av ett rabattsystem eller någon liknande anordning vid betalning av flera premier på en gång utgör enligt utredningens mening en direkt konsekvens av skälighetsprincipen. I detta sammanhang må vidare framhållas, att omkostnadsbelastningen för veckopremierna synes vara högre än nödvändigt, varför en reduktion av denna belastning beträffande nya försäkringar torde böra krävas. Man har anledning räkna med att detta förhållande skall medföra minskad frekvens av veckopremier i anskaffningen. De ekonomiska återverkningarna härav för bolagets anställda torde sakna praktisk betydelse, alldenstund existensen av ett omfattande veckopremiebestånd medför, att återverkningarna endast långsamt komma att göra sig gällande. Slutligen bör anmärkas, att vad ovan anförts beträffande rabatt vid erläggande av flera veckopremier på en gång gäller även i fråga om månadspremierna.

Sedan ovanstående utformats har utredningen från Trygg erhållit ett meddelande av innehåll, att anskaffningen av försäkringar med veckopremie skall upphöra från och med den 1 januari 1946. Såsom motiv för denna åtgärd anförde Trygg följande.

Anskaffningen av försäkringar med veckopremier har under senare år starkt avtagit och utgjorde för år 1944 endast ca 5 % av anstaltens totala anskaffning. Sam-

tidigt härmed har ett mycket stort antal försäkringstagare med veckopremier sökt övergång till längre betalningsterminer.

Denna utveckling tyder enligt anstaltens uppfattning på att det numera finnes endast ett relativt fåtal personer, som för sitt försäkringsskydd äro hänvisade till veckopremien som betalningsform.

Gentemot det behov, som — om än i minskad omfattning — sålunda fortfarande synes föreligga, måste vägas de olägenheter, som behäfta veckopremierörelsen. Dessa äro framför allt följande.

Försäkringar med veckopremier äro en relativt dyrbar försäkringsform, och det har från många håll med skärpa framhållits, att det är olämpligt, att de ekonomiskt svagaste i samhället skola behöva betala ett så högt pris för sitt försäkringsskydd.

För försäkringsgivaren medför veckopremien en mycket tung arbetsadministration såväl på huvudkontoret som i fältet, vilket bl. a. innebär, att allt rationaliseringsarbete blir svårhanterligt. En veckopremieaffär som Tryggs, som utgör endast en mindre del av rörelsen, influerar dessutom ofrånkomligt rörelsen i sin helhet i omkostnadsfördyrande riktning och försvårar därigenom anstaltens möjligheter att anpassa sig efter en lägre omkostnadsnivå.

Det har synts anstalten, att de olägenheter, som äro förknippade med ett fortsatt drivande av försäkringar med veckopremier, måste tillmätas större tyngd än det relativt ringa behov för denna försäkringsform, som ännu föreligger.

Medelförsäkringssumman. Det ligger i sakens natur att medelförsäkringssumman är icke oväsentligt lägre inom liten än inom stor försäkring. Huru förhållandena i detta avseende hava utvecklats framgår av tabellerna 11 och 13. Såsom betecknande för folkförsäkringen har framhållits den låga utbetalningsåldern. Ju lägre utbetalningsåldern är, ju mera sparbetonad är försäkringen. Ju högre utbetalningsåldern väljes, desto större betydelse kommer försäkringen att få såsom dödsfallsskydd; försäkringen blir mera protektiv. Om en person i 20-årsåldern tecknar en försäkring av sådan art att försäkringssumman skall utbetalas vid dödsfall, dock senast vid exempelvis 45 år, är det uppenbart att risken för dödsfall under försäkringstiden är ringa i förhållande till det fall att försäkringen skall gälla livet ut.

En undersökning, som på sin tid verkställdes på uppdrag av 1928 års pensionsförsäkringskommitté (SOU 1932: 36 s. 117), gav vid handen, att de kapitalförsäkringar å ett liv (ca 88 000), som år 1926 anskaffades inom folkförsäkringen, fördelade sig efter utbetalningsålder på följande sätt.

Utbetalningsålder högst	Procentuell fördelning. Kumulerade siffror.
40	8·2
45	28·3
50	56·8
55	74·0
60	87·9
65	93·0
80	94·2
90	100·0

De låga utbetalningsåldrarna äro här mycket starkt företrädda. Åldrarna 50 år och därunder representera sålunda icke mindre än 57 % av hela nyanskaffningen.

Under 1930-talet ha folkförsäkringsbolagen genom olika åtgärder sökt påverka anskaffningen i riktning mot ökad protektivitet. Det är av vikt att denna fråga ägnas oavlåtlig uppmärksamhet. För att närmare undersöka hur utvecklingen bland annat i nu berörda avseende gestaltat sig har utredningen från de olika bolagen införskaffat vissa uppgifter rörande nyanskaffningen under vart och ett av åren 1929, 1934, 1939 och 1942, därvid man dock inskränkt sig till nyanskaffningen under februari och mars månader. I *tab. 14* ha sammanställts vissa resultat av denna undersökning, ägnade att närmare belysa förändringen av kapitalutbetalningsåldern och försäkringstidens längd. En mera fullständig redogörelse för undersökningen återfinnes i *Bilaga 1.*

Tab. 14. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en persons liv med utbetalningsålder mindre än 85 år. Nyanskaffning under februari och mars åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

n = antalet försäkringar, s = genomsnittlig försäkringssumma i tkr., x = genomsnittlig inträdesålder, z = genomsnittlig kapitalutbetalningsålder.

		1929	1934	1939	1942
Stor försäkring	n	5 570	5 872	5 466	6 079
	s	2·56	2·30	2·20	2·54
	x	25·10	25·36	25·37	25·88
	z	54·23	54·71	56·39	56·77
	z—x	29·13	29·35	31·02	30·89
Folkförsäkring exkl. veckopremier	n	10 451	14 251	15 495	14 887
	s	1·16	1.10	1·18	1·25
	x	23·21	23·60	23·85	24·30
	z	50·75	52·42	54·53	55·19
	z—x	27·54	28·82	30·68	30·89
Försäkring med veckopremier	n	2 080	1 960	1 298	1 393
	s	0·76	0·77	0·84	0·74
	x	24·43	26·48	26·91	26·20
	z	49·97	52·54	56·49	57·07
	z—x	25·54	26·06	29·58	30·87

Beträffande protektiviteten ger undersökningen vid handen, att utvecklingen under perioden gått i riktning mot mera riskbetonade försäkringar. Denna utveckling är starkast markerad i fråga om försäkring mot veckopremier; i andra rummet kommer övrig folkförsäkring och sist storförsäkringen. Vad förstnämnda kategori beträffar förklaras utvecklingen delvis av en under år 1938 företagen tariffändring, därvid vissa låga utbetalningsåldrar uteslötos ur tariffen för veckopremieförsäkringen. Medan slutåldern från 1929 till 1942 stigit, ifråga om veckopremierna från cirka 50 till 57 år, har slutåldern för folkförsäkringen i övrigt stigit från 50 till 55 år och för stor försäkring från 54 till 57 år. Den genomsnittliga försäkringstiden har under samma period ökat, för veckopremieförsäkring från 26 till 31, för annan folkförsäkring från 27 till 31 år och för stor försäkring från 29 till 31 år. Man kan sålunda säga, att skillnaden i nu berört avseende mellan de tre försäkringsgrupperna försvunnit. Tages hänsyn även till de rena livförsäkringarna (utbetalningsåldern 85 och 90 år) gestalta sig förhållandena något

annorlunda. Här uppvisar storförsäkringen icke någon utvecklingstendens till ökad protektivitet, medan i fråga om folkförsäkringen den nämnda utvecklingstendensen kvarstår ehuru mindre utpräglad.

Medtages även den av storförsäkringsbolagen meddelade inkomstförsäkringen, där försäkringssumman utbetalas i rater under loppet av 20 år, förskjutes tyngdpunkten något i riktning mot större protektivitet, om man tar hänsyn till utträdesåldern. Inträdesåldern är däremot cirka 10 år högre än vid den blandade liv- och kapitalförsäkringen. Antalet inkomstförsäkringar har, såsom följande tablå utvisar, varit relativt begränsat, även om den genomsnittliga försäkringssumman varit betydande. På grund av den obetydliga anskaffningen under år 1929, har detta år icke medtagits i tablån.

Nyanskaffning av inkomstförsäkring under februari och mars åren 1934, 1939 och 1942

		1934	1939	1942
Stor försäkring	n	425	228	409
	s	18·9	18·5	21·5
	x	36·1	35·1	37·7
	z	59·5	61·3	61·7
	z—x	23·4	26·2	24·0

Den i tab. 14 iakttagna förskjutningen mot längre försäkringstider visar sig stå i nära samband med inträdesåldern. För samma material som ingår i nämnda tabell har man härvid erhållit följande siffror.

Den genomsnittliga försäkringstidens förlängning för olika inträdesåldrar från år 1929 till år 1942.

Inträdesålder År	Stor försäkring År	Folkförsäkring exkl. veckopremier År	Veckopremier År
10—15	+ 2·6	+ 5·0	+ 11·1
20—25	+ 2·7	+ 3·9	+ 7·2
30—35	+ 1·7	+ 3·1	+ 3·1
40—45	— 0·6	+ 1·5	— 1·4

Som synes har folkförsäkring exkl. veckopremier för alla inträdesåldrar utvecklat sig i alltmera protektiv riktning, medan storförsäkringen och framför allt försäkring med veckopremier visar ett olika förlopp för lägre och högre inträdesåldrar. Utvecklingen beträffande veckopremieförsäkringen sammanhänger med den ovannämnda tariffändringen.

7. Premienivå och omkostnadsbelastning.

På grund av förhållanden, som i det föregående närmare angivits, är premienivån inom folkförsäkringen högre än inom stor försäkring. För att närmare belysa skillnaden mellan de båda premienivåerna har i *tab. 15* angivits premien enligt nuvarande grunder för en blandad liv- och kapitalförsäkring

pr 1 000 kronor för en inträdesålder av 25 år och en kapitalutbetalningsålder av 55 år med premiebetalning under hela försäkringstiden. Folkförsäkringspremien har härvid minskats med tilläggspremien för den obligatoriska premiebefrielseförsäkring, som ingår i folkförsäkringens prestationer men icke i storförsäkringens. Den valda inträdes- och utbetalningsåldern motsvarar i stort sett genomsnittsförhållandena i fråga om den nuvarande anskaffningen. Ur tabellen framgår huru premien är uppbyggd av en säkerhetsbelastad nettopremie, i vilken inräknats tillägg för ränteförlust vid terminsbetalning, samt omkostnadsbelastningar för anskaffning, premieuppbörd och löpande kostnader. Vid uppdelning av omkostnadsbelastningen mellan kostnaden för uppbörd och löpande kostnader ha tillämpats de principer, för vilka redogöres å s. 129. Uppgifterna avse såväl helårs-, halvårs- och kvartals- som månadsbetalning. Dessutom har beträffande folkförsäkring även uppgift om veckopremierna och däri ingående belastningar lämnats.

Samtliga premieuppgifter avse summan av de på året belöpande terminspremierna. Genom att jämföra denna summa för olika premieterminer dels inom stor försäkring dels inom folkförsäkring erhåller man en bild av den fördyring, som betalningen på kortare terminer medför inom de båda försäkringsgrenarna. Såsom synes medför inom storförsäkringen övergång från helårs- till halvårsbetalning en ökning av den på året belöpande premien med 0,92 kronor eller 3 %, medan övergång från halvårs- till kvartalsbetalning eller från kvartals- till månadsbetalning medför en ökning av endast 1 %. Anledningen till denna ojämnhet i terminsbelastningen är att söka i det förhållandet, att man velat ha en enkel regel för angivandet av halvårs-, kvartals- och månadspremien, om helårspremien är känd, och att man därvid avvägt de olika premienivåerna på sådant sätt att 2 halvårspremier överskjuta årspremien med 3 %, 4 kvartalspremier med 4 % och 12 månadspremier med 5 %.

Tab. 15. Premien för en blandad liv- och kapitalförsäkring på 1 000 kronor.
Inträdesålder = 25 år. Försäkringstid = premiebetalningstid = 30 år.

Antal terminer per år	Summa terminspremier belöpande på 1 år	Säkerhetsbelastad nettopremie	Omkostnadsbelastning för			Summa omkostnadsbelastning	Omkostnadsbelastning i % av bruttoterminspremien
			anskaffning	premieuppbörd	övrig förvaltning		
			Stor försäkring				
1	30·94	26·31	1·91	0·95	1·77	4·63	15·0
2	31·86	26·49	1·91	1·69	1·77	5·37	16·9
4	32·16	26·52	1·91	1·91	1·77	5·59	17·4
12	32·52	26·63	1·91	2·21	1·77	5·89	18·1
			Folkförsäkring				
1	32·80	26·98	1·95	1·10	2·77	5·82	17·7
2	33·52	27·17	1·95	1·63	2·77	6·35	18·9
4	33·81	27·26	1·95	1·83	2·77	6·55	19·4
12	35·57	27·32	1·95	3·53	2·77	8·25	23·2
52	41·57	27·35	1·95	9·50	2·77	14·22	34·2

En jämförelse mellan folkförsäkringens och storförsäkringens premienivå ger vid handen, att den förra överskjuter den senare vid helårs-, halvårs-, kvartals- och månadsbetalning med resp. 6,0, 5,2, 5,1 och 9,4 %.

Att månadspremien inom folkförsäkringen är särskilt stor i förhållande till månadspremien inom stor försäkring beror huvudsakligen därpå, att terminsbelastningen för storförsäkringens månadspremie, såsom redan framhållits, är relativt obetydlig. Anledningen härtill är, att månadspremier inom storförsäkringen förekomma praktiskt taget uteslutande för grupper av anställda för vilka premierna inkasseras på ett sätt, som icke motiverar den högre belastningen för uppbördskostnader. Bortser man från månadspremier, ligger folkförsäkringens premienivå mellan 5 och 6 % över storförsäkringens. Av denna premieskillnad belöper emellertid ca 2,5 % på folkförsäkringens större säkerhetsbelastning i fråga om dödligheten, vilken i betraktande av senare års erfarenhet icke längre kan anses motiverad.

För jämförelse i stora drag mellan dödligheten inom stor och liten försäkring har gjorts en sammanställning från aktuariernas uppgifter rörande dödligheten inom de delar av försäkringsbestånden, för vilka samma dödlighetstabell, nämligen D 37, tillämpats. Uppgifterna omfatta de årgångar, som framgå ur följande tablå, i vilken angivits dels den enligt nämnda dödlighetstabell beräknade, dels den utbetalda risksumman.

Beräknad och utbetald risksumma i 1 000-tals kronor. D 37.

År	Stor försäkring			Liten försäkring		
	Beräknad	Utbetald	Utbetald i % av beräknad	Beräknad	Utbetald	Utbetald i % av beräknad
1936				1 616	952	59
1937	7 173	4 673	65	2 796	1 664	60
1938	14 317	9 393	66	2 976	1 711	57
1939	15 851	10 903	69	3 372	1 654	49
1940	15 908	12 809	81	3 766	1 825	48
1941	20 096	13 394	67	4 146	2 027	49
1942	21 357	11 473	54	4 458	1 718	39
1943	23 305	11 773	51	4 505	1 918	43
Tillsammans	**118 007**	**74 418**	**63**	**27 635**	**13 469**	**49**

Såsom framgår av tablån har den verkliga dödsfallskostnaden inom stor försäkring under den period uppgifterna avse utgjort 63 % av den beräknade. För folkförsäkringen är motsvarande procenttal 49. Då materialet icke är fördelat efter ålder, tillåta de erhållna siffrorna icke några slutsatser beträffande dödlighetsförhållandena inom olika åldrar. Kännedom härom är emellertid nödvändig för bedömande av huruvida olika dödlighetsantaganden kunna anses motiverade inom stor och liten försäkring. En sänkning av den säkerhetsbelastade nettopremien inom folkförsäkringen till samma nivå som inom storförsäkringen synes emellertid kunna genomföras. Sker detta, kom-

mer folkförsäkringens premienivå att ligga omkring 3 % över storförsäkringens nivå. Denna skillnad torde icke a priori kunna betraktas såsom betydande med hänsyn till de mindre försäkringsbeloppen och den mera omfattande kundtjänsten inom folkförsäkringen. Då härtill kommer, att den nu tillämpade dödlighetstabellen synes innebära en större säkerhetsmarginal för folkförsäkringen än för storförsäkringen, bör övervägas, huruvida icke en ytterligare sänkning av nettopremienivån inom folkförsäkringen skulle kunna företagas. För belysning av denna fråga kräves självfallet en undersökning även beträffande spörsmålet huruvida den nuvarande omkostnadsramen i grunderna kan anses lämpligt avvägd. Utredningen återkommer senare härtill.

Den i tab. 15 gjorda siffersammanställningen tillåter även en jämförelse mellan veckopremien i förhållande till premierna för övriga terminer. Den stora skillnaden mellan veckopremien och månadspremien beror som synes så gott som uteslutande av den stora belastningen för premieuppbördskostnaden, vilken utgör icke mindre än 9,50 kronor i fråga om veckopremien mot 3,53 kronor i de på året belöpande månadspremierna. Det förtjänar även att framhållas, att omkostnadsbelastningen i folkförsäkringspremien stiger vid övergång från helårs- till månadsbetalning från cirka 18 till 23 % av terminspremien men till omkring 34 % vid veckobetalning.

Ovan omnämnda förhållanden och därav föranledda synpunkter ansluta sig till de nu tillämpade premierna och däri ingående omkostnadsbelastningar. Det är emellertid av särskilt intresse att se i vad mån de verkliga kostnaderna överensstämma med de beräknade. Till belysning härav kunna tjäna de redogörelser för det ekonomiska förloppet av verksamheten, som livbolagens aktuarier ha att avgiva till försäkringsinspektionen.

Omkostnadsbelastningen enligt 1938 års grunder består dels av ett procentuellt tillägg till premien, dels av en ökning av dödlighetsintensiteten med visst konstant belopp och en minskning av ränteintensiteten med samma belopp enligt följande tablå.

Belastning för:	Tillägg i procent av försäkringspremien		Ökning av dödlighets- och minskning av ränteintensiteten	
	Stor försäkr.	Folkförs.	Stor försäkr.	Folkförs.
Anskaffningskostnader	2	2	0·0013	0·0013
Övriga kostnader	4	5·8575	0·0015	0·0025
Summa	6	7·8575	0·0028	0·0038

För att åstadkomma enhetlighet vid jämförelsen mellan de verkliga omkostnaderna och de enligt gällande grunder (1938 års premiegrunder) beräknade har en viss överarbetning av aktuariernas redogörelser verkställts i överensstämmelse med anvisningar som försäkringsutredningen utfärdat. Enligt dessa anvisningar skulle anskaffningskostnaden för kapitalförsäkring för dödsfall (hit räknas även inkomstförsäkring) beräknas oberoende av antalet liv såsom kapitalvärdet vid försäkringens början av 2 % av premien och

1,3 ‰ av försäkringssumman, varvid kapitalvärdena beräknas med användning av livräntevärden med samma belastning, som tillämpats vid premieberäkningen. Den i kapitalvärdet av annuiteter ingående belastningen skulle icke medtagas. Hänsyn till annullationsförlust skulle tagas på så sätt att de beräknade anskaffningskostnaderna minskades med 2 % av utan vederlag annullerad försäkringssumma. Såsom löpande förvaltningskostnader skulle antagas en utbetalningskostnad av 1 % av utbetalade belopp jämte en dödlighets- och räntebelastning av 0,0015 för stor försäkring och 0,0025 för liten försäkring, varvid för kapitalförsäkring för dödsfall belastningen beräknas endast för förstförsäkrad person.

Såsom uppbördskostnad skulle räknas vad som återstår av den procentuella belastningen, sedan vad som därav avser anskaffningskostnad och utbetalningskostnad frånräknats, jämte den del av den särskilda terminspremiebelastningen, som ej åtgår för täckandet av ränteförlust. Vidare skulle iakttagas att de beräknade omkostnaderna för folkförsäkringen bestämdes utan hänsyn till att Kungl. Maj:t under en övergångstid medgivit vissa bolag en något vidare omkostnadsram.

Oaktat omkostnadsantagandena i 1938 års grunder skilja endast mellan anskaffnings- och övriga kostnader, har vid den nu genomförda jämförelsen uppdelning på anskaffnings-, premieuppbörds- och löpande kostnader tillämpats.

Tab. 16. Jämförelse mellan livförsäkringsbolagens beräknade och verkliga omkostnader år 1943.

	Stor försäkring		Folkförsäkring exkl. veckopremier		Veckopremier	
	Beräknad kostnad tkr.	Verklig kostnad tkr.	Beräknad kostnad tkr.	Verklig kostnad tkr.	Beräknad kostnad tkr.	Verklig kostnad tkr.
Anskaffningskostnader ..	14 009	13 140	9 030	9 824	327	491
Uppbördskostnader	5 468	3 316	4 693	6 427	1 597	1 804
Övriga kostnader	6 808	5 595	5 103	3 039	488	575
Tillsammans	**26 285**	**22 051**	**18 826**	**19 290**	**2 412**	**2 870**
	Relativa tal					
Anskaffningskostnader ..	100·0	93·8	100·0	108·8	100·0	150·2
Uppbörds- och övriga kostnader	100·0	72·6	100·0	96·6	100·0	114·1
Tillsammans	**100·0**	**83·9**	**100·0**	**102·5**	**100·0**	**119·0**

Resultatet av den verkställda överarbetningen av aktuariernas uppgifter har sammanställts i *tab. 16*. I denna tabell har folkförsäkringen genomgående hållits skild från storförsäkringen. Även för de bolag, som driva stor och liten försäkring, har det på grund av de mera fullständiga uppgifter, som aktuari-

erna fr. o. m. år 1943 haft att lämna, varit möjligt att redovisa de båda försäkringsgrenarna var för sig. I tabellen hava icke medtagits SPP, Änke- och pupillkassan samt Pensionskassan i Göteborg. Icke heller har Liv-Victoria, som delvis upphört med sin verksamhet, Liv-Göta, som nyligen börjat och Järnvägsmännens livförsäkringsbolag, som intager en särställning, medtagits i tabellen.

Såsom synes uppgingo storförsäkringens totala verkliga kostnader år 1943 till endast cirka 84 % av de enligt grunderna tillåtna, motsvarande ett överskott på omkostnadsantagandena av cirka 4,2 miljoner kronor. Annorlunda gestalta sig förhållandena inom folkförsäkringen. Om man bortser från veckopremieförsäkringen, uppvisar folkförsäkringen i övrigt en total omkostnad, som med 3 % överstiger den beräknade. För närvarande är sålunda omkostnadsramen inom den vanliga folkförsäkringen ansträngd. Ännu mera pressad är situationen inom veckopremieförsäkringen, där omkostnadsramen i fråga om anskaffning överskridits med icke mindre än 50 % samt i fråga om uppbörd och löpande förvaltning med 14 %.

Till de förhållanden, om vilka här erinrats, måste skälig hänsyn tagas, då det gäller att bedöma, huruvida en sänkning av premienivån inom folkförsäkringen skall kunna åstadkommas. Den säkerhetsmarginal beträffande omkostnadsramen, varöver storförsäkringen förfogar, saknas för närvarande inom folkförsäkringen såsom helhet betraktad. Det har tydligen under de senaste årens ekonomiska utveckling varit lättare att hålla storförsäkringens omkostnader inom den antagna omkostnadsramen än folkförsäkringens.

Det synes lämpligt att för såväl storförsäkringen som folkförsäkringen ställa de verkliga omkostnaderna i relation även till omfattningen av de olika förvaltningsuppgifterna. En sådan sammanställning finnes återgiven i *tab. 17*, där anskaffningskostnaden för kapitalförsäkring ställts i relation till beloppet av nytecknad kapitalförsäkring med avdrag för underlåten inlösen av försäkringsbrev, premieuppbördskostnaden till det inkasserade premiebeloppet med avdrag för engångspremie samt övriga kostnader till den genomsnittliga storleken av försäkringsbeståndet under året. Gången i de erhållna relationstalen är av intresse. Den mest utpräglade skillnaden mellan stor försäkring, folkförsäkring exkl. veckopremie och veckopremieförsäkringen gör sig gällande i fråga om premieuppbördskostnaden, som inom den vanliga folkförsäkringen är mer än fyra gånger så stora som inom storförsäkringen. För veckopremieförsäkringens vidkommande kräver uppbörden för närvarande omkring en fjärdedel av den inkasserade premien. Vad övriga omkostnader angår äro dessa för veckopremieförsäkringen dubbelt så stora som för folkförsäkringen i övrigt. De höga uppbördskostnaderna inom folkförsäkringen föranledas i huvudsak dels av de korta betalningsterminerna, dels av den personliga uppbörden. Ju kortare betalningsterminerna äro, ju mindre bli också de belopp, som varje gång skola inkasseras. Då varje inkassering drar vissa kostnader, som äro oberoende av det inkasserade beloppets storlek, bli kostnaderna direkt beroende av antalet inkasseringstillfällen under året; de bli också procentuellt större ju mindre den inkasserade premien är.

Tab. 17. Omkostnadskvoter inom livförsäkringen år 1943.

Anskaffningskostnader.

	Anskaffningskostnad för kapitalförsäkring tkr. A	Direkt tecknad kapitalförsäkring med avdrag för underlåten inlösen av försäkringsbrev mkr. B	Omkostnadskvot A i ‰ av B
Stor försäkring	12 186	363 403	33·5
Folkförs. exkl. veckopremier	9 820	221 353	44·4
Försäkring med veckopremier	491	8 807	55·8

Premieuppbördskostnader.

	Premieuppbördskostnad tkr. A	Total direktpremie med avdrag för engångspremie tkr. B	Omkostnadskvot A i % av B
Stor försäkring	3 316	144 678	2·29
Folkförs. exkl. veckopremier	6 405	64 269	9·97
Försäkring med veckopremier	1 804	7 438	24·25

Övriga kostnader.

	Övriga omkostnader tkr. A	Medelförsäkringsbestånd mkr. B	Omkostnadskvot A i ‰ av B
Stor försäkring	5 595	4 176	1·34
Folkförs. exkl. veckopremier	3 039	1 931	1·57
Försäkring med veckopremier	575	180	3·19

Då under senare år inkassering genom postgiro uppgivits ha kommit till användning i ökad omfattning även inom folkförsäkringen, har utredningen, för närmare belysning av frågan, från de olika folkförsäkringsbolagen infordrat särskilda uppgifter härutinnan. Följande sammanställning visar, huru stor del av den totala premieinkomsten under vart och ett av åren 1940—1944 som varit föremål för central inkassering, till huvudsaklig del genom postgiro.

Central inkassering i procent av hela premieinkomsten.

År	De Förenade	Balder	Trygg	Framtiden	Folket
1940	16·4	5·2	0·9	5·1	3·4
1941	17·6	6·3	0·9	6·1	4·3
1942	19·5	7·7	0·9	6·7	4·2
1943	20·5	6·8	1·1	7·5	4·9
1944	21·1	6·5	4·0	8·2	5·8

De återgivna procenttalen hänföra sig uteslutande till de olika bolagens folkförsäkringsverksamhet utom i fråga om Folket, där siffrorna avse även den av Folket bedrivna storförsäkringen.

Ett av bolagen anför i sin redogörelse till försäkringsutredningen för bolagets uppbördsförhållanden, att den av postverket under år 1943 företagna ändringen av portosatserna förhindrat en större ökning av postgiroinkasseringen. Då utsändandet av ett postgiroinbetalningskort numera betingar ett postporto av 20 öre i stället för tidigare 4 öre, medför detta enligt bolaget, att en långterminspremie inom folkförsäkringsavdelningen måste uppgå till minst 14 kronor och en månadspremie till minst 6,50 kronor, för att inkassokostnaden, med fritt porto för försäkringstagaren, ej skall bliva högre än inkassoersättningen till bolagets ombud. Då bolagets medelpremie icke uppgår till ovannämnda belopp, medför övergång till postgiroinkassering en högre inkassokostnad än vid personlig inkassering.

Nu nämnda förhållande medför, att inbetalning genom postgiro mera lämpar sig för de längre premiebetalningsterminerna än för de kortare. Ett av bolagen, De Förenade, har lämnat detaljerade siffror rörande inkassometoden för varje särskild premietermin, av vilka för år 1944 framgår att av helårspremier 82 %, av halvårspremier 78 %, av kvartalspremier 49 % men av månadspremier endast 2 % inkasseras genom postgiro.

En uppdelning mellan å ena sidan månadsbetalning och å andra sidan längre terminer ger följande resultat beträffande omfattningen av den centrala inkasseringen. Ur tablån framgår bland annat att de olika bolagen beträffande inkassots organisation förete betydande olikheter.

Central inkassering i procent av hela premieinkomsten år 1944.

Termin	De Förenade	Balder	Trygg	Framtiden	Folket
Månad	1·7	5·7	0·4	1·9	0·0
Längre terminer	53·8	6·9	7·0	18·0	5·8

De i *tab. 17* angivna relationstalen äro genomsnittstal för de livförsäkringsbolag som medtagits i undersökningen. Sinsemellan förete de olika bolagen betydande olikheter. För att ge en föreställning om dessa variationer har man, såväl beträffande verkliga som beräknade kostnader, i *tab. 18* gjort en sammanställning av omkostnadskvoterna för varje särskilt bolag, vilka i tabellen ordnats efter anskaffningskostnadens storlek. Därjämte har i tabellen angivits den verkliga kostnaden i procent av omkostnadsbelastningen.

Tabellen ger vid handen, att de särskilda omkostnadskvoterna förete betydande olikheter för olika bolag. Det kan förtjäna framhållas, att bolag, som uppvisa exempelvis låga anskaffningskostnader, icke förete någon utpräglad tendens till låga kostnader av annat slag. Icke heller synes, om man bortser från ett par extrema fall, något närmare samband mellan storleken av uppbörds- och övriga kostnader existera. Då siffrorna hänföra sig till endast ett års erfarenhet är det uppenbart, att tillfälligheter kunna i viss mån prägla

Tab. 18. Omkostnadskvoter m. m. för olika livförsäkringsbolag år 1943.

Bolag	Verkliga omkostnader			Omkostnadsbelastning för			Verklig kostnad i % av omkostnadsbelastning för		
	Anskaffning	Premieuppbörd	Övrigt	anskaffning	löpande omkostnader uttagen i förhållande till		anskaffning	löpande förvaltning	Tillsammans
					premien	försäkr.-summan			
	‰	%	‰	‰	%	‰			
Stor försäkring									
1	47·0	5·08	1·76	39·9	4·52	1·60	118	111	115
2	37·8	1·90	1·50	36·6	4·40	1·68	103	69	86
3	37·7	6·12	0·60	35·0	4·10	1·49	108	92	101
4	36·7	3·01	1·47	36·3	3·87	1·61	101	86	92
5	35·4	3·21	1·15	38·1	3·97	1·70	93	73	83
6	34·3	3·24	1·82	36·1	3·43	1·64	95	104	99
7	33·8	3·77	1·16	36·1	4·48	1·62	94	78	87
8	33·2	0·43	1·13	33·5	3·56	1·60	99	44	74
9	32·9	2·74	1·70	34·2	4·09	1·68	96	86	91
10	32·9	2·56	1·47	36·1	3·57	1·66	91	81	86
11	31·8	2·53	1·36	37·6	3·82	1·68	85	74	80
12	30·9	3·49	1·31	35·7	4·70	1·56	87	79	82
13	29·9	1·83	1·22	36·2	3·42	1·60	83	66	75
14	23·9	1·61	0·97	36·3	3·08	1·38	66	60	65
Medeltal	**33·5**	**2·29**	**1·34**	**35·8**	**3·78**	**1·63**	**94**	**73**	**84**
Folkförsäkring exkl. veckopremier									
A	47·8	11·28	1·94	41·1	6·03	2·65	116	122	119
B	45·8	12·55	1·58	36·4	6·23	2·50	126	127	126
C	45·7	9·51	1·86	41·5	8·73	2·47	110	92	100
D	42·3	6·40	1·11	41·6	6·77	2·68	102	66	83
E	40·5	11·20	1·26	40·6	7·51	2·70	100	96	98
Medeltal	**44·4**	**9·97**	**1·57**	**40·8**	**7·30**	**2·64**	**109**	**97**	**102**
Veckopremieförsäkring									
	55·8	**24·25**	**3·20**	**37·2**	**21·47**	**2·71**	**150**	**114**	**119**

materialet. För ett bolag, som det år siffrorna avse, anslog ett relativt stort engångsbelopp för pensioneringsändamål, ha omkostnadssatserna beräknats efter avdrag av denna utgift. — I fråga om premieuppbördskostnadernas storlek torde denna till viss del bero av i vilken utsträckning bolagen använda postgiro för premieuppbörden. Bolaget nr 8 med en kostnadssats för uppbörden av endast 0,43 % av premier är ett bolag med hög medelförsäkringssumma och därför hög medelpremie samt med all uppbörd ordnad via postgiro. De båda extremt stora kostnadssatserna 5,08 och 6,12 % tillhöra två bolag, som jämte folkförsäkring även driva stor försäkring, för vilken premiebetalningen i större utsträckning än inom övriga bolags storförsäkring synes vara förskjuten till kortare terminer och för vilken i betydande utsträckning folkförsäkringens dyrare inkassosystem tillämpas. För det ena av dessa, nr 3, kompenseras de höga uppbördskostnaderna och även de relativt höga anskaffningskostnaderna i huvudsak genom mycket låga övriga kostnader. —

Vad övriga omkostnader beträffa, kan det vara av intresse att i detta sammanhang erinra om en genom försäkringsutredningens försorg verkställd undersökning rörande de olika livförsäkringsbolagens lönekostnader för den centrala förvaltningen (se *Bilaga 4*). Ett resultat av undersökningen framgår av följande tablå.

Medelförsäkringssumma i kronor	Antal bolag	Central lönekostnad	
		per försäkring kr.	per 1 000 kronors försäkringssumma kr.
Under 2 000.....	7	2·00	1·64
2 000—4 000.....	4	4·40	1·46
4 000—6 000.....	3	7·30	1·29

Gruppen med lägsta medelförsäkringssumman representeras huvudsakligen av bolag, som driva folkförsäkring med eller utan storförsäkring, under det att de övriga grupperna utgöras av storförsäkringsbolag. Tablån ger vid handen, att den centrala lönekostnaden, i promille av försäkringssumman, är större ju mindre medelförsäkringssumman är — ett förhållande som synes fullt naturligt. Däremot kan den starka stegringen i fråga om central lönekostnad per försäkring med stigande medelförsäkringssumma vara ägnad att förvåna. Förmodligen torde den till huvudsaklig del kunna förklaras av den större standardisering, som präglar folkförsäkringen, men torde även bero därpå, att de större försäkringarna inom stor försäkring kräva ett mera omfattande förvaltningsarbete än de mindre.

Då det gäller frågor rörande omkostnadsbelastningen inom folkförsäkringen bör man icke bortse ifrån att av kostnaderna för den vanliga folkförsäkringen kommo, såsom framgår av tab. 16, över 16 miljoner kronor på anskaffning och uppbörd och 3 miljoner kronor på övriga arbetsuppgifter. Ett väsentligt förbilligande av folkförsäkringens omkostnader kan därför endast ske genom ett förbilligande av anskaffnings- och uppbördsarbetet.

Ett spörsmål, som i detta sammanhang förtjänar att uppmärksammas, är frågan om en eventuell utjämning av kostnaderna mellan stor och liten försäkring. Som allmän regel har hittills den principen tillämpats, att varje försäkringsgren bör bära sina egna kostnader. Försäkringsinspektionen har sålunda ansett sig böra tillse, att icke den ena verksamhetsgrenen subventionerar den andra. I de fall Kungl. Maj:t för en försäkringsgren fastställt en viss omkostnadsmarginal, har detta ansetts innebära ett krav från det allmännas sida att den fastställda ramen icke bör överskridas. Under överläggningarna inom försäkringsutredningen har emellertid ifrågasatts, huruvida icke folkförsäkringens större omkostnader lämpligen borde slås ut på all livförsäkring, varigenom belastningen på folkförsäkringen skulle bli mindre, samtidigt med att storförsäkringens omkostnadsbelastning skulle

komma att ökas i motsvarande grad. Härvid har dock icke ifrågasatts att försäkringstagare, som föredraga att betala premie för ett år i taget, skola belastas med kostnader för det merarbete, som andra försäkringstagare förorsaka genom betalning på kortare terminer. Man kan nämligen inte försvara, att en försäkringstagare, som genom en sparsam hushållning är i stånd att betala premie för en längre period och därigenom minska kostnaderna för sin försäkring, skall betala för det merarbete, som andra försäkringstagares korta betalningsterminer ge upphov till. Det är vidare känt att inom storförsäkringen de kostnader, som behöva nedläggas på anskaffningsverksamheten, äro högre vid kapitalförsäkring för dödsfall än vid vissa viktiga slag av ränteförsäkring. Att under sådana förhållanden belasta priset för ränteförsäkring med omkostnadstillägg, avsett att finansiera viss del av kapitalförsäkringens omkostnader, kan icke anses skäligt. Det finns sålunda omkostnadsposter, som icke böra utjämnas mellan försäkringstagarna ens inom samma försäkringsgren. Kostnader av denna art synas därför icke heller rimligen kunna utjämnas mellan olika försäkringsgrenar.

Vid bedömandet av den föreliggande frågan måste man hålla i minnet, att den största olikheten i omkostnadshänseende mellan stor försäkring och folkförsäkring hänför sig till kostnaderna för premieuppbörden. Då emellertid betydligt mer än hälften av denna omkostnadsdifferens utgöres av uppbördskostnader för kortare premiebetalningsterminer, vilka kostnader såsom ovan framhållits icke böra göras till föremål för utjämning, följer härav att den ekonomiska betydelsen av den ifrågasatta utjämningen väsentligt reducerats. Det må även erinras om att förbättrad hygien och sjukvård samt en höjd levnadsstandard hos befolkningen lett till en nedgång i dödligheten, vilken nedgång varit mest utpräglad inom de breda lagren — folkförsäkringens klientel. För närvarande torde man sålunda inom folkförsäkringen kunna räkna med en lägre dödlighet än inom stor försäkring, varigenom i stort sett samma premienivå kan realiseras inom de båda försäkringsgrenarna, även om omkostnadsbelastningen i folkförsäkringens premier blir något större än i premierna för stor försäkring.

När det gäller att avväga skälen för och emot en utjämning av omkostnader mellan olika försäkringsgrenar bör man hålla konsekvenserna av utjämningsförfarandet i sikte. Införes en utjämning mellan stor försäkring och folkförsäkring, inställer sig med nödvändighet frågan huruvida icke en dylik anordning bör tillämpas även mellan andra försäkringsgrenar. Detta skulle emellertid innebära, att en verksamhetsgren finge subventionera en annan, ett förfaringssätt som skulle direkt motverka varje strävan till rationell fördelning av försäkringsbolagens omkostnader mellan de olika försäkringsgrenarna och därmed i hög grad försvåra arbetet för omkostnadernas nedbringande. Utredningen måste för sin del avråda från en dylik utveckling inom den frivilliga försäkringsverksamheten och förorda att varje försäkringsgren i princip skall bära sina egna kostnader.

8. Sammanfattande synpunkter på folkförsäkringen.

Kraven på folkförsäkringen. Enligt utredningens mening måste bestämda krav ställas på livförsäkring, som är avsedd för folkets breda lager. Därav följer också, att särskilda fordringar måste ställas på de anstalter, som meddela dylik försäkring (folkförsäkringsbolagen), i fråga om organisationens ändamålsenlighet och administrationens effektivitet. Kraven på folkförsäkringsbolagen synas kunna sammanfattas i följande fem punkter:

1. *Försäkringsskyddet.* De mindre trygga levnadsvillkor, som i allmänhet utmärka folkförsäkringens klientel, göra det till en särskild förpliktelse för folkförsäkringsbolagen att lämna ett för detta klientel i görligaste mån lämpat försäkringsskydd med beaktande av förefintliga sociala välfärdsanordningar.

2. *Kundtjänsten.* Begreppet kundtjänst fattas här i vidsträckt mening och avser såväl upplysningsverksamheten före försäkringens tecknande som den följande beståndsvården.

I upplysningsverksamheten skall allmänheten lämnas vägledning angående ett ändamålsenligt val av försäkringssätt. Därvid bör särskilt betonas, att längre försäkringstid i regel ger ett bättre försäkringsskydd, likaså att en längre premiebetalningstermin ställer sig billigare än en kortare.

I folkförsäkringen bör ingå premiebefrielse vid sjukdom. Därtill ansluter sig kravet på premieuppskov under perioder då sådant framstår såsom angeläget för försäkringstagaren. Premieuppskov bör dock lämnas endast i den mån uppskovet är ägnat att på längre sikt möjliggöra för försäkringstagaren att hålla försäkringen i kraft. Väl avpassade anordningar för amortering av premieskuld måste finnas. Reglerna för återupplivning av förfallen försäkring måste präglas av klar insikt om de förhållanden, som kännetecknа folkförsäkringens uppgifter.

3. *Ändring av försäkring.* Övergång till stor försäkring skall medgivas, likaså ändring av betalningstermin i fall då försäkringstagarens inkomstförhållanden eller anställningsvillkor motivera övergången eller ändringen, ävensom för det fall att försäkringstagaren redan från början valt en olämplig försäkring. Förlängning av försäkringstiden bör även medgivas, såframt den försäkrades hälsotillstånd icke utgör hinder däremot.

Om dessa förhållanden skola ombuden hållas väl underrättade.

4. *Avgångsvärden.* Gottgörelsen vid frivillig avgång, i form av fribrev eller på annat sätt, skall avvägas med hänsyn till att folkförsäkringsklientelet i särskilt hög grad är underkastat risken att utan eget förvållande nödgas avbryta premiebetalningen. Har försäkring förfallit — trots att tjänliga åtgärder vidtagits från bolagets sida i syfte att hålla den vid makt — bör förlusten drabba icke enbart försäkringstagaren utan, så långt det prövas skäligt, bäras av kollektivet.

5. *Organisationen.* Folkförsäkringens uppgifter kräva en fortlöpande anpassning av verksamheten efter levnadsförhållandena inom de befolkningslager, för vilka folkförsäkringen är avsedd, och en fältorganisation i nära

förbindelse med denna del av befolkningen. Organisationen får icke begränsas till ur driftsekonomisk synpunkt särskilt gynnsamma områden utan bör i princip omfatta hela landet. Genomföres en begränsning av verksamhetsområdet, förutsätter detta samverkan med andra folkförsäkringsbolag. Avlöningssystemet skall vara så avvägt att det icke stimulerar ombuden att befrämja mindre ändamålsenligt val av försäkringsform eller betalningstermin. Ytterligare synpunkter på organisationen utvecklas i det följande (s. 138 ff.).

Premienivå och omkostnadsbelastning. De på folkförsäkringen ställda kraven måste självfallet återverka på folkförsäkringsbolagens förvaltningskostnader. Andra omständigheter, som karakterisera folkförsäkringen, såsom låg försäkringssumma och låg dödlighet, inverka desslikes, fast på skilda sätt, på denna försäkrings pris. Resultatet av försäkringsutredningens sammanställningar och överväganden kunna sammanfattas på följande sätt:

a. Homogeniteten hos folkförsäkringens klientel och den större enhetligheten hos de livförsäkringsformer, av vilka detta klientel har behov, torde, redan med nuvarande dödlighetsantaganden, göra det möjligt att framgångsrikt driva folkförsäkring inom en omkostnadsram, som vid premiebetalning per helår, halvår och kvartal endast med några få procent av premien, överskjuter den för närvarande tillämpade omkostnadsbelastningen i stor försäkring.

b. Den underdödlighet, som konstaterats inom folkförsäkringsbolagen vid aktuariernas årliga jämförelser mellan inträffad och beräknad dödlighet, synes ge vid handen, att premierna kunna baseras på ett ändrat dödlighetsantagande, varigenom den premiehöjning, som svarar mot folkförsäkringens högre omkostnader, i stort sett kan kompenseras. För ett närmare angivande av den nya nettopremienivån kräves dock en ingående dödlighetsundersökning. Skulle en dylik undersökning bekräfta den olikhet i dödligheten, som framgått ur aktuariernas jämförelser, böra folkförsäkringsbolagen i fråga om premiebetalning per helår, halvår och kvartal icke för nya försäkringar erhålla grunder, som giva högre premier än de inom stor försäkring för närvarande tillämpade (1938 års grunder).

c. Den särskilda omkostnadsbelastning, som tillämpas för månadspremierna, bör vid fastställande av grunder för nya försäkringar reduceras. Här bör man kunna återgå till den lägre terminsbelastning, som användes före införandet av 1938 års grunder och som resulterade i en månadspremie $= \frac{10}{29}$ av kvartalspremien.

Organisationsformer. Erfarenheten har givit vid handen, att den fältorganisation, som erfordras för att på ett ändamålsenligt sätt tillgodose de ovan angivna kraven i fråga om folkförsäkringsbolagen, framför allt beträffande kundtjänsten, bör vara utbyggd med särskild hänsyn till denna försäkringsgrens uppgifter. Det förtjänar i detta sammanhang att framhållas att beträffande fältorganisationen för stor och liten försäkring betydande olikheter kommit till uttryck, bl. a. i fråga om fältarbetets fördelning mellan

olika grupper av fältmän. Sålunda utföra inom folkförsäkringen de lokala ombuden huvuddelen av anskaffningsarbetet, ett förfaringssätt som icke visat sig framgångsrikt inom stor försäkring, där — bortsett från vissa specialombud — detta arbete till väsentlig del utföres av distriktschefer eller inspektörer. I överensstämmelse härmed åtnjuta inom folkförsäkringen de lokala ombuden högre provisioner än inom storförsäkringen. Dessa och andra omständigheter ha medfört, att fältorganisationen och arbetsformerna inom folkförsäkringen som regel erhållit en annan gestaltning än inom stor försäkring.

Med hänsyn till nu nämnda förhållanden inställer sig spörsmålet huruvida ett livförsäkringsbolag, som önskar att samtidigt meddela såväl stor som liten försäkring, bör utbygga en särskild organisation för vardera verksamhetsgrenen eller huruvida en enhetlig organisation för både stor och liten försäkring kan, i varje fall under vissa förutsättningar, anses ändamålsenlig och därför godtagbar.

Innan utredningen ingår på detta spörsmål, må göras en distinktion som är av betydelse för bedömandet. Det är uppenbart att bland de befolkningsgrupper, som utgöra folkförsäkringens egentliga verksamhetsfält, också finnas personer, för vilka en stor försäkring är lämpligare än en folkförsäkring. Dessa personers försäkringsbehov torde enklast kunna tillgodoses genom att folkförsäkringsbolagen få befogenhet att i sådana fall meddela stor försäkring. Detta kan uttryckas på så sätt att ett bolag, vars uppgift är att *driva* folkförsäkring och som sålunda måste vara utrustat med härför lämpad fältorganisation, bör ha rätt att *tillhandahålla* (men icke aktivt driva) stor försäkring. Däremot är det, såvitt nu kan bedömas, olämpligt att ett bolag, vars uppgift är att driva stor försäkring, får befogenhet att tillhandahålla folkförsäkring, eftersom det saknar erforderliga organ för denna försäkrings särskilda kundtjänst. Visserligen kan inom bolaget ändring av försäkringen icke åstadkommas, om någon i bolaget försäkrad skulle vara i behov av folkförsäkringens tjänster, men sådana fall torde enligt erfarenheten bliva alltför fåtaliga för att motivera den utbyggnad av fältorganisationen, som bör vara förutsättning för koncession även för folkförsäkring.

De olika tänkbara alternativen i avseende på organisationen för meddelande av stor och liten försäkring torde kunna klassificeras på följande sätt.

1. Bolaget driver enbart stor försäkring,
2. Bolaget driver enbart folkförsäkring,
3. Bolaget driver både stor försäkring och folkförsäkring,
4. Bolaget driver stor försäkring och tillhandahåller folkförsäkring,
5. Bolaget driver folkförsäkring och tillhandahåller stor försäkring.

I anslutning till vad ovan anförts rörande de olika omständigheter, till vilka hänsyn bör tagas vid utbyggande av en lämplig fältorganisation, vill utredningen beträffande dessa olika alternativ framhålla följande.

Mot alternativ 1 finnes ingen erinran att göra. Detsamma gäller i viss mån även i fråga om alternativ 2 fast, vid en jämförelse mellan detta alternativ och alternativ 5, det senare är, av skäl som tidigare angivits, att förorda.

Mot alternativ 3, avseende det fall att ett och samma bolag är inriktat på att driva både stor försäkring och folkförsäkring, synas i och för sig icke några principiella erinringar kunna framställas. Detta alternativ kräver dock en särskild fältorganisation för vardera försäkringsgrenen, vilket i sin ordning visat sig medföra risk för friktioner mellan de båda fältorganisationerna. Alternativ 4, som förutsätter en organisation enbart för stor försäkring men ingen särskild organisation för folkförsäkring, bör icke få komma till användning.

Den ståndpunkt rörande folkförsäkringens och storförsäkringens inbördes förhållande i organisatoriskt avseende, som i det föregående kommit till uttryck, ansluter sig i huvudsak till hittills vunna erfarenheter från dessa båda verksamhetsgrenar. Dessa erfarenheter bekräfta bl. a., att en enhetlig fältorganisation för att parallellt driva stor och liten försäkring inom samma bolag icke under nuvarande förhållanden och härvid tillämpade arbets- och avlöningsformer kan betraktas såsom ändamålsenlig. Skulle emellertid de faktorer, som varit bestämmande för de nuvarande arbetsformerna, undergå förändringar av sådan art att även dessa former böra revideras, bör självfallet hinder häremot icke resas. I så fall kan det tänkas att även en enhetligt utformad fältorganisation kan tjäna som grund för drivande av såväl stor försäkring som folkförsäkring.

Mot bakgrunden av det sagda torde det vara av intresse att i korthet redogöra för folkförsäkringens nuvarande organisationsformer. De sex bolag, som för närvarande meddela folkförsäkring i vårt land, förete mycket skiftande utseende i organisatoriskt hänseende. Ett av dessa bolag, *De Förenade,* har sin verksamhet begränsad till folkförsäkring, medan de övriga meddela både stor och liten försäkring. Hos de senare växlar administrationsformen från en enhetlig organisation för bägge försäkringsgrenarna *(Framtiden* och *Folket),* uppbyggd med tanke på folkförsäkringens speciella tjänster men i stånd att därjämte tillhandahålla stor försäkring, till en delad organisation *(Trygg, Balder* och *Valand),* omfattande en avdelning för stor och en avdelning för liten försäkring. Vad Trygg beträffar har varje fältman inom folkförsäkringsorganisationen rätt att teckna även stor försäkring, medan ombud för stor försäkring icke har rätt att teckna folkförsäkring. I Balder har i princip varje fältman inom folkförsäkringsorganisationen rätt att teckna även stor försäkring och omvänt. Verksamheten har emellertid utvecklat sig så, att det mycket sällan förekommer, att ombud för stor försäkring tecknar folkförsäkring, medan det ofta inträffar att folkförsäkringens ombud teckna stor försäkring. Vad slutligen Valand beträffar har endast inom ett distrikt särskild organisation för folkförsäkring utbyggts. Därjämte har bolaget, utan särskild organisation härför, börjat driva folkförsäkring på några enstaka industriorter, en anordning som väsentligt avviker från de riktlinjer försäkringsutredningen ovan förordat. I detta bolag gäller som regel, i motsats till vad fallet är inom de övriga bolagen, att fältmän inom folkförsäkringen icke ha rätt att teckna stor försäkring.

Vad beträffar allmänhetens möjligheter att erhålla folkförsäkring måste

dessa för närvarande anses fullt tillgodosedda. Enligt utredningens mening är antalet folkförsäkringsbolag redan mer än tillräckligt för att tillgodose försäkringsbehovet, varför en koncentration av verksamheten till färre enheter är önskvärd. Under sådana förhållanden bör i nuvarande läge koncession för nya folkförsäkringsbolag icke beviljas. Önskar ett storförsäkringsbolag erhålla koncession för drivande av folkförsäkring, bör detta spörsmål behandlas efter samma principer som då fråga är om nytt folkförsäkringsbolag.

IV. Obligatorisk dödsfallsförsäkring.

I anslutning till övervägandena beträffande folkförsäkringen vill utredningen ifrågasätta, huruvida icke i vårt land en obligatorisk försäkring för dödsfall bör införas. En sådan försäkring bör närmast avse begravningskostnader men till sin storlek avvägas så att den för de breda lagren även kunde bli till viss hjälp att övervinna de närmaste anpassningssvårigheterna efter ett dödsfall inom familjen, framför allt då familjeförsörjaren fallit ifrån. Försäkringssumman synes icke böra differentieras med hänsyn till vederbörandes ekonomiska ställning utan endast med hänsyn till den avlidnes ålder.

För att ge en antydan om vilka belopp det här skulle komma att röra sig om skall såsom exempel antagas att begravningshjälpen icke utgår vid dödsfall under första levnadsåret, att begravningshjälpen utgår med 300 kronor vid dödsfall mellan 1 och 18 år, med 500 kronor vid dödsfall mellan 18 och 67 år och med 300 kronor vid dödsfall från och med 67 års ålder.

I följande tablå ha sammanställts vissa siffror för år 1941, det sista år, för vilket publikationen Befolkningsrörelsen föreligger, nämligen dels antalet dödsfall under vart och ett av de ovan nämnda åldersintervallen, dels de dödsfallsersättningar, som enligt de gjorda antagandena skulle komma att utgå.

Ålder	Antal dödsfall	Per dödsfall Kr.	Summa dödsfallsersättning tkr.
1—17	2 120	300	636
18—66	24 940	500	12 470
67—	41 165	300	12 350
Summa	**68 225**	—	**25 456**

Såsom synes skulle under de angivna förutsättningarna det totala dödsfallsbeloppet nämnda år uppgå till cirka 25,5 miljoner kronor. Hur skall detta belopp lämpligen finansieras? Utredningen vill sätta i fråga, om ej samma förfaringssätt som användes för finansieringen av grundpensionerna inom den allmänna folkpensioneringen skulle kunna komma till användning, d. v. s. avgifter, som erläggas från och med det kalenderår, under vilket vederbörande fyller 18 år, till och med det, under vilket han fyllt 65 år. Av-

gifterna utgöra en procent av det taxerade beloppet, dock lägst 6 och högst 20 kronor. År 1941 utgjorde beloppet påförda avgifter 54,5 miljoner kronor och erlagda avgifter 50,1 miljoner kronor. Det ifrågasatta dödsfallsskyddet skulle sålunda kunna finansieras genom en ökning av de nuvarande pensionsavgifterna med hälften. Av hela det influtna beloppet skulle sålunda ungefär en tredjedel föras till dödsfallsförsäkringen och återstoden till folkpensioneringen. Förvaltningskostnaderna skulle inskränka sig till huvudsakligen kostnader för utbetalning av dödsfallsbeloppen. Någon fondering av influtna avgifter skulle ej ifrågakomma. Den ovan föreslagna finansieringsmetoden kommer givetvis att undergå förändring, därest en revision av folkpensioneringen genomföres enligt de riktlinjer som framlagts av socialvårdskommittén.

Det må erinras om att, om man bortser från den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete, något dödsfallsskydd icke införts i svensk socialförsäkring. Beträffande nämnda olycksfallsförsäkring har begravningshjälpen begränsats till en tiondel av den årliga arbetsförtjänsten, dock lägst 250 kronor. Då arbetsförtjänsten beräknas till högst 3 645 kronor, kommer begravningshjälpen att utgöra högst 365 kronor. Det rör sig sålunda här om belopp som äro lägre än de i det ovanstående exemplet angivna beloppen, särskilt om man tar i betraktande att dödsfall på grund av olycksfall i arbete så gott som uteslutande inträffa i det åldersintervall, där det ifrågasatta dödsfallsskyddet antagits komma att utgöra 500 kronor. Vid denna jämförelse bör emellertid ej förbises, att vid dödsfall på grund av olycksfall i arbete även efterlevandelivräntor utgå.

Det kan i detta sammanhang förtjäna nämnas att införande av obligatorisk dödsfallsförsäkring av föreslagen art kan påräknas få vissa verkningar i olika avseenden bland annat för understödsföreningarna. En summarisk genomgång av de från dessa föreningar till pensionsstyrelsen inkomna uppgifterna för år 1943 har nämligen givit vid handen, att föreningarna omfatta cirka 880 000 medlemmar med en sammanlagd försäkringssumma av i runt tal 270 miljoner kronor, motsvarande en medelförsäkringssumma av något över 300 kronor.

Ett dödsfallsskydd av den ifrågasatta storleken kommer att innebära en betydande utökning av den nuvarande dödsfallsförsäkringen. Såsom framgår av följande tablå skulle enligt befolkningssiffrorna för 1941 den obligatoriska dödsfallsförsäkringen representera en sammanlagd försäkringssumma av 2,75 miljarder kronor.

Ålder	Befolkning i 1 000-tal	Försäkringssumma per person Kr.	Sammanlagd försäkringssumma mkr.
1—17	1 496	300	449
18—66	4 305	500	2 153
67—	508	300	152
Summa	**6 309**	—	**2 754**

En synpunkt att beakta, då det gäller att bedöma lämpligheten av att lagstiftningsvägen införa ett dödsfallsskydd, som i det övervägande flertalet fall måste anses representera ett minimum av vad som är erforderligt, är omkostnadsfrågan. De förvaltningskostnader, som skulle erfordras för att genom frivillig försäkring uppnå motsvarande skydd skulle komma att uppgå till mycket betydande belopp.

Genomförandet av en obligatorisk dödsfallsförsäkring av den art utredningen här föreslagit kräver självfallet en i olika avseenden mera ingående undersökning, som det icke tillkommer utredningen att verkställa. Härvid synes särskild vikt böra fästas vid att utformningen av försäkringsplanen göres enkel och att bestämmelserna rörande dödsfallsersättningen i det enskilda fallet avfattas på ett sätt som möjliggör att dödsfallsbeloppet kan utbetalas, så snart bevis om dödsfall inkommit.

V. Kapitalplaceringsfrågan.

1. Allmänna synpunkter.

Frågans betydelse för livförsäkringsväsendet. Vissa spörsmål rörande placering av livförsäkringsbolagens medel tillhöra utan tvekan försäkringsväsendets mest betydelsefulla frågor.

Livförsäkringsavtalet omspänner i regel en avsevärd tidrymd, ej sällan större delen av den försäkrades livstid. De avgifter, som försäkringstagarna enligt avtalet ha att erlägga för försäkringen, utgöra grundvalen för bolagets möjlighet att fullgöra sin motprestation, försäkringssummornas utbetalande. Då försäkringsavgifterna i det övervägande flertalet fall måste avvägas så att de under den första tiden överstiga de mot risken svarande kostnaderna, kommer en betydande del av de erlagda premierna att fonderas, varigenom erforderliga medel skapas för täckande av de ökade utgifterna under den senare delen av försäkringstiden. De medel, som livförsäkringsbolagen på grund härav komma att förvalta för försäkringstagarnas räkning, uppgå för närvarande till högst betydande belopp (vid utgången av 1943 uppgick omslutningen av livförsäkringsbolagens balansräkningar till i runt tal 3,7 miljarder kronor), vilka alltjämt äro i stark tillväxt. Huvudparten av dessa uppsamlade medel motsvara försäkringsbolagens skuld till de försäkrade. Enligt gällande bestämmelser skall i bolags balansräkning under benämningen försäkringsfond såsom skuld upptagas beräknade värdet av bolagets ansvarighet. Med hänsyn till de försäkrade är det självfallet av vikt, att ifrågavarande medel förvaltas på sådant sätt, att bolagen äro i stånd att vid varje tidpunkt fullgöra sina förbindelser enligt ingångna försäkringsavtal. I syfte att säkerställa detta hava såsom ett led i tillsynslagstiftningen meddelats bestämmelser angående medlens placering. Samma bestämmelser gälla för vissa andra fonder.

Beträffande bolagens förvaltning av medel, som motsvara försäkringsfonden, står kravet på placering i säkra objekt i förgrunden. Vid sidan därav anmäler sig emellertid kravet dels på en i möjligaste mån god avkastning, dels på en tillfredsställande likviditet. I den mån ingångna försäkringsutfästelser förfalla till betalning, måste likvida medel finnas tillgängliga för deras infriande. Kapitalet får med andra ord icke bindas i sådan utsträckning att bolagens behov av likvida medel icke kan i behövlig utsträckning tillgodoses. Denna fråga är visserligen av mindre betydelse för närvarande och så länge livförsäkringsbolagens fonder äro stadda i tillväxt men kommer att kräva ökad uppmärksamhet ju mera ett bolags verksamhet tenderar att närma sig ett stationärt läge.

Utvecklingstendenser på kapitalmarknaden under 1900-talet. Intill tidpunkten för det första världskrigets utbrott år 1914 uppgick kapitalbehovet i Sverige till vida större belopp än nationens samlade sparande. Svenska lånesökande voro följaktligen nödsakade att i viss utsträckning hänvända sig till utländska lånemarknader. I utlandet upptogos icke blott svenska statslån utan även lån för hypoteksinrättningar. Också enskilda företag, t. ex. järnvägsbolag, upptogo utländska lån.

Efter nämnda tidpunkt har den ekonomiska situationen i vårt land undergått en stark förskjutning. Redan åtskilliga år före det senaste världskrigets utbrott hade situationen ändrats därhän, att den tidigare kapitalbristen förbytts i ett icke oväsenligt överskott inom landet. Våra utländska förbindelser voro i stort sett infriade och svenskt kapital sökte sig till utlandet för att finna förräntning. Belysande för utvecklingen är att svenska statens obligationsskuld år 1911 var till 91 % placerad utomlands, vid utgången av år 1937 däremot endast till 8 %. Utvecklingen på kapitalmarknaden sammanhänger med ett starkt ökat sparande, som återspeglas också i tillväxten av livförsäkringsbolagens fonder.

Under 1930-talet kännetecknades den ekonomiska utvecklingen av vikande ränteläge samt tilltagande utbud av kapital, särskilt för placering i kvalificerade objekt, bl. a. obligationer och lågt liggande inteckningslån. Olika faktorer av ekonomisk och politisk art medförde minskad efterfrågan på kapital, bl. a. verkade den svenska industriens starka konsolidering i denna riktning. Också den kommunala upplåningen, som tidigare befunnit sig i kraftig tillväxt, stagnerade. Detta innebar, att affärsbankernas egentliga verksamhetsfält krympte ihop. I följd härav började dessa bankers växande kassaöverskott att i allt större omfattning användas för tillgodoseende av kapitalbehov, vilka förut tillgodosetts genom försäkringsbolag, sparbanker och vissa andra kapitalförvaltande institutioner.

Det har redan antytts, att utvecklingen och framför allt räntefallet medförde stigande svårigheter för livförsäkringsbolagen i fråga om medelsförvaltningen. Under de första åren av 1930-talet kunde visserligen placeringsbehovet utan svårighet tillgodoses bland de av försäkringslagen godkända placeringsobjekten, men redan omkring mitten av årtiondet lämnade större

delen av dessa objekt lägre avkastning än den förräntning, som beräknats vid livförsäkringspremiernas fastställande. Då bolagen i allmänhet voro obenägna att binda sina medel i placeringar, vilka gåvo lägre förräntning än som förutsatts, blev följden, att livförsäkringsbolagens banktillgodohavanden växte. Den under 1930-talet i olika etapper företagna sänkningen av ränteantagandet i de försäkringstekniska grunderna återspeglades i sin ordning i en minskning av dessa tillgodohavanden.

Som bekant har det omfattande statliga lånebehovet i samband med kriget för tillfället löst det för livförsäkringsverksamheten under 1930-talet brännande kapitalplaceringsproblemet.

2. Gällande lagbestämmelser.

Såsom redan nämnts föreskriver försäkringslagen vilka fonder som skola säkerställas genom medlens placering i kvalificerade värdehandlingar. Härtill ansluta sig vissa bestämmelser angående pantsättning av värdehandlingarna till säkerhet för försäkringstagarna. Bestämmelserna gälla i huvudsak endast livförsäkringsrörelse. Beträffande försäkringsrörelse av annat slag saknas i stort sett föreskrifter av nu antydd art. Det må påpekas, att med livförsäkring förstås i försäkringslagen jämväl livränteförsäkring och kapitalförsäkring för livsfall. Vad i försäkringslagen särskilt stadgas angående livförsäkring äger motsvarande tillämpning i fråga om annan personförsäkring, som meddelas för livstid eller för längre tid än tio år.

Enligt 215 § försäkringslagen skall ett belopp motsvarande försäkringsfonden för livförsäkringar redovisas i kvalificerade värdehandlingar. Om bolag jämte livförsäkringsrörelse driver annan försäkringsrörelse, skola tillgångar motsvarande säkerhetsfonden och premieåterbäringsreserven, där sådan finnes, redovisas på samma sätt som försäkringsfonden. Dessutom gäller att tillgångar motsvarande försäkringsfonden för försäkringar av annat slag än personförsäkring, vilka meddelats för all framtid eller för längre tid än tio år, skola redovisas på samma sätt som stadgas för livförsäkringsfond.

Lagrummet innehåller vidare en förteckning över de slag av värdehandlingar, vilka godkännas för redovisning av de ovan nämnda fondmedlen. Här upptagas obligationer, som utfärdats eller garanterats av staten, vissa hypoteksinrättningars obligationer, fordringsbevis utfärdade av riksbanken eller av vissa andra banker, ävensom svenska kommuners underställda obligationslån eller andra skuldförbindelser. I fråga om inteckningar gäller i stort sett, att sådana skuldförbindelser godkännas, för vilka försäkringsbolaget äger säkerhet genom inteckning i fast egendom inom två tredjedelar av senast fastställda taxeringsvärde. Såsom placeringsobjekt godkännas vidare sådana av enskilda järnvägar eller industriella inrättningar utfärdade obligationer, utländska statsobligationer och andra värdehandlingar, som till sin art och till den säkerhet de erbjuda kunna anses jämförliga med några av de förut nämnda. Vid sidan av de nu angivna värdehandlingarna godkänner

lagrummet vissa tillgångar av annan art, nämligen s. k. reservpremier ingående i förfallna obetalda premier, ävensom belopp, som bolaget förskjutit mot säkerhet i försäkringsbrev inom återköpsvärdet (livlån) samt slutligen under viss förutsättning värdet av återförsäkrares ansvarighet.

Det bör anmärkas, att om försäkringsbolag driver rörelse i utlandet, Konungen äger i fråga om försäkringsfond, säkerhetsfond eller premieåterbäringsreserv för de utländska försäkringarna medgiva sådana avvikelser från de ovan refererade stadgandena, som med hänsyn till utländsk lag prövas erforderliga, i den mån sådant kan ske utan förfång för de inländska försäkringstagarnas säkerhet.

3. Livförsäkringsbolagens placeringar åren 1922—1943.

I *tab. 19* lämnas en sammanställning av de svenska livförsäkringsbolagens placeringar under de två tioårsperioder, för vilka uppgifter finnas tillgängliga. Uppgifterna hava hämtats ur försäkringsinspektionens årliga redogörelser.

För första tioårsperioden är tabellen uppgjord med 5-års intervall, för det senare decenniet däremot, då förskjutningarna äro särskilt markanta, med 1-års intervall. I fråga om de olika placeringsrubrikernas innebörd ha vissa smärre förskjutningar ägt rum. Sålunda omfattar posten inteckningslån före år 1932 även utländska sådana lån och lån mot säkerhet i tomträtt, vilka båda lånetyper emellertid senare upptagits under posten andra värdehandlingar. Från och med år 1932 omfattar posten inteckningslån följaktligen endast svenska sådana. De utländska inteckningslånen uppgingo nämnda år till 12,6 milj. kronor. Under rubriken kommunlån ingå likaledes före år 1932 även utländska kommunlån; därefter hava dessa i likhet med utländska inteckningslån hänförts till kategorien andra värdehandlingar.

Kapitalbildningens starka tillväxt inom livförsäkringsväsendet belyses därav, att bolagens tillgångar under två decennier fyrdubblats.

Under rubriken bankräkning och kassa äro *banktillgodohavandena* den dominerande posten. Storleken av bolagens banktillgodohavanden utgör i viss mån en mätare på svårigheterna att i tillräcklig grad finna ur räntabilitetssynpunkt lämpliga placeringar. Såsom redan antytts, torde den markanta nedgången av dessa tillgodohavanden under åren 1935 och 1939 stå i samband bl. a. med genomförda sänkningar i de försäkringstekniska grundernas ränteantaganden.

Huvuddelen av livförsäkringsbolagens medel ha placerats i svenska *obligationer* och *inteckningslån*. Dessa placeringar motsvarade under första delen av 1930-talet sammanlagt mellan 60 och 65 % av hela placeringsvolymen, varefter en jämn stegring har inträtt, så att de nämnda placeringsobjekten vid slutet av 1943 motsvara omkring 77 % av samtliga placeringar. Proportionen mellan de båda placeringstyperna utvisar vid början och slutet av

Tab. 19. Livförsäkringsbolagens placeringar vid slutet av i tabellen angivna år.

År	Bankräkning och kassa	Obligationer		Inteckningslån	Kommunlån	Andra värdehandlingar	Fastigheter	Livlån	Summa
		Svenska*	Utländska						
		Absoluta tal. Miljoner kronor.							
1922	18·7	345·9	25·0	188·3	74·0	5·7	29·5	101·1	788·2
1927	24·2	411·3	64·0	277·4	111·8	12·3	31·3	156·7	1 089·0
1932	46·6	503·3	81·9	448·3	138·2	98·1	45·8	227·7	1 589·9
1933	54·5	565·2	72·7	477·0	144·6	98·9	45·7	237·5	1 696·1
1934	68·8	629·0	77·6	531·6	151·0	104·0	54·1	219·6	1 835·7
1935	29·0	689·4	85·3	624·3	155·6	123·8	62·4	200·4	1 970·2
1936	67·5	718·3	107·1	675·8	154·1	138·0	66·2	197·3	2 124·3
1937	46·0	780·0	103·6	775·1	167·6	149·7	81·0	195·3	2 298·3
1938	46·7	791·1	131.7	878·5	174·7	149·9	84·7	190·1	2 447·4
1939	28·9	875·0	107·5	944·3	182·3	163·8	86·2	195·2	2 583·2
1940	33·9	985·5	84·9	945·4	195·5	164·3	89·5	212·0	2 711·0
1941	28·2	1 164·6	69·8	960·8	208·8	164·8	93·2	226·6	2 916·8
1942	51·6	1 330·9	65·0	983·8	199·9	164·2	91·9	222·8	3 110·1
1943	27·0	1 608·5	61·9	1 011·7	198·3	171·0	97·3	216·2	3 391·9
		Relativa tal							
1922	2·4	43·9	3·2	23·9	9·4	0·7	3·7	12·8	100·0
1927	2·2	37·8	5·8	25·5	10·3	1·1	2·9	14·4	100·0
1932	2·9	31·6	5·2	28·2	8·7	6·2	2·9	14·3	100·0
1933	3·2	33·4	4·3	28·1	8·5	5·8	2·7	14·0	100·0
1934	3·7	34·2	4·2	29·0	8·2	5·7	3·0	12·0	100·0
1935	1·5	35·0	4·3	31·7	7·9	6·3	3·2	10·1	100·0
1936	3·2	33·8	5·0	31·8	7·3	6·5	3·1	9·3	100·0
1937	2·0	34·0	4·5	33·7	7·3	6·5	3·5	8·5	100·0
1938	1·9	32·4	5·4	35·9	7·1	6·1	3·4	7·8	100·0
1939	1·1	33·9	4·2	36·6	7·0	6·3	3·3	7·6	100·0
1940	1·2	36.4	3·1	34·9	7·2	6·1	3·3	7·8	100·0
1941	1·0	39·9	2·4	32·9	7·2	5·6	3·2	7·8	100·0
1942	1·7	42·8	2·1	31·6	6·4	5·3	2·9	7·2	100·0
1943	0·8	47·4	1·8	29·8	5·9	5·0	2·9	6·4	100·0

* Omfattar även statsskuldförbindelser.

den här behandlade perioden stark övervikt för obligationslånen, såsom närmare framgår ur *tab. 20.*

Uppdelning på olika obligationstyper för åren 1922 och 1927 har med hänsyn till primärmaterialets beskaffenhet icke genomförts. Placeringen i inteckningslån vid periodens början uppgick till endast något mer än hälften av placeringen i obligationer, varefter proportionen steg till en början relativt hastigt och därefter mera långsamt fram till år 1938 och 1939, då inteckningslånen överstego obligationerna. Därefter börjar proportionen åter att snabbt avtaga för att år 1943 ha sjunkit till 63 %. Denna utveckling torde huvudsakligen kunna förklaras därav, att obligationerna under senare delen av det första världskriget och tiden närmast därefter erbjödo mycket förmånliga placeringsmöjligheter. Sålunda kunde stora poster svenska guldkantade obligationer inköpas i utlandet till mycket låga kurser, medan samtidigt byggnadsverksamheten inom landet var relativt obetydlig. Därefter försköts proportionen mellan de båda placeringstyperna alltmer genom ökad placering i inteckningslån, vilket sammanhänger med att ökningen av bygg-

Tab. 20. De svenska obligationernas och inteckningslånens procentuella andel av livförsäkringsbolagens samtliga placeringar.

År	Obligationer						Inteckningslån	Summa obligationer och inteckningslån	Inteckningslån i % av obligationer
	Statens	Kommuners	Hypoteksinstitutens exkl. Hypoteksbankens	Hypoteksbankens	Trafik och industribolags samt övriga	Summa obligationer			
1922						43·9	23·9	67·8	54
1927						37·8	25·5	63·3	67
1932	6·7	4·4	7·2	2·5	10·8	31·6	28·2	59·8	89
1933	9·2	4·3	7·6	2·7	9·6	33·4	28·1	61·5	84
1934	9·9	3·5	9·5	2·5	8·8	34·2	29·0	63·2	85
1935	9·0	2·8	11·7	2·8	8·7	35·0	31·7	66·7	91
1936	7·3	2·9	12·2	2·8	8·6	33·8	31·8	65·6	94
1937	6·6	3·2	12·7	3·7	7·8	34·0	33·7	67·7	99
1938	5·9	3·2	12·5	3·5	7·3	32·4	35·9	68·3	111
1939	5·4	3·5	13·0	4·5	7·5	33·9	36·6	70·5	108
1940	8·4	4·0	12·9	4·4	6·7	36·4	34·9	71·3	96
1941	14·4	3·8	11·3	4·4	6·0	39·9	32·9	72·8	82
1942	17·1	3·9	11·5	4·2	6·1	42·8	31·6	74·4	74
1943	23·9	3·5	10·6	4·0	5·4	47·4	29·8	77·2	63

nadsverksamheten fick en relativt större omfattning än nyemissionen av obligationslån, som för övrigt under åren 1936—1938 helt stagnerade. De första krigsåren kännetecknas däremot av en utomordentligt stark ökning av obligationsstocken under det att ökningen av inteckningslån i det närmaste upphörde. I överensstämmelse därmed visar placeringen i obligationer — huvudsakligen svenska statens, vari även statsskuldförbindelserna inräknats — stark procentuell stegring, företrädesvis på bekostnad av inteckningslånen. En blick på de absoluta talen i tab. 19 utvisar dock en viss alltjämt fortgående ökning även av sistnämnda lån.

Placeringsfrekvensen i *utländska obligationer* företer en utveckling av icke ringa intresse. Från begynnelsesiffran 25 milj. kronor vid periodens början växte dessa placeringar på sexton år till ett mer än fem gånger så stort belopp. Den starka expansionen i periodens början torde sammanhänga därmed, att vårt lands kapitalplacerare bidrogo till finansieringen av uppbyggnadsarbetet efter det första världskriget. Den därefter i samma riktning fortgående utvecklingen bröts snabbt av det andra världskriget eller redan av förspelet till detsamma. Nedgången i beståndet av utländska — huvudsakligen nordiska — obligationer beror till största delen på nedskrivningar. Enligt tabellen utgjorde nedgången under vart och ett av de fem åren 1939—1943 respektive 24,2, 22,6, 15,1, 4,8 och 3,1 milj. kronor. Nedskrivningarna under motsvarande år uppgingo till respektive 14,9, 19,9, 14,7, 8,1 och 5,7 milj. kronor. Siffrorna för 1942 och 1943 kunna förefalla överraskande; förklaringen ligger emellertid däri, att under dessa år förekomma nyförvärv och uppskrivningar i fråga om utländska obligationer till sammanlagt 3,3 resp. 2,6 milj. kronor. Under åren 1939—1941 förekomma däremot praktiskt taget

varken inköp eller uppskrivningar. — De betydande investeringarna i utländska obligationer under åren närmast före krigsutbrottet illustrera på ett eklatant sätt disproportionen mellan efterfrågan och utbud på den inhemska obligationsmarknaden.

Placeringar i *kommunlån* visa enligt tab. 19 en successiv ökning, dock icke större än att dessa placeringars procentuella andel av hela placeringsvolymen är i sakta avtagande. Under rubriken kommunlån ha i tabellen upptagits endast sådana lån, som lämnats direkt och alltså icke kommunobligationer, vilka i stället redovisas bland obligationer. I följd härav framgår icke av tabellen, i vilken utsträckning livförsäkringsbolagen lämnat lån åt kommuner. En jämförelse med tab. 20 ger emellertid upplysning även härom. År 1943 uppgick livförsäkringsbolagens totala långivning till kommunerna till cirka 318 milj. kronor.

Såsom ovan anmärkts inkluderar posten *andra värdehandlingar* från och med år 1932 även lån mot säkerhet i tomträtt samt utländska kommun- och inteckningslån. Dessa placeringar kunna emellertid endast i mindre grad förklara den betydande ökningen av posten andra värdehandlingar (från 12 till 98 milj. kronor) under åren 1927 till och med 1932, vilken ökning huvudsakligen beror på placering i aktier i dotterbolag och lån till dessa bolag. Den fortsatta utvecklingstendensen inom denna skiftande kategori värdehandlingar belyser huru livförsäkringsbolagen i allt större utsträckning sökt placeringsobjekt utanför det hävdvunna området, vilken tendens fortsatt samtidigt som möjligheterna att placera i obligationer och liknande papper ytterligare försämrats. Rubriken andra värdehandlingar representera numera huvudsakligen investeringar i dotterbolag samt lån till industrier. Att försäkringsbolagen under senare år vid olika tillfällen uppträtt som långivare direkt till industrien torde till en del bero på konkurrensen om placeringsobjekt.

Liksom ökningen av posten andra värdehandlingar torde även omfattningen av bolagens förvärv av *fastigheter* under senare år delvis bero på placeringssvårigheter. Ytterligare anledningar härtill torde ha varit såväl en strävan att ernå högre avkastning som också en önskan att under perioder av fluktuationer i penningvärdet äga tillgångar, som representera realvärden. Fram till år 1927 höll sig bolagens fastighetsinnehav tämligen konstant och utgjordes då nästan uteslutande av kontorsfastigheter för inrymmande av den egna rörelsen. Efter denna tidpunkt inträder ökningen av förvärvet av bostadsfastigheter i placeringssyfte.

Bland fastigheter ha upptagits endast sådana, å vilka vederbörande livförsäkringsbolag självt erhållit lagfart (»direkt» ägda fastigheter). I realiteten är emellertid bolagens fastighetsinnehav betydligt större. Bolagen äga nämligen »indirekt» ett icke ringa fastighetsbestånd genom ekonomiska föreningar eller fastighetsbolag, som bildats för ändamålet. Värdet av dessa indirekt ägda fastigheter kommer i regel i tabellen till uttryck under rubriken inteckningslån eller — i den mån det överskjutande fastighetsvärdet motsvaras av andelskapital eller aktier — såsom andra värdehandlingar.

Livförsäkringsbolagens totala fastighetsinnehav uppgick år 1943 till ett bokfört värde av omkring 167 milj. kronor varav 97 milj. kronor hänförde sig till direkt ägda och 69 milj. kronor till indirekt ägda fastigheter. Eftersom endast två tredjedelar av taxeringsvärdet, vilket i föreliggande fall uppgick till 167 milj. kronor, får redovisas i försäkringsfonden, måste minst omkring 56 milj. kronor av livförsäkringsbolagens fria fonder vara bundna i fastigheter.

Livlånen utvisa en stark ökning under perioden 1922—1932 för att depressionsåret 1933 nå kulmen med ett belopp av 237,5 milj. kronor. Den därefter inträffade markanta tillbakagången sammanhänger uppenbarligen med att den ekonomiska krisen lättade, vilket i sin tur medförde återbetalning av livlån. I betydligt större grad berodde emellertid utvecklingen på det förhållandet, att affärs- och sparbankerna börjat konkurrera om dessa låneobjekt. Bankerna erbjödo därvid förmånligare räntevillkor än försäkringsbolagen, av vilka flertalet av olika anledningar till en början sågo sig förhindrade att tillmötesgå önskan om räntesänkning, främst kanske av motvilja mot att tillämpa en räntesats, som understeg den i grunderna för premiereserven antagna räntefoten. Senare sänkte emellertid försäkringsbolagen låneräntan och det är sannolikt, att bankernas belåning av livbrev därefter proportionsvis avtagit. Man har emellertid anledning räkna med att banker och andra kreditinstitutioner alltjämt i icke ringa omfattning lämna lån mot säkerhet i livförsäkringsbrev. Fram till det senaste världskrigets utbrott höll sig lånesumman hos försäkringsbolagen på en i stort sett konstant nivå. De första krigsåren, särskilt våren 1940, medförde en stegring, varefter den lätta penningmarknaden under de senaste åren stimulerat till inlösen av lånen.

4. Jämförelse mellan livförsäkringsbolagens placeringsbehov och placeringsmöjligheter.

Fondernas tillväxt ger en bild av den fortgående kapitalsamlingen inom det enskilda försäkringsväsendet. I *tab. 21* angives storleken av samtliga livförsäkringsbolags försäkringsfond för egen räkning (premiereserv och ersättningsreserv) vid slutet av varje år från och med år 1929. Visserligen beröres i stort sett endast denna fond av placeringsreglerna, men genom att taga upp jämväl de fria fonderna vinner man en föreställning om det totala placeringsbehovet. Då det gäller att åskådliggöra storleken av detta behov bör man emellertid bortse från de belopp bolagen utbetalat till försäkringstagarna mot säkerhet i försäkringsbrev (livlån). Det verkliga utbudet på kapitalmarknaden motsvarar totala fondökningen minskad med ökningen av livlånen, vilka belopp framgå av tabellen.

Som synes härrör den totala fondökningen huvudsakligen från försäkringsfonden, medan de fria fonderna lämnat ett relativt ringa bidrag till densamma. Den omständigheten, att de fria fonderna förhållit sig konstanta sedan 1930-talets mitt, bör ses mot bakgrunden av den då påbörjade och

Tab. 21. Livförsäkringsfond för egen räkning, fria reserver samt livlån vid slutet av i tabellen angivna år. Miljoner kronor.

År	(1) Livförsäkringsfond för egen räkning	(2) Fria reserver	(3) Livlån	(4) Kol. (1) + (2) — (3)	(5) Årlig ökning
1929	1 087	204	177	1 114	.
1930	1 168	219	190	1 197	83
1931	1 242	234	209	1 267	70
1932	1 321	247	228	1 340	73
1933	1 413	259	238	1 434	94
1934	1 556	262	220	1 598	164
1935	1 685	254	200	1 739	141
1936	1 841	254	197	1 898	159
1937	1 999	249	195	2 053	155
1938	2 154	252	190	2 216	163
1939	2 292	254	195	2 351	135
1940	2 427	245	212	2 460	109
1941	2 599	250	227	2 622	162
1942	2 784	268	223	2 829	207
1943	2 991	287	216	3 062	233

alltjämt fortgående premiereservförstärkningen, som medfört, att tillförseln till de fria reserverna därefter i stort sett upphört samtidigt med att en del av förstärkningarna finansierats från dessa fria reserver. Vissa tydligt konjunkturbetonade rörelser förekomma i fråga om livlånen, men någon större återverkan på placeringsbehovet ha dessa fluktuationer icke haft.

En prognos rörande fondernas framtida tillväxt är synnerligen vansklig att genomföra, särskilt under nuvarande extraordinära förhållanden. Det kan emellertid vara av intresse att här erinra om en undersökning, som på hemställan av den dåvarande försäkringsutredningen under år 1937 verkställdes av sexton av våra större livförsäkringsbolag i syfte att uppskatta storleken av premiereserven för livförsäkring fram till år 1960. Beräkningarna, som gjordes av varje särskilt bolag för sig, grundade sig på antaganden angående framtida nyanskaffning, annullationer m. m. Resultatet utvisade en sammanlagd uppskattad ökning av premiereserven under tiden 1938—1940 med 510 milj. kronor, 1941—1950 med 1 130 milj. kronor och 1951—1960 med 900 milj. kronor. Den årliga ökningen under de angivna perioderna skulle sålunda i genomsnitt uppgå till 170, 113 och 90 milj. kronor. Att ökningen under de första åren beräknades bli betydligt större än längre fram i tiden, sammanhänger med den premiereservförstärkning, som betingades av sänkningen av ränteantagandet i de försäkringstekniska grunderna.

För de första fem åren (1938—1942), som omfattas av den nyssnämnda undersökningen, föreligga nu siffror beträffande den faktiska händelseutvecklingen. Det visar sig därvid, att livförsäkringsfondens ökning i realiteten överstigit den beräknade med sammanlagt omkring 70 milj. kronor. Då för SPP, som representerar den ojämförligt största fondökningen, den

faktiska utvecklingen så gott som helt överensstämmer med den beräknade, kommer avvikelsen helt på de övriga bolagen. Det må här tilläggas, att man inom ledningen för SPP numera anser sig böra räkna med en fondökning under närmaste 10-årsperiod av storleksordningen 1 miljard kronor eller i genomsnitt 100 milj. kronor årligen. För livförsäkringen i dess helhet förefaller därför en årlig fondökning av bortåt 200 milj. kronor under ett par decennier framåt ingalunda osannolik.

Härnäst är av intresse att undersöka, vilka placeringsmöjligheter som erbjudit sig för livförsäkringsbolagens växande fonder. Den övervägande delen av dessa har placerats i obligationer, inteckningslån och kommunlån. Med obligationer jämställas här statsskuldförbindelser. Bortses från livlånen — vilka, enligt vad förut anmärkts, böra avräknas vid angivande av bolagens placeringsbehov — hava de nyss nämnda placeringstyperna uppsugit 85—90 % av samtliga placeringar. Övriga av lagen medgivna placeringsobjekt hava absorberat en betydligt mindre, tämligen konstant del av placeringsbehovet. En ytterligare placering i dessa objekt torde knappast hava varit möjlig. För åskådliggörande av bolagens hittillsvarande placeringssvårigheter är det därför tillfyllest att inrikta undersökningen på de tre ovannämnda placeringsobjekten, obligationer (inkl. statsskuldförbindelser), inteckningslån och kommunlån. Förskjutningar i fråga om hela beståndet av dessa placeringsobjekt återspegla variationerna i placeringsmöjligheterna.

Tab. 22 visar utvecklingen av den svenska obligationsstocken, tillgången på bottenlån i stadsfastigheter, kommunernas underställda lån, som ej upptagits i form av obligationslån, samt livförsäkringsbolagens andelar därav. Uppgifterna om obligationsstocken äro sammanställda huvudsakligen med ledning av Svenska bankföreningens statistik samt uppgifterna om kommunernas låneskuld från Årsbok för Sveriges kommuner. På grund av vissa ändringar av materialet i sistnämnda publikation kunna uppgifter om beloppet av underställda kommunlån icke erhållas därur för tiden efter år 1938. Någon officiell statistik beträffande inteckningsbelåning finnes icke och några exakta uppgifter härom äro icke möjliga att anskaffa. De siffror, som återgivas i denna och efterföljande tabell, hava erhållits på följande sätt. De inteckningslån, vilka äro placerade hos försäkringsbolagen, avse praktiskt taget endast fastigheter i städerna. För samtliga stadsfastigheter finnes officiell statistik i fråga om taxeringsvärdet. Vid uppskattningen av bottenlånen i stadsfastigheterna har från fastighetsbeståndet först avskiljts de fastigheter, vilka belånats i stadshypoteksföreningarna och inteckningsbolagen. Reduktionen har skett på det sätt, att belåningen hos de nämnda kreditinstituten antagits motsvara 50 % av de belånade fastigheternas värde. Från taxeringsvärdet för det samlade fastighetsbeståndet har därför dragits det dubbla beloppet av dessa kreditinstituts hela utlåning. Återstående taxeringsvärdet kan antagas motsvara värdet av de fastigheter, vilkas belåning ordnas på den fria marknaden. Två tredjedelar av detta värde erbjuda sig såsom placeringsobjekt för livförsäkringsfonden. De uppgifter, som på

Tab. 22. Jämförelse mellan hela beståndet av vissa placeringsobjekt och livförsäkringsbolagens andel därav.

Placeringsobjekt	År	Hela beståndet	Livförsäkringsbolagens andel	
		mkr.	mkr.	%
Svenska obligationer och statsskuldförbindelser	1922	4 250	346	8·1
	1927	4 770	411	8·6
	1932	5 114	503	9·8
	1937	5 409	780	14·4
	1938	5 376	791	14·7
	1939	5 454	875	16·0
	1940	6 567	986	15·0
	1941	7 542	1 165	15·4
	1942	9 210	1 331	14·5
	1943	10 264	1 608	15·7
Svenska inteckningslån	1922	3 487	188*	5·4
	1927	3 875	277*	7·1
	1932	4 721	448	9·5
	1937	5 377	775	14·4
	1938	5 719	878	15·4
	1939	6 013	944	15·7
	1940	6 464	945	14·6
	1941	6 568	961	14·6
	1942	6 699	984	14·7
	1943	6 924	1 012	14·6
Kommunlån	1922	342	74	21·6
	1927	603	112	18·6
	1932	867	138	15·9
	1937	1 059	168	15·9
	1938	1 100	175	15·9

* Beloppet omfattar även utländska inteckningslån. År 1932 uppgingo de utländska inteckningslånen till 12·6 milj. kronor.

detta sätt konstruerats, göra självfallet endast anspråk på att högst approximativt motsvara de exakta beloppen. De torde dock kunna påräkna intresse såsom jämförelsematerial och äro i varje fall ägnade att belysa utvecklingstendenserna på detta placeringsområde.

Siffrorna i tab. 22 visa, att — bortsett från de senaste åren — efterfrågan från livförsäkringsbolagen av obligationer och inteckningslån ökat snabbare än tillgången. Bolagens andel i hela obligationsportföljen fördubblades från år 1922 till år 1939, varjämte andelen i inteckningslånen tredubblades på samma tid. Den högst betydande statliga upplåningen under krigsåren, vilken vädjade även till helt nya kategorier av kapitalplacerare, åstadkom visserligen någon minskning i livförsäkringsbolagens relativa andel i obligationsportföljen. De absoluta talen visa emellertid ett starkt stegrat placeringsbehov. Under de tre åren 1941—1943, då flera emissioner av statslån tillkommo, placerade livförsäkringsbolagen nära nog lika mycket i dessa värdepapper som i obligationer under de aderton åren 1923—1940. Livförsäkringsbolagens andel i kommunlånen, vilkas totala volym är tämligen liten i förhållande till de båda andra placeringstyperna, har procentuellt minskats.

Till belysning av den allmänna utvecklingsgången lämnas i *tab. 23* en sammanställning över livbolagens placeringsbehov i relation till placeringsmöjligheterna.

Tab. 23. Jämförelse mellan livförsäkringsbolagens placeringsbehov och placeringsmöjligheter.

År	Placeringsbehov i mkr. (jämför tab. 21)	Ökning av utelöpande svenska				Placeringsbehov i % av placeringsmöjligheter
		obligationer och statssk. förbindelser mkr.	int.lån i stadsfastigheter mkr.	kommunlån mkr.	S:a mkr.	
1930	83	116	124	63	303	27
1931	70	12	167	52	231	30
1932	73	196	107	26	329	22
1933	94	165	208	32	405	23
1934	164	116	0	9	125	131
1935	141	61	56	68	185	76
1936	159	20	190	13	223	71
1937	155	— 67	202	51	186	83
1938	163	— 33	342	37	346	47
1939	135	78	294	.	.	36*
1940	109	1 114	451	.	.	7*
1941	162	974	104	.	.	15*
1942	207	1 668	131	.	.	12*
1943	233	1 054	225	.	.	18*

* Utan hänsyn till kommunlån.

Den oregelbundna gången i de siffror, som representera fondökningen under olika år, härrör från skilda orsaker. Den starka ökningen år 1934 och närmast följande år sammanhänger med den av räntefallet föranledda premiereservförstärkningen. Nedgången år 1940 beror bl. a. på minskningen av de fria reserverna till följd av nedskrivningar, särskilt av grannlandsobligationer, samt på ökning av livlånen. Härtill kommer, att de av det tidigare räntefallet förorsakade fondförstärkningarna vid denna tidpunkt till stor del slutförts. Den betydande ökning, som karakteriserar åren 1941—1943, är delvis betingad av ökad nyanskaffning av försäkringar med engångspremier eller med kort premiebetalningstid. Härtill kommer att vissa försäkringsbolag enligt fastställda grunder börjat en ytterligare förstärkning av premiereserven för det äldre beståndet.

Ojämnheten i obligationsstockens volym beror huvudsakligen på variationer i emissionsverksamheten. I vissa fall torde siffrorna ange ett något för högt värde på beståndet. Det har nämligen icke varit möjligt, att vid förtidskonverteringar ur redovisningen avskilja den icke konverterade delen av det gamla lånet, förrän densamma inlösts.

Tillväxten av inteckningslånen åren 1933 och 1938 förklaras delvis av den allmänna höjningen av taxeringsvärdena beträffande de större städerna. Stagnationen under år 1934 beror på den långvariga arbetskonflikten inom byggnadsbranschen detta år.

Av tabellen framgår, att placeringsmöjligheterna voro gynnsamma till och med år 1933, under vilken tid livförsäkringsbolagens placeringsbehov utgjorde endast mellan 22 och 30 % av nytillkomna placeringsobjekt. År 1934 hade situationen helt förändrats. Detta år översteg placeringsbehovet ökningen av placeringsobjekten. Under de tre närmast följande åren kunde enbart livförsäkringsbolagen i genomsnitt tillgodose omkring tre fjärdedelar av den totala efterfrågan inom de angivna placeringsområdena, oaktat övriga kapitalplacerare, närmast banker och sparbanker, samtidigt representerade ett vida större kapitalutbud än livförsäkringsbolagen. Att situationen ur placeringssynpunkt lättade något under år 1938, oaktat den utelöpande obligationsstocken, liksom fallet var under år 1937, minskades icke oväsentligt, berodde på den ökade möjligheten att placera i inteckningslån. Åren 1940—1943 företedde en helt ny situation. Dessa år motsvarade livförsäkringsbolagens placeringsbehov endast 7, 15, 12 resp. 18 % av de i tabellen redovisade placeringsmöjligheterna. På grund av de olika statslånen ökades under vart och ett av åren 1940—1943 den utelöpande obligationsstocken i genomsnitt ungefär dubbelt så mycket som under hela den föregående 10-årsperioden 1930—39.

Med hänsyn till den mycket betydande roll vårt lands fasta egendom spelat såsom kreditunderlag för försäkringsbolagen och även i framtiden kan väntas spela, är det anledning att ytterligare något vidga undersökningen på detta område.

Det samlade fastighetsbeståndet motsvarar en mycket stor del av vårt lands totala förmögenhet. År 1943 beräknades den fasta egendomen ha ett värde av 28,5 miljarder kronor. Som jämförelse kan nämnas, att motsvarande värde år 1870 uppgick till endast 2,2 miljarder kronor. Även om man tar hänsyn till att taxeringsvärdena då fastställdes försiktigare än nu och att den svenska kronans värde efter hand sjunkit, framstår det klart, att mycket stora belopp investerats i fast egendom.

Vissa statistiska uppgifter finnas tillgängliga rörande omfattningen av intecknad gäld i fast egendom från och med år 1870. Uppgifterna för de första åren måste dock med hänsyn till källmaterialets knapphändighet tagas med reservation. Värdet av obelånade inteckningar i fastighetsägarens egen hand ingår i uppgifterna. År 1870 uppgick den statistiskt redovisade inteckningsgälden till ej fullt 770 miljoner kronor eller till drygt 35 % av taxeringsvärdet för den bevillningspliktiga fasta egendomen. Sjuttio år senare hade siffrorna stigit till över 14 miljarder kronor respektive 60 %.

Den starkt ökade gäldbelastningen får icke tolkas som en allmän försämring av fastighetsägarnas ekonomi. Huvudsakligen sammanhänger den med jordbrukets och näringslivets uppsving och rationalisering samt med den höjda bostadsstandarden. Vårt lands fastighetsbestånd har visat god värdebeständighet. Någon allmän mera allvarlig fastighetskris har hittills icke inträffat.

Försäkringsbolagens kreditgivning mot inteckningssäkerhet avser huvud-

sakligen stadsfastigheter. En anledning härtill är givetvis förvaltningshänsyn. Av samma skäl har fastighetskreditgivningen i stor utsträckning koncentrerats till fastigheter i den stad, där bolaget har sitt huvudkontor. Procentuellt fördelade sig försäkringsbolagens samtliga fastighetslån vid 1943 års utgång med 68 % på fastigheter i Stockholm, 12 % på fastigheter i Göteborg eller Malmö samt 20 % på fastigheter i övriga städer eller på landsbygden.

För försäkringsbolagens kapitalplacering mot säkerhet av inteckning i fast egendom gäller, såsom förut anförts, den regeln, att medel motsvarande försäkringsfond och därmed i placeringshänseende likställda fonder skola placeras inom två tredjedelar av belåningsobjektets taxeringsvärde. Härav följer att försäkringsbolagens huvudsakliga betydelse på fastighetskreditmarknaden ligger på primärkreditens område. Försäkringsbolagen eftersträva i regel långa placeringar, vilka medföra en stabil ränteinkomst. Men kortare fastighetskrediter förekomma, särskilt mot säkerhet av inteckningar över den nyssnämnda värdegränsen. Om man till primärkrediter hänför all kreditgivning mot inteckningssäkerhet inom 60 % av den belånade fastighetens värde, till sekundärkrediter sådan långivning mellan 60 och 75 % av värdet samt till tertiärkrediter fastighetslån över denna gräns, visar det sig, att försäkringsbolagens kapitalplacering i fast egendom till 89 % hänför sig till primärkrediter, 9 % till sekundärkrediter och endast 2 % till tertiärkrediter. Denna fördelning gäller approximativt hela den period sammanställningarna omfatta, d. v. s. från början av 1930-talet.

5. Faktorer, som bestämma kapitalplaceringsfrågans betydelse i framtiden.

Problemet att finna lämpliga placeringar för det enskilda försäkringsväsendets ständigt växande fonder löstes tillfälligt i samband med det senaste världskrigets utbrott genom den efter våra förhållanden oerhörda statliga upplåningen. Även om sålunda kapitalplaceringsmöjligheterna för närvarande icke utgöra något problem, har man anledning att betrakta denna situation såsom övergående. En prognos rörande kapitalplaceringsfrågans läge efter kriget framstår av flera skäl såsom särskilt vansklig. Helt utan hållpunkter är man likväl icke.

Den grundläggande faktorn hänför sig till livförsäkringsverksamhetens expansionsförmåga. Utvecklingen hittills företer bilden av en i stort sett oavbrutet stigande kurva i fråga om såväl antalet tecknade försäkringar som sammanlagda försäkringsbeloppet. De sociala framstegen ha främjat denna utveckling. Obestridligt är nämligen, att ett allmänt välstånd utgör livförsäkringsverksamhetens bästa jordmån. Verksamhetens hittillsvarande expansion avspeglar i själva verket vårt folks växande välstånd. Insikten om nyttan eller rentav nödvändigheten att genom försäkring skydda sig själv och de sina mot risker av skilda slag är numera rätt allmänt utbredd. Det synes

för livförsäkringsverksamheten vara en viktig uppgift att sörja för en ytterligare utbredning av denna insikt samt även för dess överförande till nya generationer. I den mån det i framtiden visar sig möjligt att vidmakthålla en fortgående förbättring av vårt folks levnadsstandard, blir nämnda förhållande ytterligare accentuerat. Å andra sidan får icke förbises, att den enskildes försäkringsbehov givetvis är i viss mån beroende av det allmännas åtgärder för att bereda honom och hans närmaste ekonomisk trygghet. Det måste emellertid i större eller mindre grad ankomma på den enskilda försäkringsverksamheten, vederbörligen anpassad efter samhällets sociala välfärdsanordningar, att sörja för erforderlig utbyggnad av det individuella försäkringsskyddet.

Vid bedömandet av livförsäkringsväsendets framtidsutsikter bör befolkningsfrågan icke förgätas. Grunddragen av utvecklingen på detta område torde vara alltför väl kända för att här behöva återgivas. Endast ett par siffror må bringas i erinran till belysning av utvecklingstendensen. Antalet levande födda barn nådde under år 1909 en toppsiffra av 139 500 för att därefter kontinuerligt sjunka — med undantag för åren 1920 och 1921 — till omkring 85 000 år 1933. Därefter har nativiteten åter långsamt ökat, till stor del beroende på att de stora årskullarna nu befinna sig i den fruktsamma åldern. Huruvida den ökade nativiteten möjligen därutöver innebär ett varaktigt löfte för framtiden kan ännu icke med säkerhet bedömas, men visst är att på lång sikt en vida kraftigare nativitetsökning erfordras för att uppväga det gångna kvartsseklets fallande födelsekurva. Den utveckling, som de anförda siffrorna åskådliggöra, kommer att medföra en betydande förskjutning i befolkningens åldersfördelning. Enligt vissa för något tiotal år sedan verkställda prognoser skulle proportionen mellan åldringar (över 65 år) och produktiva personer (15—65 år) komma att förskjutas från en sjundedel år 1930 till omkring en fjärdedel år 1980. Den frågan ligger då nära till hands, huruvida åldersförskjutningen inom befolkningen kan tänkas påverka livförsäkringens verksamhetsformer eller rentav utvecklingsmöjligheter. Verkställda undersökningar visa, att inom folkförsäkringen nyanskaffningen av kapitalförsäkringar är något mera koncentrerad till åldersgrupperna 15—24 år än inom storförsäkringen (se *Bilaga 1, tab. L*). Såsom ovan nämnts komma de åldersgrupper, vilka för närvarande utgöra folkförsäkringens huvudsakliga verksamhetsområde, att stadigt minska. Man kan räkna med att minskningen vid 1950-talets mitt motsvarar ungefär en femtedel. Det bör dock icke förbises, att folkförsäkringens klientel i betydande utsträckning utgöres av befolkningsgrupper, vilka redan vid unga år nå upp till en förhållandevis god lönenivå, som därefter bibehålles utan större förskjutningar. Då emellertid utgifterna särskilt i samband med familjebildning stegras, är det för livförsäkringsbolagen en viktig uppgift att genom sin upplysningsverksamhet söka stimulera dessa försäkringstagare att i större utsträckning utnyttja de ekonomiskt gynnsamma ungdomsåren att skaffa sig ett bättre försäkringsskydd. Härigenom kan den minskning av livförsäkringsverksamhetens omfattning, som en nedgång av antalet personer i de aktiva

åldrarna kunde väntas medföra, helt kompenseras. Någon större betydelse för den föreliggande frågan, torde förskjutningen i åldersfördelning därför knappast komma att få. Däremot kan givetvis en förändring av befolkningens totala numerär komma att få återverkningar på livförsäkringsverksamhetens omfattning.

Ytterligare en problemställning må antydas i anslutning till befolkningsfrågan. I den allmänna diskussionen har gjorts gällande, att en minskad familjebildning småningom måste påverka värdebeständigheten och räntabiliteten hos vissa placeringsobjekt, framförallt bostadsfastigheter. Man menar, att förkrigsårens oerhörda expansion inom byggnadsbranschen huvudsakligen föranletts av bostadsbehovet för de då familjebildande stora årskullarna från seklets början; genom den därefter inträdda starka nativitetsminskningen måste från 1900-talets mitt uppstå en motsvarande minskning i bostadsbehovet, vilket förhållande kan vara ägnat att åstadkomma en fastighetskris, i all synnerhet om bostadsproduktionen efter kriget inriktas utan tillräckligt hänsynstagande till den nämnda förskjutningen i befolkningsläget.

Livförsäkringsbolagens kapitalplaceringsmöjligheter äro givetvis i avsevärd mån beroende av intensiteten i den konkurrens, bolagen ha att vänta av övriga förmedlare av kapitalutbud. Också härutinnan är prognosen vansklig. Vad först folkpensioneringsfonden beträffar kommer denna att minska i betydelse såsom konkurrent. Genom att fonden i fortsättningen icke längre baseras på premiereservsystemet utan på ett system med begränsad fondering och därvid endast är avsedd att tjäna som en stödfond, har fondökningen under de närmaste åren fixerats till högst 20 milj. kronor om året för att helt upphöra, då fonden nått ett belopp av 1 000 milj. kronor, vilket beräknas inträffa i början av 1950-talet. Svårare är det att beräkna graden av konkurrens från postsparbanken samt från sparbanker och affärsbanker. Storleken av kapitalutbuden härifrån är i sista hand beroende på det allmänna sparandet. Under krigsåren var sparandet underkastat vissa fluktuationer. Sedan flera år bedrives emellertid från olika håll en målmedveten propaganda för ökat sparande. Sparandet har också i viss mån ökat. I vilken utsträckning denna ökning har föranletts av sparsamhetskampanjen eller förorsakats av den lättare penningmarknaden i förening med en viss varubrist är svårt att bedöma. Det är också en öppen fråga, huruvida sparandet kan vidmakthållas på längre sikt. Några försök till prognos rörande de ovan nämnda penninginrättningarnas väntade inlåning under efterkrigstiden kan därför icke här ifrågakomma. Även om en viss nedgång i inlåningen skulle inträda, torde detta icke i nämnvärd grad kunna öka försäkringsbolagens placeringsmöjligheter. Sparbankerna tillfredsställa i stor utsträckning en lokalt begränsad kapitalefterfrågan särskilt beträffande inteckningslån och äro — om man bortser från Stockholm, Göteborg och Malmö — härutinnan i så måtto mindre att anse såsom konkurrenter till försäkringsbolagen. Däremot torde postsparbanken, vars inlåning växer i hastigt tempo, komma att bjuda något större konkurrens, i varje fall beträffande andra placeringsobjekt än inteckningslån.

Kort före det andra världskrigets utbrott verkställdes i en av de svenska affärsbankerna en undersökning i syfte att klarlägga på vilka händer affärsbankernas andel av nyemitterade obligationslån placerades. Undersökningen, som omfattade två perioder, nämligen dels 1928/29 och dels 1937/38, gav till resultat, att av nyemissionerna under den första perioden 17,8 % placerats hos livförsäkringsbolag, 43,4 % hos andra kapitalplacerande institutioner såsom statliga myndigheter, sakförsäkringsbolag, sparbanker och kassor samt 38,8 % hos privatpersoner. Motsvarande siffror för den senare perioden äro 28,4, 44,6 respektive 27,0 %.

I detta sammanhang kan det vara av intresse att belysa utvecklingen också genom en jämförelse mellan å ena sidan storleken av de medel, som försäkringsbolagen kunna sägas förvalta för försäkringstagarnas räkning samt insättarnas behållning i affärsbanker, sparbanker och postsparbanken å den andra. Om man vid en sådan jämförelse bortser från försäkringsbolagens eget kapital och inskränker sig till medel, vilka i försäkringsbolagens balansräkningar redovisas såsom försäkringsfond, säkerhetsfond, utjämningsreserv, återköpsreserv, premieåterbäringsreserv, de försäkrades vinstfonder och liknande, erhållas de siffror, som framgå av *tab. 24*. Tabellen ger vid handen, att försäkringsbolagens relativa andel av det sparande, som uppsuges av försäkringsbolag, affärsbanker, sparbanker och postsparbanken är stadd i tillväxt, medan affärsbankernas och sparbankernas relativa andel är underkastad en i stort sett fortgående minskning. Postsparbankens andel, som år 1930 utgjorde 3,9 %, har stigit till 7,1 % år 1943, en synnerlig kraftig utveckling.

Spörsmålet om räntenivån förblir även i framtiden en faktor av central betydelse för livbolagens kapitalplacering. Rörande den framtida utvecklingen på detta område torde vissa slutsatser kunna dragas av statsmakternas nuvarande ekonomiska politik. Den förut skildrade utvecklingen med fallande räntenivå under 1930-talet torde visserligen mindre hava varit en följd av medveten räntepolitik än av andra faktorer på det ekonomiska området, men lika ovtvivelaktigt är, att det allmänna numera besitter långt effektivare medel än tidigare att dirigera räntan. Man har anledning räkna med att den statliga räntepolitiken även under efterkrigstiden kommer att eftersträva en stabil, jämförelsevis låg räntenivå för den långa upplåningen, ett antagande som bekräftats genom den under våren 1945 företagna ytterligare räntesänkningen. Med hänsyn till dessa förhållanden bör man av försiktighetsskäl kalkylera med en låg räntenivå.

Ovan hava några av de faktorer berörts, vilka i huvudsak torde komma att inverka på livbolagens placeringsbehov. Även då det gäller att bedöma den framtida efterfrågan på kapitalmarknaden te sig förhållandena osäkra. Kapitalefterfrågan i framtiden kommer naturligen att bli beroende av de internationella politiska förhållandena, framför allt i vilken grad det kan lyckas att åstadkomma en internationell ordning, som möjliggör en mer eller mindre omfattande nedskärning av utgifterna för militära ändamål och uppbyggnad av ett på fredsproduktion inriktat samhällsliv.

Tab. 24. Storleken av försäkringstagarnas och bankinsättarnas medel under åren 1930—1943.

År	Försäkrings-bolag	Affärs-banker	Spar-banker	Postspar-banken	Summa
	Absoluta tal. Miljoner kronor				
1930	1 773	3 631	2 961	338	8 703
1931	1 882	3 554	3 051	382	8 869
1932	1 979	3 556	3 142	451	9 128
1933	2 078	3 629	3 206	440	9 353
1934	2 242	3 553	3 312	473	9 580
1935	2 381	3 632	3 351	497	9 861
1936	2 544	3 833	3 402	514	10 293
1937	2 738	3 999	3 523	558	10 818
1938	2 920	4 260	3 685	618	11 483
1939	3 112	4 401	3 679	628	11 820
1940	3 295	4 321	3 596	649	11 861
1941	3 522	4 879	3 807	743	12 951
1942	3 784	5 157	4 137	908	13 986
1943	4 051	5 762	4 611	1 111	15 535
	Relativa tal				
1930	20·4	41·7	34·0	3·9	100·0
1931	21·2	40·1	34·4	4·3	100·0
1932	21·7	39·0	34·4	4·9	100·0
1933	22·2	38·8	34·3	4·7	100·0
1934	23·4	37·1	34·6	4·9	100·0
1935	24·2	36·8	34·0	5·0	100·0
1936	24·7	37·2	33·1	5·0	100·0
1937	25·3	37·0	32·6	5·1	100·0
1938	25·4	37·1	32·1	5·4	100·0
1939	26·3	37·3	31·1	5·3	100·0
1940	27·8	36·4	30·3	5·5	100·0
1941	27·2	37·7	29·4	5·7	100·0
1942	27·0	36·9	29·6	6·5	100·0
1943	26·1	37·1	29·7	7·1	100·0

Om man bortser från den nuvarande statliga upplåningen särskilt för vår försvarsberedskap, är för närvarande placeringsbehovet vida större än efterfrågan på kapital. Under de närmaste åren torde man kunna vänta en minskning av denna upplåning, vilken minskning emellertid tillfälligt torde uppvägas av efterfrågan på kapital för bl. a. bostadsproduktion samt för industri- och trafikföretagens omställning till fredsförhållanden. Kapitalbehovet för det internationella återuppbyggnadsarbetet kan visserligen tänkas återverka även på den svenska penningmarknaden men torde icke lösa livbolagens placeringsfråga.

Sammanfattning. Under överskådlig tid framåt har man att räkna med starkt växande försäkringsfonder. Konkurrensen från övriga kapitalplacerare kan i stort sett icke väntas avtaga. En stigande räntenivå skulle med hänsyn till den därmed följande mindre fonderingen minska placeringsbehovet; man har emellertid icke anledning räkna med en sådan utveckling. Om den statliga upplåning, som betingats av kriget, icke funnits, skulle säker-

ligen placeringsbehovet för närvarande ha överstigit placeringsmöjligheterna. Även övergångstiden till en fredsproduktion kan väntas medföra betydande kapitalbehov. Att denna situation skall föreligga även sedan omställningen genomförts torde icke vara att förvänta. Med hänsyn härtill framstår det som en angelägenhet av största vikt att genom ändrade lagbestämmelser söka åstadkomma bättre anpassningsmöjligheter.

6. Riktlinjer för placeringsbestämmelsernas utvidgning.

En viss utvidgning av placeringsbestämmelserna inom ramen för den princip om riskfri placering, varpå 215 § försäkringslagen bygger, är otvivelaktigt möjlig. Redan en ytlig undersökning ger emellertid vid handen, att en lösning av problemet efter sådana riktlinjer är av ringa praktiskt värde. En rationell lösning kräver åtgärder av större räckvidd. Enligt försäkringsutredningens mening är tiden nu mogen att öppna möjligheter till en på lämpligt sätt avvägd *fri placering* av de tekniska fonderna. Härför tala bl. a. följande förhållanden.

Under de senaste decennierna har en betydande inkomst- och förmögenhetsutjämning ägt rum i samhället. De större enskilda förmögenheterna spela icke längre samma dominerande roll som tidigare för tillförseln av riskbärande kapital till vårt lands näringsliv. Vid sidan av dem uppträda nu i ökad omfattning folkets breda lager såsom samlare av kapital. Från dessa flyta sparmedlen samman hos de penningförvaltande institutionerna, bland vilka försäkringsbolagen alltmera vuxit i betydelse.

De guldkantade värdepapperens bonitet beror ytterst på möjligheten att upprätthålla ett blomstrande näringsliv. Härför kräves oundgängligen att näringslivet tillföres erforderligt kapital. Det ligger i sakens natur, att investering i produktions- och distributionsapparaten är förbunden med ekonomiska risker. Utan tillskott av dylikt riskbärande kapital är näringslivet dömt att avtyna, vilket i sin tur återverkar på de s. k. riskfria placeringarna. Såsom nyss påpekats, har den ekonomiska utvecklingen medfört en förskjutning såtillvida, att riskvilligt kapital i allt mindre omfattning står till förfogande från de källor, varifrån sådant kapital hittills traditionellt kommit, under det att vissa penninginstitut, icke minst försäkringsbolagen, i desto större grad uppsamla sparmedel från folkets breda lager. Under sådana förhållanden förefaller det följdriktigt och i själva verket ägnat att främja försäkringstagarnas intresse, att bolagen tillåtas medverka till näringslivets finansiering även på annat sätt och i större omfattning än hittills. Upplysningsvis må framhållas, att i England försäkringsbolagens kapitalplacering är helt och hållet obunden av lagbestämmelser. På andra håll medges fri placeringsrätt inom vissa gränser. Sålunda tillåter den franska tillsynslagen, som tillkom redan för omkring tre decennier sedan, fri placering beträffande en fjärdedel av de tekniska reserverna, medan i vissa andra främmande lagar kvoten är något snävare bestämd.

7. Fri placeringsrätt.

Införandet av principen om fri placeringsrätt i fråga om försäkringsfonden och därmed i förevarande hänseende jämställda fonder innebär för vårt lands vidkommande beträdande av nya vägar. Det bör då genast betonas, att principen icke får leda till ett åsidosättande av säkerhetskravet. Denna synpunkt måste i själva verket utgöra rättesnöret vid utstakandet av gränserna för den fria placeringsrätten. Förut har framhållits, att riskbärande investeringar till näringslivets fromma i sista hand äro ägnade att främja bolagets och dess försäkringstagares gemensamma intressen. Härvid förutsättes, att investeringarna ske med klok försiktighet och utan ovidkommande synpunkter. Det är uppenbart, att en tendentiös eller eljest oförsiktig placeringspolitik kan medföra ödesdigra verkningar för bolagets soliditet. Särskilt allvarlig är faran att bolagsledningen i spekulationssyfte lockas till ensidiga investeringar i konjunkturbetonade företag. En god fördelning ur risksynpunkt av bolagets placeringar utgör ett oavvisligt krav, som med särskild styrka gör sig gällande i fråga om de fria placeringarna.

Med hänsyn till vad ovan sagts framstår det såsom angeläget, att — åtminstone intill dess erforderlig praktisk erfarenhet av systemet vunnits — dels tämligen snävt begränsa den fria placeringsrätten, dels också förse densamma med vissa spärranordningar. Omfattningen bör principiellt göras beroende av försäkringsfondens storlek, så att en bestämd kvot av fonden upplåtes för fri placering. Detta synes även ur praktisk synpunkt lämpligt. En till tio procent av fonden begränsad fri placeringsrätt torde kunna anses såsom en försiktig avvägning. Skulle den kommande erfarenheten ge vid handen, att en höjning av gränsen utan olägenhet kan företagas, bör frågan härom tagas under omprövning.

Den fundamentala regeln i 1 § försäkringslagen, att försäkringsbolag icke må driva annan rörelse än försäkringsrörelse, i förening med tillsynsmyndighetens befogenhet enligt 228 § att i händelse av avvikelse från lagen förelägga bolaget att vidtaga de åtgärder, som prövas erforderliga för rättelses vinnande, kan tänkas tjäna som spärr även mot olämpligt utnyttjande av den fria placeringsrätten. Såsom instrument gentemot spekulationsartad placering i aktier torde dessa stadganden likväl vara av ringa praktiskt värde. Med hänsyn till angelägenheten av att kunna stävja varje olämplig spekulationstendens på detta område, är det nödvändigt att tillskapa en effektivare spärranordning. Även ur andra synpunkter är det av intresse att här något närmare belysa frågan om aktier såsom placeringsobjekt för försäkringsfonden.

Aktierna äro icke till sin art jämförliga med de i 215 § 1—5 mom. angivna placeringsobjekten och kunna med hänsyn härtill för närvarande icke användas för placering av livförsäkringsfonden. Ser man däremot till säkerheten, erbjuder det icke någon svårighet att angiva företag, vilkas aktier måste anses erbjuda minst lika god säkerhet som flera slag av industriobligationer. Förut har betonats angelägenheten av att i görligaste mån främja värde-

beständiga placeringar. Det bör då erinras om att aktier ofta äro att anse såsom anvisningar på realkapital.

Åtskilliga utredningar hava verkställts såväl utomlands som i vårt land för att utröna medelförräntningen av placering i aktier. Vid dessa undersökningar har man i regel utgått från en tänkt placering i vissa aktieposter vid en given tidpunkt, varefter resultatet av denna placering undersökts för en viss tidsperiod. Av särskilt intresse har därvid ansetts vara att åstadkomma jämförelse med avkastningen av obligationer. I stort sett hava de olika utredningarna givit till resultat att på lång sikt obligationer lämna något förmånligare avkastning än aktier. En svaghet i dessa undersökningar är att de endast avse vissa bestämda aktieposter under en godtyckligt vald period. I en efter i viss mån annan metodik verkställd undersökning, omfattande såväl svenska som engelska aktier och obligationer, har slutomdömet formulerats så, att bilden av aktieplaceringens vanskligheter icke kan anses uppmuntrande för tanken på vidgad placering i mera riskbärande värdepapper.*

Av ett icke ringa praktiskt intresse är en hos Livförsäkringsaktiebolaget Thule företagen, fortlöpande undersökning i syfte att utröna räntabiliteten och säkerheten hos aktieplaceringar.** Undersökningen, som omfattar tiden från och med 1930, har verkställts i form av fingerade aktieplaceringar med hänsyn till det aktuella placeringsbehovet och läget på kapitalmarknaden. Förfarandet har sålunda icke karaktär av »backwards-jobbing». Då undersökningen påbörjades 1930, fingerades placering i ett trettiotal olika papper på fondbörsens A-lista. År för år hava därefter nya fingerade investeringar verkställts, därvid även nya aktier utöver de först utvalda kommit i fråga. Det må nämnas, att bland de från början valda aktierna även ingingo sådana, vilka sedan under 1930-talets depressionsår visade sig starkt förlustbringande. Dessa papper hava tänkts försålda, givetvis med stora förluster. Däremot har man endast undantagsvis räknat med försäljning av andra aktier. Inköpspriserna hava baserats på de vid köpslutet gällande börskurserna, men givetvis har man icke kunnat taga hänsyn till om möjlighet verkligen förefunnits att vid det givna tillfället uppbringa de önskade aktieposterna i marknaden och ej heller till den inverkan de fingerade köpen skulle kunnat få på kursutvecklingen. Dessa faktorer torde dock icke vara ägnade att i större grad förrycka resultatet. De årliga placeringarna ha nämligen tänkts fördelade på ett större antal olika aktier och med relativt små belopp på varje aktiesort. Resultatet av de fingerade placeringarna framgår av nedanstående uppställning. Däri angives över- eller undervärde å hela aktieportföljen i förhållande till marknadsvärdet vid varje års slut, avkastningen för varje år samt medelavkastningen från placeringarnas början. För jämförelse med den avkastning, som under samma tid kunnat ernås vid placering efter försäkringslagens bestämmelser (fondmässig placering), har i tabellen angivits den medelränta bolaget härvid erhållit; därvid har förfarits så, att medelräntan för år 1931 motsvarar medeltalet av räntan på nyplacering 1930 och 1931, medelräntan 1932 motsvarar medelvärdet för åren 1930—1932 o. s. v.

Depressionsåren i undersökningsperiodens början medförde förluster eller dålig avkastning på aktierna. De fondmässiga placeringarnas räntabilitet var däremot gynnsam, ehuru långsamt fallande, vilken utveckling sedan oavbrutet fortgått. Beträffande aktierna skedde däremot en snabb återhämtning. Från 1930-talets mitt företer aktieplaceringarnas medelavkastning bilden av en ständigt stigande kurva.

---

* K. G. Hagstroem och H. Stridsberg, Nordisk Försäkringstidskrift 1937 sid. 499: Avkastningen av aktier och obligationer.

** Numera offentliggjord i Näringsliv och Kultur. Stockholm 1945.

Resultatet av placering i aktier resp. fondmässig placering.

År	Placering i aktier			Fondmässig placering
	Övervärde i %	Årets avkastning	Medelavkastning	Medelränta
1930	— 6·8	5·9		
1931	— 32·3	3·4	4·4	4·9
1932	— 34·9	2·8	3·7	4·9
1933	— 18·3	3·7	3·7	4·7
1934	+ 6·2	3·5	3·6	4·5
1935	+ 13·4	5·7	4·1	4·3
1936	+ 37·5	6·0	4·6	4·1
1937	+ 25·6	6·7	5·0	4·0
1938	+ 28·5	6·6	5·3	3·9
1939	— 3·4	6·3	5·5	3·8
1940	+ 7·0	6·2	5·6	3·8
1941	+ 20·9	6·4	5·7	3·8
1942	+ 35·8	6·3	5·9	3·7
1943	+ 40·7			

Krigsutbrottet 1939 medförde visserligen förlust eller minskad avkastning på vissa aktieposter, men på grund av den riskspridning, som skett vid placeringarna inverkade detta förhållande icke på totalbilden. Aktiernas gynnsamma räntabilitetsläge under de senaste åren torde hava framkallats huvudsakligen av de i krigsmaterielproduktionen engagerade industrierna.

Beträffande uppgifterna i tabellen angående medelräntan å fondmässiga placeringar måste anmärkas, att densamma är direkt beroende av bokföringsmässiga upp- och avskrivningar. En kraftig uppskrivning, som av bestämd anledning skedde år 1934 i bolaget, verkar följaktligen sänkande på medelräntan för året. Vid jämförelse mellan avkastningen på de båda placeringstyperna bör hänsyn även tagas därtill, att större delen av de fondmässiga placeringarna löpa med konverteringsrätt efter 10 år; medelräntan å dessa kan följaktligen komma att efter konverteringen kraftigt falla, därest marknadens räntenivå är låg.

Thules undersökning visar för den period den omfattat en högre avkastning vid aktieplacering än den fondmässiga placeringen under samma tid. En reservation måste göras beträffande senare delen av undersökningsperioden, som påverkats av kris- och krigsförhållanden. De nio åren före krigsutbrottet utgöra å andra sidan en väl kort tidrymd för att ligga till grund för säkra slutsatser. Omfattande både en låg- och en högkonjunktur erbjuda dessa år dock ett visst intresse.

Vid bedömande av frågan om placeringsrätt i aktier måste hänsyn tagas till den svenska aktiemarknadens möjligheter och omfattning samt till den effekt försäkringsbolagens uppträdande på marknaden kan väntas få. Det är icke möjligt att exakt angiva, huru stora belopp som stå till buds, men man får en föreställning om det tillgängliga placeringsmaterialets omfattning, om man på grundval av fondbörsens A-lista beräknar aktievärdet under en högkonjunktur och en lågkonjunktur. Ett toppläge uppnåddes på sensommaren 1937. Visserligen har detta läge överträffats under krigsåren men denna av extraordinära förhållanden påverkade värdestegring synes icke böra läggas till grund för undersökningen. Det sammanlagda nominella värdet av A-listans aktier uppgick sensommaren 1937 till 1 744 milj. kronor med ett

börsvärde av 3 007 milj. kronor. Bottenläget under närmast föregående lågkonjunktur inföll under år 1932. Börsvärdet å samma aktiestock uppgick då till endast 1 264 milj. kronor. De nämnda värdena representera sålunda maximum och minimum under en konjunkturperiod beträffande samtliga de aktier, som år 1937 funnos upptagna på A-listan. Givetvis finnes dock hela detta material icke tillgängligt för placering, eftersom mycket stora aktieposter konstant ligga bundna hos konsortier och i holdingbolag. Det har från sakkunnigt håll uppgivits, att bortåt 75 % av bolagens aktiekapital skulle vara på så sätt bundet. Om man emellertid räknar med att endast 60 % av kapitalet är placerat på fasta händer, återstår ett nominellt värde av omkring 700 milj. kronor med ett börsvärde av högst cirka 1 200 milj. kronor och lägst cirka 500 milj. kronor. Belysande för storleken av det tillgängliga materialet på aktiemarknaden är även aktieomsättningen på Stockholms fondbörs. Totala omsättningen uppgick åren 1934—1938 till respektive 200, 184, 487, 438 och 265 milj. kronor. Medelomsättningen för tioårsperioden 1929—1938 uppgick till 340 milj. kronor om året.

De svenska livbolagens försäkringsfond för egen räkning uppgick vid slutet av år 1943 till omkring 3 000 milj. kronor. Förutsatt att bolagen ägde placera 10 % härav i aktier, skulle cirka 300 milj. kronor stå till förfogande för sådan placering. De nyss lämnade uppgifterna angående det tillgängliga materialet utvisa oförtydbart, att den svenska aktiemarknaden är alldeles för liten för att lämpligen kunna tillföras ett nytt köpintresse representerande ett så stort belopp. Även om försäkringsbolagens inköp verkställdes med allra största försiktighet, skulle icke ens en jämförelsevis ringa del av försäkringsfonden kunna placeras utan att i hög grad påverka marknaden. Det har framhållits, att om försäkringsbolagen började förvärva aktier, detta skulle utöva en fördelaktig stabilisering av aktiemarknaden. Skulle försäkringsbolagen däremot tillåtas redovisa stora kvantiteter aktier i försäkringsfonden, föreligger risk att aktiebörsen kommer att röna samma öde som tidvis drabbat obligationsbörsen, nämligen att avtyna av brist på material och sålunda blott registrera artificiella kurser, vilka genast gåve vika så snart större intressen uppträdde på marknaden. Härigenom skulle fondbörsen om icke helt förlora i betydelse så i varje fall bliva mindre tillförlitlig såsom konjunkturbarometer och värdemätare på aktier.

För närvarande kunna bolagen placera endast sina s. k. fria reserver i aktier. Såsom redan framhållits kunna vidgade möjligheter till aktieinvestering tänkas hos bolagsledningen uppamma ett företagarintresse utanför försäkringsväsendets eget område, en utveckling som måste betecknas såsom synnerligen allvarlig. De för vårt lands förhållanden högst betydande kapital, som förvaltas av livbolagen, böra icke få utnyttjas för ekonomiska spekulationer. Såsom här ovan flera gånger framhållits, är fondförvaltningens säkerhet det primära. Även om det för närvarande saknas anledning antaga att tendenser av nu antydd art skola taga sig uttryck i försäkringsbolagens placeringspolitik, är det angeläget att denna synpunkt icke förbises vid en reformering av placeringsbestämmelserna.

I allmänhet torde ett livbolag genom att utnyttja endast en eller annan procent av försäkringsfonden kunna vinna dominerande inflytande över affärsföretag på andra verksamhetsområden. Den närmast till hands liggande spärranordningen häremot torde vara en regel av innebörd, att det belopp, som ett livbolag äger investera i ett och samma affärsföretag, icke må överstiga en viss begränsad del — föreslagsvis tio procent — av företagets nominella aktiekapital. Det är emellertid av vikt, att regeln icke göres ovillkorlig. I vissa fall kan nämligen en mera vidsträckt investeringsrätt vara motiverad, exempelvis i företag inom försäkringsväsendets eget område eller eljest i företag, som äro direkt ägnade att främja försäkringsväsendets sunda utveckling. Möjlighet till dispens från spärregeln i dylika fall bör sålunda hållas öppen och det synes lämpligen böra ankomma på försäkringsinspektionen att meddela sådan dispens. Det ligger i sakens natur, att ett medgivande till vidgad rätt till förvärv av aktier i visst företag kan förbindas med villkor, som betingas av omständigheterna i det särskilda fallet.

På det enskilda försäkringsväsendets område existerar för närvarande ett tämligen vittutgrenat system av koncerner, vanligen i den formen att ett bolag genom aktieinnehav behärskar ett eller flera andra bolag, dotterbolag, vilka i sin tur kunna äga dotterbolag o. s. v. Såväl aktiebolag som ömsesidigt bolag kan ingå i en och samma koncern. Ett ömsesidigt bolag kan behärskas genom aktieinnehav i vederbörande förlagsaktiebolag. Försäkringsutredningen avser icke att genom den ovan skisserade spärregeln resa hinder mot sådana koncernförhållanden.

Frågan om koncerner bör emellertid här observeras även ur en vidare aspekt. Det får nämligen icke förbises, att ett koncernförhållanden kan göra spärregeln verkningslös. En anordning, varigenom livbolagens innehav av aktier i andra affärsföretag begränsas till viss lägre kvot av det företagets nominella aktiekapital, torde vara helt ineffektiv, därest övriga försäkringsbolag icke underkastas motsvarande restriktioner. Genom att skaffa sig bestämmanderätten i ett skadeförsäkringsbolag skulle livbolaget kunna förvärva aktiemajoritet i annat företag. Redan detta förhållande talar för att spärranordningen utsträckes att gälla försäkringsanstalter av alla slag. Regeln kan desto hellre generellt genomföras, som den för skadeförsäkringsbolagens vidkommande i och för sig torde äga relativt ringa praktisk betydelse. Med hänsyn till dessa bolags begränsade fondbildning torde nämligen en ur alla synpunkter önskvärd fördelning av aktieengagementen icke bereda svårigheter. En koncern omfattande mer än fem försäkringsbolag, vilka vart för sig utnyttjade rätten till innehav av aktier i annat affärsföretag, skulle likväl kunna göra spärregeln illusorisk. Den naturliga lösningen synes vara att göra spärren i fråga om aktieförvärv direkt tillämplig på koncernen. I utredningens lagförslag har 336 § utformats i överensstämmelse härmed.

Även ur en annan synpunkt torde en viss inskränkning i placeringsrätten beträffande aktier vara betingad. Det bör nämligen observeras, att endast de börsnoterade papperen äro föremål för kurssättning på allmänna marknaden. Att vid en given tidpunkt bestämma värdet av icke börsnoterade aktier

torde ej sällan vara en vansklig uppgift. För försäkringsinpektionen och bolagen måste det framstå såsom ett gemensamt intresse, att placeringsobjektens redovisningsvärde såvitt möjligt icke ger anledning till meningsskiljaktigheter. Med hänsyn härtill synes det lämpligt, att placeringsrätten beträffande aktier begränsas till de börsnoterade papperen.

I anslutning till vad ovan anförts angående möjlighet till vidgad investering i vissa aktier må uppmärksamheten slutligen riktas på de förvaltningsbolag, vilka bildas för förvaltning av försäkringsbolagens fastigheter. Denna förvaltningsform erbjuder påtagliga praktiska fördelar och bör enligt utredningens mening icke motverkas av den föreslagna spärregeln om en till viss kvot av det nominella aktiekapitalet begränsad placeringsrätt. Utredningen förutsätter sålunda, att medgivande till obegränsat förvärv av aktier i sådana bolag lämnas.

Beträffande investering i ekonomiska föreningar finner utredningen icke anledning till särskilda föreskrifter. Frågan härom torde nämligen enligt hittills vunnen erfarenhet ha betydelse allenast såvitt angår sådana föreningar, som bildas för fastighetsförvaltning, och i detta hänseende bör såsom nyss anmärkts, bolagens rörelsefrihet icke inskränkas.

Försäkringsutredningen vill slutligen här tillfoga, att om erfarenheterna från tillämpningen av den fria placeringsrätten, särskilt i fråga om aktier, skulle giva vid handen, att ytterligare inskränkningar äro av nöden, frågan härom bör tagas under förnyad prövning. Utredningen räknar emellertid med att försäkringsbolagen så handhava den fria placeringsrätten, att ytterligare restriktioner skola visa sig obehövliga.

8. Placering i kvalificerade värdehandlingar m. m.

Efter försäkringslagens tillkomst har kapitalmarknaden tillförts vissa slag av värdehandlingar, vilka äro jämbördiga med de i 215 § angivna placeringsobjekten. Andra nytillkomna värdehandlingar äro, om också icke i allo likvärdiga med dessa, så dock i fråga om boniteten av sådan beskaffenhet, att de väl försvara sin plats inom området för de s. k. riskfria placeringarna. Utredningen föreslår, att båda dessa kategorier upptagas i lagtextens förteckning över ovillkorligt medgivna placeringsobjekt. I det följande skall närmare belysas i vad mån en sådan utvidgning av 215 § kan genomföras. Därvid följes lagrummets disposition.

Statsskuldförbindelser. 215 § medger placering i obligationer, som utfärdats eller garanterats av staten. Sådana därmed likvärdiga handlingar som de av riksgäldskontoret eller av annan statlig myndighet utfärdade reverserna (statsskuldförbindelser) inbegripas icke härunder. Detsamma gäller de s. k. skattkammarväxlarna. Visserligen användas statsskuldförbindelser och skattkammarväxlar för närvarande obehindrat för redovisning på grund av stadgandet i 6 mom., men lämpligt synes vara att de uttryckligen upptagas såsom tillåtna placeringsobjekt.

Obligationer, utfärdade av vissa kreditinstitut. Sveriges allmänna hypoteksbank och Konungariket Sveriges stadshypotekskassa jämte därtill knutna hypoteksföreningar för utlåningens praktiska bedrivande äro kreditinstitut för s. k. primärbelåning av fast egendom, den förra med verksamhet inom lantbruket, den senare inom städer och därmed jämställda samhällen. Låntagarna, delägarna, äro ömsesidigt ansvariga för verksamheten, varjämte staten lämnat viss garanti och utövar visst inflytande på förvaltningen. Genom utgivande av obligationer förskaffa sig huvudorganisationerna medel för utlåningen.

En med de nämnda kreditinstituten likartad ställning intaga Svenska bostadskreditkassan med anknutna bostadskreditföreningar samt Svenska skeppshypotekskassan, vilka båda tillkommit år 1929. Bostadskreditkassan beviljar inom viss gräns sekundärkredit mot säkerhet i fast egendom. Skeppshypotekskassan beviljar lån mot säkerhet i fartyg. Låntagarna äro i bägge kassorna delägare samt liksom i hypoteksinstitutionerna ömsesidigt ansvariga för kassornas förbindelser. Likaså finnes viss statlig garanti samt statligt inflytande på förvaltningen. Medel till utlåningen erhålles genom utfärdande av obligationer. Utredningen anser dessa obligationer erbjuda betryggande säkerhet som placeringsobjekt.

I detta sammanhang böra även inteckningsbolagens obligationer uppmärksammas. Dessa bolag äro liksom hypoteksinrättningarna fastighetskreditgivare. En väsentlig olikhet föreligger likväl. Medan hypoteksinrättningarna ha halvofficiell karaktär och bedriva sin verksamhet med av staten tillskjutet grundfondskapital, äro inteckningsbolagen privata kreditinstitut, vilkas rörelsekapital helt tillskjutits av enskilda. De äro med ett undantag inrättade som aktiebolag.

Det äldsta inteckningsbolaget, Stockholms Intecknings Garanti Aktiebolag, som tillkom år 1869, har utvecklats annorlunda än de övriga. Bolaget erhöll nämligen mycket snart tillstånd att upptaga fullständig bankverksamhet och blev därigenom en blandning av inteckningsbolag och affärsbank. I sin sistnämnda egenskap är bolaget, vars firma numera ändrats till Inteckningsbanken aktiebolag, underkastat offentlig tillsyn enligt lagen 22 juni 1911 om bankrörelse. Enligt den senaste bolagsordningen, som fastställdes år 1943, har bolaget till ändamål att driva hypoteksrörelse och bankrörelse. För anskaffande av medel i hypoteksrörelsen äger bolaget upptaga lån mot räntebärande obligationer i svenskt mynt. Såsom säkerhet för dessa obligationer skall ställas pant av inteckning i fast egendom eller tomträtt av angivet slag och i visst förmånsrättsläge.

Övriga inteckningsbolag bedriva icke rörelse såsom affärsbanker utan endast hypoteksrörelse, som finansieras genom obligationslån.* Dessa bolag äro för sin verksamhet underkastade bestämmelserna i lagen den 22 juni 1911 om vissa aktiebolag, som driva lånerörelse, vilket i så måtto innebär tillsyn från det allmännas sida att Konungen har att stadfästa bolagsordningen. Därutöver

* Undantag utgör Örebro intecknings kommanditbolag, P. Eriksson & C:o, som äger bedriva inlåning från allmänheten. Bolaget utger emellertid icke obligationer.

äro bolagen emellertid icke underkastade offentlig kontroll i vidare mån än aktiebolag i allmänhet.

Den skillnad, som sålunda föreligger mellan Inteckningsbanken aktiebolag å ena sidan och övriga inteckningsbolag å den andra, är av betydelse ur den synpunkt, varom här är fråga. Med hänsyn till den kontroll från det allmännas sida, som Inteckningsbanken aktiebolag är underkastad, anser utredningen att dess obligationer böra upptagas bland de generellt tillåtna placeringsobjekten.

Försäkringsutredningen föreslår sålunda, att bland generellt tillåtna obligationer upptagas jämväl obligationer utfärdade av Svenska bostadskreditkassan, Svenska skeppshypotekskassan och Inteckningsbanken aktiebolag. Övriga inteckningsbolags obligationer äro därmed icke utan vidare uteslutna som placeringsobjekt. Utredningen avser nämligen att bibehålla en allmän regel — motsvarande nuvarande 6 mom. — att värdehandlingar, vilka kunna anses jämförliga med de särskilt angivna, skola få användas för redovisning av försäkringsfonden.

Fordringsbevis, utfärdade av bank. Enligt 3 mom. i 215 § godkännas för närvarande för placeringsändamål »fordringsbevis, utfärdade av riksbanken eller av annan bank, vars reglemente blivit av Konungen fastställt».

Vid tiden för försäkringslagens tillkomst kunde enligt lagen den 22 juni 1911 om bankrörelse (banklagen) sådan rörelse drivas av — förutom riksbanken — bankaktiebolag och solidariskt bankbolag ävensom, under viss förutsättning, av enskild man eller handelsbolag. Med bankrörelse förstås i banklagen sådan verksamhet, i vilken ingår inlåning från allmänheten på räkning, som av bank allmänneligen begagnas. Endast företag tillhörande de förstnämnda kategorierna ägde använda ordet bank i sin firma och krävde Konungens stadfästelse å bolagsordningen. Efter sedermera vidtagna ändringar i banklagen är bankaktiebolag numera den enda tillåtna form för enskild bankverksamhet enligt denna lag. På grund av särskilda författningar bedrives emellertid sådan eller likartad verksamhet även av åtskilliga andra institutioner såsom postsparbanken, sparbanker, centralkassor för jordbrukskredit och järnkontoret. Enligt en särskild lag den 22 juni 1911 äga under vissa förutsättningar aktiebolag idka belåning av fast egendom eller tomträtt eller driva pantlånerörelse utan att bankrörelse ingår i verksamheten; de nyss nämnda hypoteksbolagen äro underkastade bestämmelserna i denna lag. Beträffande dessa aktiebolag förutsättes Konungens stadfästelse å bolagsordningen. För sparbank däremot har vederbörande länsstyrelse att fastställa reglemente. Postsparbanken drives av staten i egen regi och enligt i administrativ ordning utfärdade föreskrifter.

Med hänsyn till bestämmelsen om stadfästelse å sparbanks reglemente är fordringsbevis utfärdat av sådan penninginrättning tydligen icke hänförligt under 3 mom. Däremot kan med visst fog motsatt uppfattning göras gällande beträffande fordringsbevis utfärdat av postsparbanken. Enligt vad som inhämtats har emellertid i praxis på detta område uttrycket bank identifie-

rast med sådant enskilt företag, varå banklagen äger tillämpning. Uppenbarligen är detta i full överensstämmelse med de intentioner, som ligga till grund för stadgandet. Såsom ovan framhållits innebär denna lagtillämpning, att numera endast bankaktiebolag här komma i fråga.

Visserligen torde på grund av bestämmelserna i 6 mom. motböcker med postsparbanken eller övriga sparbanker regelmässigt godtagas såsom placeringsobjekt. Med hänsyn till dessa penninginrättningars ställning och den offentliga tillsynen över deras verksamhet anser utredningen emellertid, att de böra i förevarande hänseende direkt jämställas med bankaktiebolagen. En sådan utvidgning av området för placeringsrätten enligt 3 mom. torde visserligen sakna större praktisk betydelse för försäkringsbolagen men bör likväl ske av principiella skäl.

I fråga om bankfordringsbevisen förtjäna de s. k. *förlagsbevisen* särskild uppmärksamhet. De första av bank utfärdade förlagsbevisen tillkommo i samband med de rekonstruktioner eller saneringsåtgärder, som efter det första världskrigets slut företogos inom dessa banker. Förbindelserna, som löpte med bestämd ränta, medförde för innehavaren rätt till betalning först efter bankens övriga fordringsägare. Även industriföretag hava använt förlagsbevis för anskaffande av kapital. För förlagsbevisen har i regel ej ställts särskild säkerhet. Ehuru de till formen äro att likställa med obligationer stå de i realiteten preferensaktier nära. Även i de undantagsfall, då säkerhet förekommer, kunna förlagsbevisen, med hänsyn till bestämmelsen angående betalningsrätt, icke jämställas med vanliga obligationer. Enär bankförlagsbevisen — med hänsyn till förbudet för bank att utfärda tryckta eller graverade, till innehavaren eller till viss man eller order ställda förbindelser — utställas till viss man, äro de till sin juridiska karaktär att anse såsom enkla skuldebrev.*

Den särskilda form av inlåning, som bankförlagsbevisen representera, hade, såsom nyss nämnts, ännu icke praktiserats vid tiden för försäkringslagens tillkomst. Redan denna omständighet kan föranleda tvekan, huruvida nuvarande 3 mom. i 215 § är tillämpligt å förlagsbevisen. Inom försäkringsinspektionen ansåg man sig tidigare oförhindrad att — åtminstone i viss utsträckning — betrakta dylika bevis såsom till sin art och till den säkerhet de erbjödo jämförliga med andra bankfordringsbevis. Med avseende å arten är nämligen, enligt vad ovan nämnts, upplåningen mot förlagsbevis att anse såsom en form av inlåning. Och vad angår säkerheten kunde ett dylikt bevis utfärdat av en bank med mycket stora fonder och gynnsam proportion mellan inlåning och fonder anses erbjuda åtminstone lika stor säkerhet som ett vanligt fordringbevis, utfärdat av en bank med små fonder och en mindre gynnsam sådan proportion.

Under den ekonomiska kris, som i början av 1930-talet tungt drabbade vårt land, riktades uppmärksamheten på vissa industriförlagsbevis, s. k. *participating debentures*. Såsom en följd av vissa med krisen sammanhängande

* Enligt 32 § sista stycket skuldebrevslagen äro förlagsbevisen i vissa hänseenden underkastade särskilda bestämmelser.

förhållanden infördes år 1933 i lagen om bankrörelse restriktioner angående bankernas rätt att för egen räkning driva handel med eller belåna förlagsbevis. Dessa åtgärder från det allmännas sida påverkade även försäkringsinspektionens inställning till ifrågavarande fordringsbevis. Efter sistnämnda tidpunkt har inspektionen sålunda ansett sig icke kunna godkänna förlagsbevis såsom placeringsobjekt enligt 215 § försäkringslagen. Försäkringsutredningen ansluter sig till den ståndpunkt försäkringsinspektionen numera intagit beträffande förlagsbevisen. Det är önskvärt att dessas undantagsställning klart kommer till uttryck i lagtexten.

Obligationer eller andra skuldförbindelser, utfärdade av svensk kommun. Beträffande dessa värdehandlingar ifrågasätter utredningen icke någon ändring.

Av trafik- eller industriföretag utfärdade obligationer. Lämpligt torde vara att i förevarande sammanhang behandla jämväl trafik- och industriobligationerna. Sådana kunna för närvarande enligt den generella regeln i 6 mom. godkännas såsom placeringsobjekt under förutsättning att de till sin art och till den säkerhet de erbjuda kunna anses jämförliga med några av de värdehandlingar, som nämnas i de föregående momenten.

Beträffande tolkningen av uttrycket art och säkerhet hava olika meningar gjort sig gällande. Enligt en strängare tolkning fordras likställighet med någon viss av de i lagen särskilt angivna kategorierna av värdehandlingar i fråga om såväl arten som säkerheten, medan enligt en annan uppfattning arten kan jämföras med en kategori och säkerheten med en annan. Lagrummets avfattning, nämligen att likställighet i fråga om art och säkerhet kräves med »några» av de rekommenderade värdehandlingarna, talar till förmån för den sistnämnda tolkningen. Denna tolkningsregel, som torde vara den ur praktisk synpunkt rimligaste, synes även hava omfattats av försäkringsinspektionen. Det bör emellertid anmärkas, att inspektionen icke medgivit oinskränkt redovisning i sådana trafik- eller industriobligationer, vilka i och för sig ansetts jämförbara med övriga värdepapper, utan anbefallt en med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet avvägd begränsning av volymen.

Såsom i det följande skall närmare utvecklas, föreslår försäkringsutredningen bibehållande av en allmän regel motsvarande den i 6 mom. nu givna. Utredningen förutsätter därvid, att regeln tolkas på sätt som skett i försäkringsinspektionens nuvarande praxis. Trafik- och industriobligationerna intaga emellertid en i viss mån självständig ställning i detta hänseende. Det är därför av intresse att undersöka, huruvida skäl föreligger att bryta ut dem ur den generella regeln.

Bortsett från de fall, där dessa obligationer garanterats av stat eller kommun, äro de i fråga om säkerheten närmast jämförbara endast med värdehandlingar enligt 5 mom., d. v. s. inteckning i fast egendom inom två tredjedelar av taxeringsvärdet. I fråga om trafikföretagen anger lagen för närva-

rande särskilt enskilda järnvägar. För järnvägarnas obligationslån torde säkerheten i allmänhet utgöras av fast egendom. Enligt gällande bestämmelser skall den rullande materielen, inventarier och förråd anses såsom tillhörigheter till järnvägsfastigheten. Oaktat hypoteket sålunda har vida större omfattning än beträffande annan fast egendom, torde det endast i undantagsfall ha förekommit, att inteckningssäkerheten för enskild järnvägs obligationslån stannat inom två tredjedelar av taxeringsvärdet för fastigheten.

Säkerheten för industribolagens obligationslån torde merendels utgöras av inteckning i den industriella anläggningen, i skog eller i vattenverk, allt med eller utan kombination med förlagsinteckning. Det torde ej sällan föreligga en icke obetydlig differens mellan taxeringsvärdet, som normalt åsättes vid allmän fastighetstaxering vart femte år, och det verkliga värdet. Den officiella taxeringen sker efter i regel försiktigt hållna ekonomiska kalkyler — här bortses från möjligheten för fastighetsägaren att i enstaka fall påverka värderingen — och vidlådes av större eller mindre grad av eftersläpning, medan på den allmänna marknaden faktorer av personlig eller politisk art, tillfälliga konjunkturer eller spekulationssyfte påverka värdebestämningen i ena eller andra riktningen. Schablonmässig värdesättning förekommer dock någon gång även på den allmänna marknaden. Värdet av skogsfastighet anknytes sålunda ofta nog enbart till arealen av produktiv skogsmark. En sådan värderingsregel, som icke tar hänsyn ens till skogens beskaffenhet eller belägenhet, kan leda till högst missvisande resultat. Detsamma gäller om bestämmande av ett vattenverks värde enbart i proportion till det antal energienheter, som kan utvinnas. I fråga om en industrianläggning bör erinras om att dess värde i allmänhet till ej ringa del ligger i lösa inventarier och råvaror jämte i rörelsen frambragta alster. Säkerheten för ett industriföretags obligationslån utgöres i regel också av såväl inteckning i den fasta egendomen som förlagsinteckning. I förbigående förtjänar anmärkas, att denna kombination har fördelen av att undanröja ovisshet och svårigheter vid gränsdragningen mellan fasta och lösa inventarier. Ingår även förlagsegendomen i hypoteket för ett obligationslån torde lånebeloppet understundom väsentligt överstiga den säkerhetsgräns, som fixerats i 5 mom. av 215 § försäkringslagen, nämligen två tredjedelar av taxeringsvärdet för den pantförskrivna fasta egendomen. I fråga om industriföretag kan emellertid med särskilt fog hävdas, att icke enbart anläggningens taxeringsvärde bör bestämma företagets kreditvärdighet; faktorer sådana som rörelsens räntabilitet, art och inriktning, företagets ställning på marknaden etc. kunna icke förbigås i detta hänseende.

Om taxeringsvärdet såsom mätare på hypotekets säkerhetsgrad anses böra utbytas mot ett smidigare system, är det ofrånkomligt, att detta senare tillgodoser kravet på en objektivt tillförlitlig värdebestämning. Att beträffande varje särskilt obligationslån verkställa sakkunnig värdering — som vid behov eller med jämna mellanrum upprepas — är väl i och för sig en tänkbar anordning, som dock är behäftad med så uppenbara praktiska olägenheter, att den helt kan avföras från vidare diskussion. En bättre lösning torde vinnas genom anknytning till bankernas emission av obligationslån. De industriobligations-

lån, som hittills offentligen emitterats av svenska banker, hava med något enstaka undantag på utfäst sätt blivit infriade. Däremot hava ett mindre antal i motsvarande ordning emitterade järnvägsobligationslån blivit nödlidande. En närmare redogörelse rörande förfarandet vid och principerna för bankernas emissionsverksamhet är här på sin plats.

Obligationslånet — varmed här avses ett lån fördelat på ett antal lika lydande skuldebrev till innehavaren, allmänt kallade obligationer — tillkommer i regel genom avtal mellan låntagaren (industri, järnväg eller annan juridisk person) och en eller flera affärsbanker. I detta avtal stadgas de väsentliga villkoren för lånet, såsom belopp, räntesats, säkerhet och tid för återbetalning. Säkerheten, vanligen fastighetsinteckningar men även i viss utsträckning förlagsinteckningar, kan av naturliga skäl icke utlämnas till den stora massan av obligationsköpare. En av de i avtalet deltagande bankerna mottager i stället säkerheten med samma rättsliga verkan, som om obligationsköparna själva finge panten i sin besittning. Banken åtager sig därmed icke blott mot obligationshavarna utan även mot låntagaren-pantsättaren en skyldighet till pantvård i egentlig mening, d. v. s. skyldighet att förvara panten — de hypotiserade värdehandlingarna — och öva den vård om denna, som åligger envar vilken innehar pant för annans räkning.

Innan låneavtal träffas sker emellertid genom banken eller bankkonsortiet en värdering av den erbjudna realsäkerheten, för vilken uppgift bankerna anlita erforderlig sakkunskap. Härvid tages hänsyn icke blott till säkerhetens värde utan även till andra faktorer, framförallt företagets räntabilitet. Under lånets löptid står realsäkerheten under bankens fortlöpande kontroll; enligt vanligen förekommande klausul i låneavtalet äger banken påfordra förstärkning av säkerheten, om omständigheterna därtill föranleda.

Vanligen övertagas samtliga obligationer av de i avtalet deltagande bankerna, som då även utbetala lånesumman till låntagaren och sedermera på egen risk offentligen försälja obligationerna till allmänheten. Undantagsvis åtaga sig bankerna att sköta försäljningen i kommission för låntagarens räkning och på hans risk. I båda fallen anses bankerna hava emitterat obligationslånet.

Det må tilläggas, att de avgjort flesta bankemitterade industri- eller järnvägsobligationslånen under de sista decennierna förmedlats av vårt lands ledande bankinstitut, förenade i ett större eller ett mindre konsortium.

Starka skäl tala enligt utredningens mening för att generellt godkänna av bank offentligt emitterade svenska järnvägs- och industriobligationer för redovisning av försäkringsfonden. Vissa praktiska fördelar av en sådan regel ligga i öppen dag. Den är klar och lätt att tillämpa. Säkerhetssynpunkten måste likväl vara av avgörande betydelse. Det saknas anledning antaga, att den kontroll i olika avseenden, som affärsbankerna för närvarande underkasta ett obligationslånesökande företag, i framtiden kommer att eftersättas. Såsom förmedlare av allmänhetens kapitalplaceringar är det för bankerna ett intresse av första ordningen att förtroendet för dem upprätthålles. Tillsynen över affärsbankerna från det allmännas sida omfattar visserligen icke

materiell prövning av säkerheten för ett obligationslån men torde likväl i detta avseende innebära en viss garanti. En ytterligare trygghet ligger i den publicitet, som brukar förlänas en obligationsemission. Av betydelse är jämväl, att varje offentligen emitterat lån är föremål för prissättning på penningmarknaden.

De enskilda järnvägarnas betydelse är i våra dagar en helt annan än vid tiden för försäkringslagens tillkomst. På grund av fortgående statsinlösen av dessa järnvägar intaga nämligen de av staten dirigerade järnvägarna numera en dominerande ställning inom järnvägskommunikationsväsendet. Samtidigt härmed har emellertid motortrafikens kraftiga tillväxt åstadkommit en förskjutning. Det står väl numera utom varje tvivel, att motorismen kommer att spela en mycket viktig roll vid lösandet av framtidens kommunikationsproblem. Omdömet gäller såväl landförbindelserna som trafiken i luften. Flygets betydelse som kommunikationsmedel träder alltmer i förgrunden. Även för samfärdseln på haven kännetecknades perioden mellan de båda världskrigen av ett starkt uppsving. Ett återuppbyggande och en ytterligare intensifiering av det genom kriget desorganiserade internationella kommunikationsväsendet framstår som en angelägenhet av största vikt. Genomförandet av denna uppgift förutsätter en gynnsam koordinering av de olika ländernas kommunikationsinrättningar och kräver sålunda insatser från alla intressenters sida. För vårt eget lands ekonomiska liv torde det i själva verket vara av grundläggande betydelse, att vi på detta område hålla oss i nivå med utvecklingen. Betydande kapitalinvesteringar komma att krävas härför. Visserligen kan det förutsättas, att staten i en eller annan form medverkar till att tillgodose det enskilda trafikväsendets kapitalbehov, men med tanke på de stora anspråk, som under efterkrigstiden sannolikt komma att ställas på statskassan från olika håll, bör man räkna med att en stor del av kapitalefterfrågan i detta hänseende måste tillfredsställas på den allmänna marknaden. Man kan icke bortse ifrån, att till det internationella kommunikationsnätet anknutna enskilda flygtrafikföretag eller rederier äro underkastade ekonomiska risker av särskild art. Denna omständighet bör givetvis mana till försiktighet ifråga om kapitalplaceringen. En säkerhet ligger å andra sidan i dessa företags samhällsnyttighet och en därav betingad kontroll från det allmännas sida.

Beträffande placering i trafikobligationer må sammanfattningsvis framhållas följande. Från de enskilda järnvägarnas sida kan i framtiden väntas ett relativt obetydligt lånebehov. Desto större efterfrågan på kapital bör man räkna med från andra enskilda trafikföretags sida. För närvarande kan emellertid icke närmare förutses, vilka riktlinjer utvecklingen kommer att följa på detta område. Under sådana förhållanden synes det icke tillrådligt, att nu inrymma trafikobligationerna bland de generellt tillåtna placeringsobjekten. I den mån dylika obligationer med hänsyn till arten och säkerheten kunna anses kvalificerade, böra de givetvis liksom hittills godkännas.

Det ovan sagda hänför sig till svenska obligationslån. Av försiktighetsskäl synes man icke böra med dem jämställa här i riket emitterade utländska obligationslån. Visserligen kan man förutsätta, att bankerna även i fråga om

dessa vinnlägga sig om noggrann förhandskontroll, men det ligger i sakens natur, att denna kontroll icke kan bli lika tillförlitlig såsom i fråga om inhemska lån, och framförallt måste beaktas, att värdet av utländska obligationslån är beroende av politiska och ekonomiska faktorer av särskild valör. Den omständigheten, att utredningen anser sig böra i förevarande hänseende avböja ett generellt likställande av utländska obligationslån med inhemska lån, innebär givetvis intet hinder mot att mera kvalificerade utländska obligationer också i fortsättningen godkännas efter prövning i varje särskilt fall.

Inteckningar. En betydande utvidgning av rätten till placering i fast egendom torde vara ett inom försäkringsvärlden allmänt omfattat önskemål. Fastighetsbeståndet representerar ett efter våra förhållanden mycket betydande kapital. Vidgade möjligheter till engagement på fastighetsmarknaden anses därför få en vida större räckvidd än övriga förslag till åstadkommande av lättnad i placeringssvårigheterna. I första hand har framhållits möjligheten att fixera belåningsgränsen avsevärt över den nuvarande nivån, som motsvarar två tredjedelar av taxeringsvärdet. En gräns vid nittio procent av taxeringsvärdet torde representera det längst gående förslaget härutinnan. En så vidsträckt placeringsrätt beträffande inteckningar har dock ifrågasatts endast beträffande bolagens egna fastigheter. Såsom en säkerhetsanordning har härvid föreslagits vissa krav på successiv nedskrivning av fastighetens värde. Vidare har ifrågasatts, huruvida icke försäkringsbolagen borde beredas tillfälle att i egen regi bidraga till bostadsproduktionen.

Detta problemkomplex är otvivelaktigt av utomordentlig vikt. Det får emellertid icke ses enbart ur företagsekonomisk synpunkt. Även faktorer av nationalekonomisk, social och demografisk art spela här in. Innan utredningen närmare går in på de nämnda diskussionsvis väckta reformförslagen, synes det lämpligt att helt allmänt skärskåda problemen ur dessa aspekter.

Till en början skola här vissa uppgifter lämnas, närmast i syfte att siffermässigt belysa storleken av försäkringsbolagens investeringar i fastigheter. Dylik investering har skett dels genom lån mot säkerhet av inteckning, dels genom förvärv av fastigheter. Beträffande inteckningslånen hänvisas till de i *tab. 25* sammanställda uppgifterna rörande riksbolagen.

Någon närmare kommentar till tabellen torde icke erfordras. Det kan förtjäna anmärkas, att läns- och häradsbolagen samt sockenbolagen, vilka icke omfattas av tabellen, tillsammans representera en lånesumma mot säkerhet av inteckningar av 10,5 milj. kronor. I fråga om fördelning efter fastighetens art må blott anmärkas, att placering i bostadsfastigheter helt dominerar. Inteckningsobjekten äro huvudsakligen belägna i städerna, framför allt i Stockholm. Av särskilt intresse är inteckningarnas läge inom taxeringsvärdet. För samtliga riksbolag faller, såsom framgår av tabellen, endast 4,5 % av hela placeringsvolymen över två tredjedelar av taxeringsvärdet. Beträffande livbolagen äro siffrorna härutinnan lägre, nämligen 1,5 % för aktiebolagen, 2,2 % för de ömsesidiga bolagen och 3,3 % för de blandade bolagen.

Tab. 25. Svenska försäkringsbolags (riksbolag) lån mot säkerhet av inteckning i fast egendom i Sverige vid utgången av 1943. Bokfört värde i miljoner kronor.

	Aktiebolag			Ömsesidiga bolag			Tillsammans		
	Liv-bolag	Blandade bolag	Övriga	Liv-bolag	Ränte- o. kap. anst.	Övriga	Aktie-bolag	Öms. bolag	Summa
A. Fastighetens art									
1. Bostadsfast.	205·6	198·9	66·1	410·3	56·7	277·4	470·6	744·4	1 215·0
2. Kontorsfst. .	19·3	35·3	8·9	54·5	6·2	25·3	63·5	86·0	149·5
3. Fabriksfast..	12·0	12·0	2·7	13·1	0·7	5·3	26·7	19·1	45·8
4. Jordbruks-fast.	1·0	0·5	0·1	0·6	5·1	2·5	1·6	8·2	9·8
5. Skogsfast. ..	0·2	8·4	—	3·0	0·2	—	8·6	3·2	11·8
6. Annan fast..	18·2	7·3	4·8	11·6	1·5	5·9	30·3	19·0	49·3
Summa	**256·3**	**262·4**	**82·6**	**493·1**	**70·4**	**316·4**	**601·3**	**879·9**	**1 481·2**
B. Fastighetens belägenhet									
1. Stockholm..	190·0	116·2	56·7	389·5	41·0	211·0	362·9	641·5	1 004·4
2. Göteborg ...	22·5	73·7	9·6	28·3	6·2	6·6	105·8	41·1	146·9
3. Malmö	6·3	17·4	2·3	5·2	2·0	11·3	26·0	18·5	44·5
4. Övriga städer	27·4	36·0	10·5	53·1	13·1	76·3	73·9	142·5	216·4
5. Köpingar...	0·1	1·5	0·8	1·0	0·1	0·8	2·4	1·9	4·3
6. Landsbygden	10·0	17·6	2·7	16·0	8·0	10·4	30·3	34·4	64·7
Summa	**256·3**	**262·4**	**82·6**	**493·1**	**70·4**	**316·4**	**601·3**	**879·9**	**1 481·2**
C. Procentuell fördelning									
1. Inom 50 %. av tax.v.	80·7	78·7	48·6	77·9	87·2	74·4	75·4	77·4	76·5
2. Över 50 %. inom 60 %..	13·2	12·8	12·5	13·9	10·2	11·7	12·9	12·8	12·9
3. Över 60 %. inom 66⅔ %.	4·6	5·2	14·1	6·0	2·2	6·9	6·2	6·0	6·1
4. Över 66⅔ %. inom 75 %..	1·0	1·6	14·6	1·6	0·4	4·3	3·1	2·5	2·8
5. Över 75 %..	0·5	1·7	10·2	0·6	0·0	2·7	2·4	1·3	1·7
Summa	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Försäkringsbolagens fastighetsförvärv. Vad angår bolagens fastighetsinnehav bör skiljas mellan direkt ägda fastigheter och fastigheter, som försäkringsbolagen äga genom för ändamålet bildade juridiska personer — förvaltningsbolag eller ekonomiska föreningar. Till belysning av utvecklingen av fastighetsinnehavet ha i *tab. 26* vissa uppgifter sammanställts.

Uppgifterna i denna tabell omfatta tiden fr. o. m. år 1932, det första år, för vilket uppgifter av denna art sammanställts av försäkringsinspektionen. Såsom synes av tabellen är det särskilt åren fram till 1936 som karakteriseras av en stark ökning i beståndet av indirekt ägda fastigheter. Tabellen ger även vid handen, att fastigheterna representera ett genomsnittligt taxeringsvärde av i runt tal 1 miljon kronor.

Av de 146 direkt ägda fastigheterna, som ultimo 1943 representerade ett taxeringsvärde av omkring 150 milj. kronor, kommo på livbolagens och de blandade bolagens del 76 fastigheter med ett taxeringsvärde av omkring 100

Tab. 26. Riksbolagens fastighetsinnehav.

År	Direkt ägda fastigheter		Indirekt ägda fastigheter	
	Antal	Tax.värde m.kr.	Antal	Tax.värde m.kr.
1932	87	75·1	32	34·2
1933	92	78·2	52	50·2
1934	112	101·9	73	70·2
1935	124	108·5	98	95·5
1936	121	113·8	105	102·0
1937	133	127·1	108	105·9
1938	129	128·0	117	114·6
1939	131	130·6	125	119·2
1940	138	139·0	128	121·6
1941	141	145·0	128	123·3
1942	140	145·3	137	131·8
1943	146	149·5	145	134·0

milj. kronor. Av de indirekt ägda fastigheterna, vilkas antal vid samma tidpunkt uppgick till 145 med ett taxeringsvärde av 134 milj. kronor, kommo på livbolagen och de blandade bolagen 74 fastigheter med ett taxeringsvärde av 70 milj. kronor. I stort sett ägde sålunda dessa bolag — direkt och indirekt — nära 80 % av hela fastighetsbeståndet. Ökningen beträffande antalet fastigheter under perioden 1932—1943 utgjorde i fråga om de direkt ägda fastigheterna cirka 70 % och i fråga om de indirekt ägda cirka 350 %.

Fastigheternas räntabilitet. En viktig faktor för bedömandet av investeringen i fastigheter jämförd med andra placeringar är givetvis räntabiliteten. I syfte att belysa räntabiliteten hos försäkringsbolagens fastighetsbestånd har inom försäkringsutredningen verkställts en särskild undersökning på grundval av från bolagen införskaffade eller eljest tillgängliga uppgifter. En kortfattad redogörelse för undersökningen må här lämnas. Materialet utgöres av försäkringsbolagens årliga uppgifter till försäkringsinspektionen rörande samtliga av bolagen direkt ägda fastigheter åren 1930—1941. Livförsäkrings- och skadeförsäkringsbolagens fastigheter redovisas var för sig, varjämte huvudkontorsfastigheterna och övriga fastigheter hållits isär. Undersökningen har närmast inriktats på att bestämma den bokföringsmässiga räntabiliteten, vilken definierats såsom hyresinkomsten med avdrag för omkostnader, ränta å inteckningslån samt avskrivningar och beräknad i procent av bokförda värdet med avdrag för inteckningslån som gravera fastigheterna. Till omkostnader ha hänförts förvaltningskostnader, underhållskostnader, kommunal fastighetsskatt samt övriga onera.

För det undersökta fastighetsbeståndet har för 12-årsperioden 1930—1941 erhållits en bokföringsmässig räntabilitet av 3,3 %, en ganska låg siffra. Härvid har dock hänsyn icke tagits till vinster och förluster vid försäljning av fastigheter. Medräknas dessa, ökas räntabiliteten från 3,3 till 3,5 %. Huruvida denna bokföringsmässiga räntabilitet kan anses ge ett riktigt uttryck för den verkliga avkastningen å försäkringsbolagens fastighetsförvaltning är svårt att bedöma. I den mån bolagen i sin bokföring och därmed också

i sina uppgifter till försäkringsinspektionen hänfört exempelvis kostnader för fastigheternas förbättring till underhållskostnader, kommer detta givetvis att sänka den bokföringsmässiga räntabiliteten under den verkliga. Avskrivningar företagna i konsolideringssyfte komma likaledes att minska den bokföringsmässiga räntabiliteten. Det kan förtjäna framhållas, att de under den behandlade 12-årsperioden verkställda årliga avskrivningarna uppgingo till 1,05 % av det bokförda värdet. En avskrivning av denna omfattning torde knappast kunna betraktas såsom hög, även om den med hänsyn till arten av nu berörda fastigheter måhända kan väntas innehålla ett visst konsolideringsmoment, särskilt om man räknar med att penningvärdet är underkastat en fortgående försämring.

I syfte att undersöka i vad mån växlande principer kommit till användning i fråga om omkostnadspostens bestämmande såtillvida, att bland omkostnader upptagits jämväl kostnader för förbättring av fastigheterna, ha försäkringsbolagen genom utredningens försorg beretts tillfälle att genomföra eventuellt erforderlig justering av uppgifterna till försäkringsinspektionen för de fem kalenderåren 1938—1942. Ett mindre antal bolag uppgav härvid betydligt lägre omkostnader än i de tidigare uppgifterna till försäkringsinspektionen, medan flertalet bolag icke vidtog några justeringar. För alla fastigheter sammantagna har omkostnadsposten reducerats med cirka en tiondel, vilket motsvarar en ökning av räntabiliteten med 0,3 %.

I anslutning till den verkställda undersökningen av försäkringsbolagens fastigheter har även gjorts en jämförelse med vissa resultat från en av socialstyrelsen verkställd undersökning samt med räntabilitetssiffror, som erhållits från ett fastighetsbestånd i Stockholm, vilket äges av ett större fastighetsbolag. Då uppgift saknas rörande bokföringsvärdet av de fastigheter, som ingå i socialstyrelsens undersökning, har jämförelsen baserats på nettoinkomsten i procent av taxeringsvärdet, varjämte helt bortsetts från avskrivningar. Sistnämnda omständighet förklarar att siffrorna för försäkringsbolagens fastigheter ökats i jämförelse med de tidigare uppgivna.

Från jämförelsen må lämnas följande siffror.

	Nettoinkomst i % av tax.värdet för perioden 1938—1942	
Socialstyrelsens material		
Fastigheter utan centralvärme		
Stockholm	5,76	
Göteborg	5,60	
Malmö	5,63	
Fastigheter med centralvärme		
Stockholm	4,89	
Göteborg	4,88	
Malmö	4,90	
Fastighetsbestånd i Stockholm	3,93	(4,09)
Försäkringsbolagens fastigheter		
enl. uppgifter till försäkringsinspektionen	4,21	(4,17)
enl. ändrade uppgifter	4,53	(4,48)

Siffrorna inom parentes ange nettoinkomsten i procent av det bokförda värdet.

Att beträffande socialstyrelsens material nettoinkomsten (exkl. avskrivningar) i procent av taxeringsvärdet är större för fastigheter utan centralvärme än för fastigheter med centralvärme är naturligt, då de förra, såsom betydligt äldre, måste belastas med större avskrivningar. Jämförelsen mellan de av socialstyrelsen undersökta fastigheterna med centralvärme och försäkringsbolagens fastigheter, som i regel torde vara försedda med centralvärme, visar en skillnad i förräntning av 0,7 % eller, om jämförelsen sker med bolagens fastigheter enligt ändrade uppgifter, av 0,4 %. Fastighetsbeståndet i Stockholm visar slutligen en något lägre förräntning än försäkringsbolagens fastigheter.

Dessa jämförelser, som genomförts utan hänsyn till försäljningsvinsten, avskrivningar och räntor på upplånat kapital, torde visa, att räntabiliteten av försäkringsbolagens fastigheter, även om den i och för sig synes ganska låg, dock torde få betraktas såsom relativt något bättre än det första intrycket angav. Man synes också böra räkna med att fastigheter ibland förvärvas av försäkringsbolag med tanke på en framtida utveckling av stadsplanen, som på lång sikt väntas medföra en bättre förräntning. Ävenledes torde kunna anföras, att försäkringsbolagens fastighetsförvärv kanske icke alltid härröra enbart från en strävan att erhålla största möjliga direkta avkastning. Fördelen ur administrations- och även reklamsynpunkt av ett centralt läge torde ibland spela en större roll, då det gäller fastighetsförvärv, än den rent bokföringsmässiga räntabiliteten.

I anslutning till den ovan relaterade undersökningen av fastigheternas räntabilitet har även gjorts en jämförelse mellan denna och förräntningen av försäkringsbolagens övriga räntebärande tillgångar. För perioden 1930—1941 har enligt siffror, som hämtats från försäkringsinspektionens årliga publikation, nettoinkomsten av fastigheterna med bortseende från försäljningsvinster och avskrivningar uppgått till 4,34 % av fastigheternas bokförda värde, medan genomsnittsförräntningen å bolagens övriga räntebärande tillgångar uppgått till 4,24 %. Tages hänsyn även till försäljningsvinster (0,24 %) och avskrivningar (1,05 %), skulle förstnämnda procentsiffra minskas till 3,53 %. För närmare uppgifter rörande hithörande frågor hänvisas till den vid betänkandet fogade promemorian angående räntabilitetsundersökningen *(Bilaga 3)*.

Vid bedömandet av fastighetsplaceringens betydelse ur försäkringsbolagens synpunkt är det emellertid icke endast förräntningen som är av vikt utan även placeringsmöjligheterna. Med den starka fondökning som, såvitt kan bedömas, för en avsevärd tid framåt kommer att karakterisera livförsäkringsverksamheten i vårt land, skulle det självfallet vara av synnerligen stort intresse, om en tillförlitlig prognos kunde åstadkommas rörande storleken av de placeringsmöjligheter, som fastighetsmarknaden under de närmaste decennierna kan väntas erbjuda. En sådan prognos torde dock vara förenad med stora svårigheter. Utan att närmare ingå på dessa frågor vill ut-

redningen endast erinra om vissa faktorer som här komma att göra sig gällande, med vilken styrka må lämnas osagt.

Produktionen av fastigheter kan givetvis väntas till stor del komma att bestämmas av bostadsbehovet, vars tillgodoseende emellertid måste bli beroende av den levnadsstandard, som den ekonomiska utvecklingen möjliggör. Här måste man räkna med den ovisshet i fråga om denna utveckling, som betingas av att stora delar av de europeiska länderna äro ödelagda, och att återuppbyggnadsarbetet kan komma att kräva betydande insatser från vårt lands sida.

I fråga om bostadsbehovet kommer uppenbarligen befolkningsutvecklingen och närmast hushållsbildningen att spela en betydande roll. Vad beträffar bostadsbehovet å tätorterna, de viktigaste områdena för försäkringsbolagens fastighetsinvesteringar, kommer detta självfallet att bli i hög grad beroende av storleken av den framtida inflyttningen från landsbygden. Vissa förhållanden tyda på att denna inflyttning kan komma att väsentligt reduceras och möjligen helt upphöra. Med viss sannolikhet torde man få räkna med att bostadsbyggandet under den närmaste framtiden kommer att inrikta sig på icke endast att tillgodse behovet av ett ökat bostadsutrymme utan också att ersätta mer eller mindre undermåliga bostäder med sådana, som fylla sundhetens krav och nutida fordringar på ändamålsenlighet. Man bör härvid icke bortse ifrån att en utveckling av denna art i förening med en fortskridande industrialisering och därmed följande möjligheter till förbilligande av bostadsbyggandet, kan medföra sämre säkerhet för fastighetskrediter, som avse äldre fastighetsbestånd.

Huru än utvecklingen kan komma att gestalta sig torde man få räkna med att särskilt bostadsfastigheterna komma att bli ett av de mera betydelsefulla investeringsområdena för livförsäkringsbolagen, i första hand i fråga om inteckningsbelåning, men även därigenom att bolagen inträda såsom ägare av fastigheter.*

Under överläggningarna rörande kapitalplaceringsfrågan har, såsom i det föregående (s. 174) omnämnts, ifrågasatts huruvida icke försäkringsbolagen borde beredas tillfälle att i egen regi bidraga till bostadsproduktionen. Härigenom skulle, har det gjorts gällande, skapas större trygghet för placeringens bonitet än om försäkringsbolagen vid direkt investering i bostadsfastigheter enbart skulle vara hänvisade till inköp av färdigbyggda sådana. Även om förhållanden kunna anföras såsom motiv för att försäkringsbolagen beredas tillfälle till att i egen regi bedriva bostadsproduktion, är detta uteslutet på grund av bestämmelsen i 1 § försäkringslagen, enligt vilken försäkringsbolag icke må driva annan rörelse än försäkringsrörelse, en bestämmelse beträffande vilken försäkringsutredningen icke anser sig böra föreslå någon ändring. Enligt utredningens mening hindrar denna bestämmelse dock icke försäkringsbolag, som önskar investera i nybyggnader, att för sådant ändamål träffa avtal med företagare inom byggnadsbranschen, som på egen risk och

* Se Bostadssociala utredningen. Slutbetänkande. Del I. (SOU 1945: 63)

mot avtalad entreprenadsumma utför byggnadsarbetet. Att i ett fall som det nämnda låta utföra arbetet på löpande räkning, vilket i realiteten innebär att bolaget självt bedriver byggnadsverksamhet, måste anses strida mot den åberopade lagbestämmelsen. Bestämmelsen synes däremot ej böra hindra att moderniserings- eller liknande arbete utföres på löpande räkning, eftersom dylikt arbete måste anses tillhöra fastighetsförvaltningens område.

I anslutning till diskussionen om investering i fast egendom skola här ytterligare ett par frågeställningar något närmare belysas. I det föregående har förutsatts, att belåningsgränsen fixeras i relation till taxeringsvärdet. Såsom alternativ härtill erbjuder sig möjligheten att låta ett av särskild värderingsman uppskattat värde bliva normgivande. Sparbankernas rätt till utlåning mot säkerhet av inteckning i fast egendom är maximerad till bestämd del av uppskattningsvärdet; i vissa fall — det gäller de större städerna eller delar av dem — kan hänsyn tagas till både uppskattnings- och taxeringsvärde. Försäkringsbolagen torde i regel vid belåning av fastigheter ombesörja särskild värdering av egendomen. Införande av en regel, som anknyter belåningsgränsen till viss kvot av uppskattningsvärdet, torde sålunda i praktiken icke innebära någon ytterligare pålaga för bolagen. Emot ett fasthållande vid taxeringsvärdet talar att här merendels föreligger en större eller mindre grad av eftersläpning, eftersom allmän fastighetstaxering sker högst vart femte år och i fråga om nybyggnad eller större ombyggnad alltid en viss tid förflyter, innan taxeringsvärde hunnit åsättas. I stort sett torde emellertid taxeringsvärdet någorlunda svara emot marknadsvärdet. I den mån en differens föreligger torde taxeringsvärdet i allmänhet representera det lägre värdet. Sett ur synpunkten av placeringens säkerhet torde följaktligen ett fasthållande vid taxeringsvärdet icke giva anledning till erinran. Taxeringsvärdet såsom norm innebär en objektiv, enkel och därför också lättillämpad regel, medan däremot värdebestämning i annan ordning öppnar väg för subjektiva variationer och växlande praxis. För tillsynsmyndigheten skulle den sistnämnda regeln medföra praktiska problem, närmast i fråga om kontroll över utförda värderingar. Redan dessa praktiska synpunkter tala enligt utredningens mening avgjort till förmån för bibehållande av nuvarande regel. Vad beträffar om- eller nybyggd fastighet, som ännu icke åsatts taxeringsvärde, torde hinder icke möta för tillsynsmyndigheten att med stöd av bestämmelsen om jämförliga värdehandlingar, såsom placeringsobjekt godkänna inteckningar inom två tredjedelar av ett vid sakkunnig värdering åsatt preliminärt värde.

Det förekommer i en del fall att taxeringsvärdet å fastighet överstiger det aktuella marknadsvärdet. Om sådan fastighet belånats ända upp till den medgivna gränsen — och värdet därefter vid följande fastighetstaxering sänkes, kunna svårigheter uppstå. Gäller det ett bundet lån, står bolaget tydligen, enligt nu gällande lagstiftning inför nödvändigheten att i fortsättningen redovisa viss del av lånet i de fria fonderna. Enstaka bolag ha i låneavtalen infört en klausul av innehåll, att i händelse av taxeringsvärdets sänkning den del av lånet, som kommer att falla utanför belåningsgränsen, omedelbart skall vara förfallen till betalning. Denna för låntagaren ofördelaktiga

stipulation torde dock av flera orsaker icke ha genomförts i någon nämnvärd utsträckning, varför den här kan lämnas åsido. Om sänkningen av taxeringsvärdet endast berör ett eller annat av bolagets belåningsobjekt torde saken ur bolagets synpunkt vara praktiskt taget betydelselös. Annorlunda ställer sig problemet däremot, om sänkningen avser ett större fastighetskomplex, som finansierats av ett bestämt bolag. Ännu mycket större proportioner får frågeställningen om till äventyrs förändringar i penningvärdet skulle leda till en generell sänkning av taxeringsvärdena. Saken bör emellertid icke ses uteslutande ur bolagens synvinkel; för den enskilde låntagaren kan en oförutsedd uppsägning av inteckningslån vålla avsevärda svårigheter. Inom försäkringsutredningen har diskuterats lämpligheten av en regel, som medger bolagen rätt att under en viss övergångstid efter taxeringsvärdets sänkning, exempelvis till lånets förfallodag, dock under högst fem år, redovisa hela inteckningsbeloppet enligt 274 § 6 mom. i lagförslaget (motsvarande 5 mom. i 215 § försäkringslagen), oaktat någon del av beloppet faller utanför den fastställda belåningsgränsen. Mot en sådan regel kan anföras, att den är ägnad att komplicera placeringsbestämmelserna. Viktigare är emellertid, att regeln icke torde fylla något egentligt behov, därest den föreslagna fria placeringsrätten genomföres.

Försäkringslagen innehåller för närvarande en undantagsbestämmelse beträffande inteckning i försäkringsbolag tillhörig fastighet, som är avsedd för inrymmande av lokal för bolagets rörelse. Inteckning i sådan fastighet eller, där bolaget äger flera sådana fastigheter, i en av dem, må nämligen med försäkringsinspektionens medgivande användas för redovisning av försäkringsfonden intill fastighetens fulla taxeringsvärde. Syftet med bestämmelsen torde hava varit att underlätta förvärv av fastighet, som lämpar sig för inrymmande av bolagets huvudkontor. Endast ett nybildat bolag eller bolag med mycket svag ekonomi torde emellertid ha någon nytta av bestämmelsen. Med hänsyn till att en för speciellt ändamål inredd fastighet i regel torde vara svårare att realisera för anläggningskostnaden än ett bostadshus, är bestämmelsen knappast motiverad. Försäkringsinspektionen lärer icke heller numera medgiva tillämpning av densamma. Enligt utredningens mening fyller stadgandet icke någon funktion, varför det bör utgå.

Tomträtt. Vid tiden för försäkringslagens tillkomst voro tomträttsupplåtelser en tämligen sällsynt företeelse och de torde då icke hava spelat någon roll såsom kreditunderlag. Det saknades sålunda anledning att vid avfattningen av kapitalplaceringsbestämmelserna i försäkringslagen särskilt beakta tomträttsinstitutet. Utvecklingen har emellertid därefter snabbt gått i riktning mot allt större praktisk tillämpning av detta institut. Säkra tecken tyda på att denna utveckling kommer att fortgå. En spärr mot utvecklingen ligger för närvarande visserligen däri, att i regel endast stat eller kommun tillhörig fastighet kan upplåtas mot tomträtt, men å andra sidan bör ej förbises, att det allmänna i allt större utsträckning ökar sitt fastighetsinnehav för exploatering.

Frågan om eller i vad mån inteckning i tomträtt bör få användas för redovisning av försäkringsfond är sedan åtskilliga år aktuell. Under år 1934 beslöt försäkringsinspektionen, att inteckning i tomträtt icke skulle godkännas för redovisning av livförsäkringsfond eller premiereserv för brandförsäkring för all framtid i annat fall än då särskilda omständigheter kunde anses motivera sådant godkännande. Som en följd av tomträttsinstitutets fortgående utveckling anhöllo försäkringsbolagen under de närmast följande åren i allt större utsträckning om medgivande till redovisning i tomträttsinteckningar. Försäkringsinspektionen följde därvid den principen, att — förutsatt att tomträttsavtalet icke föranledde till ett strängare bedömande — medgivande lämnades till redovisning intill 60 % av byggnadernas värde; hänsyn togs alltså icke till markvärdet. Utvecklingen föranledde emellertid inspektionen att småningom intaga en annan ståndpunkt, vilken framgår av följande, den 31 mars 1943 från inspektionen utsända cirkulärskrivelse:

Försäkringsinspektionen har tidigare efter prövning i varje särskilt fall medgivit, att vissa lån mot säkerhet av inteckning i tomträtt (tomträttslån) fått användas för redovisning som avses i 215, 216 och 219 §§ lagen om försäkringsrörelse. Med hänsyn till den utveckling tomträttsinstitutet numera fått och de erfarenheter rörande detsamma som därvid vunnits, har Inspektionen beslutat medgiva, att tomträttslån utan prövning i varje särskilt fall må användas för ovan avsedd redovisning under de förutsättningar nedan sägs. Bestämmelser i tomträttskontraktet, som ha samband med tomträttens upphörande eller förnyelse skola ur tomträttshavarens och inteckningshavares synpunkt icke vara mindre gynnsamma än motsvarande bestämmelser i de kontrakt, som sedan år 1927 av Stockholms stad tillämpas i fråga om tomtmark inom stadens ytterområden. Tomten skall enligt tomträttskontraktet få användas endast för bebyggelse för bostads- och affärsändamål. Lånet skall ligga inom $^2/_3$ av senast fastställda taxeringsvärde (byggnads- och markvärde), därvid dock en botteninteckning å ett belopp, motsvarande 20 gånger den årliga tomträttsavgälden, skall anses belasta tomträtten. Lånet må icke användas för redovisning av angiven art senare än fem år före utgången av den tid, för vilken tomten upplåtits.

Upplåtelsetiden i Stockholms stads tomträttskontrakt varierar mellan 50 och 75 år men är vanligen bestämd till 60 år. De bestämmelser i stadens tomträttskontrakt, som närmast torde hava åsyftats i cirkulärskrivelsen, gälla stadens skyldighet att efter kontraktstidens slut inlösa byggnader å tomten. Dessa bestämmelser återfinnas under 1 § mom. d) i kontrakten och hava följande lydelse:

Betingar sig staden för den nya upplåtelsen en årlig avgäld, som med mera än sextio procent överstiger den, som utgår för den löpande upplåtelseperioden, eller eljest strängare villkor än de för sistnämnda period gällande, och vill tomträttshavaren icke på dessa villkor mottaga ny upplåtelse eller beslutar staden, att tomten ej vidare skall upplåtas med tomträtt för ovan angivna ändamål, äger tomträttshavaren att av staden, på sätt i 2 § sägs, erhålla lösen för de å tomten befintliga byggnaderna och övriga till tomträtten hörande anläggningar, vilka i sådan händelse tillfalla staden.

Fordrar staden för den nya upplåtelsen en årlig avgäld, som icke med mera än sextio procent överstiger den, som utgår för den löpande upplåtelseperioden, och äro villkoren i övrigt icke strängare än de, som gälla för denna period, men vill tomträttshavaren icke antaga dessa villkor, skola å tomten befintliga byggnader

och övriga till tomträtten hörande anläggningar vid upplåtelsetidens slut utan lösen tillfalla staden. Är tomträtten intecknad, må dock i detta fall innehavare av inteckning, beviljad senast tre år före utgången av löpande upplåtelseperiod, övertaga den erbjudna nya upplåtelsen av tomten med rätt till byggnader och övriga till tomträtten hörande anläggningar, som eljest skulle tillfalla staden, därest han sex månader före upplåtelsetidens utgång därom gör anmälan hos staden. Finnas flera inteckningshavare, skall den, vars inteckning har sämre rätt, äga företräde till sådant övertagande framför den, som har bättre rätt, dock under villkor, att han förnöjer inteckningshavare med bättre rätt.

2 § i kontraktet innehåller bestämmelser om lösenbeloppet, vilket skall utgå i penningar och motsvara byggnaders och övriga till tomträtten hörande anläggningars värde vid lösentillfället, dock att i lösenvärdet icke må inräknas värdet av säregna inrättningar och påtagliga lyxanordningar. Värdet bestämmes efter besiktning genom stadens försorg. Åtnöjes ej tomträttshavaren med sålunda åsatt värde, kan frågan hänskjutas till skiljemän.

Såsom framgår av de refererade kontraktsbestämmelserna är staden endast under vissa betingelser skyldig att inlösa byggnad å upplåten tomt. Höjning av tomträttsavgiften med 60 % vid upplåtelsetidens slut medför sålunda icke lösenskyldighet, såframt tomträttshavaren ej vill godtaga det nya villkoret. Inteckningshavarens enda möjlighet att skydda sin fordringsrätt är att anmäla sig beredd att övertaga den erbjudna nya upplåtelsen. Emellertid är inteckningshavaren härutinnan underkastad en sträng formföreskrift, i det att sådan anmälan skall ha skett senast 6 månader före upplåtelsetidens utgång. Den inteckningshavaren sålunda tillförsäkrade rätten att inträda i kontraktsförhållandet föreligger emellertid icke om inteckningen beviljats så sent som under de tre sista åren av upplåtelseperioden. Dessa kontraktsbestämmelser måste otvivelaktigt inge vissa bestänkligheter vid tomträttsinstitutets begagnande som kreditunderlag. Stipulationen i sista meningen i försäkringsinspektionens ovan intagna cirkulärskrivelse synes emellertid ägnad att i görligaste mån förebygga rättsförlust å pantsatta tomträttsinteckningar på grund av försutten fatalietid. Men även i fall då kreditgivaren begagnat möjligheten att själv övertaga tomträttsupplåtelsen kan åtgärden i realiteten komma att visa sig föga värdefull.

Ultimo 1943 hade, såsom framgår av *tab. 27*, de svenska försäkringsbolagen placerat cirka 32 milj. kronor mot säkerhet av inteckning i tomträtt. Härav användes omkring 13 milj. kronor för redovisning av livförsäkringsfond eller premiereserv för brandförsäkring för all framtid.

Uppgifterna avse de svenska riksbolagen, inklusive ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna. De ifrågavarande inteckningslånens starka koncentrering till bostadsfastigheter i Stockholm är påfallande. För närvarande bor omkring en åttondel av huvudstadens befolkning i tomträttsfastigheter. Tomträttsinstitutet har alltså för Stockholms vidkommande blivit en faktor av både ekonomisk och social betydelse. Det må tilläggas, att en under senare år inom Stockholms kommunalförvaltning verkställd utredning utmynnar i förslag till sådan väsentlig utvidgning av tomträttsinstitutet, att denna upplåtelseform blir den normala för de kommunalt ägda tomterna även inom hu-

Tab. 27. Lån mot säkerhet av inteckning i tomträtt år 1943.

A. Fastighetens art	Belopp mkr.	B. Fastighetens belägenhet	Belopp mkr.
Bostadsfastighet	30·0	Stockholm	30·4
Kontorsfastighet	0·1	Göteborg	0·3
Fabriksfastighet	0·3	Malmö	—
Jordbruksfastighet	—	Övriga städer	0·4
Skogsfastighet	—	Köpingar	1·0
Annan fastighet	1·7	Landsbygden	—
Summa	32·1	Summa	32·1

C. Procentuell fördelning*

Inom 50	%	av taxeringsvärdet				64·9
Över 50	»	men inom 60	%			16·3
» 60	»	»	»	66⅔	»	9·5
» 66⅔	»	»	»	75	»	6·9
» 75	»					2.4
					Summa	100·0

* Vid fördelningen har en bosteninteckning å ett belopp, motsvarande 20 gånger den årliga tomträttsavgälden, ansetts belasta tomträtten.

vudstadens centrala delar. I nämnda utredning föreslås vidare, att stadsfullmäktige skola hos Kungl. Maj:t påminna om en tidigare underdånig framställning angående revision av lagarna om tomträtt i syfte bl. a. att inteckningsställning vid förnyelse av tomträttsavtal förtydligas, ävensom att hos Kungl. Maj:t hemställa om erforderlig utredning angående stärkande av tomträttens kreditvärde genom fastställande i lag av vissa normalbestämmelser, avsedda att tillämpas vid tomträttsupplåtelser, med föreskrift att inskränkning av tomträttens i normalbestämmelserna angivna innehåll icke får ske utan att upplysning härom intagits i gravationsbevis. Försäkringsutredningen anser sig här böra understryka önskvärdheten av att en efter tidens krav anpassad lagstiftning angående tomträttsinstitutet snarast kommer till stånd.

Det må i detta sammanhang endast tilläggas att behovet av en sådan lagstiftning får en vida allvarligare karaktär i den mån tomträttsinstitutet kommer till vidgad användning inom tätorternas centralt belägna tomtområden, där markvärdet som regel kommer att utgöra en relativt större del av fastighetskomplexets värde än i ytterområdena. På grund härav kunna höjningar av tomträttsavgälden få betydande verkningar för fastighetens ekonomi och därmed för dess betydelse som kreditunderlag.

Otvivelaktigt framstår det för närvarande ur flera synpunkter såsom angeläget att bland försäkringslagens kapitalplaceringsbestämmelser inrangera också tomträttsinstitutet. I brist på en ändamålsenlig reglering av institutet i lag måste man med hänsyn till parternas fria dispositionsrätt räkna med tomträttsavtal av högst varierande innehåll. Det ligger i sakens natur att upplåtelserna anpassas efter förhållandena på varje särskild ort. Men även på en och samma plats kunna efter hand ändrade upplåtelseformer komma att tillämpas. Inteckningshavarens säkerhet är i väsentlig grad beroende av tomt-

rättskontraktets innehåll. Därav följer, att i försäkringslagen svårligen kan införas ett generellt medgivande till placering i tomträttsinteckningar inom viss kvot av taxeringsvärdet. Det synes ofrånkomligt att medgivandet göres beroende av en prövning in casu. Möjlighet bör också finnas att till medgivandet knyta de villkor, som betingas av omständigheterna i det särskilda fallet. Prövningen bör givetvis ankomma på försäkringsinspektionen. Den här skisserade anordningen kan förefalla tungrodd, men det må erinras om att en lokal standardisering av tomträttskontrakten synes ligga i alla berörda parters intressen och sålunda kan väntas bli regel. Medgivande till placering kan då lämpligen lämnas i sådan form som i den här ovan återgivna cirkulärskrivelsen.

Vilket mått av stränghet, som bör anläggas vid prövningen, kan icke lämpligen generellt angivas. De i cirkulärskrivelsen fixerade villkoren tillgodose rimliga anspråk på säkerhet. Ur praktisk synpunkt är visserligen detta sätt att lösa problemet icke helt invändningsfritt. Exempelvis har det ensidiga beaktandet av tomträttsavgälden till konsekvens, att två tomträttsfastigheter med olika avgäld men eljest fullt likvärdiga kunna belånas till olika belopp. Exemplet är i betraktande av förhållandena i Stockholms ytterområden, där den årliga avgälden kraftigt höjts efter hand som exploateringen fortskridit, icke verklighetsfrämmande. De uppställda normerna måste likväl anses väl avvägda och äga fördelen av enkelhet och klarhet. Om en ny lagstiftning rörande tomträtten genomföres, blir frågan ur här berörda synpunkter förenklad.

Utländska värdehandlingar. Av de i 6 mom. av 215 § uppräknade värdehandlingarna återstår att här behandla endast de *utländska statsobligationerna*. Med dessa torde utan vidare — såsom i lagrummets 1 mom. — kunna likställas av utländsk stat garanterade obligationer. I förbigående må här framhållas, att den nuvarande formuleringen av 6 mom. givetvis icke i och för sig utgör hinder för placering i andra utländska värdepapper, exempelvis hypoteksinrättningars eller kommuners obligationer; förutsättning är — och detta gäller uppenbarligen även för de av utländsk stat utfärdade eller garanterade värdehandlingarna — att dessa till sin art och till den säkerhet de erbjuda kunna anses jämförliga med några av de i lagrummets fem föregående moment upptagna värdehandlingarna.

Försäkringslagen lämnar i sin nuvarande lydelse den frågan öppen, huruvida för godkännande av utländska värdehandlingar bör fordras att de lyda på betalning i viss valuta. Bortsett från vissa norska statslån, vilka emitterades före unionsupplösningen och äro utfärdade i kronor utan angivande av nationalitet, torde före den nuvarande lagens tillkomst utländska obligationer eller liknande värdehandlingar icke hava förekommit i svensk valuta. Den tolkningen ligger därför närmast till hands, att lagstiftaren icke avsett att beträffande försäkringsfondens redovisning exkludera främmande myntslag. Från tidpunkten för det internationella förtroendets återställande efter första världskriget och fram till år 1931, då den internationella krisen förorsakade

allvarliga rubbningar i valutakurserna och de flesta länder efter hand övergåvo guldmyntfoten, förekommo obligationer i utländsk valuta i tämligen stor utsträckning i livbolagens portföljer. Därefter avvecklades en betydande del av dessa placeringar men frågan blev ånyo aktuell, då placeringssvårigheterna inom landet tillspetsades under 1930-talets mitt varvid en mindre ökning av placeringen i utländska valutor inträdde.

Efter denna tid gjordes på sina håll omfattande placeringar i utländska obligationer, framförallt i nordiska, varvid dock en väsentlig del voro emitterade i svenska kronor. Strävan efter förmånlig förräntning torde hava varit den huvudsakliga drivfjädern vid denna placering. Samtidigt blevo förhållandena på den internationella kapitalmarknaden under förspelet till det senaste världskriget alltmera labila. På försommaren 1939 gav försäkringsinspektionen i cirkulärskrivelse till bolagen uttryck för den uppfattningen, att försäkringsfonden borde i princip redovisas i värdepapper lydande å samma valuta som motsvarande försäkringsavtal. Upprätthållande av ett jämviktsläge mellan å ena sidan totalbeloppet av ingångna förpliktelser i främmande valuta och å andra sidan värdet av investeringar i samma valuta, innebär en pålitlig säkerhetsanordning mot förluster på grund av valutafluktuationer. Anordningen synes därför lämplig under ovissa eller labila valutaförhållanden. Däremot kan det vara tveksamt, huruvida man under mera stabila förhållanden bör tvinga bolagen till placering i främmande valuta, så snart förpliktelse i dylik valuta föreligger. Enligt utredningens mening skulle ett sådant krav icke kunna anses tillräckligt motiverat. Spörsmålet i vilken utsträckning förpliktelse i viss utländsk valuta bör täckas genom investering i samma valuta, synes böra bedömas med hänsyn till förhållandena på den internationella kapitalmarknaden. Den generellt tillåtna placeringen i främmande valuta bör dock icke överstiga bolagets förpliktelser i samma valuta.

I detta sammanhang anmäler sig frågan huruvida den av utredningen föreslagna fria placeringsrätten bör stå öppen även för investering i främmande valutor. Inom utredningen har uttalats betänkligheter häremot med hänsyn till de ekonomiska risker av särskild art, vilka äro förknippade med sådan investering. I förlitande på att den fria placeringsrätten icke skall komma att stimulera till spekulationsartade placeringar har utredningen likväl avstått från att föreslå någon begränsning i detta hänseende.

Frågan om placering i utländska värdepapper har under de senaste åren haft mera principiell än aktuell betydelse. Emellertid måste man ha blicken öppen för att hithörande problem inom en nära framtid kunna få en helt annan räckvidd. Till finansieringen av det oerhört omfattande internationella uppbyggnadsarbete, som förestår efter det andra världskrigets slut, måste också vårt land i största möjliga mån lämna sin medverkan. Om svenska staten för detta ändamål upplånar medel inom landet och därefter lämnar krediter till utlandet, blir frågan om utländska värdehandlingar icke aktuell i detta sammanhang. Annorlunda ter det sig om de lånesökande rikta sig direkt till den svenska kapitalmarknaden.

Det synes icke lämpligt att uppställa generella regler för klassificering av de utländska värdehandlingarnas bonitet, oavsett om dessa äro utställda att infrias i svensk eller utländsk valuta. Liksom hittills synes prövning böra ske från fall till fall.

Övriga värdehandlingar. Icke heller beträffande övriga värdehandlingar, inhemska eller utländska, föreligger anledning att ur de generella bestämmelserna bryta ut någon kategori såsom särskilt kvalificerat placeringsobjekt. Såsom kvalifikationsgrund bör även i fortsättningen gälla likställighet med de generellt medgivna värdehandlingarna i fråga om art och säkerhet. Utredningen förbiser icke, att innebörden härav förskjutits genom den föreslagna utvidgningen beträffande de ovillkorligt medgivna placeringsobjekten, främst med hänsyn till den privilegierade ställning som i förslaget givits vissa bankemitterade obligationer. Förändringen är emellertid endast skenbar. Såsom redan flera gånger framhållits, innebär de förordade materiella reglerna enligt utredningens mening icke någon uppmjukning av säkerhetskravet, sådant detta kommit till uttryck i nu gällande lag.

Tillgångar av annan art än värdehandlingar. För redovisning av försäkringsfond må för närvarande användas även vissa tillgångar av särskild art, nämligen — i viss utsträckning — reservpremier, vidare vad bolaget förskjutit mot säkerhet i försäkringsbrev (livlån) och slutligen värdet av återförsäkrares ansvarighet. Dessa bestämmelser återfinnas i 7—9 mom. av 215 § i gällande försäkringslag. Såvitt angår sistnämnda båda tillgångsposter finner utredningen icke anledning till ändring av nuvarande bestämmelser. I fråga om reservpremier bör emellertid observeras, att dessa enligt utredningens förslag falla bort såsom tillgångspost. Härutinnan hänvisas till framställningen å s. 55.

VI. Livförsäkringsväsendets ekonomi under perioden 1930—1943.

Till belysning av de betydande förskjutningar, som inträtt i livförsäkringsväsendets ekonomi, särskilt under 1930-talet och som huvudsakligen härröra från det då inträffade räntefallet, skall i det följande sammanställas några resultat av en verkställd undersökning. Materialet för undersökningen har hämtats från försäkringsinspektionens årliga publikation »Enskilda försäkringsanstalter».

Ett livförsäkringsbolags inkomster utgöras av premier samt räntor å fonderna och utgifterna av utbetalningar för försäkringsfall och återköp, lagstadgade avsättningar till försäkringsfond, utskylder och förvaltningskostnader. Skillnaden mellan inkomster och utgifter bildar överskottet, som möjliggör återbäringen till försäkringstagarna. De angivna posterna kunna hänföra sig

till bolagets bruttoaffär, den direkta affären eller affären för egen räkning. I det följande angivna siffror hänföra sig till affären för egen räkning.

För överskådlighetens skull införas följande beteckningar:

P = premier för egen räkning,
S = utbetalningar för försäkringsfall för egen räkning,
$Å$ = » » återköp » » »
V = ökning av summan av försäkringsfond och återköpsreserv för egen räkning,
U = utskylder med tillägg för ökning och avdrag för minskning av skattereserv,
F = förvaltningskostnader och
$Ö$ = överskott.

Vidare betecknas med

R_1 = den *verkliga* förräntningen under året = saldot mellan å ena sidan summan av ränteinkomst, nettoinkomst av fastigheter, kursvinst å värdehandlingar och valutor och annan avkastning av kapital samt »övriga inkomster» och å andra sidan summan av ränteutgifter, förlust på kapitalplacering, avskrivningar och »övriga utgifter» samt med

R_0 = den *erforderliga* förräntning, som jämte premieinkomsten kräves för att bolaget skall kunna bestrida de nödvändiga utgifterna.

Om man bortser från att utskylderna *(U)* i viss mån påverkas av överskottet *(Ö)*, gälla med de införda beteckningarna uppenbarligen följande relationer:

$$P + R_1 = S + Å + V + U + F + Ö$$
$$P + R_0 = S + Å + V + U + F$$

varav den självklara relationen $R_1 - R_0 = Ö$ framgår. Härigenom har hela överskottet så att säga omräknats i ett ränteöverskott, oavsett från vilka källor det i verkligheten härrör.

Genom att uttrycka R_1 *och* R_0 i procent av bolagets räntebärande tillgångar, ökade med kassabehållning och belopp innestående å postgiro *(K)*, erhålles motsvarande räntefot, som betecknas med r_1 *resp.* r_0. Till de räntebärande tillgångarna ha hänförts följande poster i balansräkningen: tillgodohavanden hos banker och sparbanker, obligationer, svenska kommunlån, svenska inteckningslån, förlagsbevis, aktier och andelsbevis, andra värdehandlingar, lån och förskott mot säkerhet av försäkringsbrev samt fastigheter.

Den ekonomiska utvecklingen av livförsäkringsväsendet kan belysas på olika sätt. I det följande skall för varje år av perioden 1930—1943 sammanställas

1) överskottet å verksamheten,
2) förräntningen av fonderna samt
3) fria reserver jämförda med försäkringsfonden inkl. återköpsreserv.

Då vissa för dessa sammanställningar erforderliga uppgifter icke utan särskilda undersökningar kunna erhållas beträffande de blandade bolagen Skan-

dia, Svea och Skåne, hava dessa bolag icke medtagits. Beträffande De Förenade, vars bestånd återförsäkrats hos de nämnda tre bolagen, samt Thule, avse uppgifterna bolagets bruttoaffär. Vad beträffar Thule har till följd härav den från De Förenade övertagna affären icke medtagits. De i följande tabeller återgivna siffrorna avse Nordstjärnan, Thule, De Förenade, Allmänna Liv Oden, Balder, Svenska Liv, Valand, Trygg, Allmänna Pension, Framtiden, Folket och Järnvägsmännen (liv). Liv-Victoria, som upphört med anskaffningsverksamheten, samt Städernas Liv och Liv-Göta, vilka nyligen börjat sin verksamhet, hava icke medtagits. Då den föreliggande undersökningen endast avser vanlig livförsäkring, hava vidare SPP, Änke- och pupillkassan samt Pensionskassan i Göteborg uteslutits. Även om sålunda vissa bolag icke medtagits, torde de erhållna resultaten ge ett representativt uttryck för den ekonomiska utvecklingen av livförsäkringsväsendet i vårt land; de bolag som ingå i undersökningen omfatta omkring tre fjärdedelar av den egentliga livförsäkringsverksamheten i landet.

Överskottet å livförsäkringsverksamheten. I *tab.* 28 har för de ovan nämnda bolagen sammantagna angivits dels premieinkomsten för egen räkning *(P)* och den verkliga förräntningen *(R_1)*, dels de olika slagen av utgifter. Skillnaden mellan inkomster och utgifter utgöres av överskottet *(Ö)*. En blick på tabellen ger omedelbart vid handen, att överskottet från mitten av 1930-talet är starkt fallande till år 1940, varefter en avsevärd stegring inträder. Minskningen av överskottet står i direkt samband med den fallande räntenivån, som nödvändiggjorde ökad avsättning till försäkringsfonden. Att inkomstsiffran under R_1 år 1934 är så betydande beror därav, att ett bolag (Thule) i samband med den ökade avsättningen till premiereserven företog en betydande uppskrivning av lågt bokförda obligationsposter, vilket medförde att R_1, som inkluderar även kursvinst å värdehandlingar, ökades i motsvarande grad. För att lättare kunna överblicka den relativa fördelningen av bolagens inkomster på olika utgiftsposter har i *tab 29* den sammanlagda inkomsten för varje år satts lika med 1 000 och utgiftsposterna angivits i promille härav. Såsom synes varierar efter år 1935 summan av utbetalningar av försäkringsbelopp *(S)* och ökning av försäkringsfonden *(V)* mellan 73 och 79 % av inkomsten, medan omkring 14 % åtgå för förvaltningskostnadernas bestridande. Sistämnda procenttal har hållit sig praktiskt taget konstant under hela perioden. Överskottet har däremot varit underkastat betydande fluktuationer. Medan överskottet i början av perioden uppgick till ungefär samma belopp som förvaltningskostnaderna, sjönk det i samband med räntefallet från mitten av 1930-talet till en obetydlighet, beroende därpå att räntefallet nödvändiggjorde en betydande ökning av försäkringsfonden. Åren 1935, 1936 och 1937 utgjorde överskotten resp. 10, 5 och 2 % av inkomsterna, en utveckling som medförde inställande tillsvidare av återbäringen till försäkringstagarna. År 1939 hade överskottet sjunkit till mindre än 2 % och 1940 till endast 0,4 % av inkomsterna. Därefter vidtog en förbättring, som numera möjliggjort ett återupptagande av återbäringen, fast i mindre omfattning än tidigare.

Tab. 28. Vissa försäkringsbolags inkomster och utgifter samt överskott i miljoner kronor under perioden 1930—1943.

År	Inkomster		Utgifter					Överskott
	P	R_1	S	$Å$	V	U	F	$Ö$
1930	114·0	49·1	44·4	6·3	61·2	3·4	24·4	23·4
1931	114·6	48·0	49·2	7·8	55·6	3·5	24·9	21·6
1932	119·6	52·9	53·1	10·6	55·5	4·5	25·7	23·1
1933	125·4	53·9	54·9	12·1	59·7	5·3	25·7	21·6
1934	138·6	72·4	57·6	10·8	89·3	4·9	28·2	20·2
1935	133·8	59·7	63·9	9·4	67·1	4·9	28·5	19·7
1936	152·0	63·2	67·6	8·0	95·3	3·4	29·6	11·3
1937	145·7	71·2	71·1	7·7	100·8	2·0	30·2	5·1
1938	151·6	62·6	74·1	11·2	92·3	1·2	30·6	4·8
1939	153·9	53·2	78·4	12·3	82·8	1·4	28·6	3·6
1940	152·8	51·6	85·7	17·1	71·5	2·2	27·0	0·9
1941	160·7	62·4	84·2	12·6	84·0	2·9	30·7	8·7
1942	177·1	66·5	86·6	9·7	91·2	4·6	35·8	15·7
1943	194·5	73·3	97·3	7·2	100·8	5·0	39·5	18·0

Tab. 29. Vissa livförsäkringsbolags utgifter och överskott i promille av inkomsterna under perioden 1930—1943.

År	Inkomster	Utgifter					Överskott
	$P + R_1$	S	$Å$	V	U	F	$Ö$
1930	1 000	272	39	375	21	150	143
1931	1 000	303	48	342	21	153	133
1932	1 000	308	61	322	26	149	134
1933	1 000	306	68	333	30	143	120
1934	1 000	273	51	423	23	134	96
1935	1 000	330	49	347	25	147	102
1936	1 000	314	37	443	16	138	52
1937	1 000	328	36	465	9	139	23
1938	1 000	346	52	431	6	143	22
1939	1 000	379	59	400	7	138	17
1940	1 000	419	84	350	11	132	4
1941	1 000	377	56	377	13	138	39
1942	1 000	356	40	374	19	147	64
1943	1 000	363	27	376	19	148	67

De i tab. 29 återgivna siffrorna avse både stor försäkring och folkförsäkring. Till belysning av vissa förekommande olikheter mellan dessa båda slag av försäkring har i följande tablå en uppdelning på de båda försäkringsgrenarna verkställts för det första och sista året under perioden.

	Inkomster	Utgifter					Överskott
	$P + R_1$	S	$Å$	V	U	F	$Ö$
Storförsäkring: 1930	1 000	279	38	374	22	118	169
1943	1 000	359	21	421	16	102	81
Folkförsäkring: 1930	1 000	261	39	377	19	202	102
1943	1 000	369	35	311	23	215	47

Den i de återgivna siffrorna mest framträdande olikheten hänför sig till förvaltningskostnaderna. Medan för stor försäkring 12 resp. 10 % av inkomsterna tagits i anspråk för förvaltningskostnader åren 1930 och 1943, hava motsvarande siffror för folkförsäkringen utgjort 20 resp. 22 %. Även överskottssiffrorna förete väsentliga olikheter för de båda försäkringsgrenarna.

Siffrorna i tab. 29 hava grafiskt sammanställts i *fig. A*, vilken ger en klar bild av den relativa storleken av olika utgiftsposter.

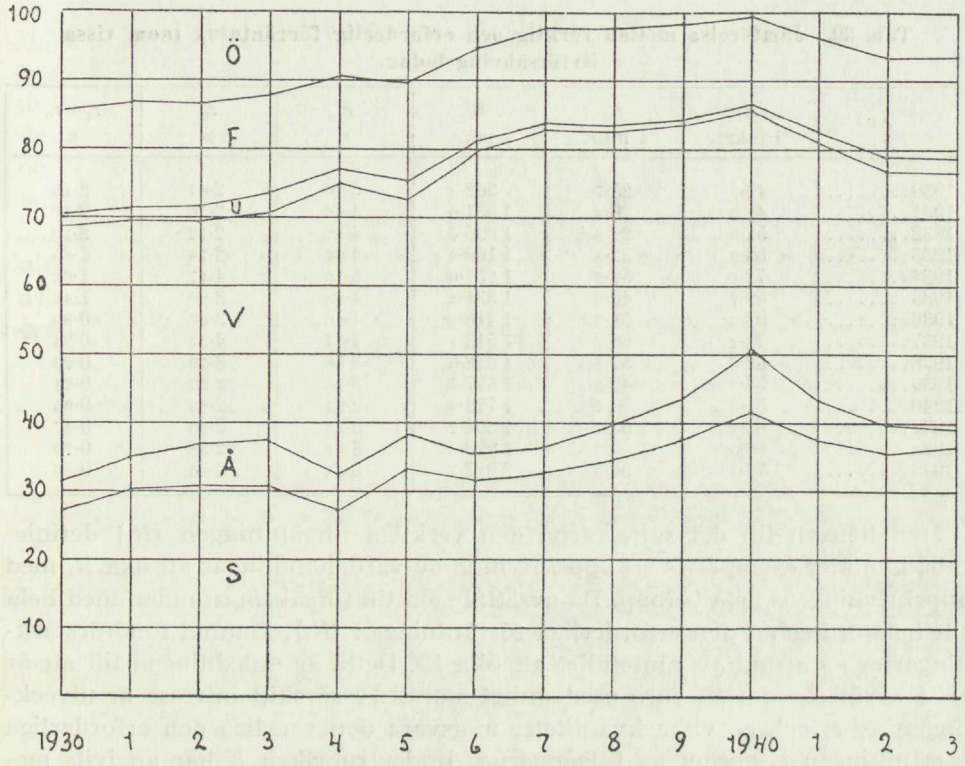

Fig. A. Livförsäkringsverksamhetens utgifter och överskott i procent av inkomsterna

S = utbetalningar för försäkringsfall, *U* = utskylder
Å = » » återköp, *F* = förvaltningskostnader,
V = ökning av försäkringsfonden, *Ö* = överskott.

Den smala strimma, som representerar utskylderna *(U)*, bör självfallet icke ses i relation till den totala inkomsten utan jämföras med överskottet. Att utskylderna minskat på sätt som framgår av den grafiska framställningen under senare delen av 1930-talet beror därpå, att ränteskatten på grund av de till följd av räntefallet minskade överskotten icke erlagts mer än till en viss del.

Förräntningen av fonderna. En beskrivning av livförsäkringsväsendets ekonomiska utveckling kan såsom ovan framhållits även grundas på en jämförelse mellan å ena sidan den verkliga förräntningen, å andra sidan den

förräntning, som skulle vara erforderlig för att bolagen med rådande omkostnader skulle kunnat infria sina utfästelser, d. v. s. utbetala förfallna försäkringsbelopp och göra i lag föreskrivna avsättningar till försäkringsfonden. Det förutsättes härvid, att man icke räknar med några överskott.

I *tab. 30* har sammanställts resultat av en undersökning, som tagit sikte på en jämförelse mellan verklig och beräknad förräntning. Innebörden av de använda beteckningarna framgår av redogörelsen å sid. 188.

Tab. 30. Jämförelse mellan verklig och erforderlig förräntning inom vissa livförsäkringsbolag.

År	R_1 i mkr.	R_0 i mkr.	K i mkr.	r_1 %	r_0 %	$r_1 - r_0$ %
1930.....	49·1	25·7	962·8	5·10	2·67	2·43
1931.....	48·0	26·4	1 031·0	4·66	2·56	2·10
1932.....	52·9	29·8	1 096·6	4·82	2·72	2·10
1933.....	53·9	32·3	1 169·8	4·61	2·76	1·85
1934.....	72·4	52·2	1 251·0	5·79	4·17	1·62
1935.....	59·7	40·0	1 331·5	4·48	3·00	1·48
1936.....	63·2	51·9	1 416·2	4·46	3·66	0·80
1937.....	71·2	66·1	1 513·1	4·71	4·37	0·34
1938.....	62·6	57·8	1 612·0	3·88	3·59	0·29
1939.....	53·2	49·6	1 697·8	3·13	2·92	0·21
1940.....	51·6	50·7	1 772·5	2·91	2·86	0·05
1941.....	62·4	53·7	1 864·2	3·35	2·88	0·47
1942.....	66·5	50·8	1 970·4	3·37	2·58	0·79
1943.....	73·3	55·3	2 087·7	3·51	2·65	0·86

Med hänsyn till det sätt, varpå den verkliga förräntningen (R_1) definierats, kommer exempelvis en uppskrivning av värdehandlingar att öka R_1 med uppskrivningens hela belopp. Då avsättningen till försäkringsfonden med hela sitt belopp ingår i den erforderliga förräntningen (R_0), komma fondförstärkningarna på grund av räntefallet att öka R_0. Detta är anledningen till att år 1934 såväl R_1 som R_0 voro osedvanligt stora. Av särskilt intresse är utvecklingen av r_1 och r_0, vilka kvantiteter motsvara den verkliga och erforderliga förräntningen i procent av tillgångarna. Under rubriken K har angivits medeltalet mellan tillgångarna vid början och slutet av året. Skillnaden $r_1 - r_0$ ger i koncentrerad form uttryck för livförsäkringsväsendets ekonomiska utveckling under den här behandlade perioden. Under samtliga år har för bolagen sammantagna r_1 varit större än r_0. Det är uppenbart, att ju mera den verkliga räntefoten (r_1) närmar sig den erforderliga (r_0), ju sämre är räntabiliteten. Under 1930-talets första år hade livförsäkringsbolagen en verklig förräntning, som översteg den erforderliga med mer än 2 % av bolagens tillgångar. Skillnaden blev sedermera allt mindre och uppnådde bottenläget år 1940, då densamma uppgick till endast 0,05 %, varefter den ånyo började ökas. Det må även i anslutning härtill framhållas, att spärrarna i fråga om ränteskatten, för vilka närmare redogjorts under rubriken »Skattefrågan» sid. 277 f., trädde i funktion för flertalet bolag under de år fondförstärkningarna på grund av räntefallet genomfördes. Hade full ränteskatt utgått, skulle differensen $r_1 - r_0$ hava ytterligare reducerats.

Fria reserver jämförda med försäkringsfonden. Ju större, under i övrigt likartade förhållanden, ett livförsäkringsbolags fria reserver äro jämförda med den i lag föreskrivna försäkringsfonden, ju mera konsoliderad är den ekonomiska ställningen. I *tab. 31* har gjorts en sammanställning av de fria reserverna och försäkringsfonden vid utgången av varje särskilt år under perioden 1930—1943. Härvid har begränsning skett till samma försäkringsbolag som ingå i tab. 28—30. Till de fria reserverna ha hänförts aktie- resp. garantikapital, säkerhetsfond, premieåterbäringsreserv, vinstfonder och övriga avsättningar, medan under rubriken försäkringsfond hänförts, utom premie- och ersättningsreserver även återköpsreserven. Vid försäkringsfondens bestämmande har för åren 1930—1933 räknats full premiereserv för det äldre beståndet efter en räntefot av 4 %, för åren 1934—1935 efter 3,5 % och från och med 1936 tills premiereservförstärkningen för varje särskilt bolag fullgjorts, efter 3 %. För följande år har använts den i balansräkningen angivna premiereserven, som för äldre försäkringar innehåller vissa förstärkningar för övergång till en räntefot av $2^{3}/_{4}$ %. Dessutom har vid beräkningen av de fria reserverna förutsatts, att dessa minskats med belopp, som skulle erfordras för avsättning av full premiereserv efter motsvarande räntefot.

Tab. 31. Vissa livförsäkringsbolags fria reserver och försäkringsfond i miljoner kronor.

År	Fria reserver	Försäkringsfond inkl. återköpsreserv	Fria reserver i % av försäkringsfonden
1930	111·3	867·0	12·8
1931	122·2	921·7	13·3
1932	132·6	976·5	13·6
1933	141·4	1 035·5	13·7
1934	111·0	1 154·2	9·6
1935	124·8	1 212·4	10·3
1936	38·6	1 391·0	2·8
1937	61·7	1 460·7	4·2
1938	85·7	1 527·0	5·6
1939	95·9	1 594·8	6·0
1940	106·5	1 652·0	6·4
1941	125·5	1 735·9	7·2
1942	139·8	1 819·4	7·7
1943	155·6	1 917·5	8·1

Av de i tab. 31 angivna siffrorna äro de i sista kolumnen av särskilt intresse. De visa storleken av livförsäkringsbolagens fria reserver i procent av försäkringsfonden, vilken fond är ett mått på kapitalvärdet av bolagens förpliktelser gent emot försäkringstagarna. Minskningen år 1934 härrörde huvudsakligen från omräkningen av försäkringsfonden från 4 till 3,5 %, och minskningen år 1936 från omräkningen till 3 %. Siffran 2,8 nämnda år innebär, att en omedelbar förstärkning av livförsäkringsbolagens försäkringsfond till 3 % skulle medföra en sådan minskning i förefintliga fria reserver, att åter-

stoden utgjorde sammanlagt endast 2,8 % av försäkringsfonden. Sedan dess har, såsom framgår av tabellen, en uppbyggnad av de fria reserverna åter kunnat ske, samtidigt med att försäkringsfonden ytterligare förstärkts.

För att närmare belysa innebörden av vissa problem, som uppstått till följd av räntefallet och därav föranledda förstärkningar av försäkringsfonden, hava de i sista kolumnen i tab. 31 angivna procentsiffrorna angivits även för varje särskilt bolag. Dessa uppgifter hava sammanställts i *tab. 32*, vilken torde behöva vissa kommentarer. Först må nämnas, att de i tabellen för varje bolag markerade vertikala strecken angiva de tidsintervall, inom vilka olika räntesatser tillämpats för beräkningen av försäkringsfonden för bolagens äldre bestånd. Sålunda har under åren före det första strecket tillämpats 4 % (i fråga om Trygg 3,5 %), mellan det första och andra 3,5 % (i fråga om Trygg 3 %) samt mellan det andra och tredje 3 %. Efter det tredje strecket har en ytterligare förstärkning av försäkringfonden påbörjats, syftande mot en successiv övergång till 2 ¾ %. För vissa bolag har en sådan övergång påbörjats först efter år 1943, det sista år som upptagits i tabellen.

Tab. 32. Fria reserver i procent av försäkringsfonden.

	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943
Nordstjernan	16·5	17·1	17·5	17·8	14·8	15·0	10·1	12·4	13·2	12·9	12·4	12·5	12·4	12·5
Thule	12·0	12·0	12·1	11·7	10·9	10·9	2·7	3·4	5·5	6·4	6·8	7·8	8·2	8·5
De Förenade	17·9	18·3	18·8	18·9	16·2	17·0	10·8	10·4	10·8	10·8	11·1	10·3	10·3	10·4
Allm. liv Oden	15·8	16·3	16·7	16·6	9·6	10·8	1·5	3·0	5·0	5·7	6·5	7·5	8·1	9·3
Balder	12·0	11·7	10·7	10·8	3·7	5·1	−2·7	−1·9	−0·6	0·6	1·4	2·7	3·7	5·2
Svenska liv	15·4	15·9	16·2	16·1	9·8	10·7	0·5	1·7	3·0	4·0	5·2	8·2	9·3	9·3
Valand	12·3	12·6	12·2	13·6	7·3	8·8	−2·0	−0·7	1·4	2·6	4·0	6·0	7·1	7·2
Trygg	8·4	9·4	10·3	11·3	7·4	7·9	2·2	6·3	7·0	5·9	5·8	5·8	5·7	5·7
Allm. pension	7·9	8·8	9·9	9·9	3·5	3·9	−1·9	−0·6	0·8	2·2	3·9	5·5	6·1	7·1
Framtiden	6·7	7·2	7·6	6·8	0·6	1·7	−3·7	−2·3	−0·3	0·2	0·5	1·0	1·8	3·1
Folket	13·9	14·4	15·3	15·5	13·2	14·6	8·6	10·8	11·3	10·6	10·0	9·6	9·5	9·8
Järnvägsm. (liv)	21·2	20·5	18·2	12·0	10·7	11·3	4·1	9·1	8·4	7·9	7·3	6·8	8·1	9·8
Tillsammans	12·8	13·3	13·6	13·7	9·6	10·3	2·8	4·2	5·6	6·0	6·4	7·2	7·7	8·1

Såsom synes har det förekommit, att vissa bolag under mitten av 1930-talet uppvisade negativa reserver, vilket innebär, att de förefintliga fria reserverna icke varit tillräckliga för att omedelbart möjliggöra en övergång till den lägre räntefoten. I dylika fall hava genom försäkringsinspektionens försorg undersökningar verkställts för att utröna, huruvida överskottet å vederbörande bolags verksamhet under de närmast följande åren kunde förväntas bliva sådant, att full försäkringsfond kunde avsättas. Detta visade sig genomgående vara fallet, varför Kungl. Maj:t fastställde grunder för en successiv förstärkning av försäkringsfonden under en viss i grunderna angiven period. Av de i tab. 32 sammanförda siffrorna framgår också, att vart och ett av de bolag, som icke omedelbart kunde fylla den efter 3 % omräknade försäkringsfonden, har kunnat åstadkomma detta inom en period, som icke i något fall överstigit tre år.

Beträffande uppgifterna torde för ett par av livbolagen vissa förtydliganden erfordras. För Thule har såsom synes icke någon nämnvärd minskning av de fria reserverna i procent av försäkringsfonden inträtt från år 1933 till år 1934, oaktat dessa reserver i stor utsträckning utnyttjats för fondförstärkningen. Anledningen härtill är den, att tillgångar motsvarande nämnda reserver uppskrivits, och att de sålunda erhållna kursvinsterna utnyttjats för förstärkningen. Vad Trygg angår hade detta bolag redan före räntefallet sin försäkringsfond beräknad efter en räntefot av 3,5 %, varför någon förstärkning av försäkringsfonden icke erfordrades i 1934 års bokslut. Att trots detta de fria reserverna reducerades från 11,3 till 7,4 % av försäkringsfonden härrörde från den omständigheten, att försäkringstagarna i sistnämnda bokslut tilldelades ett betydande vinstbelopp, varigenom de fria reserverna minskades i motsvarande grad. Den för samma bolag år 1937 förekommande stegringen av de fria reserverna från 2,2 till 6,3 % av försäkringsfonden härrör från uppskrivning av obligationer.

En jämförelse mellan olika bolag under de senare av de i tabellen redovisade åren ger vid handen, att för en del bolag de fria reserverna i procent av försäkringsfonden hålla sig i stort sett oförändrade, medan för andra bolag dessa siffror förete en icke oväsentlig stegring. Denna olikhet beror på ett flertal faktorer, såsom olikheter i fråga om vinstpolitiken, skiljaktigheter beträffande principerna för tillgångarnas värdering (ju mer de bokförda värdena understiga de verkliga ju lägre fria reserver komma att redovisas under i övrigt likartade förhållanden), avvikelser i fråga om dödlighetsförhållanden inom de olika bolagens bestånd, olikheter beträffande utskylder särskilt i fråga om ränteskatten, omkostnader m. m.

VII. De lokala försäkringsbolagen.

A. Koncession och tillsyn.

1. Gällande bestämmelser.

Såsom redan i det föregående (s. 3) framhållits, skola de, som vilja stifta försäkringsaktiebolag eller ömsesidigt försäkringsbolag, söka Konungens stadfästelse å upprättad bolagsordning. Avser rörelsen livförsäkring eller ock annan försäkring för all framtid eller för längre tid än tio år, skola därjämte särskilda bestämmelser angående försäkringstekniska grunder för verksamheten underställas Konungens prövning. Likaså skall Konungens stadfästelse sökas å beslut om ändring av stadfäst bolagsordning eller av stadfästa försäkringstekniska grunder. Försäkringsinspektionen är enligt Kungl. kungörelsen den 21 december 1917 (nr 973) om försäkringsregistrens förande registreringsmyndighet för dessa med Konungens tillstånd inrättade försäkringsanstalter, vanligen kallade riksbolag.

I fråga om sådana ömsesidiga bolag, vilka bedriva försäkring av egendom inom ett lokalt begränsat område, har emellertid en fullständig tillämpning av de för ömsesidiga skadeförsäkringsbolag i allmänhet gällande reglerna ansetts obehövlig eller olämplig. Dessa lokala bolag äro å ena sidan läns- och häradsbolag samt å andra sidan sockenbolag.

Läns- och häradsbolag. Hit hänföras ömsesidiga bolag, vilkas verksamhet endast avser att meddela försäkring av egendom inom ett län och som icke äro att hänföra till sockenbolag. De avvikande reglerna (262 § försäkringslagen) beträffande läns- och häradsbolagen innebära i huvudsak, att bolagsordningen samt ändringar i densamma prövas och stadfästas av länsstyrelsen, att firman icke behöver innehålla ordet »ömsesidig» men däremot skall angiva området för bolagets verksamhet, att registrering av bolaget ävensom av de uppgifter, om vilka bolaget har att göra anmälan för registrering, skall ske uti ett hos länsstyrelsen fört register, samt att bolaget icke är skyldigt att erlägga bidrag till bestridande av kostnaden för försäkringsinspektionens organisation och verksamhet.

Sockenbolag. Enligt 265 § försäkringslagen skola lagens föreskrifter icke äga tillämpning å ömsesidigt försäkringsbolag för försäkring av egendom å landsbygden, vars verksamhetsområde är mindre än ett härad eller, där det omfattar delar av flera härad, mindre än tio socknar (sockenbolag). I samma lagrum stadgas emellertid vidare, att sockenbolag skall vara skyldigt att angående sin verksamhet göra anmälan och lämna uppgifter i enlighet med de föreskrifter Konungen meddelar. Dylika föreskrifter hava meddelats i en kungl. kungörelse den 21 december 1917 (nr 975) och innehålla i huvudsak, att bolaget, viss tid efter det bolaget trätt i verksamhet, skall göra anmälan därom till länsstyrelsen med bifogande av avskrifter av stadgarna, att ändring i stadgarna på enahanda sätt skall delgivas länsstyrelsen, som har att i sin tur till försäkringsinspektionen insända underrättelse om inkommen anmälan jämte avskrift av handlingarna, att bolaget är pliktigt dels att hålla räkenskaper och övriga handlingar tillgängliga för försäkringsinspektionen eller dess ombud samt för ombud, som förordnas av länsstyrelsen, ävensom att i övrigt lämna de upplysningar om rörelsen, som av dem äskas, dels ock att för varje räkenskapsår till försäkringsinspektionen insända uppgift om bolagets verksamhet under året och om dess ställning vid årets början och slut.

2. Äldre bestämmelser. Reformförslag.

Försäkringsaktiebolagen hava ständigt varit underkastade föreskriften om Konungens stadfästelse å bolagsordningen. Kongl. förordningen den 6 oktober 1848 om aktiebolag, vilken gällde då de första försäkringsaktiebolagen under 1850-talet tillkommo — här bortses från det år 1739 bildade Sjöassurans-Compagniet — innehöll nämligen en föreskrift av sådan innebörd. Ge-

nom 1895 års aktiebolagslagstiftning upphävdes koncessionstvånget för aktiebolag i allmänhet men bibehölls i fråga om försäkringsaktiebolag.

Beträffande ömsesidiga försäkringsbolag infördes koncessionstvånget först genom kongl. förordningen den 24 juli 1903 om försäkringsrörelse. Här bortses från två under år 1886 i administrativ väg utfärdade författningar av provisorisk karaktär rörande in- och utländska försäkringsanstalters verksamhet här i riket. Författningarna, vilka upphävdes genom 1903 års försäkringslagstiftning, stadgade icke koncessionsplikt i egentlig mening. Det oaktat hade det redan från tiden för de första enskilda brandförsäkringsföreningarnas bildande under slutet av 1600-talet i icke ringa utsträckning förekommit, att Konungen efter ansökan meddelat stadfästelse å bolagsordningen eller motsvarande urkund. I de flesta fall torde förklaringen härtill ligga i den omständigheten, att stadfästelse utgjorde villkor för att delägare i föreningen skulle få åtnjuta befrielse från den skyldighet att utgiva legal brandstod, som gällde ända till 1800-talets mitt. Sedan den legala brandstodsskyldigheten bortfallit, erhöll länsstyrelse rätt att pröva och fastställa förslag till reglemente för brandförsäkringsbolag på landsbygden, vars verksamhet omfattade helt län eller del därav.

I ett år 1883 av landshövdingen C. A. Sjöcrona avgivet underdånigt betänkande med förslag till författningar angående försäkringsväsendets ordnande, vilka i viss mån lågo till grund för 1903 års lagstiftning i ämnet, uttalade utredningsmannen den meningen, att ringa omfattning av en försäkringsanstalts verksamhetsområde icke utgjorde grund att undandraga anstalten från den allmänna tillsynslagstiftningen. Även sockenbolagen borde sålunda i princip hänföras under lagen. Vidare föreslog Sjöcrona, som utgick från tanken på ett allmänt koncessionstvång, att på Kungl. Maj:t skulle ankomma att fastställa bolagsordning utom beträffande de minsta lokala bolagen, för vilka koncessionsfrågan lämpligen kunde underkastas länsstyrelsens avgörande. Till den sista kategorien av bolag borde enligt Sjöcrona hänföras ömsesidigt bolag, vars verksamhetsområde vore begränsat till ett län eller del därav och som på en risk försäkrade ett jämförelsevis litet belopp, förslagsvis högst 1 000 kronor.

Med hänsyn till det i våra dagar aktuella problemläget beträffande de lokala bolagens koncession och registrering samt tillsynen över dem är det av intresse att något närmare referera Sjöcronas motivering för den föreslagna anordningen. Han anförde bl. a. följande:

> Det är otvifvelaktigt, att de lokala myndigheterna endast undantagsvis kunna besitta eller hafva tillfälle att genom andras biträde tillgodogöra sig de fackkunskaper, som i de flesta fall äro oundgängligen nödiga för att rätt bedöma en försäkringsanstalts grundläggning. Men äfven om denna brist vore afhjelpt, skall dock icke kunna undvikas, att, derest flera myndigheter hafva sig anförtrodd granskningen af försäkringsanstalternas reglementen, dessa till följd af vexling i uppfattning hos de särskilda myndigheterna, komma att för likartade förhållanden innehålla väsentligen olika bestämmelser. Sådant kan aldrig vara nyttigt och önskvärdt men bör i synnerhet undvikas, då fråga är om anstalter, hvilka ur såväl social som nationalekonomisk synpunkt äro af framstående betydelse. Visserligen måste beträffande de

på ömsesidighet grundade bolagen erkännas, att granskningen af de bestämmelser, hvilka afse säkerheten för fullgörande af anstaltens förbindelser, icke företer samma svårighet, som då fråga är om andra anstalter. Men erfarenheten gifver vid handen, att äfven i afseende härå misstag lätteligen kunna begås. Sålunda synas, exempelvis, flera länsstyrelser hafva synnerligast i äldre tider omfattat den åsigt, att fastställelse borde meddelas å hvarje förslag till reglemente, som icke innehölle något »emot lag stridande», hvaraf kan slutas, att anstaltens säkerhet och ändamålsenliga grundläggning icke utgjort föremål för särskild pröfning. Ända intill senaste tider har den uppfattning ganska allmänt gjort sig gällande, att ömsesidighetsbolag lämpligen kunde bildas med nästan huru litet verksamhetsområde som helst. Sådana bolags och bland dem förnämligast de talrikast förekommande brandstodsbolagens reglementen måste dessutom rörande hvarjehanda rättsförhållanden meddela bestämmelser, hvilka böra affattas med största sorgfällighet, såvida ej derigenom skall göras ingrepp å civillagstiftningens område, och det är derför af vigt, att dessa bestämmelser pröfvas och utfärdas af den högsta regeringsmyndigheten. Att stadgar för hädanefter bildade försäkringsanstalter i allmänhet pröfvas och godkännas af Kongl. Maj:t är slutligen nödvändigt därför, att regeringen endast derigenom blifver i tillfälle att ständigt med uppmärksamhet följa försäkringsväsendets utveckling samt öfvervaka, att densamma fortgår i ändamålsenlig rigtning. Den ifrågasatta bestämmelsen har också endast mött motstånd beträffande de ömsesidighetsbolag, hvilkas verksamhetsområde omfattar endast ett län eller delar deraf. Sju länsstyrelser hafva ansett, att stadgar för sådana bolag borde fortfarande som hittills pröfvas af den lokala myndigheten. För denna åsigt äro hufvudsakligen två skäl anförda, det ena att länsstyrelserna hittills förmått utan skälig anledning till klagan utöfva den dem anförtrodda pröfningsrätt och att sådant borde blifva för bemälde embetsmyndigheter ännu lättare, om genom allmän författning varder stadgadt, i hvilka afseenden de för bolagen antagna reglementen böra innehålla uttryckliga bestämmelser, det andra skälet att antalet af de mål och ärenden, som underställas Kongl. Maj:ts omedelbara pröfning är större, än det borde vara och att särskildt till lindrande af den statsdepartementen åliggande arbetsbörda förändringar i lagstiftningen rörande administrationens kompetens snarare böra gå i rigtning att minska än att öka antalet af berörda mål och ärenden.

Efter att närmare hava belyst de framförda erinringarna mot tanken på Kungl. Maj:t såsom exklusiv koncessionsmyndighet, fortsatte Sjöcrona:

Hvad nu blifvit anfördt borde följdrigtigt leda dertill, att stadgar för alla försäkringsanstalter utan undantag pröfvades af Kongl. Maj:t. Försäkringsföreningens utkast till förordning innehåller också föreskrift härom. Då emellertid för pröfningen af den säkerhet, en på ömsesidighet grundad anstalt erbjuder, särskild fackkunskap otvifvelaktigt tages mindre i anspråk, än när fråga är om andra försäkringsanstalter, samt den statistiska utredningen gifvit vid handen, att förstnämnda associationsform med begärlighet anlitas för bildande af sådana försäkringsanstalter, som stå på gränsen till enskilda slutna föreningar och hvilkas rörelse är af så ringa omfång och betydelse, att i förhållande dertill redan kostnaden och besväret att genom ombud i hufvudstaden hos regeringen söka fastställelse å stadgarna skulle finnas allt för betungande, har jag, såsom förut blifvit antydt, trott undantag från den regeln kunna göras för de ömsesidighetsbolag, hvilkas verksamhetsområde utgör endast ett län eller del deraf och som på en risk försäkra allenast ett jemförelsevis litet belopp. Stadgar för sådana bolag eller föreningar skulle således fortfarande som hittills pröfvas af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande.

Sjöcronas synpukter blevo icke oemotsagda. Den kommitté, som närmast fick i uppdrag att fortsätta arbetet på försäkringslagstiftningen, föreslog i

sitt år 1897 avgivna betänkande dels att sådana mindre försäkringsanstalter för försäkring av egendom på landsbygden, vilkas verksamhet icke omfattade minst ett härad, skulle helt undantagas från lagens tillämpning, dels ock att regler om koncessionstvång icke borde gälla — men väl däremot övriga offentligrättsliga bestämmelser — för anstalt, vars verksamhet endast avsåge försäkring av egendom å landsbygden inom området av ett län och för vars förbindelser medlemmarna häftade i obegränsad personlig ansvarighet. Beträffande sistnämnda kategori av anstalter, huvudsakligen brand- och kreatursförsäkringsföreningar, ansågs — med hänsyn till den garanti, lagförslagets normativa bestämmelser i övrigt syntes erbjuda — en rent formell registrering hos länsstyrelsen vara tillfyllest.

Vid en överarbetning inom justitiedepartementet av 1897 års kommittéförslag underströkos emellertid Sjöcronas synpunkter. I proposition till riksdagen föreslogs sålunda, att alla försäkringsanstalter, alltså även sockenbolagen, skulle i full utsträckning vara underkastade lagens bestämmelser. Departementschefen framhöll, att det med skäl anmärkts, att sockenbolagen för att kunna på ett i någon mån tillfredsställande sätt fylla sin uppgift måste vara inrättade och förvaltade enligt försvarliga försäkringstekniska grunder och att förhållandet enligt erfarenhetens vittnesbörd ofta nog vore det motsatta, när dessa bolag icke vore underkastade betryggande lagbestämmelser och offentlig myndighets kontroll. Koncessionstvång föreslogs beträffande samtliga associationsformer, dock att länsstyrelsen skulle fastställa bolagsordningen för läns-, härads- och sockenbolag.

1903 års lagstiftning fick i dessa delar sin slutliga utformning under riksdagsbehandlingen. Riksdagen anslöt sig beträffande sockenbolagen i princip till 1897 års kommittéförslag. Dessa bolag undantogos sålunda från lagens tillämpning, dock att bolagen ålades att till länsstyrelsen göra anmälan och lämna uppgifter om sin verksamhet. Riksdagen anförde härom, att den icke kunde finna, att tillräckliga skäl förelåge för att hänföra även sockenbolagen till dem, vilka skulle vara underkastade lagens bestämmelser. Riksdagens erfarenhet hade ingalunda givit vid handen, att lagstiftning i fråga om dessa bolag vore av behovet påkallad. Därigenom att deras verksamhet omfattade endast ett mindre område, kunde den erforderliga kontrollen å bolagens verksamhet sägas i viss mån utövas av de enskilda delägarna. Tillämpning av den föreslagna lagens bestämmelser skulle dessutom säkerligen vålla dessa bolag både ganska stora svårigheter och även åtskilliga kostnader. Riksdagen hade icke förbisett, att härigenom från lagens tillämpning undantoges bolag, vilkas rörelse till och med hade större omfattning än en del länsbolag. Detta vore en följd därav, att annan lämplig gräns icke kunnat uppdragas än den, som utgjordes av området för verksamheten, och då dessa något större bolag med avseende å sin organisation vore av samma natur som övriga undantagna bolag, torde vad riksdagen ovan anfört jämväl på dem äga tillämpning. Riksdagen ville också framhålla, att genom ifrågavarande lag icke upphävdes den Konungens befallningshavande tillkommande rätten att på begäran fastställa förslag till reglementen för brandstodsbolag, vilka skulle

vara undantagna från lagens tillämpning. — I fråga om läns- och häradsbolagen beslöt riksdagen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, att koncessionssystemet skulle tillämpas beträffande dessa bolagstyper, därvid riksdagen tillika bestämde, att Konungens befallningshavande skulle vara den myndighet, som hade att meddela stadfästelse å vederbörandes bolagsordning.

De ändringar som efter år 1903 vidtagits i försäkringslagstiftningen hava praktiskt taget lämnat nu förevarande delar oberörda. Såsom ovan nämnts gäller alltjämt, att bolagsordning för läns- eller häradsbolag är underkastad länsstyrelsens prövning och stadfästelse. I fråga om sockenbolagen gälla 1903 års bestämmelser med allenast en mindre jämkning beträffande gränsdragningen. Den ovan refererade kungörelsen den 21 december 1917 (nr 975) angående skyldighet för sockenbolagen att göra anmälan och lämna uppgift om sin verksamhet är likalydande med en år 1903 utfärdad kungörelse (nr 125) rörande då existerande sådana bolag.

Förarbetena till nu gällande bestämmelser hava här ovan tämligen ingående behandlats närmast av den anledningen, att, såsom redan antytts, frågeställningen om de lokala bolagens registrering och tillsynens anordnande bibehållit sin aktualitet.

3. Omfattningen av läns- och häradsbolagens verksamhet.

Ultimo 1943 funnos i vårt land sammanlagt 183 läns- och häradsbolag. Av dessa drevo 99 brandförsäkring, 67 husdjursförsäkring, 14 sjöförsäkring och 3 hagelskadeförsäkring. Till läns- och häradsbolagen hava här även hänförts vissa bolag med lokalt begränsad verksamhet, oaktat bolagsordningen stadfästs av Kungl. Maj:t.

I *tab. 33* har lämnats en sammanställning av vissa sifferuppgifter till belysning av omfattningen av läns- och häradsbolagens verksamhet. Medan inkomster och utgifter utgöra cirka 24 miljoner kronor, ha balansräkningarna sammanlagt en omslutning av i runt tal 79 miljoner kronor. Bolagens fördelning efter premieinkomst framgår av följande tablå.

Läns- och häradsbolagens fördelning efter premieinkomst år 1943.

Premieinkomst i 1 000-tal kronor	Brandförsäkring	Husdjursförsäkring	Sjöförsäkring	Hagelskadeförsäkring	Tillsammans
— 5	5	15	5	—	25
5— 10	8	18	—	—	26
10— 25	18	17	5	2	42
25— 50	23	4	2	—	29
50— 100	6	9	1	1	17
100— 250	14	4	1	—	19
250— 500	13	—	—	—	13
500—1000	11	—	—	—	11
1000—	1	—	—	—	1
Summa	**99**	**67**	**14**	**3**	**183**

Tab. 33. Läns- och häradsbolagen vid utgången av 1943.

	Bolag som meddela				Tillsammans
	brandförsäkring	husdjursförsäkring	sjöförsäkring	hagelskadeförsäkring	
Antal bolag	99	67	14	3	183
	tkr	tkr	tkr	tkr	tkr
Inkomster.					
Försäkringsavgifter	17 369	1 687	368	114	19 538
Återförsäkrares andel i skador och förvaltningskostnader	1 406	—	—	—	1 406
Räntor	2 066	52	29	4	2 151
Övriga inkomster	1 207	6	36	38	1 287
Summa	**22 048**	**1 745**	**433**	**156**	**24 382**
Utgifter.					
Utbetalningar för försäkringsfall	11 365	941	265	130	12 701
Återförsäkringspremier	1 799	—	—	2	1 801
Förvaltningskostnader	3 834	231	73	24	4 162
Övriga utgifter	2 014	74	52	2	2 142
Överskott	3 036	499	43	—2	3 576
Summa	**22 048**	**1 745**	**433**	**156**	**24 382**
Tillgångar.					
Kassa och banktillgodohavanden	24 361	1 807	763	56	26 987
Obligationer	29 136	270	191	71	29 668
Kommunlån	2 545	—	—	—	2 545
Inteckningslån	4 557	—	29	—	4 586
Andra värdehandlingar	2 725	36	6	—	2 767
Fastigheter	5 826	—	—	—	5 826
Avgifter, som icke influtit	4 456	701	116	105	5 378
Övriga tillgångar	831	29	117	—	977
Summa	**74 437**	**2 843**	**1 222**	**232**	**78 734**
Skulder.					
Försäkringsfond	1 995	178	293	—	2 466
Andra reserver	71 330	2 596	926	222	75 074
Lån och övriga skulder	1 112	69	3	10	1 194
Summa	**74 437**	**2 843**	**1 222**	**232**	**78 734**
Försäkringsbelopp vid årets slut i milj. kronor	15 267	109	27	38	15 441

4. Utredningens förslag.

Läns- och häradsbolag. I försäkringsutredningens direktiv framhålles att, oaktat vederbörande länsstyrelse har att fastställa bolagsordning för läns- och häradsbolag, tillsynen åvilar av ett bolags fortsatta verksamhet försäkringsinspektionen, som härvid bland annat har att pröva, huruvida bolagsordningens bestämmelser kunna anses betryggande. En dylik uppdelning av tillsynen mellan olika offentliga organ kan icke — anföres vidare i direktiven — betraktas som rationell. Intet hindrar sålunda, att en bolagsordning, som stad-

fästs efter prövning av en myndighet, kan av den myndighet, som utövar den fortsatta tillsynen över bolaget, förklaras vara icke betryggande.

En i detalj genomförd uniformering av läns- och häradsbolagens bolagsordningar skulle givetvis avsevärt underlätta den offentliga tillsynen över bolagen. Ur andra synpunkter står det emellertid klart, att en utveckling i sådan riktning icke utan vidare kan anses önskvärd. I och för sig torde det snarare vara en fördel att bolagen söka anpassa sig efter växlande lokala förhållanden. I vissa avseenden ligger det emellertid för tillsynen vikt uppå, att enhetliga principer följas. Detta gäller exempelvis den betydelsefulla frågan om lämplig avvägning av bolagens maximaler. Erfarenheten visar, att för närvarande i detta och andra hänseenden av fundamental betydelse skiftande normer tillämpas vid stadfästelse av bolagsordningar.

Upprätthålles kravet — och detta synes ur olika synpunkter angeläget — på enhetlighet beträffande de grundläggande principerna och på rationell anordning av det administrativa förfarandet, måste den nuvarande dualismen stämplas såsom otillfredsställande. Olägenheterna torde emellertid utan större svårighet kunna avhjälpas. Ökad uniformitet kan vinnas på olika vägar. Redan en föreskrift att länsstyrelse före stadfästelse å bolagsordning eller ändring däri skall vara skyldig att inhämta försäkringsinspektionens yttrande torde vara ägnad att främja nämnda syfte. Det bör här anmärkas, att försäkringsinspektionen tagit initiativ i sådant syfte; vissa länsstyrelser avgöra emellertid hithörande ärenden utan att i förväg höra inspektionen. Såsom betydligt mera effektiv framstår emellertid lösningen att lägga avgörandet av läns- och häradsbolagens koncessionsfrågor i en central myndighets hand. I fråga om riksbolagen fullgöres denna uppgift av Kungl. Maj:t. Övervägande skäl synas tala för att åt den högsta förvaltningsmyndigheten anförtro också läns- och häradsbolagens koncessionsfrågor. Den ovan referade synpunkten angående önskvärdheten av att Kungl. Maj:t blir i tillfälle att ständigt med uppmärksamhet följa försäkringsväsendets utveckling och övervaka att densamma fortgår i ändamålsenlig rikning, må här understrykas. Då Kungl. Maj:t inhämtar försäkringsinspektionens yttrande i varje koncessionsärende, torde kravet på enhetlighet i önskvärd utsträckning vara tillgodosett. Någon nämnvärd ökning av arbetsbördan i vederbörande statsdepartement till följd av den förordade anordningen torde icke behöva befaras. Tendensen till nybildningar inom kategorien läns- och häradsbolag är för närvarande ringa och någon förändring härutinnan är säkerligen icke att vänta. Däremot måste man under övergångstiden räkna med att samtliga bolagsordningar behöva ändras på grund av den nya bolagslagstiftningen. Det må erinras om att försäkringsutredningen i lagförslaget upptagit bestämmelse om att till Kungl. Maj:t ställd koncessionsansökan — vartill även hänföres fråga om ändring av bolagsordning — skall ingivas till försäkringsinspektionen. Vid sådant förhållande komma dessa ärenden i första hand att bliva underkastade inspektionens granskning, varigenom den ojämförligt största delen av arbetet kommer att åvila denna myndighet. Sedan gällande bolagsordningar anpassats efter den nya lagstiftningen, torde ärenden angående stadfästelse

å ändringar icke komma att innebära någon nämnvärd arbetsbelastning för Kungl. Maj:ts vidkommande.

Försäkringsutredningen har icke förbisett, att till förmån för den nuvarande anordningen med länsstyrelsen såsom koncessionsmyndighet för läns- och häradsbolagen kan anföras den synpunkten, att med hänsyn till dessa bolags anknytning till en viss landsdel den lokala förvaltningsmyndigheten har särskilda förutsättningar att bedöma bolagets ändamålsenliga gestaltning. Argumentet har ett visst värde men kan icke tillmätas avgörande betydelse. Utredningens förslag avser icke att utplåna bolagens lokala prägel. Självfallet bör i fall, där sådant anses vara av förhållandena påkallat, genom remissförfarande länsstyrelsens orts- och personkännedom utnyttjas och jämväl lokala synpunkter i övrigt få komma till tals.

En given konsekvens av utredningens förslag torde vara att uppgifter om läns- och häradsbolagen skola införas i försäkringsregistret, vilket, såsom redan nämnts, jämlikt Kungl. Maj:ts kungörelse den 21 december 1917 (nr 973) nu föres hos försäkringsinspektionen.

Genomförandet av den föreslagna anordningen beträffande läns- och häradsbolagen kommer för försäkringsinspektionen att medföra en arbetsökning. Tillsynen i egentlig mening — varunder inbegripes icke blott granskning av ingivna uppgifter rörande verksamheten och därav föranledda överläggningar och skrivelser utan även å ort och ställe förrättade inspektioner, innefattande inventering av tillgångar och skulder samt granskning av förvaltningen — åligger redan enligt gällande bestämmelser försäkringsinspektionen och utvidgas icke genom de föreslagna bestämmelserna. Den omständigheten, att uppgifter rörande läns- och häradsbolagen hädanefter måste införas i försäkringsregistret och samtliga bolagsordningar granskas av försäkringsinspektionen medför däremot en ökning av inspektionens arbete. I detta sammanhang bör även observeras, att de nya bolagsrättsliga bestämmelserna innebära en utvidgning av registreringsplikten. Såväl registreringsförfarandet som behandlingen av frågor rörande bolagsordningar torde bliva relativt tidskrävande, beroende bland annat därpå att åtskilliga av de mindre lokala bolagen administreras av personer, som äro föga förtrogna med bolagsrättsliga och företagsekonomiska frågor.

Kostnaderna för försäkringsinspektionens verksamhet bestridas genom bidrag som erläggas av försäkringsbolagen. Läns- och häradsbolagen hava hittills varit befriade från bidragsplikt, oaktat för närvarande av inspektionens årskostnader omkring 20 000 kronor beräknas falla på tillsynen av sistnämnda bolag. En följd av utredningens förslag synes vara, att läns- och häradsbolagen böra underkastas bidragsskyldighet. En motsatt ordning skulle innebära, att de bidragsskyldiga bolagen även i fortsättningen hade att bekosta tillsynen över läns- och häradsbolagen. Med den avgiftssats av en halv promille av premieinkomsten som för närvarande tillämpas skulle, förutsatt att bidragsplikt förelegat för läns- och häradsbolagen, för år 1943 från dessa bolag influtit tillhopa ca 10 000 kronor i bidrag. Härav skulle av de 183 bolagen 139 ha erlagt mindre än 50 kronor, 15 bolag mellan 50 och 100 kronor

och endast 29 bolag minst 100 kronor. De enligt nuvarande bestämmelser bidragspliktiga företagen, riksbolag och här i riket verksamma utländska försäkringsanstalter, erlade för år 1943 bidrag med tillhopa ca 252 000 kronor. Även här gäller, att bidraget för åtskilliga bolag understeg 50 kronor.

Den ovan angivna bidragssumman 10 000 kronor skulle icke vara tillräcklig att täcka mer än hälften av de nuvarande kostnaderna för tillsynsverksamheten i fråga om läns- och häradsbolagen. Försäkringsutredningen anser sig därför böra sätta i fråga, huruvida icke starka skäl tala för införande av en minimigräns beträffande bidragen. För bolag av mera normal storleksordning torde det nuvarande systemet, varigenom bidraget bestämmes på grundval av premieinkomsten, icke lämna rum för befogade anmärkningar. I fråga om bolag med exceptionellt låga premieintäkter leder systemet däremot till icke rimliga resultat, i det sådana bolag i tillsynshänseende i viss mån komma att parasitera på övriga bidragsskyldiga bolag. Om minsta bidragsbelopp bestämdes till 100 kronor för år, skulle för år 1943 riksbolagen haft att erlägga ytterligare ca 4 000 kronor samt läns- och häradsbolagen — förutsatt att bidragsskyldighet förelegat — ytterligare omkring 13 000 kronor. Sättes gränsen i stället vid 50 kronor hade motsvarande siffror blivit cirka 1 500 respektive 5 000 kronor. Utredningen har ansett övervägande skäl tala för att läns- och häradsbolagen underkastas samma bidragsskyldighet som riksbolagen samt att minsta årliga bidrag bestämmes till 100 kronor för samtliga bidragsskyldiga bolag. Härigenom skulle det totala bidraget, beräknat efter förhållandena år 1943, öka med cirka 27 000 kronor.

Sockenbolag. Såsom ovan nämnts, äro sockenbolagen icke underkastade koncessionstvång. De torde å andra sidan icke heller äga frivilligt underkasta sig prövning av bolagsordningen från offentlig myndighets sida (jämför rättsfall i Regeringsrättens årsbok årg. 1927 notisavd. H 15). Sockenbolagen hava endast att årligen avlämna summariska uppgifter angående verksamhetens omfattning. Ultimo 1943 funnos omkring 1 000 sockenbolag i verksamhet med en sammanlagd årlig premieinkomst av omkring 4,2 milj. kronor och ett totalt försäkringsbelopp av i runt tal 1 960 milj. kronor. Redan dessa siffror giva vid handen, att sockenbolagens verksamhet utgör en icke betydelselös ekonomisk faktor. Det kan starkt ifrågasättas, om icke en försäkringsverksamhet av denna omfattning bör ställas under effektiv tillsyn. Försäkringsutredningen anser sig här böra uttala önskvärdheten av att en utredning härom kommer till stånd.

B. Allframtidsförsäkring.

Beträffande läns- och häradsbolagen bör slutligen ett särskilt spörsmål uppmärksammas. Såsom redan nämnts, innehåller försäkringslagen speciella regler angående långfristiga skadeförsäkringsavtal (för all framtid eller för längre tid än tio år). Det stadgas sålunda att, om bolagets rörelse avser sådan

försäkring, försäkringstekniska grunder härför skola finnas vederbörligen stadfästa; så ock att tillgångar motsvarande försäkringsfonden för dylika försäkringar skola redovisas i värdehandlingar av särskilt kvalificerad beskaffenhet samt att dessa värdehandlingar skola i viss ordning pantsättas. Av 262 § försäkringslagen framgår, att berörda stadganden icke äga tillämpning å läns- och häradsbolagen. Självfallet kunna dessa bolag icke därigenom anses fritagna från ifrågavarande synnerligen betydelsefulla föreskrifter, därest de ingå långfristiga skadeförsäkringsavtal. Förklaringen torde i stället vara den, att läns- och häradsbolagen vid tiden för försäkringslagens tillkomst icke ingingo försäkringsavtal av längre varaktighet än tio år. Det saknades därför anledning att göra ifrågavarande bestämmelser tillämpliga å dessa bolag. Denna ståndpunkt kunde lagstiftaren desto hellre intaga, som en på speciella försäkringstekniska regler uppbyggd försäkringsverksamhet icke torde ansetts lämpad för de lokala bolagen vid tiden för försäkringslagens tillkomst.

För huvudparten av läns- och häradsbolagen torde alltjämt gälla, att de icke böra införliva allframtidsförsäkringen med sin verksamhet. Principiellt synes dock rätten att meddela allframtidsförsäkring i enlighet med av Kungl. Maj:t stadfästa grunder böra stå öppen även för läns- och häradsbolagen. De krav som i övrigt måste uppställas härför torde böra i koncessionsväg bedömas från fall till fall.

C. Återförsäkring.

Gällande regler. Läns- och häradsbolagen äga meddela försäkring av egendom inom visst, i bolagsordningen angivet län. Stadgandet torde visserligen icke utgöra hinder för sådant bolag att såsom reassuradör mottaga återförsäkring, men innebär likväl i realiteten en stark begränsning av möjligheten härtill, i det att endast egendom inom samma län är återförsäkringsbar. Återförsäkring mellan länsbolagen inbördes är på grund av nyssnämnda regel praktiskt taget utesluten, eftersom i det övervägande flertalet fall allenast ett länsbolag är verksamt inom varje län. Ett länsbolag skulle däremot i viss utsträckning kunna mottaga återförsäkring från häradsbolag, som driver verksamhet inom samma län, och omvänt. Men också denna möjlighet är praktiskt sett utan betydelse.

Från läns- och häradsbolagens sida har i olika sammanhang givits uttryck åt en önskan om utvidgning av möjligheterna till ett utjämningsförfarande. Till stor del för att tillgodose detta syfte bildades år 1936 Landsbygdens Återförsäkringsaktiebolag med ändamål framför allt att meddela återförsäkring åt ömsesidiga försäkringsbolag i Sverige; bolaget har nyligen fått tillstånd att driva jämväl direkt försäkring i vissa branscher, i samband varmed firmanamnet ändrats till Landsbygdens Försäkringsaktiebolag.

Det senaste världskrigets utbrott — eller redan förspelet till detsamma — gav ökad aktualitet åt vissa problem på återförsäkringens område. Inför

hotet att de internationella förbindelserna, vilka på detta område spela en betydelsefull roll, kunde komma att avbrytas i samband med krigsförhållanden, träffades vissa anordningar i syfte dels att minska återförsäkringsbehovet genom höjning av bolagens självbehåll och dels att öka återförsäkringskapaciteten inom landet. Redan under år 1939 tillkom en lagstiftning i sådant syfte. Denna utbyggdes påföljande år och ersattes av lagen den 21 juni 1940 med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m. m. Sistnämnda lag, vars bestämmelser enligt Kungl. Maj:ts förordnande tills vidare skola äga tillämpning, är ägnad att i olika avseenden tillgodose återförsäkringsbehovet inom landet. Av betydelse för läns- och häradsbolagen är bestämmelsen, att varje inländskt försäkringsbolag med undantag av sockenbolag må, utan hinder av föreskrift i bolagsordningen om begränsning av bolagets verksamhet till visst slag av egendom eller till viss del av riket, meddela återförsäkring å brandförsäkring av egendom av annat slag eller å annan ort än sålunda föreskrivits. Den omständigheten att medgivandet begränsats allenast till brandförsäkring beror närmast därpå, att återförsäkringsbehovet inom denna försäkring är särskilt framträdande. Om läns- eller häradsbolag på grund av nyssnämnda medgivande i lagen meddelar återförsäkring å brandförsäkring av egendom utom länet, skall denna omständighet icke föranleda till att bolaget förlorar sin karaktär av lokalt bolag; uttryckligt stadgande härom har upptagits i lagen.

För de ömsesidiga försäkringsbolagens vidkommande mötte under förarbetena till ovannämnda beredskapslagstiftning ett särskilt problem. I 118 § lagen om försäkringsrörelse stadgas, att för ömsesidigt försäkringsbolags förbindelser svara delägarna, d. v. s. försäkringstagarna, personligen med obegränsad eller till visst belopp begränsad ansvarighet. Härav följer, att återförsäkringstagaren genom återförsäkringsavtalet blir delägare i det bolag, som meddelar återförsäkringen — förutsatt att detta senare bolag är ömsesidigt — och därmed ådrager sig personlig ansvarighet för reassuradörens förbindelser i den omfattning dennes bolagsordning föreskriver. Detta förhållande är ägnat att inge allvarliga betänkligheter, i synnerhet då fråga är om återförsäkringsaffärer mellan mindre bärkraftiga bolag. I 1939 års lag* stadgades därför, att ömsesidigt försäkringsbolag finge, utan hinder av stadgandet i 118 § försäkringslagen, vid meddelande av återförsäkring åt annat bolag fritaga detta från att med egna tillgångar ansvara för det förra bolagets förbindelser. Härtill knöts emellertid den inskränkande bestämmelsen, att återförsäkringar, som meddelats under sådant villkor, icke finge överstiga en tiondel av försäkringarnas sammanlagda belopp, varjämte stadgades, att dylik återförsäkring icke medförde rätt till andel i uppkommen vinst. Under arbetet med revision av 1939 års lagstiftning riktades kritik bl. a. mot sistnämnda stadgande. Det underströks, att delägarskapet i ett ömsesidigt bolag innebure icke endast skyldighet för delägaren att underkasta sig uttaxering utan även en rätt för denne att fordra, att bolaget, om

* Lagen den 22 juni 1939 (nr 302) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig.

det bruste i betalningsskyldighet gentemot honom, hade att så långt bolagsordningen det medgåve genom uttaxering skaffa medel till infriande av sin förbindelse. Skyldigheten att underkasta sig uttaxering korresponderade sålunda med en rätt att kräva uttaxering. Denna skyldighet borde därför — framhölls det — kunna utan vidare bortfalla om rätten att kräva uttaxering hävdes. Om så skedde borde återförsäkringstagaren icke äga andel i bolagets tillgångar. Återförsäkringstagaren upphörde med andra ord att vara delägare i bolaget; han bleve blott och bart försäkringstagare.

I överensstämmelse med överväganden av sådan innebörd ändrades i 1940 års lag ifrågavarande stadgande därhän, att ömsesidigt försäkringsbolag må vid meddelande av återförsäkring åt annat bolag träffa förbehåll, att sistnämnda bolag ej skall vara delägare i det förra bolaget; har dylikt förbehåll träffats, skola, i händelse av brist, delägarna ej vara pliktiga att vidkännas uttaxering till infriande av förbindelse på grund av återförsäkringen.

Utredningens förslag. Önskemålen från läns- och häradsbolagens sida att få till stånd vidgade möjligheter att åstadkomma riskutjämning inom sin egen krets fingo särskild tyngd genom de förhållanden, som skapades av kriget. 1940 års lag är endast av provisorisk karaktär. Tiden synes nu vara mogen att lösa dessa problem på längre sikt.

Det är otvivelaktigt, att med läns- och häradsbolagens ökade omslutning även återförsäkringsbehovet växer. Klart är också, att i den mån det enskilda bolagets soliditet och effektivitet stiger, bolagets förutsättningar att uppträda såsom återförsäkringsgivare ökas. I och för sig saknas anledning att från det allmännas sida resa hinder mot att läns- och häradsbolagen meddela återförsäkring, förutsatt att detta sker i fullt betryggande former. I detta hänseende bör beaktas, att den ifrågvarande associationstypen omsluter företag av varierande struktur och framför allt av mycket växlande ekonomisk bärkraft. Därtill kommer, att vissa former av återförsäkringsverksamhet bygga på en speciell försäkringsteknik, som kräver ett icke ringa mått av förtrogenhet och erfarenhet hos företagets ledning. Även i detta hänseende stå de lokala bolagen mycket olika rustade. Vissa typer av återförsäkringar äro av den art, att de överhuvud taget icke lämpa sig för läns- och häradsbolagen såsom återförsäkringsgivare.

Vid lösningen av hithörande problem erbjuder de ömsesidiga försäkringsbolagens rättsliga struktur en särskild svårighet. Såsom redan nämnts löstes i 1940 års lag frågan genom en bestämmelse, att ömsesidigt försäkringsbolag ägde vid meddelande åt annat bolag av återförsäkring träffa förbehåll, att det bolag ej skulle vara delägare i det förra bolaget; om dylikt förbehåll träffats, skulle i händelse av förlust delägarna ej vara pliktiga att vidkännas uttaxering till infriande av förbindelse på grund av återförsäkringen. Att denna lösning lider av vissa svagheter ligger i öppen dag. Sålunda är förbehållet icke obligatoriskt utan fakultativt. Att en viss balans mellan den direkta och indirekta affären är nödvändig med hänsyn till bolagets stabilitet, torde få anses uppenbart; lagen innehåller emellertid icke någon be-

gränsning i rätten att — med eller utan förbehåll — meddela återförsäkring. Vill man fortsätta på den väg, varpå 1940 års lagstiftning slog in, synes det därför försäkringsutredningen oundgängligt att i dessa och andra hänseenden vidtaga vissa jämkningar i bestämmelserna. Att man därmed också skulle skapa vissa praktiska svårigheter vid rättstillämpningen är ovedersägligt.

Frågan om de ömsesidiga bolagens ställning såsom återförsäkringsgivare berör icke endast läns- och häradsbolagen utan även riksbolagen och bör sålunda bedömas i ett vidare sammanhang. Försäkringsutredningen har funnit det mest ändamålsenligt att såsom delägare i ömsesidigt försäkringsbolag betrakta endast de fysiska eller juridiska personer vilka tecknat direkt försäkring i bolaget. Detta äger i princip meddela återförsäkring men återförsäkringsavtalet medför icke delägarskap för cedenten. Önskar ömsesidigt försäkringsbolag meddela återförsäkring, skall detta uttryckligen angivas i bolagsordningen. Spörsmålet huruvida ett bestämt bolag bör medgivas återförsäkringsrätt blir sålunda föremål för koncessionsprövning. Avser bolaget att meddela återförsäkring, skola vidare i bolagsordningen upptagas regler angående återförsäkringsaffärens begränsning i förhållande till den direkta affären.

De nu åsyftade bestämmelserna hava upptagits i 170 § första stycket andra och femtonde leden i utredningens lagförslag. Hänsyn till delägarna i det ömsesidiga försäkringsbolaget gör det uppenbart, att området för bolagets återförsäkringsverksamhet måste avgränsas relativt snävt. Oeftergivligt villkor är att bolaget har en väl konsoliderad ställning. Ömsesidiga försäkringsbolag med liten omslutning lämpa sig icke såsom återförsäkringsgivare. I och för sig bör hinder icke möta att bolag i koncessionsväg medgives rätt att meddela endast bestämda former av återförsäkring. För lokala bolag som tillämpa enhetliga villkor och lika premier erbjuder sig en naturlig väg för utjämningsförfarandet, nämligen genom poolning av risker som överstiga en viss storlek. Härvid bör självfallet tillses, att icke den del av risken, som bolaget behåller för egen räkning tillsammans med den andel som via poolningen tillföres bolaget, överstiger maximalen.

VIII. Försäkringsinspektionen.

1. Nuvarande organisation och verksamhet.

Försäkringsinspektionens ämbetsuppgifter. Enligt Kungl. Maj:ts instruktion för försäkringsinspektionen den 11 juni 1937 har inspektionen bland annat

1) att utöva den i lagen om försäkringsrörelse föreskrivna tillsyn över försäkringsbolag så ock för visst fall den där föreskrivna särskilda administration av sådant bolags bo,

2) att, på sätt i lagen om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket stadgas, taga befattning med dylik anstalts verksamhet,

3) att föra det i 244 § lagen om försäkringsrörelse föreskrivna försäkringsregister,

4) att taga den befattning med frågor rörande den obligatoriska trafikförsäkringen, som stadgas i lagen om trafikförsäkring å motorfordon,

5) att handlägga ärenden, som eljest enligt särskilda bestämmelser tillhöra inspektionens ämbetsbefattning, samt

6) att biträda chefen för handelsdepartementet med beredande till föredragning av på Kungl. Maj:ts prövning ankommande ärenden rörande försäkringsväsendet.

Enligt samma instruktion äger inspektionen hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, vilka inspektionen anser påkallade för främjande av dess uppgifter och därmed sammanhängande frågor.

Det åligger vidare försäkringsinspektionen bland annat att för varje år utarbeta och till Kungl. Maj:t överlämna redogörelse för de in- och utländska försäkringsanstalter, som under året drivit försäkringsrörelse i riket, ävensom för dessa anstalters verksamhet och räkenskaper.

Huvudsyftet med den av försäkringsinspektionen utövade kontrollen är att tillse, att försäkringsbolagens verksamhet bedrives på sådant sätt att trygghet finnes för att ifrågavarande bolag vid varje tidpunkt äro ekonomiskt rustade att fullgöra sina förpliktelser gentemot försäkringstagarna. Denna kontrollverksamhet utövas å ena sidan genom granskning av bolagsordningar och grunder, innan de med försäkringsinspektionens utlåtande överlämnas till Kungl. Maj:t för slutlig prövning och å andra sidan genom en fortlöpande kontroll av försäkringsbolagens verksamhet. Sistnämnda kontroll utövas efter två olika linjer, *dels* genom granskning av vissa uppgifter, som försäkringsbolagen äro skyldiga att varje år ingiva till försäkringsinspektionen, *dels* genom inspektioner på ort och ställe.

I det följande skall lämnas en summarisk redogörelse för de olika slag av kontrollverksamhet, som inspektionen utövar. Först må dock lämnas vissa upplysningar rörande försäkringsinspektionens organisation och befattningshavare.

Organisation och personal. Försäkringsinspektionen utgöres av en överdirektör och chef (C 10), tre byråchefer (A 30) och två andra ledamöter. Byråcheferna förestå var sin byrå, nämligen juridiska och administrativa byrån, livförsäkringsbyrån samt skadeförsäkringsbyrån. Av de båda övriga ledamöterna skall den ene vara sakkunnig för ekonomiska frågor, särskilt frågor rörande penningplaceringar, och den andre för försäkringsfrågor, särskilt beträffande andra slag av försäkringar än livförsäkring.

Hos försäkringsinspektionen äro anställda en byråinspektör (A 28) och en förste aktuarie (A 24) för livförsäkring samt en byråinspektör (A 28) och en förste revisor (A 24) för skadeförsäkring. Dessutom finnas ytterligare tre

befattningar å ordinarie stat, nämligen en kontorsskrivare (A 15), en kanslisskrivare, tillika registrator (A 11), ett kanslibiträde (A 7) och en expeditionsvakt (A 6). Utöver de personer, som upprätthålla dessa befattningar, finnes en e. o. aktuarie med försäkringsmatematisk utbildning i 20:e lönegraden, en förste amanuens med juridisk utbildning i 18:e, ett e. o. kanslibiträde i 7:e, ett extra kontorsbiträde i 4:e samt en e. o. expeditionsvakt i 5:e lönegraden.

Granskning av bolagsordningar och grunder. Vid granskningen av bolagsordningar och grunder plägar följande förfaringssätt tillämpas. Om ett bolag avser att företaga vissa ändringar i gällande bolagsordning, meddelas detta under hand till inspektionen, som härvid blir i tillfälle att framföra sina synpunkter på ändringsförslaget, vilka som allmän regel godtagas av vederbörande bolag. Innan den till Kungl. Maj:t ställda ansökan om stadfästelse ingives till försäkringsinspektionen, har denna sålunda i allmänhet korrigerats med hänsyn till de av ämbetsverket framförda synpunkterna, varför inspektionen ofta begränsar sitt yttrande till att framhålla att någon anledning till erinran icke föreligger.

Samma förfaringssätt tillämpas även då fråga är om ändring av ett bolags försäkringstekniska grunder. I sådant fall äga förberedande överläggningar rum mellan bolagets aktuarie och vederbörande byråchef, som föredrager dylika spörsmål antingen för inspektionens chef eller för inspektionen in pleno. Ändring av grunder måste ibland föregås av omfattande undersökningar hos bolagen rörande de olika riskmåtten och fordrar ofta tidskrävande undersökningar av den tekniskt utbildade personalen inom inspektionen. Vid prövning av hithörande frågor aktualiseras ej sällan principiella spörsmål av betydande räckvidd, såsom exempelvis i fråga om beräkning av återköpsvärden, olika system för vinstfördelning mellan försäkringstagarna m. m. Även beträffande frågor rörande försäkringstekniska grunder gäller i det övervägande flertalet fall att vederbörande bolag godtager de synpunkter, som under den förberedande behandlingen framförts från inspektionens sida, och att den framställning som senare ingives till Kungl. Maj:t om stadfästelse tager hänsyn härtill.

Efter överenskommelse med departementet i varje särskilt fall föredrager chefen för försäkringsinspektionen i statsrådsberedningen viktigare frågor och särskilt spörsmål av teknisk art. I samtliga ärenden rörande bolagsordningar och grunder tillämpas därjämte det förfaringssättet, att förslag till koncept till Kungl. Maj:ts resolutioner utformas av försäkringsinspektionen och överlämnas till handelsdepartementet.

Försäkringsbolagens uppgiftsskyldighet. Den löpande tillsynen över försäkringsbolagens verksamhet utövas bl. a. genom granskning inom försäkringsinspektionen av vissa uppgifter, som bolagen äro skyldiga ingiva. Försäkringsbolagens uppgiftsskyldighet är fastslagen genom bestämmelserna i 226 § lagen om försäkringsrörelse. Härav framgår, att försäkringsbolag är skyldigt att varje år inom en månad efter ordinarie bolagsstämman till försäkringsinspektionen ingiva

1) styrelsens förvaltningsberättelse, vinst- och förlusträkningen, balansräkningen, revisorernas utlåtande ävensom protokollsutdrag, utvisande de å bolagsstämman i anledning av nämnda handlingar fattade beslut;

2) en av styrelsen enligt av försäkringsinspektionen fastställt formulär upprättad och underskriven uppgift om bolagets verksamhet under året och om dess ställning vid årets slut.

Om bolaget driver livförsäkringsverksamhet, skall bolaget därjämte till försäkringsinspektionen med avseende å denna verksamhet ingiva:

dels inom samma tid

3) en av bolagets aktuarie avgiven redogörelse för beräkning av premiereserven och av premieåterbäringsreserven, där sådan finnes;

dels inom sex månader från ovan omförmälda bolagsstämma

4) en av bolagets aktuarie upprättad redogörelse i vad mån det verkliga förloppet av verksamheten under året avviker från de enligt 7 eller 123 §§ uppgjorda grunder för densamma.

Om inspektionen finner nödigt infordra ytterligare upplysningar av bolaget, skola sådana ofördröjligen lämnas. De vinst- och förlust- samt balansräkningar, som av bolagen utarbetas i anslutning till styrelsernas förvaltningsberättelser, äro utformade efter varierande principer, vilket försvårar jämförelser mellan resultaten av de olika bolagens verksamhet. Försäkringsinspektionen saknar befogenhet att i fråga om nämnda redogörelser föreskriva någon enhetlig norm. Försök, som på grund av initiativ från bolagshåll vidtagits i syfte att åstadkomma enhetliga vinst- och förlust- samt balansräkningar, ha icke medfört avsett resultat. Då emellertid varje bolag är skyldigt att upprätta och till inspektionen ingiva en uppgift om bolagets verksamhet under året enligt av försäkringsinspektionen fastställt formulär, har härigenom skapats möjlighet för att erhålla en för alla bolag enhetlig redogörelse för bolagens ekonomiska ställning och verksamhetens förlopp.

Formulären för bolagens uppgifter till försäkringsinspektionen. De för dessa uppgifter utarbetade formulären, vilka äro av särskild betydelse för inspektionens fortlöpande kontrollverksamhet, hava beträffande inhemska försäkringsbolag hänförts till tvenne huvudserier, *L-serien,* avseende livförsäkringsbolag, och *S-serien,* avseende skadeförsäkringsbolag. Huvudformuläret i de båda serierna betecknas *formulär L* (livförsäkring) resp. *formulär S* (skadeförsäkring) och omfattar såväl vinst- och förlusträkning och balansräkning som dispositioner efter upprättandet av vinst- och förlusträkningen. Till dessa huvudformulär hava utarbetats vissa bilagor betecknade med *formulär L 1, L 2* och *L 3,* avsedda för uppgifter rörande de försäkrades premieåterbärings- och vinstmedel, vissa detaljer rörande livförsäkringsverksamheten och förändringar i livförsäkringsbeståndet, samt *formulär S 1, S 2, S 3* och *S 4,* avsedda för uppgifter angående premier, skadeutbetalningar och reserver m. m. för olika skadeförsäkringsbranscher, avveckling av ersättningsreserver och förändringar inom försäkringsbeståndet.

Därjämte hava upprättats vissa för båda grupperna gemensamma formu-

lär, betecknade *specifikation A, B, C* etc. Dessa specifikationer äro avsedda att närmare belysa olika poster i vinst- och förlust- samt balansräkningarna. *Specifikation A* innehåller detaljuppgifter för belysning av värderingen, räntabiliteten m. m. av varje särskild fastighet, som äges av vederbörande försäkringsbolag. *Specifikation B 1* innehåller detaljerade uppgifter rörande bolagets obligationsportfölj med angivande av inköpspris, bokföringskurser m. m., *specifikation B 2* uppgifter rörande bolagets svenska kommunlån, *specifikation B 3* uppgifter rörande den svenska inteckningslåneportföljen med angivande av diverse data av betydelse för bedömande av lånens säkerhet, såsom lånens läge i förhållande till taxeringsvärdet för olika slag av fastigheter, huruvida lånen avse fast egendom eller tomträtt, förräntningen m. m., *specifikation B 4* uppgifter rörande bolagets innehav av förlagsbevis, aktier och andelsbevis, *specifikation B 5* uppgifter avseende andra värdehandlingar och *specifikation B 6* uppgifter om tillgodohavanden hos banker och sparbanker samt å postgiro. *Specifikation C* innehåller uppgift om tillgångar och skulder i varje särskild valuta, som ingått i bolagets rörelse, premier i olika valutor, kursvinster och kursförluster av olika anledningar m. m. Vidare har varje bolag att i särskilda specifikationer, en för livförsäkring, *specifikation DL,* och en för skadeförsäkring, *specifikation DS,* lämna specificerade uppgifter rörande bolagets förvaltningskostnader. Slutligen hava skadeförsäkringsbolagen att i en *specifikation E* lämna redogörelse för premiereservens beräkning.

För de blandade bolagen, Skandia, Skåne och Svea, har upprättats ett särskilt huvudformulär, *formulär BL* (brand- och livförsäkring). Såsom bilagor till detta formulär skola användas formulären *L 1, L 2 och L 3 samt S 1, S 2, S 3 och S 4.* För ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna samt utländska försäkringsbolag gälla särskilda formulär.

För att uppgifterna från de olika bolagen i görligaste mån skola bliva likartade har det visat sig nödvändigt att utarbeta detaljerade anvisningar för formulärens ifyllande. Dessa anvisningar ha av inspektionen sammanförts i ett särskilt häfte innehållande nummerhänvisningar till alla viktiga poster i formulären.

De formulär och specifikationer, för vilka i det föregående redogjorts, gälla närmast de s. k. riksbolagen, vilkas bolagsordningar stadfästs av Kungl. Maj:t och vilkas verksamhetsområde omfattar hela riket. För läns- och häradsbolagen tillämpas formulär av en enklare och mindre detaljerad typ. Vad slutligen sockenbolagen beträffar har det visat sig nödvändigt inskränka uppgiftsskyldigheten till några ytterst enkla uppgifter rörande viktigare inkomster och utgifter under året samt viktigare tillgångs- och skuldposter. Det har nämligen i betydande utsträckning visat sig, att sockenbolagen sakna förutsättningar för att framställa det ekonomiska resultatet av verksamheten enligt principer, som tillämpas vid uppställande av vinst- och förlust- samt balansräkningar.

Vad beträffar de ovan under punkt 3) och 4) angivna uppgifterna, nämligen

aktuariens redogörelse för premiereservens beräkning och i vad mån det verkliga förloppet av verksamheten avvikit från det beräknade, äger försäkringsinspektionen att meddela anvisningar för upprättande av nämnda handlingar. Denna befogenhet har inspektionen emellertid endast begagnat sig av i fråga om uppgifterna angående premiereservens beräkning, redogörelsen för det finansiella resultatet av dödligheten och beräkningen av överskottet å livränterörelsen. I fråga om den övriga redogörelsen är aktuarien obunden av särskilda formulär.

Utöver de ovan nämnda uppgifterna hava bolag, som äro skyldiga verkställa pantsättning för försäkringstagares räkning, att varje år lämna en fullständig förteckning över alla pantsatta värdehandlingar, vilken förteckning skall vara bestyrkt av försäkringsinspektionens ombud, som innehar en av nycklarna till det lås, varunder de pantsatta värdehandlingarna förvaras. Av praktiska skäl ingår förteckningen över dessa värdehandlingar numera i den ovan nämnda specifikationsserien *B*. Slutligen hava bolag, som driva trafikförsäkring, att lämna sådana särskilda uppgifter rörande denna försäkring, som äro erforderliga för att inspektionen skall kunna utöva den mera ingående kontroll härav, som lagen om trafikförsäkring förutsätter. Närmare redogörelse härför lämnas i det följande.

Granskningsarbetet inom inspektionen. Granskningen och bearbetningen av de uppgifter, för vilka ovan redogjorts, tager sin början omedelbart efter uppgifternas inlämnande till inspektionen, vilket för olika bolag inträffar vid olika tider, alldenstund uppgifterna för riks-, läns- och häradsbolagen skola ingivas inom en månad efter bolagsstämman. Under månaderna juni och juli inkomma cirka 80 % av riksbolagens och 40 % av läns- och häradsbolagens uppgifter. Återstoden fördelar sig på årets övriga månader.

Vid behandlingen av de uppgifter från bolagen, som hänföra sig till vinst- och förlust- samt balansräkningarna, verkställes till en början en mera formell granskning. Härvid tillses, att uppgifterna i fråga om alla ingående poster ansluta sig till de utgående posterna i föregående års uppgifter. Därjämte tillses, att huvudformulärens uppgifter beträffande vinst- och förlustsamt balansräkningarna i fråga om de olika detaljposterna överensstämma med bilagornas och specifikationernas uppgifter. Vid denna förberedande granskning undersökas därjämte alla avvikelser mellan uppgifterna till inspektionen enligt de av inspektionen fastställda formulären och uppgifterna i de vinst- och förlust- samt balansräkningar, som jämte styrelsens förvaltningsberättelse varit föremål för bolagsstämmans behandling. Alla dylika avvikelser skola nöjaktigt kunna förklaras.

Den följande granskningen inriktas på att undersöka, huruvida de transaktioner och åtgärder, för vilka vinst- och förlusträkningen och balansräkningen lämna redogörelse — särskilt avsättningen till olika reserver, disponerandet av uppkommen vinst och täckandet av eventuellt underskott — stå i överensstämmelse med föreskrifterna i lagen om försäkringsrörelse samt i de bolagsordningar och grunder, som stadfästs av Kungl. Maj:t. Speciell

uppmärksamhet ägnas de tekniska reserverna; premiereserven, ersättningsreserven, premieåterbäringsreserven m. fl., vilka utgöra ett mått på storleken av bolagens förpliktelser gentemot de försäkrade.

Då fråga är om premiereserven i livförsäkringsbolag, vilken för dessa bolag är den helt dominerande skuldposten, är det den av bolagets aktuarie lämnade redogörelsen för premiereservens beräkning enligt stadfästa grunder som är av särskild betydelse. Redogörelsen lämnar emellertid endast upplysning om beräkningarnas totalresultat för olika grupper av försäkringar och kan endast tjäna som ledning vid en summarisk kontroll av premiereservens storlek. En fullständig kontroll av beräkningens riktighet skulle endast kunna vinnas genom att i detalj följa beräkningen å de olika bolagens aktuarieavdelningar och de härvid tillämpade metoderna. Samma gäller i fråga om premieåterbäringsreserven. En dylik kontroll förutsätter emellertid en större personal än den inspektionen förfogar över, varför den kunnat företagas endast i enstaka fall. Vad beträffar premiereserven i skadeförsäkringsbolag gäller — bortsett från vissa undantag — att varje bolag självt bestämmer de principer, efter vilka denna reserv beräknas. Inspektionens granskning kommer med hänsyn härtill att avse dels frågan huruvida dessa principer äro ur trygghetssynpunkt tillfredsställande, dels frågan huruvida avsättning till premiereserven skett i enlighet med dessa principer. I fråga om ersättningsreserven, som för skadeförsäkringsbolagen är av stor ekonomisk betydelse, måste granskningen inom inspektionen inskränka sig till ett ungefärligt bedömande av huruvida den avsatta ersättningsreserven kan anses tillräcklig. För detta ändamål utnyttjas de föregående årens uppgifter rörande tidigare avsatta ersättningsreserver och deras avveckling.

Det ligger i sakens natur, att det under granskningsarbetet uppstår spörsmål av skiftande art, som kräva överläggningar i en eller annan form med vederbörande bolag. Oftast kan ett tillrättaläggande ske genom samtal med bolaget. I en del fall — omkring en femtedel av uppgifterna — föranleder granskningen skriftlig begäran om förklaring, som i sin ordning, om förklaringen icke är tillfredsställande, kan föranleda erinran i en eller annan form, i regel med begäran att ändring skall verkställas i nästa bokslut. I en del fall har det hänt, att inspektionen ansett sig böra underkänna den föreliggande balansräkningen och krävt utlysande av ny bolagsstämma för fastställande av ny balansräkning. Detta förfaringssätt tillämpas dock endast, för såvitt ändringen icke lämpligen kan uppskjutas till nästa års bokslut.

I anslutning till redogörelsen för granskningarbetet må nämnas, att granskningen ibland medför, att principiella frågor av större betydelse upptagas till övervägande inom inspektionen, vilket understundom föranleder utsändande av cirkulär med vissa direktiv till bolagen.

Icke sällan resulterar granskningen och bearbetningen av de insända uppgifterna i att justeringar av dessa företagas. Som exempel på dylika justeringar kan nämnas följande. I fråga om vinst- och förlusträkningen händer det understundom, att belopp, som förts under rubriken »övriga utgifter», överföres till andra rubriker, ej sällan till »förvaltningskostnader», men även

till »vinstdisposition». I fall, där bolag verkställer erforderlig avsättning till skattereserven i vinstdispositionen, hänför inspektionen dylika avsättningar till vinst- och förlusträkningen, varigenom det redovisade överskottet i motsvarande grad kommer att minskas. Då bland posterna »övriga tillgångar» och »övriga skulder» förekomma relativt stora belopp som icke specificerats, infordras från tid till annan detaljuppgifter rörande dylika belopp, vilket i en del fall föranlett, att överföringar ha ansetts böra verkställas till andra rubriker i balansräkningen. Även uppgifterna å specifikationerna *B 1—6* föranleda ofta överflyttningar från en balansrubrik till en annan.

Pantsatta värdehandlingar underkastas en särskild granskning, som närmast har till syfte att undersöka, huruvida värdehandlingarna uppfylla lagens bestämmelser rörande art och säkerhet. Vid denna granskning underställas samtliga industri- och trafikobligationer, övriga industrilån samt utländska värdehandlingar den ekonomiskt sakkunnige ledamoten. Om inspektionen anser, att dylik värdehandling icke bör användas för pantsättningsändamål, underrättas bolagets ledning härom med hemställan, att värdehandlingen utbytes mot annan, varvid bolaget har att meddela inspektionen när så skett. Skulle värdehandling, mot vilkens pantsättning inspektionen icke tidigare haft något att erinra, icke längre anses lämpad härför, underrättas likaledes bolaget. I tveksamma fall användes understundom det förfaringssättet, att inspektionen utan att uttala någon direkt mening hemställer, att bolaget måtte upptaga pantsättningsfrågan till ingående prövning. För att kunna överblicka de av olika bolag tillämpade bokföringsvärdena för skilda slag av obligationer samt förändringar i obligationsportföljen har inom försäkringsinspektionen upplagts ett särskilt register enligt cardexsystem över samtliga av varje särskilt bolag för pantsättning använda obligationer, med undantag för obligationer utfärdade av svenska staten.

I fråga om *trafikförsäkringen,* som är obligatorisk, har inspektionen tilldelats en mera vidsträckt befogenhet än i fråga om övriga skadeförsäkringsbranscher. Här har sålunda inspektionen bland annat att pröva de av bolagen tillämpade premierna samt bestämma storleken av premiernas omkostnadstillägg. Med hänsyn härtill hava särskilda formulär för uppgifter rörande trafikförsäkringen utarbetats. Enligt lag om trafikförsäkring å motorfordon åligger det inspektionen att göra anmälan hos Konungen, därest försäkringsanstalt, som driver trafikförsäkringsrörelse, icke iakttager tillbörlig sparsamhet i fråga om omkostnaderna för rörelsen, eller om det sätt, varpå premierna bestämmas eller inträffade skador regleras, ger skälig anledning till anmärkning, eller om anstalten brister i fullgörandet av sina förbindelser enligt nämnda lag eller om eljest allvarlig anmärkning mot anstaltens trafikförsäkringsverksamhet förekommer. Granskningen av uppgifterna rörande trafikförsäkringen medför på grund härav ett kontrollarbete, som i vissa avseenden är väsentligt mera ingående och omfattande än i fråga om övriga av skadeförsäkringsbolagen ingivna uppgifter.

Efter avslutad granskning av bolagens uppgifter och sedan av granskningen föranledda justeringar vidtagits, publiceras vinst- och förlust- samt ba-

lansräkningarna för samtliga riksbolag samt i något förenklad form även för läns- och häradsbolagen i inspektionens årliga redogörelse, som utkommer i början av året näst efter det, under vilket uppgifterna inkommit till försäkringsinspektionen. I den mån de av inspektionen företagna justeringarna äro av mera genomgripande art, erhåller vederbörande bolag meddelande härom före publicerandet och blir sålunda i tillfälle att framföra sina synpunkter i fråga om ändringarna. Utöver bolagens på nu angivet sätt granskade vinst- och förlusträkningar och balansräkningar publiceras även en analys av verksamhetens förlopp inom de olika försäkringsbranscherna; de olika bolagen redovisas var för sig varjämte sammandragsuppgifter för branscherna meddelas. Denna analys innehåller bl. a. uppgifter om premier och skador samt premie- och ersättningsreserv inom såväl direkt som indirekt försäkring samt i fråga om affären för egen räkning. Beträffande livförsäkring lämnas en mera ingående analys, vari bl. a. förvaltningskostnader för direkt försäkring uppdelas på kostnader för anskaffning, inkasso och övrigt. Därjämte lämnas en redogörelse för förändringarna av försäkringsbeståndet under året, föranledda av nyanskaffning, dödsfall, utlupen försäkringstid, annullationer m. m. En del av denna analys i fråga om skadeförsäkringen utgör den s. k. överskottsberäkningen, som för varje bolag och bransch anger beloppet av på året belöpande premier, skador, förvaltningskostnader och överskott å affären för egen räkning. Dessutom införes numera i den årliga publikationen, som inledes med en översikt av vissa för försäkringsväsendet betydelsefulla data, även en redogörelse i olika avseenden för försäkringsbolagens kapitalplaceringar.

Inspektioner av försäkringsbolag. Försäkringsinspektionen verkställer utöver den löpande granskningen av de uppgifter, som försäkringsbolagen årligen ha att insända, inspektioner hos de olika bolagen. Enligt 227 § lagen om försäkringsrörelse äger nämligen försäkringsinspektionen eller dess ombud rätt att när som helst inventera ett bolags tillgångar samt granska bolagets böcker, räkenskaper och andra handlingar. Dessa inspektioner ha under 1930-talet på grund av otillräckliga arbetskrafter kunnat företagas i endast ringa utsträckning. På grund av viss förstärkning av inspektionens personal genom beslut av 1942 års riksdag har en väsentlig utökning av inspektionsarbetet blivit möjlig, vilken måste betraktas såsom synnerligen önskvärd.

Det må nämnas, att de av inspektionens egna tjänstemän under 10-årsperioden 1930—39 företagna inspektionerna hos olika försäkringsbolag uppgingo till sammanlagt 65 för riksbolagen och 33 för läns- och häradsbolagen, motsvarande i genomsnitt endast 6,5 respektive 3,3 inspektioner årligen för dessa båda grupper av bolag. Med en dylik frekvens skulle inspektionerna återkomma för riksbolagen med i genomsnitt cirka 20 och för läns- och häradsbolagen med närmare 60 års mellanrum, ett förhållande som av försäkringsinspektionen i dess statsskrivelse år 1941 karakteriserades såsom uppenbarligen otillfredsställande, vari en radikal förändring måste ske. Denna

framställning medförde en viss utökning av inspektionens arbetskrafter. Åren 1943 och 1944 uppgingo antalet inspektioner årligen för riksbolagen till 19 och för läns- och häradsbolagen till 63, vilket innebär att inspektionen för riksbolagen skulle återkomma i genomsnitt vart 7:e och för läns- och häradsbolagen vart 4:e år.

Inspektionsarbetet omhänderhaves av de båda tidigare omnämnda byråinspektörerna, en för livförsäkringsbolag och en för de större skadeförsäkringsbolagen, samt av förste revisorn, vilkens arbete närmast är inriktat på de lokala läns- och häradsbolagen.

I regel verkställes inspektionen såsom en allmän granskning av bolagets verksamhet i dess helhet, men det kan även förekomma att inspektionen inskränkes till enbart vissa frågor, exempelvis återförsäkringsförhållandena, varvid ett större antal bolag genomgås i en följd. I en del fall har tjänsteman hos försäkringsinspektionen förordnats att tillsammans med bolagets egna revisorer deltaga i årsrevisionen, dock utan att härvid underteckna revisionsberättelsen. En dylik anordning tillämpas dock numera ytterst sällan. Försäkringsinspektionen har dessutom möjlighet att förordna revisor utanför kretsen av inspektionens egna befattningshavare att deltaga i årsrevisionen, i vilket fall revisionsberättelsen undertecknas även av denne, som därjämte till inspektionen avgiver redogörelse för under revisionen vunna erfarenheter. Detta förfaringssätt användes tidigare i större utsträckning än nu.

Genom den allmänna inspektionen erhålles i första hand en inblick i sådana förhållanden rörande styrelsens förvaltning och räkenskaperna samt den inre kontrollen, vilka ej framgå av de uppgifter, som försäkringsbolagen hava att årligen insända till inspektionen. Vad beträffar styrelsens förvaltning genomgås styrelsens protokoll, bolagets placeringspolitik, sättet för värdehandlingars förvaring, bolagets skriftväxling m. m. Även om skaderegleringen är en verksamhet, som ligger utanför inspektionens tillsynsområde, ägnas vid den allmänna inspektionen även viss uppmärksamhet åt sättet för skaderegleringens handhavande. I fråga om räkenskaperna och den inre kontrollen tillses huruvida föreskrivna handelsböcker finnas, en åtgärd som ej sällan visat sig påkallad beträffande de lokalt begränsade bolagen. Vidare undersökes bokföringssystemets ändamålsenlighet, huru uppbörds- och utbetalningskontrollen samt den inre kontrollen i övrigt fungerar, huruvida möjlighet finnes för ensam person att företaga penningtransaktioner m. m.

Vid inspektionerna på ort och ställe undersökes även i den utsträckning detta är möjligt huruvida de till försäkringsinspektionen insända årliga uppgifterna äro riktiga. Sålunda verkställes inventering av bolagens tillgångar och i fråga om skuldsidan ägnas beträffande skadeförsäkringsbolagen särskild uppmärksamhet åt ersättningsreservens bestämmande.

Övrig verksamhet. Utöver den verksamhet, för vilken ovan redogjorts, förekomma vissa andra uppgifter. Hit höra bl. a. besvarande av remisser från Kungl. Maj:t rörande olika frågor, som avse eller i något hänseende beröra det enskilda försäkringsväsendet. Men dessutom har inspektionen blivit re-

missinstans även beträffande frågor, som icke avse den affärsmässigt bedrivna försäkringsrörelsen såsom olika socialförsäkringsspörsmål, städers och andra institutioners pensionsreglementen m. m.

I samband med belåning och återköp av livförsäkringar förekommer det icke sällan att försäkringstagare vända sig till inspektionen för att efterhöra, huruvida de av vederbörande bolag uppgivna återköpsvärdena kunna anses riktiga. I dylika fall undersöker inspektionen, huruvida nämnda värden stå i överensstämmelse med de av Kungl. Maj:t stadfästa grunderna, varefter försäkringstagarna erhåller upplysning om undersökningens resultat.

Slutligen må nämnas att försäkringstagare, som icke äro tillfreds med av skadeförsäkringsbolag verkställd skadereglering, tid efter annan vända sig till inspektionen med begäran om att åtgärder måtte företagas till vinnande av rättelse. Dylika framställningar, som icke tillhöra inspektionens arbetsområde och beträffande vilka inspektionen icke har befogenhet att ingripa, pläga det oaktat remitteras till vederbörande försäkringsbolag, som beredes tillfälle att yttra sig. De upplysningar, som lämnas av försäkringstagaren, kunna ibland vara sådana att ändring vidtages i skaderegleringsbeslutet. I vilket fall som helst tillställer inspektionen alltid den klagande försäkringsbolagets yttrande, varvid upplysningen meddelas att frågor, som avse tvister mellan försäkringsgivare och försäkringstagare, icke tillhöra inspektionens ämbetsuppgifter.

2. Återverkningar av utredningens förslag på försäkringsinspektionens verksamhet och omkostnader.

Om försäkringsutredningens förslag upphöjes till lag får detta i olika avseenden återverkningar i fråga om försäkringsinspektionens arbetsuppgifter. I det följande skall lämnas en kort sammanfattning av de punkter av förslaket, som äro av särskild betydelse i nämnda avseende.

a) Ändring av koncessionsbestämmelserna. Utredningens förslag innebär en fullständig omläggning av det nuvarade koncessionsförfarandet. Medan enligt gällande lag koncenssionsprövningen närmast har att tillse att bolagsordning och grunder överensstämma med lagens föreskrifter, skall koncessionsprövningen enligt förslaget i första hand ingå på frågorna huruvida det tillämnade bolaget är behövligt samt ägnat att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. Undersökningar av motsvarande art måste även göras, då fråga är om upptagande av nya försäkringsgrenar inom redan existerande bolag. Även om enligt förslaget Kungl. Maj:t är koncessionsmyndighet, kan det förutsättas att de för koncessionsprövningen erforderliga utredningarna komma att åvila försäkringsinspektionen.

b) Läns- och häradsbolagen. Eftersom enligt utredningens förslag Kungl. Maj:t skall vara koncessionsmyndighet även för läns- och häradsbolagen komma, såsom under punkt *a)* framhållits, nya koncessionsuppgifter att åvila försäkringsinspektionen, varvid bl. a. må erinras om granskningen av bolagsord-

ningarna för dessa bolag. Visserligen tillämpa för närvarande flertalet länsstyrelser förfaringssättet att infordra yttrande från inspektionen rörande förekommande ändringar av bolagsordningarna, men överföringen kommer självfallet att medföra en relativt betydande ökning av arbetet inom inspektionen. Antalet bolag, vilkas bolagsordningar granskas av inspektionen före stadfästelsen hos Kungl. Maj:t, uppgår för närvarande till 141, men kommer genom läns- och häradsbolagens överförande att ökas med 176, alltså uppgå till sammanlagt 317.

c) Överarbetning av gällande bolagsordningar. Den nya försäkringslagstiftningen kommer att i betydande utsträckning kräva omläggning av samtliga nu gällande bolagsordningar. Omläggningen kommer i huvudsak att få karaktären av ett engångsarbete, utsträckt över en period av cirka tre år efter lagens ikraftträdande, vilket förutsättes äga rum den 1 januari 1948. På grund härav måste man — icke minst med hänsyn till läns- och häradsbolagen, vilka i stor utsträckning sakna härför erforderlig expertis — räkna med en tillfällig utökning av arbetskrafterna å inspektionens juridiska byrå.

d) Registrering av försäkringsbolag. Försäkringsinspektionens arbetsuppgifter som registreringsmyndighet komma att utökas på grund av dels läns- och häradsbolagens överförande, dels registreringens ökade omfattning i olika avseenden.

e) Försäkringsbolagens kapitalplaceringar. Utredningen har i förslaget upptagit bestämmelse om en i viss utsträckning fri placering av livbolagens tekniska fonder. Detta innebär beträdande av nya vägar. Det är angeläget, att utvecklingen här noga följes från inspektionens sida, varvid tillsynen måste inriktas på den fria placeringens utnyttjande i så väl kvantitativt som kvalitativt hänseende.

f) Särskilda revisorer. Den utökning av tillsynen, som utredningens förslag om utseende av särskild revisor för varje försäkringsbolag innebär, kommer att återverka på arbetet inom inspektionen genom det betydande antal inspektionsrapporter, som nämnda revisorer årligen hava att ingiva till verket. Genomgången av rapporterna kan givetvis väntas föranleda skriftväxling samt prövning av olika i dessa rapporter behandlade frågor.

g) Skälighetsprincipens införande i fråga om livförsäkring. Såsom framgått av redogörelsen för livförsäkringens tekniska bestämmelser (s. 33 ff.) kommer skälighetsprincipens införande att från inspektionens sida kräva en i olika avseenden mera ingående analys av livförsäkringsverksamheten än tidigare varit fallet. Såsom exempel härpå må följande anföras. I fråga om omkostnaderna för verksamheten har det tidigare endast gällt att bedöma vilken omkostnadsbelastning i premierna som behövts för täckande av de verkliga kostnaderna. Den nya frågeställningen innebär även ett bedömande av omkostnadernas skälighet. Enligt nu gällande lagstiftning har inspektionen icke att ingå på något bedömande av organisatoriska frågor. En konsekvens av de principer, som ligga till grund för utredningens förslag, är att inspektionen måste pröva, huruvida exempelvis en viss organisation eller en viss form för verksamhetens bedrivande kan, med hänsyn till de härför erforderliga kost-

naderna, anses tillgodose skälighetskravet. På folkförsäkringen har utredningen i sitt förslag ställt särskilda krav. Med hänsyn till denna försäkrings stora sociala betydelse är det angeläget att inspektionen ingående följer utvecklingen på detta område. Även frågan i vad mån s. k. skumning av försäkringar inom stor livförsäkring kan anses stå i överensstämmelse med skälighetsprincipen är ett spörsmål, som inspektionen har att pröva. Frågan huruvida anskaffningsverksamhetens bedrivande kan antagas påverka annullationsförloppet måste också göras till föremål för uppmärksamhet. Har man anledning förvänta en förbättring av annullationsförloppet genom omläggning av formerna för anskaffningen, bör det ankomma på inspektionen att tillse att lämpliga åtgärder i sådant syfte vidtagas. Det må även framhållas att bolagen enligt förslaget komma att åläggas viss uppgiftsskyldighet beträffande försäkringen av icke normala risker, som tidigare icke varit föremål för någon tillsyn.

Skälighetsprincipens införande kommer i särskild grad att få betydelse i fråga om valet av lämpliga system för återbäringen till försäkringstagarna. Här bör det åligga inspektionen att med uppmärksamhet följa utvecklingen och tillse att förekommande återbäringssystem äro godtagbara med hänsyn icke endast till soliditets-, utan även till skälighetsprincipen. Hithörande frågor liksom även de under punkterna *h)* och *i)* angivna äro synnerligen komplicerade och ställa stora krav på de befattningshavare, som närmast hava att handlägga dem.

h) Överarbetning av gällande försäkringstekniska grunder. Ett genomförande av utredningens förslag kommer att medföra överarbetning av livförsäkringsbolagens tekniska grunder. Även här kommer skälighetsprincipens införande att få återverkningar i olika avseenden. Samtliga antaganden i grunderna kräva i detta sammanhang ingående behandling. Återbäringsgrunderna måste anpassas efter vad som kan anses skäligt bl. a. med hänsyn till försäkringsbeståndets sammansättning, i syfte att skapa förutsättningar för en lämpligt avvägd återbäring. Slutligen må nämnas, att förutberäkning av återbäring torde komma att införas för samtliga livförsäkringsbolag.

i) Fortlöpande tekniska utredningar. Utredningens förslag innebär att återbäringsgrunderna skola anpassas efter betingelserna för verksamheten. Såsom närmare utvecklats å s. 79 f nödvändiggör detta en fortlöpande kontroll av rörelsens ekonomi enligt statistiska och försäkringstekniska metoder, innebärande en mera ingående analys av ställningen än balansräkningen medger. Denna analys skall grundas på en försäkringsteknisk värdering av såväl tillgångar som skulder enligt särskilda härför lämpade antaganden. Det tillkommer försäkringsinspektionen att föreskriva normerna för dessa tekniska utredningar, vilka bolagen enligt utredningens förslag ha att vart femte år ingiva till inspektionen. Utredningarnas uppgift är att åstadkomma material för ett klarläggande av huruvida bolagens verksamhet kan anses tillgodose kraven på trygghet och skälighet. Dessa utredningar avse i första hand att ge vederbörande bolags ledning den fullständiga inblick i verksamhetens ekonomiska förhållanden, som är nödvändig för att ledningen skall på ett till-

fredsställande sätt kunna fullgöra sin uppgift. Utredningarna komma också att utgöra underlag för den mera omfattande tillsyn över livförsäkringsbolagens verksamhet, som försäkringsutredningens förslag förutsätter.

k) Ökad publicitet. I anslutning till den ovan lämnade redogörelsen angående återverkningarna av utredningens förslag på försäkringsinspektionens arbetsuppgifter vill utredningen även framhålla följande. Den av livförsäkringsbolagen bedrivna verksamheten är med hänsyn till den komplicerade teknik, varpå denna verksamhet är uppbyggd, i allmänhet svår att överblicka för de personer, som närmast beröras av densamma, nämligen försäkringstagarna. På grund härav vill utredningen — såsom i det följande (s. 232) närmare utvecklas — förorda, att försäkringsinspektionen i sin årligen utkommande publikation »Enskilda försäkringsanstalter», utöver vad publikationen redan innehåller, lämnar en fortlöpande redogörelse för sådana spörsmål inom livförsäkringsverksamheten som äro mera svårtillgängliga för allmänheten men som denna likväl kan anses ha berättigade anspråk på att få klarlagda. Utredningen avser härvid bl. a. de principer, efter vilka återbäringen är ordnad inom de olika livförsäkringsbolagen samt resultatet av en jämförelse mellan verkligt och enligt grunderna beräknat förlopp med avseende på ränta, dödlighet, andra riskmått och omkostnader. Även i övrigt torde den allmänna tendensen till ökad offentlighet i fråga om uppgifter, som röra försäkringsbolagens verksamhet, komma att för inspektionen medföra utvidgade arbetsuppgifter.

Nuvarande personalstat. Såsom tidigare framhållits är arbetet inom inspektionen fördelat på tre byråer, nämligen den juridiska byrån, livförsäkringsbyrån samt skadeförsäkringsbyrån. Personalens omfattning framgår av följande översikt:

		Lönegrad
	1 överdirektör och chef	C 10
Juridiska byrån	1 byråchef	A 30
	1 förste amanuens	Eo 18
Livförsäkringsbyrån	1 byråchef	A 30
	1 byråinspektör	A 28
	1 förste aktuarie	A 24
	1 e. o. aktuarie	Eo 20
Skadeförsäkringsbyrån	1 byråchef	A 30
	1 byråinspekför	A 28
	1 förste revisor	A 24
Personal i övrigt	1 förste kontorsskrivare	A 15
	1 kansliskrivare (tillika registrator)	A 11
	1 kanslibiträde	A 7
	1 expeditionsvakt	A 6
	1 e. o. kanslibiträde	Eo 7
	1 e. o. expeditionsvakt	Eo 5
	1 extra kontorsbiträde	Eo 4

Erforderlig personalökning. Den utökning av försäkringsinspektionens verksamhet, som blir erforderlig på grund av utredningens förslag, kan icke genomföras med mindre ytterligare arbetskrafter ställas till inspektionens förfogande. I det följande skall till en början angivas den utökning av personalen, som utredningen med hänsyn till de nya arbetsuppgifterna finner nödvändig.

De ovan under punkterna *a)*—*d)* omförmälda ändringarna i lagstiftningen avseende utvidgning av arbetet med koncessions- och registreringsärenden komma huvudsakligen att beröra den juridiska byrån. Arbetsökningen på grund av här nämnda förhållanden kommer, såsom tidigare framhållits, dels att få karaktären av engångsarbete under en övergångsperiod av cirka tre år, dels bli av varaktig art. För bemästrande av de nya arbetsuppgifterna måste man räkna med en utökning av personalen med tvenne befattningshavare med juridisk utbildning, av vilka dock den ene torde komma att vara erforderlig endast under övergångsperioden.

Ändringen i fråga om kapitalplaceringsbestämmelserna, punkt *e)* motiverar en för behandling av dylika frågor väl kvalificerad arbetskraft, vilken dock i icke ringa utsträckning beräknas kunna utnyttjas även för andra uppgifter av krävande art.

Anordningen med särskild av försäkringsinspektionen utsedd revisor för varje försäkringsbolag, punkt *f)*, kommer, såsom tidigare uppvisats, att få till närmaste följd en viss arbetsökning inom inspektionen. Utredningen har övervägt, huruvida man icke genom anordningen i fråga skulle kunna minska antalet inspektioner verkställda av försäkringsinspektionens egna tjänstemän. Dylika inspektioner ha med nuvarande arbetskrafter kunnat verkställas i genomsnitt en gång vart sjunde år för riksbolagens vidkommande och med mindre mellanrum i fråga om läns- och häradsbolagen. Det kan vara av intresse, att i detta sammanhang erinra om en i instruktionen för bank- och fondinspektionen förekommande bestämmelse, enligt vilken undersökning av bankbolag skall, såvitt möjligt, äga rum åtminstone vartannat år. Nämnda bestämmelse tillkom på förslag av 1932 års banksakkunniga. En dylik frekvens torde icke kunna anses behövlig i fråga om försäkringsbolag, bl. a. med hänsyn till utförligheten av de uppgifter bolagen hava att årligen ingiva till försäkringsinspektionen. Härtill kommer, att ett försäkringsbolags verksamhet, bland annat på grund av den stabilitet återförsäkringen skänker, knappast är utsatt för sådana kastningar i det ekonomiska förloppet som ett bankföretag. Det synes som allmän regel böra gälla att inspektion av de olika försäkringsbolagen verkställes i genomsnitt åtminstone vart femte år. Granskningsarbetet i fråga om bolagens årliga uppgifter till försäkringsinspektionen kommer i viss utsträckning att förenklas genom utredningens förslag att bolagens vinst- och förlusträkningar och balansräkningar skola upprättas efter en enhetlig plan enligt av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter. Under sådana förhållanden anser sig utredningen kunna räkna med, att det skall bliva möjligt för försäkringsinspektionen att verkställa inspektioner i nyssnämnda omfattning utan särskild personalförstärkning.

Vad angår de under punkterna *g)—i)* upptagna spörsmålen, nämligen skälighetsprincipens införande i livförsäkringsverksamheten, överarbetningen av gällande försäkringstekniska grunder samt de fortlöpande tekniska utredningarna, innebär utredningens förslag en nyorientering och väsentlig utvidgning av arbetet inom försäkringsinspektionen, i vad detta arbete avser tillsynen över livförsäkringsbolagens verksamhet. För bedömande av vilken utökning av inspektionens arbetskrafter som på grund härav blir erforderlig, må till en början erinras om vissa förhållanden, som äro av betydelse i detta sammanhang.

Räntefallet under 1930-talet skapade för livförsäkringsverksamheten komplicerade anpassningsproblem, vilka under en lång följd av år satte sin prägel på arbetet inom inspektionens livförsäkringsbyrå. De i flera avseenden betydelsefulla ändringar i grunderna, som företogos år 1938, då livförsäkringsbolagen övergingo till en räntefot av 2,25 % för nya försäkringar, aktualiserade under de följande åren en mångfald problem, som krävt undersökningar av växlande art inom nämnda byrå. Detta har medfört, att de tillgängliga arbetskrafterna under dessa år icke varit tillräckliga för tillgodoseende av rådande behov. Sålunda har en betydande arbetsbalans uppstått, vilket varit till förfång i olika avseenden; bl. a. har det icke varit möjligt att granska ingivna förslag till ändring av grunder med önskvärd snabbhet. Särskilt otillfredsställande har det varit, att inspektionen under en lång följd av år icke haft möjlighet att verkställa någon ingående kontroll av premiereservberäkningen inom de olika livförsäkringsbolagen. Betydelsen härav inses klart, då man betänker att premiereserven är den helt dominerande skuldposten i livförsäkringsbolagens balansräkningar. Då beräkningen av premiereserven är en arbetsuppgift, som inom varje särskilt livförsäkringsbolag sysselsätter ett flertal personer varje år, skulle genomförandet av en fristående kontrollräkning kräva en alltför stor arbetsinsats. Tillsynen torde därför böra ordnas så, att en härför särskilt kvalificerad tjänsteman inom inspektionen hos vederbörande bolag följer arbetet med beräkningen av premiereserven och förvissar sig om att metoder och kontrollanordningar äro tillfredsställande.

Utredningen har från försäkringsinspektionen erhållit den upplysningen att, om en återgång till mera stabila förhållanden särskilt i fråga om räntemarknaden kan påräknas, man vågar förutsätta att omkring en halv arbetskraft skulle kunna frigöras för kontrollarbete i fråga om bolagens premiereservberäkningar. Under sådana förhållanden anser utredningen att arbetet såväl med kontrollen över premiereserverna som med tillsynen över bolagens kapitalplaceringar skall kunna — i varje fall tillsvidare — fullgöras utan någon ytterligare ökning av inspektionens arbetskrafter utöver den för sistnämnda uppgift föreslagne befattningshavaren.

Vad slutligen beträffar den utvidgning av inspektionens arbetsområde, som skälighetsprincipens lagfästande kommer att innebära, är det förenat med stora svårigheter att bedöma huru stor ökning av arbetskrafterna som på grund härav blir nödvändig. Vad som i olika sammanhang anförts rörande

skälighetsprincipen torde klart giva vid handen, att den kommer att ställa inspektionen inför nya uppgifter av svårbedömd art och av omfattande räckvidd. Utredningen finner det under alla förhållanden klart, att härför kräves en utökning av livförsäkringsbyråns arbetskrafter med en väl kvalificerad befattningshavare, som har fullgod försäkringsteknisk utbildning.

Med den ökning av inspektionens kvalificerade arbetskrafter, som blir erforderlig och som utredningen därför föreslår, erfordras även en utökning av biträdespersonalen. Det torde knappast vara behövligt att nu närmare söka angiva vad som i detta avseende kan visa sig erforderligt. Utredningen vill dock såsom sin uppfattning framhålla, att man måste räkna med ytterligare minst tvenne kvinnliga biträden.

Den totala ökning av inspektionens kvalificerade personal, som enligt utredningens uppfattning minst erfordras för att motsvara ökningen av inspektionens arbetsuppgifter, skulle sålunda bliva följande.

Juridiska byrån: 2 befattningshavare, varav 1 under en övergångsperiod av cirka tre år.

Livförsäkringsbyrån: 2 befattningshavare.

Dessutom komma minst 2 skrivbiträden att erfordras.

Placering i lönegrad. Den moderna försäkringsverksamheten, enkannerligen livförsäkringen, företer — såsom framgår av utredningens betänkande — beträffande den allmänna uppbyggnaden, och framför allt i fråga om vissa betydelsefulla avsnitt, en komplicerad teknik. En rikhaltig vetenskaplig litteratur föreligger och är alltfort under utveckling, där försäkringsteknikens problem gjorts till föremål för ingående undersökningar, huvudsakligen av försäkringsmatematisk och matematisk-statistisk art. Då inspektionens kontrollverksamhet i stor utsträckning avser just det sätt, varpå livförsäkringens tekniska apparat handhaves, är det angeläget, att de tjänstemän, som närmast handhava denna tillsyn, äro förtrogna med hithörande problem och även ha möjlighet och förutsättningar att följa med forskningen och framstegen på det försäkringstekniska området. Det är därför av vikt att tillse, att lönesättningen i fråga om nämnda befattningshavare är så avvägd, att rekryteringen kan tryggas på ett tillfredsställande sätt.

I en framställning till Kungl. Maj:t den 3 september 1941 har försäkringsinspektionen närmare redogjort för sina erfarenheter beträffande hithörande frågor och därvid bl. a. anfört:

»Arbetet inom inspektionen är särskilt i vad det avser tillsynen av livförsäkringsrörelsen och den komplicerade tekniska apparat, som ligger till grund för denna verksamhet, av synnerligen speciell art. Detaljförtrogenhet med frågorna på detta område, som givetvis måste finnas hos tillsynsmyndigheten, kan endast förvärvas antingen genom tidigare lämplig anställning hos försäkringsbolag eller hos inspektionen. Det bör naturligtvis inte förekomma att personer, som icke behärska eller ha förmåga att bedöma hithörande frågor, erhålla uppdrag att företaga inspektioner hos försäkringsbolag, för vilken uppgift t. ex. vanlig revisorskompetens ofta icke är tillräcklig.

Vad den kvalificerade personalens rekrytering beträffar är det synnerligen vanskligt att basera denna på tidigare anställning hos försäkringsbolag av den anledningen, att löneförmånerna för dylika befattningshavare hos inspektionen ligger på ett väsentligt lägre plan än som tillämpas hos de enskilda företagen. Om vederbörande åter skall förvärva sin utbildning under arbete hos inspektionen, medför detta, att lång tid måste förflyta efter anställningen, innan befattningshavaren kan fylla de uppgifter, som äro knutna till befattningen. Under en dylik övergångstid måste därför, med hänsyn till det ringa antalet befattningshavare inom verket, den del av tillsynsverksamheten, som just denne tjänsteman skulle omhänderhava, komma att inskränkas eller så gott som helt inställas. Det är under sådana förhållandena uppenbart, att relativt täta ombyten av högre tjänstemän med nödvändighet måste minska effektiviteten av inspektionens arbete, i all synnerhet om den nye befattningshavaren först genom arbete inom inspektionen måste förvärva sig den erfarenhet som kräves.

Även en annan omständighet är här av betydelse, nämligen den direkta konkurrensen från försäkringsbolagens sida, särskilt i fråga om de arbetskrafter inom inspektionen, som äro sysselsatta med den tekniska och ekonomiska kontrollen av bolagens verksamhet och som därför komma i närmare beröring med de olika företagens ledning. Till belysning härav kan nämnas, att samtliga tidigare innehavare av förste aktuarietjänsten (år 1935 omändrad till byråchefstjänst) utom en, som avlidit under sin tjänstgöring inom försäkringsinspektionen, hava lämnat inspektionen för att övergå till anställning hos enskilda försäkringsbolag.»

Enligt försäkringsutredningens mening är det av vikt att beakta vad inspektionen här anfört. Synpunkter av liknande art framfördes av 1932 års banksakkunniga beträffande rekryteringen av bank- och fondinspektionens personal, vilket resulterade i att beträffande nämnda verk den anordningen genomfördes, att de tre befattningshavare (förste byråinspektörer), som närmast hava att svara för inspektionerna av banker och jordbrukskassor samt för kontrollen av fondverksamheten, placerades i lönegraden C 5. Vid deras sida ställdes därjämte tvenne befattningshavare (byråinspektörer), vardera placerade i lönegraden A 28. Här föreligger en betydande skillnad beträffande lönegradsplaceringen för dem av bankinspektionens och försäkringsinspektionens befattningshavare, som närmast omhänderhava den tekniska och ekonomiska kontrollen. Ifrågavarande befattningar inom försäkringsinspektionen äro placerade i A 28 resp. A 24 utan att detta kan motiveras med att de frågor, som möta inom försäkringsinspektionens arbetsområde, skulle vara av enklare art och därför kräva mindre kvalifikationer än tillsynen över bankverksamheten. Vid en jämförelse mellan dessa båda tillsynsområden bör man givetvis beakta den särskilda sakkunskap, som vid prövning exempelvis av en banks engagement kräves för bedömande av olika företags kreditvärdighet — en sakkunskap, som med den fria placeringsrättens införande kommer att i viss grad bliva erforderlig även i fråga om tillsynen över försäkringsbolagens verksamhet. Å andra sidan bör man icke förbise de invecklade tekniska frågor, som särskilt livförsäkringen erbjuder för tillsynsmyndigheten och ej heller det förhållandet, att de dominerande skuldposterna i ett livförsäkringsbolags balansräkning icke äro skulder i vanlig mening och därigenom enkla att bestämma, utan belopp, som framgå såsom resultat av komplicerade beräkningar, byggda på vissa antaganden rörande den fram-

tida ekonomiska och demografiska utvecklingen. Balanskontrollen i fråga om försäkringsbolagen erbjuder därför säregna problem, som ställa speciella krav på vederbörande befattningshavares kvalifikationer.

I anslutning till vad ovan anförts har utredningen vid avvägningen av löneförmånerna för försäkringsinspektionens befattningshavare utgått ifrån att dessa icke bestämmas lägre än för motsvarande befattningshavare inom bankinspektionen. Det må i förevarande sammanhang erinras om att finansieringen av tillsynen över såväl bank- som försäkringsväsendet icke åvilar det allmänna utan bestrides av de företag tillsynen avser.

Med hänsyn till att frågan om försäkringsväsendets framtida organisation numera gjorts till föremål för särskild undersökning från det allmännas sida, vilken undersökning möjligen kan få återverkningar även beträffande försäkringsinspektionen, har försäkringsutredningen ansett lämpligt att de ytterligare befattningar för ekonomisk och teknisk kontroll, som bliva erforderliga vid ett genomförande av utredningens lagförslag, icke få karaktären av fullmaktstjänster utan besättas genom förordnande tillsvidare. Desamma hava därför i förslaget hänförts till avlöningsreglementets C-plan. Samma anordning synes lämpligen kunna genomföras även beträffande nuvarande befattningar av motsvarande slag, därest innehavarna förklara sig villiga övergå till denna löneplan, och i varje fall då desamma lämna tjänsten på grund av ålder eller annan orsak.

Av de båda befattningar utredningen föreslagit på juridiska byrån bör med hänsyn till arbetets art den ena placeras i A 24, varvid utredningen förutsätter att innehavaren av denna befattning kommer att jämte andra frågor som tillhöra byråns arbete, omhänderhava registreringsärendena. Byråchefen bör sålunda helt befrias från dessa ärenden. Den andra befattningshavaren, som erfordras under övergångstiden, bör icke placeras lägre än i Eo 20. Byråchefen å livförsäkringsbyrån föreslås placerad i lönegrad C 7 och byråchefen å skadeförsäkringsbyrån i C 5 (ungefär motsvarande A 30). Den ytterligare befattningshavare å livförsäkringsbyrån, som enligt vad ovan anförts erfordras med hänsyn till de nya uppgifter som skälighetsprincipens införande medför, anser utredningen böra placeras i samma lönegrad som förste byråinspektören eller C 5. Den befattning, som närmast föranletts av de ändrade kapitalplaceringsbestämmelserna, föreslås placerad i C 4. Samma placering är enligt utredningens mening motiverad även i fråga om förste aktuarietjänsten å livförsäkringsbyrån. Den nuvarande e. o. aktuariebefattningen Eo 20, vars innehavare huvudsakligen har att biträda vid granskningen och bearbetningen av de årliga uppgifterna från livförsäkringsbolagen samt för utförande av vissa beräkningar av försäkringsteknisk art, föreslås placerad i A 21. Den nuvarande förste revisorn å skadeförsäkringsbyrån skulle i enlighet med de för bankinspektionen tillämpade principerna komma att placeras i lönegraden C 4 (ungefär motsvarande A 28). Vidare förutsätter utredningen, att av de båda biträden, som ytterligare erfordras, ett placeras i A 7 och ett i Eo 4. Slutligen vill utredningen föreslå, att de befattningshavare, som för närvarande äro placerade i A 15 och A 7, med hänsyn till arten av de arbetsupp-

gifter de ha sig anförtrodda, placeras i A 18 resp. A 9, varvid den förra bör erhålla benämningen revisionsassistent och den senare benämningen kontorist.

Förslag till personalstat. Följer man principen att försäkringsinspektionens befattningshavare böra placeras i samma lönegrad som motsvarande befattningshavare i bankinspektionen och beaktas utredningens synpunkter angående nödvändig utvidgning av försäkringsinspektionens personalstat, kommer densamma, bortsett från chefstjänsten, att omfatta följande tjänster.

		Lönegrad
Juridiska byrån:	1 byråchef	A 30
	1 sekreterare	A 24
	1 amanuens	Eo 20
	1 amanuens	Eo 18
Livförsäkringsbyrån:	1 byråchef	C 7
	2 förste byråinspektörer	C 5
	1 byråinspektör	C 4
	1 förste aktuarie	C 4
	1 aktuarie	A 21
Skadeförsäkringsbyrån:	1 byråchef	C 5
	1 förste byråinspektör	C 5
	1 byråinspektör	C 4
Personal i övrigt:	1 revisionsassistent	A 18
	1 kansliskrivare	A 11
	1 kontorist	A 9
	1 kanslibiträde	A 7
	1 expeditionsvakt	A 6
	1 e. o. kanslibiträde	Eo 7
	1 e. o. expeditionsvakt	Eo 5
	2 extra skrivbiträden	Eo 4

Det bör här anmärkas, att försäkringsutredningens ordförande, som tillika är chef för försäkringsinspektionen, icke deltagit i behandlingen av överdirektörsbefattningens placering i lönehänseende. Utredningens övriga ledamöter föreslå, att chefen för försäkringsinspektionen tillerkännes samma löneförmåner som chefen för bank- och fondinspektionen.

Kostnaderna för försäkringsinspektionens verksamhet och deras finansiering. Med utgångspunkt från lönen i näst högsta åldersklass inom varje lönegrad utgör försäkringsinspektionens nuvarande lönekostnader inklusive rörligt tillägg och kristillägg 194 000 kronor, medan motsvarande lönekostnader enligt den föreslagna personalstaten — däri överdirektörsbefattningen beräknats placerad i lönegraden C 14 — skulle uppgå till 277 000 kronor. Av ökningen 83 000 kronor komma 65 000 kronor på utökningen av antalet befattningshavare och 18 000 kronor på höjningen av lönenivån. Andra omkostnader än lönekostnader uppgå för närvarande till 45 000 kronor och beräknas stiga till omkring 54 000 kronor. De totala kostnaderna skulle sålunda kom-

ma att stiga från nuvarande 239 000 kronor till 331 000 kronor eller med 38 procent.

Kostnaderna för inspektionens verksamhet täckas genom årliga bidrag, som försäkringsbolagen hava att erlägga enligt bestämmelser som meddelas av Kungl. Maj:t. Bidraget må enligt gällande lag icke överstiga 2 promille av bolagets direkta premier för försäkringar, som tillhöra bolagets rörelse här i riket. Bidraget utgår för närvarande med 0,5 promille av premieinkomsten. De bidrag, som debiterades år 1945, baserades på en premieinkomst av cirka 580 miljoner kronor och utgjorde sålunda omkring 290 000 kronor. För närvarande äro läns- och häradsbolagen icke bidragsskyldiga, vilket däremot blir fallet om utredningens förslag genomföres. Härigenom skulle de årliga bidragen komma att ökas med cirka 27 000 kronor (s. 204). Med nuvarande premieinkomst skulle sålunda den årliga bidragssumman uppgå till omkring 317 000 kronor. Då den sammanlagda kostnaden för försäkringsinspektionens verksamhet såsom ovan framhållits beräknats till 331 000 kronor, skulle sålunda de nuvarande bidragen icke helt förslå. Eftersom emellertid premieinkomsten är i stigande och då dessutom de hittillsvarande bidragen, vilka tillföras försäkringsinspektionens fond, för närvarande utvisa ett fonderat överskott av omkring 245 000 kronor, kan den kostnadsökning, som framgår av utredningens förslag, täckas utan höjning av den nu tillämpade bidragskvoten.

3. Publicitetsfrågan.

Gällande bestämmelser. De bestämmelser som reglera försäkringsinspektionens publicitetsfrågor återfinnas, utom i tryckfrihetsförordningen, dels i lagen om försäkringsrörelse, dels i lagen om allmänna handlingar (sekretesslagen). I 227 § försäkringslagen stadgas att vad försäkringsinspektionen eller dess ombud vid granskning av böcker, räkenskaper och handlingar eller vid bolagsstämmor må hava erfarit angående enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden ej må yppas för allmänheten. Enligt sekretesslagen hava vissa handlingar ansetts undantagna från offentlighet, nämligen

a) enligt 16 § för statlig eller kommunal statistik lämnade uppgifter, som avse namngivna enskilda personer, bolag eller andra enskilda samfälligheter,

b) enligt 18 § handlingar som inkommit till eller upprättats hos försäkringsinspektionen, i vad de röra enskildas förhållanden till försäkringsanstalt.

De under a) angivna uppgifterna må ej utlämnas förrän tjugo år förflutit från uppgiftens datum, dock att ett tidigare utlämnande kan äga rum, därest den som avses i uppgiften samtycker till utlämnandet eller ock, med hänsyn till uppgiftens natur eller det ändamål, för vilket den åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att utlämnandet ej kommer att missbrukas till hans skada.

Beträffande de under b) omförmälda handlingarna gäller, att utlämnande icke får ske tidigare än tjugo år från handlingens datum. Skulle emellertid

försäkringsinspektionen för fullgörande av sin uppgift pröva nödigt utlämna handlingen tidigare än nu nämnts, må sådant ske.

Bortsett från nu nämnda uppgifter och handlingar, beträffande vilka i lagen finnes ett direkt förbud mot utlämnande, äger Konungen förordna att vissa handlingar, omnämnda i ett flertal paragrafer, ej må utlämnas förrän viss tid, högst tjugo år, förflutit från deras datum. Av dessa synas emellertid endast de i 21 § omnämnda ha betydelse för försäkringsinspektionen. I denna paragraf är fråga om handlingar, vilka röra statlig utredning, kontroll eller stödverksamhet å bland annat försäkringsrörelse. Beträffande sådana handlingar äger Konungen, i den mån de innefatta sådana upplysningar om enskilda företags eller sammanslutningars affärs- eller driftsförhållanden, vilkas offentliggörande kan lända vederbörande företag eller sammanslutning till men, förordna, att handlingarna ej må utlämnas förrän efter viss tid.

Genom skrivelse från handelsdepartementet den 25 oktober 1937 anmodades försäkringsinspektionen att taga under övervägande huruvida och i vad mån det inom inspektionens verksamhetsområde förekomme handlingar, beträffande vilka förordnande av generell natur syntes böra givas. I sitt svar framhöll inspektionen, att det vore av stor betydelse för tillsynens effektiva utövande om förordnandet kunde utsträckas till vissa handlingar, varpå exempel anfördes. Efter konferenser med bank- och sparbanksinspektionerna föreslogs en för dessa verk och försäkringsinspektionen gemensam bestämmelse av följande lydelse:

Handlingar, som inkommit till eller upprättats hos tillsynsmyndighet över banker, sparbanker, andra penninginrättningar eller försäkringsanstalter tillhörande det affärsmässiga försäkringsväsendet, må, i den mån de omfatta sådana upplysningar om enskilda företags eller sammanslutningars affärs- eller driftsförhållanden, vilkas offentliggörande skäligen kan antagas lända företaget eller sammanslutningen till men, ej utlämnas förrän tjugo år förflutit från handlingens datum, därest icke vederbörande myndighet för fullgörande av sin uppgift så prövar nödigt.

Denna framställning, som avsåg ett generellt förordnande, föranledde icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Efter särskild framställning har emellertid Kungl. Maj:t den 17 november 1939 utfärdat en kungörelse, enligt vilken s. k. tekniska bokslut äro att anse såsom icke offentliga handlingar.

Nuvarande praxis. I anslutning till gällande bestämmelser hänföras samtliga skrivelser, som inkomma till försäkringsinspektionen och avse enskildas förhållanden, till ett icke offentligt diarium. Ifrågavarande skrivelser kunna innehålla förfrågningar rörande återköps- eller fribrevsvärde av försäkring avseende viss namngiven person, anmärkning eller förfrågan rörande ersättning som erhållits från försäkringsbolag vid inträffad skada o. d.

Vid prövning av frågan, huruvida de uppgifter, som bolagen enligt 226 § lagen om försäkringsrörelse hava att årligen ingiva till försäkringsinspektionen äro att anse såsom offentliga handlingar eller icke, har man sedan lång tid utgått ifrån, att dessa uppgifter kunnat betraktas såsom uppgifter för statlig statistik. I anslutning till detta betraktelsesätt ha såsom allmän regel

huvudformulären och bilagorna till dessa behandlats såsom offentliga men specifikationerna såsom icke offentliga handlingar.

Huvudformulären omfatta vinst- och förlusträkning och balansräkning samt dispositioner efter upprättande av vinst- och förlusträkningen. Å dessa formulär lämnas även en redogörelse för samtliga avvikelser mellan förevarande vinst- och förlust- samt balansräkning och den av styrelsen till bolagsstämman avgivna. Bilagorna till huvudformulären avse att närmare belysa själva försäkringsrörelsen och innehålla i fråga om livförsäkring uppgifter rörande i huvudsak premier och utbetalningar för olika slag av försäkringar, premieåterbärings- och vinstmedel, nyteckning och avgång samt i övrigt uppgifter rörande försäkringsbeståndet och dess förändringar, och i fråga om skadeförsäkring uppgifter om premier, skador, förvaltningskostnader samt premie- och ersättningsreserv för olika försäkringsbranscher, avveckling av ersättningsreserven, avveckling av försäkringsfonden för egen räkning för sjöförsäkring samt uppgifter om försäkringsbeståndet.

Specifikationerna avse i huvudsak bolagens kapitalplaceringar. Här finnas detaljerade uppgifter avseende varje särskild av bolaget ägd fastighet, förteckning över obligationer, kommunlån, inteckningslån, förlagsbevis, aktier och andelsbevis samt andra värdehandlingar, sammanställning av tillgångar och skulder i olika valutor, premier i olika valutor, kursvinster och kursförluster på grund av ändringar i valutakurs och av annan anledning, annan avkastning av kapital resp. annan förlust å kapitalplacering, tillgodohavanden hos och skulder till försäkringsbolag samt tillgångar, över vilka bolaget icke har förfoganderätt. Därjämte innehålla specifikationerna närmare uppgifter om förvaltningskostnaderna såsom deras uppdelning på olika slag av omkostnader m. m. samt i fråga om skadeförsäkring närmare redogörelse för premiereservens beräkning.

Aktuariens redogörelse för beräkning av premiereserv och premieåterbäringsreserv samt den av aktuarien verkställda jämförelsen mellan verkligt och beräknat förlopp i fråga om dödlighet, förräntning och omkostnader behandlas såsom icke offentliga handlingar.

För att närmare markera de olika handlingarnas art med hänsyn till frågan om offentlig eller icke offentlig, förvaras huvudformulär och bilagor i manillafärgade och specifikationerna i röda kapprockar. Uppgifterna i de manillafärgade omslagen ställas utan vidare vid förfrågan till allmänhetens eller de olika försäkringsbolagens förfogande. Det förekommer ofta att personer önska taga del av dessa uppgifter. Vill någon taga del av uppgifter, som förvaras i röda kapprockar, lämnas meddelande härom till vederbörande byråchef, vilken i tveksamma fall anmäler saken för inspektionens chef, som beslutar, huruvida uppgifterna må utlämnas eller icke. Sådana framställningar förekomma ytterst sällan och avslås aldrig utan vidare. Inspektionen brukar vid sådana tillfällen i regel hos det berörda bolaget efterhöra, huruvida bolaget har något att erinra mot handlingens utlämnande. Det har även hänt, att den, som begärt utbekommande av en enligt praxis sekretesskyddad handling, hänvisats att hos bolaget utverka medgivande till handlingens utlämnande.

Utredningens förslag. Som allmän princip bör gälla att de uppgifter, som försäkringsbolagen ha att årligen ingiva till försäkringsinspektionen, skola behandlas såsom offentliga handlingar, såvida icke särskilda förhållanden till annat föranleda. Av den föregående redogörelsen framgår, att dessa uppgifter hittills betraktats såsom uppgifter för statlig statistik, varav följer att inspektionen enligt 16 § lagen om allmänna handlingar diskretionärt prövar, huruvida en viss uppgift må utbekommas eller icke.

Utredningen vill till en början upptaga frågan, huruvida bolagens uppgifter enligt 226 § försäkringslagen kunna betraktas såsom uppgifter för statlig statistik. Här bör framhållas, att dessa uppgifter icke insamlas för att tjäna till grund för statistisk bearbetning i syfte att belysa olika spörsmål på försäkringsväsendets område. Uppgifterna i fråga skola tjäna såsom material för inspektionens tillsynsverksamhet. Den omständigheten att uppgifterna, efter deras utnyttjande för detta ändamål, till en del sammanföras och publiceras i den årligen utkommande »Enskilda försäkringsanstalter» — en publikation som ingår i serien Sveriges officiella statistik — synes icke kunna ge uppgifterna karaktär av uppgifter för statlig statistik. Erkänner man riktigheten av denna uppfattning, skulle 16 § lagen om offentliga handlingar överhuvud icke vara tillämplig i fråga om uppgifter till inspektionen enligt 226 § försäkringslagen. Konsekvensen härav blir då den, att samtliga dessa uppgifter äro enligt 18 § att anse som offentliga handlingar, såvida de icke avse enskildas förhållanden. Inspektionen kan under sådana förhållanden icke sekretessbelägga någon handling, som icke avser enskildas förhållanden, såvida icke Konungen enligt 21 § förordnat, att handlingen ej må utlämnas förrän efter viss tid. Det enda slag av handlingar, som varit föremål för ett dylikt förordnande, äro de tekniska boksluten.

En sådan tolkning av sekretessbestämmelserna, som i föregående stycke utvecklats, ger tydligen större offentlighet åt försäkringsbolagens uppgifter till inspektionen än den tidigare tillämpade tolkningen. Frågeställningen blir därför den, huruvida en sådan ökad offentlighet kan förordas. För bedömande av denna fråga måste man känna vilka uppgifter enligt nu tillämpade formulär som skulle komma att erhålla större offentlighet än för närvarande. Dessa äro i huvudsak

1) uppgifter rörande bolagens kapitalplaceringar,

2) specifikationer av bolagens förvaltningskostnader med fördelning på lokalkostnader, löner, pensionskostnader, tantiem, trycksaker, reklam, porto m. m.

3) specifikationer över tillgångar och skulder i olika valutor, kursvinster och kursförluster samt annan avkastning av kapital resp. annan förlust å kapitalplacering samt tillgångar, över vilka bolaget saknar förfoganderätt,

4) aktuariens redogörelse för i vad mån det verkliga riskförloppet avvikit från det enligt grunderna beräknade,

5) aktuariens jämförelse mellan verklig förräntning och enligt grunderna beräknad,

6) aktuariens jämförelse mellan verkliga omkostnader och enligt grunderna beräknade samt

7) aktuariens redogörelse för beräkning av premie- och premieåterbäringsreserv.

Beträffande frågan om offentlighet eller icke offentlighet åt de under dessa punkter upptagna handlingarna anser sig utredningen böra framhålla följande.

I fråga om kapitalplaceringar, punkt 1), böra alla uppgifter rörande omsättningspapper betraktas såsom offentliga handlingar. Till omsättningspapper hänföras här obligationer och förlagsbevis, även för det fall att de icke utbjudits i allmänna marknaden utan placerats under hand, samt aktier och andra andelsbevis, oberoende av om de ställts till viss man eller innehavaren. Individuella uppgifter rörande exempelvis inteckningslån skola däremot icke kunna utbekommas hos försäkringsinspektionen. Givetvis bör ej finnas hinder för att utbekomma de uppgifter som försäkringsbolagen enligt fastställda formulär hava att lämna rörande av dem ägda fastigheter samt beträffande inteckningslånens geografiska fördelning, eller fördelning efter fastigheternas art eller efter lånens läge i förhållande till taxeringsvärdet.

De under punkt 2) omnämnda specifikationerna av försäkringsbolagens förvaltningskostnader ävensom uppgifterna enligt punkt 3) böra behandlas såsom offentliga handlingar.

Under punkterna 4)—6) ha upptagits de jämförelser mellan verkligt och enligt grunderna beräknat förlopp rörande livförsäkringsverksamheten, som det åligger bolagets aktuarie att årligen ingiva till försäkringsinspektionen. Då det gäller att bedöma, huruvida dessa uppgifter böra behandlas såsom offentliga handlingar eller icke, torde vissa omständigheter böra uppmärksammas. Frågan i vad mån exempelvis omkostnaderna för ett livförsäkringsbolag hållas inom den ram, som angivits i de av Kungl. Maj:t stadfästa grunderna, är ett spörsmål som allmänheten rimligtvis har anspråk på att få besvarat. Kännedom härom kan vara av betydelse vid valet av försäkringsinrättning. Detsamma gäller även i fråga om riskutvecklingen och förräntningen. En annan fråga är huruvida detta allmänhetens krav på ett tillfredsställande sätt tillgodoses därigenom, att de nu berörda aktuarieredogörelserna få karaktären av offentlig handling. Enligt utredningens mening är detta icke fallet. Dessa jämförelser mellan verkligt och beräknat förlopp äro av så komplicerad natur att ett direkt utnyttjande av aktuariens redogörelser från allmänhetens sida kan bli missvisande och på grund därav ge anledning till oriktiga slutsatser. Utredningen anser därför, att det bör åligga försäkringsinspektionen att bearbeta de nämnda redogörelserna och framlägga resultatet härav på sådant sätt att allmänheten erhåller en klar bild av förhållandena i nu berörda avseende. Detta kan lämpligen ske i den publikation inspektionen årligen utgiver. Till undvikande av tillfälliga kastningar, som av olika anledningar kunna uppträda, synas jämförelserna böra avse en följd av år. Vad omkostnaderna beträffar böra de verkliga omkostnaderna jämföras med de beräknade omkostnader, som motsvara sammansättningen av bolagets försäkringsbestånd och som ingå i bolagets återbäringsgrunder.

Vad slutligen beträffar uppgifterna under punkt 7) eller aktuariens redogörelse för beräkning av premie- och premieåterbäringsreserv, synes intet hinder möta för att dessa må vid anfordran utbekommas.

Det ovan anförda har givit vid handen, att de årliga uppgifter som försäkringsbolagen hava att ingiva till inspektionen kunna ur sekretessynpunkt som regel behandlas enligt 18 § lagen om allmänna handlingar, vilket innebär att uppgifterna betraktas såsom offentliga handlingar, såvitt de icke avse enskildas förhållanden till bolaget. Endast i fråga om aktuariernas jämförelser mellan verkligt och beräknat förlopp bör undantag göras. Beträffande dessa vill utredningen föreslå att Kungl. Maj:t, i likhet med vad redan skett i fråga om de tekniska boksluten, förordnar att de icke må utan vederbörande försäkringsbolags samtycke utlämnas förrän efter tjugo år.

I anslutning härtill anser sig utredningen böra upptaga även ett annat spörsmål rörande handlingars offentlighet. Såsom framhållits i redogörelsen för försäkringsinspektionens tillsynsverksamhet bedrives denna verksamhet bl. a. genom inspektioner hos de olika försäkringsbolagen av särskilda tjänstemän inom ämbetsverket. För varje dylik inspektion upprättas numera av vederbörande tjänsteman en rapport, innehållande minnesanteckningar rörande förhållanden som iakttagits vid inspektionen. Denna rapport är avsedd att tjäna till grund för föredragningen inom försäkringsinspektionen. Enligt nu gällande arbetsordning åligger det nämligen befattningshavare, som förrättat inspektion hos försäkringsbolag, att för överdirektören i närvaro av vederbörande byråchef redogöra för de erfarenheter, som därvid vunnits. Härvid beslutas vilka åtgärder som skola vidtagas, exempelvis rapportens läggande till handlingarna, skrivelse till bolaget med hemställan eller föreläggande om ändringar i vissa avseenden eller ytterligare undersökning. Föredragningen kan även föranleda muntlig överläggning med bolagets ledning. Rapporten förvaras därefter hos försäkringsinspektionen för att tjäna till ledning för senare inspektion hos bolaget. Det må nämnas att varken försäkringslagen eller instruktionen för försäkringsinspektionen innehåller föreskrift om upprättande av dylika inspektionsrapporter. Anordningen har emellertid ur praktisk arbetssynpunkt befunnits lämplig.

Här inställer sig frågan huruvida dessa inspektionsrapporter böra ha karaktären av offentliga handlingar eller icke. Rapporterna i fråga innehålla i betydande utsträckning uppgifter som avse enskildas förhållande till försäkringsbolaget. I den mån sådana förhållanden behandlas, äro rapporterna sekretessbelagda. De innehålla emellertid även uppgifter av annan art, exempelvis vad som iakttagits av betydelse vid genomgång av styrelsens protokoll och av bolagets skriftväxling, redogörelse för arbetsinstruktioner inom bolaget, värdehandlingars förvaring, den inre kontrollen, däribland uppbörds- och utbetalningskontroll, bokföringssystemets ändamålsenlighet, detaljer rörande olika avsnitt av bolagens organisation såväl å huvudkontoren som beträffande fältorganisationen m. m. Kännedom om hithörande förhållanden äro nödvändiga för att försäkringsinspektionen skall kunna fullgöra sin tillsynsverksamhet. Uppgifter av denna art kunna icke anses lämpade för offentlig-

görande. Det kan sålunda icke anses rimligt att konkurrerande företag via försäkringsinspektionen skola kunna få del av organisatoriska detaljer inom andra företag, eller att allmänheten skall äga rätt att få del av huru och var ett försäkringsbolags värdehandlingar förvaras.

Det är även en annan synpunkt som i detta sammanhang är av vikt. För att tillsynsverksamheten skall kunna bliva effektiv är det av stor betydelse att varje försäkringsbolags befattningshavare förbehållslöst lämna alla de upplysningar rörande bolaget som under inspektionen begäras. Offentliggöres emellertid varje uppgift rörande ett bolags inre förhållanden som vid en inspektion lämnas av ledningen eller tjänstemännen till försäkringsinspektionens representant, måste man självfallet räkna med minskad öppenhet från försäkringsbolagens sida. Härigenom komma inspektionerna att betydligt försvåras och bliva mera tidskrävande varjämte tillsynens effektivitet minskas — en konsekvens som icke är förenlig med det allmännas intresse.

På grund av vad här anförts anser utredningen att de minnesanteckningar, som göras av inspektionens tjänstemän i samband med inspektioner av försäkringsbolag och som under namn av inspektionsrapporter ingå i försäkringsinspektionens arbetsmaterial, genom förordnande av Kungl. Maj:t enligt 21 § lag om allmänna handlingar böra undantagas från offentlighet. På samma sätt böra även de redogörelser behandlas som av försäkringsinspektionen utsedda revisorer ingiva till inspektionen. Härvid förutsättes givetvis, att de beslut från försäkringsinspektionens sida, till vilka verkställda inspektioner eller ingivna redogörelser föranleda, äro offentliga och att skrivelser, varigenom bolagen delgivas anmärkningar eller förelägganden i anledning av sådana beslut, likaledes betraktas såsom offentliga handlingar. Utredningen vill framhålla, att dylikt förordnande utfärdats för flera olika statliga förvaltningsområden, exempelvis beträffande handlingar avseende den kontroll över näringslivet som utövas av kommerskollegium.

IX. Bolagsrättsliga bestämmelser.

Inledning. Enligt såväl den ännu gällande 1910 års aktiebolagslag som den nya lagen om aktiebolag av den 14 september 1944, vilken träder i kraft den 1 januari 1948, skola bestämmelserna i den allmänna aktiebolagsstiftningen icke äga tillämpning å försäkringsaktiebolag.

Genom beslut den 22 september 1944 anmodade statsrådet och chefen för handelsdepartementet, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande, försäkringsutredningen att vid fullgörande av sitt uppdrag underkasta lagen om försäkringsrörelse jämväl den omarbetning, som erfordrades för att bringa sistnämnda lag i överensstämmelse med lagen om aktiebolag. Enligt direktiven borde därvid eftersträvas att vinna en så fullständig anpassning som möjligt till de grundläggande principerna i aktiebolagslagen. Avsteg därifrån

borde sålunda ske endast i den mån sådant påkallades av försäkringsväsendets egenart.

Lagen om försäkringsrörelse avser den verksamhet, som här i riket bedrives av inhemska försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag. Utåt framträda dessa såsom tämligen likartade företagstyper men i fråga om den rättsliga strukturen föreligga avsevärda olikheter mellan de båda associationsformerna. Olikheterna hänföra sig i det väsentliga till delägarnas ställning. Försäkringsaktiebolagets delägare äro aktieägarna; försäkringstagarna äro bolagets fordringsägare men häfta givetvis icke för dess gäld. I ett ömsesidigt försäkringsbolag däremot utgöras delägarna just av försäkringstagarna. Dessa äro å ena sidan fordringsägare hos bolaget och å andra sidan ömsesidigt ansvariga för bolagets förbindelser.* Det ligger i sakens natur att vissa komplex av bestämmelser i aktiebolagslagen icke kunna göras tillämpliga på de ömsesidiga försäkringsbolagen. I väsentliga delar synes det likväl möjligt — och lämpligt — att även beträffande sistnämnda företagstyp åstadkomma anpassning till de nya aktiebolagsrättsliga normerna.

Allmänna synpunkter. I motiven till den nya lagen om aktiebolag har framhållits, att efter tillkomsten av 1910 års lagstiftning i ämnet vårt lands näringsliv och dess verksamhetsformer undergått betydande förändringar. Ehuru aktiebolagslagstiftningen tid efter annan blivit föremål för översyn, har den numera icke ansetts motsvara de krav, som ur samhällelig synpunkt böra ställas på en i näringslivet så djupt ingripande lagstiftning. Exempelvis har det moderna koncernväsendet givit upphov till nya spörsmål, vid vilka särskilt framträtt faran för kringgående av vissa av aktiebolagsrättens viktigaste grundregler. Vidare har i förarbetena särskilt understrukits, att de senaste årtiondenas djupgående förändringar i sociala och politiska åskådningar i olika avseenden fått betydelse också för aktiebolagsväsendet. Den dominerande ställning aktiebolaget såsom företagsform äger i vår tids ekonomiska liv har medfört, att även andra intressen än de som förut särskilt skyddats av aktiebolagsstiftningen måste beaktas. Ett sunt aktiebolagsväsen är sålunda av stor betydelse för folkhushållet, bl. a. ur social synpunkt, på grund av antalet hos aktiebolagen anställda arbetare och tjänstemän.

I överensstämmelse härmed har i den nya aktiebolagslagen givits en effektivare, mot nutida förhållanden svarande utformning av de normer, som förut uppställts till skydd för dem, vilkas intressen äro särskilt utsatta för de med aktiebolagsväsendet förbundna ekonomiska riskerna, den aktietecknande eller aktieköpande allmänheten, aktieägarminoriteter, aktiebolagens borgenärer m. fl. I lagen har även reglerats vissa viktiga, av den senare utvecklingen skapade nya förhållanden, vilka legat helt utanför den äldre lagstiftningens förutsättningar, såsom t. ex. koncernväsendet, i den mån detta faller inom aktiebolagslagstiftningens ram. Vidare har i lagen beaktats, att det nutida aktiebolagets uppgift icke är begränsad till att vara ett instrument

* Den ömsesidiga ansvarigheten är i vissa fall upphävd; se härom vidare sid. 240 f.

för privatekonomisk vinning, utan att det har att fylla en funktion i näringslivets och folkförsörjningens tjänst. Ur denna synpunkt har i lagen uppställts starkare begränsningar i de enskilda intressenternas, aktieägarnas, fria bestämmanderätt, såsom beträffande rätten att disponera över bolagets vinst för utdelning. Även de väsentligt strängare föreskrifterna angående bolagsorganens skyldigheter i avseende å redovisningen och kontrollen däröver ha betydelse ur denna synpunkt.

De allmänna överväganden, vilka ligga till grund för den nya lagstiftningen rörande de allmänna aktiebolagen, kunna i stort sett åberopas jämväl i fråga om de företag som driva försäkringsverksamhet. Därvid får dock icke förloras ur sikte, att försäkringsbolagen visserligen driva affärsmässig rörelse men en rörelse av speciell karaktär samt att verksamheten är underkastad offentlig tillsyn även ur andra synpunkter än dem, som varit avgörande vid aktiebolagslagens utformning. Tillsynslagstiftningen på försäkringsväsendets område avser att bevaka försäkringstagarnas intressen. Övervakningen av verksamheten från det allmännas sida är mera ingående inom vissa verksamhetsgrenar än inom andra, beroende på rörelsens art. Enligt gällande lagstiftning avser tillsynen närmast företagets soliditet. Jämsides därmed bör emellertid enligt utredningens förslag — såvitt angår livförsäkring — från det allmännas sida tillses, att verksamheten bedrives på ett sätt, som ur försäkringstagarnas synpunkt kan anses skäligt. Detta betyder, att kostnaderna för varje försäkring skola på skäligt sätt avvägas mot värdet av de tjänster försäkringen medför för den försäkrade. Med tjänster avses här — förutom bolagets skyldighet att utbetala försäkringssumman — rätten till återbäring av uppkommet överskott, återköp och fribrev, samt, särskilt i fråga om folkförsäkring, en rationellt anordnad kundtjänst.

Utgångsläget för den associationsrättsliga regleringen är sålunda i någon mån ett annat beträffande försäkringsföretag än i fråga om de vanliga aktiebolagen. Vissa av de grundläggande principerna i den nya aktiebolagslagen göra sig på försäkringsväsendets område gällande med ökad tyngd under det att andra träda i bakgrunden. Reglerna om konsolidering och redovisning måste här tillmätas särskild vikt. I överensstämmelse med nutida uppfattning angående försäkringsväsendets mål och medel är det rimligt att på vissa områden, där ett motsatsförhållande råder mellan aktieägarnas och försäkringstagarnas intressen, aktieägarintresset får stå tillbaka. Detta är för övrigt en konsekvens redan av den nyss nämnda skälighetsprincipen. Vad nu sagts om aktieägare är tillämpligt även å garanter i ömsesidiga försäkringsbolag. I fråga om de ömsesidiga bolagen framstår det rentav som en angelägen uppgift för lagstiftningen att förebygga, att garantikapitalet får dominerande inflytande i företaget framför delägarna-försäkringstagarna.

I anslutning till det nu anförda må uppmärksamheten riktas på följande spörsmål. Försäkringsutredningen har i annat sammanhang (s. 64) framhållit, att drivande av livförsäkringsrörelse utan vinstdelaktighet för försäkringstagarna är principiellt oförenligt med skälighetsprincipen; utredningen har tillfogat, att ändring av villkoren i gällande livförsäkringsavtal i detta

hänseende borde genomföras i den mån grundsatsen om vinstdelaktighet icke redan tillämpas å äldre sådana avtal. I praktiken torde grundsatsen redan vara tämligen allmänt genomförd. Livförsäkringsbolagen ha nämligen i stor utsträckning infört vinsträtt även beträffande försäkringar, vilka från början tecknats utan dylik rätt. Undantagen hänföra sig huvudsakligen till livräntefösäkringens område; i den mån det här rör sig om försäkringsaktiebolag är situationen för närvarande den, att aktieägarna i tvenne bolag — i överensstämmelse med vederbörligen stadfästa grunder — äga tillgodogöra sig vinsten å rörelsen. Försäkringsutredningens ovannämnda uttalande innebär, att grunder, vilka icke medgiva försäkringstagarna full vinsträtt, måste ändras även såvitt gäller redan tecknade försäkringar. Utredningen har icke funnit skäl att upptaga uttryckligt stadgande härom i lagen. Uttalandet avser följaktligen att angiva riktlinjerna för lagtillämpningen i fråga om stadfästelse å försäkringstekniska grunder. Förslaget kan visserligen synas innebära en modifikation av den på privaträttens område vedertagna grundsatsen, att nya lagbestämmelser icke böra förlänas tillbakaverkande kraft. Det måste emellertid här understrykas, att det i förevarande fall är fråga om ett rättsområde där de sociala synpunkterna göra sig starkt gällande. Enligt nutida uppfattning måste livförsäkringsverksamhetens sociala funktion stå i förgrunden och det privatekonomiska företagarintresset träda tillbaka. Av särskild betydelse är vidare, att de livförsäkringsbolag, som infört grundsatsen om obegränsad vinsträtt, gjort detta även beträffande försäkringar, vilka ursprungligen tecknats utan sådan rätt. Det kan förmodas, att övriga bolag under alla förhållanden förr eller senare av konkurrensskäl skola se sig nödsakade att anpassa sig efter utvecklingen. Tilläggas må att, av de båda livförsäkringsbolag som här närmast avses, det ena förklarat sig ämna genomföra obegränsad vinstdelaktighet för sina samtliga livförsäkringstagare.

Lagtekniskt erbjuda sig olika möjligheter för den överarbetning av försäkringslagen, varom nu är fråga. Det kunde synas enklast att i försäkringslagen endast upptaga sådana bolagsrättsliga bestämmelser, som äro specifika för försäkringsbolagen, och i övrigt hänvisa till vederbörliga stadganden i aktiebolagslagen. Detta förfarande, som särskilt med hänsyn till en önskvärd begränsning av lagtextens omfång skulle erbjuda obestridliga fördelar, torde likväl lämna rum för allvarliga betänkligheter. De delvis mycket detaljerade föreskrifterna i aktiebolagslagen äro sammanvävda till ett enhetligt system. Hänvisningar till begränsade avsnitt av dessa föreskrifter nödvändiggöra förtydliganden och modifikationer i försäkringslagen i sådan omfattning, att man snarare torde åstadkomma oklarhet än överskådlighet och enkelhet. Försök att disponera försäkringslagen efter de nu antydda riktlinjerna hava bekräftat olägenheterna av metoden. Det må tilläggas, att beträffande de ömsesidiga försäkringsbolagen hänvisningar till de aktiebolagsrättsliga reglerna endast i begränsad omfattning torde stå att genomföra. Att beträffande försäkringsaktiebolagen hänvisa till skilda bestämmelser i aktiebolagslagen, men i fråga om de ömsesidiga bolagen upptaga de bolagsrättsliga bestämmelserna

i försäkringslagen, är uppenbart otillfredsställande. Ytterligare en omständighet bör i detta sammanhang beaktas. Det kan förutsättas, att den ekonomiska och sociala utvecklingen tid efter annan kommer att påkalla ändringar i lagstiftningen för allmänna aktiebolag. Om dylika ändringar icke anses böra avse jämväl försäkringsbolagen, måste — därest hänvisningsmetoden använts — vid varje ändring av aktiebolagslagen ett särskilt undantagsstadgande upptagas i försäkringslagen.

Försäkringsutredningen har också övervägt den utvägen, att i två skilda lagar upptaga reglerna om försäkringsaktiebolag respektive om ömsesidiga försäkringsbolag. Varje sådan lag skulle till volymen bli mindre och därför mera lätthanterlig än en gemensam försäkringslag. Å andra sidan skulle de båda lagarna komma att i avsevärd utsträckning innehålla likalydande bestämmelser. Tillsammans bleve dessa två lagar följaktligen mera omfångsrika än en gemensam lag.

Utredningen har funnit det mest ändamålsenligt att bibehålla systemet med en gemensam lag och att dit överföra de bestämmelser i aktiebolagslagen, vilka ansetts böra gälla för försäkringsbolagen. Skiljaktigheter i försäkringsbolagens rättsliga konstruktion hava föranlett, att i förslaget, liksom i gällande försäkringslag, upptagits en avdelning om försäkringsaktiebolag och en avdelning om ömsesidiga försäkringsbolag. En förkortning har vunnits därigenom, att bolagsrättsliga bestämmelser i vissa hänseenden upptagits i fullständig avfattning endast i avdelningen om försäkringsaktiebolag, medan i den andra avdelningen hänvisning skett till bestämmelserna i den förra avdelningen.

Regler av processuell art hava anpassats efter den nya rättegångsbalken.

Det ligger i sakens natur, att åtskilliga detaljföreskrifter i den nya aktiebolagslagen, vilken omfattar företag för ekonomisk verksamhet av mycket växlande karaktär, ändamål och storlek, sakna nämnvärd praktisk betydelse för de speciella företagstyperna på försäkringsväsendets område. Detta gäller exempelvis de delvis synnerligen detaljerade reglerna angående aktiebolags bildande. Syftet med desamma, nämligen att förhindra tillkomsten av ekonomiskt osunda företag, torde i fråga om försäkringsbolagen vinnas genom det för dessa stadgade koncenssionstvånget. Vidare måste åtskilliga detaljföreskrifter i aktiebolagslagens redovisningsregler anses sakna praktiskt intresse för försäkringsbolagens del. Även i ett flertal andra fall har frågan uppkommit, huruvida avvikelse från aktiebolagslagens föreskrifter lämpligen borde ske. Nedan skall närmare redogöras för viktigare spörsmål vilka i detta hänseende varit föremål för övervägande. I övrigt må härutinnan hänvisas till specialmotiveringen.*

Begreppet affärsmässig försäkringsrörelse. Försäkringsbolagens verksamhet är enligt lagens begreppsbestämning av *affärsmässig* art. Detta anses ligga redan i uttrycket *driva* försäkringsrörelse. Principen kommer till uttryck

* Rörande förarbetena till den nya aktiebolagslagen må i första hand hänvisas till SOU 1941: 8 och 9, kungl. prop. nr 5 till 1943 års riksdag samt första särskilda utskottets utlåtande nr 1 till samma riksdag.

även genom bestämmelser i lagen den 24 mars 1938 om understödsföreningar. Enligt 1 § nämnda lag förstås med understödsförening sådan förening för inbördes bistånd, som avser att utan affärsmässigt drivande av försäkringsrörelse idka till personförsäkring hänförlig verksamhet; enligt 78 § gäller, att, om dylik förening befinnes driva rörelse, vilken är att anse såsom affärsmässig försäkringsrörelse, tillsynsmyndigheten skall anvisa föreningen att antingen vidtaga erforderliga ändringar med avseende å rörelsens art eller ock inom viss tid hava överlåtit rörelsen på ett försäkringsbolag.

Lagen om understödsföreningar innehåller därutöver åtskilliga bestämmelser (48, 59 och 66 §§), vilka syfta till att underlätta överlåtelse av understödsförenings rörelse å, bland annat, försäkringsbolag, som redan finnes eller som skall för ändamålet bildas. Därmed korrespondera vissa bestämmelser i försäkringslagen (261 §), vilka medgiva en förenklad procedur, då ömsesidigt försäkringsbolag bildas för att övertaga understödsförenings rörelse.

I förarbetena till 1912 års lagstiftning om understödsföreningar uttalades bland annat följande. »Vad särskilt angår ordet *affärsmässig,* stadgas i 1905 års förslag till lag om understödsföreningar — vilket även från begreppet understödsförening uteslöt förening, vars verksamhet avsåge affärsmässigt drivande av försäkringsrörelse — att förening skall anses driva affärsmässig försäkringsrörelse, 'då föreningen för anskaffande av försäkringar eller för inkassering av försäkringsavgifter använder agenter, som erhålla provision, eller föreningen utfäst sig att till någon, som förskjutit garantikapital, utgiva ränta eller andel i vinst eller annan gottgörelse'. Av motiven synes framgå, att detta stadgande icke avsåg att giva en utömmande definition av begreppet affärsmässig. Tydligt är också, att ehuru de angivna kännetecknen äro synnerligen viktiga såsom exempel å de omständigheter, som äro ägnade att karakterisera en försäkringsverksamhet såsom affärsmässig, även andra omständigheter kunna vara av betydelse härutinnan. — — — Av stor betydelse för frågan om en rörelses affärsmässighet är givetvis rörelsens omfattning. En rörelse — som i början av föreningens tillvaro varit typisk understödsverksamhet, blir ofta, allt efter det föreningen växer, mer och mer affärsmässig. Och inom försäkringsrörelsen såsom inom annan affärsverksamhet växla affärsmetoderna under tidernas lopp och därmed även kännetecknen å en affärsmässig rörelse. Vid sådant förhållande har ansetts lämpligt att i föreliggande lagförslag — liksom i den nya lagen om sjukkassor — icke vidare utveckla begreppet affärsmässig försäkringsrörelse.»

Ovan angivna synpunkter omfattades även av 1926 års sjukkassesakkunniga med tillägg, att »en försäkringsverksamhet väl i allmänhet torde kunna anses såsom affärsmässig, därest den avser att vid sidan av de försäkrades intressen i någon större grad tillgodose förvärvsintresset hos förlagsmän eller funktionärer».

I det sakkunnigbetänkande, som ligger till grund för gällande lag om understödsföreningar, anfördes följande: »I lagstiftningen finnes icke angivet, vad som skall förstås med affärsmässighet. Av förarbetena till den äldre lagen framgår, att frånvaron i lagen av en definition på begreppet affärsmässig försäkringsrörelse har sin grund i svårigheten att giva en allmängiltig formulering åt en dylik definition. En bestämd gräns mellan understödsföreningarnas och försäkringsbolagens verksamhet har ansetts icke kunna dragas. Därför har åt rättstillämpningen överlämnats att i varje särskilt fall fastställa verksamhetens rätta karaktär. I likhet med vad som sålunda gällt under den gamla lagens tid, har det överlämnats åt tillsynsmyndigheten att även i fortsättningen med ledning av de faktiska förhållandena i varje särskilt fall avgöra, huruvida en försäkringsrörelse kan anses vara affärsmässigt bedriven.»

I praktiken har gränsen mellan affärsmässig och icke-affärsmässig rörelse icke upprätthållits. Åtskilliga större understödsföreningar bedriva för närvarande sin verksamhet i former, som föga skilja sig från de hos försäkringsbolagen i allmänhet vedertagna. Å andra sidan kan det ifrågasättas, om icke vid en strängt restriktiv tolkning av begreppet affärsmässig rörelse några mindre häradsbolags verksamhet skulle falla utanför detta begrepp. Den utveckling, som under senare år ägt rum beträffande understödsföreningarna och därmed i lagstiftningen jämställda anstalter, bör uppmärksammas vid den översyn av understödsföreningslagen, som nu av flera orsaker synes böra verkställas.

De inledningsvis återgivna bestämmelserna hava intresse även ur koncessionssynpunkt. Någon motsvarighet till 261 § försäkringslagen har icke upptagits i utredningens förslag. Detta sammanhänger med den för försäkringsbolagens vidkommande väsentligt skärpta koncessionsplikten, som utgör en av hörnstenarna i förslaget. De av försäkringsutredningen utformade koncessionsbestämmelserna skulle i väsentlig mån kunna göras illusoriska, om de försäkringsinrättningar, å vilka understödsföreningslagen äger tillämpning, medgåves koncession under enklare betingelser än dem, som eljest skola gälla.

Ömsesidigt försäkringsbolags rättsliga struktur. I 118 § gällande försäkringslag uttalas grundsatsen att försäkringstagarna äro det ömsesidiga försäkringsbolagets delägare. Vidare stadgas i lagrummet, att för ömsesidigt försäkringsbolags förbindelser delägarna svara personligen med obegränsad eller till visst belopp begränsad ansvarighet; dock må i fråga om bolag, vars rörelse icke avser försäkring av egendom, kunna bestämmas, att allenast bolagets tillgångar skola häfta för dess förbindelser. Dessa bestämmelser funnos redan i 1903 års försäkringslag.

Med hänsyn till arten av delägarnas ansvarighet äro de ömsesidiga försäkringsbolagen att hänföra till två huvudgrupper, nämligen dels bolag, vilkas rörelse avse försäkring av egendom, och dels bolag av annat slag. Den senare gruppen utgöres av bolag som driva personförsäkring, såsom liv-, sjuk- eller olycksfallsförsäkring. I fråga om bolag, som meddela försäkring å egendom, måste delägarnas ansvarighet vara personlig, medan i personförsäkringsbolagen ansvarigheten icke behöver vara personlig men kan vara det. Den ställning, som personförsäkringen sålunda intar beträffande den personliga ansvarigheten, motiverades i förarbetena till 1903 års försäkringslag* dels därmed, att det här icke såsom vid egendomsförsäkring handlade om ersättning för inträffad förlust av egendom, som kunde till sitt penningvärde åtminstone approximativt uppskattas, utan om utbetalning av godtyckligt fixerade belopp, dels ock därmed, att försäkring av egendom i regel förutsatte hos försäkringstagaren en viss grad av solvens, vilket däremot i fråga

* Betänkande med förslag till lagstiftning angående in- och utländska försäkringsanstalters verksamhet, år 1897, sid. 68.

om personförsäkring, som närmast avsåge hopsamlandet av gjorda besparingar, icke behövde vara fallet.

Samtliga ömsesidiga försäkringsbolag, som driva enbart personförsäkring hava i bolagsordningen intagit bestämmelse om att försäkringstagarna äro fria från ansvarighet för bolagets förbindelser. Av intresse är, att den ifrågavarande lagregeln angående personförsäkringens särställning i praxis ansetts tillämplig även i fall då ett och samma bolag jämsides driver både person- och egendomsförsäkring. I själva verket hava också — bortsett från ett par fall utan betydelse i detta sammanhang — i samtliga nu verksamma ömsesidiga bolag av denna typ bestämts att, såvitt angår personförsäkring, allenast bolagets tillgångar skola häfta för dess förbindelser.

Att i ömsesidigt försäkringsbolag försäkringstagarna kunna fritagas från personlig ansvarighet för förbindelser i anledning av personförsäkring måste anses välgrundat. Med hänsyn härtill kan det icke anses påkallat att bibehålla den fakultativa bestämmelsen angående försäkringstagarnas ansvarighet. I lagförslaget (168 §) stadgas sålunda, att i fråga om livförsäkring och annan personförsäkring allenast bolagets tillgångar häfta för dess förbindelser. Förlust, som uppstår å personförsäkringsrörelse, skall sålunda icke under några förhållanden kunna uttaxeras å delägarna. Angående principen för täckande av förlust i ömsesidigt försäkringsbolag i olika fall må hänvisas till vad i det följande anföres å sid. 258 ff.

De s. k. ömsesidiga arbetsgivarförsäkringsbolagen intaga en särställning. Såsom framgår av 4 § lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olyckfall i arbete må försäkring, som avses i nämnda lag, kunna meddelas av ömsesidigt olycksfallsförsäkringsbolag, vars delägare äro arbetsgivare och för vars förbindelser delägarna svara med obegränsad personlig ansvarighet. Denna försäkring är att anse såsom personförsäkring. Försäkringsutredningen har icke ansett sig böra föreslå ändring av dessa bolags rättsliga struktur.

Gällande försäkringslag innehåller ytterligare ett fakultativt stadgande angående hävande av den personliga ansvarigheten i ömsesidigt försäkringsbolag för visst fall. Detta gäller återförsäkring, som meddelas av ömsesidigt bolag, vars rörelse icke avser egendomsförsäkring. Enligt 120 § äger bolaget nämligen — förutsatt att förbehåll därom intagits i bolagsordningen — vid meddelande åt annat bolag av återförsäkring å livförsäkring fritaga detta från sådan ansvarighet. Häri stadgas likväl den inskränkningen, att återförsäkringar, som meddelats under sagda villkor, ej må överstiga en tiondel av livförsäkringarnas sammanlagda belopp; för återförsäkring som här avses må ej medgivas andel i uppkommande vinst.

Med stöd av 120 § äger sålunda återförsäkringsgivaren (reassuradören) i viss utsträckning fritaga återförsäkringstagaren (cedenten) från den personliga ansvarigheten. Cedenten är däremot att anse såsom delägare, vadan jämväl återförsäkringen kommer att vara underkastad sådan nedsättning av försäkringsbeloppet, som kan föranledas av uppkommen förlust. Eftersom samtliga ömsesidiga personförsäkringsbolag med stöd av 118 § fritagit

försäkringstagarna från personlig ansvarighet — vilket gäller även bolagets återförsäkringstagare — saknar den nu återgivna bestämmelsen praktisk betydelse i nu angivna fall.

Spörsmålet är emellertid av intresse för egendomsförsäkringens vidkommande. Även frågan om återförsäkringstagarens delägarskap i det återförsäkrande ömsesidiga bolaget är förtjänt av närmare övervägande.

Till en början må här erinras om lagen den 21 juni 1940 med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m. m. Denna lag innehåller föreskrifter, till vilka 120 § försäkringslagen uppenbarligen tjänat som förebild. I 4 § i lagen stadgas, att inländskt ömsesidigt försäkringsbolag må, utan hinder av stadgandet i 118 § försäkringslagen, vid meddelande åt annat bolag av återförsäkring å brandförsäkring träffa förbehåll, att det bolag ej skall vara delägare i det förra bolaget. Har dylikt förbehåll träffats, skola, i händelse av brist som avses i 139 § försäkringslagen, delägarna ej vara pliktiga att vidkännas uttaxering till infriande av förbindelse på grund av återförsäkringen. Enligt Kungl. kungörelse den 21 juni 1940 skola de nu återgivna bestämmelserna äga tillämpning tills vidare.

Återförsäkringens betydelse i modernt försäkringsväsende har förut i olika sammanhang understrukits. Här må endast betonas försäkringstagarnas intresse av att möjligheterna till en väl avvägd riskutjämning inom landet tagas till vara. I praxis råder för närvarande en viss oklarhet på detta område. Medan å ena sidan läns- och häradsbolagen enligt gällande försäkringslag ansetts vara i stort sett förhindrade att meddela återförsäkring, har å andra sidan ömsesidiga riksbolag kunnat driva återförsäkringsverksamhet utan hänsynstagande till omfattningen av den direkta försäkringsaffären. En fastare reglering i lag av de ömsesidiga bolagens rätt att meddela återförsäkring får därför anses påkallad.

Såsom nyss framhållits, blir cedenten automatiskt delägare i det ömsesidiga försäkringsbolag, vari återförsäkringen tecknas. Med delägarskapet följer skyldighet att intill den gräns, som angives i reassuradörens bolagsordning, vidkännas uttaxering till täckande av förlust, som kan uppkomma i reassuradörens rörelse. Delägarskapet innebär emellertid icke blott en dylik skyldighet för cedenten utan även en rätt för denne att fordra, att reassuradören, därest dennes tillgångar icke förslå till fullgörande av förbindelsen med cedenten, skall så långt bolagsordningen det medger genom uttaxering skaffa medel till infriande av förbindelsen. Delägarens skyldighet att underkasta sig uttaxering korresponderar sålunda med en rätt att kräva uttaxering. Den frågan inställer sig, huruvida icke skyldigheten kan bortfalla mot det att rätten att kräva uttaxering också häves. Om så sker, synes emellertid delägaren icke böra tillerkännas andel i reassuradörens tillgångar. Cedenten upphör därmed att vara delägare; han blir allenast försäkringstagare hos reassuradören.

Överväganden av den art, som här återgivits, torde hava legat till grund för de refererade bestämmelserna i 4 § lagen den 21 juni 1940. Försäkringsutredningen ansluter sig i princip till dessa. På en punkt synes det likväl

kunna ifrågasättas, huruvida bestämmelserna äro väl avvägda. Utredningen åsyftar föreskriften att cedenten skall vara utesluten från delägarskap endast såframt reassuradören i samband med återförsäkringsavtalet gjort förbehåll därom. Här synas i första rummet betänkligheter av praktisk art kunna anföras. Försäkringsutredningen har funnit det mera ändamålsenligt att genom en legal bestämmelse utesluta cedenter från delägarskap i ömsesidigt försäkringsbolag. Med hänsyn till de försäkringstagare, som teckna direkt försäkring i bolaget, bör det likväl icke tillåtas detta att i obegränsad omfattning göra utfästelser om återförsäkring. Återförsäkringarna måste följaktligen begränsas i förhållande till de direkta försäkringarna. Regler för begränsningen böra upptagas i bolagsordningen.

I lagförslaget hava reglerna angående de ömsesidiga försäkringsbolagens rättsliga struktur utformats i överensstämmelse med vad nu anförts. Härom må hänvisas till 168 § och 170 § första stycket 15. Reglerna skola hava tillämpning å återförsäkring av alla slag.

Löses spörsmålet om de ömsesidiga bolagens rätt att meddela återförsäkring efter de riktlinjer, som ovan angivits, bör 4 § i ovannämnda lag den 21 juni 1940 upphävas.

Försäkringsbolags bildande. Enligt den nya aktiebolagslagen skola stiftarna upprätta stiftelseurkund, förslag till bolagsordning, teckningslista och kungörelse angående grunderna för bolagets bildande. Stiftelseurkunden skall innehålla överenskommelse om bildande av aktiebolag med angivande av föremålet för bolagets verksamhet samt bolagets firma. Övriga stadganden rörande bolaget skola upptagas i förslaget till bolagsordning; stiftelseurkunden skall innehålla endast en hänvisning till detta förslag. Om bolaget skall bildas med tillskott av annan egendom än penningar (apport) eller under särskilt förbehåll, skall detta angivas i handlingarna och särskild berättelse, s. k. stiftarberättelse, häröver upprättas. De ovannämnda handlingarna — stiftelsehandlingarna — ingivas därefter för granskning till registreringsmyndigheten. Med hänsyn till att publicitet i fråga om stiftelsehandlingarnas innehåll i vissa fall kan framstå såsom oläglig för bolaget, bereder lagen möjlighet till anordnande av en särskild granskning av apportbestämmelsen genom granskare som utsetts av handelskammare. Dessa granskare skola rörande granskningen avgiva en särskild granskningsberättelse, vilken skall ingivas till registreringsmyndigheten tillsammans med de övriga stiftelsehandlingarna. I sådant fall behöva däremot de rörande apportbestämmelsen upprättade handlingarna ej insändas till registreringsmyndigheten för granskning eller framläggas på bolagsstämma. Sedan registreringsmyndigheten godkänt stiftelsehandlingarna, införes den godkända kungörelsen i allmänna tidningarna och tidning inom orten. Aktieteckning sker därefter å den godkända teckningslistan. Sedan aktieteckning skett, hålles konstituerande stämma för fattande av beslut om bolagsordningens antagande och bolagets bildande.

Medan det står envar fritt — inom vissa i lagen angivna gränser — att bilda vanligt aktiebolag, föreligger koncessionstvång i fråga om försäkrings-

bolag. Detta förhållande synes i vissa avseenden böra föranleda avvikande regler rörande bildande av sådant bolag. Genom den utförlighet som föreskrivits beträffande stiftelsehandlingarna för vanliga aktiebolag i förening med publiciteten kring bolagsbildandet, har man velat vinna icke blott att de, som teckna aktier i ett bolag under bildning, erhålla nödig kännedom om grunderna för bolagsbildningen utan även att den kritik, som publiciteten kan medföra, skall förebygga försök till ovederhäftiga bolagsbildningar. Dessa syften torde i tillfredsställande grad tillgodoses genom koncessionsförfarandet. I försäkringsutredningens förslag har såsom koncessionsvillkor upptagits, att den tillämnade rörelsen skall vara behövlig och därjämte ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. Såsom närmare framhållits i den allmänna motiveringen rörande koncessionsfrågan (s. 3 f.) måste dessa koncessionsvillkor anses innebära en väsentlig skärpning av den i nu gällande försäkringslag stadgade, närmast formella koncessionsprövningen. I koncessionsförfarandet ligger följaktligen en garanti mot att ekonomiskt osunda företag komma till stånd. Då vidare stiftelseurkunden utgör dels formen för det av stiftarna sinsemellan ingångna bolagsavtalet och dels grundvalen för rättsförhållandet mellan stiftarna och aktietecknarna, men i fråga om försäkringsbolag bolagsavtalets innehåll icke blir definitivt bestämt förrän i och med bolagsordningens stadfästande (koncessionen), föreligger intet behov att föreskriva upprättande av särskild stiftelseurkund.

Genom föreskriften i den nya aktiebolagslagen, att stiftelsehandlingarna skola inlämnas till registreringsmyndigheten för förberedande granskning, vinnes den fördelen, att rättelse kan ske av förekommande fel innan kungörelse utfärdas, aktieteckning äger rum och konstituerande stämma hålles. Beslutas bildande av vanligt aktiebolag på grundval av de godkända stiftelsehandlingarna, skall vid ansökningen om bolagets registrering ny granskning av dessa handlingar i regel ej företagas, och trygghet kommer att föreligga för att bolagets registrering beviljas. Under hittillsvarande förhållanden, då dylik förhandsgranskning icke förekommit, lära ej sällan bristfälligheter i stiftelseurkunden hava föranlett avslag å ansökan om registrering av bolaget med påföljd att hela proceduren för bolagsbildningen måst göras om. Vad beträffar försäkringsbolag torde koncessionssystemet innebära garanti också mot olägenheter av nu antydd art. Försäkringsbolag bildas först sedan Konungens stadfästelse å bolagsordningen vunnits. Stiftelsehandlingar i egentlig mening förekomma icke. Offentlig kungörelse om bolagsbildningen synes icke erforderlig och bör i varje fall icke tilläggas konstitutiv betydelse. Det kan vidare förutsättas, att — i de sannolikt fåtaliga fall, där nybildning kan väntas förekomma — försäkringsbolag icke bildas utan sakkunnigt juridiskt biträde. Risken att formella felaktigheter skola förekomma i samband med aktieteckningen eller konstituerande stämman måste därför bedömas såsom väsentligt reducerad i fråga om försäkringsbolag. I detta sammanhang bör också beaktas, att tillsynsmyndigheten (försäkringsinspektionen) förutsättes skola, liksom hittills, fungera såsom registreringsmyndighet samt att i förslaget upptagits bestämmelse om att koncessionsansökan skall ingivas till försäkrings-

inspektionen. Erfarenheten torde hava visat, att den kontakt, som sålunda redan från början vinnes med registreringsmyndigheten, är ägnad att förebygga formella misstag vid bolagsbildningen.

Frågan om apportbildning beträffande försäkringsaktiebolag uppmärksammades redan under förarbetena till 1903 års försäkringslag. Föredragande departementschefen anförde sålunda i yttrande till statsrådsprotokollet,* att bestämmelsen i 14 § aktiebolagslagen (1895 års) angående apportbildning icke synts böra utan vidare överföras till försäkringslagen. Statsrådet fortsatte: »Den i nämnda lagrum uttalade rättssats, att aktieteckning med villkor eller förbehåll principiellt icke är förbjuden, torde näppeligen lämpa sig för försäkringsaktiebolag. Å ena sidan lärer nämligen dessa bolags tillkomst icke gärna vara beroende t. ex. av rätt för aktietecknare att i stället för penningar tillskjuta gods av ett eller annat slag och å andra sidan torde för ett försäkringsbolags betryggande verksamhet erfordras kontant kapitalbasis.» I överensstämmelse med denna uppfattning upptogs i 1903 års försäkringslag förbud mot apportbildning (15 §). Sedermera har i 1917 års försäkringslag införts vissa modifierade bestämmelser (110 §) i fall, då försäkringsaktiebolag bildas eller dylikt bolags aktiekapital ökas för övertagande av annat försäkringsbolags rörelse; i dessa fall må andel i vad bolaget sålunda skall övertaga utgöra vederlag för aktie i bolaget samt aktieteckning ske med villkor, att sådant tillskott skall få göras. I anledning härav infördes i 1917 års lag särskilda undantagsstadganden (9 och 10 §§) för ovan angivna fall under det att förbudet mot apportbildning i övrigt bibehölls.

Den möjlighet, som i gällande försäkringslag beretts aktietecknare att i vissa fall göra tillskott i annat än penningar, torde hava visat sig praktiskt betydelselös. Redan detta är ett motiv att icke bibehålla regeln. Principiella skäl peka i samma riktning. Ett bibehållande av möjligheten till apportbildning synes kräva — i konsekvens med den nya aktiebolagslagens regler — en anordning för offentlig kontroll rörande värderingen av apportegendomen. Försäkringsutredningen har, i överensstämmelse med vad nyss anförts, i förslaget icke upptagit regler i sådant syfte. Tvärtom innehåller förslaget uttryckligt förbud mot apportbildning.

I överensstämmelse med vad ovan anförts har i utredningens förslag reglerna angående försäkringsaktiebolags bildande avsevärt modifierats i jämförelse med vad som i detta hänseende gäller beträffande vanligt aktiebolag. Bestämmelserna för ömsesidigt försäkringsbolag ansluta sig i sin tur till reglerna för försäkringsaktiebolag.

Aktiekapital och garantikapital. Aktiekapitalet skall enligt gällande försäkringslag bestämmas med hänsyn till vidden och beskaffenheten av den tillämnade rörelsen, dock att, om denna avser livförsäkring, aktiekapitalet icke må sättas till lägre belopp än tjugufem gånger det högsta livförsäkringsbelopp, varför bolaget må vid början av sin verksamhet utan återförsäkring ikläda sig ansvarighet på samma risk, eller i något fall understiga etthundra-

* Kungl. prop. nr 33 a till 1903 års riksdag, sid. 179 f.

tusen kronor. För annat försäkringsaktiebolag gäller samma minimigräns som i fråga om de allmänna aktiebolagen, nämligen femtusen kronor.

Principen att aktiekapitalet skall bestämmas i relation till maximala försäkringsbeloppet på egen risk ter sig mot bakgrunden av försäkringsväsendets utveckling såsom synnerligen verklighetsfrämmande. Denna regel synes i varje fall icke böra bibehållas.

Diskussionen om lämplig avvägning av aktiekapitalet bör emellertid föras ett steg vidare. Den frågan inställer sig nämligen, huruvida icke koncessionssystemet i och för sig gör det överflödigt att i lag stipulera bestämda minimibelopp för aktiekapitalet.* Enligt utredningens mening bör denna fråga principiellt besvaras jakande. I överensstämmelse härmed upptager förslaget icke något stadgande om minimibelopp för aktiekapitalet. På koncessionsmyndigheten skall ankomma att in casu pröva frågan om kapitalets lämpliga avvägning. Någon praktisk olägenhet torde icke följa av denna anordning.

Garantikapitalet har till funktion att tillföra ömsesidigt bolag erforderligt rörelsekapital. Dess betydelse för nybildat bolag har i gällande försäkringslag understrukits genom bestämmelsen, att ömsesidigt försäkringsbolag icke må bildas utan garantikapital, där ej särskilda skäl till undantag förefinnas. Garantikapitalets belopp skall angivas i bolagsordningen. Däri skall vidare angivas, huruvida och i vilken ordning ränta å garantikapitalet skall erläggas och garantikapitalet återgäldas. För avvägningen av garantikapitalets storlek lämnas icke några positiva regler i gällande lag.

Endast i ett hänseende har försäkringsutredningen föreslagit mera väsentlig avvikelse från nu gällande regler angående garantikapitalet. Avvikelsen är emellertid av principiell betydelse. Spörsmålet sammanhänger med de synpunkter på garantikapitalets ställning och garanternas inflytande i bolaget, som utvecklats å sid. 32. I överensstämmelse med vad där anförts har i lagförslaget upptagits bestämmelse om att garantikapitalet skall återbetalas, då det med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av bolagets rörelse ej vidare erfordras för rörelsens ändamålsenliga bedrivande. Klart är, att å andra sidan återbetalning av garantikapitalet icke får ske i sådan ordning, att bolagets soliditet eller likviditet äventyras. I syfte att förebygga detta stadgas i förslaget, att beslut om återbetalning av garantikapitalet, helt eller delvis, ej må bringas till verkställighet utan försäkringsinspektionens tillstånd. Såsom ovillkorlig förutsättning för återbetalning av garantikapital föreskrives därjämte, att såsom tillgång uppförda organisationskostnader skola vara fullständigt avskrivna samt att, i fråga om livförsäkringsrörelse, säkerhetsfonden skall uppgå till stadgat minimum.

Enligt utredningens förslag skola de bestående bolagen underkastas ny koncessionsprövning. I samband därmed bliva gällande garantiavtal föremål för koncessionsmyndighetens bedömande. Någon undantagsbestämmelse beträffande redan ingångna garantiavtal har vid sådant förhållande icke ansetts erforderlig.

* Den finska allmänna aktiebolagslagen, som är byggd på koncessionssystemet, saknar stadgande om visst minimibelopp för aktiekapitalet.

Aktiebrev till innehavaren eller till viss man. Enligt 20 § gällande försäkringslag skall aktiebrev ställas till viss man. Förbudet mot aktiebrev till innehavaren innebär en avvikelse från vad som alltsedan 1895 gällt för vanliga aktiebolag. I 3 § nya aktiebolagslagen stadgas — liksom i gällande aktiebolagslag — att aktiebreven skola ställas till viss man, där ej Konungen för särskilt fall medgiver att breven må ställas till innehavaren.

Det kan antagas att förbudet mot innehavareaktier, vilket infördes redan i 1903 års försäkringslag, äger samband med möjligheten att beträffande försäkringsaktiebolag stipulera tillskottsplikt för aktieägarna. I motiven till 1903 års försäkringslagstiftning* anfördes (beträffande livförsäkringsaktiebolag): »Till och med om det icke finnes något mera att fordra av aktieägarna, skall det i ett livförsäkringsaktiebolag, som efter någon tids verksamhet i regel skall komma att förvalta andras penningar i en utsträckning, som vida överstiger vad aktieägarna hava tillskjutit, vara av stort intresse att veta, vilka som vid varje tidpunkt hava att i generalförsamlingen fatta avgörande beslut i bolagets angelägenheter.»

I försäkringsutredningens förslag (8 § tredje stycket tredje punkten) har förbud upptagits mot tillskottsplikt för aktieägare i försäkringsaktiebolag. Därmed kunde också grunden för upprätthållande av förbud mot innehavareaktier synas avlägsnad. Å andra sidan saknas bärande motiv att frångå den ordning, som gällt alltsedan det enskilda försäkringsväsendet första gången underkastades offentligrättslig reglering. Intet försäkringsaktiebolag, inberäknat dem som bildats redan innan genomförandet av 1903 års lagstiftning, har utfärdat aktiebrev ställda till innehavaren. Detta förhållande lärer icke hava gjorts till föremål för kritik från något håll och ej heller torde önskemål hava uttalats om möjlighet att utfärda innehavareaktier. En reglering i försäkringslagen av det tämligen invecklade problemkomplex, som frågan om innehavareaktier utgör, saknar därför praktiskt värde.** Det må slutligen tilläggas, att enligt 1936 års skuldebrevslagstiftning aktiebrev ställda till viss man äro orderpapper och föremål för förvärv i god tro, i följd varav den rättsliga olikheten mellan sådana aktiebrev och innehavareaktier ej längre är av samma betydelse som förut.

Föreskrifter till förhindrande av dold apportbildning. I 33 § nya aktiebolagslagen föreskrives, att om — innan två år förflutit efter bolagets registrering — å bolagets vägnar träffats avtal om förvärv av fast eller lös egendom, som är avsedd till stadigvarande bruk för bolaget, för gottgörelse som överstiger en femtedel av hela aktiekapitalet, avtalet skall av styrelsen och verkställande direktören ofördröjligen anmälas för registrering. I anmälningen skall upplysning lämnas angående de huvudsakliga villkor, som gälla för förvärvet, samt angående vissa andra omständigheter. Därjämte skall vid

* Det s.k. gemensamma förslaget.

** Även hos de vanliga aktiebolagen förekomma innehavareaktier sparsamt. Enligt en i samband med förarbetena till den nya aktiebolagslagen verkställd undersökning finnas innehavareaktier i 44 bolag. Endast tre av dessa hava efter ikraftträdandet av 1895 års aktiebolagslag erhållit tillstånd att utgiva innehavareaktier.

anmälningen fogas av revisorerna avgivet yttrande rörande riktigheten och fullständigheten av vad anmälningen innehåller om avtalet ävensom huruvida detta givit anledning till erinran från revisorerna.

Dessa bestämmelser avse att hindra, att genom dold apportbildning de beträffande bolagsbildning med tillskott eller övertagande av egendom givna föreskrifterna skola kunna kringgås. Föreskrifter av denna innebörd funnos redan i 1910 års aktiebolagslag, ehuru upplysningsplikten där var mindre omfattande och regler om särskilt yttrande av revisorerna saknades. Å andra sidan har i nu gällande försäkringslag icke upptagits några motsvarande föreskrifter.

Såsom redan framhållits har i försäkringsutredningens förslag upptagits uttryckligt förbud mot apportbildning. Dold apportbildning — eller försök därtill — har veterligen icke förekommit beträffande försäkringsaktiebolag. Den rörande dessa företag anordnade offentliga tillsynen, som bl. a. omfattar bolagens kapitalplacering, måste i detta hänseende anses utgöra betryggande garanti mot missbruk. Utredningen har den uppfattningen, att föreskrifter i det syfte, varom nu är fråga, alltjämt icke erfordras beträffande försäkringsaktiebolagen.

Ökning av aktiekapitalet. De i aktiebolagslagen upptagna bestämmelserna om ökning av aktiekapitalet genom nyteckning ansluta sig nära till reglerna om bildande av aktiebolag. Det har nämligen ansetts angeläget att vid ökning av aktiekapitalet bereda aktietecknarna motsvarande trygghet, enär det eljest kan befaras att det skydd som åsyftas med föreskrifterna om bildande av aktiebolag kan på det sätt göras overksamt, att bolag av några samverkande personer bildas med lägre aktiekapital än som de från början avse skola anskaffas, varefter hänvändelse sker till allmänheten för nyteckning av avsett belopp, så snart det ursprungliga aktiekapitalet inbetalats.

Med hänsyn till den fortlöpande offentliga tillsynen över försäkringsbolagen och till den publicitet dessa företag i regel även eljest äro underkastade torde risken för en osund utveckling av verksamheten i nu berört hänseende vara väsentligt reducerad. I följd härav är det — liksom i fråga om bestämmelserna för bolagsbildning — motiverat att för försäkringsaktiebolagens vidkommande modifiera den allmänna aktiebolagslagens regler för kapitalökning genom nyteckning.

Kapitalökning med användande av uppskrivningsmedel har icke ansetts böra medgivas för försäkringsaktiebolag.

Nedsättning av aktiekapitalet. I gällande försäkringslag saknas bestämmelser angående amortering eller annan nedsättning av aktiekapitalet. Nedsättning av aktiekapitalet i försäkringsaktiebolag kan lagligen icke äga rum annorledes än såsom följd av beslut om aktierätts förverkande.

I fråga om andra aktiebolag finnas däremot regler angående nedsättning av aktiekapitalet. Den nya aktiebolagslagen har i allt väsentligt upptagit förut gällande bestämmelser i ämnet samt i vissa hänseenden kompletterat

dem. Även i lagen om bankrörelse hava nedsättningsregler numera upptagits.

Vid bedömande av spörsmålet huruvida anledning finnes att bibehålla försäkringsaktiebolagens undantagsställning på detta område bör särskilt beaktas, dels om eller i vad mån behov av nedsättningsregler för försäkringsaktiebolagen föreligger och dels huruvida en ändamålsenligt avvägd reglering kan åstadkommas trots de särskilda problem, främst med hänsyn till borgenärernas antal och ställning, som här möta. Det torde vara lämpligt att till en början lämna en redogörelse för de regler i ämnet, vilka gälla för de allmänna aktiebolagen. Reglerna återfinnas i 65—68 §§ i den nya aktiebolagslagen och innebära i stort sett följande.

Enligt 65 § kan, där bolagsordningen innehåller bestämmelse om minimi- och maximikapital, aktiekapitalet nedsättas enligt bestämda grunder genom inlösen av aktier, dock ej under minimikapitalet, såframt förbehåll därom träffats i den vid bolagets bildande antagna bolagsordningen. Dylik nedsättning av aktiekapitalet kan ske jämväl genom inlösen av aktier, som utgivits vid aktiekapitalets ökning, dock endast under förutsättning att förbehåll om nedsättningen intagits i bolagsordningen före ökningsbeslutet samt registrerats senast samtidigt med ökningsbeslutet. Till förebyggande av att nedsättningen kommer i strid med den konsolideringsprincip, som ligger till grund för de i nya aktiebolagslagen stadgade bestämmelserna om skuldregleringsfond, föreskrives, att nedsättning icke må äga rum, där fastställd balansräkning för nästföregående räkenskapsår utvisar sådan ställning, att efter nedsättningen det belopp, vartill aktiekapitalet nedsatts, och motsvarande del av reservfonden icke skulle vara till fullo täckta, eller att efter nedsättningen summan av aktiekapitalet, reservfonden och skuldregleringsfond skulle understiga sådana bolaget åvilande skulder, som skola tagas i beräkning vid skuldregleringsfonds bestämmande. För en nedsättning av aktiekapitalet i fall, som ovan berörts, erfordras icke under alla förhållanden särskilt beslut av bolagsstämma. Då nämligen med åtgärden ofta endast avses, att en i bolagsordningen bestämd amorteringsplan skall följas, kan densamma även beslutas av styrelsen. Även i detta fall förutsättes likväl att sådant förbehåll, som ovan angivits, blivit intaget i bolagsordningen och registrerat. Tillika gäller, att då beslut fattats — av bolagsstämman eller styrelsen — om inlösen av vissa aktier, styrelsen och verkställande direktören ofördröjligen skola göra anmälan därom för registrering. Därvid skall bland annat lämnas uppgift om de aktier, vilka skola inlösas. När aktie inlöses, skall den förses med påskrift om inlösandet. Inlösen, varom nu är fråga, torde huvudsakligen förekomma beträffande preferensaktier.

Emellertid öppnar aktiebolagslagen (66 §) möjlighet att nedsätta aktiekapitalet även utan förbehåll i bolagsordningen, dock endast enligt beslut av bolagsstämman. Förslag till nedsättningsbeslut skall genom styrelsens och verkställande direktörs försorg minst en vecka före bolagsstämman hållas tillgängligt för aktieägarna samt framläggas å stämman. Där ej balansräkningen för nästföregående räkenskapsår fastställes å stämman, skola av sty-

relsen, verkställande direktören och revisorerna lämnas vissa uppgifter till ledning för bedömande av nedsättningsåtgärdens verkningar. Nedsättningsbeslutet skall angiva det belopp varmed aktiekapitalet skall nedsättas och det sätt varpå nedsättningen skall genomföras. Vidare skall i beslutet upptagas föreskrift, att det nedsättningen motsvarande beloppet skall återbetalas till aktieägarna, eller att det skall avsättas till reservfonden, eller att det skall avsättas till en särskild fond att användas enligt beslut av bolagsstämman. Nedsättningen genomföres genom inlösen av aktier, genom indragning av aktier utan återbetalning eller genom minskning av aktiernas nominella belopp eller ock genom sammanläggning av aktier. Nedsättningsbeslutet skall inom bestämd tid anmälas för registrering; försummas detta, är beslutet förfallet. När aktie inlöses eller nominella beloppet minskas mot återbetalning av aktiekapital, skall aktiebrevet förses med påskrift därom. Likaså skall påskrift, så snart ske kan, verkställas när aktie indragits eller nominella beloppet minskats utan återbetalning.

Olika bestämmelser gälla för det fall (68 §), att nedsättningsbeslutet innefattar föreskrift att det mot nedsättningen svarande beloppet skall avsättas till reservfonden, och för det fall (67 §), att beslutet icke innefattar sådan föreskrift, d. v. s. för det fall, att återbetalning av nämnda belopp skall ske till aktieägarna. Eftersom bolaget genom återbetalning av aktiekapital frånhändes en kapitaltillgång, vilket kan vara menligt för borgenärerna, föreskrives, att beslut om nedsättning av aktiekapitalet genom återbetalning icke får bringas till verkställighet utan rättens tillstånd. Ansökan om sådant tillstånd skall vara åtföljd av bevis att beslutet blivit registrerat, av förteckning över bolagets samtliga kända borgenärer med angivande av deras postadress samt avskrift av fastställd balansräkning för nästföregående räkenskapsår, försedd med bolagsstämmans beslut rörande bolagets vinst eller förlust. Rätten skall utfärda kallelse å okända borgenärer att hos rätten angiva sina fordringar. För rättens tillstånd fordras, att de borgenärer, vilka äro upptagna å förteckningen eller anmält sig hos rätten, blivit till fullo förnöjda eller medgivit aktiekapitalets nedsättnig eller att säkerhet, som av rätten godkännes, ställts för deras fordringar. Ansökning om verkställighet av nedsättningsbeslut skall likväl av rätten genast avslås, om enligt balansräkningen summan av aktiekapitalet, reservfonden och skuldregleringsfond understiger eller efter nedsättningen skulle komma att understiga sådana bolaget åvilande skulder, som skola tagas i beräkning vid skuldregleringsfonds bestämmande. — Om emellertid det mot nedsättningen svarande beloppet avsättes till reservfonden, varigenom beloppets användning till täckande av förlust möjliggöres, innefattar själva nedsättningen endast en bokföringsåtgärd, som ej minskar bolagets tillgångar och följaktligen icke kan medföra skada för borgenärerna. Nedsättningen avser i detta fall att bereda möjlighet till avskrivningar. Först genom vinstutdelning till aktieägarna efter nedsättningen kan skada tillskyndas borgenärerna. Sedan nedsättning skett, skall nämligen det nedsatta aktiekapitalet läggas till grund för beräkning av vinst. Hade nedsättning icke skett, skulle ingen utdelning fått äga rum, förrän ba-

lansräkningen, med det gamla aktiekapitalet uppfört såsom skuld, utvisat vinst. I konsekvens härmed stadgas i 68 §, att i fall som sist nämnts rättens tillstånd erfordras för vinstutdelning, såframt ej aktiekapitalet enligt verkställd registrering ökats med ett mot nedsättningen svarande belopp. Ansökan om rättens tillstånd till vinstutdelning skall vara åtföljd av bevis att nedsättningsbeslutet blivit registrerat ävensom av förteckning över bolagets samtliga kända borgenärer med angivande av deras postadress. Rätten har att utfärda kallelse å bolagets borgenärer, såväl kända som okända, med föreläggande för den som vill bestrida ansökningen att inom bestämd tid göra anmälan därom vid äventyr att han eljest anses hava medgivit ansökningen. Vissa föreskrifter meddelas i fråga om sättet för kallelsens kungörande och borgenärernas underrättande. Bland annat skola alla kända inländska och utländska borgenärer samt kronans ombudsman i orten särskilt underrättas om kallelsen. Bestrides ej ansökningen eller styrkes inför rätten, att de borgenärer, vilka hos rätten bestritt ansökningen, blivit till fullo förnöjda för sina fordringar eller medgivit vinstutdelning eller att säkerhet, som av rätten godkännes, ställts för deras fordringar, skall rätten lämna tillstånd att utan hinder av nedsättningen vinstutdelning därefter må äga rum.

I lagen om bankrörelse stadgades ursprungligen förbud mot nedsättning av bankaktiebolags grundfond, vilken motsvarar aktiekapitalet hos vanligt aktiebolag. År 1928 upptogos emellertid nedsättningsregler i lagen, vilka hämtades från då gällande (1910 års) aktiebolagslag. Vissa modifikationer ansågos likväl betingade av bankväsendets egenart. Med hänsyn till att problemläget kan anses i väsentlig mån likartat beträffade försäkringsaktiebolagen synes en redogörelse för de nämnda avvikelserna jämte grunden för desamma vara på sin plats.

Vad först beträffar sådan nedsättning av bankaktiebolags grundfond, som sker genom inlösen av aktier, må anmärkas, att banklagen medger dylik inlösen allenast beträffande preferensaktier. Bankkommittén* framhöll, att emission av preferensaktier företrädesvis torde komma i fråga, då bankföretag vid rekonstruktion eller eljest i följd av tillfälliga svårigheter vore i behov av nytt kapital. Det syntes med hänsyn härtill lämpligt, att möjlighet bereddes företaget att, då dylikt tillfälligt kapitalbehov upphört, inlösa de utgivna preferensaktierna. Något praktiskt behov att kunna inlösa även stamaktier ansåg kommittén däremot icke föreligga i fråga om bankaktiebolag.

Bankkommittén anförde vidare:

Vad angår nedsättning av grundfonden i andra fall än nu nämnts, är att märka, att dylik nedsättning antingen är förenad med återbetalning till aktieägare av viss del av kapitalet eller innefattar nedskrivning av kapitalet till täckande av lidna förluster. Nedsättning med kapitalåterbetalning torde understundom kunna visa sig önskvärd, då ett bankaktiebolag icke längre har behov av hela det kapital, som införts i rörelsen. Detta kan bero på olika omständigheter. Det kan tänkas, att en

* 1924 års bankkommitté. Se SOU 1927:11 sid. 134 ff.

höjning av penningvärdet eller en minskning av affärsbankernas roll i kreditförmedlingen kan komma att medföra en nedgång i omslutningen med därav följande minskat behov av eget kapital. För någon bank kan exempelvis kapitalbehovet visa sig mindre av den anledningen att banken fått sitt verksamhetsområde minskat eller sin verksamhet eljest inskränkt. Till följd av den minskning i omslutningen, som sålunda kan uppkomma, kan svårighet finnas att nöjaktigt förränta hela det investerade kapitalet. Det torde därför kunna komma att föreligga skäl att nedbringa detsamma genom återbetalning till aktieägarna.

Av större betydelse är givetvis frågan om nedsättning av aktiekapital till täckande av uppkommen förlust. Erfarenheten från den efter världskriget (första världskriget) följande depressionstiden har tydligt ådagalagt, att behov kan föreligga av dylik kapitalnedsättning. Sådan nedsättning har också i stor omfattning förekommit inom andra aktiebolag än bankaktiebolag. Då för banks del så stora förluster uppkommit, att en nedsättning av grundfonden visat sig erforderlig, har det med hänsyn till gällande förbud mot nedsättning av nämnda fond blivit nödvändigt att bilda ett nytt bolag för övertagande av det gamla bolagets rörelse. En dylik åtgärd är emellertid förenad med betydande olägenheter. Densamma är ägnad att framkalla oro bland bankens kunder och minskning av allmänhetens förtroende för företaget. Dessutom är densamma förenad med avsevärda kostnader, såväl direkt för själva bildningen av det nya bolaget som indirekt genom de kostnader av olika slag, som bankrörelsens övergång till nytt bolag medför.

Rörande sådan nedsättning av grundfonden som är förenad med kapitalutbetalning upptogs i banklagen bestämmelse — motsvarande aktiebolagslagens dåvarande avfattning — av innehåll, att beslutet icke fick bringas till verkställighet utan rättens tillstånd. Vidkommande kallelseförfarandet ansågs emellertid, att de i aktiebolagslagen härutinnan givna reglerna icke borde i oförändrat skick komma till användning i fråga om bankaktiebolag. Kommittén anförde härom följande.

Bestämmelserna om särskilda kallelser till samtliga kända borgenärer och skyldighet för bolaget att sedermera styrka, att såväl dessa som de andra borgenärer, vilka efter årsstämningen givit sig an hos rätten, blivit till fullo förnöjda, medgivit nedsättningen eller erhållit fullgod säkerhet, skulle, därest de vunne tillämpning rörande bankaktiebolag, medföra sådana olägenheter, att nedsättning icke komme till stånd. Tillämpandet av dylika bestämmelser skulle, då fråga vore om en bank med dess talrika insättare, föranleda avsevärda kostnader och dessutom tvinga banken att offentliggöra hela sitt insättarebestånd. Ej heller synes behov föreligga att beträffande bankaktiebolag kräva iakttagande av samma regler, som i förevarande hänseende gälla för andra aktiebolag. Till skyddande av borgenärernas intresse givas nämligen i 49 § banklagen föreskrifter om det förhållande, som skall förefinnas mellan bankaktiebolags inlåning och beloppet av dess egna fonder vilka föreskrifter givetvis äga tillämpning jämväl efter det grundfonden nedsatts. Bankaktiebolag äro även, i motsats till andra bolag, föremål för särskild tillsyn, vilket förhållande givetvis är ägnat att skydda borgenärernas intresse. Beaktas bör vidare, att flertalet av bankernas skulder äro av kortfristig natur, och att sålunda borgenärerna i regel äga möjlighet att, då grundfonden nedsättes, påfordra förbindelsernas fullgörande. På grund av det anförda har kommittén ansett sig böra förorda införande av ett i vissa hänseenden förenklat kallelseförfarande. Föreskrifter härom återfinnas i 39 b § 2 mom. senare delen (banklagen). Kommittén har sålunda föreslagit bestämmelser av innehåll, att rätten skall utfärda kallelse å bolagets borgenärer med föreläggande för den, som vill bestrida ansökningen, att inom ett år göra anmälan därom, vid äventyr att han eljest anses hava medgivit ansökningen,

samt att skyldigheten att styrka, att borgenärerna blivit till fullo förnöjda, medgivit nedsättningen eller erhållit betryggande säkerhet, skall avse endast sådan borgenär, som hos rätten bestritt ansökningen. Särskilda kallelser skola sålunda icke förekomma vare sig i fråga om kronans ombudsman eller bolagets kända borgenärer. Då med hänsyn till de föreslagna ändringarna hänvisning icke kan göras till bestämmelserna om årsstämning, hava i paragrafen införts närmare föreskrifter om inställelsedag och sättet för kallelsens kungörande. Dessa föreskrifter överensstämma med motsvarande regler i fråga om årsstämning med allenast den avvikelse, att då personliga kallelser icke erfordras, ansetts lämpligt, att kungörelse sker jämväl i tidning inom orten.

Jämväl i fråga om sådan nedsättning av grundfonden, som sker till beredande av möjlighet till avskrivning av lidna förluster, har kommittén ansett sig böra i huvudsak upptaga aktiebolagslagens bestämmelser. Liksom i aktiebolagslagen har dylik nedsättning angivits skola ske därigenom, att nedsättningsbeslutet innefattar föreskrift om motsvarande belopps avsättning till reservfond. Tydligt är, att i dylikt fall nedsättningen icke i och för sig medför någon försämring av borgenärernas ställning. Densamma innebär endast en bokföringsåtgärd, betingad av redan lidna förluster. Ej heller försämras i verkligheten borgenärernas rätt genom nedsättningen, i varje fall icke därest grundfonden därefter genom tillskott av nytt kapital ökas med ett mot nedsättningen svarande belopp. Av betydelse för borgenärerna blir nedsättningen först då den nedsatta grundfonden lägges till grund för vinstutdelning. I följd härav har kommittén, i anslutning till aktiebolagslagens bestämmelser, i förslaget upptagit regler, enligt vilka i fall, varom här är fråga, rättens tillstånd icke erfordras för själva nedsättningsåtgärden utan endast till en på grundval av det nedsatta kapitalet verkställd vinstutdelning. De skäl, som enligt vad ovan berörts tala för införande av ett enklare kungörelseförfarande vid meddelande av tillstånd till nedsättning, kunna emellertid åberopas även beträffande sådant tillstånd, varom nu är fråga. Med hänsyn härtill förordar kommittén i 39 b § 3 mom. (banklagen) sådan avvikelse från aktiebolagslagens bestämmelse, att ej heller vid nu omförmälda förfarande personliga kallelser skola förekomma.

Ändringen i banklagen utformades i överensstämmelse med kommitténs förslag.

Anledningen till att för försäkringsaktiebolagen hittills saknats möjlighet till nedsättning av aktiekapitalet har icke berörts i förarbetena till försäkringslagstiftningen. Sannolikt har nedsättning av aktiekapitalet ansetts vara till förfång för försäkringstagarna. Här bör emellertid genast understrykas, att i åtskilliga försäkringsaktiebolag aktiekapitalet vanligen icke tillnärmelsevis har den betydelse för rörelsen som i ett allmänt aktiebolag. Detta gäller främst livförsäkringsbolag med endast direkt affär men även vissa väl konsoliderade skadeförsäkringsbolag. Nedsättning av aktiekapitalet kan komma att medföra den fördelen för försäkringstagarna, att mindre kvot av vinsten ställes till förfogande för utdelning till aktieägarna, ehuru detta icke med nödvändighet behöver bliva följden så länge det står aktieägarna fritt att besluta om högre procentuell utdelning per aktie. Framförallt måste emellertid i detta sammanhang framhållas, att försäkringsbolag är skyldigt att till skyddande av försäkringstagarnas intresse till försäkringsfond avsätta belopp motsvarande beräknade värdet av bolagets ansvarighet på grund av inträffade försäkringsfall (ersättningsreserv) samt löpande försäkringar

(premiereserv). Försäkringsbolag, som driver livförsäkringsrörelse, skall därjämte göra avsättning till vissa konsolideringsfonder. Denna avsättningsskyldighet har i försäkringsutredningens förslag skärpts. I förslaget hava vidare upptagits åtskilliga föreskrifter i syfte att skydda livförsäkringstagarnas rätt till återbäring av uppkommande överskott. Slutligen — och icke minst — bör beaktas, att försäkringsbolagen liksom bankerna äro föremål för offentlig tillsyn.

Otvivelaktigt kunna även i fråga om försäkringsaktiebolag fall förekomma, då möjlighet till nedsättning av aktiekapitalet ur skilda synpunkter måste anses önskvärd. Behov av nedsättning kan föranledas av att bolaget icke anser sig ha användning för hela aktiekapitalet, exempelvis i samband med omläggning (begränsning) av verksamheten; i sådant fall bör nedsättning förenas med återbetalning till aktieägarna. Liksom i fråga om andra aktiebolag torde nedsättningsbehov dock vanligen föranledas av lidna förluster. Vidare kan nedsättning visa sig önskvärd för att bolaget skall kunna genom nyteckning öka sitt aktiekapital. Att efter lidna förluster erhålla ett erforderligt kapitaltillskott genom nyteckning lärer i allmänhet icke vara möjligt, förrän de gamla aktierna nedskrivits till sitt verkliga värde. Nedsättning av aktiekapitalet måste då ske för att ökning av aktiekapitalet skall möjliggöras.

Vid enstaka tillfällen torde det hava förekommit, att försäkringsaktiebolag åsamkats så stora förluster, att en nedsättning av aktiekapitalet visat sig önskvärd; med hänsyn till gällande förbud mot nedsättning har det därvid blivit nödvändigt att bilda ett nytt försäkringsbolag för övertagande av det gamla bolagets rörelse. Vad bankkommittén anfört om de med en sådan åtgärd förenade betydande olägenheterna gäller i lika grad för försäkringsbolag som för bank.

På grund av det anförda har försäkringsutredningen ansett sig böra föreslå, att möjlighet beredes till nedsättning av försäkringsaktiebolags aktiekapital. De föreslagna bestämmelserna ansluta sig i princip till aktiebolagslagstiftningens regler i ämnet. De modifikationer beträffande proceduren, som ansetts lämpliga för bankaktiebolagen, synas motiverade även i fråga om försäkringsaktiebolagen. Vissa för den senare företagstypen speciella förhållanden påkalla likväl ytterligare avvikelser.

Försäkringstagarna äro borgenärer hos försäkringsbolaget. Deras antal är i regel mycket stort. I fråga om livförsäkring motsvarar försäkringstagarens tillgodohavande hos bolaget under försäkringstiden i stort sett försäkringens s. k. återköpsvärde. Detta befinner sig regelmässigt i tillväxt under hela försäkringstiden men kan vid varje tidpunkt beräknas enligt normer, som finnas angivna i de stadfästa försäkringstekniska grunderna. Beräkningen förutsätter försäkringstekniska insikter och kan sålunda i regel icke utföras av den enskilde försäkringstagaren. Därtill kommer, att bedömandet av ett försäkringsbolags ekonomiska ställning kräver förtrogenhet med försäkringsväsendets speciella förhållanden; sådan förtrogenhet besitter den enskilde försäkringstagaren merendels icke. Ej heller domstolen kan väntas äga erforderliga insikter i ämnet. Under sådana förhållanden framstår det som

naturligt att fråga om nedsättning av aktiekapitalet i försäkringsaktiebolag underställes försäkringsinspektionens prövning. Olika möjligheter erbjuda sig härför. Ett alternativ är att helt och hållet ersätta domstolsproceduren med ett administrativt förfarande inför försäkringsinspektionen. Ett så väsentligt avsteg från den för andra aktiebolag i förevarande hänseende tillskapade anordningen har försäkringsutredningen likväl icke velat föreslå, helst som betänkligheter av såväl principiell som praktisk art kunna anföras däremot. Syftemålet med bestämmelserna torde enklast ernås därigenom, att domstolen ålägges inhämta försäkringsinspektionens yttrande huruvida eller i vad mån nedsättningen kan komma att inverka på försäkringstagarnas rätt. Ett kungörande av ansökningen om tillstånd till nedsättning är, av orsaker som ovan berörts, ägnat att väcka oro hos försäkringstagarna. Med hänsyn härtill är det av vikt att försäkringsinspektionens klarläggande av nedsättningens verkningar sker på ett så tidigt stadium att detsamma är tillgängligt för försäkringstagarna redan då kallelse å dem utfärdas. I överensstämmelse härmed föreslår försäkringsutredningen att inspektionens yttrande skall avvaktas innan domstolen utfärdar kallelse å borgenärerna samt att kallelsen skall innehålla ett kortfattat sammandrag av yttrandets innehåll. Finner domstolen med hänsyn till yttrandets innehåll att nedsättningen icke bör bringas till verkställighet, bör ansökningen givetvis genast avslås och kungörelse sålunda icke utfärdas.

Försäkringsinspektionens yttrande bör självfallet avse endast försäkringstagarnas rätt. Något motiv för att inspektionen skulle taga ställning även till övriga borgenärers intresse beträffande nedsättningen finnes icke.

Domstolen har att bedöma nedsättningens verkningar för de borgenärer, vilka hos domstolen bestritt ansökningen. Självfallet möter intet hinder för domstolen att före ärendets avgörande inhämta förnyat yttrande hos försäkringsinspektionen. Styrkes inför domstolen, att de borgenärer, vilka bestritt ansökningen, blivit till fullo förnöjda för sina fordringar eller medgivit aktiekapitalets nedsättning eller att säkerhet, som av domstolen godkännes, ställts för deras fordringar, skall ansökningen bifallas. De nu angivna förutsättningarna för bifall till ansökningen överensstämma med de i aktiebolagslagen upptagna. Vad beträffar försäkringstagarna — vilka utgöra det helt dominerande antalet av ett försäkringsbolags borgenärer — är det emellertid, såsom redan anmärkts, uppenbart, att deras rätt kan vara tryggad utan att särskild säkerhet ställts för deras fordringar. I detta hänseende bör försäkringsinspektionens yttrande lämna klar upplysning. Framgår av yttrandet, att försäkringstagares rätt är säkerställd, bör sådan borgenärs bestridande icke utgöra hinder för bifall till ansökningen.

De skäl, som enligt vad ovan anförts motivera införande i viss utsträckning av särskilda regler för tillstånd till aktiekapitalets nedsättning i försäkringsaktiebolag, kunna åberopas även beträffande tillstånd till vinstutdelning i sådant bolag i fall som avses i 68 § allmänna aktiebolagslagen, d. v. s. i fall då ett mot nedsättningen svarande belopp avsatts till reservfonden. Enahanda regler hava i förslaget upptagits för sistnämnda fall. Med reservfonden likställes här säkerhetsfonden.

Såsom ovan anmärkts har i den nya aktiebolagslagen införts bestämmelse av innebörd att nedsättning av aktiekapitalet icke får genomföras, därest åtgärden skulle komma i strid mot den konsolideringsprincip som ligger till grund för de i lagen stadgade bestämmelserna om skuldregleringsfond. För försäkringsaktiebolagens vidkommande hava regler icke föreslagits angående avsättning till dylik fond, vilken icke lämpar sig för dessa företag. I konsekvens därmed saknas i utredningens förslag motsvarighet till den angivna nedsättningsspärren.

Reservfond och säkerhetsfond. Enligt gällande försäkringslag hava vissa typer av *försäkringsaktiebolag* att avsätta reservfond, nämligen dels bolag som driva enbart skadeförsäkring — likgiltigt om detta sker i en eller flera branscher — och dels bolag som driva både liv- och skadeförsäkring (blandade bolag). De rena livförsäkringsaktiebolagen äro däremot befriade från sådan skyldighet med hänsyn till att avsättning där skall ske till säkerhetsfond. Utredningen hänvisar till vad härom anförts å s. 53 ff.

Avsättning till reservfond och säkerhetsfond är en vinstdisposition. Till reservfond skall avsättas minst tio procent av årsvinsten. Sedan fonden uppgått till ett belopp, motsvarande tio procent av det inbetalda aktiekapitalet eller det högre belopp som kan vara bestämt i bolagsordningen, må vidare avsättning av årsvinsten kunna upphöra; nedgår fonden under det sålunda stadgade beloppet, skall avsättning därtill ånyo vidtaga. Beträffande säkerhetsfonden föreskrives i gällande lag, att avsättning till densamma skall ske där säkerhetsfonden och den s. k. premieåterbäringsreserven sammanlagda ej uppgå till ett belopp, motsvarande en tjugondel av försäkringsfonden för livförsäkringar; avsättning skall ske med minst hälften av årsvinsten sedan — i blandade bolag — stadgad avsättning till reservfonden verkställts. Vissa begränsningar i avsättningsskyldigheten lämnas här å sido.

För *ömsesidiga försäkringsbolag* föreligger enligt försäkringslagen icke skyldighet att göra avsättning till reservfond. Vad angår livförsäkringsrörelse gälla däremot samma regler för avsättning till säkerhetsfond som i fråga om försäkringsaktiebolagen. Den omständigheten, att de ömsesidiga bolagen icke behöva avsätta reservfond, sammanhänger med att förlust här kan täckas genom uttaxering å delägarna eller, i fråga om livförsäkring, utjämnas genom nedsättning av premiereserven med därav betingad nedsättning av försäkringsbeloppen.

I den mån årsvinsten icke skall avsättas till reservfond, säkerhetsfond eller — enligt de försäkringstekniska grunderna — till premieåterbäringsreserv, må densamma enligt nu gällande bestämmelser utdelas, i försäkringsaktiebolag till aktieägare eller försäkringstagare, samt i ömsesidiga försäkringsbolag till garanter eller delägare (försäkringstagare).

Försäkringslagens ovan refererade regler angående skyldighet för försäkringsaktiebolag att avsätta reservfond, överensstämma med föreskrifterna i 1910 års aktiebolagslag. Den nya aktiebolagslagen har infört väsentligt strängare konsolideringsregler. Sålunda har den gräns, vid vilken avsättning

till reservfond kan upphöra, höjts från tio till tjugu procent av aktiekapitalet. Därjämte har upptagits en regel, som ålägger aktiebolag att göra avsättning av årsvinsten antingen till reservfonden eller till en särskild skuldregleringsfond i fall, då bolagets skuldsättning är av viss storlek i förhållande till det hos bolaget bundna egna kapitalet, d. v. s. summan av bolagets aktiekapital, reservfond och skuldregleringsfond.

Försäkringsutredningen har bibehållit principen i gällande försäkringslag att reservfond skall avsättas endast i fråga om annan rörelse än livförsäkringsrörelse. I överensstämmelse med vad som stadgas i den nya aktiebolagslagen föreslås emellertid att *försäkringsaktiebolags* avsättningsskyldighet må upphöra först då reservfonden uppgår till tjugu procent av aktiekapitalet.*

Utredningen har i olika sammanhang uttalat, att bolag, som driver flera försäkringsgrenar, i redovisningshänseende bör särskilja de olika grenarna. Detta innebär bl. a., att vinst eller förlust skall beräknas särskilt för varje rörelsegren. I konsekvens härmed har i förslaget (66 §) avsättningen till reservfond i försäkringsaktiebolag föreskrivits skola ske av årsvinsten å annan rörelse än livförsäkringsrörelse.

En nyhet i förslaget är att detta upptar skyldighet även för *ömsesidigt försäkringsbolag* att av årsvinsten å annan rörelse än livförsäkringsrörelse göra avsättning till reservfond (194 §). Denna regel sammanhänger bl. a. med förslagets tankegång att de ömsesidiga bolagen så snart sig göra låter böra återbetala garantikapitalet. Föreskriften blir därjämte enligt försäkringsutredningens förmenande nödvändig med hänsyn till förslaget om att, i fråga om personförsäkring, personlig ansvarighet för bolagets förbindelser ej skall föreligga.

Skyldigheten att i ömsesidigt försäkringsbolag göra avsättning till reservfond kan icke anknytas till en enkel mekanisk regel i lagen. En objektiv grund — motsvarande aktiekapitalet — saknas. Förhållandena inom skilda skadeförsäkringsgrenar äro mycket växlande; orimliga konsekvenser skulle därför kunna uppstå om avsättningen enhetligt bestämdes till viss kvot av premieintäkten, försäkringsbeståndet eller dylikt. Utredningen har fördenskull funnit det lämpligt, att avsättningsskyldigheten bedömes med hänsyn till förhållandena i varje bolag för sig och regleras i bolagsordningen.

Försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag äro enligt förslaget underkastade ensartade bestämmelser i fråga om skyldigheten att avsätta säkerhetsfond. Vissa avvikelser från gällande lag hava här föreslagits, beträffande vilka må hänvisas till sid. 54 ff.

Utredningen har icke funnit motiverat att föreslå regler angående avsättning för skuldreglering. De överväganden, som lett till bestämmelser om sådan avsättning för de allmänna aktiebolagens del, ha uppenbarligen icke tillämplighet i avseende å försäkringsbolag.**

---

* Det må anmärkas, att reservfonden i de försäkringsaktiebolag, vilka äro skyldiga att avsätta sådan fond, redan nu — med endast få undantag — överstiger tjugu procent av aktiekapitalet.

** Jfr Kungl. prop. nr 5 till 1944 års riksdag, sid. 269 ff.

Täckande av förlust. Förfarandet vid täckande av förlust å verksamheten gestaltar sig i väsentliga avseenden olika för försäkringsaktiebolag och för ömsesidiga försäkringsbolag. Skillnaden betingas av olikheter i den rättsliga konstruktionen. I fråga om de ömsesidiga bolagen måste reglerna för förlusttäckning utformas annorlunda för det fall, att allenast bolagets tillgångar häfta för dess förbindelser (personförsäkring), än för det fall, att delägarna äro personligen ansvariga för förbindelserna (annan försäkring).

Beträffande redovisningen bygger lagförslaget på tanken att varje försäkringsgren bör bedömas för sig. I överensstämmelse härmed stadgas i 95 § i förslaget att, om verksamheten omfattar flera försäkringsgrenar, intäkter och kostnader skola i vinst- och förlusträkningen redovisas särskilt för varje verksamhetsgren. Förlust, som uppkommit i en viss försäkringsgren, bör sålunda principiellt i första hand täckas genom användande av intäkter eller avsättningar, som belöpa på samma gren.

God affärssed torde i regel kräva, att uppkommen förlust å verksamheten täckes samma år förlusten uppstått. För det fall att förlusten kan väntas bliva täckt under det följande året av överskott å den verksamhetsgren, där förlusten uppkommit, kan likväl en balansering av förlusten vara motiverad; härvid förutsättes självfallet, att förlusten icke är av sådan omfattning att, enligt vad därom är stadgat, uttaxerings- eller likvidationsskyldighet föreligger.

Reglerna för täckande av förlust återfinnas i olika avsnitt av lagförslaget. Nedsättning av reservfond regleras för försäkringsaktiebolagen i 66 § och för de ömsesidiga försäkringsbolagen i 194 §. För bolag av den sistnämnda typen givas bestämmelser om uttaxering i 197—203 §§. Därjämte givas i 272 och 273 §§ i anknytning till de försäkringstekniska bestämmelserna särskilda regler för täckande av förlust å livförsäkringsrörelse.

Det är närmast reglerna för täckande av förlust i ömsesidigt försäkringsbolag som i detta sammanhang böra belysas. Till förenkling av den följande framställningen må följande beteckningar införas för olika slag av försäkringar. Till grupp A hänföres livförsäkring ävensom annan personförsäkring för längre tid än tio år, till grupp B sådan personförsäkring som icke avses under A, d. v. s. personförsäkring av annat slag än livförsäkring för högst tio år, huvudsakligen sjuk- och olycksfallsförsäkring, samt till grupp C skadeförsäkring, i den mån den icke omfattas av grupp B. Det bör erinras om att, därest ett kortfristigt olycksfallsförsäkringsavtal (d. v. s. tillhörande grupp B) efter inträffat försäkringsfall föranlett utgivande av livränta, de för grupp A givna bestämmelserna bliva tillämpliga å försäkringen. Enligt utredningens förslag skola i ömsesidigt försäkringsbolag allenast bolagets tillgångar häfta för dess förbindelser i anledning av försäkringar tillhörande grupperna A och B, medan i fråga om grupp C delägarna ikläda sig personlig ansvarighet. Förlust inom den sistnämnda gruppen skall täckas genom uttaxering å delägarna i denna grupp; i detta hänseende överensstämmer förslaget med nu gällande regler. Vad angår grupperna A och B stadgas i gällande försäkringslag att, där personlig ansvarighet icke förekommer, förlust i sista hand skall täckas i fråga om A-gruppen genom nedsättning av premiereserven och därav betingad nedsättning av försäkringsbeloppen samt

i fråga om B-gruppen genom nedsättning såväl av premiereserven med därav betingad nedsättning av försäkringsbeloppen som av de ersättningsbelopp, som svara mot försäkringsfall, vilka inträffat under räkenskapsåret. För försäkringar tillhörande grupp A avsättes regelmässigt i bolaget en betydande premiereserv, vilken gör det möjligt att fördela förlusten på bolagets försäkringstagare. Tillämpad på ändamålsenligt sätt leder nedsättningsprincipen här till rimligt resultat. I fråga om grupp A har den också bibehållits i utredningens förslag. Däremot har utredningen icke funnit principen tillfredsställande såvitt gäller försäkringar tillhörande grupp B. För dessa har den avsatta premiereserven, som är relativt obetydlig, närmast till uppgift att täcka de löpande utgifterna för verksamheten. Tillämpning av den nyssnämnda nedsättningsprincipen skulle följaktligen medföra, att förlusten praktiskt taget komme att helt drabba de relativt fåtaliga försäkringstagare, vilka tillerkänts skadeersättning under det ifrågavarande räkenskapsåret. Denna konsekvens är uppenbart orimlig. De nämnda försäkringstagarna böra i stället betraktas på samma sätt som bolagets övriga borgenärer. Detta betraktelsesätt — som ligger till grund för utredningens förslag i denna del — leder till att nedsättningsprincipen icke bör tillämpas å försäkringar tillhörande grupp B. Förlust som icke kan täckas medelst användande av därför avsatta fonder eller andra disponibla medel medför sålunda skyldighet för bolaget att avträda sin egendom till konkurs.

I 199 § av förslaget angivas riktlinjerna för genomförande av uttaxering. Däri stadgas, att uttaxeringen skall ske i förhållande till varje delägares försäkringsbelopp, dock att, om bolagsordningen innehåller avvikande bestämmelser, dessa skola gälla. Klart är, att den i lagrummet anvisade uttaxeringsnormen närmast avser det fall, att bolaget endast driver en enda försäkringsgren (tillhörande grupp C). Omfattar verksamheten två eller flera försäkringsgrenar, torde denna norm i regel icke vara ändamålsenlig; i vissa fall framstår den såsom uppenbart orimlig. I dylikt fall böra principerna för uttaxering intagas i bolagsordningen. Dessa principer bliva därigenom föremål för koncessionsmyndighetens bedömande. Vid uttaxeringsreglernas utformning bör — i överensstämmelse med vad ovan anförts — den synpunkten vara vägledande, att förlust å en försäkringsgren skall täckas genom uttaxering bland försäkringstagarna i samma gren.

För närvarande förekommer det i stor utsträckning, att försäkringar tillhörande både grupp B och grupp C meddelas av samma bolag. Tydligt är, att tillämpning av försäkringsutredningens ovan återgivna förlusttäckningsregler måste föranleda krav på stark reservfond för grupp B. Detta måste beaktas, då avsättningsskyldigheten fixeras i bolagsordningen.

Innebörden av de av utredningen föreslagna förlusttäckningsreglerna torde ytterligare belysas genom följande schema. Detta schema, som omfattar såväl försäkringsaktiebolag som ömsesidigt försäkringsbolag, avser det mest komplicerade fallet, nämligen att ett och samma bolag meddelar försäkring inom samtliga de tre ovannämnda grupperna. Med fria fonder avses i schemat fonder, som icke äro i lagen påbjudna (till framtida förfogande avsatta medel, dispositionsfond).

Schema för täckande av förlust.

För täckande av förlust å viss försäkringsgren skola följande åtgärder vidtagas i nedan angiven ordning.

Försäkringsaktiebolag.	*Ömsesidigt försäkringsbolag.*

Förlusten har uppkommit inom *Grupp A.*

1. Fria fonder belöpande å försäkringsgrenar inom grupp A tagas i anspråk.	
2. Nedsättning sker av regleringsfond, säkerhetsfond, utjämningsfond (i livförsäkring) och återbäringsfond.	
3. Fria fonder belöpande å försäkringsgren inom grupperna B och C tagas i anspråk.	
4. Nedsättning sker av B- och C-gruppernas reservfond.	
5. Aktiekapitalet tages i anspråk med $^2/_3$.	5. Garantikapitalet tages i anspråk.
6. Likvidation eller konkurs inträder.	6. Försäkringssummor (och tilldelad återbäring) nedsättas i den verksamhetsgren, där förlusten uppkommit.

Förlusten har uppkommit inom *Grupp B.*

1. Fria fonder belöpande å samtliga försäkringsgrenar inom grupperna A, B och C tagas i anspråk.	
2. Nedsättning sker av B- och C-gruppernas reservfond.	
3. Aktiekapitalet tages i anspråk med $^2/_3$.	3. Garantikapitalet tages i anspråk.
4. Likvidation eller konkurs inträder.	

Förlusten har uppkommit inom *Grupp C.*

1. Fria fonder belöpande å samtliga försäkringsgrenar inom grupperna A, B och C tagas i anspråk.	
2. Nedsättning sker av B- och C-gruppernas reservfond.	
3. Aktiekapitalet tages i anspråk med $^2/_3$.	3. Garantikapitalet tages i anspråk.
4. Likvidation eller konkurs inträder.	4. Uttaxering sker å delägarna inom den försäkringsgren, där förlusten uppkommit.

Här må slutligen anmärkas, att vad ovan anförts angående täckande av förlust å personförsäkringsrörelse icke äger tillämpning å de i 4 § olycksfallsförsäkringslagen omförmälda ömsesidiga olycksfallsförsäkringsbolagen, där delägarna svara med obegränsad personlig ansvarighet.

Styrelse och verkställande direktör. Enligt nya aktiebolagslagen skall varje allmänt aktiebolag, vars aktiekapital eller maximikapital överstiger 500 000 kronor, äga en styrelse bestående av minst tre ledamöter. När styrelsen för ett aktiebolag består av tre eller flera ledamöter, skall verkställande direktör utses av styrelsen inom eller utom denna. Då endast en eller två styrelseledamöter finnas, må däremot ej utses verkställande direktör. Styrelseledamöterna och verkställande direktör skola vara myndiga och, där ej för särskilt fall Konungen annat tillåter, här i riket bosatta svenska medborgare; sådant tillstånd må beträffande styrelseledamöterna ej avse mer än en tredjedel av hela antalet. Verkställande direktören må icke utses till styrelsens ordförande.

De synpunkter, som ligga till grund för aktiebolagslagens princip att varje större bolag obligatoriskt skall äga en styrelse med minst tre ledamöter samt verkställande direktör, göra sig med särskild styrka gällande på försäkringsväsendets område. Ett försäkringsbolag förvaltar i regel betydande belopp, som inflyta från försäkringstagarna. Även i övrigt är verksamhetens art och omfattning regelmässigt sådan, att allmänheten äger befogade krav på en kvalificerad ledning av företaget. Kollegial sammansättning av styrelsen jämte en inför styrelsen ansvarig verkställande direktör utgöra en förvaltningsform ägnad att tillgodose detta krav. Uniformitet mellan försäkringsbolagen på detta område måste vidare från det allmännas synpunkt te sig som en fördel. I försäkringsutredningens förslag har såsom allmän regel föreskrivits, att för försäkringsbolag — aktiebolag såväl som ömsesidigt — skall finnas en styrelse bestående av minst tre ledamöter ävensom en av styrelsen utsedd verkställande direktör (70 och 204 §§). Såvitt angår den sistnämnde är regeln likväl icke undantagslös. De minsta lokala bolagens hävdvunna organisations- och verksamhetsformer synas nämligen motivera ett avsteg från principen. Det är i dessa bolag — vilka alla tillhöra den ömsesidiga bolagstypen — regel, att en av styrelsens ledamöter, merendels ordföranden, fungerar som s. k. verkställande ledamot och i denna egenskap handhar den löpande förvaltningen av bolagets angelägenheter. En ovillkorlig skyldighet för sagda bolag att utse särskild verkställande direktör synes icke vara av förhållandena påkallad. Med hänsyn härtill har i förslaget (204 §) upptagits bestämmelse om att Konungen må, där det med hänsyn till området för bolagets verksamhet och dennas omfattning prövas kunna ske, medgiva undantag från föreskriften om att verkställande direktör skall utses. I sådant fall skall emellertid den löpande förvaltningen åvila styrelsen såsom sådan.

I förslaget har upptagits ovillkorlig föreskrift om att styrelseledamöterna och verkställande direktören skola vara myndiga här i riket bosatta svenska medborgare.

Redovisning. Mot bakgrunden av nutida uppfattning angående ekonomiska företags redovisnings- och upplysningsplikt te sig försäkringslagens — liksom också den äldre aktiebolagslagstiftningens — redovisningsregler mycket knapphändiga. I den nya aktiebolagslagen hava redovisningsbestämmel-

serna däremot givits stort utrymme och deras betydelse har starkt understrukits.

De grundläggande principerna i den nya aktiebolagslagen i detta ämne äro otvivelaktigt tillämpliga jämväl å försäkringsbolagen. I flera väsentliga avseenden synas likväl avvikelser motiverade med hänsyn till försäkringsväsendets egenart.

I fråga om värderingen av aktiebolags tillgångar gör aktiebolagslagen skillnad mellan tillgångar avsedda för stadigvarande bruk för bolaget (anläggningstillgångar) och andra tillgångar (omsättningstillgångar). Anläggningstillgångarna hava sin betydelse därigenom att de stadigvarande tjäna bolagets produktion eller rörelse, och deras värde anses böra bedömas med hänsyn till deras nytta i sådant avseende för bolaget. Då de under längre tid skola tjäna bolagets verksamhet, bör någon betydelse icke tillmätas tillfälliga värdeförändringar. Omsättningstillgångarna åter äro avsedda för förhållandevis snabb omsättning genom försäljning, och deras bokföringsvärde bör med hänsyn därtill bestämmas på grundval av försäljningsvärdet. I fråga om omsättningstillgångarna gäller sålunda i aktiebolagslagen såsom regel, att de skola värderas efter »lägsta värdets princip», vilket innebär, att de icke må upptagas vare sig över det verkliga värdet (i allmänhet = marknadsvärdet) eller till högre belopp än det, vartill kostnaderna för deras anskaffning eller tillverkning uppgått. Anläggningstillgångar må däremot i regel upptagas till belopp motsvarande anskaffningskostnaderna, å vilket belopp avskrivningar sedan skola göras. Denna avskrivningsprincip och icke lägsta värdets princip kan följaktligen betraktas såsom huvudregel beträffande värderingen av anläggningstillgångar. Avskrivningar å anläggningstillgångar skola verkställas enligt en uppgjord avskrivningsplan. Därjämte föreskrives för särskilda fall skyldighet att verkställa extraordinära avskrivningar. Å andra sidan medgives uppskrivning av anläggningstillgångs bokförda värde under förutsättning, att uppskrivningen motsvarar ett bestående värde hos tillgången och att beloppet användes till erforderlig avskrivning på värdet av andra anläggningstillgångar eller till ökning av aktiekapitalet. För vissa slag av tillgångar givas i lagen särskilda bestämmelser. Sålunda stadgas, att aktier i dotterbolag, ävensom aktier i andra bolag eller andra andelsrättigheter samt obligationer och andra fordringar, som äro avsedda att stadigvarande innehavas av bolaget, skola anses såsom anläggningstillgångar. I fråga om dessa tillgångar gäller emellertid, att avskrivning skall ske i den mån det må anses erforderligt enligt allmänna bokföringsgrunder och god köpmannased. Beträffande värderingsreglerna i aktiebolagslagen må vidare framhållas, att lagen medger upptagande av s. k. goodwill såsom anläggningstillgång. Därmed avses affärsvärde, för vilket erlagts särskilt vederlag vid övertagande av rörelse. Strängare avskrivningsregler gälla beträffande sådan tillgångspost. Såsom tillgång må enligt aktiebolagslagen icke upptagas kostnader för bolagsbildningen eller för ökning av aktiekapitalet, ej heller förvaltningskostnader. Däremot må under viss förutsättning kostnader för tekniskt, kommersiellt eller annat arbete av väsentligt värde för organisationen av bola-

gets rörelse upptagas såsom anläggningstillgång, dock med skyldighet för bolaget att verkställa snabb avskrivning däråa. Lagen medger att, i stället för avskrivning på värdet av anläggningstillgångar, motsvarande belopp uppföres bland skulderna på ett särskilt värdeminskningskonto. Även för värderingen av skulder av vissa slag innehåller aktiebolagslagen regler.

Normerande bestämmelser givas i aktiebolagslagen angående balansräkningens uppställning. Särskild uppgift skall lämnas i balansräkningen angående aktier i andra bolag ävensom andra andelsrättigheter. Vissa föreskrifter lämnas om att fordringar hos personer i ledande ställning i bolaget skola uppgivas i balansräkningen.

Beträffande vinst- och förlusträkningens innehåll lämnar aktiebolagslagen föreskrifter i anslutning till ett i lagen intaget specificerat schema för dess upprättande.

Innebörden av aktiebolagslagens regler angående förvaltningsberättelsen är, att i berättelsen skola lämnas sådana upplysningar, som äro erforderliga för en riktig bedömning av bolagets ställning och rörelseresultat samt bolagsledningens förvaltning men som icke lämpligen kunna lämnas i balansräkningen eller vinst- och förlusträkningen.

Lagen innehåller särskilda redovisningsregler rörande koncernförhållanden. I moderbolags balansräkning, vinst- och förlusträkning samt förvaltningsberättelse skola lämnas vissa uppgifter till belysning av koncernens ställning. Dessutom skall en särskild koncernredovisning upprättas. Denna kan givas i form av en koncernbalansräkning, utgörande ett sammandrag av moderbolagets och dotterbolagets balanser, eller i form av en s. k. koncernredogörelse.

Då det gäller att bedöma i vilken utsträckning aktiebolagslagens redovisningsregler lämpligen böra göras tillämpliga å försäkringsbolag må till en början följande synpunkter beaktas. De belopp, som av försäkringstagarna inbetalas till försäkringsbolaget, skola av detta förvaltas på sådant sätt, att bolagets förmåga att fullgöra sina utfästelser enligt försäkringsavtalen tryggas. Beträffande livförsäkringar stadgas i lagen,* att ett belopp motsvarande kapitalvärdet av utfästelserna skall placeras i särskilt angivna slag av värdehandlingar av hög bonitet. I dessa värdehandlingar skola försäkringstagarna njuta panträtt. Motsvarande bestämmelser gälla för vissa former av skadeförsäkring. I övrigt må försäkringsbolagen fritt placera sina medel. Huvudsakligen tre faktorer måste vara vägledande för försäkringsbolagens kapitalplaceringspolitik, nämligen säkerheten, räntabiliteten och likviditeten. Obligationerna utgöra numera den dominerande posten i försäkringsbolagens värdepappersportföljer.

Det kan icke vara tvivel underkastat att lägsta värdets princip måste tillämpas i fråga om huvudparten av försäkringsbolagens värdehandlingar. Dessa kunna i regel icke anses anskaffade för »stadigvarande bruk» i nya aktiebolagslagens mening. Tre kategorier av tillgångar kunna anses intaga en särställning, nämligen bolagets huvudkontorsfastighet, aktier i dotterbolag

* Här bortses från vissa undantagsbestämmelser, som i detta sammanhang sakna intresse.

samt tillgång på grund av tillskjutet garantikapital i ömsesidigt försäkringsbolag, som är dotterbolag. Försäkringsutredningens förslag innebär, att nämnda slag av tillgångar må värderas enligt de regler som i aktiebolagslagen gälla för anläggningstillgångar; övriga tillgångar behandlas såsom omsättningstillgångar. Aktiebolagslagens terminologi måste emellertid anses olämplig i fråga om försäkringsbolagens kapitalplaceringar. Uttrycken anläggningstillgångar — omsättningstillgångar hava sålunda icke upptagits i förslaget.

Frånsett de särskilda värderingsreglerna för nyssnämnda tre tillgångskategorier har i förslaget ett viktigt undantag gjorts från lägsta värdets princip. Härom må följande framhållas. Försäkringsbolagens kapitalplaceringar för försäkringsutfästelsernas säkerställande ske i regel på lång sikt. De värdehandlingar, vari försäkringsfonden — vilken närmast svarar mot utfästelserna — redovisas, behöva endast i mindre grad vara likvida, eftersom behovet av rörelsekapital tillgodoses ur andra fonder. Värdehandlingarna behöva sålunda icke realiseras vid en kanske ogynnsam tidpunkt utan kunna kvarligga i portföljen till förfallo- eller konverteringsdagen. Det är här uteslutande fråga om värdepapper, vilka normalt infrias till nominella beloppet. Under nu nämnda förhållanden kan det icke anses påkallat att vid värderingen av dessa värdehandlingar taga hänsyn till kursfluktuationer härrörande från ändringar i ränteläget. Utredningen föreslår därför (93 § 5 mom. samt 205 §), att nedskrivning under senaste bokföringsvärdet må underlåtas, där värdehandlingarna med hänsyn till föreliggande omständigheter beräknas kunna avyttras till belopp motsvarande det bokförda värdet. Har värdehandlingen förvärvats under räkenskapsåret, må den — under enahanda förutsättningar — upptagas till det belopp, som motsvarar konstnaderna för dess anskaffning. De nämnda eftergifterna beträffande värderingen föreslås skola gälla endast de i förslaget särskilt angivna värdehandlingar (274 § första stycket 1—7), i vilka försäkringsfond skall redovisas. Utredningens förslag i detta ämne överensstämmer med den princip, som redan godtagits i gällande försäkringslag. Det är tydligt, att en förutsättning för regelns tillämpning är att, därest bolaget verkställer utbyte av värdehandlingar för annat ändamål än bevakande av bolagets rätt på grund av handlingarna — t. ex. för att tillgodogöra sig tillfälliga kursvinster — den vinst, som uppkommit på transaktionen, skall användas till avskrivning på de värdehandlingar, i vilka försäkringsfonden redovisas enligt 274 § första stycket 1—7.

I förslaget har icke upptagits någon motsvarighet till bestämmelsen i aktiebolagslagen att goodwill må upptagas såsom tillgång under viss begränsad tidrymd. Det synes icke påkallat att införa denna anordning på försäkringsväsendets område.

Beträffande rätten att såsom tillgång uppföra vissa organisationskostnader intar förslaget — liksom gällande försäkringslag — en ståndpunkt, som i viss mån avviker från aktiebolagens.

Även i fråga om anordningen med värdeminskningskonto avviker förslaget från aktiebolagslagen. I förslaget stadgas nämligen uttryckligt förbud mot

att i stället för avskrivning på värdet av tillgångar uppföra motsvarande belopp bland skulderna. Ett värdeminskningskonto skulle nämligen vara ägnat att i väsentlig grad försvåra försäkringsinspektionens kontroll av de olika tillgångsposternas värdering.

De i aktiebolagslagen upptagna reglerna angående värdering av skulder torde sakna betydelse för försäkringsbolagen och hava fördenskull icke influtit i utredningens förslag.

Aktiebolagslagens balansräkningschema är utformat närmast med tanke på industriföretags redovisning. Lagens bestämmelser härutinnan äro att anse såsom en exemplifiering. Den uppdelning i huvudposter, som angives i schemat, kan icke under alla förhållanden vara tillfyllest. Det framhäves uttryckligen i lagen, att ytterligare fördelning i poster skall äga rum, där det med hänsyn till bolagets förhållanden må anses påkallat jämlikt allmänna bokföringsgrunder och god köpmannased. Det uppställda schemat måste betraktas såsom främmande för ett försäkringsbolags förhållanden. Med hänsyn härtill kan schemat icke upptagas i en försäkringslag. Emellertid äro icke heller försäkringsbolagens förhållanden ensartade i redovisningshänseende. I viss utsträckning göra sig skilda synpunkter gällande beträffande t. ex. ett livförsäkrings- och ett skadeförsäkringsbolag. Vid övervägande av hithörande spörsmål har försäkringsutredningen funnit mest ändamålsenligt, att försäkringslagen endast upptager vissa generella bestämmelser angående balansräkningens uppställning, medan detaljföreskrifter i ämnet utfärdas i administrativ ordning. De skäl, som beträffande de allmänna aktiebolagen kunna andragas mot en sådan anordning, synas icke äga samma bärighet i fråga om de slag av bolag, varom här är fråga. I detaljbestämmelserna kunna de nyssnämnda skiljaktigheterna mellan olika företagstyper beaktas. Genom den skisserade anordningen vinnes även i övrigt möjlighet till smidig anpassning efter utvecklingen. En väsentlig fördel är vidare, att på denna väg överensstämmelse lättare kan åvägabringas mellan den balansräkning, som förelägges bolagsstämman, och den redovisning, som bolaget har att årligen avgiva till försäkringsinspektionen. De anvisningar för sistnämnda redovisning, som av inspektionen utfärdats med stöd av nu gällande lagstiftning, synas nämligen väl ägnade att tjäna såsom norm för de åsyftade administrativa föreskrifterna angående balansräkningens uppställning. Med hänsyn till de av försäkringsutredningen föreslagna redovisningsreglerna torde dock en översyn av de nämnda anvisningarna vara påkallad. Självfallet måste riktlinjerna för balansräkningens uppställning utformas på sådant sätt, att redovisningen tillgodoser anspråken på överskådlighet och klarhet.

I överensstämmelse med vad ovan anförts upptar förslaget beträffande balansräkningens uppställning den generella regeln, att tillgångar och skulder skola fördelas i poster på sätt som må anses påkallat med hänsyn till verksamhetens art och allmänna bokföringsgrunder, varjämte vissa föreskrifter lämnas angående bolagens fonder av olika slag. På Konungen skall ankomma att meddela närmare bestämmelser angående tillgångs- och skuldposters uppställning och benämning så ock angående redovisning av ak-

tier i andra bolag ävensom andra andelsrättigheter. Vad beträffar upplysningsplikten rörande innehav av aktier och andelsrättigheter förutsättes självfallet, att föreskrifterna härom utformas så, att syftet med upplysningsplikten väl tillgodoses. Därvid synes dock böra övervägas, huruvida icke av rent praktiska skäl redovisning av aktier eller andelar i bolag eller föreningar, som bildats för förvaltning av försäkringsbolagets fastigheter, bör kunna ske utan långt driven specificering.

I fråga om vinst- och förlusträkningen innehåller förslaget — i viss analogi med vad förut yttrats rörande balansräkningen — endast några allmänna regler angående dess upprättande. Här må särskilt understrykas föreskriften om att intäkter och kostnader skola redovisas särskilt för varje försäkringsgren. Vidare stadgas, att närmare bestämmelser angående räkningens uppställning skola meddelas av Konungen.

Den nya aktiebolagslagens regler angående redovisning av fordringar hos personer i ledande ställning i bolaget ha icke upptagits i förslagets redovisningskapitel. Försäkringsutredningen har ansett det icke vara med god ordning överensstämmande, att dessa personer upptaga lån i det egna bolaget eller i bolag tillhörande samma koncern. I 339 § har sålunda intagits förbud häremot. Förbudet omfattar styrelseledamot, styrelsesuppleant, verkställande direktören, vice verkställande direktör, aktuarien och revisor. Borgensutfästelse av sådan person föreslås skola likställas med lån. Önska de ovannämnda befattningshavarna utnyttja den för försäkringstagare i allmänhet öppnade möjligheten att hos bolaget erhålla lån mot säkerhet i försäkringsbrevet bör hinder härför icke möta.

Reglerna om särskild koncernredovisning synas principiellt böra tillämpas även å försäkringsbolag. Förslaget innehåller föreskrift härom. Det förutsättes, att Konungen skall meddela närmare bestämmelser angående koncernbalansräknings och koncernredogörelses uppställning och innehåll. Emellertid måste beaktas, att koncernförhållandena på försäkringsväsendets område understundom torde vara sådana, att en koncernredovisning kan betraktas som helt ändamålslös. Här åsyftas de fall, där visserligen de för ett koncernförhållande konstitutiva faktorerna äro för handen, men moder- och dotterbolag drivas såsom helt självständiga företagsenheter utan inbördes affärstransaktioner. Detta kan vara förhållandet då intressegemenskapen endast åsyftar utnyttjande av gemensam ombudsorganisation eller dylikt. I sådant fall är det rimligt, att dispens meddelas från skyldigheten att avgiva koncernredovisning. Dispensrätten synes böra tillkomma Konungen. Prövning av frågan huruvida förutsättning för dispens är för handen torde kunna ske på grundval av de årliga uppgifter rörande verksamheten, som bolagen enligt förslaget hava att fortlöpande avgiva till försäkringsinspektionen, eller med stöd av upplysningar, som eljest kunna inhämtas. Ehuru uttryckligt stadgande därom icke upptagits i förslaget är det självklart, att om försäkringsinspektionen på grund av ändrade förhållanden finner att meddelad dispens icke längre bör bestå, anmälan därom skall göras hos Konungen.

Revision. Enligt nya aktiebolagslagen skall i bolag, vars aktiekapital eller maximikapital överstiger 500 000 kronor, utses minst två revisorer. I övriga bolag behöver endast en revisor utses. Aktieägargrupp av viss storlek har tillerkänts rätt att utse särskild revisor genom att påkalla tillämpning av en enkel proportionell valmetod. I de största bolagen skall minst en av revisorerna vara auktoriserad revisor. Auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman skall vidare utses, där det är föreskrivet i bolagsordningen eller begäres av aktieägare med ett sammanlagt aktiebelopp om minst en tiondel av hela aktiekapitalet. Eljest föreskrives såsom allmän kompetensregel, att revisor bör ha den erfarenhet beträffande bokföring och insikt i ekonomiska förhållanden, som med hänsyn till bolagets verksamhet erfordras för uppdraget. Revisor skall vara myndig och, där ej för särskilt fall Konungen annat tillåter, här i riket bosatt svensk medborgare.

Utredningens förslag utgår från att i alla försäkringsbolag, oavsett storleken, böra finnas minst två revisorer, utsedda av bolagsstämma eller annan i bolagsordningen bestämd valkorporation; minst en revisor skall dock alltid väljas av stämman. Det må framhållas, att föreskriften om minst två revisorer i varje försäkringsbolag icke innebär någon nyhet i praktiken. Aktiebolagslagens allmänna kompetensregel för revisorer har upptagits i förslaget. Vidare har föreslagits, att i större bolag minst en revisor skall vara auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman; det har synts lämpligt att härvidlag tillägga verksamhetens omfattning avgörande betydelse. Regeln har i förslaget givits sådan utformning, att de lokalt begränsade bolagen (läns- och häradsbolagen) bliva befriade från skyldighet att utse auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman. Enligt förslaget skall revisor i försäkringsbolag vara myndig här i riket bosatt svensk medborgare. Dispens härifrån skall icke kunna medgivas.

Enligt gällande försäkringslag (227 §) äger försäkringsinspektionen förordna en revisor att med de av bolaget utsedda revisorerna deltaga i granskningen av styrelsens förvaltning och bolagets räkenskaper. Mot bakgrunden av försäkringsinspektionens begränsade möjligheter att med hjälp av egna befattningshavare verkställa fortlöpande inventeringar hos bolagen synes den nämnda anordningen ägnad att fylla en icke oviktig funktion i tillsynsverksamheten. Utredningen har tillmätt denna synpunkt sådan betydelse, att i lagförslaget föreskrivits skyldighet för inspektionen att förordna särskild revisor i varje försäkringsbolag. Enligt förslaget skall försäkringsinspektionen utfärda instruktion för revisor, som förordnats av inspektionen. Uppdraget kan därvid utvidgas på sätt som från tillsynsmyndighetens synpunkt finnes ändamålsenligt med hänsyn till omständigheterna i det konkreta fallet. Exempelvis kan uppdraget inriktas på bolagets skaderegleringar eller mera allmänt på bolagets förhållande till försäkringstagarna.

Enligt nu gällande ordning skall av försäkringsinspektionen förordnad revisor äga uppbära arvode av bolaget till belopp, som bestämmes av Konungen. Förslaget gör härutinnan den ändringen, att inspektionen skall bestämma arvodesbeloppet. Detta har synts motiverat med hänsyn till att in-

spektionen skall utforma uppdraget och sålunda bäst kan bedöma arbetets omfattning och den skäliga ersättningen härför.

Bestämmelsen i förslaget om skyldighet för inspektionen att förordna revisor i varje försäkringsbolag är icke ovillkorlig. I fråga om bolag med ringa omslutning synes sådant förordnande kunna underlåtas. Även eljest kunna speciella förhållanden föreligga, vilka göra det opåkallat att inspektionen utser särskild revisor.

Aktiebolagslagens bestämmelse om rätt för en minoritetsgrupp bland aktieägarna att utse särskild revisor har icke upptagits i lagförslaget.

Fusion. Frivillig överlåtelse av försäkringsbestånd. Bestämmelser om fusion i egentlig mening saknas såväl i gällande aktiebolagslag som i försäkringslagen.

Den nya aktiebolagslagen har däremot upptagit regler om fusion. Därvid skiljes mellan två huvudfall. Reglerna innebära i korthet följande. a) Moderbolag äger samtliga aktier i dotterbolag. Med tillåtelse av bolagsstämma i dotterbolaget må mellan bolagen träffas avtal, att dotterbolaget skall sålunda uppgå i moderbolaget, att dotterbolaget utan likvidation upplöses samt alla dess tillgångar och skulder övertagas av moderbolaget. Fusionsavtalet må icke verkställas utan rättens tillstånd. Rätten har att utfärda kallelse å kända och okända borgenärer med föreläggande för den, som vill göra förbehåll om rätt till betalning av dotterbolaget, att inom viss tid anmäla detta. Styrkes inför rätten att borgenär, som anmält sådant förbehåll, blivit till fullo förnöjd för sin fordran eller att säkerhet därför ställts, skall rätten lämna tillstånd till fusionsavtalets verkställande. När rättens beslut om tillstånd registrerats, skall dotterbolaget anses upplöst samt dess tillgångar och skulder övertagna av moderbolaget. — b) Fusionsavtal i annat fall. Förslag till avtal skall godkännas av bolagsstämma i det överlåtande bolaget. Förslaget kräver godkännande med kvalificerad majoritet av aktieägarna i det överlåtande bolaget; antingen skola samtliga aktieägare hava förenat sig om godkännande eller också skall godkännande hava beslutats å två på varandra följande stämmor och å sista stämman biträtts av minst två tredjedelar av samtliga röstande, varjämte fordras, att de som biträtt beslutet tillika företrätt minst tre fjärdedelar av det på stämman företrädda aktiekapitalet. Aktieägare, som röstat mot beslutet, äger påkalla inlösen av sina aktier. Fusionsavtalet må ej verkställas utan rättens tillstånd. Det processuella förfarandet överensstämmer med förfarandet i fallet a).

Vid sammanslagning av företagsenheter torde hittills det tillvägagångssättet i allmänhet hava anlitats, att bolaget X, som förvärvat samtliga aktier i bolaget Y, sätter Y i likvidation och sålunda bringar detta att upphöra. Y:s tillgångar överföras till X såsom likvidationsandel. Detta förfaringssätt kan emellertid icke utan vidare alltid tillämpas i fråga om försäkringsbolag. För överlåtelse av *liv*försäkringsbestånd gälla nämligen särskilda regler i försäkringslagen. Har försäkringsbolag, som driver livförsäkringsrörelse, trätt i lik-

vidation eller kommit i konkurstillstånd, skall för tillvaratagande av livförsäkringstagarnas rätt en särskild administration inträda (231—235 §§ försäkringslagen). För frivillig överlåtelse av livförsäkringsbestånd fordras försäkringsinspektionens tillstånd (237 § försäkringslagen). Vid ansökan om tillstånd skall fogas avtalet angående överlåtelsen ävensom sådan utredning att inspektionen med ledning därav kan bedöma, huruvida överlåtelsen kan ske utan förnärmande av försäkringstagares rätt. Finnes ej ansökningen böra avslås, skall inspektionen kungöra ansökningens innehåll jämte avtalet m. m. Kungörandet sker genom tillkännagivande i allmänna tidningarna och genom individuella meddelanden till envar försäkringstagare. Dessa äga att inom viss tid anmäla, huruvida de hava något att erinra mot ansökningen. Bestrides bifall till ansökningen av minst en femtedel av försäkringstagarna, skall ansökningen ovillkorligen avslås. Bifalles ansökningen, skall det överlåtande bolaget anses fritaget från sina förpliktelser, vilka i stället skola åvila det övertagande bolaget. Där ett bolags samtliga försäkringar överlåtits, är bolaget skyldigt att träda i likvidation. — Särskilda föreskrifter om frivillig överlåtelse av *skade*försäkringsbestånd finnas icke. Överlåtelse av dylika bestånd torde i något fall hava åvägabragts så, att försäkringstagarna i Y i samband med premieavisering tillfrågats, huruvida de hade något att erinra mot att X inträdde såsom försäkringsgivare i Y:s ställe. Det torde starkt kunna ifrågasättas, huruvida överlåtelse i dylik form kan äga rättslig verkan mot försäkringstagare, som icke genom uttrycklig viljeförklaring samtyckt därtill. En annan praktiserad metod för överlåtelse av skadeförsäkringar är, att bolaget Y återförsäkrar hela sitt bestånd i X.

I motiven till den nya aktiebolagslagen har lagberedningen framhållit, att eftersom särskilda bestämmelser om fusion saknades i den gällande svenska aktiebolagslagen, en fusion hos oss kunde genomföras endast med anlitande av allmänna civilrättsliga och aktiebolagsrättsliga regler om överlåtelse, skuldövertagande, likvidation, ökning av aktiekapital m. m.; dessa reglers tillämpning för de syften, som avsåges vid förening av ett aktiebolag med ett annat genom fusion, hade visat sig medföra uppkomsten av oklara rättsfrågor och givit upphov till praktiska svårigheter. Då fusionsfrågorna i samband med den nutida utvecklingen i riktning mot koncentration av ekonomiska företag i större enheter erhållit alltmer ökad betydelse, hade lagberedningen ansett vissa bestämmelser om fusion böra upptagas i den nya aktiebolagslagstiftningen.*

Lagberedningens uttalande torde äga obetingad giltighet även på försäkringsväsendets område. Från allmän synpunkt torde det få anses önskvärt, att möjligheterna till koncentration av företagsenheterna på lämpligt sätt underlättas. Fråga är dock huruvida försäkringsväsendets speciella förhållanden med fördel låta sig inpassas under fusionsregler motsvarande dem, som upptagits i den nya aktiebolagslagen. Fusionsavtalets genomförande förutsätter domstolsprocedur för prövning av borgenärernas rätt. I ett försäkringsbolag utgöra försäkringstagarna den dominerande gruppen bland borgenä-

* SOU 1941: 9 sid. 605 f.

rerna. Klart är, att domstolen icke kan väntas besitta erforderlig sakkunskap för bedömande av frågan, huruvida deras rätt förnärmas vid genomförandet av ett framlagt förslag till fusionsavtal. Situationen är i detta hänseende likartad med förhållandena vid nedsättning av aktiekapital. Där har frågan i förslaget lösts så, att domstolen ålagts skyldighet att inhämta yttrande från försäkringsinspektionen såvitt gäller försäkringstagarnas rätt. Denna väg är givetvis framkomlig även beträffande fusion. En enklare lösning synes dock möjlig.

Vid en ifrågasatt sammanslagning mellan företagsenheter på försäkringsväsendets område bereder överlåtelsen av de rättigheter och skyldigheter, vilka hänföra sig till försäkringsbeståndet, i regel svårigheter, medan de intresserade bolagens förhållande till övriga borgenärer erbjuda spörsmål av ringa svårighetsgrad. Försäkringsutredningen har — alldeles oavsett fusionsspörsmålen — ansett det vara en angelägen uppgift att åstadkomma en väsentlig förenkling av nu gällande bestämmelser rörande frivillig överlåtelse av försäkringsbestånd. Utredningen har tänkt sig en anordning, varigenom försäkringsinspektionen skulle äga, efter diskretionär prövning men utan individuell hänvändelse till envar försäkringstagare, lämna tillstånd till frivillig överlåtelse av försäkringsbestånd, helt eller delvis, från ett bolag till ett annat. Därest denna anordning godtages, synas särskilda fusionsregler icke behöva upptagas i försäkringslagstiftningen. En sammanslagning av två företag skulle enligt utredningens tankegång förlöpa i två etapper, nämligen först — med försäkringsinspektionens tillstånd — överlåtelse av beståndet samt därefter likvidation av det överlåtande bolagets övriga aktiva och passiva. Anordningen innebär den väsentliga fördelen, att domstolsprocedur kan undvikas. Förfarandet blir enhetligt för försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag. Det bör här inskjutas, att regler angående rätt för minoritetsaktieägare i det överlåtande bolaget att påkalla inlösen av hans aktier icke ansetts erforderliga. Detta överensstämmer med den ståndpunkt utredningen förut intagit beträffande aktieägarminoriteter i försäkringsbolag.

Beträffande utredningens förslag till nya regler för frivillig överlåtelse bör följande tillfogas.

Ombyte av försäkringsgivare utan medgivande av försäkringstagaren innebär givetvis ett avsteg från allmänna civilrättsliga regler angående skuldövertagande. Detta avsteg lärer dock med hänsyn till de speciella förhållanden som här föreligga få anses fullt motiverat. Den enskilde försäkringstagaren har i regel icke tillnärmelsevis den möjlighet att bedöma situationen, som försäkringsinspektionen. Rimlig hänsyn till försäkringstagarna synes dock fordra, att dessa, sedan överlåtelsen genomförts, på lämpligt sätt få meddelande därom. Utredningen har övervägt frågan, huruvida en försäkringstagare, vars försäkring omfattas av överlåtelsen, bör medgivas rätt att uppsäga avtalet. Detta har dock icke ansetts påkallat.

Bestämmelserna om frivillig överlåtelse böra enligt utredningens förmenande utsträckas att gälla även skadeförsäkring.

Försäkringsinspektionens bedömande i vad mån och på vad sätt en ifrågasatt överlåtelse inverkar på försäkringstagarnas rätt måste självfallet ske på grundval av en ingående prövning. Erforderlig utredning, som icke finnes tillgänglig hos inspektionen, måste tillhandahållas av det överlåtande bolaget. Vad angår överlåtelse av livförsäkringsbestånd faller den materiella prövningen helt inom ramen för inspektionens tillsynsbefogenheter. I fråga om överlåtelse av skadeförsäkringsbestånd måste man tänka sig en undersökning, som delvis går längre än den fortlöpande tillsynen på detta område.

Likvidation och upplösning. De grundläggande reglerna i nya aktiebolagslagen angående likvidation och upplösning hava upptagits i förslaget. Upplösningen av ett försäkringsbolag föregås av likvidation, där bolaget ej försatts i konkurs och efter denna överskott icke finnes. Bolag kan träda i likvidation på grund av frivilligt beslut av bolagsstämma (frivillig likvidation). Därjämte stadgas att, då vissa händelser eller förhållanden inträffa, skyldighet uppkommer för försäkringsbolag att träda i likvidation (tvångslikvidation).

I överensstämmelse med gällande aktiebolagslag stadgas i försäkringslagen, att bolag är skyldigt att träda i likvidation, då aktiekapitalet till två tredjedelar eller den mindre del, som kan vara bestämd i bolagsordningen, gått förlorat och ej inom tre månader efter det bolagsstämman erhållit meddelande därom bristen blivit fylld; denna föreskrift är ovillkorlig. I förslaget har — i anslutning till nya aktiebolagslagen — tiden utsträckts till fyra månader från den bolagsstämma, där likvidationsbalansräkningen framlades, varjämte bolaget medgivits rätt att undgå likvidationsskyldighet även genom nedsättning av aktiekapitalet. Vidare föreslås, efter nya aktiebolagslagens förebild, att utgången av nyssnämnda frist icke skall medföra omedelbar likvidationsplikt utan endast rätt för styrelseledamot, verkställande direktören och aktieägare att hos rätten göra ansökan att bolaget skall förklaras skyldigt att träda i likvidation. Även försäkringsinspektionen skall hos rätten äga göra anmälan om förhållandet. Intill den dag, då ärendet är utsatt till handläggning inför rätten, kan täckning av bristen eller nedsättning av aktiekapitalet ske och likvidation därigenom undgås.

Likvidationsplikt föreligger enligt förslaget, liksom enligt nya aktiebolagslagen, då i bolagsordningen fastställd tid för bolagets verksamhet gått till ända eller eljest förhållande inträffat, på grund varav enligt bestämmelse i bolagsordningen bolaget skall upphöra med sin verksamhet. Tvångslikvidation skall även inträda, då bolaget saknar till registret anmäld behörig styrelse eller verkställande direktör.

Såsom en nyhet för de allmänna aktiebolagen föreskrives i nya aktiebolagslagen likvidationsplikt, där fastställd balansräkning icke för något av de tre sista räkenskapsåren inkommit till registreringsmyndigheten. Anledning att efterbilda detta stadgande föreligger icke. För försäkringsbolagen skola nämligen särskilda föreskrifter gälla angående insändande till försäkringsinspektionen av redovisningshandlingar (281 och 282 §§ i förslaget). Försum-

melse härutinnan föranleder föreläggande från försäkringsinspektionen om vidtagande av åtgärder för vinnande av rättelse. Efterkommes icke sådant föreläggande, kan i sista hand koncessionen förklaras förverkad (288 § i förslaget).

Å andra sidan föreligger enligt lagförslaget likvidationsplikt i fall, till vilka motsvarighet saknas i nya aktiebolagslagen, nämligen då bolagets hela försäkringsbestånd överlåtits, då koncession, som beviljats för bestämd tid, gått till ända utan att ny koncession beviljats samt då Konungen förklarat koncessionen förverkad.

Det har synts utredningen lämpligt att bereda bolaget möjlighet att självt fatta beslut om likvidation, även sedan likvidationsplikt inträtt. Beslutet skall enligt förslaget fattas å bolagsstämma med enkel röstpluralitet. Detta måste emellertid ske utan dröjsmål. Varder ej på grund av anmälan inom sex veckor efter det likvidationsskyldighet inträtt i försäkringsregistret infört, att bolaget trätt i likvidation, ankommer det nämligen på rätten att förklara att bolaget skall träda i likvidation. Frågan bringas under rättens prövning genom anmälan av försäkringsinspektionen eller ansökan av styrelseledamot, verkställande direktören eller aktieägare. Sådan anmälan eller ansökan skall kommuniceras bolaget.

Enligt gällande rätt omhänderhaves likvidationen ej av styrelsen utan av särskilt utsedda likvidatorer. Vid likvidation upphör även revisorernas uppdrag men i deras ställe inträder ej på grund av lagen annat kontrollorgan. I syfte att skapa en mera betryggande kontroll över likvidatorernas förvaltning hava i nya aktiebolagslagen införts bestämmelser om s. k. likvidationsrevisorer. Då val av likvidatorer sker, skall samtidigt en eller flera likvidationsrevisorer väljas av bolagsstämman. Aktiebolagslagens regler om likvidationsrevisorer hava efterbildats i lagförslaget. Däri stadgas vidare (289 §), att försäkringsinspektionen må, där så prövas erforderligt, förordna särskild likvidationsrevisor.

För allmänna aktiebolag har sedan gammalt funnits möjlighet för en aktieägarminoritet att tillsätta god man för kontroll av likvidationsförvaltningen. Denna anordning har bibehållits i nya aktiebolagslagen. Den saknas emellertid i gällande försäkringslag och har ej heller upptagits i förevarande förslag.

Då försäkringsbolag som meddelar livförsäkring trätt i likvidation eller kommit i konkurstillstånd, skall för tillvaratagande av livförsäkringstagarnas rätt en särskild administration inträda. Utredningen hänvisar till vad härom anföres å sid. 273 ff.

I nya aktiebolagslagen uppställas regler om likvidatorernas skyldighet att avgiva redovisning, först genom upprättande av begynnelseinventarium och därpå grundad balansräkning, vilken skall överlämnas till likvidationsrevisorerna, och därefter genom årlig redovisning medelst balansräkning, likvidationsräkning, upptagande inkomster och utgifter under räkenskapsåret samt förvaltningsberättelse. Dessa redovisningshandlingars innehåll och uppställning hava bestämts med hänsyn till likvidationens särskilda ändamål, med

väsentliga avvikelser från vad som gäller rörande den årliga redovisningen under bolagets verksamhet före likvidationen. Sålunda skall värderingen av tillgångarna ske efter försäljningsvärdet. Rörande redovisningens granskning av likvidationsrevisorerna och tillhandahållande åt aktieägarna före och vid bolagsstämma gälla liknande regler som beträffande styrelsens årsredovisning. Däremot förekommer ej fastställelse av balansräkningen eller dechargeförfarande. Sedan skulderna betalats och överskott skiftats mellan aktieägarna, skola likvidatorerna framlägga slutredovisning genom förvaltningsberättelse, avseende likvidationen och skiftet, med därvid fogade redovisningshandlingar för hela likvidationstiden. Slutredovisningen skall granskas av likvidationsrevisorerna och tillhandahållas aktieägarna före och vid bolagsstämma. I och med dess framläggande på stämma anses bolaget upplöst. Om aktieägare menar sig icke hava vid skiftet erhållit vad på honom rätteligen belöper, äger han föra talan mot bolaget; för anhängiggörande av sådan talan uppställer aktiebolagslagen en preskriptionstid av tre månader. Har aktieägare icke inom fem år efter det slutredovisning framlades å bolagsstämma anmält sig att lyfta vad han vid skiftet bekommit, skall han vara sin rätt därtill förlustig. Äro medlen i förhållande till de skiftade tillgångarna att anse som ringa, äge domstol förordna att de skola tillfalla allmänna arvsfonden; i annat fall skall likvidationen fortsättas.

Den nya aktiebolagslagens ovan återgivna regler angående redovisning m. m. under likvidation hava med oväsentliga avvikelser upptagits i utredningens förslag. Det bör understrykas, att försäkringsbolag skall hava enahanda skyldighet att till försäkringsinspektionen insända redovisningshandlingar och andra uppgifter sedan likvidation inträtt som dessförinnan.

För allmänna aktiebolag har i nya aktiebolagslagen införts ett enklare förfarande för upplösning av bolag, som saknar tillgångar. Domstol kan nämligen i sådant fall förklara att likvidationen skall nedläggas och bolaget anses upplöst. Utredningen har icke ansett denna bestämmelse böra gälla för försäkringsbolag.

En nyhet i aktiebolagslagstiftningen är vidare, att lagen öppnat möjlighet för ett bolag, som trätt i likvidation, att under vissa förutsättningar återupptaga sin verksamhet. Motsvarande regel, som självfallet endast avser fall då anledning till tvångslikvidation icke består, har upptagits i utredningens förslag.

Särskild administration. Enligt 231 § försäkringslagen skall en särskild administration inträda, då försäkringsbolag, som driver livförsäkringsrörelse, trätt i likvidation eller kommit i konkurstillstånd. Den särskilda administrationen har till syfte att tillvarataga livförsäkringstagarnas rätt. Förvaltningen av administrationsboet skall icke ankomma på likvidator eller konkursförvaltare utan på försäkringsinspektionen.

Bestämmelserna om ett särskilt administrationsförfarande hava föranletts av livförsäkringsavtalets säregna natur. Den tanke, som ligger till grund för förfarandet är, att realisation av tillgångarna om möjligt skall undvikas, så-

vitt angår livförsäkringsrörelse. Försäkringstagarnas intresse är nämligen icke tillgodosett ens om i det speciella fallet envar kan erhålla den på hans försäkring belöpande andelen av försäkringsfonden och reserverade återbäringsmedel. Det är nämligen alltid ovisst, om försäkringstagaren kan för motsvarande belopp hos annat bolag erhålla en livförsäkring på samma villkor som han hade i det första bolaget. På den grund har det ansetts angeläget att bereda möjlighet att bibehålla livförsäkringsavtalen vid rättslig giltighet. För detta ändamål skola livförsäkringstagarna till en början hållas tillsamman såsom intressenter i den särskilda samfällighet, som administrationsboet utgör. Administrationsboet övertager hela livförsäkringsbeståndet med de tillgångar, vilka tillkomma livförsäkringstagarna, samt alla bolagets rättigheter och skyldigheter på grund av livförsäkringsavtalen och avtal om återförsäkring av livförsäkringar. Administrationsboet skall emellertid icke bestå längre än som är nödvändigt. Så snart administrationsboets ekonomiska ställning klarlagts, skall försäkringsinspektionen inleda underhandlingar med inländska försäkringsbolag, som må befinnas villiga att övertaga samtliga till administrationsboet hörande försäkringar. Finner försäkringsinspektionen att inkommet anbud bör antagas, skall inspektionen upprätta redogörelse angående bl. a. de i anbudet föreslagna villkoren för försäkringarnas övertagande, med särskilt angivande av den nedsättning av försäkringsbeloppen, vilken må hava betingats. Redogörelsen skall tillställas envar försäkringstagare och till sitt huvudsakliga innehåll kungöras i allmänna tidningarna. Anbudet skall anses vara antaget av försäkringstagarna, såframt ej minst en femtedel av hela antalet förklarat sig icke godkänna detsamma. Har anbud ej inkommit eller har försäkringsinspektionen icke funnit något inkommet anbud böra antagas eller har anbud, som av inspektionen förordats, icke blivit av försäkringstagarna godkänt, skall försök göras att få intressenterna i administrationsboet att bilda ett ömsesidigt bolag för försäkringarnas övertagande och rörelsens fortsättande. För detta ändamål skall inspektionen — medelst individuella kallelsebrev och kungörelse i allmänna tidningarna — kalla samtliga försäkringstagare till sammanträde. Besluta de vid sammanträdet närvarande enhälligt, att nytt bolag skall bildas i enlighet med förslag som uppgjorts av inspektionen, eller finnes vid omröstning mera än fyra femtedelar av de röstande hava förenat sig härom, skola bolagsordning och övriga grunder för verksamheten anses vara antagna av försäkringstagarna. Beslutet skall underställas Konungens stadfästelse. Kan icke nytt bolag komma till stånd, skall fördelning av administrationsboets tillgångar äga rum. I fall samtliga intressenter överenskomma därom, skall dock administrationen fortsätta tillsvidare.

Grundsatsen om en särskild administration i syfte att skydda livförsäkringstagarnas intressen i samband med försäkringsbolagets likvidation eller konkurs måste anses principiellt riktig. Huruvida reglerna om administrationsförfarandet fått en ändamålsenlig utformning i gällande lag, torde däremot vara tvivel underkastat. Enligt utredningens förmenande är proceduren för närvarande alltför omständlig och därjämte i vissa hänseenden ägnad att

leda till icke önskvärda resultat; exempelvis kan det icke anses tillfredsställande, att en minoritet bland försäkringstagarna äger att med begagnande av sin vetorätt hindra antagandet av ett med hänsyn till föreliggande omständigheter förmånligt anbud. Utredningen föreslår en väsentlig förenkling beträffande förfarandet. I stort sett innebär förslaget följande.

Sedan försäkringsinspektionen omhändertagit administrationsboet och verkställt utredning angående dess ställning, skall inspektionen inleda underhandlingar angående överlåtelse av de till administrationsboet hörande försäkringarna. Så långt överensstämmer förslaget med nu gällande regler. Finner inspektionen att inkommet anbud med hänsyn till omständigheterna är att förorda, skall inspektionen enligt lagförslaget kungöra anbudets innehåll jämte ett sammandrag av verkställd utredning rörande detsamma, med föreläggande för försäkringstagarna att inom viss tid anmäla, huruvida de hava något att erinra mot anbudet. Kungörandet sker genom tillkännagivande i allmänna tidningarna och i övrigt på ändamålsenligt sätt; skyldighet att sända individuella meddelanden föreskrives sålunda icke. Försäkringstagarna tilläggas icke någon bestämd vetorätt utan hava endast rätt att framställa erinringar. Sedan den föreskrivna tiden gått till ända, skall inspektionen med eget utlåtande överlämna ärendet till Konungens avgörande. Fullt betryggande garanti torde därigenom hava skapats för att försäkringstagarnas rätt blir vederbörligen beaktad. Har administrationen pågått två år utan att sådant anbud inkommit, som försäkringsinspektionen anser sig kunna förorda, åligger det inspektionen att hos Konungen göra anmälan om förhållandet. Finner Konungen ej skäl att lämna tillstånd till överlåtelse av hela försäkringsbeståndet, ankommer det på Konungen att förordna om administrationens fortsättande eller om administrationsboets avveckling. Beslut om avveckling innebär, att administrationsförfarandet skall upphöra utan överlåtelse av försäkringsbeståndet. I den mån så erfordras, böra uppenbarligen särskilda föreskrifter angående avvecklingens genomförande anknytas till beslutet. I praktiken torde avveckling icke kunna genomföras annorledes än genom realisation och utskiftning i sedvanlig ordning.

Med ändring av vad som för närvarande gäller skola enligt lagförslaget bestämmelserna om särskild administration äga tillämpning jämväl å ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna.

X. Skattefrågan.

1. Inledning.

Under utredningens arbete att åstadkomma förslag till lämpliga försäkringstekniska bestämmelser i fråga om livförsäkring visade det sig icke möjligt att på ett tillfredsställande sätt lösa denna fråga, om icke vissa ändringar

genomfördes i skattelagstiftningen. På grund härav vidgades utredningens uppdrag att i viss omfattning även gälla frågan om livförsäkringsbolagens beskattning. I de nya direktiven erinrades om att statsrådet och chefen för finansdepartementet i en vid 1943 års riksdag framlagd proposition (nr 172) anfört bl. a., att det vore önskvärt att hela frågan om livbolagens beskattning bleve föremål för omprövning, men att en mera fullständig omarbetning av hithörande bestämmelser vore en arbetsuppgift av tidskrävande art och att skäl torde föreligga att ställa denna fråga något på framtiden. I anslutning härtill gjordes i direktiven följande uttalande.

Med hänsyn till det anförda och då det icke torde kunna komma i fråga att i nu föreliggande sammanhang upptaga spörsmålet om livbolagens beskattning till prövning i hela dess vidd, är det angeläget, att man icke vid den nu ifrågasatta utredningen föregriper den blivande, mera fullständiga utredningen i ämnet. Även om det sålunda icke bör komma i fråga att nu framlägga förslag, som åsyfta en ändring av de grundläggande principerna för livbolagens beskattning, lär det emellertid vara av betydelse att vid den nu ifrågasatta utredningen klarlägges, vilka speciella synpunkter man vid den senare fullständiga omprövningen behöver lägga på livförsäkringsbolagens beskattning för att densamma icke skall hindra en rationell tillämpning av de försäkringstekniska bestämmelserna i lagen om försäkringsrörelse. Jag förutsätter, att den nu tilltänkta utredningen icke utmynnar i förslag till sådana omläggningar av gällande skattebestämmelser, som skulle medföra ur det allmännas synpunkt ogynnsammare beskattningsresultat än för närvarande.

Såsom framgår av de här återgivna direktiven är utredningens uppdrag beträffande skattefrågan begränsat. Utredningen kommer i överensstämmelse härmed att inskränka sitt förslag till sådana ändringar av nu gällande skatteregler, som äro nödvändiga för åstadkommande av tillfredsställande tekniska bestämmelser för livförsäkringen och för en rationell tillämpning av dessa. Då det emellertid under arbetets fortgång blivit alltmera klart, att lagstiftningen rörande livförsäkringsväsendets beskattning i olika avseenden är behäftad med avsevärda brister, har utredningen härutinnan ansett sig böra framställa vissa synpunkter (s. 290) att närmare beaktas vid den senare fullständiga omprövningen, som i direktiven ställts i utsikt.

Innan en redogörelse för utredningens förslag lämnas, skall i korta drag redogöras för sådana avsnitt av lagstiftningen rörande livbolagens beskattning, som närmast beröras av dessa förslag.

2. Nuvarande regler för livförsäkringsbolagens beskattning.

Försäkringsföretagens beskattning var före nuvarande lagstiftning mera beroende av efter hand stadgad rättspraxis än av uttryckliga lagbestämmelser. Beskattning drabbade i allmänhet försäkringsföretagens överskott, sådant detta tedde sig efter avdrag av vissa fondavsättningar.

Gällande regler för beskattning av livförsäkringsväsendet genomfördes i sammanhang med antagandet av 1928 års skattelagar. Dessa regler ansluta

sig i huvudsak till de riktlinjer, som uppdrogos av 1924 års skatteberedning. Bestämmelserna innebära i huvudsak följande.

Den *nettointäkt av rörelsen,* som skall beskattas, utgör summan av två belopp, nämligen dels *överskottet* å livförsäkringsrörelsen, dels ett belopp, vilket här skall benämnas *ränteskatteunderlaget.* Förutom intäkt av rörelse hava livbolagen i regel även *inkomst av annan förvärvskälla* (fastigheter).

Beräkningen av överskottet å livförsäkringsrörelsen sker på sätt som motsvarar beräkningen av nettointäkt hos annan rörelseidkare, dock med den skillnaden, att avdrag får göras för vissa fondavsättningar, nämligen avsättning till försäkringsfond för egen räkning, premieåterbäringsreserv, i lag föreskriven säkerhetsfond, ävensom utjämningsreserver och livränterörelsens garantifonder. Avsättningar till utjämningsreserver få avdragas i den mån dessa reserver genom avsättningarna icke komma att överstiga 2 procent av sammanlagda risksumman för kapitalförsäkring för dödsfall, med avdrag av den del därav, för vilken återförsäkrare svara. De årliga avsättningarna till livränterörelsens garantifonder äro begränsade till överskottet på denna rörelse. Beträffande motiveringen för dessa avdrag hänvisas till förarbetena till lagstiftningen.

Införandet av ränteskatten, vilket skedde genom 1928 års kommunalskattelag, baserades på följande tankegång. Ett livförsäkringsbolags premiereserv utgör summan av premiereserverna för de enskilda försäkringarna. Varje försäkrings premiereserv är att anse såsom försäkringstagarens tillgodohavande hos bolaget, vilket även framgår därav, att i fråga om flertalet kapitalförsäkringar för dödsfall försäkringstagaren har rätt att fordra återköp av försäkringen, varvid premiereserven med visst avdrag utbetalas. Räntan på premiereserven gottskrives försäkringstagaren genom att den tillföres premiereserven. Detsamma är fallet beträffande räntan å premieåterbäringsreserven. På grund härav borde dessa räntor räknas såsom skattepliktig inkomst för försäkringstagaren på samma sätt som räntor å bankinsättningar, vilka räntor beskattas hos insättaren, även om de icke lyftas utan läggas till kapitalet. Av praktiska skäl ansåg man sig emellertid böra uttaga skatten på ifrågavarande ränteinkomst icke hos försäkringstagaren utan hos bolaget. Med hänsyn härtill föreskrives i kommunalskattelagen såsom huvudregel, att förutom överskottet skall såsom nettointäkt anses ett belopp motsvarande en tredjedel av dels den beräknade räntan å premiereserven för direkt tecknade kapitalförsäkringar, dels den ränta, som belöper å eller eljest tillförts premieåterbäringsreserven för dylika försäkringar. Kvoten en tredjedel avvägdes dels med hänsyn till den totala skatt livförsäkringsbolagen före kommunalskattelagens tillkomst erlagt, dels med hänsyn till att man med då gällande skattesatser ville uppnå ungefärlig överensstämmelse med det belopp, som skulle åvilat försäkringstagarna, därest dessa själva skulle ha erlagt skatt för nu berörda ränteinkomst.

Det ansågs emellertid, att bolagen icke borde åläggas skyldighet att betala ränteskatt, vilken skatt såsom nämnts egentligen erlades för försäkringstagarnas räkning, i sådan omfattning att bolagens möjlighet att uppfylla sina

avtalsenliga förpliktelser äventyrades. Av denna anledning infördes i överensstämmelse med ett av försäkringsinspektionen avgivet förslag en viss spärranordning, varigenom ränteskatteunderlaget begränsades så, att skatten, enligt de skattesatser man vid lagens tillkomst räknade med, endast skulle konsumera en del av överskottet. Begränsningsregeln innebär, att ränteskatteunderlaget, som enligt huvudregeln utgör en tredjedel av ränteinkomsten, icke må överstiga den på visst sätt beräknade *behållningen* å livförsäkringsrörelsen. Den närmare innebörden av såväl begränsningsregeln som begreppet behållning torde enklast kunna klargöras genom införandet av följande beteckningar.

$Ö$ = överskottet å livförsäkringsrörelsen,
A = inkomstbelopp, vilka i beskattningshänseende äro att hänföra till annan förvärvskälla än försäkringsrörelse,
F = de vid överskottets beräkning avdragna avsättningrna till andra fonder än försäkringsfond,
R = den ränteinkomst, som skall läggas till grund för ränteskatteunderlagets beräkning.

Behållningen utgör enligt anvisningarna det minsta av beloppen

$$Ö + A + F \text{ och } 3(Ö + A),$$

och då ränteskatteunderlaget enligt huvudregeln utgör $\frac{R}{3}$ och icke får överstiga den på angivna sätt maximerade behållningen, kommer det slutliga ränteskatteunderlaget att utgöra det minsta av de tre beloppen.

$$\frac{R}{3},\ Ö + A + F \text{ och } 3(Ö + A).$$

Det skattepliktiga beloppet, som utgör summa av $Ö + A$ och ränteskatteunderlaget, kommer alltså att utgöra det minsta av följande tre belopp

$$Ö + A + \frac{R}{3},\ 2(Ö + A) + F \text{ och } 4(Ö + A).$$

Spärregeln innebär sålunda bl. a. att, om de sammanlagda skatterna till stat och kommun icke uppgå till 25 % av det beskattningsbara beloppet, skatten aldrig kan taga hela överskottet i anspråk.

Då vid tidpunkten för dessa bestämmelsers införande skatten till stat och kommun beräknades efter skattesatser, som tillsammans uppgingo till högst ca 18 %, kom bolagets hela skatt att begränsas till högst ca 72 % av behållningen i övrigt. Även om skattesatserna skulle i framtiden ökas, funnes det alltså en marginal, innan skatten kunde bli så stor, att bolagen genom densamma bleve ur stånd att under mindre goda år göra föreskrivna avsättningar till premieåterbärings- och utjämningsreserven. — I ett utlåtande till särskilda utskottet vid 1928 års riksdag framhöll försäkringsinspektionen att, om skattesatserna tillsammans komme att uppgå till 25 % eller däröver, spärregeln borde ändras. Under inga förhållanden finge enligt inspektionens

mening skattebestämmelserna göras sådana, att icke försäkringslagens fordran på betryggande grunder för livförsäkringsverksamheten kunde upprätthållas.

Det må i detta sammanhang ytterligare understrykas, att den i 1928 års kommunalskattelag införda ränteskatten avsåg endast kapitalförsäkring men däremot icke ränteförsäkring. Under de närmaste åren efter den nya skattelagstiftningens införande tillkommo en mängd nya försäkringstyper, särskilt på pensionsförsäkringens område, vilka närmast voro att anse såsom övergångsformer mellan kapital- och ränteförsäkring. Flera av dessa försäkringsformers ställning ur skattesynpunkt var oklar. Till följd av en framställning från vissa försäkringsbolag, varöver bl. a. försäkringsinspektionen avgav infordrat utlåtande, föreslogs i proposition till 1932 års riksdag kompletterande bestämmelser i frågan. Av de försäkringstyper, vilkas ställning i skattehänseende härvid klarlades, torde den påbyggda inkomstförsäkringen vara den mest betydelsefulla. Försäkringen i fråga, som enligt de nya bestämmelserna är att anse såsom pensionsförsäkring i kommunalskattelagens mening, är en kombination mellan kapital- och ränteförsäkring. Kapitalförsäkringsmomentet ligger däri, att den avtalade pensionen är garanterad att utgå ett visst antal år, dock högst 20, oberoende av om den försäkrade efter uppnådd pensionsålder avlider innan det garanterade antalet år uppnåtts. För försäkringar av denna art erlägges icke ränteskatt.

De år 1928 beslutade reglerna för livbolagens beskattning samt de ovan omnämnda kompletterande bestämmelserna av år 1932 gälla i huvudsak alltjämt. Emellertid gjorde Svenska livförsäkringsbolags förening i slutet av år 1941 framställning om vissa ändringar. Efter att hava åberopat det ovan omnämnda, av försäkringsinspektionen till särskilda utskottet vid 1928 års riksdag gjorda uttalandet, framhöll föreningen att, då den totala skattesatsen för försäkringsanstalterna liksom för aktiebolag i allmänhet numera vid en kommunalskattesats om 10 kronor uppginge till cirka 37 procent, den av inspektionen angivna yttersta gränsen redan hade överskridits; därmed hade också en korrigering av lagföreskrifterna blivit ofrånkomlig.

För att återföra livbolagens räntebeskattning till det läge i förhållande till beskattningen av enskilda personer, vilket rådde vid tillkomsten av gällande skatteförfattningar, föreslog föreningen, att vid bestämmande av ränteskatteunderlaget räntan å premiereserven och den i premieåterbäringsberäkningen ingående räntan skulle upptagas med $^1/_4$ i stället för $^1/_3$ av sitt beräknade belopp. I en senare avgiven kompletterande framställning föreslog föreningen som ett alternativ, att ränteskatteunderlagets beräkning skulle lämnas oförändrad, men att i stället skulle föreskrivas, att vid det årliga bestämmandet av de procenttal av grundbeloppen, med vilka bottenskatten skulle utgå, samma procenttal skulle bestämmas för fysiska personer och för inländska försäkringsanstalter, såvitt anginge deras inkomst av livförsäkringsrörelse. Med understrykande av den vid skattebestämmelsernas tillkomst fastslagna principen att beskattningen icke finge konsumera hela överskottet föreslog föreningen dessutom, att spärregeln i fråga om ränteskatten ändrades därhän,

att de sammanlagda skatterna till stat och kommun icke finge överstiga 90 % av den på visst sätt beräknade behållningen å livförsäkringsrörelsen.

I proposition till 1943 års riksdag (nr 172) vitsordade departementschefen behovet av en omarbetning av de i livbolagens framställning berörda bestämmelserna.

Resultatet av livbolagsföreningens framställning blev närmast en ändring av 20 § statsskatteförordningen, varigenom den åsyftade likställigheten mellan livbolagen och fysiska personer åstadkoms samt — i stället för den föreslagna spärregeln — en förordning om begränsning av skatt för svensk livförsäkringsanstalt, jämlikt vilken sådan anstalt under vissa angivna förutsättningar och i viss omfattning kan erhålla avkortning av påförd eller restitution av erlagd statlig inkomst- och förmögenhetsskatt samt värnskatt. Därjämte stadgades att räntan å individuellt tilldelade vinstreserver skulle inräknas i ränteskatteunderlaget.

3. Utredningens förslag.

I betänkandet har tidigare vid behandlingen av de tekniska bestämmelserna för livförsäkring påvisats, hurusom nuvarande skatteregler äro ägnade att motverka tillskapandet av lämpliga dylika bestämmelser, samtidigt som de utgöra ett allvarligt hinder för åstadkommande av ur teknisk synpunkt väl avvägda försäkringstekniska grunder och en rationell tillämpning av dessa (s. 73). Det har därför för utredningen varit en angelägen uppgift att söka frikoppla innehållet i de av Kungl. Maj:t för livbolagen stadfästa grunderna och tillämpningen av dessa grunder från skattesynpunkter.

Överskottsbeskattningen. För en sådan frikoppling kräves till en början, att den vid överskottsbeskattningen skattefria delen av återbäringen till försäkringstagarna blir bestämd genom objektiva, för alla bolag lika regler. Enligt nu gällande regler är den del av vinsten, som återföres till försäkringstagarna i form av förutberäknad vinst eller s. k. premieåterbäring, avdragsgill vid beskattningen, vilket däremot icke är fallet i fråga om annan vinst.

Såsom skäl för skattefrihet för premieåterbäringen har i motiven till gällande lagstiftning anförts, att den finge förutberäknas och alltså kunde ställas i utsikt redan vid försäkringsavtalets ingående. Den har på grund härav ansetts stå de avtalsmässiga utfästelserna så nära, att den vid överskottets beräkning borde jämställas med dessa. Ur försäkringsteknisk synpunkt lider denna uppläggning av den principiella svagheten, att den skapar ett intresse hos bolagen att hänföra så stor del av vinsten som möjligt till förutberäknad sådan, ett förhållande som är ägnat att menligt påverka premieåterbäringsgrunderna. Härtill kommer, att den ursprungliga tanken att låta premieåterbäringsgrunderna avse hela försäkringstiden eller i varje fall en längre följd av år icke har kunnat realiseras, framför allt på grund av de starka förskjutningar, som ägt rum på räntemarknaden och därav skapad ovisshet beträffan-

de framtiden. Förutberäkningen har därför måst ske för endast ett eller annat år i sänder.

Vad som över huvud möjliggjort premieåterbäring till försäkringstagarna är den omständigheten, att premierna på grund av försäkringslagens bestämmelser varit beräknade på ett betryggande sätt — de innehålla med andra ord vissa säkerhetsmarginaler. Detta förhållande tillåter en annan och lämpligare gränsdragning mellan vad som ur beskattningssynpunkt bör hänföras till avdragsgill återbäring och icke avdragsgill sådan. Utredningen har härvid förordat den naturliga och principiellt sett invändningsfria lösningen att sådan återbäring till försäkringstagarna som härrör från premiemarginalerna göres avdragsgill, medan återbäring därutöver, som exempelvis kan bero på vinster vid kapitalplacering, icke får avdragas vid beräkningen av överskottet. Härigenom kommer skillnaden ur skattesynpunkt mellan förutberäknad och annan vinst att bortfalla. I stället för att enligt nuvarande bestämmelser den avdragsgilla delen av återbäringen beräknas enligt nuvarande premieåterbäringsgrunder, som efter framställning från varje särskilt livbolag stadfästas av Kungl. Maj:t, föreslår utredningen en beräkning av premiemarginalerna, grundad på en ekonomisk analys av de olika bolagens rörelse enligt regler, som gemensamt för alla bolag bestämmas av Kungl. Maj:t. Man har därvid, såsom tidigare (s. 74) framhållits, tänkt sig att dödlighets- och omkostnadsmarginalerna i princip skola överensstämma med den inträffade dödlighetskostnadens och den verkliga omkostnadens avvikelse från motsvarande enligt grunderna beräknade kostnader. Räntemarginalen föreslås däremot skola bestämmas från en rensad värdepappersportfölj, i princip omfattande endast de säkra, långfristiga placeringarna.

Då det gällt att åstadkomma en lämplig gränsdragning mellan å ena sidan värdehandlingar, som skulle läggas till grund för bestämmandet av bolagets räntemarginal, och å andra sidan andra värdehandlingar, ha olika alternativ varit föremål för utredningens omprövning. Utredningen har härvid ansett sig böra förorda, att beräkningen av räntemarginalen baseras på samtliga i bolagets ägo befintliga värdehandlingar, som enligt 274 § 1 st. 1—6 äro generellt tillåtna för redovisning av livsförsäkringsfonden. Härigenom komma sådana värdehandlingar som enligt 7 mom. bliva föremål för viss skälighetsprövning, ävensom värdehandlingar motsvarande den fria placeringsrätten, såsom aktier m. fl., att undantagas. Genom den föreslagna regeln blir en tillväntyrs högre ränteavkastning på de fria placeringarna ävensom olika slag av extra vinster beskattade.

Beräkningen av räntemarginalen är avsedd att ske på följande sätt. Med utgångspunkt från avkastningen å den rensade värdepappersportföljen, motsvarande de generellt tillåtna placeringarna, erhålles en beräknad bruttoavkastning (svarande mot räntefoten r_1) å hela beloppet av de tillgångar, för vilka ränteskatt skall utgå. I överensstämmelse med vedertagen praxis vid avvägningen av premieåterbäringsräntefoten i de av Kungl. Maj:t stadfästa grunderna skall från den sålunda erhållna avkastningen avdragas skatten å ränteskatteunderlaget. Att vid beräkningen av den avdragsgilla återbäringen

ränteskatten avdrages från bolagets ränteinkomst sammanhänger därmed, att ränteskatten i försäkringstagarnas ställe erlägges av bolaget. Skulle ingen ränteskatt uttagas utan beskattningen ske hos försäkringstagarna, hade återbäring kunnat ske efter en högre räntefot.

På den nettoavkastning som erhållits på sätt här beskrivits grundas beräkningen av den mot den skattefria återbäringen svarande räntefoten (r_0). Skillnaden mellan denna räntefot och den genomsnittliga räntefoten i premiereservgrunderna utgör den sökta räntemarginalen.

För sambandet mellan räntefötterna r_0 och r_1, där

r_0 betecknar den räntefot, som svarar mot den skattefria återbäringen, och

r_1 den mot avkastningen å de generellt tillåtna placeringarna svarande räntefoten, erhålles

$$r_0 = r_1 - \frac{100\,S}{F + \mathring{A}},$$

där S betecknar full ränteskatt å årets ränteskatteunderlag,

F = försäkringsfonden minus ersättningsreserven för kapitalförsäkring och

$\mathring{A}$ = återbäringsfonden för kapitalförsäkring.

Räntefoten r_0, som svarar mot den skattefria återbäringen, skall även tillämpas vid beräkning av ränteskatteunderlaget, liksom man för närvarande har att grunda ränteskatteunderlaget på räntefoten i premieåterbäringsgrunderna, vilken, såsom ovan framhållits, ansluter sig just till räntefoten r_0.

I fråga om beräkningen av det överskott å livförsäkringsrörelsen, som skall tagas till beskattning, föreslår utredningen med hänsyn till vad ovan anförts den ändringen, att nuvarande bestämmelse om avdrag för avsättning till premieåterbäringsreserv utbytes mot en bestämmelse om avdrag för avsättning till återbäringsfond, i den mån avsättningen kan anses hava verkställts med de i premierna ingående säkerhetstilläggen (premiemarginalerna). Skulle härvid, på grund av den spärregel utredningen föreslår, överfört ränteskatteunderlag kvarstå obeskattat, skall så länge detta är fallet, avsättning till återbäringsfond icke ske. Detta är en konsekvens av principen att medel icke må disponeras för återbäring förrän full ränteskatt erlagts. Beräkningen av premiemarginalerna antages skola verkställas enligt av Konungen utfärdade föreskrifter.

Liksom för närvarande är fallet skall även enligt utredningens förslag vid beräkningen av överskottet avdrag göras för avsättning till olika konsolideringsfonder. Till sådana fonder räknas för närvarande säkerhetsfonden, utjämningsfonden och livränterörelsens garantifonder, av vilka dock endast säkerhetsfonden föreskrivits i gällande lag, medan utredningen i sitt lagförslag upptagit även utjämningsfonden. Enligt samma förslag skola garantifonderna uppdelas mellan utjämningsfonden och återbäringsfonden, varför samtliga bestämmelser, som hänföra sig till garantifonderna, komma att utgå från kommunalskattelagen och anvisningarna därtill.

Ränteskatten. Utredningen övergår nu till frågan om ränteskatten. Härvid må omedelbart framhållas, att förslaget på denna punkt icke avser någon ändring i princip av nu gällande bestämmelser. Sålunda skall beträffande kapitalförsäkring alltjämt gälla som huvudregel, att ränteskatt — med sådan begränsning, som föranledes av de nödvändiga åtgärderna för säkerställande av bolags avtalsenliga förpliktelser (spärregeln) — skall utgå å viss del av den beräknade avkastningen av försäkringstagarnas tillgodohavanden. Däremot föreslår utredningen dels vissa anordningar avsedda att hindra att bolagen genom att påverka överskottets storlek, exempelvis via nedskrivningar företagna i konsolideringssyfte, själva skola kunna bestämma, om full ränteskatt skall utgå eller icke, dels vissa ändringar beträffande spärregelns konstruktion.

I praktiken hava undantag från huvudregeln i fråga om ränteskattens utgående ofta förekommit. Detta får ju anses hava varit fullt försvarligt, i den mån det starka räntefallet nödvändiggjort stora förstärkningar av försäkringsfonden. Men nuvarande utformning av lagföreskrifterna gör det möjligt för bolagen att även under mera normala förhållanden sätta huvudregeln ur funktion, något som också i stor utsträckning inträffat. I sitt ändringsförslag har utredningen därför sökt att omforma bestämmelserna på sådant sätt, att det ursprungliga syftet med beskattningen blir till fullo förverkligat.

Vad först beträffar frågan om den inbördes rangordningen mellan ränteskatten å ena sidan samt avsättningar för olika ändamål å den andra må följande framhållas. Enligt nu gällande lagstiftning är ordningsföljden mellan olika användningar av årsvinsten med avseende på företrädesrätten följande:

1) konsolideringsåtgärder, omfattande nedskrivningar och avsättningar till konsolideringsfonder samt avsättning till premieåterbäringsreserv,
2) ränteskatt,
3) övriga dispositioner.

Enligt utredningens förslag kommer ordningsföljden i stället att bli

1) oundgängliga nedskrivningar,
2) ränteskatt,
3) avsättning till i lag föreskrivna konsolideringsfonder,
4) avsättning till återbäringsfond,
5) övriga dispositioner.

I fråga om återbäringen går denna för närvarande, i den mån den förutberäknats enligt av Kungl. Maj:t stadfästa grunder, före ränteskatten. Uppenbarligen har man härvid räknat med att premieåterbäringsgrunderna icke skulle få en sådan utformning, att de systematiskt år efter år skulle omöjliggöra för bolagen att betala full ränteskatt. Om emellertid premieåterbäringsgrunder funnits stadfästa och det visat sig att överskottet icke räckt till att betala både premieåterbäring och ränteskatt, har ränteskatten för tillfället fått vika. På denna punkt innebär utredningens förslag en ändring. Då ränte-

skatten egentligen är en skatt, som erlägges för försäkringstagarnas räkning, måste det betraktas såsom principiellt oriktigt att försäkringstagarna skola åtnjuta förmånen av återbäring, så länge ränteskatten icke erlagts. Utredningens förslag går därför ut på att full ränteskatt skall vara erlagd, innan medel må disponeras för återbäring. Men icke nog härmed; förslaget innebär även, att ränteskatten skall gå före avsättningarna till i lag föreskrivna konsolideringsfonder.

Beträffande konsolideringsåtgärder i övrigt må framhållas, att enligt nu gällande regler gå samtliga nedskrivningar, oberoende av huruvida de äro att anse såsom oundgängliga eller icke, före ränteskatten. Nedskrivningar utöver de i lagens mening oundgängliga kunna sålunda tänkas reducera bolagets överskott i en utsträckning som befriar bolaget från erläggandet av denna skatt. Hade det gällt överskottsbeskattningen, kunde man bortse från en dylik konsekvens, då nedskrivningar i detta fall medföra att överskott i stället uppkommer senare. Annorlunda gestalta sig förhållandena i fråga om ränteskatten. Vidtager ett bolag anordningar, som få till effekt att bolaget ett visst år helt eller delvis befrias från att betala denna skatt, är denna befrielse definitiv. Åtgärden blir till sin ekonomiska verkan liktydig med att bolaget skaffar sig en statlig subvention motsvarande beloppet av den efterskänkta ränteskatten, vilket möjliggör för bolaget att senare utbetala större återbäring än andra bolag, och detta även till försäkringstagare, för vilka ränteskatten borde ha erlagts men icke erlades.

Utredningens förslag innebär, att erläggandet av ränteskatt skall kunna påverkas av nedskrivningar endast i den mån dessa äro oundgängliga. Det må uttryckligen framhållas, att införandet av en sådan anordning motiverats enbart med hänsyn till de speciella förhållanden, som beträffande livförsäkringsrörelse gälla i fråga om ränteskatten, vilken betalas av annan än den som skatten egentligen avser, och således icke kan åberopas i fråga om beskattning av inkomst av rörelse. Med oundgänglig nedskrivning avses närmast sådan nedskrivning, som skall ske på grund av lagföreskrifterna om tillgångars värdering. Huvudregeln här innebär, att tillgångar icke få upptagas över det verkliga värdet. Lagen innehåller icke någon definition av begreppet verkligt värde. Vad som skall förstås härmed får avgöras med hänsyn till arten av de tillgångar varom fråga är. I allmänhet torde därmed förstås marknadsvärdet, vilket i fråga om börsnoterade värdehandlingar är liktydigt med börsvärdet. Beträffande fastigheter synes i nu berörda sammanhang taxeringsvärdet böra accepteras såsom verkligt värde. Om tillgångar under räkenskapsåret nedskrivits till belopp understigande dylika värden, skall således vid ränteskattens beräkning mot nedskrivningen svarande belopp inräknas i behållningen.

I fråga om tillgång, som användes för redovisning av försäkringsfonden, lämnas i försäkringslagen det medgivandet, att sådan värdehandling, även om det verkliga värdet är lägre, må upptagas till samma värde som i näst föregående balansräkning eller, där värdehandlingen förvärvats eller anskaffats under räkenskapsåret, till det belopp som motsvarar kostnaderna för

dess förvärvande eller anskaffande. Såsom villkor för detta medgivande föreskrives dock, att dessa värdehandlingar skola å tider, som med hänsyn till beskaffenheten av bolagets förbindelser prövas tillfredsställande, kunna förvandlas i penningar till belopp motsvarande det bokförda värdet. En nedskrivning, som företages utöver detta medgivande, betraktas i nu berörda avseende icke såsom oundgänglig. Uttages en dylik värdehandling från pantsättningen, får den uttagna värdehandlingen enligt försäkringslagens bestämmelser icke längre bokföras över sitt verkliga värde. Nedskrivning skulle sålunda bli erforderlig. För att hindra att ett bolag genom ett dylikt uttagande av värdehandlingar skall kunna påverka erläggandet av ränteskatten, har utredningen föreslagit en bestämmelse av innebörd, att nedskrivning till verkliga värdet icke skall anses såsom oundgänglig beträffande värdehandling, som under någon del av räkenskapsåret använts för redovisning av försäkringsfonden, såvida icke värdehandlingens beskaffenhet eller särskilda omständigheter därtill föranleda. Sistnämnda villkor anknyter sig närmast till en av utredningen föreslagen ändring rörande arten av de värdehandlingar, som må användas för redovisning av livförsäkringsfonden. Enligt detta förslag må nämligen ett belopp, motsvarande högst en tiondel av försäkringsfonden, redovisas i värdehandlingar av annan art än tidigare tillåtits, exempelvis börsnoterade aktier och lån mot inteckning över två tredjedelar av taxeringsvärdet. Dylika aktier få härvid icke bokföras till värden som överstiga de verkliga. För dem gäller alltså, att nedskrivning till verkliga värdet alltid är att anse såsom oundgänglig. Vad inteckningslån beträffar, bör, såvida icke särskilda omständigheter till annat föranleda, nedskrivning betraktas som oundgänglig, i den mån inteckningssäkerheten skulle överskjuta taxeringsvärdet.

Vad här anförts rörande frågan i vad mån en nedskrivning skall betraktas såsom oundgänglig eller icke avser endast det fall att spärregeln skulle komma att träda i funktion och är icke avsett att tillämpas i fråga om överskottsbeskattningen.

Ändring av spärregeln. Den gamla principen att bolagen icke böra åläggas skyldighet att betala skatt i stället för försäkringstagarna i sådan omfattning, att bolagens möjlighet att uppfylla sina avtalsenliga förpliktelser äventyras, måste självfallet upprätthållas. Ovillkorligheten hos ränteskatten bör följaktligen på ett rimligt sätt begränsas, så att ett bolag icke på grund av densamma tvingas till likvidation. I anslutning till denna princip och under hänsynstagande till de konsolideringsbehov, som för livbolagens vidkommande kommit till uttryck i försäkringslagen, har utredningen ansett sig böra föreslå vissa ändringar i nu gällande spärregel.

Härvid ha tvenne något olika alternativ varit föremål för övervägande. För båda alternativen gäller att man till ledning för bedömandet av frågan, huruvida ett visst år fullt ränteskatt skall utgå, jämför storleken av ränteskatteunderlaget med en på visst sätt beräknad behållning å försäkringsrörelsen. Denna behållning definieras såsom bruttointäkten å livförsäkringsrörelsen

efter avdrag av dels driftskostnader, som avses i 29 § kommunalskattelagen och dels avsättning till försäkringsfond för egen räkning samt efter tillägg av dels andra nedskrivningar än oundgängliga och dels inkomster vilka i beskattningshänseende äro att hänföra till annan förvärvskälla än försäkringsrörelse. Understiger ränteskatteunderlaget den sålunda definierade behållningen, utgår full ränteskatt. Så långt äro de båda alternativen lika men skilja sig från varandra vid behandlingen av det fall att ränteskatteunderlaget överstiger nämnda behållning. Enligt det första alternativet tages härvid endast så stor del av ränteskatteunderlaget till beskattning som svarar mot behållningen, varvid den överskjutande delen överföres till beskattning nästföljande år. Om även detta år den överförda delen jämte det årets ränteskatteunderlag överskjuter behållningen, sker på samma sätt överflyttning till det därnäst följande året. Skulle icke heller då ränteskatt kunna uttagas för sålunda överfört ränteskatteunderlag, skall beskattning av sådan del icke förekomma. Som allmän regel skall gälla, att tidigare uppkommet ränteskatteunderlag skall vid beskattningen medräknas före senare uppkommet.

En spärregel av denna art innebär med nuvarande skattesatser trygghet för att betalningen av ränteskatten icke skall kunna föra ett bolag till likvidation. Nu kan det emellertid i undantagsfall förekomma, att ett bolag, för vilket ränteskatteunderlaget överstiger behållningen, mycket väl kan betala ränteskatt även för hela eller för en del av det överskjutande ränteskatteunderlaget, utan att detta menligt påverkar bolagets soliditet. Här uppstår då frågan, huruvida ett bolag vid erläggande av ränteskatt skall vara begränsat till det ränteskatteunderlag, som svarar mot behållningen (första alternativet) eller huruvida bolaget efter eget avgörande må erlägga skatt även å hela eller en del av det överskjutande ränteskatteunderlaget (andra alternativet). Detta andra alternativ, som kan sägas innebära en smidigare anpassning efter de olika bolagens ekonomiska förhållanden, rymmer givetvis en viss frihet för bolagen, men friheten kan aldrig medföra att mindre skatt erlägges än enligt det första alternativet.

En synpunkt som talar till förmån för det andra alternativet är att ett bolag, som icke erlagt full ränteskatt, är av skäl som tidigare utvecklats förhindrat att disponera någon del av överskottet för återbäring. Här kunna tydligen fall uppkomma, då vid tillämpningen av det första alternativet ett relativt obetydligt överfört ränteskatteunderlag hindrar avsättning för återbäringsändamål. Om spärregeln i stället utformades enligt det andra alternativet, kunde bolaget, därest ekonomiska förutsättningar härför finnas, erlägga skatt även för det överskjutande ränteskatteunderlaget och därmed erhålla möjlighet att för återbäring disponera tillgängliga medel. Det har satts i fråga, huruvida icke en sådan möjlighet kunde skapas även vid tillämpning av det första alternativet genom att reservera ett belopp, motsvarande skatten å det överförda ränteskatteunderlaget. Även om man bortser från svårigheten att avgöra huruvida erforderlig avsättning verkställts, kan utredningen emellertid i föreliggande fall icke finna, att en anordning, varigenom ett visst skattebelopp upptages såsom skuld i balansräkningen, är

att föredraga framför en inbetalning av beloppet. Då det andra alternativet ur det allmännas synpunkt torde få betraktas såsom förmånligare än det första, och då nämnda alternativ innebär en smidigare anpassning efter varje särskilt bolags ekonomiska förhållanden och därför även ur denna synpunkt är att föredraga och därtill möjliggör en ur försäkringstagarnas synpunkt lämpligare disposition av bolagens överskott, förordar utredningen alternativet i fråga. Dessutom kan framhållas, att tillämpningen av detta alternativ icke medför några svårigheter för skattemyndigheterna. De erinringar, som framhållits av utredningens skatteexpert och som av honom sammanfattats i ett särskilt yttrande, ha icke ändrat utredningens uppfattning på denna punkt.

Även vid tillämpning av det sålunda förordade alternativet kan det förekomma, att ränteskatteunderlag överföres till beskattning under följande år. Härvid skall samma förfaringssätt tillämpas som ovan beskrivits i fråga om det första alternativet.

Den av utredningen sålunda föreslagna spärregeln skiljer sig från den nu gällande bland annat däri, att bolag enligt den sistnämnda helt fritages från skatt å den del av ränteskatteunderlaget, som till följd av spärregeln icke kommer att för året beskattas. Eftersom det icke torde kunna undvikas, att spärregeln träder i funktion till följd av förlust förorsakad av tillfälliga omständigheter, som icke på längre sikt inverka på bolagets solvens, har utredningen ansett sig böra föreslå, att ränteskatteunderlag, som för året icke beskattats, skall på sätt ovan angivits beskattas under följande år. Ett i viss mån liknande förfaringssätt har kommit till användning i fråga om skattskyldig, som åtnjutit avdrag för avsättning till konjunkturinvesteringsfond. Någon anledning befara att svårigheter skola uppstå vid praktiserandet av den föreslagna anordningen torde man icke behöva räkna med. Det ifrågasättes icke, att ränta skall erläggas å överfört ränteskatteunderlag och icke heller att skatt skall erläggas efter andra grunder än de, som gälla det år taxeringen äger rum. Tidsbegränsningen har företagits av rent praktiska skäl.

Med hänsyn till att ränteskatten föreslagits skola utgå före såväl återbäring till försäkringstagarna som avsättningar till i lag föreskrivna konsolideringsfonder, må framhållas, att bristande förmåga att betala full ränteskatt torde under normala förhållanden förekomma endast i undantagsfall. Skulle mot förmodan en motsatt situation inträda, torde det ur taxeringssynpunkt te sig ganska oformligt att kumulera skatteunderlag i vilken utsträckning som helst. Då en skatteskuld på grund av transporterad ränteskatt bör angivas i vederbörande bolags förvaltningsberättelse såsom en skuld inom linjen, kommer detta att göra det angeläget för bolagen att reglera skulden, så snart möjlighet härför yppas. Därest den skattskyldige förblir ur stånd att genomföra en sådan reglering inom den uppställda tidrymden av tre år, synes denna period framstå såsom en av hänsyn till soliditeten betingad naturlig spärr.

Det må i detta sammanhang erinras om att den år 1943 tillkomna lagändringen om inräknande i ränteskatteunderlaget av räntan å individuellt till-

delade vinstreserver blir efter utredningens förslag överflödig, alldenstund den individuellt tilldelade vinsten inräknas i försäkringsfonden, varför räntan å dessa vinstbelopp kommer att direkt ingå i ränteskatteunderlaget.

Den ekonomiska innebörden av de föreslagna ändringarna. Vad först räntebeskattningen angår äro konsekvenserna av utredningens ändringsförslag relativt lätta att överblicka. Här kan man göra gällande, att de nya reglerna tillförsäkra det allmänna full ränteskatt från praktiskt taget alla livförsäkringsbolag under normala förhållanden. Samtliga bolag hava numera fullgjort förstärkningen av sin premiereserv för det äldre beståndet ned till en räntefot av 3 %. Den fortsatta förstärkningen ned till 2,75 % skall fördelas över så lång tid, att förmågan att betala full ränteskatt upprätthålles. Emellertid måste uppmärksammas att även i framtiden omständigheter kunna inträffa, som kunna vedervåga bolagens förmåga att infria sina förbindelser, varvid spärregeln sättes i funktion. Här syftas i främsta rummet på en stark nedgång i ränteavkastningen, en katastrofal sänkning av penningvärdet, som medför nominellt starkt ökade omkostnader för bolagen, eller en ytterligare kraftigt skärpt beskattning. I detta sammanhang kan man bortse från mera tillfälliga trångmål för enskilda bolag, vilket till följd av de nya bestämmelserna endast medför en transport av obeskattat ränteskatteunderlag till ett följande år.

Den skattegaranti, som i viss utsträckning införts genom de föreslagna skattereglerna gäller icke bara själva ränteskatten utan däröver även ett visst skattepliktigt överskott. Då ränteskatteunderlaget adderas till överskottet vid skattedebiteringen, måste det, för att full skatt skall kunna utgå, tydligen finnas ett överskott, som är minst så stort, att det räcker för betalning av skatt å både ränteskatteunderlag och överskott. Betecknas detta överskott med $Ö$, ränteskatteunderlaget med U och den totala skattekvoten med k, gäller

$$k(U + Ö) = Ö,$$

varav följer att

$$Ö = \frac{k}{1 - k} \cdot U.$$

Kvantiteten k framkommer icke genom direkt addering av de statliga och kommunala skattesatserna utan är, såsom å sid. 75 närmare angives, något lägre än denna summa. Värdet $k = \frac{1}{3}$ motsvarar approximativt de nuvarande skatteförhållandena i Stockholm. Från detta värde på k härleder man $\frac{k}{1 - k} = \frac{1}{2}$. Detta innebär, att överskottet måste uppgå till minst 50 % av ränteskatteunderlaget, om full skatt skall kunna utgå. Det här förda resonemanget kan även tjäna till belysning av frågan om vilka konsolideringsmöjligheter ett bolag äger i en situation, då den föreslagna spärregeln just skulle träda i funktion, varvid bortses från bolagets rätt att erlägga ränte-

skatt även för den del av ränteskatteunderlaget, som överskjuter behållningen. I detta fall är ränteskatteunderlaget till sin storlek lika med den i det föregående (s. 285 f) definierade behållningen. Bolaget skulle sålunda, sedan 50 % av nämnda behållning åtgått för bestridande av skatter, kunna disponera 50 % av samma behållning för konsolideringsändamål, såsom avsättning till säkerhets- och utjämningsfond. Skulle skattesatsen k komma att stiga exempelvis till 40 %, åtgår $^2/_3$ av behållningen till skatter. Därest årsvinsten till sin storlek skulle motsvara behållningen, vilket man i regel torde kunna räkna med, kommer, efter skattens erläggande, återstoden att räcka till den föreskrivna avsättningen till säkerhetsfond, vilken avsättning skall utgöra minst $^1/_3$ av årsvinsten, intill dess säkerhetsfonden uppnått den i lagen föreskrivna storleken. Icke heller i detta fall kan man säga, att den tekniska konsolidering, som avses i utredningens förslag, på betänkligt sätt rubbas.

Skulle emellertid skattesatserna komma att mera varaktigt ligga över 40 %, bör man för att icke sätta det tekniska säkerställandet av försäkringsavtalen i fara, företaga en modifiering av spärregeln. En sådan åstadkommes enklast, om man maximerar det ränteskatteunderlag, för vilket ränteskatt måste erläggas, icke till själva behållningen utan till en viss kvot av densamma. I övrigt behöva de föreslagna bestämmelserna icke ändras.

Beträffande den här lämnade redogörelsen, som ansluter sig till utredningens skatteförslag, hänvisas till de önskemål, som framhållits under rubriken »Spörsmål avseende taxeringen» sid. 292.

För att få en ungefärlig föreställning om den verkan i ekonomiskt avseende som de nya skattereglerna skulle få i jämförelse med de nu gällande har genom utredningens skatteexpert en undersökning, omfattande 16 livförsäkringsbolag, genomförts för åren 1932—1943. Materialet för undersökningen, som ställts till förfogande av vederbörande bolag, har utgjorts av bilaga C till bolagens allmänna självdeklarationer för de nämnda verksamhetsåren. Dessutom ha bolagen lämnat vissa upplysningar om arten av verkställda nedskrivningar, med vilkas tillhjälp det varit möjligt att verkställa en approximativ uppskattning av huru stor del av dessa som kunnat betraktas såsom oundgängliga i den mening, som framgår av utredningens förslag till anvisningar.

Undersökningen har givit vid handen, att det sammanlagda ränteskatteunderlaget för de 16 bolagen och för den angivna 12-årsperioden uppgått till cirka 213 miljoner kronor. Av detta belopp har ränteskatt uttagits å 122 miljoner kronor, varav 82 miljoner kronor utgöra summan av i sin helhet beskattade ränteskatteunderlag och återstoden 40 miljoner kronor motsvara summan av de enligt spärregeln reducerade ränteskatteunderlagen. Skillnaden mellan totalbeloppet 213 miljoner kronor och beloppet 122 miljoner kronor, eller 91 miljoner kronor, motsvarar sålunda den del av det sammanlagda ränteskatteunderlaget, varå ingen ränteskatt kunnat uttagas. Därest i stället de föreslagna reglerna varit i tillämpning under den period undersökningen omfattat, skulle av det sammanlagda ränteskatteunderlaget 213 miljoner kro-

nor skatt obligatoriskt uttagits å 191 miljoner kronor, varav 25 miljoner kronor motsvarat reducerade ränteskatteunderlag. Enligt det nya systemet skulle således det belopp, å vilket skatt icke omedelbart måst erläggas, uppgå till 22 miljoner kronor. Denna siffra är emellertid för hög, emedan man vid undersökningen måst bortse från överföring till följande år av ränteskatteunderlag, som till följd av spärren icke taxerats.

I det föregående har redogjorts för de nya skattereglernas verkan i fråga om räntebeskattningen. Vad beträffar beskattningen av överskottet är det icke möjligt att göra några siffermässiga jämförelser mellan de nya och gamla skattereglerna. Det är uppenbart, att med den starka beskattning, som nu råder, bolagsledningarna skulle söka att för framtiden ställa det gynnsamt för sina försäkringstagare genom att avsätta så mycket som möjligt av behållningen till premieåterbäring och därmed reducera beskattningens storlek. Friheten i detta avseende upphäves genom de föreslagna bestämmelserna, som avse att hindra bolagen att efter önskan taga ut mer eller mindre av årsvinsten i form av premieåterbäring, vilken ju är skattefri.

Vad ovan framhållits kan sammanfattas i uttalandet, att de nya reglerna icke för framtiden innebära någon nedsättning av den skatt på överskottet, som bolagen totalt komma att erlägga, medan den del av ränteskatteunderlaget, som tages till beskattning, komme att icke oväsentligt ökas. Under sådana förhållanden anser sig utredningen hava tillgodosett det i direktiven uttalade kravet, att de föreslagna omläggningarna icke skola medföra sämre beskattningsresultat än för närvarande.

4. Vissa brister i lagstiftningen rörande livförsäkringsväsendets beskattning.

Såsom tidigare framhållits (s. 276) har begränsningen av utredningsuppdraget i skattefrågan ansetts utgöra hinder för försäkringsutredningen att föreslå några mera genomgripande ändringar i principerna för livförsäkringsväsendets beskattning, ehuru dylika ändringar enligt utredningens mening äro påkallade. Utredningen har icke ansett sig kunna underlåta att rikta uppmärksamheten på vissa av den nuvarande beskattningens bristfälligheter och inadvertenser.

Gränsdragning mellan kapitalförsäkring och pensionsförsäkring. Genom relativt obetydliga modifikationer kunna vissa former av livförsäkring fås att i kommunalskattelagens mening ändra karaktär från kapitalförsäkring, för vilken ränteskatt erlägges, till pensionsförsäkring, för vilken ränteskatt icke utgår.

Likvärdighet i beskattningshänseende råder icke mellan kapital- och pensionsförsäkring. Överensstämmelsen är endast formell men icke reell. Vad pensionsförsäkringen beträffar kan likvärdighet anses råda mellan skattskyldigheten för utfallande pensioner och avdragsrätten för premierna, under förutsättning att man bortser från den olika plats i den progressiva skatte-

skalan, som en försäkringstagare intar under den aktiva tiden och under pensionstiden. Då ränteskatt utgår i fråga om kapitalförsäkring men icke beträffande pensionsförsäkring, blir kapitalförsäkringen föremål för en extra beskattning med ränteskattens hela belopp. I nuvarande ränteläge och med nu gällande skattesatser motsvarar ränteskatten omkring 0,5 % av de fonderade medlen. Man kan sålunda säga att pensionsförsäkringens fritagande från ränteskatt innebär en subvention från det allmännas sida av pensionsförsäkringen, som medför, att nettokostnaden för försäkringstagarna blir starkt reducerad. Utredningen saknar anledning att ingå på skälen för en sådan anordning.

Vad här anförts rörande pensionsförsäkring gäller, med undantag för genast börjande livränta, till en del även ränteförsäkring i kommunalskattelagens mening, vilken försäkringsform är fritagen från ränteskatt intill dess livräntan börjat utgå.

Ränteskatten vid kapitalförsäkring. Den ränteskatt, som livförsäkringsbolagen hava att betala, är avsedd att träda i stället för motsvarande inkomst- och förmögenhetsbeskattning hos försäkringstagarna. Eftersom ränteskatten uttages efter samma skattesats för alla kapitalförsäkringar, blir verkan en markerad underbeskattning av de större inkomsttagarna och av personer utan familjeförsörjning och en omotiverad merbelastning av de mindre inkomsttagarna och av personer med försörjningsplikt. Detta ter sig så mycket mera obilligt som de större inkomsttagarna numera, just på grund av gällande skattelagstiftning, till väsentlig del fylla sitt livförsäkringsbehov genom pensionsförsäkring i kommunalskattelagens mening (speciell s. k. inkomstförsäkring), som gynnas genom att vara helt befriad från ränteskatt. För de mindre bemedlade däremot, vilka i huvudsak tillhöra folkförsäkringens klientel, har kapitalförsäkringsformen visat sig vara den enda gångbara. Ovan har bortsetts från 200-kronorsavdraget, som har särskild betydelse för mindre inkomsttagare.

I detta sammanhang synes följande exempel vara förtjänt av uppmärksamhet. Om på en gång ett större belopp inbetalas som engångspremie för en kapitalförsäkring på relativt kort tid, undandrages ränteinkomsten å detta belopp den progressiva beskattningen och blir i stället, eftersom ränteskatten icke är progressiv, föremål för proportionell beskattning, varigenom en icke oväsentlig skatteflykt uppkommer. Försök till operationer av denna art ha på senare tid förekommit, fast de i viss mån kunnat motverkas genom överenskomna åtgärder från livbolagens sida. Möjlighet till skatteflykt av denna art kommer dock att kvarstå, så länge nuvarande beskattningssystem för livförsäkringsväsendet upprätthålles.

Sjuk- och invaliditetsförsäkring. Sjukersättningsbelopp äro generellt undantagna från beskattning och motsvarande premie får följaktligen icke avdragas från den skattepliktiga inkomsten i vidare mån än att de rymmas inom det sociala 200-kronorsavdraget. Vid invaliditetsförsäkring gäller det

omvända. Invaliditetsräntan (förtidspensionen) beskattas, medan avdragsrätt som regel gäller för premierna. Att åstadkomma någon klar gräns mellan sjukersättning och invaliditetsränta är icke möjligt. Där sjukersättning lämnas utan tidsbegränsning få de varaktiga fallen karaktär av invaliditetsränta, materiellt sett men icke skattetekniskt.

Om en arbetsgivare betalar sjuklön åt anställd, beskattas denne, medan arbetsgivaren får avdraga den utbetalade sjuklönen i sin skattedeklaration. Ger arbetsgivaren exakt samma förmån genom förmedling av försäkringsinrättning, behöver sjukersättningen (sjuklönen) icke deklareras av den anställde — försäkringstagaren. Arbetsgivaren får icke desto mindre avdraga sin andel i premierna. Principiellt borde härav följa, att samma premier borde betraktas som den anställdes skattepliktiga inkomst, men detta torde svårligen vara genomförbart i praktiken — i varje fall icke om arbetsgivarens premie till försäkringsinrättningen erlägges kollektivt för en grupp anställda.

Det vill förefalla som om ett motsägelsefritt skattesystem icke kan förverkligas med mindre man å ena sidan beskattar all kontant sjukersättning på samma sätt som invaliditetsränta och å andra sidan generellt ger avdragsrätt för premierna.

Vad ovan anförts avser endast tillämpning på den kontanta sjukersättningen (i sjukkassorna på sjukpenningen) och alltså icke på sjukvårdsersättning.

Understödsföreningarnas beskattning. Understödsföreningarna äro helt befriade från såväl överskottsbeskattning som ränteskatt för kapitalförsäkringar. Detta är anmärkningsvärt, då en understödsförening kan meddela upp till 4 000 kronors kapitalförsäkringssumma, som är 3 à 4 gånger så stor som medelsförsäkringssumman inom folkförsäkringsverksamheten, vilken såsom ovan påpekats betungas av ränteskatt i vida större grad än storförsäkringsverksamheten. Flera större understödsföreningar meddela livförsäkring under former, som väsentligen överensstämma med dem i livförsäkringsbolag. Även i försäkringstekniskt avseende bygga föreningarna på samma grund som bolagen, varför också fondbildningen i de båda slagen av försäkringsanstalter är av samma storleksordning i förhållande till försäkringarna.

Spörsmål avseende taxeringen. Då ränteskatten är en skatt, som av livbolagen betalas för försäkringstagarnas räkning och sålunda är av helt annan art än den skatt, som utgår på överskottet, synes det oegentligt att vid angivande av dessa bolags skattepliktiga inkomst sammanslå överskott och ränteskatteunderlag. En uppgift av denna art ger en oriktig bild av det ekonomiska resultatet av livbolagens verksamhet.

Utredningen kan icke underlåta att i detta sammanhang erinra om ett förhållande, som sammanhänger med ränteskattens speciella karaktär och som synes böra göras till föremål för ingående övervägande inom den samtidigt härmed pågående utredningen rörande inadvertenser på beskattningens område.

Erläggandet av ränteskatt är i realiteten likvärdigt med en utbetalning för försäkringstagarnas räkning. Andra utgifter för försäkringstagarnas räkning, såsom avsättning till försäkringsfond och återbäringsfond och även avsättningar företagna för konsolideringsändamål, såsom i lag föreskriven avsättning till säkerhetsfond och utjämningsfond, äro avdragsgilla vid beräkningen av överskottet å livförsäkringsrörelsen. Däremot är ränteskatten icke avdragsgill. I det överskott, som beskattas, inräknas nämligen även erlagd ränteskatt. Den »skatt på skatten», som härigenom åstadkommes, får samma ekonomiska effekt som om ränteskatten varit avdragsgill vid beräkningen av överskottet men utgått med beloppet $\frac{k}{1-k} \cdot U$ i stället för med beloppet $k \cdot U$, där k = skattesatsen och U = ränteskatteunderlaget.

I följande sammanställning anges de värden på $\frac{k}{1-k}$, som svara mot olika värden på skattesatsen k.

k	0·2	0·3	0·4	0·5	0·6
$\frac{k}{1-k}$	0·25	0·43	0·67	1·00	1·50

Som synes skulle vid en skattesats av 0,5 hela ränteskatteunderlaget åtgå för betalning av ränteskatten. Skulle skattesatsen uppgå till 0,6, kommer ränteskatten att med 50 % överskjuta ränteskatteunderlaget. Med hänsyn till dylika konsekvenser förefaller anordningen i hög grad betänklig, bland annat därför att den ytterligare skärper obilligheten gentemot de små inkomsttagarna, vilken obillighet i det föregående framhållits. Härtill kommer att, om A på grund av administrativa synpunkter ålägges att betala skatt för B, det knappast kan anses rimligt, att den av A bedrivna rörelsen till följd härav belastas med större kostnader än som motsvara den skatt, som avser B.

Vid taxering av försäkringsbolag kräves viss förtrogenhet med försäkringsväsendets förhållanden. Vissa av de spörsmål som här möta, såväl beträffande liv- som skadeförsäkring, äro nämligen säregna för försäkringsverksamheten och ha ingen direkt motsvarighet i fråga om rörelse av annan art — ett förhållande, som medför svårigheter att inom de vanliga taxeringsnämnderna åstadkomma härför erforderlig sakkunskap. Den lämpligaste vägen att undvika dessa svårigheter synes vara att överlåta taxeringen av försäkringsbolagen, inberäknat ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna, till en särskild för riket gemensam taxeringsnämnd.

Till ledning för ett ungefärligt bedömande av omfattningen av det arbete, som skulle komma att åvila en dylik nämnd, må nämnas, att de bolag, som här för närvarande skulle komma ifråga, uppgå till följande antal.

Riksbolag: livförsäkringsbolag	21
övriga riksbolag	98
Ränte- och kapitalförsäkringsanstalter	14
Tillsammans	133

Skulle även understödsföreningar och de s. k. läns- och häradsbolagen bliva skattskyldiga böra även dessas beskattning omhänderhavas av den föreslagna nämnden.

Med hänsyn till den särskilda sakkunskap, varöver denna beskattningsnämnd förutsättes komma att förfoga, synes det lämpligt att kammarrätten inträder som närmast högre instans. Om så anses erforderligt, torde hinder icke möta att särskild skattedomare får säte i nämnden.

I anslutning härtill anser sig utredningen böra framhålla att försäkringsinspektionen eller dess ledamöter icke böra taga befattning med skattefrågor avseende försäkringsbolagen annat än i fråga om remisser från myndighet.

Förslaget till lag om försäkringsrörelse.

Beträffande stadganden i förslaget, vilka överensstämma med regler i den nya lagen om aktiebolag av den 14 september 1944, hänvisas till förarbetena till denna lag. I fortsättningen benämnes sistnämnda lag AL och lagen den 25 maj 1917 om försäkringsrörelse FL. En sammanställning av de föreslagna bestämmelsernas motsvarighet i sagda lagar har gjorts i en vid betänkandet fogad tabell (se del I).

Rubriken.

Lagen avser den rörelse, som bedrives av svenska försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag. Försäkring meddelas emellertid här i riket även av andra för ändamålet inrättade anstalter, såsom statliga försäkringsanstalter, understödsföreningar och utländska försäkringsanstalter. Den försäkringsverksamhet, som bedrives av dessa anstalter, regleras i särskilda lagar eller förordningar. Med hänsyn härtill kan rubriken *lag om försäkringsrörelse* anses såsom icke adekvat. Denna rubrik tillkom redan år 1903 och bibehölls vid genomförandet av 1917 års lagstiftning i ämnet. Rubriken har därigenom vunnit hävd. Av detta skäl har den bibehållits i förslaget. Det må tilläggas, att motsvarande rubricering förekommer i banklagstiftningen.

I. Inledande bestämmelser.

1 §.

I lagrummet fastslås, att försäkringsverksamhet, idkad såsom rörelse, får drivas endast av associationer. Enskild person äger således icke idka dylik rörelse. Den försäkringsverksamhet, som regleras av förevarande lagstiftning, står dock icke öppen för alla associationsformer; drivandet av försäkringsrörelse har nämligen begränsats till två typer av *bolag*, nämligen försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag. Ett *försäkringsaktiebolag* är till sin rättsliga struktur likställt med ett allmänt aktiebolag. För ett *ömsesidigt försäkringsbolag* ligger det karakteristiska däri, att det är en på delägarnas

(försäkringstagarnas) gemensamma ansvarighet grundad försäkringsanstalt;* såsom framgår av 168 § föreslås emellertid vissa undantag från principen om ömsesidig ansvarighet.

FL innehåller åtskilliga modifierande bestämmelser beträffande de s. k. läns- och häradsbolagen, varmed åsyftas ömsesidiga försäkringsbolag, vilkas verksamhet endast avser att meddela försäkring av egendom inom ett län (262 § FL). Enligt förslaget skola dessa lokalt begränsade bolag i princip vara underkastade samma bestämmelser som de s. k. riksbolagen. I vissa avseenden föreslås emellertid mindre modifikationer beträffande bolag, vilkas verksamhet är av ringa omfattning. Det ligger i sakens natur, att sådana modifikationer bliva tillämpliga huvudsakligen på läns- och häradsbolagen. Ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna samt Stockholms stads brandförsäkringskontor, vilka försäkringsinrättningar äro att anse såsom ömsesidiga försäkringsbolag, intaga på grund av sin egenart i viss mån en särställning i FL. Beträffande brandförsäkringskontorets undantagsställning föreslås icke någon ändring. Däremot har utredningen funnit en jämkning påkallad i fråga om ränte- och kapitalförsäkringsanstalterna, varigenom dessa anstalter i större utsträckning än hittills bliva underkastade de för ömsesidiga livförsäkringsbolag stadgade reglerna (346 och 347 §§).

Lagförslaget avser endast affärsmässigt driven försäkringsrörelse. Innebörden av begreppet *affärsmässig* försäkringsrörelse är av betydelse för gränsdragningen mellan förevarande lagstiftning och lagen den 24 mars 1938 om understödsföreningar; härom hänvisas till sid. 238 ff.

Enligt förslaget erfordras Konungens tillstånd för rätt att driva försäkringsrörelse. Sådant tillstånd kallas enligt vedertagen terminologi för koncession. Det har synts lämpligt att införa termen i lagtexten. Av 4 och 166 §§ framgår, att för erhållande av koncession förutsättes Konungens stadfästelse å bolagsordning och å försäkringstekniska grunder, där sådana äro föreskrivna. Klart är att beviljad koncession avser försäkringsgren som enligt den stadfästa bolagsordningen utgör föremål för bolagets verksamhet. Önskar försäkringsbolag utvidga rörelsen med ny försäkringsgren, erfordras särskild koncession härför.

Begreppen försäkring och försäkringsrörelse hava icke definierats i förslaget, som — i likhet med gällande lagar på försäkringsväsendets område — anknyter till gängse språkbruk och allmän uppfattning.

Liksom FL avser förslaget alla slag av försäkringsrörelse, sålunda både person- och skadeförsäkring. Personförsäkringen innefattar i främsta rummet livförsäkring men även sjuk-, olycksfalls- och invaliditetsförsäkring. Alla slag av ansvarighetsförsäkring, alltså även de former därav som avse fysisk persons skadeståndsansvar, hänföras till skadeförsäkring. Även återförsäkring faller under förslaget. Detta upptager, liksom FL, åtskilliga föreskrifter, vilka endast hava avseende å livförsäkring; därjämte bibehålles principen att underkasta långfristig personförsäkring — varmed åsyftas avtal för livstid eller för längre tid än tio år — samma specialbestämmelser som gälla för-

* Jämför vad ovan sid. 240 ff yttrats angående ömsesidigt försäkringsbolags rättsliga struktur

livförsäkring (2 § andra stycket). Långfristiga avtal avseende annan försäkring än personförsäkring äro även i viss utsträckning underkastade särskilda bestämmelser.

Att försäkring icke må meddelas i annan ordning än i allmän lag eller författning medgives torde få anses uppenbart. Vissa utvecklingstendenser — exempelvis bildande av stiftelser eller ideella eller ekonomiska föreningar för »förmedling» av försäkringar — synas göra det önskvärt, att denna grundsats kommer till uttryck i lagstiftningen. I överensstämmelse därmed har i andra stycket av förevarande paragraf upptagits en bestämmelse av nyss angiven innebörd. Det kan vara tvivel underkastat, huruvida en så vittsyftande bestämmelse bör inrymmas i en lag med allenast begränsad räckvidd. Såsom uttryck för en rättssats av fundamental betydelse för den offentligrättsliga regleringen på förevarande område synes dess plats likväl vara motiverad i en lag angående försäkringsrörelse.

Det har synts utredningen lämpligt att i omedelbar anslutning till den nämnda bestämmelsen erinra om de försäkringsanstalter, vilkas verksamhet regleras i särskilda lagar eller författningar. Dessa anstalter äro följande:

a. Av staten inrättade försäkringsanstalter (för närvarande riksförsäkringsanstalten, pensionsstyrelsen, krigsförsäkringsnämnden).

b. Ömsesidigt försäkringsbolag för försäkring av egendom å landsbygden, vars verksamhetsområde är mindre än ett härad eller, där det omfattar delar av flera härad, mindre än tio socknar, varvid med härad likställes tingslag i de orter, där benämningen härad ej förekommer. Den vedertagna benämningen för dessa bolag är sockenbolag.

c. Sjukkassa, understödsförening eller annan förening, å vilken lagen om understödsföreningar äger tillämpning.

d. Utländsk försäkringsanstalt, som jämlikt lagen den 24 juli 1903 (nr 94) förvärvat rätt att här i riket driva försäkringsrörelse.

Den verksamhet, som bedrives av de under *b* upptagna försäkringsinrättningarna, är i offentligrättsligt hänseende reglerad genom Kungl. kungörelsen den 21 december 1917 (nr 975) med bestämmelser om skyldighet för vissa försäkringsanstalter att angående sin verksamhet göra anmälan och lämna uppgifter. Utredningen har i annat sammanhang framhållit önskvärdheten av en särskild undersökning i syfte att utröna behovet av en skärpt koncessionslagstiftning för sockenbolagen. I nyssnämnda kungörelse avses även anstalt, som allenast meddelar försäkring mot förlust å skuldebrev och andra värdehandlingar. Någon sådan anstalt existerar icke sedan ett par decennier tillbaka och torde icke heller komma att uppstå. Utredningen anser sig böra föreslå, att kungörelsen ändras därhän, att bestämmelserna angående anstalt av dylik art utgå.

I överensstämmelse med vad ovan anförts har i tredje stycket av förevarande paragraf upptagits erinran om att anstalter av den typ, som avses under *a—d*, icke skola vara underkastade försäkringslagens bestämmelser. Det må erinras om att en jämkning i stadgandet torde erfordras, därest föreliggande förslag till lag om allmän sjukförsäkring upphöjes till lag.

2 §.

I lagrummet uttryckes den viktiga principen, att försäkringsbolag icke må driva annan rörelse än försäkringsrörelse. Bestämmelse härom fanns redan i 1903 års försäkringslag. I förarbetena till sistnämnda lag uttalades härom endast, att stadgandet stödde sig på så allmänt erkända grunder, att en motivering därav syntes överflödig.* Den ekonomiska utvecklingen har sedan dess ytterligare understrukit behovet av en undantagslös förbudsregel i detta avseende. I de nyss citerade förarbetena uttalades vidare, att i uttrycket »annan rörelse» naturligtvis icke innefattades den lånerörelse, som erfordrades för att göra anstaltens medel fruktbärande, ej heller den rörelse, som bestode i att hos annan anstalt återförsäkra övertagna risker eller att meddela återförsäkring åt annan anstalt. Givet är, att också detta uttalande alltjämt äger giltighet.

Uppenbart är vidare, att försäkringsbolag icke må genom dotterföretag utöva sådan rörelse, som det icke äger driva i egen regi. Delvis i syfte att förebygga ett kringgående av förbudsregeln på sådana vägar har i 336 § i förslaget upptagits vissa restriktioner i fråga om försäkringsbolags rätt att inneha aktier i främmande aktiebolag. Av större betydelse äro emellertid de regler, som upptagits i 288 §, av innebörd att koncessionen äventyras i händelse avvikelse sker från lagens bestämmelser.

Av skäl som närmare utvecklats i den allmänna motiveringen (s. 18 ff.) bör ett och samma bolag principiellt icke tillåtas att driva livförsäkringsrörelse jämsides med försäkringsrörelse av annat slag. Uttryckligt förbud häremot har upptagits i förevarande paragraf. Förbudet avser såväl direkt som indirekt affär (återförsäkringsrörelse). Enligt regeln äger sålunda ett bolag icke driva exempelvis direkt affär i en skadeförsäkringsbransch och samtidigt meddela reassurans i livförsäkring. Regeln är icke undantagslös. I enstaka fall kunna nämligen — såsom jämväl tidigare utvecklats — särskilda skäl motivera avsteg från principen. Det ankommer på Konungen såsom koncessionsmyndighet att avgöra, huruvida sådana skäl äro för handen. Endast i den mån en kombination av liv- och skadeförsäkring i ett givet fall framstår såsom ändamålsenlig och utvecklingsfrämjande, torde densamma böra tillåtas.

I andra stycket av förevarande paragraf har upptagits en regel motsvarande 2 § andra stycket FL. Regeln innebär — liksom för närvarande — att då i åtskilliga lagrum särskilda föreskrifter givas angående livförsäkringsrörelse, vad sålunda stadgas skall äga direkt tillämpning å annan personförsäkringsrörelse, som avser den försäkrades livstid eller längre tid än tio år.

Bestämmelsen i 2 § första stycket FL, att med livförsäkring förstås jämväl livränteförsäkring och kapitalförsäkring för livsfall, har icke överförts till förslaget. Begreppsbestämningen framstår numera såsom självklar.

---

* Underdånigt betänkande år 1897 med förslag till lagstiftning angående in- och utländska försäkringsanstalters verksamhet, sid. 50 (det s. k. kommittéförslaget).

3 §.

Enligt 244 § FL skall hos patent- och registreringsverket eller den myndighet i Stockholm, som Konungen kan komma att bestämma, föras försäkringsregister för inskrivning av de uppgifter, vilka enligt FL skola för registrering anmälas eller vilkas intagande i registret eljest är eller varder föreskrivet. Genom Kungl. kungörelse den 21 december 1917 (nr 973) har förordnats, att försäkringsregistret skall föras hos försäkringsinspektionen. Ämbetsverket är följaktligen såväl tillsynsmyndighet som registreringsmyndighet.

Anordningen med försäkringsinspektionen såsom registreringsmyndighet bör bibehållas. Bestämmelsen härom synes lämpligen böra inflyta direkt i försäkringslagen. Godtages utredningens förslag härutinnan, erfordras ändring i 1917 års kungörelse. Jämväl ur andra synpunkter måste kungörelsen anpassas efter lagförslaget.

I. Om försäkringsaktiebolag.

Om försäkringsaktiebolags bildande.

4 §.

1 mom. första stycket överensstämmer i det väsentliga med 3 § första stycket första och andra punkterna FL. Till grund för ansökan om koncession skall ligga en av stiftarna upprättad fullständig bolagsordning. I 6 § i förslaget angivas de ämnen, vilka ovillkorligen skola regleras i bolagsordningen, medan 10 § ger anvisning rörande bestämmelser, som därutöver må inflyta i bolagsordningen. Då det tillämnade bolagets rörelse avser livförsäkring eller annat slag av försäkring för all framtid eller för längre tid än tio år, skola upprättas försäkringstekniska grunder för verksamheten. Närmare föreskrifter angående dessa grunder hava upptagits i 9 § i förslaget.

1 mom. andra stycket. Enligt gällande lagstiftning har koncessionsmyndigheten att pröva, huruvida bolagsordningen och de försäkringstekniska grunderna överensstämma med FL samt lag och författning i övrigt, så ock om och i vad mån särskilda bestämmelser därutöver må, med hänsyn till vidden och beskaffenheten av bolagets rörelse, erfordras. Såsom i den allmänna motiveringen framhållits (s. 4 f), har enligt numera hävdvunnen praxis detta stadgande ansetts innebära ett rent formellt koncessionsvillkor. Sådana synpunkter som att allmänhetens försäkringsbehov kan tillgodoses av redan existerande bolag eller att tillkomsten av ett nytt bolag rentav är ägnad att åstadkomma en kostnadsfördyrande trängsel på marknaden beaktas icke vid koncessionsprövningen.

I utredningens förslag hava upptagits två särskilda koncessionsvillkor av materiell art. För beviljande av koncession förutsättes sålunda, att den tillämnade rörelsen är behövlig och därjämte ägnad att främja en sund utveck-

ling av försäkringsväsendet. Rörande innebörden av dessa villkor hänvisas till den allmänna motiveringen (s. 13 ff).

Äro såväl materiella som formella koncessionsvillkor uppfyllda, har Konungen att — med eller utan särskilda bestämmelser som må erfordras med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av bolagets rörelse — stadfästa bolagsordningen och grunderna, där sådana äro föreskrivna, samt bevilja koncession.

1 mom. tredje stycket. I förslaget förutsättes, att koncession i allmänhet skall beviljas utan tidsbegränsning. Detta medför rätt för bolaget att tillsvidare driva den koncessionerade rörelsen i enlighet med lag och författning, den stadfästa bolagsordningen och de stadfästa grunderna samt de särskilda bestämmelser, som därutöver må hava meddelats av Konungen. Har avvikelse skett från i lag meddelade föreskrifter eller från bolagsordningen eller från stadfästa försäkringstekniska grunder, äger försäkringsinspektionen förelägga bolaget att vidtaga de åtgärder, som prövas erforderliga för rättelses vinnande. Likaså kan bolaget föreläggas, att, då bolagsordningen och grunderna icke längre kunna anses tillfredsställande, söka ändring i desamma. Underlåter bolaget att vidtaga åtgärder, som sålunda föreskrivits, eller förekommer eljest anledning till allvarlig anmärkning mot bolagets verksamhet skall Konungen äga förklara koncessionen förverkad. Härom hava bestämmelser upptagits i 288 §. Angående vissa andra fall då sådan påföljd kan inträda må hänvisas till sistnämnda paragraf i förslaget.

Tidsbegränsad koncession synes böra komma i fråga i fall, då tvekan uppstår angående den tillämnade rörelsens ändamålsenlighet. Det ligger i sakens natur att koncessionsprövningen mången gång kan erbjuda komplicerade problem. Särskilt det led i bedömningen, som avser de framtida verkningarna av rörelsen, torde i allmänhet ställa sig vanskligt. I tveksamma och svårbedömliga fall kan ett erfarenhetsmaterial för bedömningen skapas därigenom att bolaget tillåtes att driva rörelse under begränsad tid. Omprövning bör lämpligen äga rum vid en redan från början fastställd, icke alltför avlägsen tidpunkt. Enligt förslaget skall omprövningen ske senast efter tio år.

Det är icke uteslutet att tidsbegränsad koncession visar sig utgöra en belastning för bolaget i konkurrensen. Beträffande livbolag bör icke förbises att dessa i regel sluta försäkringsavtal, som sträcka sig mycket långt fram i tiden. Nämnda omständigheter inbjuda till försiktighet vid meddelande av tidsbegränsad koncession. Uppenbart torde vara att tidsbegränsad koncession icke innebär ovillkorlig rätt till rörelsens bedrivande intill periodens utgång. Alldeles oavsett om koncessionen beviljats tillsvidare eller för bestämd tid är bolaget underkastat tillsyn i vanlig ordning. Formellt möter icke hinder att, sedan bestämd koncessionstid utlupit, ånyo bevilja tidsbegränsad koncession. Sådant synes emellertid icke böra ske utan att särskilda skäl föreligga.

2 mom. Här stadgas — i överensstämmelse med vad som för närvarande gäller enligt 3 § FL — att Konungens stadfästelse skall sökas å beslut om ändring av stadfäst bolagsordning eller av stadfästa försäkringstekniska grunder. Beslut om ändring av bolagsordningen fattas å bolagsstämma på

sätt i 125—127 §§ stadgas. Ändring av grunderna beslutas av styrelsen (jfr 129 §).

Utvidgning av bestående försäkringsrörelse till ny verksamhetsgren behandlas i koncessionshänseende på enahanda sätt som gäller om bildande av nytt bolag i branschen. Samma regler för koncessions beviljande skola sålunda tillämpas. Erinran härom har upptagits i förevarande moment andra punkten. I detta sammanhang må understrykas angelägenheten av att bolagsordningen noga anger föremålet för bolagets verksamhet. Varje särskild försäkringsgren, som avses skola ingå i rörelsen, måste klart angivas. Uttryck såsom »brandförsäkring m. m.» eller »brandförsäkring jämte andra branscher» böra icke under några förhållanden godtagas (jfr 6 § första stycket 2.).

I *3 mom.* upptagas vissa föreskrifter av formell art rörande ansökan om koncession. Någon motsvarighet till dessa föreskrifter finnes icke i FL.

Enligt fast praxis inlämnas koncessionsansökningar — både i fråga om bolagsordning och grunder — till försäkringsinspektionen, som med eget utlåtande och, i förekommande fall, efter komplettering av utredningen överlämnar handlingarna till Konungen. Lämpligheten av detta förfaringssätt är uppenbar och alla skäl tala för att detsamma lagfästes. I detta moment föreskrives sålunda att ansökan om stadfästelse skall inlämnas till försäkringsinspektionen. Föreskriften torde böra utbyggas med en bestämmelse i instruktionen för tillsynsmyndigheten av innebörd, att myndigheten skall med eget utlåtande, sedan eventuellt erforderlig komplettering av utredningen införskaffats, överlämna ärendet till Konungen.

Det ligger i sakens natur att ansökan om koncession för nytt bolag skall göras av stiftarna. För vinnande av överensstämmelse med AL:s formföreskrifter i likartade fall har (i 1 mom.) upptagits bestämmelse om att bolagsordning och grunder skola vara försedda med stiftarnas bevittnade namnunderskrifter. I 3 mom. föreskrives vidare, att i koncessionsansökningen skall uppgivas namn och postadress för ombud, som äger å stiftarnas vägnar mottaga handlingar och meddelanden (stiftarombud). Föreskriften att ansökan om stadfästelse å ändringsbeslut skall göras av styrelsen eller verkställande direktören överensstämmer med principerna i AL.

Vid ansökan om stadfästelse å ändringsbeslut bör bestyrkt avskrift av protokoll rörande beslutet bifogas ansökningen. Härmed åsyftas, såsom framgår av vad nyss anförts, bolagsstämmoprotokoll, då det gäller ändring av bolagsordningen, och styrelseprotokoll, då fråga är om ändring av grunderna.

5 §.

Lagrummet överensstämmer med 4 § AL.

Uttrycket svenskt aktiebolag förekommer i skilda lagar och författningar och har i praxis ansetts innefatta även försäkringsaktiebolag och bankaktiebolag.

6 §.

Enligt AL skall bolagsordningen ovillkorligen innehålla bestämmelser i vissa angivna ämnen av konstitutiv betydelse för bolaget. Därjämte angivas i AL vissa bestämmelser av större vikt, vilka må upptagas i bolagsordningen. Denna systematik har följts i föreliggande förslag. I 6 § upptagas regler angående bolagsordningens obligatoriska innehåll. De båda följande lagrummen — 7 och 8 §§ — utgöra komplettering till 6 § första stycket 1 och 4. Avser bolagets rörelse livförsäkring — varmed enligt 2 § andra stycket likställes annan personförsäkring för livstid eller för längre tid än tio år — eller försäkring, som ej är att hänföra till personförsäkring, för all framtid eller för längre tid än tio år, erfordras av Konungen stadfästa försäkringstekniska grunder. Grunderna kunna till sin natur anses sidoordnade med bolagsordningen. I 9 § angivas de ämnen, vilka ovillkorligen skola regleras i grunderna. Någon föreskrift angående fakultativa bestämmelser i grunderna torde icke erfordras. En sammanställning av de ovan antydda fakultativa bolagsordningsbestämmelserna återfinnes i 10 §.

Första stycket 1. Denna föreskrift överensstämmer med motsvarande stadgande i AL och FL.

Första stycket 2. Med hänsyn till den utformning koncessionsreglerna givits i förslaget är det av vikt, att föremålet för bolagets verksamhet noggrant bestämmes i bolagsordningen. Beviljad koncession omfattar nämligen endast den eller de försäkringsgrenar, vilka angivas i bolagsordningen.

Enligt hittillsvarande praxis har rätt att driva direkt försäkringsrörelse i en bestämd bransch ansetts omfatta också rätt till indirekt affär (återförsäkring) i samma bransch. Bolaget har sålunda när som helst och utan anmälan till försäkringsinspektionen kunnat taga upp indirekt affär i branschen. Enligt försäkringsutredningens mening bör icke blott varje försäkringsgren utan även rätten att driva direkt respektive indirekt affär göras till föremål för särskild koncessionsprövning.

Där ömsesidigt försäkringsbolag medgives rätt att driva såväl direkt som indirekt affär, skall enligt förslaget (170 § första stycket 15) återförsäkringsaffären genom bestämmelse i bolagsordningen begränsas till viss kvot av den direkta affären. Skälen härför utvecklas närmare i den allmänna motiveringen s. 242. I fråga om de ömsesidiga försäkringsbolagen är det sålunda ett oeftergivligt krav att i bolagsordningen otvetydigt klarlägges, huruvida verksamheten avser både direkt och indirekt affär. Praktiska skäl tala för att bolagsordningen för försäkringsaktiebolag i detta hänseende utformas efter samma riktlinjer.

Stadgandet i FL att beträffande bolag, vars rörelse avser livförsäkring, i bolagsordningen skall angivas, huruvida bolaget skall kunna utan läkarundersökning meddela försäkring för dödsfall, har såsom numera betydelselöst uteslutits.

Första stycket 3. Vissa föreskrifter i förslaget anknyta till bolagets verksamhetsområde. Här må hänvisas till 100 § 1 mom. andra stycket (jfr även 204 § 1 mom. andra stycket). Med hänsyn härtill är det nödvändigt att bolags-

ordningen innehåller uppgift om verksamhetsområdet. Att sådan uppgift kan lämnas endast i fråga om direkt försäkring är uppenbart. Även med hänsyn till tillsynen är det av betydelse att verksamhetsområdet klart angives i bolagsordningen.

Första stycket 4—8 överensstämma med AL 8 § första stycket 3—7; dock har i punkt 7 gjorts ett tillägg av innebörd, att bolagsordningen skall innehålla uppgift huruvida i bolaget skall finnas revisor som är av handelskammare i riket auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman. Såsom framgår av 100 § 1 mom. andra stycket skall i större bolag minst en revisor uppfylla det nämnda kvalifikationskravet.

Första stycket 9. I motsvarande bestämmelse i AI föreskrives, att tid för hållande av sådan ordinarie bolagsstämma, å vilken redovisningshandlingarna framläggas, skall bestämmas till viss månad eller två på varandra följande månader inom sex månader från nästföregående räkenskapsårs utgång.

För försäkringsbolagen innebära merendels fondräkningen och även bokslutet ett omfattande och tidskrävande arbete. Bokslutet fördröjes ofta därigenom att beträffande återförsäkringsaffärerna cedenternas uppgifter måste avvaktas. Härigenom kan lätt vållas förskjutning av tiden för den ordinarie bolagsstämman. Utredningen har fördenskull ansett sig böra föreslå, att den tid, inom vilken stämman skall hållas, må i bolagsordningen bestämmas till högst tre månader, vilka skola falla inom den ovan angivna sexmånadersfristen. Några praktiska olägenheter torde icke föranledas härav. Att med uttrycket »period» i lagtexten avses en sammanhängande tidsföljd, icke nödvändigt sammanfallande med kalendermånad, torde få anses uppenbart.

Första stycket 10 överensstämmer med AL 8 § första stycket 9.

Första stycket 11. I 4 § första stycket 8) FL stadgas, att bolagsordning för försäkringsaktiebolag skall angiva de grunder, enligt vilka skall förfogas över uppkommen vinst.

Enligt de av Konungen stadfästa grunderna skola vissa avsättningar upptagas såsom utgiftsposter i vinst- och förlusträkningen, vadan årsvinsten framkommer först sedan sådana avsättningar skett. I förslaget föreskrives därjämte skyldighet att av årsvinsten avsätta medel till reservfond eller säkerhetsfond intill dess fonderna uppnått visst minimum. Finnes ytterligare vinst, må bolaget förfoga däröver. Det är endast denna vinst förevarande stadgande avser.

Första stycket 12. För varje försäkringsbolag måste fastställas en begränsning av den ansvarighet bolaget äger utan återförsäkring ikläda sig på en och samma risk. Denna s. k. maximal kan växla inom ett och samma bolag för olika försäkringsgrenar och även för skilda risker inom en försäkringsgren. Maximimalbestämmelsen är till sin natur av försäkringsteknisk art och borde till följd härav hava sin plats i grunderna. Så har ock föreslagits i fråga om livförsäkring. Beträffande skadeförsäkring, där — bortsett från vissa undantag — försäkringstekniska grunder icke finnas, har det ansetts naturligt, att bestämmelsen inrymmes i bolagsordningen (jfr 9 §).

Andra stycket. I förhållande till motsvarande stadgande i AL har här skett en oväsentlig redaktionell jämkning.

7 §.

Paragrafen är likalydande med 5 § FL.

8 §.

Beträffande regleringen av aktiekapitalets storlek avviker förslaget i visst hänseende från vad som nu finnes stadgat. Enligt 6 § FL skall aktiekapitalet bestämmas med hänsyn till vidden och beskaffenheten av den tillämpade rörelsen, dock att detsamma icke må understiga vissa angivna minimibelopp, högre för livförsäkringsaktiebolag än för annat försäkringsaktiebolag. I fråga om livförsäkringsbolag är minimigränsen därjämte bestämd i relation till bolagets maximal.

Såsom i den allmänna motiveringen anmärkts (s. 245 f.), framstår den nuvarande minimigränsen såsom synnerligen verklighetsfrämmande. Den gällande lagens bestämmelser om minsta aktiekapital har uteslutits ur förslaget.

Uppgift om aktiekapitalets storlek skall inrymmas i bolagsordningen, som stadfästes av Konungen. I själva koncessionssystemet ligger otvivelaktigt den bästa garantien mot bolagsbildning på för klen kapitalgrundval. Det förutsättes såsom självklart, att aktiekapitalet icke i något fall kommer att understiga den minimigräns, som stadgats för vanligt aktiebolag.

Enligt förslaget må nominella beloppet för aktie icke bestämmas lägre än 50 kronor. Bestämmelserna i AL (3 §) och FL (6 §) att under vissa betingelser nominella beloppet må sättas lägre, ha sålunda icke upptagits i förslaget. Det bör anmärkas, att för närvarande intet försäkringsaktiebolag har aktier å nominellt belopp understigande 50 kronor.

I lagrummet stadgas förbud mot apportbildning. Härutinnan må hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 245.

Redan i 1903 års försäkringslag stadgades, att bolagsordning för försäkringsaktiebolag skulle angiva huruvida och i vilken utsträckning delägare vore pliktig att tillskjuta något utöver tecknat aktiebelopp ävensom under vilka förhållanden och i vilken ordning dylik tillskottsplikt borde fullgöras. Stadgandet inflöt sedermera utan ändring i FL. För de vanliga aktiebolagen gäller däremot alltsedan 1895 års lagstiftning den bestämmelsen, att aktieägaren, sedan full betalning blivit erlagd för aktie, icke är pliktig att tillskjuta något. Detta stadgande lärer innebära förbud mot att i bolagsordningen intaga bestämmelse om tillskottsplikt.

Den i fråga om försäkringsaktiebolag medgivna tillskottsplikten har numera förlorat all praktisk betydelse. Det föreligger sålunda intet behov att i fortsättningen upprätthålla en undantagsställning för försäkringsaktiebolagen i detta hänseende.*

* För närvarande torde endast ett försäkringsaktiebolag, Sjöförsäkringsaktiebolaget Öresund, ha bestämmelse om tillskottsplikt. Enligt bolagets balansräkning per den $^{31}/_{12}$ 1944 balanseras aktieägarnas tillskottsförbindelser, 1 milj. kronor, av en fond å samma belopp.

I förslaget har bibehållits det alltsedan 1903 års lagstiftning gällande förbudet mot aktiebrev ställda till innehavaren. Här föreligger sålunda en olikhet mot vad som gäller för vanliga aktiebolag, vilka under förutsättning av Konungens tillstånd äga utfärda aktiebrev till innehavaren. Utredningen hänvisar till vad i detta ämne anförts i den allmänna motiveringen (s. 247).

9 §.

I FL föreskrives, att om försäkringsbolags rörelse avser livförsäkring, särskilda grunder för verksamheten skola upprättas och stadfästas av Konungen. Enahanda bestämmelser gälla där försäkring, som ej är att hänföra till personförsäkring, meddelas för all framtid eller för längre tid än tio år. I lagen (7 och 123 §§ FL) angivas de ämnen, som skola regleras i grunderna.

Utredningen har i sitt förslag starkt understrukit grundernas konstitutiva betydelse för försäkringsverksamheten; på grundernas innehåll ställes krav på större fullständighet än för närvarande.

I förevarande paragraf angivas de ämnen, vilka obligatoriskt skola regleras i grunderna. Här skiljes mellan livförsäkringsrörelse (första stycket) och försäkringsrörelse av annat slag (andra stycket). Föreskrifterna angående livförsäkringsgrundernas materiella innehåll hava sammanförts i lagens tekniska avsnitt, nämligen 263 — 265, 267 — 270, 272 och 273 §§; erinran härom har upptagits i tredje stycket av förevarande paragraf.

Grunderna äro till sin rättsliga natur att anse såsom ett komplement till bolagsordningen. Detta framgår redan av föreskrifterna i FL, att grunderna skola stadfästas av offentlig myndighet på sätt som gäller om bolagsordningen, och förhållandet står fullt klart vid en historisk återblick på grundernas behandling i den offentligrättsliga försäkringslagstiftningen. Av praktiska skäl har det icke ansetts lämpligt att tynga bolagsordningens innehåll med de efter hand alltmera omfattande reglerna angående beräkning av premier och premiereserv m. m., detta desto mindre som dessa regler äro av den invecklade natur, att delägarna i allmänhet sakna förutsättningar att bedöma desamma. Någon klar gräns har likväl icke upprätthållits — varken i lagstiftningen eller i praxis — mellan bolagsordning och grunder. Bestämmelser på »gränsområdet» hava sålunda än ansetts vara av beskaffenhet att böra inflyta i bolagsordningen, än reglerats i grunderna. Exempel erbjuder regleringen av försäkringsbolags rätt att driva försäkringsrörelse i utlandet. Enligt 1903 års lag (5 §) skulle detta ämne — i fråga om livförsäkring — regleras i grunderna, medan det enligt FL (4 §) skall behandlas i bolagsordningen. Lämpligheten av att hålla grunderna utbrutna från bolagsordningen är särskilt påtaglig då fråga är om ändring av grundernas innehåll. Sådan ändring är enligt vad erfarenheten visar tämligen ofta påkallad. Eftersom av uppenbara skäl ändring av bolagsordning icke kan beslutas annorledes än å bolagsstämma, skulle, därest grunderna intagits i bolagsordningen, ett tungrott förfarande behöva tillämpas även för en oväsentlig ändring av grunderna. Med hänsyn till att grunderna formellt äro fristående från bolagsord-

ningen upptogs icke i FL stadgandet i 1903 års lag, att ändring av grunderna skulle beslutas på samma sätt som ändring av bolagsordningen.

Grunderna äro emellertid icke enbart ett komplement till bolagsordningen utan hava vid sidan därav självständig betydelse. I grunderna regleras nämligen i vissa avseenden det på försäkringsavtalet grundade rättsförhållandet mellan bolaget och dess försäkringstagare. Grunderna innehålla sålunda även rent privaträttsliga föreskrifter.

Enligt praxis kunna grunderna utan försäkringstagares hörande ändras under avtalstiden. Försäkringsbolagen hava sedan lång tid tillbaka i de allmänna försäkringsvillkoren intagit en klausul av innehåll, att på avtalet skola tillämpas de grunder, som »äro eller kunna varda av Konungen stadfästa». Detta avsteg från vedertagna principer beträffande förutsättningar för ändring av avtal får anses till fullo motiverat av de egenartade förhållanden, vilka prägla försäkringsutfästelsen och särskilt livförsäkringsavtalet. Detta problemkomplex har ingående belysts i olika avsnitt av den allmänna motiveringen, närmast i samband med de tekniska problemen och kapitalplaceringsfrågan. Den omständigheten att ändring av grunder icke kan genomföras utan Konungens stadfästelse — efter tillsynsmyndighetens hörande — får anses utgöra betryggande garanti mot kränkning av försäkringstagarnas befogade rättsanspråk.

Första stycket 1 överensstämmer med motsvarande stadgande i 7 och 123 §§ FL.*

Första stycket 2. Här föreskrives, att — om rörelsen avser livförsäkring — grunder skola upprättas beträffande avsättning till och användning av utjämningsfond. De omständigheter, som ansetts påkalla införande av denna bestämmelse, hava behandlats i den allmänna motiveringen (s. 52).

Första stycket 3. Enligt gällande lagstiftning skola grunderna reglera den rätt till återköp, som må tillkomma försäkringstagare. Innebörden av detta stadgande är i viss mån omtvistad. Lagens förarbeten lämna icke någon vägledning vid tolkningen.

Beträffande innebörden av utredningens förslag i fråga om återköpsrätten må hänvisas till vad som anförts å s. 58. I lagtexten har valts en från FL något avvikande formulering.

Sedan gammalt hava livförsäkringsbolagen i sina grunder angående verkan av underlåten premiebetalning intagit regler för beräkning av fribrevsvärden. Det har synts utredningen lämpligt att särskilda grunder skola finnas för beräkning av fribrev. Termen fribrev är allmänt vedertagen.

Första stycket 4 överensstämmer i sak med 7 § första stycket 5) FL. Här må hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 60.

Första stycket 5. Här stadgas — i överensstämmelse med nu gällande regler — att grunderna skola innehålla bestämmelser angående verkan av underlåten premiebetalning. Härom hänvisas till vad som anförts i den allmänna motiveringen sid. 60.

* Angående principerna för premiereservens beräkning hänvisas till det tekniska avsnittet, särskilt sid. 49 ff.

Första stycket 6. Det framstår såsom en konsekvens av skälighetsprincipen, att försäkringsbolag skall lämna återbäring till de försäkrade, så snart det ekonomiska resultatet av rörelsen ger möjlighet därtill. Återbäringsgrunder äro enligt utredningens förslag obligatoriska.

Det må här erinras om att enligt utredningens förslag till ändring av 30 § kommunalskattelagen, återbäring icke får utgå, såframt icke full ränteskatt erlägges.

Återbäringsspörsmålen hava i olika sammanhang ingående diskuterats i den allmänna motiveringen; här må särskilt hänvisas till sid. 63—79.

Första stycket 7. Enligt det här upptagna stadgandet skola grunderna innehålla regler för begränsning av den ansvarighet bolaget må utan återförsäkring ikläda sig på en och samma risk. I fråga om skadeförsäkring skall bestämmelse härom i stället angivas i bolagsordningen; se 6 § första stycket 12.

Andra stycket motsvarar stadgandet i 7 § tredje stycket FL. Enligt sistnämnda lagrum, som främst åsyftar brandförsäkring för all framtid eller för längre tid än tio år, skola grunder upprättas bl. a. för beräkning av försäkringspremier och premiereserv. Med hänsyn till att premierna inom skadeförsäkringen och sålunda även inom brandförsäkringen bestämmas av försäkringsbolagen själva har den återgivna lagföreskriften mäst tillämpas så, att man vid stadfästelse å grunder för beräkning av premiereserven utgått från den premienivå vederbörande bolag tillämpat. De med ledning av detta lagrum upprättade och stadfästa grunderna innehålla sålunda icke några regler för premieberäkningen utan endast en föreskrift om huru premiereserven skall beräknas med utgångspunkt från bolagets premiesättning. Vid sådant förhållande har utredningen ansett den nuvarande avfattningen oegentlig och förty icke upptagit den gällande föreskriften rörande grunder för beräkning av försäkringspremier.

10 §.

Bestämmelser av särskild vikt för bolagets verksamhet, vilka innefatta avvikelser från vad eljest är stadgat, böra inflyta i bolagsordningen, och erinran härom har upptagits i förevarande paragraf. Där givas sålunda regler om de fakultativa bolagsordningsbestämmelserna. Paragrafen ansluter sig nära till 9 § AL. I ett par hänseenden ha emellertid avvikelser varit påkallade.

I 9 § AL stadgas, att om aktiebreven skola ställas till innehavaren, bestämmelse därom skall intagas i bolagsordningen. Enligt 8 § fjärde stycket i förslaget må försäkringsaktiebolag emellertid icke utfärda innehavareaktier. Det nyssnämnda stadgandet i 9 § AL har följaktligen icke upptagits i förslaget. Vidare har föreskriften i 9 § 1 mom. fjärde stycket första punkten AL uteslutits. Enligt nämnda föreskrift skall, i den mån med bolagets verksamhet ej åsyftas beredande av vinst åt aktieägarna, i bolagsordningen angivas verksamhetens syfte, och skall tillika bestämmelse upptagas om användandet av den vinst som må uppkomma å verksamheten och av bolagets behållna tillgångar vid dess upplösning. Här åsyftas det fall, att vinsten helt eller del-

vis skall tillkomma annan än aktieägarna eller att bolaget skall driva sin verksamhet till främjande av annat företags intressen utan att vinst å den egna rörelsen avses. Det ifrågavarande stadgandet kan ej oförändrat tillämpas å försäkringsbolagen. Av skäl, som anförts vid 6 §, har emellertid i nämnda paragraf första stycket 11 upptagits bestämmelse, att bolagsordningen för försäkringsbolag obligatoriskt skall angiva de grunder, enligt vilka skall förfogas över uppkommen vinst. Vidare har i nu förevarande paragraf 1 mom. sista stycket införts den regeln, att om användande av bolagets behållna tillgångar vid dess upplösning skall gälla annat än de legala föreskrifterna, bolagsordningen skall innehålla bestämmelse därom.

Motsvarighet till förevarande paragraf 1 mom. återfinnes i FL 4 § första stycket 3), 11), 14), 16), 17) och 18). I överensstämmelse med AL:s disposition har till paragrafen (2 mom.) överflyttats stadgandena i FL 4 § andra stycket och 44 § sista stycket.

11 §.

Denna paragraf motsvarar 8 § FL efter den överarbetning, som föranledes av bestämmelserna i 10 § AL.

Vid bildande av vanligt aktiebolag skall teckningslista jämte förslag till bolagsordning samt övriga stiftelsehandlingar ingivas till registreringsmyndigheten för godkännande. Med hänsyn till koncessionstvånget för försäkringsaktiebolag ligger det i sakens natur, att teckningslista för sådant bolag framlägges först sedan stadfästelse meddelats. Vissa förenklingar i förhållande till AL:s motsvarande regler äro sålunda möjliga att genomföra. Föreskriften i 10 § andra stycket AL att, om i förslaget till bolagsordning upptagits förbehåll angående nedsättning av aktiekapital eller lösningsrätt till aktie, erinran därom skall intagas i teckningslistan, har icke ansetts böra efterbildas beträffande försäkringsaktiebolag. Bestämmelsen i 10 § första stycket AL att teckningslistan skall upptaga bolagets firma har även uteslutits.

Första stycket 4. Den här upptagna föreskriften innefattar en avvikelse från motsvarande föreskrift i AL. Enligt AL skall konstituerande stämman hållas inom sex månader från det godkännande å stiftelsehandlingarna meddelats av registreringsmyndigheten. Motsvarande utgångspunkt för tidsfristen saknas i förslaget. Denna bör i stället, såsom enligt FL, räknas från det Konungen meddelat stadfästelse å bolagsordningen. Under det att enligt FL tidsfristen utgör ett år, har den i förslaget ansetts kunna fastställas till sex månader. Försummas den för bolagets bildande utsatta tiden, är aktieteckning icke vidare bindande. Detta framgår av stadgande i 16 § i förslaget. Ytterligare påföljd av att konstituerande stämma icke hålles inom föreskriven tid är att koncessionen förklaras förverkad. Föreskrift härom har upptagits i 288 § 4 mom.

Andra stycket är likalydande med motsvarande stadgande i 10 § AL.

Tredje stycket. I 16 § AL stadgas, att stiftelsehandlingarna i avskrift jämte vissa andra handlingar skola bifogas teckningslistan. Enligt 10 § fjärde stycket första punkten AL skall i teckningslistan upptagas förteckning över

dessa bilagor. Med hänsyn till den avvikande proceduren vid bildande av försäkringsaktiebolag har någon motsvarighet till stadgandet i 16 § AL icke upptagits i utredningens förslag. Någon bilagsförteckning behöver följaktligen icke inflyta i teckningslistan beträffande försäkringsaktiebolag.

12 och 13 §§.

Lagrummen motsvara 16 § första, fjärde och femte styckena AL samt 17 § första stycket samma lag.

I 12 § i förslaget föreskrives att vid teckningslistan skall vara fogad styrkt avskrift av Konungens beslut om stadfästelse. Det bör här erinras om att enligt stadgad praxis bolagsordningen in extenso återgives i stadfästelsebeslutet. Bolagsordningen blir sålunda tillgänglig för aktietecknarna.

14 §.

Av stadgandet i 7 § AL framgår att med rättslig verkan överenskommelse kan träffas därom, att allmänt aktiebolag skall gälda ersättning för de med bolagets bildande förenade kostnaderna eller att stiftare eller annan eljest skall av bolaget erhålla särskild förmån eller rättighet. Härmed torde åsyftas *dels* kostnader för själva bolagsbildningen i inskränkt mening, d. v. s. kostnader för upprättande av bolagsordning och dess godkännande, för teckningslistans tillhandahållande och kallelse till konstituerande bolagsstämma m. m., *dels* organisationskostnader, såsom utgifter för tekniskt, kommersiellt eller annat arbete av värde för organisationen av bolagets rörelse, *dels ock* annan gottgörelse som skall utgå till stiftare eller annan för sysslande med bolagsbildningen i en eller annan form. Dylik överenskommelse skall angivas i stiftelseurkunden vid äventyr att den eljest är utan verkan mot bolaget. Kostnader, som efter beslutet om bolagets bildande äro nödvändiga för bolagsbildningens fullföljande, drabba utan särskild bestämmelse bolaget, såsom kostnader för bolagets registrering, tryckning och stämpelbeläggning av aktiebrev m. m.

Beträffande försäkringsaktiebolag gäller för närvarande enligt 9 § FL, att stiftare eller annan icke äger av bolaget njuta gottgörelse för dess bildande utöver ersättning för utgifter, som för bildandet varit uppenbarligen nödvändiga samt att stiftare icke må — bortsett från det fall då apportbildning är tillåten enligt 110 § FL — förbehålla sig eller annan särskild förmån eller rättighet. För bevarande av rätten till ersättning för nödvändiga utgifter erfordras icke att förbehåll därom skett i bestämd form.

Rätten att av bolaget erhålla gottgörelse för bolagsbildningen har sålunda i lagstiftningen blivit i olika hänseenden snävare avgränsad i fråga om försäkringsaktiebolag än beträffande vanligt aktiebolag. Mot den vidsträcktare ersättningsrätten svarar dock skyldigheten att — för rättens bevarande — göra uttryckligt förbehåll därom i stiftelseurkunden. Försäkringsutredningen har funnit det lämpligt att i fråga om försäkringsaktiebolag bibehålla den princip, som kommit till uttryck i FL. I förslaget har sålunda stadgandet utfor-

mats i överensstämmelse med 9 § samma lag; utredningens i annat sammanhang (8 § i lagförslaget) upptagna förbud mot apportbildning har föranlett en redaktionell jämkning.

15 §.

Denna paragraf ansluter sig till 18 § första och andra styckena AL samt 10 § FL.

Någon bestämmelse motsvarande stadgandet i 18 § tredje stycket AL synes icke erforderlig beträffande försäkringsaktiebolagen.

16 §.

19 § första stycket AL och 11 § FL innehålla i sak överensstämmande stadganden om att aktieteckning icke är bindande därest beslut om bolagets bildande icke fattats inom bestämd tid. Samma verkan inträder enligt 19 § andra stycket AL om genom lagakraftägande beslut frågan om bolagets registrering av registreringsmyndigheten förklarats förfallen eller ansökan om bolagets registrering blivit avslagen. Motsvarande stadgande saknas i FL, som icke heller innehåller motsvarighet till bestämmelserna i AL, att ansökan om registrering skall ske inom bestämd tid och att underlåtenhet härutinnan föranleder att frågan om bolagets registrering förklaras förfallen.

Enligt utredningens förslag (29 §) skall ansökan om försäkringsaktiebolags registrering göras senast ett år från det stadfästelse å bolagsordningen meddelats. Försummas detta skall frågan om registrering förklaras förfallen (304 § 4 mom.). Klart är, att aktieteckning icke skall vara bindande då fråga om bolagets registrering förklarats förfallen eller ansökan om registrering avslagits. Bestämmelse härom har upptagits i förevarande lagrum. Att i fall som här avses jämväl koncessionen skall förklaras förverkad framgår av 288 § 4 mom.

17 §.

Paragrafen motsvarar 20 § första punkten AL och 12 § FL.

18—28 §§.

I 21 § AL hava upptagits bestämmelser angående utlysande av konstituerande stämma, framläggande av stiftelsehandlingarna före sådan stämma samt angående kallelse till fortsatt stämma. Enligt 23 § AL skall å konstituerande stämman frågan om bolagsordningens godkännande med eller utan ändring behandlas, innan beslut fattas huruvida bolaget skall komma till stånd; uppkommer därvid fråga om ändring av bolagsordningen, kan ändring beslutas omedelbart eller å fortsatt stämma.

Någon motsvarighet till föreskriften i 21 § andra stycket AL angående framläggande av vissa handlingar före konstituerande stämman torde icke erfordras för försäkringsaktiebolagens vidkommande. Mera tveksam är frågan huruvida det för försäkringsaktiebolagen föreslagna koncessionsförfarandet bör föranleda avvikelse från AL:s regler även i annat hänseende. I fråga

om försäkringsaktiebolag sker aktieteckningen på grundval av den av Konungen stadfästa bolagsordningen. Varje ändring av bolagsordningen skall underställas Konungen för stadfästelse och kan sålunda icke definitivt beslutas å bolagsstämma. Från teoretisk synpunkt kan givetvis den uppfattningen hävdas, att aktietecknare bör äga rätt att å konstituerande stämman påkalla ändring av bolagsordningen. Praktisk betydelse har detta spörsmål helt visst icke. Några föreskrifter avseende det fall, att å konstituerande stämma väckes förslag om ändring av den stadfästa bolagsordningen, hava sålunda icke upptagits i förslaget.

Med nu anmärkta avvikelser överensstämma 18—28 §§ i det väsentliga med motsvarande lagrum i AL och FL, på sätt framgår av den vid betänkandet fogade sammanställningstabellen.

29 §.

I AL har upptagits föreskrift om att registrering av aktiebolag skall ske inom bestämd tid efter konstituerande stämman. Detta innebär en nyhet. Såväl den äldre aktiebolagslagstiftningen som FL sakna bestämmelse om att registrering skall sökas inom viss tid.

Utredningens förslag ansluter sig i denna del i princip till AL. I förevarande paragraf stadgas sålunda, att ansökan om bolagets registrering skall göras senast ett år från det stadfästelse å bolagsordningen meddelats. Försummas detta, skall fråga om bolagets registrering förklaras förfallen (304 § 4 mom.) och bolagets koncession förklaras förverkad (288 § 4 mom.).

Om aktiebrev och aktiebok.

30 och 31 §§.

Dessa paragrafer överensstämma, bortsett från vissa jämkningar, med 34 och 35 §§ AL.

32 §.

I paragrafen behandlas vissa frågor rörande godtrosförvärv och pantsättning av aktiebrev, interimsbevis m. m. Paragrafen ansluter sig helt till den i 36 § AL genomförda regleringen av dessa frågor. Den omständigheten att i försäkringsaktiebolag aktiebreven alltid skola vara ställda till viss man föranleder vissa avvikelser av redaktionell art från reglerna i AL.

33—35 §§.

Paragraferna överensstämma i det väsentliga med motsvarande lagrum i AL och FL.

Om inbetalning av aktiekapital.

36—43 §§.

Dessa lagrum överensstämma i det väsentliga med motsvarande lagrum i AL och FL (jfr den vid betänkandet fogade sammanställningstabellen).

Om aktiekapitalets ökning.

44—58 §§.

Dessa paragrafer, vilka motsvara 48—52 och 54—63 §§ AL, hava berörts i den allmänna motiveringen (s. 248).

Avvikelserna från AL äro i huvudsak följande. Beträffande vanligt aktiebolag föreskrives (48 § AL), att därest för beslut om kapitalökning erfordras ändring av vad i bolagsordningen stadgas om aktiekapitalet, beslutet må fattas först efter slutligt beslut om sådan ändring. I fråga om försäkringsaktiebolag har utredningen föreslagit, att ändring av bolagsordning skall stadfästas av Konungen, varför i dylikt bolag stadfästelse å bolagsordningsändringen skall avvaktas innan ökningsbeslut fattas. Detta har beaktats i *44 §* första stycket i förslaget. — Förbudet mot tillskjutande av apportegendom bör enligt utredningens mening gälla även vid nyteckning av aktier i försäkringsaktiebolag. *46 §* i förslaget, vilket lagrum motsvarar 50 § AL, har utformats i överensstämmelse härmed. — Beträffande *58 §* i förslaget må följande anmärkas. Har i allmänt aktiebolag anmälan för registrering av bolagsstämmans godkännande av styrelsens ökningsbeslut icke gjorts inom bestämd tid efter det registreringsmyndigheten godkänt beslutet, skall myndigheten till bolaget avlåta skrivelse med anmaning att inom en månad därefter inkomma med sådan anmälan. Efterkommes ej anmaningen eller har genom lagakraftägande beslut registrering vägrats, skall myndigheten förklara frågan om aktiekapitalets ökning förfallen. Där sådan förklaring skett är, enligt 63 § sista stycket AL, gjord aktieteckning icke vidare bindande, och skall vad å tecknade aktier inbetalats återbäras till aktietecknarna jämte ränta. Eftersom proceduren med förhandsprövning av offentlig myndighet icke upptagits i försäkringsutredningens förslag, hava de nu återgivna reglerna icke överförts till förslaget. Det torde få anses uteslutet, att försäkringsaktiebolag, som emottagit inbetalning i anledning av aktieteckning, vilken sedermera finnes icke vara bindande, skulle underlåta att återbära vad sålunda felaktigt inbetalats.

59 §.

1 mom. I paragrafen regleras möjligheten att öka aktiekapitalet genom utgivande av nya aktier utan kapitalinbetalning.

Bestämmelser i detta ämne äro givna beträffande såväl vanliga aktiebolag som försäkringsaktiebolag. Med bestämmelserna åsyftas dels att bereda publicitet åt åtgärden, dels att åstadkomma garantier för att aktiekapitalet ej ökas på ifrågavarande sätt i fall, då bolagets ekonomiska ställning ej berättigar till sådan ökning. I sistnämnda hänseende gäller, att kapitalökningen må ske allenast med besparade vinstmedel, som ej avsatts, i fråga om vanligt aktiebolag, till reservfond eller skuldregleringsfond, samt i fråga om försäk-

ringsaktiebolag, till reservfond eller säkerhetsfond eller till tryggande av återbäring till försäkringstagarna.

Försäkringsutredningens förslag innebär en väsentlig begränsning i rätten till emission utan nyteckning. Sådan må nämligen enligt förslaget icke äga rum i rena livförsäkringsaktiebolag. Detta överensstämmer med principen om det särskilda skydd, som utredningen av skilda orsaker velat bereda livförsäkringstagarna. Endast sådant försäkringsaktiebolag, som uteslutande eller huvudsakligen driver annan rörelse än livförsäkringsrörelse, äger enligt förslaget rätt att besluta om emission som här avses. Härför få emellertid icke tagas i anspråk medel, som avsatts till någon för livförsäkringsrörelse avsedd fond eller till reservfond. Genom denna föreskrift skyddas såväl samtliga till livförsäkringsrörelsen hörande fonder som övriga försäkringsgrenars konsolideringsfonder Till förfogande för nyemission stå sålunda endast dispositionsfonder, vilka härröra från annan rörelsegren än livförsäkring. Utredningen förmenar, att försäkringstagarnas intresse därigenom tillgodosetts så långt rimligen kan ske.

2 mom. I överensstämmelse med vad som stadgas i 40 § FL har upptagits bestämmelse om att ökningsbeslut, som innefattar ändring av bolagsordningen, icke må registreras förrän Konungens stadfästelse å bolagsordningsändringen vunnits.

3 mom. I 64 § 3 mom. AL stadgas beträffande moderbolag viss inskränkning i rätten till nyemission utan kapitalinbetalning. Stadgandet grundar sig på den uppfattningen, att då koncernen i dess helhet icke uppvisar vinst, moderbolagets vinst icke bör få användas till nyemission. I nyssnämnda lagrum i AL föreskrives vidare, att revisorerna i moderbolaget skola avgiva särskilt yttrande, huruvida, med hänsyn till koncernens ställning och resultatet av verksamheten i dess helhet, ökningen av aktiekapitalet får anses stå i strid mot god affärssed. Motsvarande regler hava upptagits i försäkringsutredningens förslag. En jämkning har föranletts därav, att enligt förslaget koncernredovisningen i försäkringsbolag skall vara offentlig (jfr 113 §).

Om aktiekapitalets nedsättning.

60—64 §.

Beträffande dessa lagrum hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 248—256.

Därutöver må endast anmärkas, att i de i *62* och *63* §§ föreslagna stadganden om rättens utfärdande av kallelse i vissa fall å bolagets borgenärer icke upptagits föreskrift om iakttagande av visst klockslag å inställelsedagen. Förslaget har härutinnan anpassats efter en nyligen vidtagen ändring i lagbestämmelserna rörande kallelse å okända borgenärer.*

* Jfr kungl. prop. nr 39 till 1946 års riksdag.

Om inskränkning i rätten att förfoga över aktie.

65 §.

Detta lagrum motsvarar 70 och 177 §§ AL och 44 § FL. De i den allmänna aktiebolagslagstiftningen upptagna reglerna angående fria och bundna aktier hava huvudsakligen betydelse med hänsyn till inskränkningarna i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag.* Inskränkningarna gälla icke i fråga om försäkringsbolag. På den grund har det hittills icke ansetts erforderligt att i försäkringslagstiftningen efterbilda reglerna om fria och bundna aktier. I utredningens förslag har samma ståndpunkt intagits.

Om reservfond så ock om bolagsstämmas rätt att genom vinstutdelning eller eljest förfoga över bolagets egendom.

66—69 §.

Beträffande dessa lagrum må hänvisas till den allmänna motiveringen, sid. 256.

Bestämmelserna angående användning av reservfonden hava anpassats efter vad som gäller för de allmänna aktiebolagen. Nämnda bestämmelser återfinnas i *66 §* tredje stycket.

Reservfonden uppbygges icke av medel, som härröra från livförsäkringsrörelse. Med hänsyn härtill skall enligt förslaget reservfonden användas för täckande av förlust å livförsäkringsrörelse först sedan samtliga på denna rörelse belöpande fonder helt tagits i anspråk.

Med årsvinst förstås den vinst, som uppkommit på bolagets verksamhet under ett räkenskapsår. Årsvinsten utgör skillnaden mellan intäkter och kostnader och utvisas av vinst- och förlusträkningen. Såsom framgår av 95 § i förslaget skall årsvinsten fördelas på olika försäkringsgrenar. Årsvinsten förutsättes skola angivas i balansräkningen.

I anslutning till *67 §* må framhållas, att avsättning enligt de försäkringstekniska grunderna till utjämningsfonden samt till återbäringsfonden, såvitt angår förutberäknad återbäring, förutsättes skola ske i vinst- och förlusträkningen. Dylik avsättning, som sålunda är att anse såsom kostnad, påverkar följaktligen årsvinsten.

I 46 § andra stycket FL föreskrives, att innan såsom tillgång uppförda organisationskostnader fullständigt avskrivits, till aktieägare och försäkringstagare icke må för något år utdelas sammanlagt mera än fem procent å det inbetalda aktiekapitalet. Föreskriften är ur skilda synpunkter otillfredsställande. Sålunda bör den nämnda redovisningsåtgärden icke få hindra återbäring till livförsäkringstagare. Å andra sidan synes det motiverat, att vinstutdelning till aktieägarna begränsas till högst tre procent innan organisationskostnaderna avskrivits. Utredningens förslag har utformats i överensstäm-

* Lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag.

melse med vad nu anförts. Bestämmelsen har upptagits i 67 § 1 mom. andra stycket.

Begränsning i rätten att redovisa organisationskostnader såsom tillgång stadgas i 93 § 7 mom.

I 75 § AL ha upptagits regler till skydd mot s. k. utsvältning av en aktieägarminoritet, varmed åsyftas det förhållandet, att majoriteten utan grundad anledning undanhåller minoriteten skälig utdelning. Det föreskrives sålunda att aktieägare med ett sammanlagt aktiebelopp av minst en tiondel av hela aktiekapitalet äga påkalla utdelning av viss kvot av vinsten enligt balansräkningen. Försäkringsutredningen har icke funnit anledning att föreslå motsvarande bestämmelser i fråga om försäkringsaktiebolagen.

Om styrelse, verkställande direktör och firmateckning.

70—90 §§.

Dessa paragrafer hava berörts i den allmänna motiveringen (s. 261).

Om styrelsens och verkställande direktörens årsredovisning.

91—97 §§.

Innehållet i dessa paragrafer har behandlats i den allmänna motiveringen, sid. 261 ff. Frånsett vissa bestämmelser, vilka hänföra sig till försäkringsaktiebolagens rättsliga struktur, äro bestämmelserna gemensamma för försäkringsaktiebolag och ömsesidiga försäkringsbolag (jfr 205 §).

Utöver vad i den allmänna motiveringen anförts må följande framhållas till belysning av redovisningsbestämmelsernas innebörd.

Med hänsyn till tillsynsverksamheten är det önskvärt att redovisningsperioden sammanfaller för de olika bolagen. I *92 §* stadgas sålunda, att kalenderåret skall vara räkenskapsår, såframt ej särskilda förhållanden till annat föranleda. Vill försäkringsbolag genomföra annan redovisningsperiod, skall bestämmelse därom inflyta i bolagsordningen (10 och 174 §§). Frågan blir därigenom underkastad koncessionsmyndighetens prövning.

93 § 1 mom. innehåller huvudregeln för värdering av försäkringsbolags tillgångar, nämligen lägsta värdets princip. — I *2 mom.* har, såsom undantag från huvudregeln, upptagits bestämmelse om att tre särskilda slag av tillgångar, nämligen fastighet, som är avsedd för inrymmande av bolagets huvudkontor, aktier i dotterbolag samt tillgång på grund av tillskjutet garantikapital i ömsesidigt försäkringsbolag, som är dotterbolag, må värderas till högst det belopp, vartill anskaffningskostnaderna uppgått. Härtill anknytas regler angående avskrivningsskyldighet. Bestämmelserna i detta moment överensstämma med AL:s värderingsregler för anläggningstillgångar. Innebörden av begreppet huvudkontorsfastighet torde icke behöva föranleda tvekan. Därmed åsyftas fastighet, som huvudsakligen är avsedd för inrymmande av bolagets huvudkontor. Om huvudkontorsfastigheten måste anses äga ett bestå-

ende värde väsentligt överstigande det belopp, vartill fastigheten är upptagen i närmast föregående balansräkning, må fastigheten enligt *3 mom.* i förslaget upptagas till högst detta värde. Försäkringsutredningen har emellertid ansett sådan uppskrivning tillåtlig endast under förutsättning att vinsten kommer försäkringstagarna till godo. Såsom villkor för uppskrivningen föreskrives därför, att det belopp, varmed uppskrivningen sker, skall användas till avsättning till försäkringsfond, utjämningsfond, säkerhetsfond, återbäringsfond eller regleringsfond eller till avskrivning på värdet av andra tillgångar av det slag som avses i 2 mom. Förslaget medger sålunda icke — såsom däremot fallet är i AL — att bokföringsvinsten användes för nyemission av aktier. Den rätt till uppskrivning av huvudkontorsfastighetens värde, som här medgivits, begränsas även av föreskriften, att uppskrivning icke får ske över taxeringsvärdet. — Utredningen har ej funnit erforderligt, att i *4 mom.*, jämte regeln om värdering av osäkra fordringar, upptaga stadgandet i AL, att värdelösa fordringar icke må upptagas såsom tillgång. — Ett nybildat försäkringsbolag, särskilt inom livförsäkringsbranschen, belastas i allmänhet vid starten av relativt stora kostnader för organisation av bolagets verksamhet. Det har synts utredningen rimligt att bolaget får upptaga dessa kostnader såsom tillgång i balansräkningen, dock med skärpt avskrivningsplikt. Bestämmelse härom har upptagits i *7 mom.* Rätt att redovisa organisationskostnader såsom tillgång förutsätter förbehåll därom i bolagsordningen. Det föreskrives vidare, att beloppet skall vara i bolagsordningen maximerat. Försäkringsutredningen har icke funnit påkallat, att till försäkringsväsendets område överflytta det i AL lämnade medgivandet att, även sedan verksamheten kommit i gång, såsom tillgång upptaga kostnader för tekniskt, kommersiellt eller annat arbete av väsentligt värde för organisation av bolagets rörelse.

Vad angår föreskriften i *94 § 1 mom.*, att de tekniska fonderna skola var för sig i balansräkningen upptagas såsom skuldposter, må erinras om att enligt förslaget årlig avsättning till försäkringsfonden, utjämningsfonden och återbäringsfonden — beträffande den senare såvitt angår förutberäknad återbäring — skall ske i vinst- och förlusträkningen och i överensstämmelse med stadfästa grunder, medan däremot övrig avsättning till återbäringsfond ävensom avsättning till reservfond och säkerhetsfond verkställes såsom en vinstdisposition. Även regleringsfond skall avsättas av årsvinsten. Skyldigheten att avsätta regleringsfond fastställes ej i lag eller grunder. Nedsättning av fonden får däremot ske allenast enligt stadfästa grunder (270 §). Bestämmelsen i förevarande moment om regleringsfond innebär, att denna fond under alla förhållanden skall upptagas såsom särskild post i livförsäringsbolags balansräkning. Saknas medel i fonden redovisas den självfallet med 0. — Den i *3 mom.* upptagna föreskriften, att av balansräkningen skall framgå, i vad mån tillgångar pantsatts till säkerhet för försäkringsfonden, må här framhållas. Föreskriften synes exempelvis kunna fullgöras på det sätt, att för varje tillgångspost i en särskild kolumn angives, i vilken utsträckning pantsättning sålunda skett. Därigenom skulle vinnas en mera överskådlig bild av försäkringsfondens sammansättning.

I *95* och *96 §§* i förslaget hava upptagits bestämmelser rörande vinst- och förlusträkning samt förvaltningsberättelse. Det i AL intagna schemat för vinst- och förlusträkningens uppställning har, såsom tidigare nämnts (s. 265), ansetts icke böra efterbildas i försäkringslagstiftningen. I förslaget har i stället införts en mera allmänt hållen regel och det närmare bestämmandet av vinst- och förlusträkningens uppställning föreslås skola ankomma på Konungen.

Förvaltningsberättelsen utgör ett betydelsefullt led i årsredovisningen. De regler, som härutinnan givas i 103 § AL återfinnas i stort sett i 96 § av utredningens förslag. Enligt AL skall i berättelsen uppgift lämnas rörande medelantalet under räkenskapsåret anställda arbetare samt medelantalet övriga i bolagets tjänst anställda personer. Därjämte skall i särskilda poster upptagas sammanlagda beloppet av utbetalda löner och ersättningar under räkenskapsåret dels till arbetare, dels till styrelsen samt verkställande direktör och andra företagsledare, dels ock till övriga befattningshavare i bolaget. Den nämnda kategoriindelningen är icke lämpad för försäkringsväsendets förhållanden. Hos försäkringsbolagen utgöra i regel ackvisitörerna (inräknat fritidsombuden) det dominerande antalet befattningshavare. För ackvisitör är benämningen fältman allmänt vedertagen. Av ackvisitörerna äro somliga, vilka utöva ackvisitionsverksamheten såsom yrke, knutna till bolaget genom fastare anställningsförhållanden, s. k. yrkesfältmän, medan andra ägna sig åt uppgiften såsom bisyssla. Formen för försäkringsbolagets fältorganisation ger i viss mån en bild av bolagets allmänna karaktär. Vid sidan av fältmännen framstå bolagets övriga anställda, i främsta rummet huvudkontorspersonalen, som en grupp med mera enhetliga anställningsförhållanden. Utredningen har funnit övervägande skäl tala för att försäkringsbolagens uppgifter angående antalet anställda skola avse dels antalet fältmän, med särskilt angivande av antalet yrkesfältmän, och dels antalet av övriga i bolagets tjänst anställda personer. Bestämmelse härom har upptagits i 96 § 1 mom. I konsekvens med vad nyss nämnts föreslås vidare, att lönekostnadsuppgifterna skola fördelas på tre grupper, nämligen på fältmän, på styrelsen samt verkställande direktören och andra personer i ledande ställning, samt på övriga befattningshavare i bolaget.

Såsom förut framhållits (s. 266), skall enligt förslaget grundsatsen om skyldighet att avgiva särskild koncernredovisning tillämpas även å försäkringsbolag. Bestämmelser i detta ämne hava upptagits i *97 §*. I 333 § angivas — i anslutning till AL:s regler — de omständigheter, vilka konstituera ett koncernförhållande.

Om revision.

98—105 §§.

Huvuddragen av dessa paragrafer hava behandlats i den allmänna motiveringen (s. 267).

Förslagets *99 §* innehåller en avvikelse från motsvarande stadgande i AL (106 §) beträffande mandattid för revisorer och revisorssuppleanter som väljas av bolagsstämma. Detta sammanhänger med att i förslaget icke upptagits AL:s regler angående rätt för en minoritetsgrupp bland aktieägarna att påkalla utseende av egen revisor medelst anlitande av en proportionell valmetod. Proportionalitetsgrundsatsen nödvändiggör föreskrift om att revisorer och revisorssuppleanter, som väljas av bolagsstämma, alla skola utses för samma tid. Sådan föreskrift har icke upptagits i förslaget; däri stadgas i detta hänseende endast, att valet skall avse tid intill dess ordinarie bolagsstämma hållits, dock icke längre tid än till och med den stämma som skall äga rum under tredje räkenskapsåret efter valet. Hinder möter sålunda icke att inom denna tidsram utse revisorer eller suppleanter för olika perioder.

Den nämnda skiljaktigheten föranleder en avvikelse även såvitt angår nyval i det fall, att revisor, som är vald å bolagsstämma, entledigas eller eljest avgår eller avlider och suppeant för honom ej finnes. Enligt förslaget behöver i dylikt fall endast utses ny revisor i stället för den avgångne. I förslaget har däremot bibehållits AL:s regel att, om nyval sker å annan än ordinarie stämma där revisorsval skall äga rum, uppdraget skall avse tiden allenast till och med sådan stämma.

Bestämmelsen i *100 §* 1 mom. andra stycket bygger på grundsatsen, att i försäkringsbolag med stor omslutning minst en av revisorerna bör vara auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman. Hit skola enligt förslaget hänföras alla bolag, vilkas verksamhetsområde omfattar hela riket. Där verksamheten avser direkt försäkring här i riket, skall verksamhetsområdet angivas i bolagsordningen (6 §). Uppenbart är, att åtskilliga försäkringsbolag med lokal begränsning av verksamheten driva rörelse av sådan omfattning, att det nämnda kvalifikationskravet bör gälla även för dem. I fråga om sådana bolag har det synts försäkringsutredningen mest ändamålsenligt att i samband med koncessionen en prövning sker från fall till fall. I enlighet med det anförda gäller enligt förslaget att, därest bolagets verksamhet är av stor omfattning, minst en revisor skall vara auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman. Beträffande återförsäkringsbolag torde regelns tillämpning undantagslöst giva till resultat att auktoriserad revisor eller godkänd granskningsman skall finnas. Är sådant fall för handen, skall kvalifikatonskravet inrymmas i bolagsordningen (6 § första stycket 7). Det är givet, att bolag, som från början icke haft dylik bestämmelse i bolagsordningen, sedermera efter rörelsens tillväxt kan föreläggas att däri upptaga föreskrift om nämnda kvalifikationskrav.

Jävsbestämmelserna i 100 § 1 mom. tredje stycket hava givits en avfattning, som bättre lämpar sig för försäkringsbolagens förhållanden än motsvarande regler för de allmänna aktiebolagen (107 § AL).

AL (107 § 2 mom. andra stycket) har för visst fall medgivit undantag från jävsbestämmelserna. Utan hinder av jävsreglerna må nämligen av minst två revisorer i dotterbolag en vara tjänsteman i moderbolaget. Genom denna

föreskrift har avsetts att åstadkomma en bekväm samt för moderbolaget och koncernen betryggande kontroll över dotterbolaget. Enligt försäkringsutredningens mening bör grundsatsen om revisors oberoende ställning i förhållande till företagsledningen icke utan särskilda skäl rubbas. Dylika skäl synas här icke föreligga. Det är självfallet av betydelse för moderbolaget att hava full insyn i dotterbolaget. Detta torde emellertid i praktiken ordnas på ett både enklare och effektivare sätt än genom revisionen, i varje fall såvitt angår försäkringsbolagen. Den ifrågavarande undantagsbestämmelsen i AL har därför icke efterbildats i förslaget.

Såsom förut nämnts skall i försäkringsbolag i regel finnas minst tre revisorer, varav två valts av bolagsstämman eller på annat i bolagsordningen föreskrivet sätt och en förordnats av försäkringsinspektionen; i undantagsfall skall inspektionen kunna underlåta att förordna revisor (285 §). I fall där antalet revisorer utgör minst tre, torde det vara lämpligt att revisorerna inom sig utse en ordförande att leda revisionsarbetet. Bestämmelse därom har upptagits i *101 §* i lagförslaget.

I förslagets *105 §* hava sammanförts regler angående revision av stiftelse, som försäkringsaktiebolag bildat enligt lagen om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser.

Om bolagsstämma.

106—119 §§.

Med endast mindre väsentliga avvikelser överensstämma dessa paragrafer med motsvarande föreskrifter för allmänna aktiebolag.

I AL uppställes såsom allmän regel att bolagets redovisningshandlingar skola vara offentliga. Härifrån göres emellertid det undantaget (121 § AL), att i fråga om de särskilda koncernredovisningshandlingarna, d. v. s. koncernbalansräkning eller koncernsredogörelse samt vissa i AL föreskrivna skriftliga uppgifter till balansräkningen angående aktieinnehav m. m., det skall ankomma på bolagsledningen att avgöra, om de skola bliva föremål för publicitet. Såsom motiv för undantaget har anförts, att den inblick koncernredovisningen skänker kunde vara skadlig för bolaget och att koncernredovisningen ännu vore en oprövad redovisningsform i vårt land, av vilken praktiska erfarenheter borde avvaktas. Det må framhållas, att under riksdagsbehandlingen av lagberedningens förslag till den nya aktiebolagslagen önskemål uttalades om en mera vidsträckt publicitet i förevarande hänseende. Vederbörande riksdagsutskott fann — med hänsyn till vad lagberedningen anfört angående skälen till undantagsbestämmelsen — sig icke böra föreslå någon ändring men förutsatte att efter vunna erfarenheter frågan om en vidsträcktare publicitet upptoges till förnyat övervägande.*

De skäl, som sålunda anförts gentemot en utsträckning av publiciteten i fråga om de allmänna aktiebolagen, torde icke med samma fog kunna åbe-

* Första särskilda utskottets utlåtande nr 1 till 1944 års riksdag, sid. 68.

ropas beträffande försäkringsbolagen. I betydande omfattning förvalta försäkringsbolagen medel för de enskilda medborgarna eller svara för ekonomiska utfästelser gentemot dem. Med hänsyn härtill göra sig allmänhetens anspråk på full insyn i företagens ekonomiska skötsel starkt gällande på detta område.* Grundsatsen om full öppenhet från företagets sida är här sedan länge införd i lagstiftningen såvitt gäller förhållandet till tillsynsmyndigheten. Framläggandet på bolagsstämma av en öppen koncernredovisning kan icke i och för sig vara av beskaffenhet att skada bolaget eller till detsamma anslutna företag. Utredningen håller tvärtom före, att fullständig publicitet i fråga om redovisningen är ägnad att främja försäkringsväsendets sunda utveckling. I överensstämmelse med vad nu anförts har i föreliggande lagförslag, 113 §, AL:s ovannämnda undantagsbestämmelse icke efterbildats.

Om talan mot styrelseledamot, verkställande direktör, stiftare, revisor eller aktieägare.

120—124 §§.

Dessa paragrafer ansluta sig till motsvarande stadganden i AL.

I *120 §* stadgas, att ansvarsfrihet ej må anses vara styrelseledamot eller verkställande direktören beviljad, såframt aktieägare med ett sammanlagt aktiebelopp, utgörande minst en tiondel av hela aktiekapitalet, röstat däremot. Detta innebär en ändring av nu gällande bestämmelse, enligt vilken decharge anses vägrad endast såvida aktieägare företrädande minst en femtedel av hela aktiekapitalet röstat mot ansvarsfrihets beviljande.

Om ändring av bolagsordningen och vissa andra fall, då särskild röstpluralitet å bolagsstämma erfordras, så ock om ändring av grunderna.

125—130 §§.

Av ovannämnda lagrum ansluta sig 125—128 samt 130 §§ till motsvarande stadganden i AL.

I *129 §* hava intagits bestämmelser angående ändring av grunderna. I 1903 års försäkringslag stadgades, att ändring av grunderna kunde beslutas endast i den ordning, som gällde för beslut om ändring av bolagsordningen; dylikt beslut skulle enligt lagen fattas å två på varandra följande bolagsstämmor, därav minst en ordinarie, varjämte å den sista stämman krävdes kvalificerad röstpluralitet. I FL saknas föreskrifter angående beslut om ändring av grunderna. Under förarbetena till FL framhölls, att den i 1903 års lag genomförda anordningen visat sig onödigt tidskrävande och tungrodd. Det betecknades såsom mindre tilltalande att överlämna beslutanderätten i dessa kom-

* Jfr riksdagens skrivelse den 2 maj 1945, nr 169, med begäran om utredning rörande en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden. En förberedande utredning i ämnet pågår f. n. inom justitiedepartementet.

plicerade frågor åt personer, som i allmänhet saknade förutsättningar att kunna bedöma dem; om beslutanderätten fråntoges bolagsstämman utgjorde den omständigheten, att föreslagen ändring granskades av försäkringsinspektionen och avgjordes av Konungen, betryggande garanti mot missbruk. Det uttalades vidare under förarbetena att, därest lagen icke innehölle stadgande om huru ändring av grunderna skulle beslutas utan endast föreskrift om att ändringen skulle stadfästas av Konungen, detta vore liktydigt med att dylik ändring kunde stadfästas efter framställning av bolagets styrelse; skulle emellertid något bolag anse, att dylika beslut borde fattas å bolagsstämma, kunde stadgande därom inflyta i bolagsordningen.

Erfarenheten har accentuerat behovet av en anordning, som medger smidig anpassning efter växlande förhållanden. Detta belyses bl. a. av räntefluktuationernas återverkningar på livförsäkringsbolagens ekonomi. För närvarande torde, med endast något enstaka undantag, beslutanderätten i förevarande ämne utövas av styrelsen. Försäkringsutredningen har i annat sammanhang (s. 37) betonat företagsledningens ansvar för verksamhetens fortlöpande anpassning efter växlande förhållanden. I 263 § andra stycket i förslaget stadgas skyldighet för styrelsen och verkställande direktören att utan dröjsmål föranstalta om ändring av grunderna, där dessa icke längre fylla det avsedda ändamålet. Detta stadgande synes böra kompletteras med uttrycklig bestämmelse, att ändring skall beslutas av styrelsen. Sådan bestämmelse har upptagits i 129 §.

Om talan å bolagsstämmobeslut.

131 och 132 §§.

Vad här stadgas överensstämmer i det väsentliga med motsvarande regler i AL.

Om förlängning av försäkringsaktiebolags koncession.

133 §.

I lagrummet föreskrives att, om koncession för bestämd tid beviljats, ansökan om förlängning av koncessionen må ske sist sexton månader före utgången av den löpande koncessionen. Ansökningen skall ställas till Konungen men inlämnas till försäkringsinspektionen. Beslut om sådan ansökan skall fattas å ordinarie bolagsstämma med enkel röstpluralitet.

Bestämmelserna sakna motsvarighet i FL. De hava föranletts av stadgandet i 4 § 1 mom. i förslaget att koncession skall kunna beviljas för begränsad tid.

Klart är, att vid prövning av fråga om förlängning av koncessionen enahanda omständigheter böra komma i betraktande, vilka äro av betydelse vid koncession för nybildat bolag. Uttryckligt stadgande härom har icke ansetts erforderligt.

Om likvidation och upplösning.

134—164 §§.

Beträffande dessa paragrafer hänvisas till vad utredningen anfört i den allmänna motiveringen, sid. 271 ff.

165 §.

I FL (109 §) stadgas förbud mot att avsluta nya försäkringar då försäkringsaktiebolag trätt i likvidation eller kommit i konkurstillstånd. Detta förbud är ovillkorligt.

Innebörden av uttrycket »ny försäkring» är dock icke fullt klar. Tvekan kan nämligen uppkomma då ändring av gällande försäkring ifrågasättes. Spörsmålet har mindre betydelse i fråga om skadeförsäkring, där avtalet under alla förhållanden skall efter en jämförelsevis kort tid upphöra att gälla, då försäkringsbolaget trätt i likvidation eller kommit i konkurstillstånd (26 och 27 §§ lagen om försäkringsavtal). I fråga om livförsäkring ställer sig däremot saken annorlunda. Det är nämligen av stor betydelse för försäkringstagaren att försäkringsskyddet snabbt kan anpassas efter en ändring i försäkringsbehovet, något som icke alltid kan på ett lämpligt sätt åstadkommas genom komplettering med försäkring hos annat livförsäkringsbolag. Särskilt påtagligt är detta vid tjänstepensionsförsäkring, där pensionsförmånerna i regel baseras på ett genom löneförmånerna bestämt pensionsunderlag enligt en på förhand fastställd plan. Även förändring i den pensionsförsäkrades civilstånd eller familjens tillväxt kan föranleda en utvidgning av pensionsförsäkringen, som lämpligen bör få tillgodoses av det ursprungliga bolaget även under likvidation. Sådan ändring av gällande försäkringsavtal, som här antytts, kan i allmänhet icke uppfattas såsom tecknande av ny försäkring. Tolkningen av uttrycket ny försäkring måste överlämnas åt försäkringsrättslig praxis.

II. Om ömsesidigt försäkringsbolag.

Om ömsesidigt försäkringsbolags bildande.

166 §.

Lagrummet innehåller enahanda bestämmelser som föreslagits för försäkringsaktiebolag (4 §).

167 §.

Enligt försäkringsutredningens mening bör såsom huvudregel gälla, att ömsesidigt försäkringsbolag skall kunna stiftas allenast av fysisk person. Juridisk person synes sålunda icke böra godtagas som stiftare av ömsesidigt försäkringsbolag. Skäl kunna dock åberopas för att svenska staten ävensom svensk kommun godkännes såsom stiftare här likaväl som i fråga om för-

säkringsaktiebolag. Självklart är, att beträffande fysisk person tillika bör uppställas krav på att han är här i riket bosatt svensk medborgare.

Lagrummet har utformats i överensstämmelse med vad sålunda anförts.

168 §.

Lagrummet innehåller de för de ömsesidiga försäkringsbolagens rättsliga struktur grundläggande stadgandena. Hithörande spörsmål hava behandlats i den allmänna motiveringen å sid. 240 ff.

Stadgandet i första stycket andra punkten utgör hinder att bilda återförsäkringsbolag i form av ömsesidigt bolag. Någon praktisk olägenhet torde icke uppkomma härigenom. Såvitt känt har det hittills icke någon gång satts i fråga att bilda ömsesidigt återförsäkringsbolag.

169 §.

Bestämmelsen i första stycket är likalydande med 119 § första stycket FL. Sistnämnda lagrum äger icke tillämpning å läns- och häradsbolagen. I lagförslaget intaga dessa bolag icke någon undantagsställning. Det nu ifrågavarande stadgandet i förslaget är sålunda i princip tillämpligt även å läns- och häradsbolagen. Emellertid torde beträffande dessa bolag — därest nybildning här kan ifrågakomma — i allmänhet icke föreligga anledning att i praxis avvika från nu gällande grundsats.

Innehållet i andra stycket har tidigare berörts (s. 246).

Ytterligare föreskrifter angående inbetalning och återbetalning av garantikapital givas i 192 och 193 §§.

170 §.

Lagrummet anger de ämnen, vilka ovillkorligen skola regleras i bolagsordningen. I den mån bestämmelserna icke särskilt kommenteras här nedan, hänvisas till specialmotiveringen till 6 §.

Första stycket 8. Bolagsordningen skall angiva grunderna för utövande av rösträtt och fattande av beslut å bolagsstämma. Det är här endast fråga om *delägares* rösträtt. Har garantikapital förskjutits, skall särskilt angivas, huruvida och i vilken mån rösträtt må tillkomma garant (punkt 19).

Därest bolagsstämmas befogenhet skall utövas av delegeradeförsamling, skall detta angivas i bolagsordningen. Beträffande delegeradeförsamling må hänvisas till 207 §.

Första stycket 10. Såsom framgår av 168 § svara delägarna personligen med obegränsad eller till visst belopp begränsad ansvarighet i fråga om försäkring av annat slag än personförsäkring. Föreligger personlig ansvarighet, skall i bolagsordningen angivas, huruvida ansvarigheten är obegränsad eller begränsad; i senare fallet angivas regler för begränsningen. Ansvarigheten kan tänkas olika bestämd för skilda försäkringsgrenar. Detta ämne har berörts i den allmänna motiveringen sid. 258 f ävensom i specialmotiveringen till 199 §.

Första stycket 11. Utredningen hänvisar till vad som anförts å sid. 257.

Första stycket 16. Garantikapitalet skall bestämmas med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av den tillämnade rörelsen (169 §); se vidare sid. 246.

Första stycket 18. Enligt förevarande stadgande skola vissa för garantiavtalet fundamentala frågor regleras i bolagsordningen. Däri skall sålunda angivas, huruvida och i vilken ordning ränta skall erläggas å garantikapitalet och vinst utdelas till garant, så ock i vilken ordning garantikapitalet skall återgäldas.

Naturligt är, att utfästelse om ränta å garantikapitalet anknytes till den allmänna räntenivån. Med hänsyn till angelägenheten av fullständig publicitet kring försäkringsbolags garantiavtal, kan det ifrågasättas om icke i vinst- och förlusträkningen ränta å garantikapital bör upptagas såsom obligatorisk post. Spörsmålet torde böra uppmärksammas i de särskilda föreskrifterna rörande vinst- och förlusträkningens uppställning, vilka enligt utredningens förslag skola utfärdas i administrativ ordning.

Tredje stycket. Det framstår som naturligt, att bolagsordningsbestämmelser, som hava avseende enbart å själva bolagsbildningen, bliva vid lämpligt tillfälle utmönstrade ur bolagsordningen sedan bolaget trätt i verksamhet.

171 §.

Paragrafen motsvarar 122 § samt 262 § fjärde stycket FL.

172 §.

Paragafen är likalydande med 124 § FL.

173 och 174 §§.

Beträffande dessa paragrafer hänvisas till specialmotiveringen till 9 och 10 §§.

175 §.

Paragrafen motsvarar 125 § FL. Sistnämnda lagrum innehåller föreskrifter om »teckning av delaktighet» i ömsesidigt försäkringsbolag. Teckning av delaktighet är liktydigt med att vederbörande undertecknar ansökan om försäkring i det tillämnade bolaget. Ansökningen måste anses bindande för tecknaren. Någon prövning huruvida tecknaren verkligen kan godkännas såsom försäkringstagare (t. ex. vid livförsäkring ur synpunkten av vederbörandes hälsotillstånd) kräves icke i lagen.

De ovan refererade bestämmelserna i FL kunna synas bristfälliga. En närmare reglering i lagen av detta problemkomplex — vilket otvivelaktigt skulle verka icke oväsentligt tyngande i lagtexten — har likväl synts utredningen opåkallad. Till stöd för denna ståndpunkt torde kunna åberopas, dels att nybildning av försäkringsbolag kan väntas bliva synnerligen ringa och dels att teckningslistorna kunna av de koncessionsprövande myndigheterna

infordras för granskning. Redan sistnämnda förhållande torde innebära en fullt betryggade garanti gentemot missbruk.

I terminologiskt avseende föreslås den ändringen, att uttrycket teckning av delaktighet utbytes mot teckning av försäkringar.

176—191 §§.

Paragraferna ansluta sig till motsvarande bestämmelser för försäkringsaktiebolagen.

Om inbetalning och återbetalning av garantikapital.

192 och 193 §§.

Med *193 §* korresponderar bestämmelsen i 169 § andra stycket, att garantikapitalet skall återbetalas då det ej vidare erfordras för rörelsens ändamålsenliga bedrivande. Även om det måste anses angeläget att bolaget inriktar sig på att snarast möjligt frigöra sig från garantikapitalet och det därmed förenade inflytandet på bolagets förvaltning, är det å andra sidan av vikt, att återbetalning icke verkställes förrän viss grad av konsolidering uppnåtts. Reglerna i 193 § äro avsedda att tjäna såsom spärr mot för tidig återbetalning. I paragrafen stadgas sålunda, att återbetalning icke må ske förrän såsom tillgång uppförda organisationskostnader fullständigt avskrivits samt, där rörelsen avser livförsäkring, säkerhetsfonden uppgår till föreskrivet minimum. Regler angående rätt att såsom tillgång uppföra organisationskostnader återfinnas i 205 §, jämförd med 93 § 7 mom.; om skyldighet att avsätta säkerhetsfond givas föreskrifter i 271 §. I syfte att skapa ytterligare säkerhet för att återbetalning av garantikapital icke sker i sådan ordning, att bolagets soliditet eller likviditet äventyras, föreskrives vidare i 193 §, att beslut om återbetalning, helt eller delvis, må bringas till verkställighet endast efter tillstånd av försäkringsinspektionen.

Slutligen innehåller 193 § föreskrift om att verkställd återbetalning ofördröjligen skall av styrelsen och verkställande direktören anmälas för registrering.

Om reservfond så ock om bolagsstämmas rätt att förfoga över bolagets egendom.

194—196 §§.

Enligt *194 §* åligger det ömsesidigt försäkringsbolag att av årsvinsten å annan rörelse än livförsäkringsrörelse göra avsättning till reservfond med minst det belopp, som angives i bolagsordningen. Detta innebär en nyhet. Angående motiven härför hänvisar utredningen till vad som anförts i den allmänna motiveringen å sid. 257. Ytterligare må hänvisas till specialmotiveringen till 66 §.

Den i 67 § 1 mom. andra stycket införda maximimeringen av aktieutdelningen till 3 % har ansetts icke böra efterbildas i *195 §*. En sådan maximering skulle nämligen kunna försvåra anskaffning av erforderligt garantikapital. Motsvarande bestämmelse i 195 § medger en räntegottgörelse å garantikapitalet intill 5 %.

Om uttaxering i ömsesidigt försäkringsbolag.

197—203 §§.

I sådant ömsesidigt försäkringsbolag, där delägarna äro personligen ansvariga för bolagets förbindelser, skall uppkommen förlust täckas genom uttaxering. Personlig ansvarighet föreligger icke beträffande livförsäkring och annan personförsäkring, dock med undantag för de s. k. ömsesidiga arbetsgivarebolagen (168 §). Uttaxering skall ske endast i den mån förlusten icke kan täckas genom disposition av befintliga till framtida förfogande avsatta medel, genom nedsättning av reservfonden och ianspråktagande av garantikapitalet. Driver försäkringsbolag jämsides försäkringsgren, där personlig ansvarighet föreligger, och försäkringsgren, där sådan ansvarighet icke föreligger, kommer bolaget att få tillämpa skilda förlusttäckningsregler beroende på var förlusten uppkommit. Hithörande spörsmål hava närmare utvecklats å sid. 258 ff i den allmänna motiveringen.

I *198 §* uttalas grundsatsen, att uppkommen förlust — av beskaffenhet att skola täckas genom uttaxering — ofördröjligen skall täckas och sålunda icke får balanseras.

Enligt *199 §* skall uttaxering ske i förhållande till varje delägares försäkringsbelopp; samma norm skall gälla för nedsättning av delägares andel i premiereserven och av ersättningsbelopp. Regeln är dispositiv. I bolagsordningen kunna nämligen intagas avvikande bestämmelser. Den angivna normen för uttaxering och nedsättning torde i allmänhet leda till rimliga resultat, då fråga är om endast en försäkringsgren. Driver bolaget flera verksamhetsgrenar, kan normen däremot visa sig såsom direkt olämplig. I sådant fall är det av vikt, att i bolagsordningen bestämmes, efter vilka principer uttaxering och nedsättning skall fördelas på försäkringsgrenarna.

Om styrelse, verkställande direktör och firmateckning.

204 §.

Enligt förslaget är ömsesidigt försäkringsbolag i fråga om styrelse, verkställande direktör och firmateckning underkastat samma bestämmelser som försäkringsaktiebolag.

Beträffande skyldigheten att utse verkställande direktör innehåller paragrafen en undantagsbestämmelse för små ömsesidiga försäkringsbolag med lokalt begränsad verksamhet. Utredningen hänvisar rörande motiven härför till vad som anförts å sid. 261.

Om styrelsens och verkställande direktörens årsredovisning.

205 §.

I paragrafen hänvisas till de bestämmelser, som gälla för försäkringsaktiebolag.

Om revision.

206 §.

I paragrafen hänvisas till de bestämmelser, som gälla för försäkringsaktiebolag.

Om bolagsstämma och delegeradeförsamling.

207 §.

Antalet delägare i ett ömsesidigt försäkringsbolag är i regel så stort, att det av praktiska skäl är helt uteslutet att alla kunna sammankomma å bolagsstämma. Verksamhetsområdets utsträckning motverkar intresset för deltagande i stämma, eftersom därigenom vållas tidsutdräkt och ekonomiska uppoffringar för avlägset boende delägare. Även andra omständigheter — exempelvis bristande förtrogenhet med de angelägenheter, som förekomma å stämma — äro ägnade att avhålla delägarna från deltagande i stämma. Utvecklingen har också numera fört därhän, att där bolagsstämma formellt fungerar såsom beslutande organ i ömsesidigt försäkringsbolag, delägarna praktiskt taget icke utöva något inflytande i bolaget. Frågan har närmare belysts i den allmänna motiveringen å sid. 26 ff. Såsom där jämväl anförts framstår det som en angelägenhet av vikt att tillskapa en anordning, varigenom delägarnas inflytande kan komma till verkligt uttryck. Härvid erbjuder sig möjligheten att låta bolagsstämmans befogenhet utövas av särskilda delegerade för delägarna (delegeradeförsamling).

Bedömandet av bolagets representationsordning utgör ett led i koncessionsprövningen. Utredningen utgår ifrån att anordningen med delegeradeförsamling skall bliva allmän regel i bolag med stort antal delägare. I förslaget lämnas icke särskild föreskrift angående sättet för utseende av delegeradeförsamling, delegerades mandattid, behörighet, suppleant för delegerad etc. Det faller av sig självt att det bolag, som inför delegeradesystemet, måste i bolagsordningen upptaga bestämmelser i berörda hänseenden. Å sid. 30 f i den allmänna motiveringen har utredningen skisserat olika möjligheter för val av delegerade. Såsom oavvisligt krav måste gälla, att delegeradeförsamlingen utses på sådant sätt, att densama blir i verklig mening representativ för delägarna.

Principiellt synes böra fordras, att den som utses till delegerad själv skall vara försäkringstagare i bolaget. Med hänsyn till önskvärdheten av att utvecklingen och lagtillämpningen här få fria händer, har emellertid icke ens detta behörighetsvillkor upptagits i lagförslaget. Detta inrymmer endast en

inskränkande bestämmelse, nämligen att delegerads rösträtt icke må utövas genom ombud; utredningen har ansett det vara av betydelse att få denna fundamentala grundsats uttryckligen fastslagen.

I förslaget har ej heller rests hinder mot att bolagsstämmas befogenhet allenast i viss del eller beträffande fråga av särskilt slag övergår å delegeradeförsamling. En dylik anordning torde dock endast i undantagsfall vara att förorda.

208—210 §§.

Dessa paragrafer överensstämma med motsvarande stadganden för försäkringsaktiebolagen (108—110 §§).

211 §.

I regel torde det icke vara lämpligt att frånvarande delägares rösträtt å bolagsstämma utövas av exempelvis garant eller annan person, som icke själv är delägare eller röstberättigad. I överensstämmelse härmed stadgas i förevarande paragraf, att frånvarande delägares rösträtt må utövas allenast av annan röstberättigad delägare. Föreskriften är dispositiv; i bolagsordningen må avvikande bestämmelser intagas. Skall bolagsstämmas befogenhet utövas av delegeradeförsamling, gäller såsom ovillkorlig regel enligt 207 §, att delegerads rösträtt ej må utövas genom ombud.

I förevarande paragraf stadgas vidare, dels att såsom bolagets beslut skall gälla den mening, för vilken de flesta rösterna avgivas, dels ock att vid lika röstetal val skall avgöras genom lottning, men i andra frågor den mening gäller, som biträdes av de flesta röstande eller, om jämväl antalet röstande är lika, av stämmans ordförande. Också dessa regler, vilka även gälla för försäkringsaktiebolag, äro dispositiva.

212 §.

Till skydd mot obehörig rösträttsutövning på grund av fullmakt har i förevarande paragraf — efter AL:s förebild — upptagits bestämmelse om tidsbegränsning för fullmakts giltighet. Tiden har här bestämts till ett år. För försäkringsaktiebolag har, liksom för allmänna aktiebolag, tiden satts till fem år. Utredningen har ansett angeläget, att i ömsesidigt försäkringsbolag delägarnas personliga mening i största möjliga utsträckning kommer till uttryck. Med hänsyn härtill har det ansetts motiverat med snäv tidsbegränsning.

213—219 §§.

Paragraferna ansluta sig till motsvarande stadganden beträffande försäkringsaktiebolag. Uppenbart är, att de i förevarande paragrafer upptagna bestämmelserna få en väsentligt begränsad praktisk betydelse i fall, då bolagsstämmas befogenhet utövas av delegeradeförsamling.

Om talan mot styrelseledamot, verkställande direktör, stiftare, revisor eller röstberättigad.

220—224 §§.

Paragraferna ansluta sig till motsvarande stadganden för försäkringsaktiebolagen.

Om ändring av bolagsordningen så ock om ändring av grunderna.

225 §.

Paragrafen motsvarar 181 § FL.

226 och 227 §§.

Dessa paragrafer överensstämma med förslagets 129 och 130 §§ beträffande försäkringsaktiebolagen.

228 §.

Paragrafen motsvarar 184 § FL.

Om talan å bolagsstämmobeslut.

229 och 230 §§.

Paragraferna ansluta sig till motsvarande stadganden för försäkringsaktiebolagen.

Om förlängning av ömsesidigt försäkringsbolags koncession.

231 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till vad som anförts i specialmotiveringen till 133 §.

Om likvidation och upplösning.

232—260 §§.

Dessa paragrafer hava behandlats i den allmänna motiveringen å sid. 271 ff.

261 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till vad som anförts i specialmotiveringen till 165 §.

III. Om försäkringsfonden och övriga tekniska fonder så ock om särskilda grunder för försäkringsverksamhet.

262 §.

1 mom. Försäkringsfonden, som skall upptagas såsom skuldpost i försäkringsbolags balansräkning, avser enligt 212 § FL bolagets ansvarighet på grund av inträffade försäkringsfall (ersättningsreserv) och löpande försäkringar (premiereserv). Härtill har i förslaget gjorts det betydelsefulla tillägget att, i fråga om livförsäkringsrörelse, försäkringsfonden skall omfatta bolagets ansvarighet jämväl på grund av tilldelad återbäring. Utredningen hänvisar till vad härom anförts i den allmänna motiveringen å sid. 76—78.

Såsom framgår av 270 § tredje stycket skall tilldelning av återbäring kunna ske i olika former. Har återbäringen tillgodoräknats försäkringstagaren såsom premie för tilläggsförsäkring, är det uppenbart, att bolagets ansvarighet bör redovisas i premiereserven och sålunda icke i den del av försäkringsfonden, som avser tilldelade återbäringsmedel, vilka innestå hos bolaget för kontant utbetalning. Det har icke synts erforderligt att i lagen upptaga uttrycklig föreskrift härom. Beträffande tilldelad återbäring, som förfallit till betalning, stadgas däremot i paragrafen, att sådan återbäring skall redovisas i ersättningsreserven.

Med avseende på ersättningsreserven har i förslaget bibehållits gällande lags definition, enligt vilken denna del av försäkringsfonden utgör värdet av bolagets ansvarighet på grund av redan inträffade försäkringsfall. Vid vissa former av livförsäkring är detta uttryck måhända ej fullt tydligt; utredningen har dock ansett sig kunna bibehålla detsamma, då något missförstånd av denna anledning knappast torde behöva befaras. Det torde sålunda vara fullt klart, att exempelvis värdet av bolagets ansvarighet på grund av en s. k. sparkasseförsäkring, sedan den försäkrade avlidit bör redovisas i premiereserven, intill dess beloppet förfallit till betalning, då avsättningen överflyttas till ersättningsreserven. Likaså bör vid en försäkring, där periodiska utbetalningar ske efter dödsfall, värdet av samtliga ännu icke till betalning förfallna belopp redovisas i premiereserven.

Omfattar bolagets rörelse flera försäkringsgrenar, skall enligt 94 § i balansräkningen försäkringsfond redovisas särkilt för varje försäkringsgren.

2 mom. Äro försäkringsbolag solidariskt ansvariga för viss försäkring, men hava bolagen enligt avtal sinsemellan fördelat ansvarigheten, är ettvart av bolagen pliktigt att göra avsättning till försäkringsfond allenast för så stor del av fonden som belöper på respektive bolag.

Enligt 338 § må bolag icke utan försäkringsinspektionens medgivande åtaga sig solidarisk ansvarighet för försäkring.

263 §.

I förevarande paragraf komma de för livförsäkringsverksamheten grundläggande principerna om trygghet och skälighet till uttryck. Angående inne-

börden härav hänvisar utredningen till den allmänna motiveringen, sid. 33 ff.

Med uttrycket »skälig kostnad» avses en kostnad som framstår såsom skälig gentemot försäkringstagarna med hänsyn till de tjänster försäkringarna innebära för dem.

Ändring av grunderna skall beslutas av styrelsen och icke av bolagsstämman. Härom må hänvisas till specialmotiveringen till 129 §.

264 §.

Innehållet i denna paragraf har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen (s. 37—40 och 49—52).

Bestämmelserna i 2 mom. andra stycket avse såväl det fall, att premiereserven är helt uppbyggd av individuella reserver som det fall, att premiereserven därjämte innehåller en kollektiv del.

265 §.

Beträffande denna paragraf hänvisar utredningen till den allmänna motiveringen (s. 86—92).

266 §.

Utredningen hänvisar till vad som anförts i den allmänna motiveringen å sid. 52.

267 §.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen (s. 58 f).

Enligt gängse praxis torde återköpsvärdet av en försäkring utbetalas omedelbart efter det begäran därom framställts. Denna praxis bör givetvis under normala förhållanden följas. Emellertid kan det vara motiverat, att i återköpsgrunderna införa bestämmelse, att återköpsbeloppet förfaller till betalning först viss tid, exempelvis en månad, efter framställd begäran, bolaget dock obetaget att medgiva tidigare utbetalning, om detta prövas kunna ske utan förfång för övriga försäkringstagare. Ett dylikt förbehåll kan få praktisk betydelse då risk föreligger att bolaget skall råka i likviditetssvårigheter.

268 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen (s. 60).

Vad ovan under 267 § anförts synes böra beaktas jämväl i fråga om belåning av försäkringsbrev.

269 §.

Innehållet i denna paragraf har behandlats i den allmänna motiveringen (s. 60).

270 §.

Paragrafen har i olika sammanhang behandlats i den allmänna motiveringen; särskilt må hänvisas till sid. 72 och 76—79.

Enligt 270 § första stycket 1 skola grunderna beträffande återbäring till försäkringstagarna innehålla regler bl. a. för avsättning till återbäringsfonden samt för denna fonds användning. Med avsättning till återbäringsfonden avses dels den avsättning, som göres i vinst- och förlusträkningen av förutberäknad återbäring, vilken till sin storlek är bestämd genom grunderna, och dels den avsättning som beslutas av bolagsstämman. Vad sistnämnda avsättning angår, är densamma i första hand begränsad till vad som återstår av årsvinsten sedan föreskriven avsättning till säkerhetsfond och reservfond ägt rum. Därjämte bör iakttagas att endast sådana överskott, som härröra från premiemarginalerna (s. 73), tillföras återbäringsfonden. Vad som återstår av årsvinsten, sedan avsättning till återbäringsfond ägt rum, torde i allmänhet komma att tillföras regleringsfonden. Eftersom medel motsvarande återbäringsfonden användas endast för återbäring till försäkringstagarna samt för täckande av förlust, som ej kan täckas av disponibla medel, skall enligt utredningens förslag till ändring av kommunalskattelagen avsättning till återbäringsfonden vara skattefri. Med hänsyn härtill torde man kunna vänta att i regel endast sådan del av årsvinsten som icke härrör från premiemarginalerna avsättes till regleringsfonden.

Bestämmelsen i andra stycket bygger på tanken, att återbäringsfonden skall tjäna som täckningsreserv för den förutberäknade återbäringen. Bolaget har sålunda att beräkna värdet balansdagen av sin ansvarighet enligt grunderna för förutberäknad återbäring. I den mån — exempelvis på grund av räntefall — full täckning icke förefinnes, erfordras ytterligare avsättning. Närmare föreskrifter härom skola givas i grunderna.

Enligt utredningens förslag skall värdet av livförsäkringsbolags ansvarighet på grund av tilldelad återbäring redovisas i försäkringsfonden. Härigenom beredes ett effektivt skydd mot att tilldelade återbäringsmedel tagas i anspråk för täckande av förlust, i det att dessa medel ej kunna angripas förrän i samband med en nedsättning av försäkringsfonden. För att utredningens förslag på denna punkt skall få avsedd verkan, är det emellertid nödvändigt att förhindra, att ett livförsäkringsbolag lämnar försäkringstagare utfästelser, som innebära rätt för honom att erhålla bestämda återbäringsbelopp, utan att bolaget samtidigt sörjer för, att dessa belopp få karaktären av tilldelad återbäring. Med anledning härav har i utredningens förslag intagits en bestämmelse, att utfästelse om återbäring ej må göras annorledes än i överensstämmelse med grundernas regler rörande tilldelning. Ifrågavarande regler skola angiva när och i vilken ordning tilldelning skall ske, och bolaget blir sålunda skyldigt att med avseende på de utfästelser om återbäring, som göras gent emot försäkringstagarna, ställa sig dessa regler till efterrättelse.

271 och 272 §§.

Utredningen hänvisar till den allmänna motiveringen sid. 53—57.

273 §.

Reglerna för täckande av förlust hava behandlats i den allmänna motiveringen å sid. 92 och 258 ff.

274 §.

Enligt gällande bestämmelser (212 och 215 §§ FL) skall ett belopp motsvarande försäkringsfonden för livförsäkringar balansdagen redovisas i särskilda slag av värdehandlingar. Häri föreslår utredningen den betydelsefulla ändringen, att fonden skall v i d e n v a r t i d p u n k t vara redovisad på sådant sätt. Med stadgandet avses, att bolaget vid envar tidpunkt skall inneha värdehandlingar av angivet slag till ett värde motsvarande försäkringsfonden. Stadgandet bör ses i samband med regeln i 276 §, att ifrågavarande värdehandlingar skola pantsättas till säkerställande av försäkringstagarnas rätt. För bestämmandet av försäkringsfondens storlek vid annan tidpunkt än balansdagen böra självfallet lämpliga approximationsmetoder användas.

Första stycket i förevarande paragraf ansluter sig till 215 § FL. Hithörande spörsmål hava ingående belysts i den allmänna motiveringen (s. 166 ff).* Följande må tilläggas.

Första stycket 3. Med det i 215 § 3) FL förekommande uttrycket fordringsbevis, utfärdade av bank, torde avses bevis, som utfärdas i anledning av bankens reguljära inlåningsrörelse, däremot icke förbindelser, vilka utgivas i anledning av extraordinär dylik rörelse.** Sådana förbindelser, som ligga vid sidan om den egentliga bankrörelsen (hyreskontrakt el. dyl.), omfattas givetvis icke av stadgandet. Till den reguljära inlåningsrörelsen hänföres vad som i dagligt tal kallas för insättning hos bank. Bevis, som utfärdas i anledning av sådan insättning, äro företrädesvis motböcker och depositionsbevis, men även andra handlingar, vilka utfärdas för att tjäna till bevis om tillgodohavande å inlåningsräkning. Såsom i den allmänna motiveringen framhållits, kan upplåning mot förlagsbevis anses som en form av inlåning. Detta är emellertid en inlåningsrörelse av extraordinär natur. Förlagsbevisen uteslutas av den anledningen, att de såsom hänförliga till en extraordinär form för inlåningsrörelse rätteligen icke äro likställda med bankfordringsbevis i vedertagen bemärkelse.

Första stycket 5. Såsom förutsättning för ovillkorligt godkännande av ifrågavarande obligationer bör gälla, att de utbjudits genom kreditinstitut, som är underkastat offentlig tillsyn enligt lagen om bankrörelse. Detta är förhållandet med svenska bankaktiebolag. Därutöver bör uppställas krav på att obligationerna utbjudits offentligt. Med hänsyn till kontrollen över fondredovisningen är det nämligen av betydelse att bestämmandet av placeringsobjek-

* I anslutning till 274 § första stycket 2 må erinras om ett numera framlagt förslag till lag om hypoteksaktiebolag (kungl. prop. nr 109 till 1946 års riksdag). Om förslaget, vilket syftar till en strängare offentlig tillsyn över hypoteksbolagen, upphöjes till lag, bör övervägas huruvida eller i vad mån av sådana bolag utfärdade obligationer kunna upptagas såsom generellt tillåtna placeringsobjekt.

** Med bankrörelse förstås i banklagen verksamhet, vari ingår inlåning från allmänheten på räkning, som av bank allmänneligen begagnas.

tens värde icke försvåras. Så skulle otvivelaktigt bliva fallet i fråga om obligationslån, som under hand placerats hos en mindre krets av kapitalplacerare. Annorlunda är förhållandet med obligationer, vilka utbjudas på öppna marknaden. I uttrycket offentligt utbud ligger ett krav på att obligationsteckningen faktiskt stått öppen för allmänheten.

Begreppet obligation är icke entydigt. I lagen om skuldebrev karakteriseras obligationerna såsom skuldebrev, vilka utgivas i större antal och uppenbarligen äro avsedda för den allmänna rörelsen.* Det är givetvis icke förskrivningens yttre utstyrsel utan dess reella innehåll, som är avgörande. Klart är sålunda, att om för särskilda delar av ett skuldbelopp utfärdats förskrivningar, vilka uppenbarligen äro avsedda att utsläppas i den allmänna rörelsen, en dylik förskrivning är att betrakta såsom obligation, oavsett om den betecknats såsom sådan eller icke. Begreppet obligation omfattar emellertid icke förlagsbevis.

Första stycket 6. Lagrummet motsvarar 215 § 5) FL. Reglerna rörande skuldförbindelser med säkerhet av inteckning i fast egendom hava bibehållits i förslaget; inteckning i huvudkontorsfastighet skall dock icke bedömas annorledes än annan fastighetsinteckning. Skuldförbindelser med säkerhet av inteckning i tomträtt hava upptagits såsom tillåtna placeringsobjekt under förutsättning, att inteckningen ligger inom två tredjedelar av senast fastställda taxeringsvärde, varmed givetvis åsyftas sammanlagda beloppet av byggnadsvärde och markvärde. Emellertid föreslås beträffande tomträttsinteckningar det viktiga förbehållet, att försäkringsinspektionen skall äga föreskriva ytterligare begränsning med hänsyn till tomträttsavtalets innehåll eller andra omständigheter. Av betydelse är härvidlag i första hand inteckningshavarens rättsställning enligt tomträttsavtalet. (jfr s. 183).

Beträffande kravet att byggnad, som omfattas av inteckningen, skall vara brandförsäkrad, avviker förslaget såtillvida från nu gällande regler, att även sådan brandförsäkring godkännes, som meddelats av utländsk försäkringsanstalt med rätt att driva försäkringsrörelse här i riket.

Andra stycket innehåller bestämmelser om den s. k. fria placeringsrätten. Utredningen hänvisar till vad härom anförts å sid. 161 ff.

Den fria placeringsrätten är begränsad till en tiondel av försäkringsfonden för försäkringar i svensk valuta. I fråga om aktier är rätten därjämte inskränkt till börsnoterade aktier. Bestämmelserna i 336 § medföra en ytterligare begränsning i aktieplaceringsrätten.

275 §.

De betydelsefulla nyheter, som enligt 274 § i förslaget införts i fråga om redovisning av försäkringsfond, skola enligt förevarande paragraf gälla jämväl andra försäkringar än personförsäkring, vilka meddelas för all framtid eller för längre tid än tio år.

---

* Se 4 § skuldebrevslagen; jfr Nytt Juridiskt Arkiv år 1936 avd. II sid. 29 f.

276 §.

1 mom. ansluter sig till 217 § första, andra och tredje styckena FL.

2 mom. Skyldighet att pantsätta de värdehandlingar, i vilka livförsäkringsfond redovisas, gäller för återförsäkring likaväl som för direkt försäkring. Syftet är i bägge fallen att skydda livförsäkringstagarnas rätt. Om bolaget A såsom återförsäkringsgivare pantsätter värdehandlingar, motsvarande värdet av försäkringsfonden för livförsäkringar som mottagits i återförsäkring från bolaget B, är det sålunda icke bolaget B, som skall skyddas genom pantsättningen utan försäkringstagarna i B. I förevarande moment har upptagits bestämmelse om att i sådant fall panträtten skall tillkomma nämnda försäkringstagare.

277 §.

I överensstämmelse med gällande lag stadgas i denna paragraf skyldighet för s. k. blandade bolag att redovisa och pantsätta säkerhetsfond på sätt som är föreskrivet beträffande livförsäkringsfond.

278 §.

Denna paragraf överensstämmer med 217 § fjärde och femte styckena FL.

IV. Om aktuarie.

279 §.

Paragrafen motsvarar 221 och 222 §§ FL.

V. Om tillsyn å försäkringsbolag.

280 §.

Med hänsyn till tillsynens effektivitet är det av betydelse att försäkringsinspektionen ofördröjligen får kännedom om när nybildat försäkringsbolag börjat sin verksamhet.

I förevarande paragraf har styrelsen och verkställande direktören ålagts skyldighet att underrätta inspektionen därom.

Därest ej bolagets verksamhet börjar inom viss tid efter registreringen, inträder äventyret av koncessionens förverkande (288 § 4 mom.).

281 §.

Paragrafen motsvarar delar av 226 § FL.

Sistnämnda lagrum tredje stycket innehåller en bestämmelse om skyldighet för bolaget att årligen i allmänna tidningarna införa vissa uppgifter om verksamheten. Bestämmelsen har icke bibehållits i förslaget eftersom enligt utredningens förmenande publicitetskravet ändock måste genom de föreslagna bestämmelserna anses på fullt tillfredsställande sätt tillgodosett.

282 §.

Enligt förevarande paragraf åligger det försäkringsbolag som meddelar livförsäkring att årligen till försäkringsinspektionen insända redogörelse i vad mån det verkliga förloppet av livförsäkringsrörelsen avvikit från grunderna. Sådan skyldighet föreligger redan enligt gällande lag (226 § FL), som vidare föreskriver, att redogörelsen skall ingivas inom sex månader efter ordinarie bolagsstämma, varå årsredovisningen framlägges. Eftersom stämman behöver hållas först inom sex månader efter räkenskapsårets utgång, innebär den nämnda föreskriften, att med redogörelsens insändande kan komma att anstå till ett år efter räkenskapsårets utgång. I praxis är detta ock i betydande utsträckning fallet. Även om sistnämnda förhållande hittills icke föranlett direkta olägenheter, framstår det likväl med hänsyn till tillsynen såsom önskvärt, att redogörelsen utan onödigt dröjsmål insändes till inspektionen. Enligt förslaget skall redogörelsen insändas inom nio månader efter räkenskapsårets utgång. Nämnvärda praktiska svårigheter torde icke uppkomma för bolagen genom denna tidsbegränsning.

I paragrafen ålägges försäkringsbolag vidare skyldighet att i fråga om livförsäkringsrörelse vart femte år insända statistisk-ekonomisk utredning angående verksamhetens förlopp och bolagets ställning (teknisk balansräkning). Detta innebär en nyhet. Angående de skäl, som synts utredningen motivera denna bestämmelse, hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 79 f.

Ovannämnda redogörelse och utredning skola upprättas av aktuarien enligt anvisningar av försäkringsinspektionen. I syfte att betona aktuariens ansvar har uttryckligen stadgats, att handlingarna skola vara av honom undertecknade. Det förtjänar i detta sammanhang påpekas, att enligt förslaget 327 § straff inträder för aktuarie, som uppsåtligen eller av vårdslöshet meddelar oriktig eller vilseledande uppgift i handling enligt 281 eller 282 §.

283 §.

I paragrafen har upptagits en allmän regel om skyldighet för styrelsen och verkställande direktören att lämna försäkringsinspektionen de upplysningar, som inspektionen finner erforderliga.

284 §.

Försäkringsutredningen har ansett skyldighet böra föreligga att jämväl under likvidation insända redovisningshandlingar bl. a. med hänsyn till den avsevärda tid som kan komma att åtgå för bolagets avveckling.

285 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 267 f.

286 §.

Utredningen har funnit lämpligt att försäkringsinspektionen medgives rätt att sammankalla försäkringsbolags styrelse. En sådan åtgärd bör självfallet endast ifrågakomma, då speciell anledning därtill föreligger.

I paragrafen har försäkringsinspektionen därjämte medgivits befogenhet att, där styrelsen icke efterkommit av inspektionen framställd begäran om utlysande av extra bolagsstämma, själv utlysa sådan stämma.

287 §.

1 mom. motsvarar 227 § första stycket första punkten FL.

2 mom. Försäkringsinspektionen äger närvara vid varje ordinarie och extra bolagsstämma och därvid deltaga i överläggningarna. Motsvarande befogenhet har inspektionen däremot icke i fråga om styrelsesammanträde; undantag gäller dock för sådant sammanträde som inspektionen själv — med stöd av 286 § — utlyst.

3 mom. innehåller bestämmelse om den redan i gällande lag stadgade tystnadsplikten.

Klart är att vad i förevarande paragraf stadgas om försäkringsinspektionen äger tillämpning å ombud, som förordnats av inspektionen.

288 §.

1 mom. Utredningen har ansett det vara av vikt att i lagen uttryckligen fastslås, att försäkringsinspektionen äger meddela de erinringar i fråga om försäkringsbolags verksamhet, som inspektionen finner påkallade.

2 mom. I vissa angivna fall skall försäkringsinspektionen förelägga bolaget att vidtaga de åtgärder, som prövas påkallade. De förhållanden, vilka skola föranleda sådant ingripande från inspektionens sida, framgå av lagrummet.

Det torde stå klart, att uttrycket »denna lag» i första ledet omfattar även föreskrifter, vilka utfärdats på grund av lagen, exempelvis i administrativ ordning utfärdade bestämmelser angående vinst- och förlusträkning samt balansräkning.

Med uttrycket försäkringsbestånd i fjärde ledet avses, i fråga om bolag som driver flera försäkringsgrenar, icke försäkringsbeståndet i dess helhet utan varje sådan del därav, som med hänsyn till erfarenheten bör betraktas såsom en ekonomisk enhet.

3 mom. Har försäkringsinspektionens föreläggande enligt 2 mom. icke efterkommits och har ej heller eljest det anmärkta förhållandet undanröjts, skall inspektionen göra anmälan därom hos Konungen.

Då anmälan skett, ankommer på Konungen att efter diskretionär prövning vidtaga erforderlig åtgärd. Om förhållandena därtill föranleda, må Konungen efter bolagets hörande förklara koncessionen förverkad.

4 mom. Här angivas de omständigheter, vilka ovillkorligen skola medföra påföljden av koncessionens förverkande.

289 §.

1 mom. Enligt gällande lag (228 § FL) har Konungen i vissa fall att i samband med likvidationsbeslut förordna en eller flera likvidatorer att verkställa bolagets likvidation; i andra fall (229 § FL) förordnar Konungen, där så prövas erforderligt, en person att med övriga likvidatorer verkställa likvidationen.

Såsom framhållits i den allmänna motiveringen (s. 272) har det synts utredningen lämpligt att bereda bolaget möjlighet att självt fatta beslut om likvidation även då anledning till tvångslikvidation föreligger. I konsekvens härmed bör valet av likvidatorer även ankomma på bolaget. Försummar bolaget att besluta om likvidation eller att välja likvidatorer, skall domstol förklara bolaget skyldigt att träda i likvidation respektive förordna likvidatorer.

I förevarande lagrum har försäkringsinspektionen ålagts att hos Konungen anmäla, då försäkringsbolag trätt i likvidation; och skall Konungen på grund av sådan anmälan förordna en person att med övriga likvidatorer verkställa likvidationen. Av Konungen förordnad likvidator skall sålunda obligatoriskt deltaga i likvidationsförvaltningen.

2 mom. Bolagsstämmas skyldighet att utse en eller flera likvidationsrevisorer för granskning av likvidationsförvaltningen är ovillkorlig (145 och 240 §§). Den omständigheten, att en av Konungen förordnad likvidator obligatoriskt skall deltaga i förvaltningen, är ägnad att minska behovet av särskild av offentlig myndighet förordnad likvidationsrevisor. Sådan revisor skall enligt förslaget förordnas allenast där så prövas erforderligt. Prövningen härav synes böra anförtros försäkringsinspektionen.

290 §.

Medan såväl bankinspektionen som länsstyrelserna, de senare i egenskap av tillsynsmyndigheter för sparbankerna, äga förelägga vite vid meddelande av föreskrift eller förbud samt fälla till sådant vite, är försäkringsinspektionen icke utrustad med motsvarande befogenheter.* Sistnämnda förhållande torde hittills icke i nämnvärd grad hava uppfattats såsom en brist vid utövandet av försäkringsinspektionens tillsynsverksamhet. Genomföres en försäkringslagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag, innebär detta en icke oväsentlig utvidgning av den allmänna tillsynen över försäkringsväsendet. Det är icke uteslutet att därmed också i vissa situationer ett behov av tvångsmedel framträder.

I förevarande paragraf stadgas, att försäkringsinspektionen äger förelägga vite vid meddelande av föreskrift eller förbud enligt denna lag. Däremot medgives inspektionen icke rätt att också utdöma vite. Principiellt torde utdömande av vite — som i fråga om fysiska personer är förvandlingsbart — böra ankomma på allmän domstol.

* Jfr 236 § lagen om bankrörelse och 58 § lagen om sparbanker. Tillsynen över sparbankerna utövas av länsstyrelserna och sparbanksinspektionen; av dessa myndigheter äga länsstyrelserna men däremot icke sparbanksinspektionen den ifrågavarande befogenheten.

291 §.

Paragrafen är likalydande med 225 § FL.

292 §.

Bestämmelsen innebär en skärpning av nu gällande regler (223 § andra stycket FL), i det att förbudet föreslås gälla även befattningshavare hos försäkringsinspektionen.

293 §.

Paragrafen är likalydande med 223 § tredje stycket FL.

Genomförandet av en ny försäkringslag påkallar ändring av försäkringsinspektionens instruktion.

294 §.

Paragrafen är likalydande med 230 § FL.

VI. Om frivillig överlåtelse av försäkringsbestånd.

295 §.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen sid. 268—271.

VII. Om särskild administration.

296—299 §§.

Beträffande dessa paragrafer hänvisas till vad som yttrats i den allmänna motiveringen sid. 273—275.

VIII. Om återförsäkring.

300 §.

Denna paragraf är likalydande med 239 § FL.

Såsom framgår av 345 § föreslås att — liksom enligt gällande försäkringslag — Konungen skall äga att i fråga om återförsäkring medgiva de avvikelser, som prövas skäliga.

IX. Om förbud mot viss premienedsättning och om ombud för försäkringsbolag.

301 §.

I denna paragraf har det betydelsefulla förbudet mot s. k. returprovisioner i livförsäkringsrörelse upptagits.

Med vissa redaktionella jämkningar överensstämmer paragrafen med 241 § FL.

302 §.

I 242 § FL stadgas, att försäkringsbolag, som meddelar livförsäkring, icke må lämna uppdrag att såsom bolagets ombud anskaffa eller förmedla anskaffning av ansökningar om dylik försäkring åt annan än den, som kan anses äga betingelser för att på ett värdigt och lämpligt sätt utöva sådan verksamhet. När sådant uppdrag lämnas eller återkallas skall anmälan därom ofördröjligen göras hos försäkringsinspektionen. Från skyldigheten att göra sådan anmälan äger Konungen befria försäkringsbolag, som prövas hava vidtagit betryggande åtgärder för övervakande av ombudens verksamhet eller som meddelar allenast enstaka former av livförsäkring, där denna rörelse är av ringa omfattning och icke utgör det huvudsakliga föremålet för bolagets verksamhet.

Enligt 243 § FL är livförsäkringsbolag skyldigt återkalla uppdraget för ombud som gjort sig skyldigt till handling, som strider mot vissa i lagrummet angivna bestämmelser eller som eljest prövas vara oförenlig med ett värdigt och lämpligt utövande av verksamheten såsom ombud.

Sedan år 1934 föreligger en under Konungens medverkan tillkommen överenskommelse mellan livförsäkringsbolagen angående anskaffningsverksamheten. Enligt överenskommelsen hava bolagen förbundit sig dels att icke anställa någon såsom ackvisitör utan att först hava prövat hans betingelser för att på ett värdigt och lämpligt sätt utöva ackvisitionsverksamhet och dels att i enlighet med särskilda föreskrifter i överenskommelsen övervaka, att den, som brister i detta avseende, icke användes såsom ackvisitör. Överenskommelsen må åberopas även av ackvisitör i vad den berör hans intressen. Enligt överenskommelsen (i nu gällande lydelse) må endast den, som registrerats i Svenska försäkringsbolags Riksförbunds ackvisitörsregister användas såsom ackvisitör. Anställning eller avgång skall omedelbart anmälas till registret. Tvister, som röra tolkning eller tillämpning av överenskommelsen, skola avgöras av Svenska livförsäkringsbolags skiljenämnd. Ordförande och ledamöter i nämnden utses av Konungen.

Konungen har därefter befriat ett vart av de i överenskommelsen deltagande livförsäkringsbolagen — så länge bolaget biträder överenskommelsen — från skyldigheten att hos försäkringsinspektionen göra sådan anmälan, som avses i 242 § FL.

Sedan år 1935 föreligger mellan skadeförsäkringsbolagen en överenskommelse av motsvarande innebörd.

Förevarande paragraf i lagförslaget har anpassats efter den anordning, som sålunda under Konungens medverkan genomförts. I paragrafen har bibehållits den allmänna föreskriften om att endast sådant ombud må anställas, som kan anses äga betingelser för att på ett värdigt och lämpligt sätt utöva ackvisitionsverksamhet. Därjämte stadgas skyldighet för bolaget att vidtaga betryggande åtgärder för övervakande av ombudens verksamhet.

Det är givet, att anslutning till en av Konungen sanktionerad överenskommelse angående övervakning av anskaffningsverksamheten skall anses såsom

betryggande åtgärd i detta hänseende. Bolag, som önskar frånträda överenskommelsen, har att genomföra en anordning av motsvarande effektivitet. Anordningen måste självfallet underställas koncessionsmyndighetens prövning.

Av betydelse är att enligt förslaget bestämmelserna skola äga tillämpning jämväl å skadeförsäkring.

I paragrafen har införts det i 242 § andra stycket FL upptagna förbudet mot att lämna ersättning, vare sig i form av provision eller annorledes, för anskaffning eller förmedling av anskaffning av ansökningar om försäkring åt annan än bolagets ombud. Även detta stadgande skall avse såväl liv- som skadeförsäkring.

X. Om registrering.

303—317 §§.

Paragraferna ansluta sig i stort sett till motsvarande stadganden i AL.

XI. Om klagan över försäkringsinspektionens beslut.

318 §.

Här må hänvisas till 224 § första stycket och 246 § tredje stycket FL ävensom till 206 § AL.

Beträffande 2 mom. i förevarande paragraf må vidare hänvisas till Kungl. förordningen den 14 december 1866 angående tid för besvärs anförande i mål, som handläggas av förvaltande myndigheter och ämbetsverk.*

XII. Om skadestånd.

319—324 §§.

Paragraferna ansluta sig till motsvarande stadganden i AL.

Den i 322 § uttalade skadeståndsregeln saknar uppenbarligen tillämplighet i de ömsesidiga bolagen.

XIII. Straffbestämmelser.

325 §.

Den, som driver försäkringsrörelse utan att vara därtill berättigad, straffes enligt 257 § FL med böter.

Utredningen har funnit det motiverat att inrymma jämväl fängelse i straffskalan.

---

* Ändring av förordningen ifrågasatt; jfr kungl. prop. nr 16 till 1946 års riksdag.

326—330 §§.

De principer, som ligga till grund för utformningen av straffbestämmelserna i AL, hava ansetts tillämpliga även i fråga om försäkringsbolagen. Såtillvida har emellertid gjorts ett betydelsefullt avsteg från AL:s regler som full motsvarighet till 215 och 216 §§ AL icke upptagits i förslaget. Utredningen har visserligen härigenom lämnat ett betydande antal föreskrifter i förslaget utan straffsanktion. De förseelser, som i nämnda paragrafer av AL straffbelagts, hava emellertid övervägande karaktären av brott mot ordningsföreskrifter. Att i fråga om de allmänna aktiebolagen, som för närvarande kunna beräknas uppgå till ett antal av omkring 25 000, upprätthålla bestämmelsernas efterlevnad genom straffbestämmelser torde vara ofrånkomligt. Annorlunda är enligt utredningens förmenande spörsmålet att bedöma såvitt angår försäkringsbolagen. Här är fråga om ett relativt litet antal bolag. Dessa bolag skola i motsats till de allmänna bolagen stå under fortlöpande tillsyn av offentlig myndighet. Det kan fördenskull hållas för visst, att de maktmedel, som enligt lagförslaget skola stå till försäkringsinspektionens förfogande vid konstaterad bristande efterlevnad av åsyftade ordningsföreskrifter, skola innefatta ett tillfyllestgörande korrektiv. Genom den ståndpunkt utredningen sålunda intagit har i betydande omfattning kunnat undvikas att i lagtexten införa en eljest tyngande hänvisning till en mångfald skilda lagrum, vilken för övrigt efter sakens natur skulle bliva än mer omfattande än i AL.

I enlighet med vad sålunda anförts saknas i lagförslaget motsvarighet till bestämmelserna i AL 215 § 1 och 2 samt 216 § första stycket 3—8 och 10. Såsom konsekvens härav hava ej heller stadgandena i 216 § andra och tredje styckena AL överförts till förslaget.

Där koncernredovisning avgives, skall denna framläggas å bolagsstämma. Härutinnan avviker förslaget från AL. Angående motiveringen härför må hänvisas till vad som anförts under 113 §. Den omständigheten att koncernredovisningen sålunda är öppen, har synts utredningen böra föranleda straffpåföljd för styrelseledamot och verkställande direktör, som vid upprättande av koncernbalansräkning eller koncernredogörelse enligt 97 §. förfar i strid mot bestämmelser, som avses i detta lagrum. I överensstämmelse härmed omfattar straffbestämmelsen i *326 § 4* jämväl sådan förseelse.

Där uti meddelanden, som äro avsedda för allmänheten, vid angivande av försäkringsaktiebolags fonder inräknas oguldna förbindelser av aktieägare, skall — enligt 112 § FL — beloppet av sådana förbindelser särskilt utsättas. Stadgande av motsvarande innebörd, såvitt angår oguldna förbindelser av garanter i ömsesidigt försäkringsbolag, återfinnes i 207 § FL. Med dessa bestämmelser korresponderar 259 § tredje stycket FL, vari stadgas straff för den, som bryter mot vad i 112 och 207 §§ är stadgat, eller som eljest i meddelanden, vilka äro avsedda för allmänheten, lämnar oriktiga eller vilseledande uppgifter angående försäkringsbolag. Försäkringsutredningen har icke an-

sett erforderligt att i lagförslaget upptaga föreskrifter motsvarande 112 och 207 §§ FL. Med hänsyn bl. a. till de numera i 21 kapitlet 9 § allmänna strafflagen införda straffbestämmelserna för svindleri, synes även motsvarighet till stadgandena i 259 § tredje stycket FL kunna undvaras.

XIV. Allmänna bestämmelser.

331 och 332 §§.

Paragraferna ansluta sig till motsvarande bestämmelser i AL.

333 §.

Förevarande paragraf innehåller en bestämning av koncernbegreppet. Reglerna motsvara i princip vad som gäller för allmänna aktiebolag. På försäkringsväsendets område måste vid begreppsbestämningen också den ömsesidiga bolagstypen beaktas.

Bestämningen av koncernbegreppet utgår från att ett bestämmande inflytande kan utövas från det ledande bolagets, moderbolagets, sida och att tillika en väsentlig intressegemenskap finnes mellan detta och det beroende bolaget, dotterbolaget. Denna förutsättning föreligger typiskt, när det ena bolaget, moderbolaget, äger mer än hälften av aktierna i det andra, dotterbolaget, och detta aktieinnehav representerar motsvarande andel ej blott i dotterbolagets aktiekapital utan även i röstetalet för samtliga aktier i dotterbolaget.* Med ett sådant direkt dotterbolagsförhållande har i lagförslaget — liksom i AL — likställts indirekt dotterbolagsförhållande. Indirekt dotterbolagsförhållande föreligger, om ett eller flera dotterbolag eller moderbolaget och ett eller flera dotterbolag tillsammans äga så många aktier i ett annat bolag (dotterdotterbolag), att aktieinnehavet — om aktierna ägdes direkt av moderbolaget — skulle grunda moder- och dotterbolagsförhållande.

Koncernbegreppet kan emellertid icke begränsas till intressegemenskap av ovan angivet slag. Även då ett bolag icke — vare sig direkt eller indirekt — äger mer än hälften av aktierna i ett annat bolag eller aktier med ett röstvärde överstigande hälften av röstetalet för samtliga aktier i bolaget, kan dock dess direkta eller indirekta aktieinnehav representera ett inflytande i bolaget som reellt är bestämmande över detta, en s. k. praktisk majoritet, och tillika ett väsentligt ekonomiskt intresse i bolaget. Om ett bolag på grund av avtal eller av annan orsak har ett bestämmande inflytande över ett annat bolag och därjämte ett väsentligt intresse i det senares ställning och resultatet av dess verksamhet, skall också ett koncernförhållande anses föreligga. Koncernförhållande av denna art kan uppkomma genom tillskjutande av garantikapital i ömsesidigt försäkringsbolag.

334 och 335 §§.

Dessa paragrafer ansluta sig till motsvarande regler i AL.

* Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag, SOU 1941: 9 sid. 679 f.

336 §.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen sid. 165.

337 §.

För närvarande förekomma åtskilliga fall av intressegemenskap mellan försäkringsbolag och allmänt aktiebolag. Formerna härför äro växlande. Uppenbarligen kan det icke ifrågakomma att göra försäkringslagens koncernredovisningsregler tillämpliga även å sådan intressegemenskap, som omfattar såväl försäkringsbolag som allmänna aktiebolag.

För att emellertid tillgodose det allmännas anspråk på erforderlig inblick i varje försäkringsbolags ekonomiska ställning har genom bestämmelse i denna paragraf försäkringsinspektionen tillagts befogenhet att i fall, då intressegemenskap föreligger mellan försäkringsbolag, å ena, samt aktiebolag, varå försäkringslagen icke äger tillämpning, eller registrerad förening, å andra sidan, förelägga aktiebolaget eller föreningen att avgiva särskild redovisning enligt utfärdade anvisningar. Förutsättning för sådant föreläggande är, att redovisningen finnes nödig med hänsyn till tillsynen över försäkringsverksamheten. Då det här kan röra sig om ingripanden av ömtålig art förutsättes enligt förslaget ytterligare, att inspektionen skall hava inhämtat Konungens samtycke till åtgärden.

338 §.

Enligt gällande lag må två eller flera försäkringsbolag utan inskränkning meddela försäkring under solidarisk ansvarighet. Möjligheten torde visserligen hava utnyttjats i mycket begränsad omfattning,* men i betraktande av de allvarliga konsekvenser, som kunna följa av försäkringsutfästelser under solidarisk ansvarighet, har i förevarande paragraf upptagits förbud mot att utan försäkringsinspektionens medgivande meddela försäkring under sådan ansvarighet.

339 §.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen sid. 266.

340 §.

Paragrafen överensstämmer efter en redaktionell jämkning med 111 och 206 §§ FL.

341—344 §§.

Dessa paragrafer ansluta sig till motsvarande stadganden i AL.

* Här bortses från försäkringspoolerna, vilkas rättsliga karaktär synes oklar.

XV. Om vissa undantag i fråga om lagens tillämplighet.

345 §.

Första stycket första punkten. De här upptagna bestämmelserna hava behandlats i den allmänna motiveringen å sid. 93 ff. Bestämmelserna sakna motsvarighet i FL.

Första stycket andra punkten överensstämmer med 240 § FL.

Andra stycket. Driver försäkringsbolag rörelse i utlandet, äger Konungen enligt 220 § FL för de utländska försäkringarna medgiva sådana avvikelser från angivna stadganden av försäkringsteknisk art, som med hänsyn till utländsk lag prövas erforderliga, i den mån sådant kan ske utan förfång för de inländska försäkringstagarnas säkerhet.

Stadgande av motsvarande innebörd har upptagits i förevarande lagrum. Det har här erhållit en större räckvidd. Konungen skall nämligen för det utländska försäkringsbeståndet äga medgiva de avvikelser från lagens bestämmelser över huvud, som med hänsyn till utländsk lag finnas påkallade. Att Konungen därvid har att beakta de inländska försäkringstagarnas intresse har synts så uppenbart, att förbehållet därom i lagtexten utgått.

Med omredigeringen har icke åsyftats någon bestämd ändring i dispensrättens praktiska tillämpning utan endast ökad möjlighet till anpassning efter utvecklingen. Liksom hittills torde dispensrätten komma att få sin huvudsakliga betydelse i fall då på grund av utländsk lagstiftning försäkringsbolaget är pliktigt att i utlandet redovisa värdehandlingar motsvarande försäkringsförpliktelserna därstädes.

346 §.

Denna paragraf är likalydande med 263 § FL.

347 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 103 ff.

Förslaget till lag angående införande av nya lagen om försäkringsrörelse.

1—8 §§.

Den nya aktiebolagslagen träder i kraft den 1 januari 1948. Det synes försäkringsutredningen önskvärt, att motsvarande lagstiftning på försäkringsväsendets område kan träda i tillämpning samtidigt.

Den nya lagen om försäkringsrörelse skall självfallet äga tillämpning å bestående försäkringsbolag. Dessa komma därigenom att i vissa hänseenden bliva underkastade en strängare och mera ingripande reglering än för närvarande. Bolagsordningar och grunder måste bringas i överensstämmelse med den nya lagens föreskrifter. Jämväl de i nya lagen införda principerna för koncessions beviljande böra tillämpas å de bestående bolagen. Härutinnan är dock en väsentlig inskränkning påkallad. Såsom utredningen i annat sammanhang framhållit, måste visserligen antalet försäkringsbolag inom åtskilliga försäkringsgrenar för närvarande anses vara alltför stort, varför en decimering är önskvärd. En behovsprövning i samband med den nya lagstiftningens genomförande kunde följaktligen te sig naturlig. Av skäl som anförts i den allmänna motiveringen (s. 15) har utredningen dock icke ansett sig böra förorda en dylik.

Klart är, att sådana förhållanden som enligt 288 § 2 mom. nya lagen skola föranleda ingripande av försäkringsinspektionen under bolags bestånd, böra uppmärksammas vid koncessionsprövningen. Denna prövning utgör ett led i den kvalitativa bedömningen.

Anpassningen av bolagsordning och grunder efter den nya lagens föreskrifter kommer att gestalta sig väsentligen olika för skilda bolag. Avgörande är härvidlag i främsta rummet antalet verksamhetsgrenar och arten av dessa samt bolagets struktur enligt gällande bolagsordning och grunder vid den nya lagens ikraftträdande. I ett livförsäkringsbolag måste utformningen av nya grunder ställa sig komplicerad och tidskrävande, medan för ett skadeförsäkringsbolag övergången i allmänhet torde vara lättare genomförd. De antydda skiljaktigheterna nödvändiggöra en differentiering av övergångstiden. Utredningen har som huvudregel föreslagit, att försäkringsbolag, vilka bestå vid nya lagens ikraftträdande, senast sex månader därefter skola till försäkringsinspektionen inlämna till Konungen ställd ansökan om stadfästelse å ändring av bolagsordning och av grunder, där sådana finnas. Konungen skall emellertid efter prövning in casu äga utsträcka tidsfristen till högst två år. Ett anstånd på två år torde emellertid endast i undantagsfall böra ifrågakomma.

Själva övergången till den nya lagstiftningen medför en väsentlig ökning av arbetet inom försäkringsinspektionen. En utsträckning av övergångstiden innebär påtagliga fördelar för inspektionen. Med de övergångsbestämmelser, utredningen föreslår, har man anledning räkna med att den nya lagstiftningen är genomförd beträffande det övervägande antalet bolag under andra året efter lagens ikraftträdande och helt genomförd efter tre år.

Intill dess ny bolagsordning och nya grunder blivit stadfästa för det enskilda bolaget bör äldre lag gälla. Vissa bestämmelser i den nya lagen äro dock av den beskaffenhet, att de kunna och böra träda i tillämpning för samtliga bolag, oavsett vid vilken tidpunkt prövningen av bolagsordning och grunder sker för det enskilda bolaget. Sålunda torde de nya redovisningsreglerna kunna generellt tillämpas omedelbart efter lagens ikraftträdande. Detta är av särskild betydelse för tillsynen. Det har synts utredningen lämpligt att i administrativ ordning givas föreskrifter, i vilken omfattning nya lagen skall vinna omedelbart tillämpning å bestående bolag.

Beträffande de särskilda paragraferna i förslaget till promulgationslag må följande anföras.

I *1 §* har upptagits huvudregeln om att den nya lagen skall lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1948. Samtidigt därmed upphäves — enligt *2 §* — nu gällande lag om försäkringsrörelse.

Förslagets 4 § innehåller, i enlighet med vad ovan yttrats, övergångsbestämmelser i avseende å försäkringsbolag, som äro registrerade vid tiden för den nya lagens ikraftträdande.

I *4 § 1 mom.* uttalas principen att lagen skall lända till efterrättelse jämväl å nyssnämnda bolag. Härvid skall dock iakttagas vad i följande moment stadgas.

Den i *4 § 2 mom.* införda övergångsbestämmelsen har uppställts efter förebild från promulgationslagen till den nya aktiebolagslagen.

Klart är enligt allmänna rättsgrundsatser, att i civilrättsliga rättsregler grundade rättigheter och skyldigheter, som uppkommit före ny lags ikraftträdande, icke beröras av denna. Om exempelvis före den nya försäkringslagens ikraftträdande styrelseledamot eller annan, som avses i de nya bestämmelserna om skadestånd, begått en skadebringande handling, äro rättsverkningarna därav att bedöma enligt äldre lag. Likaså är omfattningen av ansvarsfrihet, som före nya lagens ikraftträdande beviljats eller inträtt för styrelseledamot, att bestämma efter den äldre lagens regler. Försäkringsutredningen har icke ansett erforderligt att i promulgationslagen upptaga regler rörande hithörande frågor. I den nya lagen hava upptagits bestämmelser om interimsbevis, teckningsbevis, teckningsrättsbevis och delbevis, vilka avvika från eller sakna motsvarighet i gällande försäkringslag. Ej heller i detta hänseende har någon övergångsbestämmelse upptagits i promulgationslagen. Utredningen har här fäst särskilt avseende vid att med hänsyn till den s. k. spärrlagen* nybildning av försäkringsbolag icke kan väntas förekomma

* SFS 1945 nr 845. Se också allmänna motiveringen sid. 5.

under tiden närmast före den nya lagens ikraftträdande; ej heller torde ökning av aktiekapitalet i något nu existerande försäkringsaktiebolag vara ifrågasatt. Vidare saknas i promulgationslagen övergångsstadganden angående mandattid för styrelseledamöter, revisorer m. fl., vilka utsetts under den äldre lagens giltighetstid. Eftersom den nya lagen beträffande hithörande frågor förutsättes bliva tillämplig först sedan ny bolagsordning stadfästs för vederbörande bolag, torde under övergångstiden anpassning utan svårighet kunna ske. Samma betraktelsesätt har anlagts i fråga om firmateckningsrätt, som meddelats enligt äldre lag. Vad angår den i 282 § nya lagen stadgade skyldigheten för försäkringsbolag, som meddelar livförsäkring, att vart femte år upprätta teknisk balansräkning saknas jämväl i promulgationslagen bestämmelse om när sådan balansräkning första gången skall avlämnas. Det måste anses ligga i sakens natur att försäkringsinspektionen äger meddela föreskrift härom.

Beträffande innehållet i *4 § 3 och 4 mom.* hänvisas till vad ovan anförts.

I *4 § 5 mom.* stadgas, att försäkringsbolag, som underlåter att inom föreskriven tid söka stadfästelse å ändring av bolagsordning eller grunder, är skyldigt att träda i likvidation. Sådan påföljd skall ock inträda, där ansökningen avslås. Likvidationen skall i dessa fall handläggas enligt äldre lag.

Bestämmelsen i *5 §* har upptagits av det skäl att förändring av en länge använd firmabeteckning skulle för vissa ömsesidiga försäkringsbolag kunna menligt inverka på rörelsen.

Genomförandet av den föreskrivna anpassningen till nya lagen kan tänkas medföra svårigheter i försäkringsbolag, vars bolagsordning innehåller stränga krav på kvalificerad röstpluralitet för bolagsordningsändring. I vissa försäkringsaktiebolag äro aktierna mycket spridda eller föremål för stor omsättning, varigenom svårigheter kunna föreligga för åvägabringande av erforderlig röstpluralitet. I syfte att inom rimliga gränser undanröja dylika svårigheter för anpassningen har utredningen funnit det motiverat att i 7 § promulgationslagen upptaga en allmän regel om att — oavsett vad eljest i äldre lag eller gällande bolagsordning är stadgat — för giltigt beslut om sådan ändring av bolagsordningen, som avses i 4 § 3 mom., allenast erfordras att beslutet fattats å två på varandra följande bolagsstämmor och å den sista stämman biträtts av minst två tredjedelar av de röstande. Dispensen avser emellertid endast regler om särskild röstpluralitet. I övrigt skola föreskrifterna i äldre lag eller bolagsordningen — såsom beträffande tid och sätt för kallelse eller bestämmelse om att den ena stämman skall vara ordinarie — äga tillämpning.

Förslaget till lag om ändring i vissa delar av kommunalskattelagen.

Lagtexten.

30 § 2 mom.

Första stycket. Ändringen har föranletts dels av förslaget till nya bestämmelser rörande försäkringsanstalternas fonder (s. 40), dels av utredningens förslag till ny spärregel i fråga om ränteskatten (s. 285 ff.). Försäkringsfonden, som enligt gällande lag består av ersättningsreserv och premiereserv, kommer enligt förslaget att bestå av tre delar — ersättningsreserv, premiereserv och tilldelad återbäring. Då man för räntebeskattningen icke har att taga hänsyn till ersättningsreserven, har sålunda uttrycket »premiereserv för direkt tecknade kapitalförsäkringar, tillhörande anstaltens här i riket drivna rörelse» måst utbytas mot orden: den del av försäkringsfonden för direkt tecknade kapitalförsäkringar, tillhörande anstaltens här i riket drivna rörelse, som icke utgör ersättningsreserv. Vidare har enligt förslagets terminologi premieåterbäringsreserv ersatts med återbäringsfond. Förslaget inrymmer icke, såsom nu är fallet, någon uppdelning i premieåterbäring och vinst. I stället har införts den gemensamma beteckningen återbäring. Tilldelad återbäring ingår i försäkringsfonden.

Beträffande transport av ränteskatteunderlag hänvisas till den allmänna motiveringen (s. 286).

Andra stycket. Bestämmelser om avdrag för avsättning till vinstutdelning å livränteförsäkringar ha ansetts obehövliga, då all avsättning till återbäring å dylika försäkringar är avdragsgill.

Anvisningarna.

30 §. 1.

Andra stycket. Då försäkringsfonden enligt förslaget skall, utöver ersättningsreserv och premiereserv, även innehålla tilldelad återbäring, måste orden inom parentes justeras i enlighet härmed.

30 §. 3.

Första stycket. I fråga om innebörden av begreppet premiemarginaler hänvisas till den allmänna motiveringen (s. 73 f); beträffande skattefrihet för dessa hänvisas till sid. 281.

Tredje och fjärde styckena. Utjämningsfondens förändrade ställning enligt förslaget har föranlett viss ändring av författningstexten.

Borttagandet av uttrycket »i den mån densamma icke kan täckas av andra till framtida förfogande avsatta medel» har betingats av att, i motsats till vad för närvarande är fallet, försäkringslagen enligt förslaget kommer att innehålla fullständiga föreskrifter, i vilken ordning de olika fonderna skola tagas i anspråk. Ändringen får icke någon materiell verkan i skatteavseende.

Lagen om försäkringsrörelse har hittills icke innehållit bestämmelser om avsättning till utjämningsreserv. Det har emellertid allmänt förekommit, att de av Kungl. Maj:t stadfästa grunderna innehållit bestämmelser av sådan art. Enligt förslaget skall det däremot föreligga skyldighet för anstalt, som driver livförsäkringsrörelse, att avsätta sådan reserv, benämnd utjämningsfond, vilken term i det följande användes även för utjämningsreserv enligt kommunalskattelagen i dess nuvarande lydelse. Skattefrihet för avsättning till utjämningsfond har i fråga om kapitalförsäkring för dödsfall hittills medgivits, dock med den inskränkningen, att avdragsrätten upphör, då fonden uppnått ett belopp av två procent av den sammanlagda risksumman med avdrag för den del därav för vilken återförsäkrare svara. Häri har ingen ändring föreslagits, då maximeringen ansetts så avvägd, att man inom ramen av densamma bör kunna infoga rationella regler för utjämningsfondens beräkning.

I fråga åter om kapitalförsäkring för livsfall samt sjuk- och invaliditetsförsäkring, som meddelas av anstalt, som driver kapitalförsäkring för dödsfall, har med hittillsvarande utformning av kommunalskattelagen icke medgivits rätt till skattefri avsättning till utjämningsfond i vidare mån än den gått in under maximeringen för avdragsfrihet vid avsättning av utjämningsfond för kapitalförsäkring för dödsfall. Nu berörda försäkringsformer ha visserligen icke haft så stor omfattning i förhållande till de försäkringsformer, för vilka frågan om avdragsfri avsättning till utjämningsfond fått en lösning i skattelagarna. Ur principiell synpunkt synes ett dylikt skäl för lagstiftarens förbigående av dem svårligen kunna godtagas, så mycket mindre som förhållandena härutinnan i en framtid kunna komma att gestalta sig annorlunda. Man har vid avfattningen av fjärde stycket i anvisningarna fäst avseende vid såväl den principiella synpunkten som den ringa förekomsten av ifrågavarande försäkringsformer. För dessa försäkringar kan man nämligen svårligen utfinna en enkel maximeringsregel utan måste en sådan få sin plats i de tekniska grunderna för vederbörande anstalt. Utredningen har därför förutsatt, att det vid uppgörande av dessa grunder kommer att sörjas för att en sådan gräns fastställes, att överensstämmelse åstadkommes med den maximering, som gäller för kapitalförsäkring för dödsfall. I fråga om livränteförsäkring får dock en dylik begränsning ingen betydelse, då allt rörelseöverskott från dylik försäkring principiellt är skattefritt, vilket i författningen fått sitt uttryck i full avdragsfrihet för avsättning av överskott till utjämningsfond och återbäringsfond.

Enligt nu gällande lag är avsättning till livränterörelsens garantifonder av-

dragsgill. Dessa fonder finnas icke omnämnda i lagen om försäkringsrörelse. Då de omfatta både utjämningsfond och vinstfonder, bliva — i fråga om livränterörelse — såväl alla avsättningar till utjämningsfond som all återbäring till försäkringstagare avdragsgilla, oavsett om återbäringen härleder sig från premiemarginalerna eller icke. Med den nya formuleringen, varigenom begreppet garantifond försvinner ur anvisningarna, göres således icke någon ändring i sak.

Femte stycket. Den nuvarande definitionen på risksumma är intetsägande och har därför ersatts med en mera adekvat.

Sjätte stycket. I lagförslaget har bibehållits anordningen att utbetald återbäring får avdragas som utgift. Återbäringen verkställes nämligen icke direkt från överskottet utan ur fonder, vilka utgöras antingen av beskattade eller — då fonden bildats genom avdragsgill avsättning — av obeskattade medel. Utbetalningen bör följaktligen icke medföra vare sig att medel, som en gång beskattats, åter tagas till beskattning eller att medel, vilka enligt kommunalskattelagens bestämmelser fått skattefritt avdragas, bliva beskattade. — Tredje meningen i sjunde stycket av anvisningspunkten i dess nuvarande avfattning har med de bestämmelser om utjämningsfond, som förslaget till lag om försäkringsrörelse innehåller, ansetts överflödig.

30 §. 4.

Vid beräkning av ränteskatteunderlaget skall i återbäringsfonden vid räkenskapsårets slut inräknas avsättningen för året.

Enligt utredningens förslag skola i princip alla livförsäkringar vara berättigade till återbäring. Under sådana förhållanden är det uppenbart att premiemarginalernas räntefot, som bestämmes enligt föreskrifter av Konungen, skall generellt tillämpas, sålunda även i det fall att ränteskatteunderlaget härrör endast från premiereserven.

Beträffande momentet i övrigt hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 283 ff.

För tillämpning av de föreslagna bestämmelserna på beskattningens område äro övergångsbestämmelser icke erforderliga. Det förtjänar emellertid att framhållas, att eftersom vinstreserver för kapitalförsäkringar icke vidare skola förekomma, komma vid den nya lagens ikraftträdande förefintliga dylika reserver, som ju bestå av beskattade medel, i den mån de icke utbetalas till försäkringstagarna, att ingå bland de reserver, som bildas av överskottsmedel utanför premiemarginalerna.

Kungl. Maj:ts förordning den 28 maj 1943 (nr 265) om begränsning av skatt för svensk livförsäkringsanstalt skall icke vidare äga giltighet beträffande skatt, som utgår på grund av taxering i enlighet med de nya bestämmelserna.

SÄRSKILDA YTTRANDEN.

Särskilt yttrande av herr Hermansson.

Allmänna synpunkter. Försäkringsväsendet i vårt land måste enligt min mening undergå en grundlig reformering, innan det kan bli i stånd att på ett fullt tillfredsställande sätt fylla sina sociala och socialekonomiska uppgifter. Sedan 1945 års riksdag hos Kungl. Maj:t hemställt om en allsidig och förutsättningslös utredning med syfte att åstadkomma en genomgripande centralisering och rationalisering av försäkringsverksamheten och sedan 1945 års försäkringsutredning med anledning därav blivit utsedd och trätt i verksamhet, kan det också betraktas som avgjort, att ett omfattande utredningsarbete med nyssnämnda syftemål kommer att utföras under de närmast kommande åren. Frågan om det svenska försäkringsväsendets framtida gestaltning torde således snart nog komma att i hela sin vidd upptagas till statsmakternas omprövning.

Försäkringsutredningens förslag till ändring av lagen om försäkringsrörelse har däremot i enlighet med direktiven för utredningsarbetet begränsats till att endast omfatta vissa bestämda områden av den privata försäkringsverksamheten. De föreslagna lagändringarna, vilka i fråga om de bolagsrättsliga bestämmelserna betingats av önskemålet att bringa lagen om försäkringsrörelse i överensstämmelse med den nya aktiebolagslagen, beröra således i mycket ringa grad försäkringsväsendets organisation och därmed sammanhängande frågor. Lagfästandet av utredningens förslag kommer till följd härav att till sina verkningar bli mera av formell än av saklig natur, varav också följer att förslaget endast i obetydlig utsträckning kan anses vara ägnat att avlägsna de missförhållanden, som enligt min mening råda inom den enskilda försäkringsverksamheten.

Ehuru jag sålunda icke förväntar, att den föreslagna revideringen av försäkringslagen kommer att medföra några mera väsentliga förändringar av det nuvarande tillståndet, har jag dock biträtt utredningens förslag till lagtext. Däremot har jag av skäl, som i det följande komma att angivas, icke ansett mig kunna biträda det i förslaget till promulgationslag 4 § 3 mom. införda stadgandet att koncessionsprövningen av äldre bolag icke må avse frågan huruvida sådant bolags rörelse är behövlig. Min anslutning till förslaget i övrigt grundar sig i första hand därpå, att detsamma trots sin otillräcklighet åstadkommer en mera omfattande kontroll över verksamheten och begränsning av den s. k. näringsfriheten på försäkringsområdet och därmed även av de privatekonomiska intressenas dominerande inflytande över försäkringsväsendet. Lagförslagets antagande kommer nämligen bl. a. att medföra, att

den oinskränkta rätten att inom ramen av gällande lagar och förordningar driva försäkringsrörelse och grunda nya försäkringsföretag avskaffas. Denna rätt göres i utredningens förslag beroende av Konungens prövning, huruvida ett företag är behövligt och ägnat att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. Detta innebär, att verksamheten i fortsättningen skulle komma att bli i verklig mening *koncessionerad*.

Såsom synnerligen värdefullt finner jag även utredningens förslag om införande i lagen av den s. k. skälighetsprincipen beträffande premieberäkningen och återbäringen inom livförsäkringen.

Genom den föreslagna lagstiftningen kommer ett viktigt steg att tagas mot bättre förhållanden, i varje fall inom vissa av de områden av försäkringsväsendet som enligt de givna direktiven varit föremål för utredningens behandling. I den mån den med anledning av riksdagens framställning senast igångsatta utredningen kommer att medföra organisatoriska förändringar av försäkringsverksamheten, kommer självfallet en överarbetning av försäkringslagen i motsvarande delar att bliva nödvändig. Under sådana förhållanden har jag i detta sammanhang avstått från att mot förslaget göra vissa erinringar, som jag under andra omständigheter skulle ansett påkallade.

På här anförda skäl förklarar jag mig således ense med utredningens majoritet därom, att en lagändring så snart som möjligt bör komma till stånd i huvudsaklig överensstämmelse med det inom utredningen upprättade förslaget till lag om försäkringsrörelse. Utredningens motivering och förslag till promulgationslag har jag dock som redan nämnts icke kunnat i alla avseende biträda. Mina anmärkningar komma att här nedan närmare utvecklas.

Koncessionsfrågan. Enligt utredningens mening skall frågan om ett koncessionssökande bolags behövlighet även föregå beviljandet av koncession inom skadeförsäkringsverksamheten. Denna ståndpunkt kan betraktas såsom synnerligen välgrundad. En sådan behovsprövning torde dock i realiteten icke vara möjlig utan en samtidig prövning av frågan, huruvida de av bolaget saluförda tjänsterna äro åsatta ett skäligt pris eller icke. Det är i varje fall uppenbart, att verksamhetens uppspaltning på den stora mångfald av företag, som driva sin rörelse parallellt med varandra, medför en mängd onödiga kostnader, vilket i sin tur förhindrar en på skälighetsprincipen grundad premiesättning. Utredningen har också ansett sig böra understryka, att inom de flesta försäkringsbranscher antalet bolag för närvarande är större än som erfordras för behovstäckningen och att en reduktion därför är önskvärd. Majoriteten inom utredningen säger sig trots detta icke vilja förorda, att ett redan inarbetat bolag, som fyller de av utredningen fixerade kvalifikationskraven, förvägras koncession utan synes lita på, att det enskilda försäkringsväsendets målsmän själva skola ombesörja den önskvärda reduktionen.

Frågan om skadeförsäkringsbolagens premiesättning har icke ingått i utredningens uppdrag. De av utredningen fixerade kvalifikationskraven beträffande dessa bolag innefatta således icke heller någon fordran på att bo-

lagen skola tillhandahålla allmänheten sina tjänster för ett skäligt pris. Härav följer också att alla inarbetade skadeförsäkringsbolag enligt majoritetens mening böra erhålla förnyad koncession, även om deras premiesättning till följd av företagens allt för stora antal eller av annan anledning skulle vara orimligt hög. Kungl. Maj:t skulle med andra ord vara skyldig att utan hänsyn till bolagens prispolitik förnya de nu existerande försäkringsföretagens koncession, så länge dessa önskade fortsätta med sin verksamhet, och sålunda tvingas slå vakt om alla de bolag, som bildats före år 1946, för så vitt bolagsledningarna själva icke toge initiativ till nedbringande av antalet företagsenheter.

Hittills vunnen erfarenhet ger emellertid icke något stöd för utredningsmajoritetens förhoppning om att bolagen själva av egen drift skola åstadkomma den behövliga minskningen av antalet företag och branschaffärer. De senare årens händelser på detta område peka nämligen i rakt motsatt riktning. Nya, uppenbart överflödiga försäkringsbolag ha exempelvis för ej så länge sedan grundats, och det sammanlagda antalet branschaffärer har oavbrutet stigit ända till dess den provisoriska spärrlagen i slutet av förra året satte ett tillfälligt stopp för nybildningar av detta slag. Vad som hittills förekommit tyder således icke på att det enskilda försäkringsväsendets målsmän i allmänhet skulle betrakta det som någon angelägen uppgift att frivilligt anpassa företagens antal efter det verkliga behovet.

En koncessionsprövning efter de linjer, majoriteten förordar, skulle således visserligen kunna användas som medel för att hindra tillkomsten av nya, men icke för att minska antalet redan existerande bolag. Då det enligt min mening icke är lämpligt att på detta sätt binda den koncessionsbeviljande myndighetens fria prövningsrätt, har jag ansett att i behandlingen av ett äldre bolags ansökan om förnyad koncession även skall inrymmas en omprövning av bolagets behövlighet med hänsyn till den nytta för samhället, som dess fortsatta verksamhet kan anses innebära. På grund härav anser jag att i förslaget till promulgationslag orden i 4 § 3 mom. »dock att prövningen icke må avse frågan huruvida sådant bolags rörelse är behövlig» böra utgå.

Folkförsäkringsproblemet. I försäkringsutredningens uppdrag har bl. a. ingått att undersöka, »huruvida tillräckliga skäl alltjämt finnas att inom de breda lagren bedriva en försäkringsverksamhet, som för försäkringstagarna medför väsentligt högre omkostnader än för övrig livförsäkring». Utredningen skulle med andra ord söka utröna om den s. k. folkförsäkringen även i fortsättningen borde bedrivas som en särskild försäkringsgren med rätt och skyldighet för försäkringsanstalterna att för den avsedda gruppen av försäkringstagare uppbära en högre premie än för övriga livförsäkringstagare. Om det skulle befinnas, att dylika skäl alltjämt föreligga, hade utredningen vidare enligt direktiven att undersöka »frågan om gränsdragningen mellan de båda försäkringsformerna i avsikt att skapa garantier för att de personer, vilkas försäkringsbehov lämpligen bör tillgodoses exempelvis genom stor försäkring, icke tillföras folkförsäkringens klientel och därmed drabbas av

de högre omkostnader, denna försäkring kräver». För att en sådan undersökning skulle kunna läggas till grund för bedömandet av själva sakfrågan, d. v. s. om det alltjämt finnes skäl för livförsäkringens uppdelning på stor och liten försäkring med därav föranledda konsekvenser beträffande premiesättningen, borde den enligt min mening utföras så, att den kan ge åtminstone ett sannolikhetsbesked i fråga om, på vilket sätt och i vilken utsträckning folkförsäkringsklientelet för närvarande fyller sitt livförsäkringsbehov.

Man kan på grund av antalet i kraft varande livförsäkringar och med hänsyn till befolkningens fördelning på åldersklasser och kön samt vissa andra omständigheter räkna ut att ett mycket stort antal personer håller sig med mer än en livförsäkring. Men man vet exempelvis icke i vilken utsträckning det förekommer, att samma personer äro försäkrade både genom folk- och storförsäkringsbolag, eller huru antalet försäkringar och de sammanlagda försäkringssummorna fördela sig på individer och hushåll. Och det är framförallt icke känt, vilka överväganden och bevekelsegrunder, som förmått de olika försäkringstagarna att teckna livförsäkringar av det ena eller andra slaget. Enligt en mycket utbredd uppfattning fastna de flesta försäkringstagarna just för den försäkring, vilken erbjudes dem av det försäkringsombud, som utsätter dem för den mest energiska bearbetningen. Följden härav skulle ha blivit, att de företag, som tillämpat de mest aggressiva ackvisitionsmetoderna med därav följande stegring av omkostnaderna, kunnat glädja sig åt den största nyanskaffningen. Livförsäkringstagarnas val av försäkringsform skulle med andra ord vara mindre beroende av deras egna önskningar och behov än av försäkringsanstalternas och deras ombuds åtgöranden. I vilken mån denna uppfattning överensstämmer med verkligheten kan icke klargöras på annat sätt än genom en närmare undersökning av förhållandena än som hittills blivit gjord.

Det har emellertid icke ansetts möjligt att företaga de arbetskrävande och tidsödande undersökningar, som skulle ha erfordrats för att åstadkomma en saklig och tillfyllestgörande belysning av nyssnämnda ännu okända förhållanden, vilka dock äro så intimt förknippade med frågan om livförsäkringens uppdelning på tvenne olika verksamhetsformer. Då jag sålunda funnit det föreliggande utredningsmaterialet allt för otillräckligt för att med detsamma som underlag kunna fatta någon bestämd ståndpunkt beträffande det uppställda spörsmålet, har jag i motsats till utredningens majoritet icke kunnat jakande besvara frågan, huruvida det alltjämt kan anses motiverat att bland folkets breda lager propagera för en särskild livförsäkringsform med en högre premienivå än som tillämpas för annan livförsäkring. Majoriteten har däremot ansett det motiverat att alltjämt hålla livförsäkringen uppdelad på tvenne skilda försäkringsgrenar och har därför i kapitlet om folkförsäkringen direkt uttalat sig till förmån för den nuvarande ordningen i detta avseende. Den presterade bevisföringen härför är dock enligt min mening icke tillräckligt övertygande.

En viktig förutsättning för att behovet av livförsäkringens tudelning skall

framstå såsom ofrånkomligt är, att de båda slagen av försäkringar skulle kunna skiljas från varandra genom en bestämdare gränsdragning än den som nu förekommer. Det är dock, vilket även majoriteten erkänner, omöjligt att åstadkomma en klar rågång dem emellan. Utredningen har därför nödgats avstå från att fullgöra den del av sitt uppdrag, som enligt direktiven skulle utföras, därest utredningen funne skäl föreligga för ett fortsatt särskiljande av folkförsäkringen från annan livförsäkring, nämligen att undersöka frågan om gränsdragningen mellan de båda försäkringsformerna. Utredningens majoritet ifrågasätter nu i stället om det, »djupast sett över huvud är en fördel att söka upprätthålla en fix gräns mellan stor och liten försäkring». Det i sammanhang därmed uttalade förmodandet att behovet av en särskild folkförsäkring minskas i samma takt som arbetarebefolkningens ekonomiska trygghet ökas, är utan tvivel alldeles riktigt. Men förhoppningen att anskaffningen av folkförsäkringar också skall minskas i förhållande därtill synes knappast ha något större fog för sig, eftersom antalet nyanskaffade folkförsäkringar pr år alltjämt uppgår till cirka två tredjedelar av samtliga nytecknade livförsäkringar.

I majoritetens argumentering till försvar för den nuvarande uppdelningen ingår även ett uppräknande av de särskilda förmåner, som anses tillkomma folkförsäkringens kunder. De omnämnda förmånerna utgöras av den obligatoriska premiebefrielsen vid sjukdom, möjligheten till anstånd med premiebetalningen vid arbetslöshet och militärtjänstgöring o. s. v., rätt till fribrev eller återupplivning av annullerade försäkringar och belåning av försäkringsbrevet samt sist men icke minst den speciella kundtjänst, som folkförsäkringsbolagen sägas uppehålla för betjänandet av sina kunder. Det är sant, att den som tecknar en folkförsäkring, kan tillförsäkra sig de nämnda förmånerna — utom den ofta omtalade kundtjänsten, till vilken jag senare skall återkomma — men det är också lika obestridligt, att dessa förmåner alltid måste betalas genom erläggandet av särskilda premietillägg. Och det får i detta sammanhang icke heller förbises, att varje försäkringstagare genom att teckna en s. k. stor försäkring kan erhålla i stort sett samma förmåner. Den enda verkliga skillnaden mellan de båda försäkringarna i detta avseende är, att storförsäkringen mot särskild avgift tillhandahåller försäkringar med premiebefrielse vid sjukdom, medan både rätten till sådan premiebefrielse och skyldigheten att betala den stipulerade tilläggsavgiften för denna förmån inom folkförsäkringen är obligatorisk.

De tre huvudfaktorer, som enligt majoritetens uppfattning verka tyngande på omkostnaderna inom liten försäkring, och som därför anses motivera en högre omkostnadsbelastning i premierna för denna försäkring, äro

1) den mera omfattande kundtjänsten,
2) de kortare betalningsterminerna och
3) den lägre medelförsäkringssumman.

Vad först beträffar *kundtjänsten* har det icke kunnat presteras några bevis för att denna kundtjänst, i den mån man nu kan tala om en verklig så-

dan, skulle vara mera omfattande inom liten än inom stor försäkring, och det saknas icke skäl, som tala för att förhållandet är det motsatta. Antalet anställda fältmän i förhållande till antalet pr år tecknade försäkringar är t. ex. betydligt större inom den sistnämnda än inom den förstnämnnda försäkringsgrenen. Betydelsen av denna omständighet kan naturligtvis diskuteras, men den tyder dock ingalunda på, att folkförsäkringsombuden skulle ha mera tid att ägna sig åt den personliga kundtjänsten än de inom storförsäkringen verksamma kollegerna. Ett annat förhållande, som icke talar till förmån för teorien, att folkförsäkringsbolagens kunder i allmänhet skulle bliva bättre betjänade än övriga livförsäkringstagare, är att annullationsfrekvensen, vilken det dock först och främst bör vara kundtjänstens uppgift att motarbeta, alltid är högre inom liten än inom stor försäkring.

Det bör också uppmärksammas, att livförsäkringsbolagens kundtjänst, vilken för folkförsäkringsanstalternas vidkommande ansetts böra medföra rätt till uppbärande av ett särskilt premietillägg, utgjort ett fullt frivilligt åtagande från bolagens sida, som de i rent affärssyfte åtagit sig. Folkförsäkringsbolagen hava sålunda icke varit pålagda några andra skyldigheter i detta avseende än övriga livförsäkringsbolag. Det har tvärtom ankommit på varje särskilt bolag att självt bestämma, vilken omfattning bolagets kundtjänst skulle få, samt även huru mycket den finge kosta. De ifrågavarande företagen befinna sig alltså alltjämt i det behagliga läget, att de äga rätt uppbära särskild ersättning för tjänster, vilkas art, innehåll och effektivitet de själva ha att bestämma. Genomförandet av utredningens förslag torde icke heller komma att medföra någon väsentlig ändring av de nuvarande förhållandena på detta område. Även om bolagen enligt utredningens förslag åläggas att upprätta grunder, innehållande regler angivande kundtjänstens innehåll och utförande, torde detta endast i mycket ringa mån komma att påverka kundtjänstens värde ur försäkringstagarnas synpunkt. Alla föreskrifter i fråga om betjänandet av försäkringsbolagens kunder måste nämligen bli i högsta grad obestämda och svävande. Men även om det vore möjligt att närmare precisera bolagens skyldigheter i detta avseende, skulle det praktiska resultatet bli helt beroende på effekten av den kontroll över föreskrifternas efterlevnad, som kunde åstadkommas. Det ligger emellertid i öppen dag, att det skulle bli en svårlöst för att icke säga fullständigt hopplös uppgift för tillsynsmyndigheten att utöva någon verklig kontroll över en verksamhet, som utföres av tiotusentals enskilda personer, spridda över hela landet.

Ett annat motiv för folkförsäkringens högre premienivå uppgives vara *de korta betalningsterminer,* som i allmänhet tillämpas inom denna försäkring. Det kan icke resas någon saklig invändning mot att den som vill uppdela sin årspremie i ett antal mindre terminspremier, får betala den oundvikliga merkostnaden för detta förfaringssätt. Så sker ju även både inom stor och liten försäkring. Påpekandet att de korta betalningsterminerna äro mera allmänt förekommande inom liten försäkring äger också sin riktighet. Här inställer sig emellertid frågan, om denna omständighet skall anses mo-

tivera ett fortsatt särskiljande av folk- och storförsäkring. Frågan är så mycket mera berättigad som försäkringarnas fördelning på olika betalningsterminer befinnes vara i hög grad skiftande för olika bolag. Detta förhållande visar enligt min mening tydligt nog, att valet av betalningsterminer mera beror på försäkringsanstalternas åtgöranden än på försäkringstagarnas egna önskemål. När exempelvis ett bolag kunnat nedbringa antalet månadspremieförsäkringar till cirka fyra procent av hela sin nyanskaffning, medan ett annat under ett visst år redovisat endast månadspremier för nyanskaffade försäkringar, ligger den slutsatsen nära till hands, att försäkringstagarnas val av betalningstermin påverkats av andra faktorer än deras egen fria vilja samt att åtminstone månadspremierna i stort sett skulle kunna avskaffas, om folkförsäkringsbolagen mera allmänt än nu är fallet ville verka för en sådan utveckling.

Den hittills använda tekniken för beräknandet av de högre förvaltningstilläggen på grund av betalningsterminernas längd synes mig för övrigt vara mindre väl genomtänkt. Halvårspremien utgör 51,5 % av helårspremien, kvartalspremien 26 % av halvårspremien och månadspremien 35 % av kvartalspremien. Denna beräkning tillämpas efter det givna schemat, oavsett om en tecknad försäkring lyder på t. ex. 500 eller 10 000 kronor. Ett sådant förfaringssätt synes uteslutande vara byggt på folks okunnighet. Den sakkunnige inser nämligen lätt, att han genom en mycket enkel manöver kan uppdela årspremien på flera betalningsterminer men likväl undslippa den härför stipulerade merkostnaden. En person, som tecknar en försäkring på lät oss säga 4 000 kr. och önskar betala premien kvartalsvis, åsamkas därigenom ett kostnadstillägg på 4 % av årspremien. Om han däremot tecknar fyra försäkringar om 1 000 kr. vardera med helårspremier, förfallande under olika kvartal, så behåller han de fyra procenten men kan det oaktat uppdela premiebetalningen på fyra lika stora belopp, som erläggas med jämna mellanrum.

När de korta betalningsterminerna inom folkförsäkringen alltjämt äro så allmänt förekommande som fallet är, vill jag för min del framhålla, att den främsta orsaken härtill torde vara att endast ett par av de dominerande folkförsäkringsbolagen lagt i dagen något egentligt intresse för en övergång till längre terminer. Men så länge försäkringar med olika betalningsterminer tillhandahålles allmänheten, bör enligt min mening merkostnaderna för de korta terminerna uteslutande bäras av de försäkringstagare, som föredraga att erlägga avgifterna i flera omgångar, och icke delvis slås ut på alla de försäkringstagare, som hänföres till folkförsäkringens klientel.

Den tredje faktor, som av utredningens majoritet anföres såsom skäl för den högre allmänna premienivån inom folkförsäkringen, är den relativt *låga medelförsäkringssumman* inom denna försäkring. Ingen förnekar, att det blir relativt dyrare att inkassera och administrera små premiebelopp än stora sådana, och att de små försäkringarna därför draga förhållandevis högre kostnader än de större. Jag har dock icke på grund av detta förhållande

kunnat draga den omedelbara slutsatsen, att folkförsäkringsklientelet fördenskull över lag bör belastas med proportionellt högre premier än storförsäkringsbolagens kundkrets. Man måste vid bedömandet av detta problem hålla i minnet, att de indivduella försäkringssummorna äro i hög grad varierande både inom stor och liten försäkring, mest inom storförsäkringen, men att bolagen trots detta alltid fördela sina omkostnader procentuellt lika på de olika försäkringsbeloppen. Detta innebär, att omkostnadsbelastningen per 1 000 kronor inom stor försäkring blir lika hög för en försäkring på exempelvis 100 000 kr. som för en försäkring på 1 000 kr., och att en folkförsäkring på 10 000 kr. får vidkännas samma procentuella omkostnadstillägg som en 500-kronorsförsäkring. Samtliga försäkringar inom stor försäkring, både större och mindre, bli således med nuvarande premienivå alltid relativt billigare än en folkförsäkring, hur hög dennas försäkringssumma än må vara. Detta förhållande utgör en given följd av att den utjämning av omkostnaderna mellan stora och små försäkringar, som av olika anledningar måste betraktas såsom ofrånkomlig, begränsats så att den endast tillåtes verka inom var och en av de verksamhetsgrupper, vari livförsäkringen uppdelas.

Man bör icke heller förbise, att skillnaden mellan de olika storförsäkringsbolagens medelförsäkringssumma är mycket betydande och att en del av företagen inom denna bolagsgrupp i detta hänseende uppvisar en större likhet med folkförsäkringsbolagen än med vissa storförsäkringsbolag. I fråga om medelpremien inom stor försäkring må vidare erinras om att denna även inrymmer den s. k. inkomstförsäkringen (enskild pensionsförsäkring), vilken om man håller sig till summan av tecknade försäkringsbelopp numera utgör en mycket betydande del av hela den årliga nyanskaffningen. Medelförsäkringssumman för inkomstförsäkringen är emellertid 7 à 8 gånger större än medelförsäkringssumman inom storförsäkringens egentliga livförsäkringsrörelse, medan den sistnämnda medelförsäkringssumman endast är ungefär dubbelt så hög som folkförsäkringens. Den minskning av storförsäkringsbolagens omkostnader, som uppkommer på grund av de stora medelförsäkringssummorna för inkomstförsäkringen, kommer således även de egentliga livförsäkringstagarna inom storförsäkringen till del i form av lägre premier, huru små de individuella försäkringssummorna än må vara, under det att folkförsäkringens klientel icke kan komma i åtnjutande av samma fördel. Det kan enligt min uppfattning allvarligt ifrågasättas, huruvida detta slags rättvisa bör betraktas såsom oantastbar.

Av utredningsmaterialet framgår vidare, att säkerhetsbelastningen på grund av beräknad dödlighet är större inom liten än inom stor försäkring, trots att de verkliga dödlighetssiffrorna visa, att förhållandet bort vara det rakt motsatta. Dödligheten har nämligen under en lång följd av år varit avsevärt mindre bland de försäkrade inom folkförsäkringen än inom storförsäkringsbolagens kundkrets. Majoriteten har med anledning härav uttalat sig för en sänkning av den säkerhetsbelastade nettopremien för folkförsäkringen till

samma nivå som för storförsäkringen. Om en sådan sänkning genomföres, skulle skillnaden mellan de båda premienivåerna nedgå till cirka 3 %. Den starkt minskade dödligheten bland folkförsäkringsklientelet tyder emellertid, såsom utredningen framhåller, på att en ytterligare sänkning av säkerhetsbelastningen för liten försäkring ligger inom räckhåll. Skulle en sänkning av premien ned till den nivå, som motsvarar den verkliga dödlighetsrisken, komma till stånd, synes skillnaden mellan de båda premienivåerna bliva så knapp, att den i realiteten icke kommer att spela någon egentlig roll. Härigenom skulle enligt min mening även skälen för bibehållandet av den konstlade och godtyckligt dragna gräns, som i det teoretiska resonemanget markerar skillnaden mellan de båda slagen av försäkringar, åtminstone i stort sett komma att bortfalla.

Då jag på grund av vad jag tidigare anfört icke blivit övertygad om det berättigade och ändamålsenliga i att livförsäkringen alltjämt skall hållas uppdelad i tvenne skilda s. k. försäkringsgrenar med olika premienivåer, har jag icke kunnat instämma i majoritetens förord för bibehållandet av den nuvarande ordningen på detta område. Ett definitivt ställningstagande till detta spörsmål måste nämligen enligt min mening föregås av en grundlig och fördomsfri utredning icke endast av här ovan berörda problemkomplex utan även av den i detta sammanhang synnerligen viktiga frågan, huru livförsäkringsverksamhetens framtida *organisation* bör utformas för att den på ett tillfredsställande sätt skall kunna fylla sina uppgifter efter en eventuell övergång till enhetlig premienivå.

Särskilt yttrande av herr Stern.

Mot den av utredningens majoritet föreslagna lydelsen av 30 § 2 mom. kommunalskattelagen, i vad däri stadgas valfrihet för livförsäkringsanstalt att antingen låta transportera ränteskatteunderlag eller betala ränteskatt, får jag anmäla avvikande mening.

Genom att medgiva bolagen rätt att i fall, där spärren enligt huvudregeln borde träda i funktion, likväl på en gång erlägga skatt å hela ränteskatteunderlaget eller låta spärren verka i mindre utsträckning än som följer av huvudstadgandet riskerar man enligt min mening att förvandla spärregeln till något mera undantagsmässigt än som ursprungligen varit meningen. Låt vara att detta ur fiskalisk synpunkt kan betecknas som en vinst, så synas mig andra skäl kraftigt tala mot denna anordning med en fakultativt verkande spärr. I allmänhet bleve det väl blott de svagare bolagen, för vilka transport av ränteskatteunderlag skulle förekomma. För bolag som tvingades att såsom skuld — inom linjen — upptaga en transporterad ränteskatt, skulle detta därför kunna tänkas medföra en viss diskriminering. Något sådant vore i och för sig icke vidare lämpligt och kunde dessutom ha till följd, att bolag, där likviditetshänsyn gjorde detta allt annat än önskvärt, föranleddes att betala skatt i hastigare tempo, än som med lagstiftningen förutsatts.

Det är visserligen vanskligt att på förhand bedöma de verkningar av antydd art, som den här påtalade anordningen kan få, men den blotta möjligheten att dylika verkningar äro tänkbara synes mig vara ett tillräckligt skäl att ej införliva den med lagstiftningen.

Ännu betänkligare förefalla mig emellertid de svagheter, med vilka jag i skattetekniskt hänseende anser anordningen behäftad.

Spärregeln har ju uppställts såsom ett skydd för livförsäkringsanstalternas likviditet, och i vilken mån skattemyndigheterna vid taxeringen ha att taga hänsyn till densamma, bör fastslås objektivt enligt samma regel. Det synes mig därför mycket olämpligt, om de skattskyldiga det oaktat skulle kunna av skäl, som undandraga sig det skatterättsliga bedömandet, föranleda, att taxering sker i annan ordning än den, som befunnits nödvändig för tillgodoseende av likviditetskravet. Anordningen avviker i så hög grad från de regler, man hittills ansett sig böra tillämpa i fråga om entydighet och likformighet hos skatteunderlaget, att den enligt min mening svårligen låter inpassa sig i vår skattelagstiftning. Under alla förhållanden måste man, om den bleve lag, räkna med besynnerliga konsekvenser av densamma. Exempelvis torde det bli omöjligt för taxeringsmyndigheterna, resp. skattedomstolarna att i fall, där omräkning skall ske av den deklarerade behållningen, fastställa taxering utan särskild viljeförklaring från den skattskyldiga anstaltens sida, huruvida eller med vilket belopp transport av ränteskatteunderlag skall äga rum.

I likhet med majoriteten anser jag det visserligen obilligt, att ett bolag, som har möjlighet att göra avsättning till återbäringsfond, skall tvingas avstå därifrån på grund av en enligt huvudregeln föreskriven transport av en än så obetydlig del av ränteskatteunderlaget. Man bör dock söka vinna rättelse härutinnan på annat sätt än som föreslagits. Under den inom utredningen förda diskussionen har man såsom antydes i betänkandet övervägt ett stadgande av innebörd, att — trots det att spärren trädde i funktion och ränteskatteunderlag transporterades — avsättning till återbäringsfond skulle kunna ske, därest samtidigt skedde avsättning till en skattereserv av de å överfört ränteskatteunderlag belöpande skatterna, som då finge beräknas enligt senaste beskattningsårs skattesatser. Jag tror för min del, att detta vore en framkomlig väg till lösning av förevarande spörsmål.

Jag kan vidare icke biträda de av utredningens majoritet uttalade önskemålen rörande taxeringsförfarandet med den uppläggning de erhållit i betänkandet. Jag anser det dock synnerligen önskvärt, att lämpliga åtgärder vidtagas för att man bättre än vad som för närvarande är möjligt skulle kunna tillgodose de speciella kraven på sakkunskap och likformig behandling vid försäkringsanstalternas enkannerligen livförsäkringsanstalternas taxering.

För sådant ändamål bör en försäkringssakkunnig ställas till förfogande för samtliga beskattningsnämnder, som handlägga ärenden angående livförsäkringsanstalternas taxering. Vidare bör det undantagslöst gälla, att inom ett län ifrågavarande taxeringsärenden skola behandlas av allenast en särskild taxeringsnämnd.

Åtskilliga skäl, särskilt sådana, som sammanhänga med den kommunala beskattningsrätten, tala mot en för riket gemensam taxeringsnämnd sådan som utredningens majoritet tänkt sig för dessa skattskyldiga. Trots detta vill jag dock icke avstyrka, att det tages under övervägande, om man i syfte att ernå större koncentration på ifrågavarande beskattningsområde skulle kunna ändra gällande taxeringsregler uti förevarande hänseende.

Däremot måste jag bestämt reservera mig mot att, såsom det föreslås, kammarrätten skulle inträda som närmast högre instans efter en för riket gemensam taxeringsnämnd. Det synes mig snarare mellankommunala prövningsnämnden böra göra.

BILAGOR.

Bilaga 1.

Livförsäkringsbolagens nyanskaffning under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

Materialet för undersökningen. För belysning av vissa frågor rörande livförsäkringsverksamheten sedan slutet av 1920-talet begärde den äldre försäkringsutredningen genom skrivelse till bolagen den 1 oktober 1939 vissa uppgifter rörande nyanskaffningen under februari och mars månader vart och ett av åren 1929, 1934 och 1939. Härvid medtogos dock icke SPP, Allmänna änke- och pupillkassan samt Pensionskassan i Göteborg. Då arbetet inom utredningen omedelbart efter uppgifternas inlämnande inställdes, hava uppgifterna i fråga först senare blivit föremål för bearbetning, sedan desamma efter anhållan från den nya utredningen kompletterats att avse nyanskaffningen även under motsvarande månader år 1942. Vid sistnämnda komplettering medtogs icke Liv-Victoria, då bolaget i fråga redan tidigare helt upphört att teckna stor försäkring och inom folkförsäkringen uppvisar en anskaffning av blott obetydliga dimensioner.

De infordrade uppgifterna avse följande slag av försäkring, nämligen

I. blandad liv- och kapitalförsäkring å *en* vuxen persons liv,
II. blandad liv- och kapitalförsäkring å *två* vuxna personers liv,
III. kapitalförsäkring ingående i s. k. inkomstförsäkring,
IV. barnförsäkring å enbart barns liv,
V. barnförsäkring med premiebetalningsrisk för försörjaren,
VI. tilläggsförsäkring samt
VII. övrig dödsfallsförsäkring jämte livränta med garanti.

Med inkomstförsäkring avses i föreliggande redogörelse en försäkring, där försäkringssumman garanteras utgå med årliga eller månatliga belopp under en viss tid, i regel 20 år; försäkringen är ofta kombinerad med uppskjuten livränta.

Till VII hänföres *dels* följande slag av kapitalförsäkring: donations- och sparkasseförsäkring, temporär försäkring samt serieförsäkring, *dels* följande slag av ränteförsäkring: uppfostringsränta, överlevelseränta kombinerad med inkomstförsäkring, annan överlevelseränta samt livränta med garanti. Däremot ingår genast börjande livränta utan garanti icke i de infordrade uppgifterna. Till en början skall bortses från de i VII ingående ränteförsäkringarna.

Nyanskaffningens fördelning på stor och liten försäkring m. m. Materialet tillåter, att stor försäkring, folkförsäkring exkl. veckopremier samt försäkring med veckopremier hålles i sär. För att man lättare skall kunna överblicka utvecklingen har i *tab. A* sammanställts nyanskaffningen inom var och en av dessa grupper under de ovan angivna tidsperioderna.

Tab. A. Total nyanskaffning under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

	År	Antal försäkringar	Försäkringssumma tkr.	Genomsnittlig försäkringssumma kr.
Stor försäkring	1929	10 017	30 264	3 021
	1934	10 590	32 585	3 077
	1939	8 823	24 576	2 785
	1942	10 002	34 628	3 462
Folkförsäkring exkl. veckopremier	1929	18 360	19 803	1 079
	1934	24 391	25 717	1 054
	1939	30 722	30 878	1 005
	1942	32 812	33 713	1 027
Försäkring med veckopremier	1929	5 283	2 803	531
	1934	4 965	2 681	540
	1939	3 427	1 960	572
	1942	4 572	2 612	571
Tillsammans	1929	**33 660**	**52 870**	**1 571**
	1934	**39 946**	**60 983**	**1 527**
	1939	**42 972**	**57 414**	**1 336**
	1942	**47 386**	**70 953**	**1 497**

Antalet försäkringar har i det övervägande flertalet fall antagits lika med antalet försäkringsansökningar. Till undvikande av eventuellt missförstånd må nämnas att i tabellens antalssiffror och försäkringssummor även tilläggsförsäkringar ingå. Räknar man för tilläggsförsäkringar endast försäkringsbelopp men icke antal, såsom i enstaka fall torde praktiseras inom bolagen, erhålles givetvis något högre genomsnittliga försäkringssummor.

I *tab. B* har sammanställts siffror, utvisande nyanskaffningens procentuella fördelning å stor försäkring, folkförsäkring exkl. veckopremier och försäkring med veckopremier såväl i fråga om antal försäkringar som försäkringssumma.

Tab. B. Nyanskaffningens procentuella fördelning mellan stor försäkring, folkförsäkring exkl. veckopremier och försäkring med veckopremier.

	Antal försäkringar				Försäkringssumma			
	1929	1934	1939	1942	1929	1934	1939	1942
Stor försäkring	30	27	21	21	57	54	43	49
Folkförsäkring (exkl. veckopr.)	54	61	71	69	38	42	54	47
Försäkring med veckopremier	16	12	8	10	5	4	3	4
Tillsammans	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Såsom synes har under perioden 1929—1942 såväl i fråga om antalet försäkringar som nytecknad försäkringssumma storförsäkringens relativa andel tenderat att minska, medan folkförsäkringens ökat. Inom folkförsäkringen hava veckopremierna alltmera minskat i betydelse. År 1929 utgjorde veckopremieförsäkringarna omkring $^1/_8$ av den totala anskaffningen inom folkförsäkringen men 1942 endast $^1/_{14}$.

Nyanskaffningens fördelning på de olika tarifftyperna I—VII inom de olika hu-

vudgrupperna av försäkring framgår av *tab. C.* (antal) och *tab. D* (försäkringssumma).

Tabellerna C och D ge vid handen, att grupp I, d. v. s. blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv, är helt dominerande, varemot 2-livsförsäkringen alltmera sjunkit i betydelse. Av barnförsäkringarna (IV och V) dominera försäkringarna med försörjarrisk (V). Barnförsäkringarna utan försörjarrisk spela en viss roll inom storförsäkringen, äro av mindre betydelse inom den vanliga folkförsäkringen och förekomma över huvud icke inom veckopremieförsäkringen. I fråga om storförsäkringen lägger man beträffande nytecknad försäkringssumma särskilt märke till inkomstförsäkringen (III), även om antalet dylika försäkringar är relativt obetydligt.

Tab. C. Antal nytecknade kapitalförsäkringar under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

	År	I	II	III	IV	V	I—V	VI	VII
Stor försäkring	1929	6 994	578	26	350	1 741	**9 689**	16	312
	1934	7 277	487	438	448	1 443	**10 093**	96	401
	1939	6 199	231	236	372	1 399	**8 437**	111	275
	1942	6 722	188	411	360	1 733	**9 414**	368	220
Folkförsäkring exkl. veckopr.	1929	10 768	1 390	—	453	3 395	**16 006**	2 181	173
	1934	14 589	1 377	4	520	4 898	**21 388**	2 857	146
	1939	15 774	824	1	153	6 580	**23 332**	7 390	—
	1942	15 130	559	3	142	7 675	**23 509**	9 303	—
Försäkring med veckopremier	1929	2 298	29	—	—	1 232	**3 559**	1 618	106
	1934	2 252	9	—	—	1 166	**3 427**	1 472	66
	1939	1 368	—	—	—	351	**1 719**	1 708	—
	1942	1 501	—	—	—	483	**1 984**	2 588	—
Tillsammans	1929	**20 060**	**1 997**	**26**	**803**	**6 368**	**29 254**	**3 815**	**591**
	1934	**24 118**	**1 873**	**442**	**968**	**7 507**	**34 908**	**4 425**	**613**
	1939	**23 341**	**1 055**	**237**	**525**	**8 330**	**33 488**	**9 209**	**275**
	1942	**23 353**	**747**	**414**	**502**	**9 891**	**34 907**	**12 259**	**220**
					Relativa tal.				
Stor försäkring	1929	72	6	0	4	18	**100**	0	3
	1934	72	5	4	4	15	**100**	1	4
	1939	73	3	3	4	17	**100**	1	3
	1942	72	2	4	4	18	**100**	4	2
Folkförsäkring exkl. veckopr.	1929	67	9	—	3	21	**100**	14	1
	1934	69	6	0	2	23	**100**	13	1
	1939	68	3	0	1	28	**100**	32	—
	1942	64	2	0	1	33	**100**	40	—
Försäkring med veckopremier	1929	65	1	—	—	34	**100**	45	3
	1934	66	0	—	—	34	**100**	43	2
	1939	80	—	—	—	20	**100**	99	—
	1942	76	—	—	—	24	**100**	130	—
Tillsammans	1929	**68**	**7**	**0**	**3**	**22**	**100**	**13**	**2**
	1934	**69**	**5**	**1**	**3**	**22**	**100**	**13**	**2**
	1939	**69**	**3**	**1**	**2**	**25**	**100**	**27**	**1**
	1942	**67**	**2**	**1**	**1**	**29**	**100**	**35**	**1**

De relativa tal, som återfinnas i tabellerna och som ange den relativa frekvensen av de olika tarifferna, hava ställts i relation till summan av antal resp. försäkringsbelopp inom grupperna I—V i stället för till summan av samtliga försäkringar.

Tab. D. Nytecknad kapitalförsäkringssumma i tkr. under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

	År	I	II	III	IV	V	I—V	VI	VII
Stor försäkring	1929	22 506	1 242	912	858	2 792	**28 310**	15	1 939
	1934	18 475	930	8 274	1 050	2 262	**30 991**	118	1 476
	1939	15 444	454	4 348	853	2 359	**23 458**	182	936
	1942	19 035	406	8 906	858	3 133	**32 338**	532	1 758
Folkförsäkring exkl. veckopr.	1929	12 566	1 632	—	460	3 608	**18 266**	1 381	156
	1934	16 128	1 618	5	496	5 451	**23 698**	1 831	188
	1939	18 543	979	3	187	6 745	**26 457**	4 420	1
	1942	18 941	705	9	164	8 313	**28 132**	5 581	—
Försäkring med veckopremier	1929	1 700	28	—	—	636	**2 364**	375	64
	1934	1 641	8	—	—	623	**2 272**	370	39
	1939	1 133	—	—	—	289	**1 422**	538	—
	1942	1 088	—	—	—	451	**1 539**	1 073	—
Tillsammans	1929	**36 772**	**2 902**	**912**	**1 318**	**7 036**	**48 940**	**1 771**	**2 159**
	1934	**36 244**	**2 556**	**8 279**	**1 546**	**8 336**	**56 961**	**2 319**	**1 703**
	1939	**35 120**	**1 433**	**4 351**	**1 040**	**9 393**	**51 337**	**5 140**	**937**
	1942	**39 064**	**1 111**	**8 915**	**1 022**	**11 897**	**62 009**	**7 186**	**1 758**
					Relativa tal.				
Stor försäkring	1929	80	4	3	3	10	**100**	0	7
	1934	60	3	27	3	7	**100**	0	5
	1939	66	2	18	4	10	**100**	1	4
	1942	59	1	28	3	9	**100**	2	5
Folkförsäkring exkl. veckopr.	1929	69	9	—	2	20	**100**	8	1
	1934	68	7	0	2	23	**100**	8	1
	1939	70	4	0	1	25	**100**	17	0
	1942	67	2	0	1	30	**100**	20	—
Försäkring med veckopremier	1929	72	1	—	—	27	**100**	16	3
	1934	72	0	—	—	28	**100**	16	2
	1939	80	—	—	—	20	**100**	38	—
	1942	71	—	—	—	29	**100**	70	—
Tillsammans	1929	**75**	**6**	**2**	**3**	14	**100**	**4**	**4**
	1934	**64**	**4**	**14**	**3**	15	**100**	**4**	**3**
	1939	**68**	**3**	**9**	**2**	18	**100**	**10**	**2**
	1942	**63**	**2**	**14**	**2**	19	**100**	**12**	**3**

I *tab. E* har angivits den genomsnittliga försäkringssumman av de nytecknade kapitalförsäkringarna.

Tab. E. Medelförsäkringssumman i tkr. för nytecknade kapitalförsäkringar under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

	År	I	II	III	IV	V	VI	VII
Stor försäkring	1929	3·22	2·15	35·08	2·45	1·60	0·94	6·21
	1934	2·54	1·91	18·89	2·34	1·57	1·23	3·68
	1939	2·49	1·97	18·42	2·29	1·69	1·64	3·40
	1942	2·83	2·16	21·67	2·38	1·81	1·45	7·99
Folkförsäkring exkl. veckopr.	1929	1·17	1·17	—	1·02	1·06	0·63	0·90
	1934	1·11	1·18	1·25	0·95	1·11	0·64	1·29
	1939	1·18	1·19	3·00	1·22	1·03	0·60	—
	1942	1·25	1·26	3·00	1·15	1·08	0·60	—
Försäkring med veckopremier	1929	0·74	0·97	—	—	0·52	0·23	0·60
	1934	0·73	0·89	—	—	0·53	0·25	0·59
	1939	0·83	—	—	—	0·82	0·31	—
	1942	0.72	—	—	—	0·93	0·41	—

Av tabellen framgår bl. a., att inkomstförsäkringarna inom stor försäkring (grupp III) intaga en särställning i avseende på beloppens storlek. Tilläggsförsäkringarna (VI) representera, såsom var att vänta, i regel relativt små belopp. Särskilt framträdande är detta i fråga om försäkringar med veckopremier.

Blandad liv- och kapitalförsäkring å en persons liv. Då de blandade liv- och kapitalförsäkringarna å *en* vuxen persons liv intaga en dominerande plats i anskaffningen, hava uppgifterna rörande dessa försäkringar gjorts till föremål för en mera ingående bearbetning. Bland förevarande försäkringar kan särskiljas å ena sidan försäkringar med utbetalningsålder mindre än 85 år, å andra sidan försäkringar med utbetalningsålder av 85 och 90 år. Att gränsen icke satts vid 90 beror därpå att Trygg tidigare tillämpat gränsen 85 år.

I *tab. F* har gjorts en sammanställning av antal försäkringar samt försäkringssummor fördelade på de nämnda grupperna.

Tab. F. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv fördelad efter utbetalningsålder. Nyanskaffning februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

	År	Antal försäkringar med en utbetalningsålder av			Försäkringssumma i tkr. med en utbetalningsålder av		
		högst 80 år	85 år	90 år	högst 80 år	85 år	90 år
Stor försäkring	1929	5 570	—	1 205	14 278	—	7 600
	1934	5 872	—	1 351	13 509	—	4 825
	1939	5 466	—	733	12 008	—	3 425
	1942	6 079	—	643	15 531	—	3 505
Folkförsäkring exkl. veckopr.	1929	10 451	174	143	12 094	221	251
	1934	14 251	140	198	15 664	125	339
	1939	15 495	—	279	18 251	—	292
	1942	14 887	—	243	18 666	—	275
Försäkring med veckopremier	1929	2 080	218	—	1 582	118	—
	1934	1 960	292	—	1 510	131	—
	1939	1 298	—	70	1 088	—	45
	1942	1 393	—	108	1 032	—	56
Tillsammans	1929	**18 101**	**392**	**1 348**	**27 954**	**339**	**7 851**
	1934	**22 083**	**432**	**1 549**	**30 683**	**256**	**5 164**
	1939	**22 259**	—	**1 082**	**31 347**	—	**3 762**
	1942	**22 359**	—	**994**	**35 229**	—	**3 836**

Tab. G. De blandade liv- och kapitalförsäkringarnas fördelning på olika utbetalningsåldrar. Stor försäkring.

	Antal försäkringar med en utbetalningsålder av		Försäkringssumma med en utbetalningsålder av	
	högst 80 år	90 år	högst 80 år	90 år
1929	100	22	100	53
1934	100	23	100	36
1939	100	13	100	29
1942	100	11	100	23

Såsom synes är inom folkförsäkringen den relativa frekvensen av försäkringar med en utbetalningsålder av 85 och 90 år mycket ringa. Inom storförsäkringen representera de visserligen en betydande andel av försäkringssumman men deras betydelse är i avtagande, vilket närmare framgår av de relativa siffrorna i *tab. G.*

Denna rena livförsäkringens alltmera minskade betydelse i förhållande till den blandade liv- och kapitalförsäkringen är något som karakteriserat livförsäkringsverksamhetens utveckling sedan lång tid tillbaka. Om man ur det totala livförsäkringsbeståndet vid olika tidpunkter uttager den rena livförsäkringen, med kapitalutbetalning senast vid 90 års ålder och blandad liv- och kapitalförsäkring med utbetalning vid dödsfall eller senast vid lägre ålder än 90 år, så ingår den förra med följande procentandelar.

År	%	År	%
1890	85	1920	40
1900	69	1930	27
1910	54	1940	18

I tabellerna H—O har gjorts en del sammanställningar, avsedda att belysa olika frågor, som kunna vara av intresse. I *tab. H, I och K* hava de nämnda försäkringarna fördelats efter inträdesålder och utträdesålder. *Tab. H* avser stor försäkring, *tab. I* folkförsäkring exkl. veckopremier och *tab. K* försäkring med veckopremier. Relativ fördelning efter inträdesålder samt uppgift om genomsnittlig försäkringstid för olika inträdesåldrar återfinnas i *tab. L.* Uppgifter om medelförsäkringssummans storlek för olika inträdes- och slutåldrar hava sammanställts i *tab. M.* Därjämte ha i *tab. N* sammanförts vissa kvantiteter ägnade att i stora drag beskriva utvecklingen av den blandade liv- och kapitalförsäkringen med utbetalningsålder mindre än 85 år under den period undersökningen omfattar. Såsom lämpliga kvantiteter ha valts antalet försäkringar (n), medelförsäkringssumma tkr. (s_0), genomsnittlig inträdesålder (x_0) samt genomsnittlig utträdesålder (z_0). Motsvarande uppgifter men omfattande även utbetalningsåldrar 85 och 90, hava sammanställts i *tab. O.*

Tab. H. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Stor försäkring. Antal försäkringar.

1. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1929.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10	4		4	18	14	8	1	2					5	**51**
15	6	8	88	209	405	186	43	14	1				30	**960**
20		2	64	241	679	377	139	49	1	1	5		85	**1 558**
25	1	1	18	64	406	414	213	65	1				134	**1 183**
30			3	20	123	258	250	105	12	2			165	**773**
35				5	33	145	184	124	11				183	**502**
40					11	24	109	142	20	3			225	**309**
45						5	41	97	12				176	**155**
50						1	15	29	9		1		107	**55**
55							2	13	5				75	**20**
60								1		3			19	**4**
65													1	
S:a	**11**	**11**	**177**	**557**	**1 671**	**1 418**	**997**	**641**	**72**	**9**	**6**		**1 205**	**5 570**

2. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1934.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10			3	7	18	6	12	2					3	**48**
15	4	13	77	221	478	174	85	24	1				43	**1 077**
20	2	1	48	219	675	368	160	58	2				86	**1 533**
25	1	1	13	72	377	384	297	106	4				140	**1 255**
30		1	3	25	107	245	284	126	9				170	**800**
35				6	37	100	185	134	10	2			168	**474**
40					11	60	163	132	13				188	**379**
45				1	2	13	63	97	16				179	**192**
50						3	21	48	9				128	**81**
55							1	22	6	1			116	**30**
60								3					129	**3**
65													1	
S:a	**7**	**16**	**144**	**551**	**1 705**	**1 353**	**1 271**	**752**	**70**	**3**			**1 351**	**5 872**

Tab. H. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Stor försäkring. Antal försäkringar.

3. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1939.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10	1		1	5	6	3	1						4	**17**
15	7	7	53	86	457	200	135	35	2				33	**982**
20	3	3	45	93	502	395	304	89	9				71	**1 443**
25		3	10	37	264	325	395	159	4				114	**1 197**
30			2	5	63	161	334	194	7				139	**766**
35				2	15	70	219	175	8				107	**489**
40					4	19	110	157	14	2			106	**306**
45						7	51	88	11				78	**157**
50							31	43	13				43	**87**
55								15	6				23	**21**
60											1		14	**1**
65													1	
S:a	**11**	**13**	**111**	**228**	**1 311**	**1 180**	**1 580**	**955**	**74**	**2**	**1**		**733**	**5 466**

4. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1942.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10	1		1		4	3	4						1	**13**
15	2	3	31	89	387	140	120	40	2				14	**814**
20	1	2	44	83	623	366	432	114	3				78	**1 668**
25		2	15	43	324	337	597	217	9				105	**1 544**
30			4	12	97	181	349	218	9				97	**870**
35				1	26	83	196	197	6				110	**509**
40				1	4	21	112	163	9				54	**310**
45					1	16	70	104	8				71	**199**
50						2	43	64	13				54	**122**
55							1	18	7	1			46	**27**
60									3				13	**3**
65														
S:a	**4**	**7**	**95**	**229**	**1 466**	**1 149**	**1 924**	**1 135**	**69**	**1**			**643**	**6 079**

Tab. I. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Folkförsäkring exkl. veckopremier. Antal försäkringar.

1. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1929.

x \ z	20—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 20—80
10	14	20	44	51	8							35	4	**137**
15	20	134	293	867	611	102	67	10	5			27	11	**2 109**
20	5	51	308	1 160	1 354	466	245	21				18	10	**3 610**
25		12	52	346	999	589	332	38	1			3	18	**2 369**
30			5	45	274	380	300	56	4			6	10	**1 064**
35				3	57	188	230	66	6			4	17	**550**
40					7	65	147	76	15	2	2	10	24	**314**
45						9	62	97	13	4	3	21	23	**188**
50							13	49	35			27	13	**97**
55								6	7			12	10	**13**
60												7	3	
65												4		
S:a	**39**	**217**	**702**	**2 472**	**3 310**	**1 799**	**1 396**	**419**	**86**	**6**	**5**	**174**	**143**	**10 451**

2. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1934.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10	7	18	50	92	94	14	3	2					6	**280**
15	18	127	328	991	862	265	163	19	3				18	**2 776**
20	8	56	264	1 040	1 867	667	653	35	6			3	16	**4 596**
25		9	42	332	1 130	832	655	111	5			1	29	**3 116**
30			8	57	341	490	594	131	15			5	21	**1 636**
35				2	58	232	351	174	18	6		4	31	**841**
40					20	50	241	166	19	4	1	9	30	**501**
45						13	84	185	18	2	2	16	24	**304**
50							30	97	33			30	13	**160**
55								18	23			43	6	**41**
60												21	4	
65												8		
S:a	**33**	**210**	**692**	**2 514**	**4 372**	**2 563**	**2 774**	**938**	**140**	**12**	**3**	**140**	**198**	**14 251**

Tab. I. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Folkförsäkring exkl. veckopremier. Antal försäkringar.

3. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1939.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10	2	2	8	44	93	33	9	4						**195**
15	4	6	166	500	1 632	429	210	52					7	**2 999**
20	1		98	552	2 400	1 232	583	190					11	**5 056**
25			4	102	991	1 062	792	255					22	**3 206**
30				3	210	547	774	319					24	**1 853**
35					8	210	464	329	1				26	**1 012**
40						11	236	376					35	**623**
45							67	324	1				34	**392**
50								154	2				69	**156**
55								2	1				50	**3**
60													1	
65														
S:a	7	8	276	1 201	5 334	3 524	3 135	2 005	5				279	15 495

4. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1942.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10		2	6	45	108	33	8	8					4	**210**
15		8	146	352	1 583	455	233	74					4	**2 851**
20		2	68	382	2 200	1 188	625	212					10	**4 677**
25			1	87	879	852	891	289					15	**2 999**
30				1	190	497	711	343	1				21	**1 743**
35					9	165	497	338					17	**1 009**
40						8	308	369	7				31	**692**
45							60	384	6				25	**450**
50								201	33				34	**234**
55									22				42	**22**
60													34	
65													6	
S:a		12	221	867	4 969	3 198	3 333	2 218	69				243	14 887

Tab. K. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Försäkring med veckopremier. Antal försäkringar.

1. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1929.

z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10		29	7											**36**
15		17	316	115	9	1						2		**458**
20			37	387	167	2						4		**593**
25				56	245	79	3					3		**383**
30					42	142	49					5		**233**
35						37	81	24				7		**142**
40							47	58	11			7		**116**
45								27	48	4		16		**79**
50										40		44		**40**
55												60		
60												48		
65												22		
S:a		**46**	**360**	**558**	**463**	**261**	**180**	**109**	**59**	**44**		**218**		**2 080**

2. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1934.

z / x	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10		19	9	6										**34**
15			207	91	47							1		**345**
20			1	276	130	31						1		**438**
25				33	207	101	7					5		**348**
30					51	136	80	4				3		**271**
35						75	108	43	1			6		**227**
40							54	84	14			9		**152**
45								35	58	4		17		**97**
50										48		39		**48**
55												95		
60												77		
65												39		
S:a		**19**	**217**	**406**	**435**	**343**	**249**	**166**	**73**	**52**		**292**		**1 960**

Tab. K. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Försäkring med veckopremier. Antal försäkringar.

3. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1939.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10			8	1	8		3							**20**
15			6	75	70	5	18	3						**177**
20				33	172	18	47	8						**278**
25				7	64	80	107	22					1	**280**
30				1	11	21	130	30						**193**
35					2	2	81	78					3	**163**
40						2	33	66					8	**101**
45							18	43	4				18	**65**
50								21					21	**21**
55													19	
60														
65														
S:a			**14**	**117**	**327**	**128**	**437**	**271**	**4**				**70**	**1 298**

4. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1942.

x \ z	25—30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	S:a 25—80
10			3	4	11	2	3	1						**24**
15			5	44	93	32	49	7						**230**
20				6	154	93	73	9						**335**
25				2	36	89	109	11						**247**
30					10	33	141	30					2	**214**
35					2	9	100	51					3	**162**
40						1	27	67					3	**95**
45							9	40	3				9	**52**
50								34					28	**34**
55													43	
60													15	
65													5	
S:a			**8**	**56**	**306**	**259**	**511**	**250**	**3**				**108**	**1 393**

Tab. L. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en persons liv med slutålder mindre än 85 år. Nyanskaffning under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942. Fördelning efter inträdesålder (x) samt uppgift om försäkringstid (z—x).

	Inträdesålder x	Fördelning efter inträdesålder				Försäkringstid z—x			
		1929	1934	1939	1942	1929	1934	1939	1942
Stor försäkring	10	9	8	3	2	37·4	42·4	37·9	41·9
	15	172	183	180	134	34·4	35·0	36·7	37·1
	20	280	261	264	274	31·5	31·8	33·8	34·2
	25	212	214	219	254	28·9	29·8	31·4	31·9
	30	139	136	140	143	27·2	27·5	29·3	28·9
	35	90	81	89	84	24·2	24·7	25·9	25·7
	40	55	64	56	51	22·4	21·0	22·7	22·4
	45	28	33	29	33	18·7	17·8	18·3	17·6
	50	10	14	16	20	14·6	13·9	14·0	13·6
	55	4	5	4	4	10·8	11·2	11·4	11·5
	60	1	1	0	1	8·8	5·0	.	10·0
Tillsammans		**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**29·1**	**29·4**	**31·0**	**30·9**
Folkförsäkring exkl. veckopr.	10	13	20	13	14	30·4	35·5	39·7	40·2
	15	202	195	194	192	31·1	32·4	35·2	35·8
	20	345	322	326	314	28·7	30·4	32·2	32·7
	25	227	219	207	201	26·9	28·3	30·1	30·7
	30	102	115	120	117	25·2	26·3	28·2	28·5
	35	53	59	65	68	22·9	24·2	25·5	25·8
	40	30	35	40	47	20·6	21·3	22·9	22·7
	45	18	21	25	30	18·7	18·6	19·2	19·4
	50	9	11	10	16	16·1	15·1	15·1	15·7
	55	1	3	0	1	12·7	12·8	11·7	15·0
Tillsammans		**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**27·3**	**28·8**	**30·7**	**30·9**
Försäkring med veckopr. ...	10	18	17	15	17	26·0	28·1	37·2	40·2
	15	220	176	136	165	26·3	27·7	34·0	37·1
	20	285	223	214	241	26·1	27·2	31·8	33·9
	25	184	178	216	177	25·4	26·2	31·3	31·8
	30	112	138	149	154	25·2	25·7	29·6	29·5
	35	68	116	126	116	24·5	24·3	27·2	26·2
	40	56	78	78	68	23·4	23·7	23·2	23·5
	45	38	49	50	37	23·5	23·4	18·9	19·4
	50	19	25	16	25	25·0	25·0	15·0	15·0
Tillsammans		**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**25·5**	**26·1**	**29·6**	**30·9**

De i *tabellerna H—O* gjorda sammanställningarna torde knappast vara i behov av någon kommentar. Vissa särdrag och utvecklingstendenser skola dock här framhållas.

En uppfattning, som torde vara rätt vanlig, är den att folkförsäkringen skulle i betydligt större utsträckning än storförsäkringen rekryteras från yngre åldersklasser. Någon utpräglad tendens av denna art framgår emellertid icke av fördelningssiffrorna i *tab. L.* Den genomsnittliga inträdesåldern är enligt *tab. N* visserligen något lägre inom folkförsäkring exkl. veckopremier än inom stor försäkring, men i fråga om försäkring med veckopremier är inträdesåldern snarare högre. Det kan särskilt framhållas, att av nyanskaffade försäkringar med veckopremier tillhör omkring fjärdedelen inträdesåldrar av 35 år och högre, medan knappast en femtedel av storförsäkringens anskaffning ligger inom detta åldersskikt. För samtliga grupper är, för försäkringar med en slutålder mindre än 85 år, den genomsnittliga inträdesåldern i tilltagande under perioden 1929—1942. Medtagas även försäkringar med en slutålder av 85 och 90 år (se tab. O), visar såväl stor försäkring som för-

Tab. M. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en persons liv med slutålder mindre än 85 år. Nyanskaffning under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942. Medelförsäkringssumma för olika inträdes- och slutåldrar.

	Inträdesålder x	Medelförsäkringssumma i tusental kronor				Utträdesålder z	Medelförsäkringssumma i tusental kronor			
		1929	1934	1939	1942		1929	1934	1939	1942
Stor försäkring	15	1·8	1·8	1·5	1·8	40	1·4	1·4	1·4	1·8
	20	1·9	1·8	1·9	2·2	45	1·5	1·4	1·4	1·4
	25	2·6	2·4	2·3	2·7	50	1·8	1·6	1·5	1·7
	30	3·1	2·6	2·6	3·0	55	2·3	2·2	1·8	2·3
	35	3·5	2·8	2·8	3·1	60	3·4	2·9	2·5	2·7
	40	4·8	3·2	3·0	3·2	65	4·5	3·5	3·3	4·0
	45	3·3	3·8	2·3	3·3	70	5·8	5·1	3·4	3·4
	50	3·9	3·2	2·5	2·4					
	55	3·0	2·8	2·2	1·3					
Folkförsäkring exkl. veckopr.	10	1·0	1·1	1·0	1·1	35	0·9	0·9	.	.
	15	1·0	1·0	1·1	1·1	40	1·0	0·9	0·9	1·0
	20	1·1	1·1	1·2	1·2	45	1·0	1·0	1·0	1·0
	25	1·2	1·2	1·3	1·4	50	1·1	1·1	1·1	1·1
	30	1·3	1·2	1·3	1·3	55	1·3	1·2	1·2	1·3
	35	1·3	1·2	1·2	1·3	60	1·3	1·1	1·3	1·4
	40	1·3	1·2	1·1	1·2	65	1·5	1·3	1·4	1·4
	45	1·2	1·1	1·1	1·1	70	1·4	1·3	.	0·8
	50	1·0	1·0	0·9	1·0					
Försäkring med veckopremier	10	0·6	0·6	0·8	0·8	35	0·6	0·6	.	.
	15	0·6	0·7	0·8	0·8	40	0·6	0·6	.	.
	20	0·8	0·8	0·8	0·7	45	0·7	0·7	0·8	0·8
	25	0·9	0·8	0·9	0·7	50	0·8	0·8	0·7	0·6
	30	0·8	0·9	0·9	0·8	55	0·9	0·8	1·0	0·6
	35	0·8	0·8	0·8	0·8	60	0·8	0·8	0·9	0·8
	40	0·8	0·7	0·7	0·9	65	0·8	0·8	0·9	1·0
	45	0·7	0·6	0·7	0·8	70	0·7	0·7	.	.
	50	0·6	0·6	0·5	0·6	75	0·6	0·6	.	.

säkring med veckopremier en nedgång i fråga om inträdesåldern från 1934 till 1939, vilket icke gäller för folkförsäkring exkl. veckopremier.

Beträffande *protektiviteten* hos de blandade liv- och kapitalförsäkringarna ger undersökningen vid handen, att utvecklingen under den period undersökningen omfattar gått i riktning mot alltmera riskbetonade försäkringar. Denna utveckling är starkast markerad i fråga om försäkringar med veckopremier, i andra rummet kommer folkförsäkring exkl. veckopremier och sist storförsäkringen. Medan den genomsnittliga slutåldern från 1929 till 1942 stigit, i fråga om veckopremierna från cirka 50 till 57 år, har slutåldern för den vanliga folkförsäkringen stigit från 50 till 55 år och för stor försäkring från 54 till 57 år. Den genomsnittliga försäkringstiden har under motsvarande period ökat, för försäkring med veckopremier från 26 till 31 år, för annan folkförsäkring från 27 till 31 år och för stor försäkring från 29 till 31 år. Man kan sålunda säga, att skillnaden i nu berört avseende mellan de tre försäkringsgrupperna praktiskt taget försvunnit. Det bör emellertid beaktas, att det här berörda utvecklingsförloppet gäller för blandade liv- och kapitalförsäkringar i vanlig mening. Tages hänsyn även till de rena livförsäkringarna (utbetalningsålder 85 och 90 år) gestalta sig förhållandena något annorlunda, såsom närmare framgår av tab. O. Här uppvisar storförsäkringen icke någon som helst utvecklingstendens i riktning mot ökad protektivitet, i det såväl genomsnittlig slutålder som genomsnittlig försäkringstid hållit sig praktiskt taget oförändrade. I fråga om folkförsäkringen kvarstår den omnämnda utvecklingstendensen fast mindre utpräglad.

Tab. N. Vissa data avseende blandad liv- och kapitalförsäkring på en persons liv med utbetalningsålder mindre än 85 år. Nyanskaffning under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

		1929	1934	1939	1942
Stor försäkring	n	5 570	5 872	5 466	6 079
	s_0	2·56	2·30	2·20	2·55
	x_0	25·10	25·36	25·37	25·88
	z_0	54·23	54·71	56·39	56·77
	$z_0 - x_0$	29·13	29·35	31·02	30·89
Folkförsäkring exkl. veckopremier	n	10 451	14 251	15 495	14 887
	s_0	1·16	1·10	1·18	1·25
	x_0	23·21	23·60	23·85	24·30
	z_0	50·75	52·42	54·53	55·19
	$z_0 - x_0$	27·54	28·82	30·68	30·89
Försäkring med veckopremier	n	2 080	1 960	1 298	1 393
	s_0	0·76	0·77	0·84	0·74
	x_0	24·43	26·48	26·91	26·20
	z_0	49·97	52·54	56·49	57·07
	$z_0 - x_0$	25·54	26·06	29·58	30·87

Tab. O. Samma data som i tab. N men avseende även utbetalningsåldrarna 85 och 90 år.

		1929	1934	1939	1942
Stor försäkring	n	6 775	7 223	6 199	6 722
	s_0	3·23	2·54	2·49	2·83
	x_0	27·22	28·05	26·37	26·76
	z_0	60·59	61·31	60·36	59·94
	$z_0 - x_0$	33·37	33·26	33·99	33·18
Folkförsäkring exkl. veckopremier	n	10 768	14 589	15 774	15 130
	s_0	1·17	1·11	1·18	1·25
	x_0	23·48	24·02	24·18	24·62
	z_0	51·82	53·24	55·15	55·75
	$z_0 - x_0$	28·34	29·22	30·97	31·13
Försäkring med veckopremier	n	2 298	2 252	1 368	1 501
	s_0	0·74	0·73	0·83	0·72
	x_0	27·07	30·11	27·98	28·10
	z_0	53·29	56·74	58·21	59·44
	$z_0 - x_0$	26·22	26·63	30·23	31·34

Av intresse är även att se huru den genomsnittliga försäkringstiden förskjutits för olika inträdesåldrar. Ett sammandrag av siffrorna i tab. L har uppgjorts i följande tablå, som utvisar den genomsnittliga försäkringstidens förändring i år från 1929 till 1942.

Inträdesålder	Stor försäkring	Folkförsäkring exkl. veckopr.	Försäkring med veckopremier
10—15	+ 2·6	+ 5·0	+11·1
20—25	+ 2·7	+ 3·9	+ 7·2
30—35	+ 1·7	+ 3·1	+ 3·1
40—45	— 0·6	+ 1·5	— 1·4

Som synes har folkförsäkringen exkl. veckopremier för alla inträdesåldrar utvecklat sig i alltmera riskbetonad riktning, medan storförsäkringen och framför

allt försäkringen med veckopremier visar ett olika förlopp för lägre och högre inträdesåldrar. Anmärkningsvärd är den synnerligen starka ökningen av försäkringstiden för lägre inträdesåldrar i fråga om veckopremieförsäkringen.

Tab. L ger även vid handen, att försäkringstiden z—x för olika inträdesåldrar, såsom helt naturligt är, faller med stigande inträdesålder. Ett undantag härifrån bildar veckopremieförsäkringen, som beträffande nyanskaffningen under 1929 och 1934 uppvisar en försäkringstid, som är praktiskt taget oberoende av inträdesåldern. Fr. o. m. 1939 företer däremot i nu nämnt avseende även denna försäkring samma förlopp som de övriga grupperna. Anledningen härtill sammanhänger med en ändring av tariffmaterialet. Särskilt tydligt framträder förändringen i nyanskaffningens fördelning efter inträdes- och utträdesålder (se tab. K). Denna fördelning har som synes en helt annan karaktär åren 1929 och 1934 än åren 1939 och 1942. De båda senare årens fördelning i förhållande till fördelningen under de båda första åren karakteriseras *dels* av att utbetalningsåldrar över 65 år praktiskt taget icke existera, *dels* därav att frekvensen av högre utbetalningsåldrar vid låga inträdesåldrar ökat i betydande utsträckning. Den förstnämnda ändringen har föranletts av att tariffer med utbetalningsåldrar över 65 år borttagits ur prospektet. Den andra förändringen torde sammanhänga med införandet av en tariff med 50 % höjning av försäkringssumman, om dödsfallet inträffar efter 50 års ålder. Det anförda synes kunna tjäna som exempel på vilka stora möjligheter ett bolags ledning har att påverka anskaffningens karaktär genom förändringar i bolagets tariffer.

Tab. M återger medelförsäkringssummans samband med å ena sidan inträdesåldern, å andra sidan utträdesåldern. Som allmän regel gäller i fråga om stor försäkring och folkförsäkring exkl. veckopremier, att försäkringssumman växer med stigande inträdesålder upp till 40 à 45 år, varefter den börjar avtaga. Inom storförsäkringen är denna tillväxt betydligt starkare markerad än inom folkförsäkringen. Vad veckopremieförsäkringen beträffar är gången i siffrorna föga utpräglad. Här har dock den betydande ökningen av försäkringstiden i fråga om de lägsta inträdesåldrarna resulterat i en ökning av försäkringssummorna från 0,6 till 0,8 tkr. Någon motsvarighet härtill vid högre inträdesåldrar finnes icke.

Inkomstförsäkring. Ur tabellerna C och D framgår, att grupp III (inkomstförsäkringar) fr. o. m. 1934 intagit en framstående plats inom storförsäkringens anskaffning. Under åren 1934, 1939 och 1942 uppgick det i inkomstförsäkringen ingående kapitalbeloppet till resp. 27, 18 och 28 % av den totala anskaffningen inom grupperna I—V. Vissa bolag uppvisa särskilt höga siffror. Sålunda uppgick för Svenska liv år 1934 det nyanskaffade kapitalbeloppet av dessa försäkringar till icke mindre än 50 % av den totala anskaffningen inom nämnda grupper. Balder och

Tab. P. Bestånd i milj. kronor av vanligt och pensionsförsäkrat dödsfallskapital åren 1932 och 1943. Stor försäkring.

	År 1932		År 1943		Ökning av	
	Vanligt dödsfallskapital D	Pensionsförsäkrat dödsfallskapital P	Vanligt dödsfallskapital D	Pensionsförsäkrat dödsfallkapital P	D	P
Aktiebolag	1 015	6	1 051	270	36	264
Ömsesidiga bolag	1 294	17	1 661	394	367	377
Blandade bolag	671	22	762	237	91	215
Samtliga bolag	2 980	45	3 474	901	494	856

Svea uppvisar enstaka år procentsiffror mellan 40 och 50. Att denna försäkringsform erhållit en så betydande utbredning sammanhänger med försäkringens ställning i beskattningshänseende. Till ytterligare belysning av denna försäkringstyps snabba tillväxt har i *tab. P* anförts några siffror från försäkringsinspektionens publikation för år 1943, angivande det direkta beståndet i milj. kronor åren 1932 och 1943 av dels vanligt dödsfallskapital, dels pensionsförsäkrat dödsfallskapital, vilket i stort sett är liktydigt med i inkomstförsäkringen ingående dödsfallskapital. Siffrorna avse enbart stor försäkring.

I *tab. Q* ha sammanförts några uppgifter rörande inkomstförsäkringen, varvid försäkring med utbetalning senast från viss ålder hållits i sär från försäkring med utbetalning endast vid dödsfall.

Tab. Q. Inkomstförsäkring. Nyanskaffning under februari och mars månader åren 1929 1934, 1939 och 1942. Stor försäkring.

		1929	1934	1939	1942
Utbetalning senast från viss ålder	n	17	425	228	409
	s_0 i tkr	30	19	18	22
	x_0	21·8	36·1	35·1	37·1
	z_0	51·8	59·5	61·3	61·7
Utbetalning endast efter dödsfall	n	9	13	8	2
	s_0 i tkr	44	19	17	55
	x_0	42·2	45·0	42·5	60·0

Ränteförsäkring. Den ovan lämnade redogörelsen avser, såsom tidigare framhållits, endast kapitalförsäkringar. Vad ränteförsäkringarna beträffar äro dessa av relativt underordnad betydelse inom den av de vanliga livförsäkringsbolagen bedrivna verksamheten och förekomma praktiskt taget endast inom storförsäkringen. För fullständighetens skull ha i *tab. R* några data rörande ränteförsäkringarna sammanställts.

Utöver de i denna tabell upptagna ränteförsäkringarna har Framtiden redovisat överlevelseränta kombinerad med barnförsäkring, vilket räntebelopp uppgivits till 33 tkr. för månaderna februari och mars såväl 1929 som 1934. För åren 1939 och 1942 uppgives icke någon dylik ränteförsäkring.

Tab. R. Nytecknade ränteförsäkringar under februari och mars månader åren 1929, 1934, 1939 och 1942.

n = antal; r = räntebelopp i tkr.

	År	Uppfostringsränta		Överlevelseränta komb. med inkomstförsäkring		Annan överlevelseränta		Livränta med garanti	
		n	r	n	r	n	r	n	r
Stor försäkring	1929	5	2·5	1	12·0	11	11·0	—	—
	1934	4	3·1	34	56·2	6	11·6	20	24·3
	1939	8	2·1	35	42·0	6	8·4	21	21·9
	1942	36	22·6	48	64·0	21	27·3	33	49·7
Folkförsäkring exkl. veckopr.	1929	11	1·0	—	—	—	—	—	—
	1934	11	1·0	—	—	—	—	—	—
	1939	—	—	1	.	4	3·0	—	—
	1942	—	—	—	—	6	2·0	—	—

Bilaga 2.

Livförsäkringarnas fördelning på olika premieterminer.

Till ledning för bedömandet av vissa frågor, särskilt inkassoverksamhetens ordnande, är det av betydelse att känna hur premieuppbörden fördelar sig på olika terminer. Härvid är bl. a. den genomsnittliga terminspremiens storlek av intresse. I syfte att erhålla material härför har Försäkringsutredningen från samtliga livförsäkringsbolag utom SPP, Änke- och pupillkassan samt Pensionskassan i Göteborg genom skrivelse den 14 januari 1943 infordrat vissa uppgifter avseende nyanskaffningen under februari och mars månader åren 1937 och 1942. Uppgifterna ha begärts för

I. Blandad liv- och kapitalförsäkring å *en* vuxen persons liv,
II. Blandad liv- och kapitalförsäkring å *två* vuxna personers liv,
III. Inkomstförsäkring och
IV. Barnförsäkring.

I fråga om innebörden av s. k. inkomstförsäkring se sid. 365.

Stor försäkring och folkförsäkring ha hållits isär. För var och en av de fyra angivna försäkringsgrupperna har nyanskaffningen fördelats efter försäkringssummans storlek samt efter premietermin: engångs-, helårs-, halvårs-, kvartals-, månads- och veckopremie.

De genomsnittliga terminspremierna för den här berörda nyanskaffningen ha sammanställts i följande översikt.

Genomsnittlig terminspremie i kronor.

	År	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52
Stor försäkring	1937	146	33	21	6·0	—
	1942	277	39	22	6·2	—
Folkförsäkring	1937	52	21	10	3·4	0·92
	1942	56	22	11	3·6	0·95

Kvartals- och månadspremierna inom folkförsäkringen uppgå till ungefär hälften av motsvarande premier inom storförsäkringen, halvårspremierna äro något större än hälften, medan årspremierna utgöra år 1937 omkring en tredjedel och 1942 endast en femtedel.

Särskilt iögonenfallande är den betydande höjning, som den årliga terminspremien undergått från år 1937 till år 1942, eller från 146 till 277 kronor. Anledningen härtill är att söka i den ökning av antalet inkomstförsäkringar med betydande försäkringssummor, som ägt rum under tiden. I *tab. A* har gjorts en sammanställning av de genomsnittliga terminspremierna för de olika försäkringsgrupperna I—IV, varvid stor och liten försäkring hållits isär.

Tab. A. Genomsnittlig terminspremie i kronor för olika försäkringsgrupper och premiebetalningsterminer.

	År	Försäkr.-grupp	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52
Stor försäkring	1937	I	101·67	32·37	17·93	6·21	—
		II	145·30	45·92	19·64	7·68	—
		III	1 126·74	283·46	190·92	51·00	—
		IV	54·07	20·92	10·72	3·36	—
		Tills.	**146·49**	**33·13**	**20·78**	**6·05**	—
	1942	I	121·36	38·18	20·42	6·13	—
		II	171·03	41·32	21·10	8·51	—
		III	1 807·73	322·51	176·26	52·62	—
		IV	63·94	24·26	13·47	3·55	—
		Tills.	**276·62**	**39·49**	**21·85**	**6·15**	—
Folkförsäkring	1937	I	56·78	21·84	10·89	3·53	0·98
		II	62·90	31·03	13·85	5·01	1·00
		III	107·00	—	32·00	—	—
		IV	39·36	15·74	8·28	2·70	0·65
		Tills.	**52·33**	**20·82**	**10·45**	**3·36**	**0·92**
	1942	I	62·59	23·87	11·95	3·78	0·98
		II	76·12	38·87	15·86	5·47	—
		III	285·00	65·00	32·00	—	—
		IV	46·99	17·78	9·54	3·07	0·87
		Tills.	**55·68**	**21·66**	**11·22**	**3·61**	**0·95**

Av tabellen framgår, att de genomsnittliga terminspremierna för den samlade nyanskaffningen praktiskt taget sammanfalla med terminspremierna för grupp I eller blandade liv- och kapitalförsäkringar å en persons liv. Det är egentligen endast årspremierna inom storförsäkringen, som utgöra ett undantag härifrån, beroende på de betydande genomsnittspremier som grupp III eller inkomstförsäkringen uppvisar. En relativt god bild av förhållandena torde man sålunda kunna erhålla genom en undersökning begränsad till den blandade liv- och kapitalförsäkringen å en persons liv. För detta ändamål har beträffande denna försäkring i *tab. B* gjorts

Nyanskaffningens fördelning efter försäkringssummans storlek. Antal försäkringar.

Försäkrings-summa	Februari—mars 1937			Februari—mars 1942		
	Stor försäkring	Folkför-säkr. exkl. veckopr.	Försäkring med veckopr.	Stor försäkring	Folkför-säkr. exkl. veckopr.	Försäkring med veckopr.
— 500	1	1	125	1	1	306
500— 999	12	124	421	11	104	421
1 000—1 499	443	699	407	386	657	219
1 500—1 999	35	45	23	27	63	35
2 000—2 999	242	101	22	258	134	17
3 000—4 999	103	20	2	121	29	2
5 000—9 999	120	10		142	11	
10 000—	44			54	1	
Summa	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**
Antal försäkringar	5 279	15 834	2 534	6 547	15 162	1 501

Tab. B. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Nyanskaffning februari och mars månader år 1937.

n = antal försäkringar, s = försäkringssumma i tkr., P = totalt terminspremiebelopp i tkr.

Försäkringssumma		Betalningstermin					
	Eng. pr.	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52	S:a
				Stor försäkring.			
— 500	1	1	1		4	—	7
500— 999		18	18	17	8	—	61
1 000—1 499	25	580	950	617	165	—	2 337
1 500—1 999	5	37	82	60	3	—	187
2 000—2 999	14	326	498	343	97	—	1 278
3 000—4 999	18	220	154	124	27	—	543
5 000—9 999	13	284	178	140	18	—	633
10 000—	10	133	45	43	2	—	233
Summa n	86	1 599	1 926	1 344	324	—	5 279
s	394	5 429	4 137	2 996	595	—	13 551
P	286·8	162·6	62·4	24·1	2·0	—	.
s_0 = s:n	4·58	3·40	2·15	2·23	1·84	—	2·57
P_0 = 1 000 P:n	.	101·7	32·4	17·9	6·2	—	.
Premie pr år	.	101·7	64·7	71·7	74·4	—	.
Premie pr 1 000 kr	.	29·9	30·1	32·2	40·4		.
				Folkförsäkring.			
— 500		1	3	7	9	316	336
500— 999		52	250	495	1 160	1 067	3 024
1 000—1 499	1	429	1 341	3 501	5 794	1 033	12 099
1 500—1 999	1	29	80	230	372	58	770
2 000—2 999	1	108	257	584	658	55	1 663
3 000—4 999		33	48	113	120	5	319
5 000—9 999		26	29	51	45		151
10 000—		2	1	3			6
Summa n	3	680	2 009	4 984	8 158	2 534	18 368
s	5	988	2 431	5 935	9 025	2 089	20 473
P	3·3	38·6	43·9	54·3	28·8	2·5	.
s_0 = s:n	1·67	1·45	1·21	1·19	1·11	0·82	1·11
P_0 = 1 000 P:n	.	56·8	21·8	10·9	3·5	1·0	.
Premie per år	.	56·8	43·7	43·6	42·4	51·0	.
Premie pr 1 000 kr	.	39·2	36·1	36·6	38·2	62·1	.

en sammanställning av införskaffade data rörande nyanskaffningen under februari och mars månader år 1937. I *tab. C* återfinnas motsvarande uppgifter avseende nyanskaffningen under samma tid år 1942.

De båda tabellerna ge till en början upplysning om nyanskaffningens fördelning efter försäkringssummans storlek. För underlättande av överblicken anges i följande tablå denna fördelning i ‰ dels för storförsäkringen, dels för folkförsäkringen, varvid försäkring med veckopremie redovisats särskilt. Markant är sistnämnda försäkringars koncentration till små försäkringssummor, vilken koncentration är betydligt mera utpräglad 1942 än 1937.

Ett visst samband finnes också mellan försäkringssummans storlek och premiebetalningsterminen. Inom stor försäkring är, såsom framgår av tabellerna B och C, den genomsnittliga försäkringssumman (S_0) störst för försäkringar med engångspremie. Materialet från såväl 1937 som 1942 ger vid handen att i fråga om stor försäkring den genomsnittliga försäkringssumman är större vid årlig än vid kortare

Tab. C. Blandad liv- och kapitalförsäkring å en vuxen persons liv. Nyanskaffning under februari och mars månader år 1942.

n = antal försäkringar, s = försäkringssumma i tkr., P = totalt terminspremiebelopp i tkr.

Försäkringssumma		Betalningstermin					
	Eng. pr.	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52	S:a
				Stor försäkring.			
— 500	2	2					4
500— 999	2	30	9	18	13	—	72
1 000—1 499	14	586	814	774	343	—	2 531
1 500—1 999		24	60	82	12	—	178
2 000—2 999	10	354	505	509	309	—	1 687
3 000—4 999	2	217	221	204	150	—	794
5 000—9 999	9	407	233	219	59	—	927
10 000—	8	194	70	79	3	—	354
Summa n	47	1 814	1 912	1 885	889	—	6 547
s	350	7 041	4 720	4 727	1 837	—	18 675
P	268·5	220·1	73·0	38·5	5·4	—	.
s_0 = s:n	7·45	3·88	2·47	2·51	2·07	—	2·85
P_0 = 1 000 P:n	.	121·4	38·2	20·4	6·1	—	.
Premie pr år i kronor	.	121·4	76·4	81·7	73·6	—	.
Premie pr 1 000 kr.		31·3	30·9	32·5	35·5	—	.
				Folkförsäkring.			
— 500		1	2	3	10	460	476
500— 999		21	106	429	1 017	632	2 205
1 000—1 499	1	210	795	3 273	5 664	328	10 271
1 500—1 999		15	69	337	536	52	1 009
2 000—2 999		69	230	857	877	26	2 059
3 000—4 999		27	48	179	185	3	442
5 000—9 999		30	25	57	52		164
10 000—		2		4	1		7
Summa n	1	375	1 275	5 139	8 342	1 501	16 633
s	1	646	1 701	6 621	9 968	1 088	20 025
P	0·8	23·5	30·4	61·4	31·6	1·5	.
s_0 = s:n	1·00	1·72	1·33	1·29	1·19	0·72	1·20
P_0 = 1 000 P:n	.	62·6	23·9	12·0	3·8	1·0	.
Premie per år i kronor	.	62·6	47·7	47·8	45·4	51·0	.
Premie pr 1 000 kr.		36·4	35·9	37·1	38·1	70·8	.

premiebetalningstermin. Någon skillnad mellan försäkringssumman vid halvårs- och kvartalspremie synes icke föreligga. Försäkringar med månadspremie uppvisa inom storförsäkringen den lägsta försäkringssumman. Samma förlopp upprepas inom folkförsäkringen. Här tillkommer dock veckoförsäkringarna med väsentligt lägre genomsnittlig försäkringssumma. Den genomsnittliga terminspremien (P_0) har beräknats för de olika betalningsterminerna och angivits i tabellerna. Premie per år har satts lika med årspremien vid årlig premiebetalning, samt antagits till 2 ggr halvårspremien, 4 ggr kvartalspremien etc. Slutligen har även angivits premien per 1 000 kronors försäkringssumma vid olika betalningsterminer. Denna premie är i stort sett oberoende av betalningsterminen men utvisar dock en mycket stark stegring för veckopremien, ett förhållande som beror dels av den ökade omkostnadsbelastningen i veckopremien dels av den omständigheten att förkortad premiebetalning torde användas i större utsträckning vid veckopremier än i övriga fall.

En fråga av intresse är hur de nyanskaffade försäkringarna fördela sig på olika

Tab. D. Procentuell fördelning på olika betalningsterminer av antalet nyanskaffade försäkringar tillhörande grupperna I—IV.

	Februari och mars 1937							Februari och mars 1942						
	Eng pr.	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52	S:a	Eng pr.	1/1	1/2	1/4	1/12	1/52	S:a
Stor försäkring.														
Nordstjernan	2	27	28	11	32		100	1	29	22	15	33		100
Thule	3	42	33	20	2		100	2	44	29	23	2		100
Allm. liv Oden	2	36	41	21			100	0	39	34	27			100
Balder	1	29	41	29			100	1	33	34	32			100
Svenska liv	2	45	36	17			100	1	49	33	17			100
Valand	1	26	37	32	4		100	0	29	34	33	4		100
Trygg	12	25	33	30			100	10	33	23	34			100
Allm. pension		33	43	24			100		32	47	21			100
Framtiden	7	39	34	20			100	0	21	27	52			100
Folket	6	43	17	31	3		100	3	38	25	33	1		100
Järnvägsmännen	1	2	5	13	79		100		2	2	8	88		100
Städernas liv								1	40	25	34			100
Skandia	2	41	35	22			100	1	50	29	20			100
Svea	1	44	35	20			100	1	50	29	20	0		100
Skåne	2	49	28	21	0		100	2	48	38	12			100
Tillsammans	**2**	**33**	**34**	**23**	**8**		**100**	**1**	**32**	**28**	**26**	**13**		**100**
Folkförsäkring.														
De Förenade	0	1	2	13	84		100	0	1	3	43	53		100
Balder		1	8	72	19		100		3	9	61	27		100
Trygg		4	12	27	23	34	100		4	11	29	34	22	100
Framtiden		6	10	24	60		100					100		100
Folket		7	24	58	11		100		8	25	63	4		100
Tillsammans	**0**	**4**	**11**	**27**	**46**	**12**	**100**	**0**	**3**	**8**	**31**	**50**	**8**	**100**

betalningsterminer och huruvida någon förskjutning i avseende på denna fördelning ägt rum från 1937 till 1942. Svar på dessa frågor lämnas i *tab. D.* Vad storförsäkringen beträffar är det endast Nordstjernan och Järnvägsmännens bolag som uppvisa en större frekvens av månadspremier. Att Nordstjernan uppvisar så stor frekvens av dylika premier beror på de till nämnda bolag anslutna livförsäkringsföreningarna för järnvägsmän och postpersonal, inom vilka föreningar endast försäkringar med månadspremie tecknas.

Om man från storförsäkringen avskiljer dels de båda nämnda föreningarna, dels Järnvägsmännens livförsäkringsbolag, kommer den procentuella fördelningen på olika betalningsterminer för storförsäkringen i övrigt att utgöra

	År 1937	År 1942
Engångspremier	2	1
Helårspremier	36	37
Halvårspremier	37	32
Kvartalspremier	24	29
Månadspremier	1	1
Summa	**100**	**100**

Någon utvecklingstendens kan knappast utläsas av dessa siffror utom möjligen en mindre förskjutning från halvårs- till kvartalspremier. Icke heller i fråga om något särskilt bolag har beträffande storförsäkringen någon utpräglad tendens i förevarande avseende gjort sig gällande, med undantag för Framtiden. För detta bolag

har en stark förskjutning i riktning mot kortare betalningsterminer ägt rum. Medan sålunda år 1937 endast 20 % av nyanskaffningen betalade kvartalspremier och 80 % premier med längre terminer, voro för 1942 motsvarande siffror 52 resp. 48 %.

Inom folkförsäkringen hava däremot förhållandena i betydande grad förändrats — dock icke för folkförsäkringen som en helhet men väl för enstaka bolag. Sammanför man betalningsterminerna till å ena sidan kvartal och längre, och å andra sidan månad, och kortare, erhålles följande procentuella fördelning av antalet försäkringar inom de olika bolagens folkförsäkringsanskaffning.

	År 1937			År 1942		
	Kvartal och längre	Månad och kortare	S:a	Kvartal och längre	Månad och kortare	S:a
De Förenade	16	84	100	47	53	100
Balder	81	19	100	73	27	100
Trygg	43	57	100	44	56	100
Framtiden	40	60	100	—	100	100
Folket	89	11	100	96	4	100
Samtliga	**42**	**58**	**100**	**42**	**58**	**100**

Ur dessa siffror framgår, att såväl 1937 som 1942 betalades för 42 % av de nyanskaffade försäkringarna premierna kvartalsvis eller på längre terminer. Återstående 58 % representerade månads- och veckopremier. Genomsnittssiffrorna visade sålunda ingen förändring. Trygg ansluter sig under båda åren så gott som fullständigt till genomsnittet. För de övriga bolagen konstateras tvenne utvecklingstendenser i rakt motsatta riktningar. Medan De Förenade uppvisa en mycket stark ökning av de längre betalningsterminerna, hade Framtiden år 1942 helt avskaffat dessa längre terminer och tillämpade uteslutande månadspremier inom sin folkförsäkringsavdelning — alltså en utveckling i samma riktning som inom Framtidens storförsäkringsavdelning. Anledningen till denna förskjutning var att den rabattering, som av Framtiden tidigare tillämpats om flera månadspremier erlades på en gång, hade avskaffats år 1942. Numera har dock rabattsystemet åter införts, varför man ånyo torde kunna räkna med en förskjutning i riktning mot längre terminer. Balder företer även en utveckling, fast mindre utpräglad, i riktning mot kortare betalningsterminer. Folket står med hänsyn till nyanskaffningens fördelning på olika betalningsterminer i en särklass. Redan 1937 tillhörde 89 % av nyanskaffningen kvartal och längre terminer, vilken siffra år 1942 hade ökat till 96 %. För endast 4 % av Folkets nyanskaffning 1942 tillämpades sålunda månadspremier.

Bilaga 3.

Fastighetsförvaltningens räntabilitet.

Försäkringsbolagens fastigheter. Vid behandlingen av kapitalplaceringsbestämmelserna och särskilt frågan om placering i fastigheter har det inom försäkringsutredningen synts lämpligt att om möjligt få till stånd en belysning av frågan om fastighetsförvaltningens räntabilitet. Det material, som härvid i första hand utnyttjats, är försäkringsbolagens årliga uppgifter till försäkringsinspektionen angående varje särskild fastighet, som direkt äges av bolaget i fråga. I dessa uppgifter lämnas för varje dylik fastighet upplysning rörande följande förhållanden.

1. Fastighetens inköpspris, om inköpt under året, eller bokfört värde i nästföregående års balansräkning.
2. Höjning av det bokförda värdet på grund av under året verkställda förbättringar eller andra förhållanden.
3. Avskrivningar.
4. Bokfört värde i årets balansräkning.
5. Försäljningspris, om försåld under året.
6. Taxeringsvärde vid årets slut.
7. Brandförsäkringsvärde vid årets slut.
8. Beräknat hyresvärde för av bolaget självt använda lokaler.
9. Övriga inkomster.
10. Summa bruttoinkomst, 8 + 9.
11. Skatter.
12. Övriga onera, förvaltningskostnader, underhållskostnader o. d. under året (inteckningsränta upptages icke här).
13. Summa omkostnader, 11 +12.
14. Nettoinkomst, 10—13.
15. Nettoinkomst i % av beloppet under 1.
16. På fastigheten vid årets slut vilande inteckningslån.
17. Utgivna räntor, bokfört belopp.

Undersökningen, som omfattar åren 1930—1941, avser att belysa frågan om den bokföringsmässiga räntabiliteten och bortser, i varje fall till en början, från frågan huruvida den verkliga räntabiliteten kan vara en annan. Den bokföringsmässiga räntabiliteten hänför sig givetvis till fastigheternas bokförda värde.

I det följande betecknas med

B fastighetens bokförda värde,
L inteckningslån som gravera fastigheten,
H hyresinkomsten,
K omkostnader,
R räntor å inteckningslån och
A avskrivningar.

Omkostnaderna antagas omfatta förvaltningskostnader, underhållskostnader, kommunal fastighetsskatt samt övriga onera.

Innan resultatet av bearbetningen av materialet sammanställes, må följande erinringar göras.

Om man bortser från avskrivningar, kan räntabiliteten definieras såsom $H—K$ i % av B. Förräntningen av det egna i fastigheten insatta kapitalet kan i överensstämmelse härmed uttryckas såsom $H—K—R$ i % av $B—L$. Av de i uttrycket för räntabiliteten ingående kvantiteterna är det närmast kvantiteten K eller omkostnadsbeloppet, som kan vara och ofta är behäftat med betydande osäkerhet. Gränsen mellan underhålls- och förbättringskostnader kan ofta vara svår att draga. Härtill kommer, att det ej sällan kan ligga i fastighetsägarens intresse att förskjuta gränsdragningen mellan dessa båda slag av kostnader för vinnande av visst syfte. En konsolideringssträvan från fastighetsägarens sida i avsikt att bygga upp dolda reserver inom fastighetsförvaltningen kan sålunda medföra att till underhållskostnader föras även kostnader, som avse förbättring av fastigheten. En fastighetsägare med svagare ekonomi och med behov att belåna fastigheten i största möjliga utsträckning är direkt intresserad av att taxeringsvärdet sättes så högt som möjligt, ett förhållande som givetvis kan medföra att såsom förbättringskostnader redovisas utgifter, som närmast borde betraktas såsom utgifter för fastighetens underhåll. Även komplikationer av annan art kunna uppstå. Vissa underhållsarbeten äro av sådan beskaffenhet att de lämpligen utföras med större tidsmellanrum. Om under mellantiden inga avsättningar härför göras, kommer den bokföringsmässiga räntabiliteten att ställa sig bättre än den i själva verket är. Då den stora reparationen genomförts, kommer fastigheten att te sig i ett betydligt bättre skick än tidigare, varför frestelsen att föra en väsentlig del av de nedlagda kostnaderna till förbättringskostnader kan bliva stark, i all synnerhet om fastighetsägarens kreditvärdighet skulle bliva lidande på att hans fastighetsförvaltning uppvisade underskott. Det ligger naturligtvis nära till hands att, om den stora engångskostnaden hänföres till underhållskostnader, bokföringsmässigt fördela denna över en längre följd av år. Mot en dylik anordning finnes intet att erinra, under förutsättning att ett likartat förfaringssätt använts vid tidigare tillfällen. I annat fall blir resultatet i avseende på räntabiliteten missvisande.

I det föregående har bortsetts från avskrivningsfrågan. Det är uppenbart att en räntabilitetsundersökning icke kan undgå att taga hänsyn härtill. Det är också klart, att det verkliga avskrivningsbehovet är i det särskilda fallet beroende av det sätt, varpå fastigheten underhålles. Ju mindre tillfredsställande underhållsarbetet bedrives, desto större avskrivningsbehov föreligger. Skulle å andra sidan även kostnader för fastighetens förbättring ha inräknats i underhållskostnaderna, kan ett läge uppstå, där över huvud ingen avskrivning är motiverad. Då det gäller undersökningar av ett större fastighetsbestånd, fördelat på flera olika fastighetsägare, som måhända tillämpat varierande principer i fråga om fördelningen mellan underhålls- och förbättringskostnader, kan ifrågasättas huruvida icke en enhetlig, lämpligt avvägd avskrivningssats för hela beståndet är att föredraga framför de olika avskrivningssatser som i de individuella fallen tillämpats. Den rent bokföringsmässiga räntabiliteten av det egna i fastigheten insatta kapitalet är, om hänsyn tages även till avskrivningar, tydligen ingenting annat än $H—K—R—A$ i % av $B—L$.

Då olika fastighetsägare tillämpa olika avskrivningsprinciper kan detta medföra att bokföringsvärdet kommer att få olika innebörd. Vad försäkringsbolagens direkt ägda fastigheter beträffar synes det bokförda värdet i genomsnitt väl motsvara taxeringsvärdet. En summering av taxerings- resp. bokföringsvärden för alla dylika fastigheter under perioden 1930—1941 ger följande resultat.

Taxeringsvärde 1 205 milj. kronor.
Bokföringsvärde 1 192 milj. kronor.

Det bokförda värdet understiger sålunda taxeringsvärdet under nämnda period med i genomsnitt endast 1 %. Det må emellertid framhållas, att förhållandet mellan

bokfört värde och taxeringsvärde undergått icke oväsentliga förskjutningar under den föreliggande perioden.

Till belysning härav må återgivas följande talserie, som hämtats ur försäkringsinspektionens publikation för åren 1932—1943.

År	Bokfört värde i % av taxeringsvärdet	År	Bokfört värde i % av taxeringsvärdet
1932	94·1	1938	103·8
1933	93·1	1939	104·5
1934	93·9	1940	101·3
1935	100·1	1941	99·5
1936	101·4	1942	99·4
1937	100·8	1943	100·1

Den starka stegringen i procentsatserna 1935 och 1938 beror bl. a. på att taxeringsvärdet ej hunnit anpassas efter det på grund av större ny- och ombyggnader höjda bokföringsvärdet. Numera synes en viss stabilisering ha inträtt fast på en högre nivå än vid periodens början, då nämnda procenttal höll sig omkring 94.

I anslutning till frågan om avskrivningar synes även uppskrivningsfrågan förtjäna ett påpekande. Vid den föreliggande räntabilitetsundersökningen har ingen hänsyn tagits till förekommande uppskrivningar av det bokförda värdet på det sättet att uppskrivningen betraktats såsom inkomst. Anledningen härtill är den, att uppskrivningar i regel företagits i samband med verkställda förbättringar eller moderniseringsarbeten, vilka i stort sett torde ha motsvarat utgifterna härför. Dessa utgifter äro icke avsedda att medtagas i försäkringsbolagens uppgifter till försäkringsinspektionen rörande bolagens fastigheter och torde som regel heller icke ha upptagits där. Utgifter för förbättringar, som resultera i en motsvarande uppskrivning, komma över huvud icke till uttryck i försäkringsbolagens vinst- och förlusträkningar, i varje fall icke direkt. Det har i några fall förekommit, att vinst- och förlusträkningen belastats med kostnader för förbättring av fastighet utan att uppskrivning verkställts. Sådana fall kunna sägas vara liktydiga med avskrivningar i konsolideringssyfte. I undersökningen hava också dylika utgifter redovisats såsom avskrivningar. De uppgå för den nämnda perioden 1930—1941 till 1 093 tkr., alltså till endast 0,09 % av det bokförda värdet och till närmare 10 % av de uppgivna avskrivningarna. Det kan i detta sammanhang förtjäna framhållas, att det omnämnda bokföringsförfarandet i större utsträckning tillämpats i fråga om huvudkontorsfastigheterna än beträffande övriga fastigheter. För de förra ha nämligen dylika utgifter uppgått till 1,6 ‰ av det bokförda värdet och till 22 % av de redovisade avskrivningarna, medan för övriga fastigheter de motsvarande talen äro 0,3 ‰ och 3 %.

Den genomförda räntabilitetsundersökningen av fastigheter, som direkt ägas av försäkringsbolagen, avser såsom tidigare nämnts 12-årsperioden 1930—41. Då undersökningen genomfördes förelågo icke uppgifter för senare år. En fastighet, som förvärvats under ett visst år, har icke medtagits i undersökningen förrän fr. o. m. följande år. Härigenom har man velat undvika vissa störande faktorer, som kunna antagas påverka det ekonomiska förloppet just under förvärvsåret, en åtgärd som kan anses motiverad med hänsyn till den relativt stora ökning i bolagens fastighetsbestånd, som ägt rum under denna period. Vid undersökningen ha livförsäkringsbolag och övriga bolag redovisats var för sig. Dessutom ha inom båda grupperna av bolag huvudkontors- och övriga fastigheter hållits i sär.

En sammanställning av de vunna resultaten har gjorts i *tab. A.* Som synes grundar sig undersökningen på ett ganska omfattande material. Uppgifterna avseende varje särskild fastighet ha summerats för de år under perioden 1930—41 som fas-

Tab. A. Försäkringsbolagens direkt ägda fastigheter under perioden 1930—1941.

	Livbolag			Övriga bolag			Samtl. bolag		
	H. K. fastig-heter	Övriga fastig-heter	S:a	H. K. fastig-heter	Övriga fastig-heter	S:a	H. K. fastig-heter	Övriga fastig-heter	S:a
1. Antal fastighetsår	231	402	633	200	380	580	431	782	1 213
2. Tax.värde i mkr.	363	405	768	183	254	437	546	659	1 205
3. Bokf.värde » »	353	406	759	181	252	433	534	658	1 192
4. Bruttoinkomst i tkr. ...	26 652	30 180	56 832	13 165	18 170	31 335	39 817	48 350	88 167
5. Omkostnader » » ...	9 305	12 446	21 751	4 859	8 338	13 197	14 164	20 784	34 948
6. Nettoinkomst » » ...	17 347	17 734	35 081	8 306	9 832	18 138	25 653	27 566	53 219
7. Inteckn.lån » » ...	2 647	38 940	41 587	34 241	57 310	91 551	36 888	96 250	133 138
8. Inteckn.ränta » » ...	130	1 847	1 977	1 644	2 296	3 940	1 774	4 143	5 917
9. Avskrivningar » » ...	1 689	4 365	6 054	3 198	3 271	6 469	4 887	7 636	12 523
	Olika relationstal.								
10. 3 i % av 2	97	100	99	99	99	99	98	100	99
11. 5 » » » 4	35	41	38	37	46	42	36	43	40
12. 7 » » » 3	1	10	5	19	23	21	7	15	11
13. 8 » » » 7	4·9	4·7	4·8	4·8	4·0	4·3	4·8	4·3	4·4
14. 9 » » » 3	0·5	1·1	0·8	1·8	1·3	1·5	0·9	1·2	1·1
15. 4 » » » 3	7·6	7·4	7·5	7·3	7·2	7·2	7·5	7·3	7.4
16. 6 » » » 3	4·9	4·4	4·6	4·6	3·9	4·2	4·8	4·2	4·5
17. 6—8 » » » 3—7 ..	4·9	4·3	4·6	4·5	3·9	4·2	4·8	4·2	4·5
18. 6—9 » » » 3	4·4	3·3	3·8	2·8	2·6	2·7	3·9	3·0	3·4
19. 6—8—9 » » » 3—7 ..	4·4	3·1	3·8	2·4	2·2	2·3	3·8	2·8	3·3

tigheten omfattats av undersökningen. Antalet fastighetsår utgör 1213, taxeringsvärdet 1 205 milj. kronor och det bokförda värdet 1 192 milj. kronor. De av försäkringsbolagen direkt ägda fastigheterna representera sålunda ett genomsnittligt värde av omkring 1 miljon kronor. Av de sammanställda uppgifterna ha även beräknats en del olika relationstal, som kunna vara av intresse. Jämförelsen mellan bokfört värde och taxeringsvärde ger såsom tidigare framhållits vid handen, att det bokförda värdet i genomsnitt ganska väl motsvarar taxeringsvärdet. Omkostnaderna uppgå för samtliga fastigheter till 40 % av bruttoinkomsten. Omkostnadsprocenten är lägre för de fastigheter, som rymma bolagens huvudkontor, än för de övriga. Räntan å inteckningslånen är ganska hög — i genomsnitt 4,4 % för samtliga lån. Dessa lån härröra tydligen från tiden före räntenedgången. Å andra sidan representera lånen, såsom var att vänta, en relativt liten del av fastigheternas värden. För livförsäkringsbolagens fastigheter utgöra lånen endast 5 % och för övriga bolags fastigheter 21 % av det bokförda värdet. Huvudkontorsfastigheterna graveras av lån i mindre utsträckning än övriga fastigheter. Avskrivningarna ha tidigare kommenterats. I fråga om avkastningen ha såväl brutto- som nettoinkomsten i procent av det bokförda värdet angivits. För samtliga fastigheter utgör bruttoinkomsten 7,4 % och nettoinkomsten 4,5 % av det bokförda värdet. Med hänsyn till de relativt obetydliga inteckningslånen och då räntan å dessa ganska nära motsvarar nettoinkomstens 4,5 %, kommer förräntningen av bolagens eget i fastigheterna insatta kapital att så gott som fullständigt motsvara nettoinkomsten i procent av det bokförda värdet. Tages hänsyn även till de av bolagen uppgivna avskrivningarna, som uppgå till 1,1 % av det bokförda värdet, sänkes räntabiliteten emellertid till 3,3 %.

Denna förräntning, som utgör den bokföringsmässiga räntabiliteten för perioden 1930—1941, synes anmärkningsvärt låg. Den varierar för olika grupper av bolag och olika slag av fastigheter. För livförsäkringsbolagens fastigheter är den något större eller 3,8 % medan övriga bolags fastigheter uppvisa en förräntning av endast

2,3 %. Vidare må framhållas, att den för huvudkontorsfastigheterna är större än för övriga fastigheter. Särskilt gäller detta för livförsäkringsbolagen, vilkas huvudkontorsfastigheter uppvisa en förräntning av 4,4 % medan motsvarande siffra för dessa bolags övriga fastigheter utgör endast 3,1 %.

Man kan fråga sig, huruvida den erhållna räntabiliteten ger uttryck för en realitet, eller huruvida vid dess beräkning hänsyn icke i tillräcklig utsträckning tagits till förhållanden, som äro bestämmande för den verkliga räntabiliteten. Det må då till en början framhållas, att samtliga siffror hava erhållits från bolagens egna uppgifter, vilka utgöra specifikationer till vinst- och förlust- samt balansräkningarna. Det erhållna resultatet motsvarar därför fullständigt den *bokföringsmässiga* räntabiliteten, bortsett från vinster eller förluster som gjorts vid inköp eller försäljningar av fastigheter. Då en inköpt fastighet icke kan bokföras till högre värde än inköpspriset, torde man icke behöva räkna med några bokföringsvinster vid inköp. Däremot kvarstår möjligheten av förluster vid inköp, vilka — i den mån sådana funnits — skulle ytterligare ha sänkt den erhållna räntabiliteten. Vid försäljningar kunna däremot såväl vinster som förluster uppkomma. Den i följande tablå gjorda sammanställningen av fastighetsförsäljningar, som ägt rum under undersökningsperioden, kan därför vara av intresse.

	Livbolag	Övriga bolag	Tillsammans
1. Antal försålda fastigheter	17	17	34
2. Taxeringsvärde i tkr.	10 410	8 549	18 959
3. Bokfört värde » »	9 233	9 262	18 495
4. Försäljn.summa » »	12 048	9 294	21 342
5. Försäljn.vinst » »	2 815	32	2 847
6. 5 i % av 3	30·5	0·3	15·4
7. 5 i % av bokfört värde för samtliga fastigheter i *tab. A*	0·37	0·01	0·24

De försäljningsvinster, som gjorts under perioden, motsvara som synes 0,37 % av värdet av livbolagens och 0,01 % av övriga bolags och 0,24 % av samtliga i tab. A upptagna fastigheter. Försäljningsvinsterna ha alltså medfört en ökning av räntabiliteten av livbolagens fastigheter från 3,8 till 4,2 % och av samtliga fastigheter från 3,3 till något mer än 3,5 %, men även de sålunda erhållna siffrorna synas låga, så mycket mer som räntenivån under en väsentlig del av undersökningsperioden var relativt hög.

Såsom ytterligare förklaring till det erhållna resultatet har framhållits, att de erhållna siffrorna visserligen ge ett riktigt uttryck för den bokföringsmässiga räntabiliteten men knappast för den verkliga. Fastighetsförvaltningen kan nämligen ha konsoliderats genom skapande av dolda reserver, dels genom avskrivningar företagna i konsolideringssyfte, dels därigenom att till underhållskostnader hänförts även utgifter för åstadkomna förbättringar. Vad först avskrivningarna beträffar må framhållas, att dessa enligt tab. A utgöra 0,9 % av huvudkontorsfastigheternas, 1,2 % av övriga fastigheters och 1,1 % av samtliga fastigheters bokförda värde. I och för sig torde dessa avskrivningar icke kunna karakteriseras såsom höga, betraktade på lång sikt, även om de med hänsyn till arten av nu ifrågavarande fastigheter torde kunna väntas innehålla ett visst konsolideringsmoment. Vad beträffar frågan om hänförande av utgifter för förbättringar till underhållskostnader kan givetvis häri ligga en konsolideringsåtgärd, som icke kommer till uttryck i de erhållna räntabilitetssiffrorna. Det synes emellertid tveksamt, huruvida detta förhållande kan påverka räntabiliteten i någon större grad. Antager man att taxeringsvärdet ger ett ungefärligt uttryck för marknadsvärdet, innehåller det bokförda vär-

det i genomsnitt icke någon dold reserv, i varje fall icke av någon betydenhet, eftersom det bokförda värdet i stort sett överensstämmer med taxeringsvärdet.

För att få denna sista fråga närmare belyst har inom utredningen påyrkats att försäkringsbolagen skulle få tillfälle att företaga en omprövning av uppgifterna till försäkringsinspektionen i fråga om omkostnadsposten. Då en dylik omprövning kunde väntas bli förenad med icke oväsentliga svårigheter, har man ansett sig böra inskränka densamma till de fem sista åren eller perioden 1938—1942. I skrivelse härom till bolagen den 5 juli 1943 anfördes bl. a. följande.

»Av bolagens representanter inom försäkringsutredningen har framhållits, att nämnda uppgifter möjligen lämnats efter växlande principer i fråga om omkostnadsposten såtillvida, att bland omkostnader upptagits jämväl kostnader för förbättring av fastigheten och alltså icke enbart underhållskostnader. På den grund har det ansetts önskvärt, att bereda bolagen tillfälle genomföra eventuellt erforderlig justering av uppgifterna för de senaste fem kalenderåren.»

För varje fastighet, som ingått i den verkställda undersökningen har uppgift infordrats å särskilt formulär. Å detta formulär antecknades före dess utsändande till bolagen sammanlagda omkostnaden enligt uppgifterna till inspektionen, varjämte bolagen hade att komplettera formuläret med korrigerade värden för skatter, underhållskostnader exkl. kostnader för skyddsrum, kostnader för skyddsrum samt övriga driftskostnader. En bearbetning av dessa uppgifter har givit följande resultat. Omprövningen av omkostnadsposten har, såsom framgår av *tab. B.*, för samtliga fastigheter under perioden 1938—1942 medfört en minskning i förhållande till de tidigare uppgifterna till försäkringsinspektionen med i runt tal 10 %.

Tab. B. Jämförelse mellan försäkringsbolagens ursprungliga och korrigerade uppgifter rörande omkostnader för fastighetsförvaltningen.

År	Livbolag			Övriga bolag			Samtliga bolag		
	Ursprungl. kostnader tkr.	Ändrade kostnader tkr.	Minskning %	Ursprungl. kostnader tkr.	Ändrade kostnader tkr.	Minskning %	Ursprungl. kostnader tkr.	Ändrade kostnader tkr.	Minskning %
1938	2 035	1 683	17	1 397	1 105	21	3 432	2 788	19
1939	2 182	1 876	14	1 403	1 312	6	3 585	3 188	11
1940	2 888	2 623	9	1 782	1 637	8	4 670	4 260	9
1941	2 953	2 755	7	1 999	1 912	4	4 952	4 667	6
1942	3 110	2 898	7	1 837	1 708	7	4 947	4 606	7
1938–1942	**13 168**	**11 835**	**10**	**8 418**	**7 674**	**9**	**21 586**	**19 509**	**10**

Förändringarna i fråga om räntabiliteten till följd av den verkställda reduceringen av omkostnadsposten framgå för vart och ett av åren 1938—42 av sammanställningen i *tab. C.* Med räntabiliteten avses här nettoinkomsten i % av det bokförda värdet eller, enligt tidigare beteckning $H—K$ i % av B. Såsom synes motsvara de ändrade uppgifterna rörande underhållskostnaderna en ökning av nettoinkomsten med cirka 0,3 % av det bokförda värdet. Under förutsättning att de nu justerade omkostnadsposterna anses böra äga vitsord framför tidigare lämnade uppgifter, betyder detta sålunda att under de fem åren 1938—1942 en dold reserv, utgörande 1,5 % av fastighetsvärdet, uppbyggts. Man bör emellertid vid bedömandet av de nya uppgifterna icke bortse från, att flertalet bolag icke ansett anledning föreligga verkställa någon justering av tidigare lämnade uppgifter, medan enstaka bolag företagit justeringar av betydande omfattning. Huruvida detta innebär, att förstnämnda bolag redan tidigare tillämpat de principer, som varit avsedda att läg-

Tab. C. Nettoinkomst i procent av fastigheternas bokförda värde.

År	Livbolag		Övriga bolag		Samtliga bolag	
	Urspr. uppgift	Ändrad uppgift	Urspr. uppgift	Ändrad uppgift	Urspr. uppgift	Ändrad uppgift
1938	4·31	4·75	4·45	5·15	4·36	4·89
1939	4·28	4·63	4·37	4·58	4·31	4·61
1940	3·76	4·05	3·68	4·00	3·73	4·03
1941	4·24	4·45	3·61	3·79	4·03	4·23
1942	4·58	4·81	4·19	4·47	4·45	4·70
1938—1942	4·23	4·53	4·05	4·38	4·17	4·48

gas till grund för justeringarna, torde knappast vara möjligt avgöra. Det förtjänar att observeras att såsom framgår av tab. B, den relativa skillnaden mellan de ursprungliga och de korrigerade kostnadsuppgifterna är betydligt större i början av 5-årsperioden än i slutet.

De i tab. C återgivna räntabilitetssiffrorna representera ett minimum år 1940 — ett förhållande som i huvudsak härrör från kostnaderna för skyddsrum, vilka kostnader förekommo just nämnda år. Såsom framgår av *tab. D* uppgingo de för livbolagens fastigheter till 0,38 % och för övriga bolags fastigheter till 0,61 % av det bokförda värdet.

Tab. D. Omkostnader för försäkringsbolagens fastigheter enligt bolagens korrigerade uppgifter.

År	Skatter tkr.	Underhåll exkl. skyddsrum tkr.	Skyddsrum tkr.	Övriga kostnader tkr.	Summa tkr.	Bruttoinkomst tkr.	Bokfört värde tkr.
	Livbolag						
1938	324	500	—	859	1 683	5 455	79 438
1939	370	531	65	910	1 876	5 919	87 380
1940	500	549	347	1 227	2 623	6 306	91 000
1941	554	649	29	1 523	2 755	6 852	91 975
1942	588	704	18	1 588	2 898	7 364	92 818
	Övriga bolag						
1938	167	381	—	557	1 105	3 261	41 866
1939	157	565	25	565	1 312	3 258	42 462
1940	186	415	276	760	1 637	3 443	45 153
1941	227	635	67	983	1 912	3 666	46 238
1942	238	458	13	999	1 708	3 771	46 125

I tab. A angåvos vissa genomsnittssiffror rörande fastighetsförvaltningen, som hänförde sig till hela perioden 1930—1941. Då denna period omfattade såväl en del år av höga räntor som år med låg räntenivå, är det att vänta, att räntabiliteten var olika under skilda delar av perioden i fråga. För att belysa den ungefärliga storleken av den förskjutning som ägt rum har i *tab. E* siffror sammanställts dels för åren 1930—37 och dels för åren 1938—1942. Gränsdragningen mellan dessa båda intervall har betingats därav, att de av utredningen från bolagen infordrade uppgifterna avse tiden fr. o. m. år 1938.

Tab. E. Försäkringsbolagens direkt ägda fastigheter under perioderna 1930—1937 och 1938—1942.

	Livbolag		Övriga bolag		Samtliga bolag	
	1930—37	1938—42	1930—37	1938—42	1930—37	1938—42
1. Tax. värde i mkr.	427	435	260	223	687	658
2. Bokf. » » »	409	443	257	222	666	665
3. Bruttoinkomst i tkr.	32 300	31 896	17 707	17 399	50 007	49 295
4. Omkostnader » »	11 693	13 168	6 616	8 418	18 309	21 586
5. Nettoinkomst » »	20 607	18 728	11 091	8 981	31 698	27 709
6. Inteckn.lån » »	13 854	34 782	59 632	37 326	73 486	72 108
7. Inteckn.räntor » »	803	1 442	2 660	1 505	3 463	2 947
8. Avskrivningar » »	2 424	4 008	5 248	1 375	7 672	5 383
	Olika relationstal					
9. 2 i % av 1	96	102	99	100	97	101
10. 4 » » » 3	36	41	37	48	37	44
11. 6 » » » 2	3	8	23	17	11	11
12. 7 » » » 6	5·8	4·1	4·5	4·0	4·7	4·1
13. 8 » » » 2	0·6	0·9	2·0	0·6	1·2	0·8
14. 3 » » » 2	7·9	7·2	6·9	7·8	7·5	7·4
15. 5 » » » 2	5·0	4·2	4·3	4·0	4·8	4·2
16. 5—7 » » » 2—6	5·0	4·2	4·3	4·0	4·8	4·2
17. 5—8 » » » 2	4·4	3·3	2·3	3·4	3·6	3·4
18. 5—7—8 » » » 2—6	4·4	3·3	1·6	3·3	3·5	3·3

Någon mera omfattande kommentar till de erhållna siffrorna skall här icke ges. Omkostnaderna i procent av bruttoinkomsten (rad. 10: 4 i % av 3) äro som synes större för den senare perioden. Särskilt anmärkningsvärd är växlingen i fråga om avskrivningarna. För skadeförsäkringsbolagen uppgingo sålunda avskrivningarna till icke mindre än 2 % av det bokförda värdet under åren 1930—37, medan motsvarande procentsats för åren 1938—42 var endast 0,6. Då avskrivningen med hela sitt belopp påverkar den bokföringsmässiga räntabiliteten och då mycket växlande principer tillämpas i fråga om avskrivningarna, torde en direkt jämförelse mellan fastighetsförvaltningens räntabilitet under olika tider och för olika grupper av fastigheter lämpligen ske med bortseende från de avskrivningar, som verkställts. Om man dessutom hänför räntabiliteten till hela det investerade kapitalet och icke endast till fastighetsägarens eget kapital, synes som mått på räntabiliteten vid dylika jämförelser nettoinkomsten i procent av det bokförda värdet vara att föredraga. Enligt tab. A utgjorde då räntabiliteten för hela perioden 1930—1941 4,5 %. För de båda perioderna 1930—1937 och 1938—1942 voro enligt tab. E motsvarande procentsatser 4,8 och 4,2, alltså en icke oväsentlig minskning från den ena perioden till den andra.

Fastighetsbestånd i Stockholm. Tidigare har framhållits, att den med hänsyn till avskrivningar resulterande räntabiliteten av försäkringsbolagens fastighetsförvaltning, 3,3 %, syntes anmärkningsvärt låg, och det har därför ansetts vara av intresse att undersöka, huru räntabiliteten gestaltar sig inom andra fastighetsbestånd av liknande art. Med hänsyn härtill har en bearbetning verkställts av vissa uppgifter i förvaltningsberättelserna för ett större fastighetsbolag i Stockholm för åren 1928—1942. Resultatet har sammanförts i *tab. F.* Till jämförelse med tidigare erhållna siffror för försäkringsbolagens fastighetsförvaltning ha i tabellen summor bildats för perioderna 1930—37 och 1938—42. För dessa båda perioder har netto-

Tab. F. Fastighetsbestånd i Stockholm åren 1928—1942.

År	Tax. värde tkr.	Bokfört värde tkr.	Brutto-inkomst tkr.	Underhåll skatter onera tkr.	Löner pensioner o. d. tkr.	Netto-inkomst tkr.	Netto i % av bokfört värde
1928	20 505	19 363	1 836	774	136	926	4·78
1929	19 825	19 120	1 926	680	153	1 093	5·72
1930	20 400	19 907	1 949	700	136	1 113	5·59
1931	20 900	20 227	1 937	643	113	1 181	5·84
1932	20 900	20 227	1 872	578	127	1 167	5·77
1933	21 870	20 227	1 752	562	112	1 078	5·33
1934	21 870	20 340	1 605	582	113	910	4·47
1935	21 340	20 110	1 588	666	110	812	4·04
1936	21 340	20 180	1 564	651	104	809	4·01
1937	20 740	19 670	1 640	709	104	827	4·20
1938	21 670	20 790	1 642	668	137	837	4·03
1939	21 670	21 041	1 748	684	133	931	4·42
1940	23 010	22 085	1 865	946	132	787	3·56
1941	23 010	22 035	1 993	984	133	876	3·98
1942	23 010	21 845	2 036	952	109	975	4·46
1930—37	**169 360**	**160 888**	**13 907**	**5 091**	**919**	**7 897**	4·91
1938—42	**112 370**	**107 796**	**9 284**	**4 234**	**644**	**4 406**	4·09

inkomsten utgjort 4,9 resp. 4,1 % av det bokförda värdet, siffror som ganska väl överensstämma med de för försäkringsbolagen erhållna 4,8 resp. 4,2 %. Skulle man för det undersökta fastighetsbeståndet taga hänsyn även till verkställda avskrivningar eller avsättningar till amorteringsfonder, vilka för perioden 1930—37 uppgingo till 0,8 och för perioden 1938—42 till 0,5 % av det bokförda värdet, skulle räntabiliteten sjunka till 4,1 resp. 3,6 %, medan med samma utgångspunkt motsvarande siffror i fråga om försäkringsbolagens fastigheter, för vilka större avskrivningar tillämpats, skulle utgöra 3,6 resp. 3,4. Det må framhållas, såsom framgår av tab. F, att det bokförda värdet för nämnda fastighetsbestånd utgjorde i genomsnitt 95 resp. 96 % av taxeringsvärdet under de båda nämnda perioderna, medan motsvarande siffror för försäkringsbolagens fastigheter voro 97 resp. 101 % (se tab. E).

Ur tab. F framgår vidare, att i omkostnaderna för den där upptagna fastighetsförvaltningen redovisats bl. a. löner och pensioner, uppgående för hela den period tabellen omfattar till nära 0,6 % av fastigheternas bokförda värde. I vad mån försäkringsbolagens uppgifter till försäkringsinspektionen inkludera löner och pensioner för den personal, som å huvudkontoren är sysselsatt med bolagens fastighetsförvaltning, kan ej med säkerhet angivas. I något enstaka fall har meddelats, att dylika kostnader icke påförts fastighetsförvaltningen utan bolagets allmänna lönekostnader, ett förhållande som givetvis bidrager till att skenbart förbättra räntabiliteten av försäkringsbolagens fastighetsförvaltning jämförd med räntabiliteten för nu nämnda fastighetsbestånd.

Socialstyrelsens undersökning. En annan möjlighet till jämförelse erbjuder den av socialstyrelsen under år 1943 genomförda undersökningen till belysning av särskilt omkostnadernas förändringar under de närmast föregående åren. I *tab. G* har gjorts en sammanställning av vissa uppgifter hämtade från nämnda undersökning och avseende fastigheter i Stockholm.

Den av socialstyrelsen verkställda undersökningen, som baserats på uppgifter från ett större antal uttagna fastigheter, saknar givetvis uppgift rörande det bokförda värdet, varför i stället taxeringsvärdet måst användas.

Tab. G. Vissa uppgifter från socialstyrelsens undersökning år 1943. Fastigheter i Stockholm.

	Fastigheter utan centralvärme					Fastigheter med centralvärme				
	1938	1939	1940	1941	1942	1938	1939	1940	1941	1942
1. Antal fastigheter..					58					163
2. Tax.värde i tkr.	15 446	15 326	15 326	15 316	15 316	96 644	95 651	95 651	95 651	95 651
3. Skuldsumma » »	9 714	9 814	9 811	9 775	9 941	74 987	73 256	73 856	73 402	72 831
4. Eget kapital » »	5 732	5 512	5 515	5 541	5 375	21 657	22 395	21 795	22 249	22 820
5. Hyresvärde » »	1 351	1 360	1 348	1 355	1 367	7 516	7 578	7 600	7 947	8 125
6. Rep. och underhåll » »	229	240	318	273	236	735	839	1 156	961	751
7. Onera » »	148	144	151	154	161	887	890	910	970	1 006
8. Bränsle » »	—	—	—	—	—	596	608	786	1 123	1 166
9. Fastighetsskatt » »	52	53	59	70	73	330	329	372	434	453
10. 6+7+8+9 » »	429	437	528	497	470	2 548	2 666	3 224	3 488	3 376
11. Ränta » »	410	402	404	406	404	2 953	2 902	2 888	2 963	2 923
12. Netto (5—10) » »	922	923	820	858	897	4 968	4 912	4 376	4 459	4 749
13. Netto-räntor (5—10—11) » »	512	521	416	452	493	2 015	2 010	1 488	1 496	1 826
	Vissa relationstal									
14. 3 i % av 2	62·9	64·0	64·0	63·8	64·9	77·6	76·6	77·2	76·7	76·1
15. 5 » » » 2	8·7	8·9	8·8	8·8	8·9	7·8	7·9	7·9	8·3	8·5
16. 11 » » » 3	4·2	4·1	4·1	4·2	4·1	3·9	4·0	3·9	4·0	4·0
17. 10 » » » 5	32	32	39	37	34	34	35	42	44	42
18. 12 » » » 2	6·0	6·0	5·4	5·6	5·9	5·1	5·1	4·6	4·7	5·0
19. 13 » » » 4	8·9	9·5	7·5	8·2	9·2	9·3	9·0	6·8	6·7	8·0

Särskilt intresse i detta sammanhang erbjuda siffrorna å rad. 18 i tab. G, vilka ange nettoinkomsten i procent av taxeringsvärdet. Dessa siffror, som varken omfatta räntor å upplånat kapital eller avskrivningar, äro som synes genomgående väsentligt högre än motsvarande siffror baserade på försäkringsbolagens erfarenhet eller på det tidigare omnämnda fastighetsbeståndet i Stockholm. Anledningen härtill är icke utan vidare klar. Att omkostnaderna skulle vara upptagna för lågt, är osannolikt, då man tager i betraktande, att materialet sammanförts för att erhålla ett underlag för bedömande av frågan om omkostnadernas utveckling under de senaste åren och därmed en grund för prövning av frågan huruvida anledning till hyresstegring kan anses föreligga. Möjligen kan avvikelsen till viss del förklaras därmed att de fastigheter, som bildat underlaget för socialstyrelsens undersökning, i betydande utsträckning förvaltas av ägaren själv, utan att någon beräknad kostnad härför påförts fastighetsförvaltningen. I det formulär, som socialstyrelsen använt för uppgifternas insamling, finnes bl. a. upptaget avlöning dels till vice värd, dels till portvakt, gårdskarl, pannskötare och maskinist, men icke någon beräknad kostnad för det arbete ägaren själv nedlägger. För fastigheter som ägas av juridiska personer torde man däremot kunna vänta att samtliga kostnader av nu nämnd art belasta fastigheten. Ett annat förhållande som kan bidraga till den påpekade olikheten i fråga om räntabiliteten är att kraven från hyresgästernas sida på ett bättre underhåll av fastigheten kunna väntas vara större, då fastigheten äges av ett kapitalstarkt företag än av enskild person. Det kan möjligen även väntas, att försäkringsbolag eller större fastighetsbolag i regel äro mera angelägna att upprätthålla en hög standard inom sina fastigheter än den enskilde fastighetsägaren, utan att därvid ha möjlighet tillämpa en motsvarande högre hyresnivå.

Jämförelse mellan de vunna resultaten. I *tab. H* har sammanförts den på grundval av olika material beräknade nettoinkomsten i procent av fastighetsvärdet. Från socialstyrelsens undersökning har utom Stockholmsfastigheterna medtagits fastigheter även i Göteborg, Malmö samt i städer med 30 000 till 100 000 invånare. Såsom fastighetsvärde har i fråga om socialstyrelsens material taxeringsvärdet antagits. För det undersökta fastighetsbeståndet i Stockholm samt försäkringsbolagens fastigheter har nettoinkomsten beräknats i procent av såväl taxerings- som bokföringsvärdet.

Tab. H. Nettoinkomst i procent av fastighetsvärdet åren 1938—1942.

	1938	1939	1940	1941	1942	Medeltal
Socialstyrelsens material.	*Nettoinkomst i % av taxeringsvärdet.*					
Fastigheter utan centralvärme:						
Stockholm	5·97	6·02	5·35	5·60	5·86	5·76
Göteborg	5·87	5·80	5·47	5·47	5·37	5·60
Malmö	6·03	5·61	5·15	5·56	5·80	5·63
Städer med 30 000—100 000 invånare	5·97	5·86	5·29	5·59	5·53	5·65
Fastigheter med centralvärme:						
Stockholm	5·14	5·14	4·57	4·66	4·96	4·89
Göteborg	5·44	5·27	4·75	4·46	4·47	4·88
Malmö	5·25	5·03	4·52	4·79	4·90	4·90
Städer med 30 000—100 000 invånare	5·33	5·15	4·45	4·56	4·65	4·83
Fastighetsbestånd i Stockholm	3·86	4·30	3·42	3·81	4·24	3·93
Försäkringsbolagens fastigheter						
enl. ursprungl. uppgift	4·49	4·48	3·73	4·00	4·42	4·22
» ändrad »	5·04	4·80	4·03	4·20	4·67	4·55
	Nettoinkomst i % av bokföringsvärdet					
Fastighetsbestånd i Stockholm	4·03	4·42	3·56	3·98	4·46	4·09
Försäkringsbolagens fastigheter						
enl. ursprungl. uppgift	4·36	4·31	3·73	4·03	4·45	4·17
» ändrad »	4·89	4·61	4·03	4·23	4·70	4·48

Att beträffande socialstyrelsens material nettoinkomsten i procent av taxeringsvärdet är större för fastigheter utan centralvärme än för fastigheter med centralvärme är naturligt. De förra fastigheterna äro som regel betydligt äldre och torde därför behöva belastas med större avskrivningar. Härigenom kommer räntabiliteten att i viss mån utjämnas. En jämförelse mellan siffrorna för socialstyrelsens fastigheter med centralvärme och försäkringsbolagens fastigheter, som i regel likaledes torde vara försedda med centralvärme, visar en skillnad i förräntning av 0,7 % eller, om jämförelsen sker med de räntabilitetssiffror, som framkommit efter verkställd ändring av omkostnadssiffrorna, av omkring 0,4 %. Jämföras slutligen försäkringsbolagens fastigheter med det uttagna fastighetsbeståndet i Stockholm visar det sig, att det ifrågavarande fastighetsbeståndet representerar en förräntning som ligger något under förräntningen av försäkringsbolagens fastigheter, även för det fall att sistnämnda förräntning baseras på de ursprungliga kostnadssiffrorna. Räntabiliteten inom fastighetsbeståndet ligger vid denna jämförelse för perioden 1938—1942 i genomsnitt 0,1 % lägre än inom försäkringsbolagens fastigheter, vilken avvikelse emellertid ökas till cirka 0,3 %, om jämförelsen sker med taxeringsvärdet som utgångspunkt.

Jämförelse med räntabiliteten å annan kapitalplacering. De verkställda jämförelserna, som genomförts utan hänsyn till försäljningsvinster, avskrivningar och

räntor på upplånat kapital, torde ha visat, att räntabiliteten av försäkringsbolagens fastigheter, även om den måste betraktas som ganska låg, dock är något förmånligare än det första intrycket angav.

Oberoende av storleken av fastighetsförvaltningens räntabilitet ligger det nära till hands att jämföra denna med räntabiliteten av andra placeringar. En approximativ jämförelse synes kunna baseras på vissa uppgifter i de vinst- och förlusträkningar, som finnas återgivna i försäkringsinspektionens årliga publikationer. Härvid har för enkelhetens skull försäkringsbolagens räntebärande tillgångar uppdelats på fastigheter och övriga räntebärande tillgångar.

För dessa båda grupper av tillgångar har för varje särskilt år antecknats dels en nettoinkomst av fastigheter, dels räntor och annan avkastning av kapital.

Till *nettoinkomst av fastigheter* har hänförts vad som upptagits under denna rubrik i försäkringsinspektionens publikation. Häri ingå sålunda icke försäljningsvinster och avskrivningar.

Till *räntor och annan avkastning av kapital* har likaledes hänförts vad som i inspektionens publikation upptagits under denna rubrik med tillägg för kursvinster å värdehandlingar och för avskrivningar på fastigheter samt med avdrag för förlust på kapitalplacering och försäljningsvinster på fastigheter. Korrektionen för försäljningsvinster och avskrivningar på fastigheter har föranletts därav, att i inspektionens publikation posten kursvinster och annan avkastning av kapital innehåller även nämnda belopp, som rätteligen hänföra sig till fastighetsförvaltningen. Resultatet av sammanställningen framgår av *tab. I.*

Tab. I. Räntabiliteten av försäkringsbolagens olika tillgångar.

1	2	3	4	5	6	7
År	Fastigheter tkr.	Övriga räntebärande tillgångar tkr.	Nettoinkomst av fastigheter tkr.	Räntor och annan avkastning av kapital tkr.	Kol. 4 i % av kol. 2	Kol. 5 i % av kol. 3
1930	62 693	1 991 937	3 448	104 030	5·5	5·2
1931	66 177	2 068 201	3 425	100 388	5·2	4·9
1932	70 782	2 147 978	3 876	106 705	5·5	5·0
1933	72 743	2 280 887	3 998	109 047	5·5	4·8
1934	96 354	2 434 739	3 918	132 819	4·1	5·5
1935	108 756	2 580 203	4 531	121 238	4·2	4·7
1936	115 143	2 755 141	4 792	127 149	4·2	4·6
1937	128 022	2 940 221	4 835	133 861	3·8	4·6
1938	132 636	3 111 586	5 724	123 489	4·3	4·0
1939	135 719	3 279 489	5 829	96 554	4·3	2·9
1940	140 288	3 415 857	5 132	103 993	3·7	3·0
1941	143 870	3 651 585	5 742	125 246	4·0	3·4
1930—1941	**1 273 183**	**32 657 824**	**55 250**	**1 384 519**	**4·34**	**4·24**

För hela perioden 1930—1941 uppgick nettoinkomsten av fastigheterna till 4,34 % av fastigheternas bokförda värde, medan nettoförräntningen av försäkringsbolagens övriga tillgångar var 4,24 %. Härvid är emellertid, såsom ovan framhållits, att märka, att för fastigheternas vidkommande varken försäljningsvinster eller avskrivningar medtagits. Tages hänsyn härtill sjunker förräntningssiffran för fastigheter från 4,34 till 3,58 %. Det kan även förtjäna framhållas, att av de i tab. I för varje särskilt år angivna förräntningssiffrorna ligga siffrorna för fastigheter högre än för övriga tillgångar åren 1930—1933 och 1938—1941 men lägre åren 1934—1937. Nedgången för fastighetsförräntningen omkring 1934 sammanhängde med den lågkonjunktur i fråga om fastighetsförvaltningen, som vid denna tid bör-

jade och som även kommit till uttryck i sista kolumnen av tab. F. Att den i tab. I angivna räntabiliteten för övriga tillgångar ligger under fastighetsförräntningen åren fr. o. m. 1938, oaktat nämnda förräntning ligger på samma nivå som under åren 1934—1937, torde i huvudsak bero dels på betydande avskrivningar å de skandinaviska obligationerna, dels på nedskrivningar, förorsakade av den räntestegring, som inträdde under år 1939. Den ovanligt höga förräntningen av övriga tillgångar år 1934, 5,5 %, härrör i huvudsak från kursvinster å obligationer, framkallade av räntefallet nämnda år, samt av vissa uppskrivningar, företagna i samband med livförsäkringsbolagens premiereservförstärkningar.

Av den verkställda jämförelsen mellan räntabiliteten av å ena sidan fastigheter och å andra sidan övriga placeringar kunna tydligen inga bestämda slutsatser dragas angående företräde ur räntabilitetssynpunkt beträffande den ena eller andra placeringsformen.

Tillägg. Vid inlämnandet av de korrigerade uppgifterna rörande fastighetsförvaltningen åren 1938—1942, för vilka tidigare redogjorts, hade försäkringsbolagen beretts tillfälle att även lämna vissa uppgifter avseende förhållandena vid årsskiftet 1942—43. Dessa uppgifter avsågo

1) vid årsskiftet kontrakterade hyror exkl. bränsletillägg,

2) uppskattad normal årlig driftskostnad, inkl. skatter men exkl. räntor, varvid bränsleprisen skulle beräknas efter 1939 års nivå samt

3) uppskattad nettoinkomst.

En fördelning av dessa tre poster på livbolagens och övriga försäkringsbolags fastigheter har givit följande resultat.

	Hyror tkr.	Driftskostnad tkr.	Nettoinkomst tkr.	Driftskostnad i % av hyror
Livförsäkringsbolag	7 169	2 244	4 925	31·3
Övriga försäkringsbolag	3 510	1 288	2 222	36·7
Tillsammans	**10 679**	**3 532**	**7 147**	**33·1**

För att bedöma huru den prognos, som dessa siffror och närmast siffrorna i sista kolumnen kunna sägas innehålla, överensstämmer med erfarenheten från de föregående åren, sammanställas i följande översikt nämnda siffror jämte motsvarande siffror dels för åren 1930—37, dels för 1938—42.

	Driftskostnad i procent av hyror		
	1930—1937	1938—1942	Årsskiftet 1942—43
Livförsäkringsbolag	36·2	41·3	31·3
Övriga försäkringsbolag	37·4	48·4	36·7
Tillsammans	**36·6**	**43·8**	**33·1**

I vad mån de av bolagen meddelade uppgifterna, som i fråga om kontrakterade hyror ansluta sig till förhållandena vid årsskiftet 1942—43 och i fråga om driftskostnaden skulle innebära en uppskattning av denna posts normala storlek, kunna antagas ge en ungefärlig bild av fastighetsförvaltningen under de närmaste åren, är svårt att bedöma. Den uppskattade driftskostnaden är, såsom framgår av den ovan återgivna jämförelsen, betydligt mera optimistisk än som motiveras av erfarenheten från de senaste åren och även mera gynnsam än erfarenheten från perioden 1930—37.

När det gäller frågan för eller mot en ökad investering i fastigheter måste givetvis de vunna erfarenheterna i fråga om förräntningen tilldelas en viss betydelse. Det finns emellertid även andra synpunkter, som böra beaktas. En sådan är frågan om befolkningsutvecklingens och närmast giftermålsfrekvensens inverkan på bostadsbehovet. En annan är spörsmålet om inflyttningen från landsbygden till städerna och konsekvenserna av dess eventuella upphörande. En tredje gäller risken för den kapitalförstöring på fastighetsinvesteringens område, som kan väntas bli följden av den senare tidens omfattande bostadsproduktion inriktad på framställande av bostäder med små rum och obetydligt utrymme i övrigt, lämpade för familjer med få eller inga barn. Det är icke uteslutet, att nu nämnda förhållanden kunna komma att starkt påverka fastighetsplaceringens räntabilitet i ogynnsam riktning. Å andra sidan kan häremot framhållas betydelsen av placering i realvärden, som under en eventuellt fortskridande penningförsämring kan ge särskilt livförsäkringsbolagen möjlighet att i viss utsträckning upprätthålla realvärdet hos försäkringsprestationerna.

Bilaga 4.

Lönekostnaderna för livförsäkringsbolagens centrala förvaltning.

I skrivelse till samtliga livförsäkringsbolag den 14 januari 1944 begärde försäkringsutredningen vissa uppgifter om löner och arvoden vid bolagens huvudkontor. Lönen skulle angivas brutto, sålunda utan avdrag för eventuella pensionsavgifter och även utan avdrag för lönereduktion under militärtjänstgöring. Pensionerad personal skulle icke redovisas. Uppgifterna avsågo följande personalgrupper, nämligen

A. styrelseledamöter,
B. direktörer, vice och biträdande direktörer, kassadirektörer och jourhavande direktörer,
C. anskaffnings- och avdelningschefer,
D. övr. tjänstemän vid huvudkontoret exkl. de under E och F nämnda,
E. skrivbiträden och annan rutinpersonal, samt
F. vaktmästare och därmed likställda ävensom kontorsbud.

För var och en av dessa grupper skulle uppgift lämnas angående

1. antal befattningshavare,
2. tillerkända årslöner jämte dyrtidstillägg den $^{31}/_{12}$ 1943,
3. arvoden utöver i punkt 2 angivna löner samt övertidsersättning som uppburits under 1943 samt
4. tantiem och provision som uppburits under 1943.

Flera bolag ha framhållit svårigheten att draga strikta gränser mellan grupperna D och E. I sådana bolag, där en och samma person varit sysselsatt även inom andra branscher än livförsäkring, avse löneuppgifterna endast livförsäkringsverksamheten, varjämte antalet befattningshavare, dock icke styrelseledamöter, omräknats i arbetsenheter. Uppgifterna rörande Skandia och Nordstjernan ha efter överenskommelse med dessa bolag lämnats sammanförda.

Tab. A innehåller en sammanställning av de inkomna uppgifterna. Om man bortser från styrelserna, uppgick antalet befattningshavare vid huvudkontoren till 1 590 samt löner, arvoden, övertidsersättningar, tantiem och provisioner till 9 310 tkr. Av ersättningen till styrelserna — sammanlagt 301 tkr. — ha i uppgifterna 165 tkr. redovisats under rubriken årslöner och 136 tkr. såsom arvoden, vilket emellertid icke torde betyda någon skillnad i sak. Tab. A ger även vid handen, att Skandia-Nordstjernan, Thule, Svenska liv, De Förenade, Framtiden och Folket redovisat relativt betydande belopp såsom arvoden och övertidsersättningar. I dessa siffror ingå för de fyra förstnämnda bolagen, Svenska liv undantaget, 47, 48, 19 resp. 17 tkr. eller sammanlagt 131 tkr. såsom arvoden till styrelseledamöter.

Om samtliga arvoden till styrelseledamöter redovisas under rubriken årslöner i

Tab. A. Sammandrag av uppgifterna rörande lönekostnaderna för livförsäkringsbolagens centrala förvaltning.

Bolag	Antal befattningshavare	Årslöner och dyrtidstillägg $^{31}/_{12}$ 43 tkr.	Arvoden och övertidsersättn. 1943 tkr.	Tantiem och provisioner 1943 tkr.	Summa löner etc. tkr.
Skandia-Nordstjernan	168	847	50·4	18·0	915
Svea	80	543	6·8	4·1	554
Skåne	52	293	1·6	6·1	301
Thule	159	924	90·3	60·2	1 074
Allmänna liv Oden	93	528	4·0	—	532
Svenska liv	119	765	41·1	18·9	825
Allm. pension	39	275	0·6	3·1	279
Balder	94	591	2·4	5·9	599
Valand	109	502	4·6	17·5	524
Järnvägsmännen	27	89	1·7	—	91
Städernas liv	20	75	1·0	—	76
Liv-Göta	16	45	—	—	45
De Förenade	172	991	57.1	—	1 048
Trygg	274	1 370	10·1	6·6	1 387
Framtiden	216	940	17·4	27·8	985
Folket	71	343	33·4	—	376
Summa	**1 709**	**9 121**	**322**	**168**	**9 611**
Härav belöpande å styrelserna	119	165	136	—	301
Övriga befattningshavare	1 590	8 956	186	168	9 310

stället för under rubriken arvoden och övertidsersättningar kommer fördelningen av de olika utgiftsslagen för alla bolagen sammantagna att bliva följande:

	Tusental kronor	Procentuell fördelning
Årslöner	9 257	96·4
Arvoden och övertidsersättningar	186	1·9
Tantiem och provisioner	168	1·7
Summa	**9 611**	**100·0**

Med hänsyn till den starka koncentrationen av utgifterna till rubriken årslöner komma i följande sammanställningar de olika utgiftsslagen icke att hållas isär utan sammanföras under benämningen lönekostnader.

För alla bolag sammantagna fördela sig antalet befattningshavare och lönekostnaderna på sätt som framgår av följande sammanställning, vari även genomsnittslönen för olika grupper av befattningshavare angivits.

Befattning	Befattningshavare		Lönekostnader		Genomsnittslön Tkr.
	Antal	%	Tkr.	%	
A. Styrelseledamöter	119	7·0	301	3·1	2·5
B. Direktörer etc.	43	2·5	1 155	12·0	26·9
C. Anskaffn.- och avd.chefer	115	6·7	1 761	18·3	15·3
D. Övriga tjänstemän	471	27·6	3 083	32·1	6·5
E. Skrivbiträden och rutinpersonal	778	45·5	2 807	29·2	3·6
F. Vaktmästare o. d.	183	10.7	504	5·3	2·8
Samtliga	**1 709**	**100·0**	**9 611**	**100·0**	**5·6**

Tab. B. Antal befattningshavare och lönekostnader för olika grupper befattningshavare.

Bolag	Befattning						
	A	B	C	D	E	F	Summa
	Antal befattningshavare						
Skandia-Nordstjernan	20	5	17	70	35	21	168
Svea	9	3	3	34	24	7	80
Skåne	8	1·7	7·6	12	15	7·2	52
Thule	5	4	18	43	68	21	159
Allmänna liv Oden	9	3	4	45	24	8	93
Svenska liv	5	4	8	30	60	12	119
Allm. pension	5	1	7	7	15	4	39
Balder	8	3	7	42	24	10	94
Valand	6	2	10	64	17	10	109
Järnvägsmännen	9	2	1	4	8	3	27
Städernas liv	7	0·3	1·1	6·4	4	1·5	20
Liv-Göta	7	0·1	2	5	1	1	16
De Förenade	6	5	8	32	108	13	172
Trygg	4	3	10	35	186	36	274
Framtiden	7	4	6	34	142	23	216
Folket	4	1·5	5·5	7·5	47	5·2	71
Summa	**119**	**43**	**115**	**471**	**778**	**183**	**1 709**
	Lönekostnader i tkr.						
Skandia-Nordstjernan	47	100	227	384	101	56	915
Svea	20	72	62	267	102	31	554
Skåne	13	74	86	70	44	14	301
Thule	48	131	350	361	139	45	1 074
Allmänna liv Oden	33	59	70	267	71	32	532
Svenska liv	25	127	113	278	243	39	825
Allm. pension	14	30	96	56	69	14	279
Balder	18	92	112	260	88	29	599
Valand	17	49	122	279	36	21	524
Järnvägsmännen	3	17	12	26	26	7	91
Städernas liv	1	9	17	35	10	4	76
Liv-Göta	—	3	15	22	4	1	45
De Förenade	19	124	136	236	483	50	1 048
Trygg	26	107	194	276	697	87	1 387
Framtiden	17	129	81	216	480	62	985
Folket	—	32	68	50	214	12	376
Summa	**301**	**1 155**	**1 761**	**3 083**	**2 807**	**504**	**9 611**

Samtliga bolag, som driva både storförsäkring och folkförsäkring, utom Valand, hava uppdelat lönekostnaderna mellan de båda försäkringsformerna. Härvid har Trygg angivit, att av såväl årslöner som arvoden och övertidsersättningar räknas 15 % avse stor försäkring, medan tantiem och provisioner i sin helhet hänföras dit. Framtiden har för varje grupp av befattningshavare angivit lönerna för stor och liten försäkring var för sig, varvid genomgående 13 % av lönekostnaden hänförts till stor försäkring. Folket däremot hänför 10 % av den totala lönekostnaden till stor försäkring, men framhåller, att det icke varit möjligt att fördela kostnaderna mellan stor och liten försäkring för varje särskild befattningsgrupp. Om man trots detta räknar med att för Folket 10 % av lönerna för varje grupp kan anses motsvara stor försäkring — ett antagande, som endast obetydligt påverkar de erhållna resultaten — erhålles följande fördelning av de centrala lönekostnaderna för stor och liten försäkring.

Befattning	Lönekostnader för			
	Stor försäkring		Liten försäkring	
	Tkr	%	Tkr.	%
A. Styrelseledamöter	243	4·0	58	1·6
B. Direktörer etc.	813	13·5	342	9·5
C. Anskaffn.- och avd.-chefer	1 300	21·6	461	12·9
D. Övriga tjänstemän	2 278	37·8	805	22·5
E. Skrivbiträden och rutinpersonal	1 088	18·1	1 719	47·9
F. Vaktmästare o. d.	304	5·0	200	5·6
Samtliga	**6 026**	**100·0**	**3 585**	**100·0**

Tab. C. Genomsnittslöner för olika befattningar samt lönekostnadernas relativa fördelning.

Bolag	Befattning						
	A	B	C	D	E	F	Samtliga befattningar
	Genomsnittslön i tkr.						
Skandia-Nordstjernan	2·4	20	13	5·5	2·9	2·7	5·4
Svea	2·2	24	21	7·8	4·2	4·4	6·9
Skåne	1·6	44	11	5·8	2·9	1·9	5·8
Thule	9·6	33	19	8·4	2·0	2·1	6·8
Allmänna liv Oden	3·7	20	18	5·9	3·0	4·0	5·7
Svenska liv	5·0	32	14	9·3	4·0	3·2	6·9
Allm. pension	2·8	30	14	8·0	4·6	3·5	7·2
Balder	2·2	31	16	6·2	3·7	2·9	6·4
Valand	2·8	24	12	4·4	2·1	2·1	4·8
Järnvägsmännen	0·3	8	12	6·5	3·2	2·3	3·4
Städernas liv	0·1	27	15	5·5	2·5	2·7	3·8
Liv-Göta	—	30	8	4·4	4·0	1·0	2·8
De Förenade	3·2	25	17	7·4	4·5	3·8	6·1
Trygg	6·5	36	19	7·9	3·7	2·4	5·1
Framtiden	2·4	32	14	6·4	3·4	2·7	4·6
Folket	—	21	12	6·7	4·6	2·3	5·3
Samtliga bolag	**2·5**	**27**	**15**	**6·5**	**3·6**	**2·8**	**5·6**
	Lönekostnadernas relativa fördelning						
Skandia-Nordstjernan	5	11	25	42	11	6	100
Svea	4	13	11	48	18	6	100
Skåne	4	25	28	23	15	5	100
Thule	4	12	33	34	13	4	100
Allmänna liv Oden	6	11	13	51	13	6	100
Svenska liv	3	15	14	34	29	5	100
Allm. pension	5	11	34	20	25	5	100
Balder	3	15	19	43	15	5	100
Valand	3	9	24	53	7	4	100
Järnvägsmännen	3	18	13	29	29	8	100
Städernas liv	1	12	23	46	13	5	100
Liv-Göta	—	7	33	49	9	2	100
De Förenade	2	12	13	22	46	5	100
Trygg	2	8	14	20	50	6	100
Framtiden	2	13	8	22	49	6	100
Folket	—	9	18	13	57	3	100
Samtliga bolag	**3**	**12**	**19**	**32**	**29**	**5**	**100**

Fördelningen gestaltar sig synnerligen olika för stor försäkring och folkförsäkring, särskilt i fråga om grupp E (skrivbiträden och rutinpersonal), som inom storförsäkringen representerar endast 18 % men inom folkförsäkringen icke mindre än 48 % av den totala lönekostnaden. Däremot visa sig mera kvalificerade befattningshavare kräva en betydligt större del av lönekostnaderna inom stor försäkring än vad fallet är inom folkförsäkringen.

En mera detaljerad redovisning av de inkomna uppgifterna återfinnes i *tab. B*, där såväl antalet befattningshavare som den totala lönekostnaden angivits för de olika grupperna av befattningar inom varje särskilt bolag. Med ledning av dessa siffror ha härletts siffrorna i *tab. C*, utvisande dels genomsnittslöner för olika grupper av befattningar, dels den procentuella fördelningen av lönekostnaderna på samma grupper. Båda tabellerna ge upplysningar av intresse. Någon kommentar torde icke erfordras.

I *tab. D* ha de för varje bolag uppgivna lönekostnaderna ställts i relation till rörelsens omfattning, som uttryckts dels genom medelförsäkringsbeståndet i miljoner kronor år 1943, dels genom antalet försäkringar. Härvid har i försäkringsbeståndet inräknats dels direkt tecknad kapitalförsäkring för dödsfall, dels den med en viss faktor multiplicerade summan av den försäkrade ränta, som ingår i ränteförsäkring, och livränta i kombination med kapitalförsäkring. I antalet försäkringar har endast medtagits antalet direkt tecknade kapitalförsäkringar för dödsfall, men icke antalet ränteförsäkringar, då dessa redan till väsentlig del ingå i antalet kapitalförsäkringar. Jämförelsen mellan de relativa kostnaderna inom de olika bolagen kan självfallet endast bli ungefärlig.

Tab. D. Jämförelse mellan de centrala lönekostnaderna och försäkringsbeståndens storlek m. m.

Bolag	Central lönekostnad 1943 tkr.	Medelbeståndet år 1943 mkr.	Medelantal försäkringar år 1943 i tusental	Genomsnittlig försäkringssumma tkr.	Lönekostnad per försäkring kr.	Lönekostnad per 1 000 kronors försäkr.-summa kr.
Skandia-Nordstjernan ...	915	738	200·1	3·69	4·57	1·24
Svea	554	362	68·8	5·26	8·05	1·53
Skåne	301	196	34·4	5·70	8·75	1·54
Thule	1 074	932	160·3	5·81	6·70	1·15
Allmänna liv Oden	532	394	145·8	2·70	3·65	1·35
Svenska liv	825	525	162·5	3·23	5·08	1·57
Allm. pension	279	174	89·8	1·94	3·11	1·60
Balder	599	306	143·2	2·14	4·18	1·96
Valand	524	291	146·0	1·99	3·59	1·80
Järnvägsmännen	91	60	39·5	1·52	2·30	1·52
Städernas Liv	76	26	5·1	5·10	14·90	2·92
Liv-Göta	45	5	1·0	5·00	45·—	9·—
De Förenade	1 048	563	553·9	1·02	1·89	1·86
Trygg	1 387	756	690·5	1·09	2·01	1·83
Framtiden	985	650	531·2	1·22	1·85	1·52
Folket	376	374	298·2	1·25	1·26	1·01
Samtliga bolag	**9 611**	**6 352**	**3 270·3**	**1·94**	**2·94**	**1·51**

Av tabellen framgår bl. a., att den centrala lönekostnaden per försäkring är störst för de utpräglade storförsäkringsbolagen och lägst för folkförsäkringsbolagen. Allm. pension, Balder och Valand intaga i stort sett en mellanställning. Skillnaden i berörda avseende mellan de olika grupperna är ganska stor. Ser man åter på den centrala lönekostnaden per 1 000 kronors försäkringssumma, representera storförsäkrings-

bolagen de lägsta beloppen, medan folkförsäkringsbolagen i genomsnitt representera en något högre nivå. Den relativa skillnaden är dock i detta fall betydligt mindre. För att man skall lättare kunna överblicka de nämnda olikheterna ha i följande sammanställning försäkringsbolagen uppdelats i grupper med hänsyn till den genomsnittliga försäkringssumman i varje särskilt bolag. Städernas liv och Liv-Göta ha med hänsyn till dessa bolags korta verksamhet och därmed följande stora avvikelser från genomsnittsförhållandena icke medtagits.

Genomsnittlig försäkringssumma i tkr.	Bolag	Antal försäkringar i 1 000-tal	Förs. bestånd i mkr.	Lönekostnad tkr.	Lönekostnad per försäkring kr.	Lönekostnad per 1 000 kronors försäkr.-summa kr.
Mindre än 2	De Förenade, Trygg, Framtiden, Folket, Allm. pension, Valand, Järnvägsmännen	2 349	2 868	4 690	2·00	1·64
2—4	Skandia-Nordstjernan, A och O, Svenska liv, Balder ...	652	1 963	2 871	4·40	1·46
4—6	Svea, Skåne, Thule .	264	1 490	1 929	7·30	1·29

Den utpräglade samvariation, som existerar mellan genomsnittliga försäkringssumman och lönekostnaden per försäkring, synes anmärkningsvärd. Man skulle väl närmast väntat sig, att de centrala kostnaderna, i varje fall inom storförsäkringen, skulle vara mindre beroende av försäkringarnas storlek än vad som framgår av de erhållna siffrorna. Lönekostnaden per 1 000 kronors försäkringssumma, som för den första gruppen utgör 1,64 kronor, torde vara något för låg. Anledningen härtill är att Trygg, som förlagt en del av den verksamhet, som i vanliga fall omhänderhaves av huvudkontoret, till distriktskontoren, härigenom kommit att uppvisa en lägre central lönekostnad än som motsvarar förhållandena inom de övriga folkförsäkringsbolagen.

Bilaga 5.

Vissa spörsmål avseende livförsäkringsbolagens ombud.

Redan den äldre försäkringsutredningen införskaffade från livförsäkringsbolagen vissa uppgifter härrörande från 10-årsperioden 1928—1937, avsedda att belysa fältmännens förhållanden ur olika synpunkter. Bearbetningen av detta material hann icke avslutas och föreläggas utredningen, innan dess arbete i januari 1940 förklarades tills vidare skola anstå. Sedan utredningens arbete återupptagits har bearbetningen av det tidigare materialet slutförts, varjämte utredningen beslutat införskaffa ytterligare uppgifter, avseende 5-årsperioden 1938—1942. Resultatet av bearbetningarna har sammanförts i föreliggande redogörelse, varvid dock bearbetningarna av det äldre och yngre materialet hållits i sär.

I. Perioden 1928—1937.

De uppgifter, som ligga till grund för undersökningen, avse yrkesfältmännens och biförtjänstagenternas fördelning efter anställningstidens längd, antalet avregistreringar bland yrkesmännen och anledningen till avregistreringen samt biförtjänstagenternas fördelning efter provisionsinkomst för såväl anskaffning som inkasso. För belysning av vissa spörsmål beträffande biförtjänstagenternas förhållanden och verksamhet hade dessutom infordrats individuella uppgifter rörande sådana ackvisitörer, som under en viss period inregistrerats hos varje livförsäkringsbolag. Efter olika överväganden valdes inregistreringarna under februari månad 1932.

Då de uppgifter, som inkommit från de olika livförsäkringsbolagen, i viss utsträckning avse interna organisationsförhållanden inom dessa bolag, hava bolagen anhållit, att uppgifterna måtte betraktas såsom icke offentlig handling. Utredningen har ansett sig böra tillmötesgå denna hemställan i så måtto att, där icke särskild anledning föreligger, uppgifterna ifråga offentliggöras endast för grupper av bolag. Vid gruppindelningen komma de bolag, som driva stor försäkring, att behandlas för sig, uppdelade på aktiebolag och ömsesidiga bolag, medan de bolag, som driva folkförsäkring, med eller utan kombination med stor försäkring, komma att hänföras till en grupp. Härvid har dock Balder hänförts till de ömsesidiga bolag, som driva stor försäkring, oaktat bolaget ifråga även bedriver s. k. sparursförsäkring till samma premienivå som tillämpas inom folkförsäkringen.* Uppgifter som lämnas rörande folkförsäkringsbolagen komma att avse icke endast folkförsäkring utan även den storförsäkring, som drives av bolagen i fråga. Aktiebolagen omfatta följande bolag: Nordstjernan, Thule, Skandia, Svea och Skåne. Till de ömsesidiga bolagen hänföras Allmänna liv Oden, Svenska liv, Balder, Allmänna pension och Valand. Folkförsäkringsbolagen omfatta De Förenade, Folket, Framtiden och Trygg. Svenska järnvägsmännens livförsäkringsbolag, Allmänna änke- och pupillkassan samt Pensionskassan i Göteborg hava icke medtagits. Detsamma gäller Liv-Victoria, som avvecklat sin fältorganisation och S.P.P., som arbetar utan dylik organisation. De nybildade bolagen Städernas liv och Liv-Göta ha självfallet icke kunnat medtagas.

* På senare år har sparursförsäkringen drivits i allt mindre omfattning och fr. o. m. år 1946 icke alls. Numera driver Balder, utom stor försäkring, vanlig folkförsäkring.

A. Omsättningen bland ackvisitörerna.

Anställningstidens längd. Som lämplig utgångspunkt för en orientering i frågan rörande omsättningen bland livförsäkringsbolagens ackvisitörer kan tjäna ackvisitörernas fördelning efter anställningstidens längd vid utgången av år 1937 — den tidpunkt, till vilken de införskaffade uppgifterna hänföra sig. Resultatet av en sammanställning av dessa uppgifter återfinnes i *tab. A.* För att lättare kunna överblicka fördelningen av ackvisitörsbeståndet efter anställningstidens längd ha även relativa tal införts.

Tab. A. Yrkesfältmännens och biförtjänstagenternas fördelning efter anställningstidens längd vid utgången av år 1937.

Anställningstidens längd i år	Yrkesfältmän				Biförtjänstagenter			
	Stor försäkring		Folk-försäkring	Summa	Stor försäkring		Folk-försäkring	Summa
	Aktiebolag	Öms. bolag			Aktiebolag	Öms. bolag		
—1/2	13	25	22	60	767	1 063	1 450	3 280
1/2— 1	11	15	43	69	728	962	1 326	3 016
1— 2	31	39	73	143	1 349	1 680	1 926	4 955
2— 3	27	30	70	127	1 046	1 274	1 397	3 717
3— 4	12	29	81	122	901	1 233	1 025	3 159
4— 5	8	23	101	132	689	854	891	2 434
5— 7	17	25	146	188	1 140	1 290	1 465	3 895
7—10	28	49	138	215	1 149	1 598	1 689	4 436
10—15	20	39	171	230	1 354	1 686	1 703	4 743
15—20	10	16	67	93	872	963	1 091	2 926
20—	20	27	141	188	987	1 700	932	3 619
Summa	**197**	**317**	**1 053**	**1 567**	**10 982**	**14 303**	**14 895**	**40 180**
	Relativa tal							
—1/2	66	79	21	38	70	74	97	82
1/2— 1	56	47	41	44	66	67	89	75
1— 2	157	123	69	91	123	118	130	123
2— 3	137	95	66	81	95	89	94	93
3— 4	61	91	77	78	82	86	69	79
4— 5	41	73	96	84	63	60	60	61
5— 7	86	79	139	120	104	90	98	96
7—10	142	155	131	138	105	112	113	110
10—15	102	123	162	147	123	118	114	118
15—20	51	50	64	59	79	67	73	73
20—	101	85	134	120	90	119	63	90
Summa	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1000**	**1 000**	**1 000**
Medelanställningstid i år	7·5	7·5	9·4	8·8	7·7	8·2	6·9	7·6

Av tab. A framgår bland annat, att av de 1 567 yrkesfältmän, som funnos vid slutet av år 1937, 129 eller cirka 8 % hade en anställningstid som understeg ett år. Samtliga dessa fältmän hade sålunda erhållit sin anställning under året 1937. Vad åter beträffar biförtjänstagenterna, vilkas antal vid utgången av nämnda år uppgick till 40 180, hade 6 296 eller omkring 16 % anställts under året. Antalet nytillkomna biförtjänstagenter var sålunda, relativt sett, omkring dubbelt så stort som i fråga om yrkesmännen. En jämförelse mellan den relativa frekvensen av längre anställningstider dels för yrkesmän och dels för biförtjänstagenter synes ge vid han-

den, att yrkesmännen i något större utsträckning representera de längre anställningstiderna, vilket ger en antydan om en något större stabilitet i anställningsförhållandena beträffande yrkesmännen. Detta framgår även av anställningstidens genomsnittliga längd för de båda ackvisitörsgrupperna, vilken för yrkesmännen uppgår till 8,8 och för biförtjänstagenterna till 7,6 år. Vid beräkningen av medelanställningstiden har gjorts det approximativa antagandet, att denna inom varje klass representeras av klassens mittpunkt och att de, som varit anställda 20 år och därutöver, haft en anställningstid av i genomsnitt 25 år. Av de i tabellen angivna medelanställningstiderna framgår, att i fråga om yrkesmännen medelanställningstiden är större inom folkförsäkringen än inom stor försäkring, medan beträffande biförtjänstagenterna storförsäkringen representerar en något längre medelanställningstid. Det bör i anslutning till dessa jämförelser framhållas, att anställningstiden för biförtjänstagenterna påverkas i hög grad därav, att dessa ofta kvarstå inregistrerade lång tid, efter det de upphört med aktiv verksamhet. I folkförsäkringsbolagen torde man i nämnda avseende vara strängare än i stor livförsäkring, något som tillfullo förklarar den kortare anställningstiden, Den större stabiliteten hos yrkesmännens anställning accentueras ytterligare, om man uppmärksammar nu berörda förhållande.

Antalet yrkesmän och biförtjänstagenter. Av siffrorna i tab. A framgår även en annan omständighet, som förtjänar att här omnämnas, nämligen förhållandet mellan antalet biförtjänstagenter och antalet yrkesmän. För alla bolag sammantagna uppgick antalet biförtjänstagenter till 40 180 och antalet yrkesmän till 1 567, motsvarande 26 biförtjänstagenter per yrkesman. I nu berörda avseende förete de olika grupperna av bolag betydande skiljaktigheter, härrörande från mer eller mindre djupgående olikheter i fråga om fältorganisationen. Medan sålunda de aktiebolag, som driva stor försäkring, i genomsnitt uppvisa 56 biförtjänstagenter för varje yrkesman, utgör motsvarande siffra för de ömsesidiga bolagen med stor försäkring 45, medan folkförsäkringsbolagen i detta avseende karakteriseras genom siffran 14. Även mellan de olika bolagen inom var och en av dessa grupper föreligger en betydande åtskillnad. Bland de fem aktiebolagen med stor försäkring växla antalet biförtjänstagenter per yrkesman mellan 113 och 43; bland de fem ömsesidiga bolagen, likaledes med stor försäkring, växlar antalet i fråga mellan 99 och 20 och bland de fyra folkförsäkringsbolagen mellan 56 och 6, representerade av Folket och Trygg. De Förenade och Framtiden uppvisa 23 resp. 15 biförtjänstagenter per yrkesman. Beträffande Trygg torde den låga siffran sammanhänga därmed att en betydande del av detta bolags yrkesfältmän äro yrkesagenter, som icke äro ledare av några biförtjänstagenter.

Orsakerna till yrkesmännens avregistrering. Det förhållandet, att den genomsnittliga anställningstiden för samtliga yrkesmän, som inneha anställning vid utgången av år 1937, uppgick till 8,8 år, behöver givetvis icke innebära, att även de yrkesmän, som lämna sina befattningar, skulle vid avregistreringen ha varit anställda i genomsnitt lika lång tid.

För att erhålla en klarare bild av hithörande förhållanden beträffande yrkesmännen har utredningen infordrat närmare uppgifter från de olika livförsäkringsbolagen rörande samtliga avregistreringar bland yrkesmän under åren 1928—1937 med angivande av orsaken till avregistreringen i varje särskilt fall. Avgångsorsakerna ha uppdelats på fem olika grupper, nämligen

1. dödsfall,
2. hög ålder,
3. övergång till annat bolag,
4. förseelse eller olämplighet,
5. andra omständigheter.

Som sammanfattning av ifrågavarande uppgifter kan nämnas, att avregistreringarna bland yrkesmännen under 10-årsperioden 1928—1937 uppgingo till sammanlagt 2 105, motsvarande en genomsnittlig årlig avgång av något mer än 13 % av antalet yrkesmän vid 1937 års utgång. Med hänsyn till speciella förhållanden, som under den föreliggande 10-årsperioden varit rådande inom Balders sparursavdelning, ha fältmän tillhörande denna avdelning icke medtagits i de följande sammandragstabellerna utan komma att angivas för sig i en särskild tablå. Fördelningen på olika grupper av bolag och olika avgångsorsaker framgår ur *tab. B.* Då Framtiden företer synnerligen avvikande förhållanden i fråga om avregistreringsfrekvensen, ha siffrorna för detta bolag angivits särskilt. Såsom synes uppvisar Framtiden en genomsnittlig årlig avgång av 31 % mot en avgång av 9 % för de övriga folkförsäkringsbolagen.

Tab. B. Antalet under 10-årsperioden 1928—1937 avregistrerade yrkesmän, fördelade på avgångsorsaker och grupper av bolag. Exkl. Balders sparursavdelning.

Avgångsorsak	Stor försäkring		Folkförsäkring exkl. Framtiden	Framtiden	Summa
	Aktiebolag	Öms. bolag			
1	17	36	31	17	101
2	8	18	45	9	80
3	25	38	3	9	75
4	38	38	229	247	552
5	75	187	350	685	1 297
Summa	**163**	**317**	**658**	**967**	**2 105**
Antal yrkesmän vid slutet av år 1937	197	317	745	308	1 567
Genomsnittlig årlig avgång i % av antalet yrkesmän vid slutet av år 1937	8	10	9	31	13

De i tab. B angivna procenttalen torde ge en ungefärlig bild av avgångsfrekvensen bland yrkesfältmännen, även om talen i fråga äro i viss grad beroende av förändringar i yrkesmännens numerär under 10-årsperioden.

Stabiliteten i anställningsförhållandena. Ju mera stabila anställningsförhållandena äro, ju mera skulle man kunna vänta att under i övrigt likartade förhållanden de avgångsorsaker, som markerats med 1 och 2, nämligen dödsfall och hög ålder, skola dominera. Man finner att, för de aktiebolag som driva stor försäkring, dessa båda grupper sammanlagt representera 25 av 163 avregistreringar eller 15 %. För de ömsesidiga bolagen med stor försäkring utgör motsvarande siffra 17 %, för folkförsäkringsbolagen exkl. Framtiden 12 % medan för Framtiden avregistrering på grund av död och hög ålder förekommer blott i 3 % av samtliga avregistreringar. Det bör emellertid framhållas, att yngre bolag, som alltså först vid en senare tidpunkt varit i tillfälle att bygga upp sin fältorganisation, kunna väntas uppvisa relativt låga siffror beträffande avgången på grund av dödsfall eller hög ålder. Trots detta måste ur här angiven synpunkt anställningsförhållandena beträffande yrkesmännen i stort sett anses präglade av en mycket ringa grad av stabilitet. Följer man siffrorna i nu berörda avseende år från år under den 10-årsperiod, för vilken material införskaffats, framträder knappast någon utpräglad tendens för storförsäkringens vidkommande. Inom folkförsäkringen exkl. Framtiden synas däremot

avregistreringarna på grund av dödsfall och hög ålder i procent av samtliga avregistreringar visa en stigande tendens. För de båda 5-årsperioderna 1928—1932 och 1933—1937 uppgingo sålunda nämnda procenttal för aktiebolagens vidkommande till 14 resp. 15, för de ömsesidiga bolagen till 16 resp. 18, för folkförsäkringsbolagen exkl. Framtiden till 8 resp. 18 och för Framtiden till 3 resp. 3.

Avgångens beroende av anställningstidens längd. Av icke ringa intresse är spörsmålet om avgångens beroende av anställningstidens längd och i vad mån avgången är beroende av olika avgångsorsaker vid olika anställningstider. Till belysning härav hava vissa siffror sammanställts i *tab. C.* Vid siffrornas utnyttjande bör man dock erinra sig, att man icke helt känner yrkesfältmännens genomsnittliga fördelning efter anställningstidens längd under den 10-årsperiod uppgifterna avse. Den i tab. A lämnade fördelningen hänför sig till utgången av år 1937. Dock torde siffrorna ge en i stort sett riktig bild av förhållandena.

Tab. C. Antal yrkesfältmän, som avregistrerats under åren 1928—1937 på grund av olika avgångsorsaker, fördelade efter anställningstidens längd vid avregistreringen.

Bolagsgrupp	Avgångsorsak	Anställningstid vid avregistreringen											
		–½ år	½–1 år	1–2 år	2–3 år	3–4 år	4–5 år	5–7 år	7–10 år	10–15 år	15–20 år	20– år	Summa
Storförsäkring: Aktiebolag	1		3			1	2	4		1	1	5	17
	2							1	1		1	5	8
	3	1	4	5	4	2	2	2	4	1			25
	4	4	5	10	7	1		3	6		1	1	38
	5	5	15	17	11	7	7	7	3	1	1	1	75
	Summa	**10**	**27**	**32**	**22**	**11**	**11**	**17**	**14**	**3**	**4**	**12**	**163**
Storförsäkring: Ömsesid. bolag exkl. Balders sparursavdelning.	1	1	1	4	3	2	3	1	6	5	7	3	36
	2								1	3	3	11	18
	3	2	3	4	9	7	2	6	3	2			38
	4	1	6	4	3	3	3	6	3	4	4	1	38
	5	11	46	52	22	11	12	13	10	5	2	3	187
	Summa	**15**	**56**	**64**	**37**	**23**	**20**	**26**	**23**	**19**	**16**	**18**	**317**
Folkförsäkring exkl. Framtiden	1	1	1		2	1	3	2	5	1	4	11	31
	2								1		6	38	45
	3							2		1			3
	4	27	36	32	31	17	8	28	13	24	8	5	229
	5	48	50	60	35	29	22	26	27	20	10	23	350
	Summa	**76**	**87**	**92**	**68**	**47**	**33**	**58**	**46**	**46**	**28**	**77**	**658**
Framtiden	1	1	2	1		4		4	2	1	2		17
	2									2	4	3	9
	3	1	2	3	2					1			9
	4	19	52	62	43	17	19	13	14	8			247
	5	303	144	99	52	31	19	21	5	11			685
	Summa	**324**	**200**	**165**	**97**	**52**	**38**	**38**	**21**	**23**	**6**	**3**	**967**
Tillsammans	1	3	7	5	5	8	8	11	13	8	14	19	101
	2							1	3	5	14	57	80
	3	4	9	12	15	9	4	10	7	5			75
	4	51	99	108	84	38	30	50	36	36	13	7	552
	5	367	255	228	120	78	60	67	45	37	13	27	1 297
	Summa	**425**	**370**	**353**	**224**	**133**	**102**	**139**	**104**	**91**	**54**	**110**	**2 105**

Medan dödsfallen fördela sig relativt jämnt med någon ökning för längre anställningstider, är avgången på grund av hög ålder självfallet koncentrerad till längre anställningstider. I fråga om gränsdragningen mellan de tre övriga avgångsorsakerna, nämligen övergång till annat bolag, förseelse eller olämplighet samt annan anledning, torde materialet i viss utsträckning vara bristfälligt. Granskar man uppgifterna från de olika bolagen, framträda nämligen olikheter av sådan art, att dessa uppgifter knappast kunna antagas ge ett fullt tillförlitligt uttryck för de verkliga förhållandena beträffande dessa avgångsorsaker. Sålunda torde man få antaga, att avgångsorsakerna 3 och 4 (övergång till annat bolag samt förseelse eller olämplighet) icke utesluta varandra. Det förekommer nämligen, även om det numera torde ske mera sällan, att fältmän, som avregistrerats på grund av olämplighet, likväl erhålla anställning hos annat bolag. Särskilt utpräglad är olikheten mellan olika bolag beträffande förhållandet mellan antalet avregistreringar på grund av förseelse eller olämplighet samt annan anledning. Här ligger det nära till hands att antaga, att denna olikhet till stor del förorsakas därav, att olika bolag tillämpa olika förfaringssätt, då det gäller att hänföra avregistreringarna till den ena eller andra av dessa båda grupper. Medan ett bolag uppvisar mer än tio gånger så stort antal i grupp 5 som i grupp 4, uppvisar ett annat bolag sju gånger så många i grupp 4 som i grupp 5. Det är osannolikt, att siffrorna skulle gestalta sig så olika, om ett enhetligt förfaringssätt tillämpats vid klassificeringen.

Även om vederbörlig hänsyn tages till vad ovan anförts, må såsom särskilt anmärkningsvärt framhållas, att under föreliggande 10-årsperiod hos Framtiden icke mindre än 322 yrkesfältmän avregistrerades på grund av orsakerna 4 och 5, innan ännu en anställningstid av ett halvt år uppnåtts. Dessa avregistreringar, med bortseende från 19 fall på grund av förseelse eller olämplighet, utgöra 44 % av samtliga avregistreringar inom grupp 5. De torde få anses vittna om, att tillbörlig omsorg och prövning icke kommit till användning vid anställandet av dessa yrkesfältmän. En fortgående förbättring synes dock ha inträtt. Det visar sig nämligen att avregistreringarna inom grupp 5 innan ännu en anställningstid av $^1/_2$ år uppnåtts, som åren 1928—29 uppgingo till icke mindre än 59 % av samtliga avregistreringar inom denna grupp, hade åren 1936—37 sjunkit till 16 %.

Då förhållandena i nu berört avseende förete högst väsentliga olikheter inom de olika folkförsäkringsbolagen, må här anföras vissa siffror för vart och ett av dessa bolag särskilt.

Bolag	Antal yrkesfältmän den $^{31}/_{12}$ 1937	Samtliga avregistreringar under perioden 1928—1937 på grund av förseelse eller olämplighet och annan anledning	Härav med mindre än $^1/_2$ års anställningstid
De Förenade	138	98	6
Folket	68	27	1
Framtiden	308	932	322
Trygg	539	454	68

I översikten har även uppgift lämnats om antalet yrkesfältmän vid utgången av år 1937.

De yrkesmän, tillhörande Balders sparursavdelning, som avregistrerats under åren 1928—1937 hava såsom ovan omnämnts icke medtagits i föregående tabeller. Antalet avregistreringar bland denna grupp av fältmän framgår i stället ur följande tablå.

Avgångsorsak	Anställningstid vid avregistreringen.										
	—1/2 år	1/2—1 år	1—2 år	2—3 år	3—4 år	4—5 år	5—7 år	7—10 år	10—15 år	15— år	Summa
1				1				1			2
2											
3					1			2			3
4	2	4	6	10	5	11	15	11	1		65
5	3	8	16	10	6	3	7	3	2		58
Summa	**5**	**12**	**22**	**21**	**12**	**14**	**22**	**17**	**3**	—	**128**

Antalet inregistrerade yrkesfältmän i Balders sparursavdelning vid utgången av 1937 uppgick till 46. — Anmärkningsvärt är det betydande antal avregistreringar som ägt rum på grund av avgångsorsaken 4 (förseelse eller olämplighet), uppgående till 51 % av samtliga avregistreringar. Motsvarande siffra för övriga bolag uppgår för stor försäkring till 16 och för folkförsäkringen till 29 %.

Genomsnittlig anställningstid vid olika avgångsorsaker. Det har tidigare framhållits, att den genomsnittliga anställningstiden för de ackvisitörer, som innehade anställning som yrkesmän vid utgången av 1937, uppgick till 8,8 år. Med hänsyn till olika omständigheter är det emellertid att vänta, att anställningstiden för de avregistrerade är en helt annan än för de i tjänst kvarstående. Detta förhållande framgår tydligt av *tab. D*, där den genomsnittliga anställningstiden vid avregistreringen angivits för olika avgångsorsaker och olika grupper av bolag.

Tab. D. Genomsnittlig anställningstid m. m. för yrkesfältmän vid tidpunkten för avregistreringen.

Avgångsorsak	Stor försäkring				Folkförsäkring exkl. Framtiden		Framtiden		Samtliga	
	Aktiebolag		Öms. bolag.							
	Antal avreg.	Medelanst.-tid i år	Antal avreg.	Medelanst.-tid i år	Antal avreg.	Medelanst.-tid i år	Antal avreg.	Medelanst.-tid i år	Antal avreg.	Medelanst.-tid i år
1	17	11·4	36	9·8	31	14·0	17	6·2	101	10·8
2	8	19·6	18	20·8	45	23·6	9	18·9	80	22·0
3	25	3·8	38	4·0	3	8·2	9	2·6	75	3·9
4	38	4·0	38	6·5	229	4·8	247	2·8	552	4·0
5	75	3·3	187	3·2	350	5·2	685	1·4	1 297	2·8
Samtliga	**163**	**5·2**	**317**	**5·4**	**658**	**6·7**	**967**	**2·0**	**2 105**	**4·2**

Självfallet bör anställningstiden gestalta sig olika vid olika avgångsorsaker. Man finner också, att anställningstiden för de fem angivna avgångsorsakerna uppgår till omkring 11, 22, 4, 4 resp. 3 år. Denna relation mellan anställningstiderna återkommer i viss utsträckning för de tre olika grupperna av bolag. Utesluter man de naturliga avgångsorsakerna, dödsfall och hög ålder, utgör medelanställningstiden vid tidpunkten för avregistrering på grund av de övriga orsakerna beträffande

storförsäkringen: aktiebolag ..... 3·6 år
öms. bolag ..... 3·8 »
folkförsäkringen, exkl. Framtiden ..... 5·1 »
Framtiden ..... 1·8 »

Dessa medelanställningstider äro för stor försäkring och för folkförsäkringen exkl. Framtiden omkring hälften och för Framtiden en fjärdedel av anställningstiden för de vid utgången av 1937 registrerade yrkesfältmännen.

Den föregående redogörelsen har närmast avsett rörligheten i anställningsförhållandena för yrkesfältmännen. Några särskilda uppgifter för belysning av motsvarande förhållanden i fråga om samtliga biförtjänstagenter ha icke infordrats i vidare mån än som framgår ur tab. A. Rörligheten i fråga om biförtjänstagenterna kommer att senare belysas genom en stickprovsundersökning på grundval av uppgifter, som utredningen infordrat beträffande de biförtjänstagenter, som inregistrerades under februari månad 1932.

B. Biförtjänstagenternas provisionsinkomster.

Fördelning efter provisionsinkomst. Till grund för belysning av frågan om biförtjänstagenternas inkomster från vederbörande försäkringsbolag ha lagts uppgifter, som på utredningens hemställan meddelats av bolagen rörande sådana vid utgången av år 1937 registrerade biförtjänstagenter, vilka åtnjutit inkomst för år 1936 på grund av anskaffning och inkasso detta år. Uppgifterna gälla alltså uteslutande sådana biförtjänstagenter, som voro registrerade vid utgången av år 1937. Ett av bolagen har meddelat, att uppgifter i fråga om inkomsten icke kunnat meddelats rörande en del biförtjänstagenter, vilka närmast haft karaktären av underagenter. Ett annat bolag har efter överenskommelse med utredningen lämnat uppgifter rörande inkomstfördelningen för år 1937 i stället för beträffande år 1936. I övrigt har det visat sig, att för några bolag vissa mindre avvikelser förekomma i fråga om antalet biförtjänstagenter i de uppgifter, som avse anställningstiden och som tidigare behandlats, och i de uppgifter, som avse inkomstförhållandena. Dessa avvikelser äro emellertid icke av sådan art, att de på något sätt kunna verka förryckande på arten av de resultat, som erhållits. Vid huvudkontoren anställda tjänstemän, som samtidigt äro registrerade som ackvisitörer, hava icke medtagits.

De från olika bolag erhållna fördelningssiffrorna hava sammanförts i *tab. E.*

Vad som närmast tilldrager sig uppmärksamhet vid ett studium av denna inkomstfördelning är det utomordentligt stora antal biförtjänstagenter, som icke åtnjutit någon inkomst alls under det år, som gjorts till föremål för undersökningen. Här föreligger dock en markerad skillnad mellan storförsäkring och folkförsäkring. Inom storförsäkringens cirka 22 000 biförtjänstagenter ha omkring 6 000 varit fullt overksamma under år 1936, i den mening att de icke uppvisat något resultat av sitt anskaffningsarbete nämnda år. För folkförsäkringens vidkommande inskränker sig motsvarande antal till cirka 500 inom ett sammanlagt agentantal av i runt tal 12 000. Inom storförsäkringen uppvisa aktiebolagen icke mindre än 38 % av hela antalet agenter såsom overksamma. För samma grupp av bolag hade nära 50 % av biförtjänstagenterna nämnda år antingen icke någon inkomst alls eller en inkomst understigande 10 kronor. Detta innebär, att det stora flertalet av biförtjänstagenterna representerar blott en relativt obetydlig del av anskaffningen. Om man med bortseende från vad inkassoprovisionerna kunna betyda, räknar med att biförtjänstagenternas inkomst är proportionell mot anskaffningen, visar en överslagsberäkning för år 1936, att 77 % av aktiebolagens och 69 % av de ömsesidiga bolagens biförtjänstagenter bidrogo till endast en tiondel av den på samtliga biförtjänstagenter belöpande anskaffningen.

Till undvikande av missförstånd må uttryckligen framhållas, att den fördelning av biförtjänstagenterna efter inkomst, som framgår ur tab. E, avser förhållandena under ett bestämt kalenderår. Skulle fördelningen i stället ha baserats på förhållandena ett annat år, exempelvis 1937, torde utan tvivel en fördelning av i stort sett

Tab. E. Biförtjänstagenternas fördelning efter provisionsinkomst på grund av anskaffning och inkasso under år 1936.

Inkomst kr.	Stor försäkring		Folk-försäkring	Tillsammans
	Aktiebolag	Öms. bolag		
0	3 784	2 171	504	6 459
1— 9	991	2 125	487	3 603
10— 24	1 076	1 974	1 212	4 262
25— 49	1 019	1 925	1 634	4 578
50— 99	1 044	1 551	1 844	4 439
100— 249	1 015	1 365	2 654	5 034
250— 499	456	495	1 926	2 877
500— 999	278	247	1 089	1 614
1 000— 2 499	143	119	389	651
2 500— 4 999	39	35	68	142
5 000— 9 999	11	10	—	21
10 000—19 999	3	2	—	5
20 000 och därutöver	—	—	—	—
Tillsammans	**9 859**	**12 019**	**11 807**	**33 685**
	Relativa tal.			
Mindre än 10	484	357	84	299
25	593	522	187	425
50	697	682	325	561
100	803	811	481	693
250	906	924	706	842
500	952	966	869	928
1 000	980	986	961	976
2 500	995	996	994	995
5 000	999	999	1 000	999
10 000	1 000	1 000	1 000	1 000
20 000	1 000	1 000	1 000	1 000

samma utseende erhållits. Detta behöver självfallet icke innebära, att exempelvis de agenter, som under år 1396 varit helt i saknad av inkomst, skulle varit utan inkomst även under år 1937. Däremot torde man med en betydande grad av sannolikhet kunna räkna med, att gruppen overksamma agenter i icke ringa utsträckning omfattar samma personer under två på varandra följande kalenderår. Detta har också bekräftats av undersökningar beträffande de i februari månad 1932 inregistrerade biförtjänstagenterna, för vilka undersökningar senare skall redogöras.

Frågan om reducering av antalet biförtjänstagenter. På grund av nu omnämnda förhållanden och då, såsom ovan framhållits, bortåt tre fjärdedelar av biförtjänstagenterna representera endast en tiondel av hela den anskaffning, som härrör från dessa agenter, kan det sättas i fråga huruvida icke en stark reducering av det nuvarande agentantalet, i varje fall inom storförsäkringen, skulle kunna genomföras, utan att detta skulle få någon nämnvärd inverkan på anskaffningens kvantitet, medan å andra sidan en dylik åtgärd kunde väntas medföra icke oväsentliga fördelar.

Det ligger i sakens natur, att en agent, som endast med årslånga mellanrum förmedlar försäkringsavtal, icke kan — utom möjligen i något sällsynt undantagsfall — äga den förtrogenhet med försäkringsfrågor av olika slag, som allmänheten med rätta bör kunna kräva av en person, som skall vara dess rådgivare i frågor av den ekonomiska vikt, som livförsäkringen har. Med en stark reducering av agent-

kåren skapas möjlighet för höjande av kårens kunnighet och kvalitet, fältorganisationen kan göras billigare och effektivare och blir ur organisatorisk synpunkt enklare och lättare att överblicka och dirigera, trängseln på fältet minskas, varigenom de kvarstående agenterna var för sig få större arbetsutrymme, konkurrensen om försäkringsobjekten mildras, samtidigt med att möjlighet till indirekta kostnadsbesparingar åstadkommes.

Mot detta resonemang har anförts, att det närmast tar sikte på förhållanden, som beröra yrkesmännen, men att det skulle vara mindre tillämpligt på biförtjänstagenterna. Biförtjänstagenternas eller fritidsombudens höga numerär har i stor utsträckning ansetts böra betingas därav, att yrkesmän i mera överordnad ställning vid sitt arbete på landsbygden behöva replipunkter i form av ombud för att på ett enkelt och billigt sätt nå fram till blivande försäkringstagare. Under sådana förhållanden skulle bristerna i dessa ombuds kunskaper icke komma att förringa arbetets kvalitet, då en kunnig yrkesman gör sin insats. Även om synpunkter av denna art kunna ha ett visst berättigande, ligger det fara i att de tillmätas för stor betydelse. De förutsätta, att biförtjänstagenten helst icke själv bör teckna nya försäkringar. Även biförtjänstagenten är dock representant för sitt försäkringsbolag. Okunnighet om den verksamhet han företräder hos denna representant bör icke kunna ursäktas med att hans uppgift närmast är att anvisa lämpliga försäkringskandidater vid tillfällen, då en av bolagets yrkesmän besöker orten. Har ett livförsäkringsbolag en representant på en ort, bör denne, även om han är biförtjänstagent, kunna lämna allmänheten upplysningar rörande enklare försäkringsfrågor. Det synes uppenbart, att fördelar av olika slag kunna vinnas genom en betydande reducering av biförtjänstagenternas antal. En utveckling av denna art bör dock icke åstadkommas genom lagbestämmelser utan genom åtgärder från försäkringsbolagen själva.

C. Undersökning rörande samtliga under februari månad 1932 inregistrerade biförtjänstagenter.

Materialet för undersökningen. För att erhålla möjlighet att närmare undersöka biförtjänstagenternas förhållanden i olika avseenden har utredningen införskaffat vissa individuella uppgifter från livförsäkringsbolagen rörande dessa agenter. Uppgifterna i fråga lämnades på särskilda kort, ett för varje agent, enligt formulär, som av utredningen fastställdes. Då det av arbets- och kostnadsskäl ej var möjligt låta undersökningen omfatta samtliga biförtjänstagenter, inskränktes den till att gälla ett begränsat antal dylika, nämligen dem, som inregistrerades under februari månad 1932. Att tidpunkten valts så tidigt som år 1932 beror därpå, att man önskat följa de undersökta agenternas verksamhet några år framåt efter inregistreringen.

Ett bolag, nämligen Trygg, har meddelat, att bolaget icke hade möjlighet lämna vissa av de begärda uppgifterna rörande biförtjänstagenternas förhållanden före år 1934. I anledning härav har Trygg uteslutits från förevarande undersökning. Likaledes ha i de sammanställningar, som i det följande skola meddelas, de biförtjänstagenter, som registreras inom Balders avdelning för sparursförsäkring, med hänsyn till de speciella förhållandena inom denna avdelning uteslutits.

De uppgifter, som införskaffades rörande varje särskild under februari månad 1932 inregistrerad biförtjänstagent, avsågo bland annat följande förhållanden:

datum, då ackvisitören före utgången av 1937 erhållit yrkesmannabefattning hos bolaget,

datum, då ackvisitören före utgången av 1937 eventuellt avregistrerats,

antal försäkringar, som ackvisitören såsom biförtjänstagent förmedlat under varje särskilt kvartal från och med första kvartalet 1932 till och med fjärde kvartalet 1936,

dessa försäkringars sammanlagda belopp,
antalet härav under olika försäkringsår annullerade försäkringar,
totala beloppet av den anskaffningsprovision, som ackvisitören varje år erhållit för de anskaffade försäkringarna.

Avgången bland de registrerade agenterna. Hos de bolag, varom här är fråga, inregistrerades under februari månad 1932 enligt *tab. F* 661 biförtjänstagenter. Av dessa vunno 14 senare anställning som yrkesmän. Ingen av dessa yrkesmän var kvar hos vederbörande bolag vid utgången av 1937. Av samtliga i februari månad 1932 inregistrerade biförtjänstagenter voro hos aktiebolagen 24 %, hos de ömsesidiga bolagen 26 % och hos folkförsäkringsbolagen 25 % kvar vid utgången av år 1937. Avgången bland de inregistrerade agenterna företer sålunda stor likhet inom de tre grupperna av bolag. Sex år efter inregistreringen är för var och en av dessa grupper av bolag omkring en fjärdedel av de inregistrerade biförtjänstagenterna kvar.

Tab. F. Översikt över de i februari månad 1932 inregistrerade biförtjänstagenterna.

Bolagsgrupp	Antal registrerade biförtjänstagenter	Härav befordrade till yrkesmän	Icke befordrade till yrkesmän	Kvarstående vid utgången av 1937		Kvarstående ultimo 1937 i % av inregistrerade
				yrkesmän	icke yrkesmän	
Stor försäkring:						
aktiebolag	214	2	212	0	51	24
öms. bolag	196	2	194	0	50	26
Folkförsäkring (exkl. Trygg)	251	10	241	0	62	25
Samtliga	**661**	**14**	**647**	**0**	**163**	**25**

En fullständigare belysning av avgångsförhållandena erhålles ur *tab. G.* Inom de bolag, som driva stor försäkring och som i tabellen uppdelats på aktiebolag (AB) och ömsesidiga bolag (ÖB), har avgången under de första kvartalen efter inregistreringen varit relativt obetydlig, medan folkförsäkringen uppvisar mera betydande avgångssiffror redan under den första tiden.

Såsom ovan framhållits har, med hänsyn till de speciella förhållandena inom sparursförsäkringen, för Balders vidkommande endast bolagets avdelning för stor försäkring medtagits men däremot icke sparursavdelningen. I stället lämnas här vissa uppgifter rörande antalet in- och avregistrerade biförtjänstagenter inom avdelningen i fråga. Under februari månad år 1932 inregistrerades å avdelningen 106 biförtjänstagenter, av vilka 11 redan före utgången av juni månad och ytterligare 1 före årets utgång eller sammanlagt 12 befordrades till yrkesmän. Samtliga dessa ha emellertid lämnat sin anställning hos bolaget före utgången av 1937. Av de 106 biförtjänstagenterna kvarstodo såsom biförtjänstagenter följande antal vid utgången av de olika kalenderåren.

År	Antal kvarstående biförtjänstagenter	Avgångna under året
1932	90	16
1933	22	68
1934	17	5
1935	11	6
1936	10	1
1937	3	7

Avgången var som synes särskilt kraftig under år 1933. Fjärde kvartalet nämnda år avregistrerades icke mindre än 67 av förevarande biförtjänstagenter. Vid slutet av 1937 kvarstodo blott 3 % av de agenter, som inregistrerades i februari 1932.

Tab. G. Avgången under olika kvartal bland de under februari månad år 1932 inregistrerade biförtjänstagenterna.

Kvartal	Antal vid kvartalets slut kvarstående biförtjänstagenter				Avgångna under kvartalet			
	Stor försäkring		Folkförsäkring	Tillsammans	Stor försäkring		Folkförsäkring	Tillsammans
	AB	ÖB			AB	ÖB		
Inreg. febr. 1932	214	196	251	661	—	—	—	—
1932 1 kv.	209	194	250	653	5	2	1	8
2 »	205	190	235	630	4	4	15	23
3 »	204	186	218	608	1	4	17	22
4 »	202	179	195	576	2	7	23	32
1933 1 »	198	177	181	556	4	2	14	20
2 »	193	174	163	530	5	3	18	26
3 »	181	170	155	506	12	4	8	24
4 »	170	164	146	480	11	6	9	26
1934 1 »	152	149	138	439	18	15	8	41
2 »	145	129	128	402	7	20	10	37
3 »	141	127	120	388	4	2	8	14
4 »	131	112	110	353	10	15	10	35
1935 1 »	126	105	104	335	5	7	6	18
2 »	117	98	101	316	9	7	3	19
3 »	108	87	96	291	9	11	5	25
4 »	90	84	94	268	18	3	2	23
1936 1 »	81	76	88	245	9	8	6	23
2 »	78	74	84	236	3	2	4	9
3 »	71	72	83	226	7	2	1	10
4 »	70	63	77	210	1	9	6	16
1937 1 »	62	58	72	192	8	5	5	18
2 »	56	55	67	178	6	3	5	14
3 »	54	55	66	175	2	0	1	3
4 »	51	50	62	163	3	5	4	12

Anskaffningen under olika kvartal efter inregistreringen. Av särskilt intresse är att undersöka anskaffningens storlek under olika perioder efter ombudens inregistrering. Ej sällan har det gjorts gällande, att en person registrerats såsom ombud just av den anledningen, att han har på hand en eller flera försäkringar, som han kan tillföra bolaget. Är detta påstående riktigt, bör förhållandet i fråga komma till uttryck i form av en större anskaffning under den första tiden efter inregistreringen. I samma riktning verka emellertid också de anvisningar som bolagen numera ge sina yrkesmän, av innebörd att praktiskt anskaffningsarbete i yrkesmannens sällskap skall ingå i instruktionen av varje nytt ombud. En närmare belysning av hithörande spörsmål erhålles genom de i *tab. H* sammanställda siffrorna, vilka angiva dels det genomsnittliga antalet kvarstående biförtjänstagenter under olika kvartal, dels antalet förmedlade försäkringar varje kvartal och dels antalet förmedlade försäkringar på ombud och kvartal. Vid beräkningen av sistnämnda uppgift har i fråga om första kvartalet 1932 hänsyn tagits till det förhållandet, att de under februari månad nämnda år inregistrerade agenterna i genomsnitt varit verksamma endast omkring ett halvt kvartal.

Tab. H. Biförtjänstagenternas anskaffning under olika kvartal efter inregistreringen.

Kvartal	Genomsnittligt antal kvarstående biförtjänstagenter under kvartalet			Antal förmedlade försäkringar under varje kvartal			Antal förmedlade försäkringar per agent och kvartal		
	Stor försäkring		Folkförsäkring	Stor försäkring		Folkförsäkring	Stor försäkring		Folkförsäkring
	AB	ÖB		AB	ÖB		AB	ÖB	
1932 1 kv.	106	98	125	52	131	920	0·49	1·34	7·36
2 »	207	192	242	42	119	464	0·20	0·62	1·92
3 »	204	188	226	30	74	265	0·15	0·39	1·17
4 »	203	182	206	63	77	372	0·31	0·42	1·81
1933 1 »	200	178	188	30	56	289	0·15	0·31	1·54
2 »	196	176	172	33	48	208	0·17	0·27	1·21
3 »	187	172	159	31	37	180	0·17	0·22	1·13
4 »	176	167	150	34	54	273	0·19	0·32	1·82
1934 1 »	161	156	142	14	27	268	0·09	0·17	1·89
2 »	148	139	133	20	42	209	0·14	0·30	1·57
3 »	143	128	124	19	41	189	0·13	0·32	1·52
4 »	136	120	115	68	95	217	0·50	0·79	1·89
1935 1 »	128	108	107	13	21	267	0·10	0·19	2·50
2 »	122	102	102	14	29	188	0·11	0·28	1·84
3 »	112	92	98	14	37	160	0·12	0·40	1·63
4 »	99	86	95	40	36	182	0·40	0·42	1·92
1936 1 »	86	80	91	12	22	142	0·14	0·28	1·56
2 »	80	75	86	21	33	136	0·26	0·44	1·58
3 »	74	73	84	15	17	100	0·20	0·23	1·19
4 »	70	68	80	16	66	122	0·23	0·97	1·52
Tillsammans	**2 838**	**2 580**	**2 725**	**581**	**1 062**	**5 151**	**0·20**	**0·41**	**1·89**
Genomsnittligt antal försäkringar per agent och år							0·80	1·64	7·56

De i *tab. H* sammanställda siffrorna lämna såsom synes belägg för antagandet, att nya ombud, som inregistreras, ej sällan äro i tillfälle att omedelbart tillföra bolaget någon försäkring. I vad mån detta beror på att det nya ombudet redan vid inregistreringen haft en eller flera försäkringar på hand eller om det föranletts av större hjälp från yrkesmannens sida under den första verksamhetstiden låter sig icke avgöra med ledning av de förefintliga siffrorna. Antalet försäkringar på ombud och kvartal var under det första kvartalet 1932 betydligt större än under exempelvis de tre följande kvartalen samma år. Detta förhållande upprepas för de tre grupperna av bolag och torde icke kunna tolkas såsom utslag av en ren tillfällighet. Under de 20 olika kvartal som *tab. H* omfattar, förekom i fråga om aktiebolagen endast ett kvartal nämligen fjärde kvartalet 1934, som uppvisade lika hög anskaffning som det kvartal, varunder inregistreringen skedde. Det må emellertid erinras om att sista kvartalet 1934 präglades för alla bolag, som drevo stor försäkring, av en utomordentligt stark anskaffning, förorsakad av den höjning av premienivån för nya försäkringar, som genomfördes från början av år 1935.

Även ett annat förhållande kan vara förtjänt av att framhållas. Antalet biförtjänstagenter, som inregistrerades under februari månad 1932, hade, såsom redan tidigare anförts, reducerats till omkring en fjärdedel av det ursprungliga antalet till utgången av 1937 och — såsom framgår av tab. G — till omkring en tredjedel vid utgången av 1936. Om man förutsätter, att avregistreringen i första hand gått ut över overksamma agenter, kunde man möjligen vänta, att anskaffningen per kvar-

varande ombud skulle visa tendens till stegring. Någon tydlig tendens av denna art framträder dock icke.

Av *tab. H* framgår vidare att, för de biförtjänstagenter som här äro i fråga, antalet anskaffade försäkringar per agent och år under perioden 1932—1936 för aktiebolagens vidkommande uppgick till endast 0,8. För de ömsesidiga bolag, som driva stor försäkring, var motsvarande siffra dubbelt så stor eller 1,6 medan inom folkförsäkringen antalet försäkringar per ombud och år uppgick till 7,6. Det förtjänar även att uppmärksammas, att antalet av agenterna förmedlade försäkringar var störst under det första kvartalet av anställningstiden. Detta förhållande är särskilt framträdande inom folkförsäkringen, såsom framgår av sista kolumnen i tabellen. Det visar sig även, att anskaffningen genomgående är minst under årets tredje kvartal. Detta behöver dock icke betyda, att även intensiteten i anskaffningsarbetet skulle vara minst detta kvartal. Förhållandet torde i stället vara de rakt motsatta, vilket torde bero dels på den större svårigheten att skaffa försäkringar under denna tid av året, dels på den ekonomiska betydelsen för folkförsäkringens yrkesmän att trots detta hålla anskaffningen uppe på en relativt hög nivå. I jämförelse med förhållandena under tredje kvartalet lär första kvartalet under året präglas av ett större lugn och mindre intensitet i anskaffningsarbetet.

Annullationsförloppet bland de anskaffade försäkringarna. En annan fråga, som i viss grad kan belysas med tillhjälp av uppgifterna beträffande de under februari månad 1932 inregistrerade biförtjänstagenterna och deras anskaffningsverksamhet, är spörsmålet om annullationsförloppet bland de försäkringar, som under olika kvartal förmedlas genom nämnda agenter. Då materialet härför, särskilt beträffande storförsäkringen, är relativt litet, ha de bolag, som driva stor försäkring, sammanförts till en grupp. Resultatet av bearbetningen av de individuella uppgifterna rörande de olika ombuden finnes återgivet i *tab. I*. Tabellen anger huru många försäkringar som annullerats under olika försäkringsår. Härvid har första försäkringsåret uppdelats i tvenne halvår, betecknade med 1: 1 och 1: 2.

I *tab. K* har lämnats en mera koncentrerad översikt över annullationsförloppet beträffande de försäkringar, som här äro i fråga. Ur sistnämnda tabell framgår, huru många procent av de ursprungligen under olika kalenderår tecknade försäkringarna som annullerats intill utgången av varje särskilt försäkringsår.

Då i tabellerna skiljes mellan stor försäkring och folkförsäkring, bör framhållas, att det under rubriken folkförsäkring medtagits även sådan stor försäkring som bedrives av folkförsäkringsbolagen.

En jämförelse mellan annullationsförloppet inom de båda slagen av försäkring ger enligt tab. K vid handen, att annullationsfrekvensen är något högre inom folkförsäkringen. Det må emellertid observeras, att skillnaden framträder kraftigare under den närmaste tiden efter försäkringarnas tecknande. Under första försäkringsåret är sålunda enligt här föreliggande material annullationerna inom folkförsäkringen ungefär dubbelt så många som inom stor försäkring. Under de senare försäkringsåren blir däremot olikheten betydligt mindre. Medan vid utgången av första försäkringsåret annullationsprocenten inom stor försäkring är 11 och inom folkförsäkring 20, äro motsvarande procenttal vid utgången av femte försäkringsåret 32 resp. 35. Medan de förstnämnda procenttalen äro byggda på försäkringar, som tecknats under hela perioden 1932—1936, ha de båda sistnämnda procenttalen baserats uteslutande på de under år 1932 tecknade försäkringarna. Då, enligt direktiven till de bolag, som lämnat förevarande uppgifter, en försäkring skall anses annullerad vid den tidpunkt, då förfallodagen för en premie förlupit utan att premien erlagts, torde den omnämnda olikheten mellan annullationsförloppet inom stor försäkring och folkförsäkring ej bero därpå, att olika bolag uppställt olika villkor för att en försäkring skall anses annullerad.

Tab. I. Antalet under olika försäkringsår inträffade annullationer bland försäkringar, som förmedlats av de biförtjänstagenter, vilka inregistrerats under februari månad år 1932.

Kvartal, varunder försäkringarna tecknades	Stor försäkring							Folkförsäkring						
	Antal tecknade försäkr.	Antal annullationer under försäkringsåret						Antal tecknade försäkr.	Antal annullationer under försäkringsåret					
		1 : 1	1 : 2	2	3	4	5		1 : 1	1 : 2	2	3	4	5
1932: 1	183	14	9	23	7	5	3	920	105	82	54	21	16	16
2	161	19	7	15	4	1	1	464	89	37	20	7	11	2
3	104	14	5	11	4	2	0	265	57	19	12	2	3	2
4	140	16	2	13	4	5	2	372	78	24	23	5	11	6
1933: 1	86	7	5	3	4	1		289	54	10	10	3	6	
2	81	7	2	5	0	2		208	26	10	16	6	5	
3	68	3	3	8	3	0		180	34	7	3	2	1	
4	88	4	5	8	1	1		273	32	14	17	6	5	
1934: 1	41	10	2	3	0			268	37	9	10	7		
2	62	5	3	5	1			209	33	8	7	3		
3	60	1	2	1	1			189	20	6	8	3		
4	163	5	6	3	2			217	25	10	6	2		
1935: 1	34	3	0	0				267	18	20	12			
2	43	2	2	2				188	22	5	6			
3	51	3	2	2				160	22	9	7			
4	76	3	3	0				182	19	6	3			
1936: 1	34	0	1					142	15	3				
2	54	3	2					136	15	5				
3	32	3	0					100	14	4				
4	82	4	1					122	15	3				
Summa	**1 643**	**126**	**62**	.	.	.	.	**5 151**	**730**	**291**	.	.	.	.

Tab. K. Antal annullationer i procent av de försäkringar, som förmedlats av biförtjänstagenter, vilka inregistrerats under februari månad år 1932.

Teckningsår	Stor försäkring							Folkförsäkring						
	Antal tecknade försäkringar	Annullerade försäkringar i % av tecknade vid utgången av olika försäkringsår						Antal tecknade försäkringar	Annullerade försäkringar i % av tecknade vid utgången av olika försäkringsår					
		1 : 1	1 : 2	2	3	4	5		1 : 1	1 : 2	2	3	4	5
1932	588	11	15	25	28	31	32	2 021	16	24	30	31	33	35
1933	323	7	11	19	21	22		950	15	20	25	26	28	
1934	326	6	10	14	15			883	13	17	20	22		
1935	204	5	9	11				797	10	15	19			
1936	202	5	7					500	12	15				
Samtliga	**1 643**	**8**	**11**	**19**	**23**	**28**	**32**	**5 151**	**14**	**20**	**25**	**28**	**32**	**35**

Ett spörsmål, som synes värt att närmare undersöka, är huruvida de försäkringar, som förmedlats av agenterna under deras första verksamhetstid, ur annullationssynpunkt företett ett annat förlopp än försäkringar som anskaffats senare. En blick på tab. K ger omedelbart vid handen, att annullationsprocenten för de försäkringar, som tecknades under 1932, är större än för de försäkringar, som tecknades under

1933. I stort sett sjunker annullationsprocenten jämnt från 1932 års försäkringar fram till de under år 1936 tecknade. Det vore emellertid förhastat att härav draga den slutsatsen, att de återgivna siffrorna skulle ge vid handen, att kvaliteten av de försäkringar, som tecknats av agenter, vilka under längre tid sysslat med anskaffningsarbete, skulle vara bättre än kvaliteten hos försäkringar, som tecknats under den första tiden efter agenternas inregistrering. Under perioden från 1932 till 1936 hava nämligen helt nya förhållanden tillkommit, som otvivelaktigt medverka till betydande ändringar i annullationssiffrorna. Här må först erinras om räntefallet, som helt naturligt måste verka minskande på annullationerna, alldenstund premien för nya försäkringar skulle bliva högre än för de försäkringar, som tecknats under tiden för den högre räntenivån. En annan omständighet, som bidragit till att sätta sin prägel på nu berörda period, är den fortskridande konjunkturförbättringen, vilken givetvis också kan förväntas påverka annullationsförhållandena.

Om man, med ledning av det material, som här föreligger, skall kunna bedöma, huruvida de försäkringar, som tecknats i omedelbar anslutning till agenternas registrering, förete större eller mindre annullationer än försäkringar, som tecknats senare, torde det bli nödvändigt inskränka sig till siffrorna för de olika kvartalen år 1932. Ur de uppgifter rörande antalet annullationer bland försäkringar, som tecknats under olika kvartal år 1932, ha de procenttal erhållits som sammanställts i följande översikt.

Antal annullerade försäkringar vid utgången av femte försäkringsåret i procent av det antal försäkringar, som tecknats under olika kvartal år 1932.

Kvartal	Antal tecknade försäkringar		Annullationsprocent vid utgången av femte försäkringsåret	
	Stor försäkring	Folkförsäkring	Stor försäkring	Folkförsäkring
1	183	920	33	32
2	161	464	29	36
3	104	265	35	36
4	140	372	30	40

Det framgår av de erhållna siffrorna, att man icke torde kunna göra gällande, att någon olikhet i nu berörda avseende föreligger mellan de försäkringar, som tecknades under första kvartalet 1932, under vilket kvartal inregistreringen av agenterna skedde, och försäkringarna under de följande kvartalen.

Biförtjänstagenternas inkomstfördelning. Den tidigare redogörelsen för fördelningen efter inkomst år 1936 av de biförtjänstagenter, som voro registrerade vid utgången av 1937, lämnade icke någon direkt upplysning om, hur fördelningen skulle gestaltat sig, därest den genomförts för ett annat år, eller om försäkringen baserats på inkomsterna under en längre tid, exempelvis två år. De uppgifter, som införskaffats rörande de under februari månad 1932 inregistrerade biförtjänstagenterna och för vilka ovan redogjorts, lämna hållpunkter för ett bedömande av dessa spörsmål. Innan materialet utnyttjas för detta ändamål, skall först lämnas en sammanställning av ifrågavarande biförtjänstagenters fördelning efter inkomst under vart och ett av åren 1932—1936, dels för stor försäkring, dels för folkförsäkring. För varje år ha alla sådana agenter medtagits, som i slutet av respektive år alltjämt voro registrerade som biförtjänstagenter. Resultatet av bearbetningen har för såväl storförsäkringen som folkförsäkringen sammanställts i *tab. L.*

Avgången bland verksamma och overksamma agenter och därmed sammanhängande frågor. En jämförelse mellan inkomstfördelningen under olika år beträffande de biförtjänstagenter, som inregistrerats i februari 1932 (tab. L) och samtliga biförtjänst-

Tab. L. Under februari månad år 1932 inregistrerade biförtjänstagenter, fördelade efter provisionsinkomst under vart och ett av åren 1932—1936.

Inkomst kr.	Stor försäkring					Folkförsäkring				
	1932	1933	1934	1935	1936	1932	1933	1934	1935	1936
0	259	237	163	112	72	19	30	22	13	17
1— 9	16	14	16	7	12	23	22	13	10	9
10— 24	26	30	15	15	12	36	19	20	19	12
25— 49	27	14	19	11	13	43	31	12	18	8
50— 99	18	18	13	8	6	36	20	21	15	14
100— 249	22	12	9	12	9	31	18	13	15	16
250— 499	6	5	4	4	5	5	5	8	4	1
500— 999	2	3	3	4	3	1	1	1		
1 000—2 499	5	1	1	1		1				
2 500—4 999					1					
Summa	**381**	**334**	**243**	**174**	**133**	**195**	**146**	**110**	**94**	**77**
	Relativa tal.									
Mindre än										
1	68	71	67	64	54	10	21	20	14	22
10	72	75	74	68	63	22	36	32	24	34
25	79	84	80	77	72	40	49	50	45	49
50	86	88	88	83	82	62	70	61	64	60
100	91	94	93	88	86	81	84	80	80	78
250	97	97	97	95	93	96	96	92	96	99
500	98	99	98	97	97	99	99	99	100	100
1 000	99	100	100	99	99	99	100	100		
2 500	100	100	100	100	99	100				
5 000					100					

agenter, som voro registrerade vid utgången av 1937 (tab. E), ger vid handen, att relativa antalet overksamma agenter var betydligt större bland de förra. Man finner dock beträffande storförsäkringen, att — bortsett från det första anställningsåret, som ju enligt vad tidigare framhållits uppvisade särskilt stor anskaffning — den relativa förekomsten av overksamma agenter blir allt mindre efter hand som anställningstiden växer, vilket kan förklaras därav, att avregistreringen varit störst bland de overksamma agenterna. Till bekräftelse av att så varit fallet må följande siffror för storförsäkringen kunna tjäna.

År	Samtliga kvarstående biförtjänstagenter vid utgången av olika år	Antal härav under olika år avregistrerade agenter	Avregistrerade agenter i % av antalet vid årets början	Antal kvarstående biförtjänstagenter, som icke anskaffat någon försäkring sedan inregistreringen	Antal härav under olika år avregistrerade	I % av antalet vid årets början
1932	381			259		
1933	334	47	12	196	34	13
1934	243	91	27	105	79	40
1935	174	69	28	54	45	43
1936	133	41	24	27	25	46

Jämför man å ena sidan avregistreringen bland biförtjänstagenterna över huvud i procent av samtliga biförtjänstagenter och å andra sidan avregistreringen bland de agenter, som aldrig tecknat någon försäkring, finner man, att avgången i den

senare gruppen av agenter blivit allt större i förhållande till den förstnämnda gruppen, ju längre tid vederbörande varit overksam. Av intresse är även talserien i femte kolumnen av ovanstående översikt, som visar huru många agenter, vilka över huvud aldrig tecknat någon försäkring, som funnos kvar vid utgången av de olika kalenderåren.

En ytterligare analys av det föreliggande materialet ger en tydlig numerisk bekräftelse på det för övrigt fullt naturliga förhållandet att ju längre tid en agent varit overksam, desto mindre är sannolikheten för att han kommer att förmedla någon försäkring. De till belysning härav erhållna siffrorna ha sammanställts i följande översikt.

År	Antal biförtjänstagenter vid slutet av olika kalenderår, som alltsedan inregistreringen i februari 1932 icke förmedlat någon försäkring A	Antal agenter bland dessa, som under närmast följande kalenderår tecknat minst 1 försäkring B	B i % av A
1932	259	29	11·2
1933	196	12	6·1
1934	105	6	5·7
1935	54	2	3·7
1936	27	—	—

De i sista kolumnen återgivna procenttalen stödja sig visserligen på ett relativt litet material. De uppvisa dock en sådan systematisk gång, att de synas böra tillmätas viss betydelse. De innebära bland annat att av agenter, som varit overksamma under ett år, endast var nionde förmedlat någon försäkring under det närmast följande året. Efter längre tids overksamhet blir utsikten för något positivt anskaffningsarbete ännu mindre. Därest denna erfarenhet från det föreliggande materialet skulle bekräftas på undersökningar av större agentmaterial, som utredningen dock icke haft tillfälle att verkställa, bör härur god ledning kunna erhållas, då det gäller fixera de principer, efter vilka overksamma agenter böra avregistreras.

I detta sammanhang må dock framhållas, att livförsäkringsbolagen enligt uppgift alltmera uppmärksammat behovet av en avregistrering av overksamma ombud och den uppfattningen torde numera vara allmän att ombud, som två år i följd varit overksamma, endast under särskilda förhållanden böra bibehållas. Ännu under åren 1941 och 1942 gällde, såsom framgår av tabellerna U och V, att ombud, som varit overksamma under det första av dessa år, i betydande utsträckning kvarstodo såsom overksamma även under det följande året.

Nu berörda frågor kunna även belysas från andra utgångspunkter. Understundom framföres den uppfattningen, att man icke kan draga några slutsatser av större värde rörande agenternas anskaffningsverksamhet genom att undersöka fördelningen efter inkomstens storlek endast under ett visst kalenderår. Agenter, som under ett år icke förmedlat någon försäkring, kunna, anför man, mycket väl ett annat år uppvisa en betydande anskaffning. Självfallet kan sådant i en del fall förekomma. För att undersöka huru förhållandena i detta avseende såsom helhet gestalta sig har bland de biförtjänstagenter, som inregistrerades i februari 1932, uttagits samtliga agenter, som ännu vid utgången av 1933 voro registrerade. Antalet dylika agenter uppgick för storförsäkringens vidkommande till 334. Siffrorna ha sammanställts i *tab. M.*

Såsom var att vänta äro de större inkomsterna något mera representerade vid en fördelning efter inkomsten under en tvåårsperiod än om fördelning sker efter inkomsten under enbart ett år. Någon olikhet av större betydelse mellan de båda

Tab. M. Biförtjänstagenter, fördelade efter inkomst under två på varandra följande år.

Inkomst kr.	1932	1933	1932 + 1933
0	225	237	196
1— 9	13	14	7
10— 24	23	30	34
25— 49	25	14	20
50— 99	16	18	29
100— 249	20	12	25
250— 499	5	5	9
500— 999	2	3	8
1 000—2 499	5	1	6
Tillsammans	**334**	**334**	**334**
Mindre än		Relativa tal	
1	67	71	59
10	71	75	61
25	78	84	71
50	86	88	77
100	90	94	86
250	96	97	93
500	98	99	96
1 000	99	100	98
2 500	100	100	100

fördelningarna finnes dock icke. Medan, såsom framgår av översikten, 67 % av samtliga agenter icke hade någon inkomst alls under år 1932 och 71 % under 1933, voro 59 % av samma agenter utan inkomst under både 1932 och 1933.

Till sist skall ytterligare en sammanställning av materialet göras för att konstatera i vilken utsträckning agenter, som varit verksamma resp. overksamma under ett kalenderår, även varit verksamma resp. overksamma under närmast följande kalenderår. För detta ändamål ha uttagits dels de agenter, som voro registrerade under de båda åren 1932 och 1933, dels de agenter, som voro registrerade under åren 1933 och 1934. Den förra gruppen räknade 334, den senare 243 personer. Materialet har sammanställts på sätt som framgår av *tab. N.*

Tab. N. Tabell utvisande sambandet mellan agenternas verksamhet och overksamhet två på varandra följande år. Stor försäkring.

Åren 1932 och 1933.

År 1933 \ År 1932	Verksamma agenter	Overksamma agenter	Summa
Verksamma agenter	68 (62 %)	29 (13 %)	97
Overksamma agenter ...	41 (38 %)	196 (87 %)	237
Summa	109 (100 %)	225 (100 %)	334

Åren 1933 och 1934.

År 1934 \ År 1933	Verksamma agenter	Overksamma agenter	Summa
Verksamma agenter	57 (65 %)	23 (15 %)	80
Overksamma agenter ...	31 (35 %)	132 (85 %)	163
Summa	88 (100 %)	155 (100 %)	243

Proportionen mellan verksamhet och overksamhet under två på varandra följande år är, såsom synes av dessa tabeller, i anmärkningsvärd grad överensstämmande. Av de 109 agenter, som voro verksamma år 1932, voro 68 eller 62 % verksamma även under år 1933. Vidare finner man, att av de 88 agenter som voro verksamma år 1933, 57 eller 65 % voro verksamma även under 1934. Ser man åter på de 225 agenter, som voro overksamma under år 1932, befinnes det, att endast 13 % av dessa voro verksamma under år 1933. Motsvarande siffra för åren 1933 och 1934 utgjorde 15 %.

II. Perioden 1938—1942.

Då det ansågs vara av värde att undersöka, huruvida de förhållanden, för vilka redogjorts i det föregående, undergått förändringar i ett eller annat avseende, beslöt utredningen att från livförsäkringsbolagen införskaffa uppgifter även för perioden 1938—1942. Dessa uppgifter motsvara i stort sett de tidigare. Vad beträffar biförtjänstagenternas fördelning efter inkomst ha i detta fall dock endast sådana

Tab. 0. (motsvarar tab. A). Yrkesfältmännens och biförtjänstagenternas fördelning efter anställningstidens längd vid utgången av år 1942.

Anställningstidens längd i år	Yrkesfältmän				Biförtjänstagenter			
	Stor försäkring		Folkförsäkring	Summa	Stor försäkring		Folkförsäkring	Summa
	Aktiebolag	Öms. bolag			Aktiebolag	Öms. bolag		
—½	16	18	8	42	586	819	1 413	2 818
½— 1	10	19	10	39	491	698	1 114	2 303
1— 2	20	36	36	92	882	1 055	1 870	3 807
2— 3	12	13	49	74	446	492	1 120	2 058
3— 4	14	13	53	80	699	803	1 041	2 543
4— 5	19	11	34	64	666	736	907	2 309
5— 7	42	23	84	149	1 001	1 195	1 325	3 521
7—10	41	37	177	255	928	1 235	1 229	3 392
10—15	29	43	197	269	1 004	1 470	1 497	3 971
15—20	23	19	122	164	687	933	839	2 459
20—	31	31	142	204	950	1 569	1 122	3 641
Summa	**257**	**263**	**912**	**1 432**	**8 340**	**11 005**	**13 477**	**32 822**
	Relativa tal							
—½	62	68	9	29	70	74	105	86
½— 1	39	72	11	27	59	63	83	70
1— 2	78	137	39	64	106	96	139	116
2— 3	47	49	54	52	54	45	83	63
3— 4	54	49	58	56	84	73	77	78
4— 5	74	42	37	45	80	67	67	70
5— 7	163	88	92	104	120	109	99	107
7—10	160	141	194	178	111	112	91	103
10—15	113	164	216	188	120	134	111	121
15—20	89	72	134	115	82	85	62	75
20—	121	118	156	142	114	142	83	111
	1 000	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**	**1 000**
Medelanställningstid i år	9·1	8·7	11·7	10·7	8·5	9·2	7·0	8·1

agenter medtagits som voro inregistrerade under båda åren 1941 och 1942. Härvid har dessutom fördelningen efter inkomst angivits på så sätt att det framgår huru agenter, som tillhörde en viss inkomstklass under det ena året, fördelade sig efter inkomst under det andra året.

Till belysning av yrkesfältmännens inkomstförhållanden hava därjämte uppgifter införskaffats dels för år 1938, dels för år 1942.

A. Omsättningen bland ackvisitörerna.

I det följande har resultaten av bearbetningen sammanställts i en del tabeller motsvarande tabellerna i föregående avdelning. I *tab. O* (motsvarande *tab. A*) anges yrkesfältmännens och biförtjänstagenternas fördelning efter anställningstidens längd vid utgången av år 1942. Antalet under 5-årsperioden 1938—1942 avregistrerade yrkesmän, fördelade på avgångsorsaker och grupper av bolag återfinnas i *tab. P* (motsvarande *tab. B*, som avsåg 10-årsperioden 1928—1937). *Tab. Q* innehåller uppgift om antalet yrkesmän, fördelade efter anställningstidens längd, som avregistrerats under perioden 1938—1942 på grund av olika avgångsorsaker (motsvarande *tab. C*). Slutligen har i *tab. R* angivits den genomsnittliga anställningstiden för yrkesfältmän vid tidpunkten för avregistreringen på grund av olika avgångsorsaker (motsvarande *tab. D*).

Tab. P (motsvarande tab. B). Antalet under 5-årsperioden 1938—1942 avregistrerade yrkesmän, fördelade på avgångsorsaker och grupper av bolag.

Avgångsorsak	Stor försäkring		Folk-försäkring exkl. Framtiden	Framtiden	Summa
	Aktiebolag	Öms. bolag			
1	2	13	16	3	34
2	8	7	47	13	75
3	34	15	—	—	49
4	9	18	53	16	96
5	140	89	94	140	463
Summa	**193**	**142**	**210**	**172**	**717**
Antal yrkesmän vid slutet av 1942	257	263	708	204	1 432
Genomsnittlig årlig avgång i % av antalet yrkesmän vid slutet av 1942	15	11	6	17	10

B. Biförtjänstagenternas provisionsinkomster.

Fördelningen efter provisionsinkomst åren 1941 och 1942 avser, såsom tidigare framhållits, sådana biförtjänstagenter, som varit inregistrerade under båda dessa år. Fördelningen motsvarar sålunda icke fullständigt fördelningen enligt *tab. E*, som endast avsåg biförtjänstagenter, som varit inregistrerade under hela eller någon del av år 1936. Någon större inverkan på fördelningen torde denna olikhet dock icke kunna medföra.

Tab. Q (motsvarar tab. C). Antalet yrkesfältmän fördelade efter anställningstidens längd, som avregistrerats under åren 1938—1942 på grund av olika avgångsorsaker.

Bolagsgrupp	Avgångsorsak	Anställningstid vid avregistreringen											Summa
		-1/2 år	1/2-1 år	1-2 år	2-3 år	3-4 år	4-5 år	5-7 år	7-10 år	10-15 år	15-20 år	20 år och mera	
Stor försäkring: Aktiebolag	1			1							1		2
	2									3	1	4	8
	3	2	3	7	4		3	6	5	4			34
	4		3	1	1	1		2	1				9
	5	7	21	31	17	20	16	8	7	6	4	3	140
	Summa	**9**	**27**	**40**	**22**	**21**	**19**	**16**	**13**	**13**	**6**	**7**	**193**
Stor försäkring: Öms. bolag	1				1	1	1		1	1	3	5	13
	2								1	1		5	7
	3		3	1	4		3	1	2	1			15
	4		4	3	2	4	2		1	1	1		18
	5	6	12	15	10	15	9	11	5	2	3	1	89
	Summa	**6**	**19**	**19**	**17**	**20**	**15**	**12**	**10**	**6**	**7**	**11**	**142**
Folkförsäkring exkl. Framtiden	1						1		2	4	3	6	16
	2									1	2	44	47
	3												
	4	3	9	9	5	8	5	5	5	3	1		53
	5	4	16	18	9	6	4	11	9	13	4		94
	Summa	**7**	**25**	**27**	**14**	**14**	**10**	**16**	**16**	**21**	**10**	**50**	**210**
Framtiden	1					2					1		3
	2									2	3	8	13
	3												
	4			3		3	2	2	4	2			16
	5	12	7	15	10	16	17	18	17	19	9		140
	Summa	**12**	**7**	**18**	**10**	**21**	**19**	**20**	**21**	**23**	**13**	**8**	**172**
Tillsammans	1			1	1	3	2		3	5	8	11	34
	2								1	7	6	61	75
	3	2	6	8	8		6	7	7	5			49
	4	3	16	16	8	16	9	9	11	6	2		96
	5	29	56	79	46	57	46	48	38	40	20	4	463
	Summa	**34**	**78**	**104**	**63**	**76**	**63**	**64**	**60**	**63**	**36**	**76**	**717**

I *tab. S* har angivits fördelningen efter provisionsinkomst åren 1941 och 1942 var för sig och i *tab.* T ackumulerade relativtal. Tabellerna avse de biförtjänstagenter, som voro registrerade under såväl 1941 som 1942. De införskaffade uppgifterna tillåta i detta fall en mera ingående undersökning av biförtjänstagenternas inkomstförhållanden. Av intresse är härvid bl. a. frågan huruvida överksamhet från en agents sida ett år tillåter några slutsatser rörande den sannolika omfattningen av hans verksamhet följande år. Detta är samma spörsmål som tidigare behandlats i *tab. M och N* men då endast på grundval av ett relativt obetydligt material, omfattande biförtjänstagenter, som inregistrerats under en månad år 1932. För belysning av hithörande spörsmål har upprättats *tab. U* för stor försäkring, aktiebolag och ömsesidiga bolag, samt *tab. V* för folkförsäkring.

Ur *tab. S* framgår att 20 807 biförtjänstagenter voro inregistrerade från början av 1941 till utgången av 1942. Av dessa agenter hade 2 989 år 1941 och 2 916 år 1942, motsvarande enligt *tab. T* cirka 14 % av samtliga, icke någon provisions-

Tab. R (motsvarar tab. D). Genomsnittlig anställningstid m. m. för yrkesfältmän vid tidpunkten för avregistreringen.

Avgångsorsak	Stor försäkring				Folkförsäkring					
	Aktiebolag		Öms. bolag		exkl. Framtiden		Framtiden		Samtliga	
	Antal avregistrerade	Medelanställningstid i år	Antal avregistrerade	Medelanställningstid i år	Antal avregistrerade	Medelanställningstid i år	Antal avregistrerade	Medelanställningstid i år	Antal avregistrerade	Medelanställningstid i år
1	2	9·5	13	16·1	16	17·1	3	8·2	34	15·5
2	8	19·4	7	20·9	47	24·4	13	21·3	75	23·0
3	34	4·9	15	4·2					49	4·7
4	9	3·4	18	4·1	53	4·0	16	5·9	96	4·3
5	140	4·1	89	4·1	94	5·1	140	6·0	463	4·9
Samtliga	**193**	**4·9**	**142**	**6·0**	**210**	**10·0**	**172**	**7·2**	**717**	**7·2**

Tab. S. Biförtjänstagenternas fördelning efter provisionsinkomst åren 1941 och 1942.

Inkomst kr.	Stor försäkring		Folkförsäkring*	Tillsammans
	Aktiebolag	Öms. bolag		
	År 1941			
0	1 154	928	907	2 989
1— 9	556	937	420	1 913
10— 24	704	1 213	552	2 469
25— 49	669	1 237	649	2 555
50— 99	662	1 198	634	2 494
100— 249	673	1 008	1 791	3 472
250— 499	318	365	1 738	2 421
500— 999	225	184	1 341	1 750
1 000— 2 499	173	83	369	625
2 500— 4 999	37	20	45	102
5 000— 9 999	12	1	2	15
10 000—19 999	2	—	—	2
20 000 och därutöver	—	—	—	—
Summa	**5 185**	**7 174**	**8 448**	**20 807**
	År 1942.			
0	1 160	866	890	2 916
1— 9	570	823	367	1 760
10— 24	586	1 112	587	2 285
25— 49	613	1 216	548	2 377
50— 99	613	1 228	597	2 438
100— 249	673	1 096	1 622	3 391
250— 499	375	456	1 739	2 570
500— 999	290	238	1 452	1 980
1 000— 2 499	232	110	575	917
2 500— 4 999	53	25	65	143
5 000— 9 999	15	3	6	24
10 000—19 999	5	1	—	6
20 000 och däröver	—	—	—	—
Summa	**5 185**	**7 174**	**8 448**	**20 807**

* För ett av folkförsäkringsbolagen har vid fördelning efter inkomst hänsyn kunnat tagas enbart till provisioner på grund av anskaffning men icke till inkassoprovisioner.

Tab. T. Biförtjänstagenternas fördelning efter provisionsinkomst åren 1941 och 1942. Relativa tal.

Inkomst i kronor mindre än	Stor försäkring		Folkförsäkring*	Tillsammans
	Aktiebolag	Öms. bolag		
	År 1941			
1	223	129	107	144
10	330	260	157	236
25	466	429	222	354
50	595	601	299	477
100	722	768	374	597
250	852	909	586	764
500	913	960	792	880
1 000	957	986	951	964
2 500	990	997	994	994
5 000	997	1 000	1 000	999
10 000	1 000	1 000	1 000	1 000
	År 1942			
1	224	121	105	140
10	334	235	149	225
25	447	390	218	335
50	565	560	283	449
100	683	731	354	566
250	813	884	546	729
500	885	947	752	852
1 000	941	981	924	948
2 500	986	996	992	992
5 000	996	999	999	999
10 000	999	1 000	1 000	1 000
20 000	1 000	1 000	1 000	1 000

* Se noten under tab. S.

inkomst. Det må emellertid framhållas, att för ett av folkförsäkringsbolagen har vid fördelningen efter inkomst hänsyn kunnat tagas enbart till provisioner på grund av anskaffning men icke till inkassoprovisioner. Ur *tab. T* framgår vidare, att under de två åren 48 resp. 45 % av biförtjänstagenterna hade provisionsinkomster understigande 50 kronor. Inkomster överstigande 500 kronor uppnåddes endast av 12 resp. 15 %. En jämförelse mellan förhållandena inom olika grupper av bolag ger som synes vid handen att särskilt aktiebolagen inom storförsäkringen uppvisar ett relativt större antal overksamma biförtjänstagenter än övriga bolagsgrupper. Men även de olika bolagen inom samma grupp förete betydande avvikelser från varandra.

Tab. U belyser frågan om sambandet mellan biförtjänstagenternas provisionsinkomster under två på varandra följande år. Tabellen ger vid handen, att det existerar ett utpräglat samband av denna art, vilket innebär att om en agent uppvisar hög, medelmåttig eller ringa anskaffning ena året, anskaffningen i det övervägande flertalet fall även är hög, medelmåttig eller ringa följande år. Man finner sålunda för aktiebolag som bedriva stor försäkring att av 1 154 biförtjänstagenter, som icke hade någon inkomst 1941, icke mindre än 864 eller 75 % voro utan inkomst även 1942. Motsvarande procenttal var för de ömsesidiga storförsäkringsbolagen 68 och för folkförsäkringsbolagen 66 %. Detta hindrar icke, såsom även framgår av tabellen, att av agenter som voro overksamma ena året, några kunde uppnå ganska betydande provisionsinkomster följande år. Det kan i detta sammanhang förtjäna

Tab. U. Biförtjänstagenternas fördelning efter provisionsinkomst åren 1941 och 1942.

Stor försäkring. Aktiebolag.

1941 \ 1942	0	1—9	10—24	25—49	50—99	100—249	250—499	500—999	1 000—2 499	2 500—4 999	5 000—9 999	10 000—19 999	Summa
0.	864	56	44	46	34	23	47	23	14	1	2		1 154
1— 9.	66	338	69	39	18	15	7	1	3				556
10— 24.	69	122	290	110	55	37	10	11					704
25— 49.	55	25	118	257	126	60	19	3	6				669
50— 99.	43	15	43	122	260	130	28	14	7				662
100— 249.	35	11	18	32	107	327	86	37	19	1			673
250— 499.	13	2	2	3	9	62	138	67	19	3			318
500— 999.	4	1	2	3	3	15	36	107	50	4			225
1 000— 2 499.	8			1	1	3	4	26	105	21	3	1	173
2 500— 4 999.	3							1	7	21	4	1	37
5 000— 9 999.						1			2	2	5	2	12
10 000—19 999.											1	1	2
Summa	**1 160**	**570**	**586**	**613**	**613**	**673**	**375**	**290**	**232**	**53**	**15**	**5**	**5 185**

Stor försäkring. Ömsesidiga bolag.

1941 \ 1942	0	1—9	10—24	25—49	50—99	100—249	250—499	500—999	1 000—2 499	2 500—4 999	5 000—9 999	10 000—19 999	Summa
0.	629	86	91	55	41	18	5	2	1				928
1— 9.	114	493	161	99	41	22	7						937
10— 24.	61	152	571	242	127	46	13	1					1 213
25— 49.	37	64	200	558	271	88	12	7					1 237
50— 99.	22	18	67	218	594	231	36	12					1 198
100— 249.	2	7	20	36	144	607	153	32	7				1 008
250— 499.		2		5	7	71	193	72	12	2	1		365
500— 999.	1	1	2		2	10	34	99	35				184
1 000— 2 499.				3	1	2	3	12	52	10			83
2 500— 4 999.						1		1	3	13	2		20
5 000— 9 999.												1	1
10 000—19 999.													
Summa	**866**	**823**	**1 112**	**1 216**	**1 228**	**1 096**	**456**	**238**	**110**	**25**	**3**	**1**	**7 174**

Folkförsäkring.*

1941 \ 1942	0	1—9	10—24	25—49	50—99	100—249	250—499	500—999	1 000—2 499	2 500—4 999	5 000—9 999	10 000—19 999	Summa
0.	598	110	96	57	25	13	4	2	1	1			907
1— 9.	119	126	89	54	13	16		2		1			420
10— 24.	100	64	217	109	45	13	4						552
25— 49.	45	40	83	169	120	176	11	4		1			649
50— 99.	15	13	22	132	294	131	22	4	1				634
100— 249.	10	8	70	16	84	1 103	447	39	13	1			1 791
250— 499.	2	3	7	7	9	146	1 119	411	34				1 738
500— 999.	1	2	3	4	4	19	123	955	227	3			1 341
1 000— 2 499.		1			1	5	9	34	287	30	2		369
2 500— 4 999.					2			1	11	27	4		45
5 000— 9 999.									1	1			2
10 000—19 999.													
Summa	**890**	**367**	**587**	**548**	**597**	**1 622**	**1 739**	**1 452**	**575**	**65**	**6**		**8 448**

* Se noten under tab. S.

Tab. V. Biförtjänstagenternas fördelning efter provisionsinkomst åren 1941 och 1942.

Storförsäkring. Bolag A.

1941 \ 1942	0	1—9	10—24	25—49	50—99	100—249	250—499	500—999	1 000—2 499	2 500—4 999	5 000—9 999	10000—19999	Summa
0..	391	19	15	16	16	13	41	16	11	1	2		541
1— 9..	25	10	15	4	8	8	3		2				75
10— 24..	46	13	29	18	21	18	5	6					156
25— 49..	40	9	17	23	20	24	10	1	3				147
50— 99..	31	9	16	11	24	23	15	11	4				144
100— 249..	26	9	11	12	22	54	28	15	11				188
250— 499..	11	1		2	7	16	22	13	9	3			84
500— 999..	3	1	2	2	1	11	5	23	18	1			67
1 000— 2 499..	7			1	1	3	1	8	19	11	2	1	54
2 500— 4 999..	3								5	8	1	1	18
5 000— 9 999..						1			1		4	1	7
10 000—19 999..											1		1
Summa	**583**	**71**	**105**	**89**	**120**	**171**	**130**	**93**	**83**	**24**	**10**	**3**	**1 482**

Storförsäkring. Bolag B.

1941 \ 1942	0	1—9	10—24	25—49	50—99	100—249	250—499	500—999	1 000—2 499	2 500—4 999	5 000—9 999	10000—19999	Summa
0..	24	8	4	5	6	2	1	1					51
1— 9..	6	81	13	8	4	3	1						116
10— 24..	3	23	99	35	22	9	2						193
25— 49..	2	9	46	105	41	13		1					217
50— 99..	1	3	16	39	158	38	5	1					261
100— 249..	1		3	8	29	181	40	6	2				270
250— 499..					1	19	64	25	3				112
500— 999..		1				3	12	23	11				50
1 000— 2 499..								5	12	3			20
2 500— 4 999..								1		1	1		3
5 000— 9 999..													
10 000—19 999..													
Summa	**37**	**125**	**181**	**200**	**261**	**268**	**125**	**63**	**28**	**4**	**1**		**1 293**

erinras om ett resultat som framgick av undersökningen av de biförtjänstagenter, som inregistrerades i februari 1932, nämligen att ju längre tid vederbörande var overksam desto mindre blev sannolikheten för att han över huvud skulle göra någon insats. Av agenter, som varit overksamma i 3 år, var det nämligen endast 2 %, som gjorde någon insats under det därefter följande året.

Såsom ovan framhölls förete de olika bolagens kårer av biförtjänstagenter betydande avvikelser i fråga om fördelningen efter provisionsinkomst. Till närmare belysning härav återges i *tabellerna V och X* de extrema fördelningarna såväl inom stor som liten försäkring. De båda storförsäkringsbolagen, här betecknade med A och B, hade 39 resp. 3 % av biförtjänstagenterna utan provisionsinkomst år 1942. För folkförsäkringsbolagen C och D voro motsvarande siffror 28 resp. 0 %. Särskilt motsatsen mellan den av bolaget C och av bolaget D representerade fördelningstypen erbjuder åtskilligt av intresse. Det må framhållas att vid fördelningen efter inkomst för bolaget C hänsyn kunnat tagas endast till inkomst på grund av anskaffningsprovisionen. Biförtjänstagenterna hos bolaget C synas tillhöra tvenne skilda grupper, den ena fördelande sig omkring en inkomst av storleksordningen 250—500 kronor, den andra hopande sig vid mycket låga eller obefintliga inkomster.

Tab. X. Biförtjänstagenternas fördelning efter provisionsinkomst åren 1941 och 1942.

Folkförsäkring. Bolag C.

1941 \ 1942	0	1—9	10—24	25—49	50—99	100—249	250—499	500—999	1 000—2 499	2 500—4 999	5 000—9 999	10000—19999	Summa
0..	566	89	87	48	22	12	3	1					828
1— 9..	109	36	54	38	8	11							256
10— 24..	88	35	51	41	24	8	2						249
25— 49..	40	29	36	37	31	16	1						190
50— 99..	10	7	6	23	61	53	8						168
100— 249..	8	3	1	3	27	350	138	8	1				539
250— 499..	2			3	3	74	306	88	4				480
500— 999..						2	31	115	29				177
1 000— 2 499..							1	6	27	1	1		36
2 500— 4 999..										2	1		3
5 000— 9 999..									1				1
10 000—19 999..													
Summa	823	199	235	193	176	526	490	218	62	3	2		2 927

Folkförsäkring. Bolag D.

1941 \ 1942	0	1—9	10—24	25—49	50—99	100—249	250—499	500—999	1 000—2 499	2 500—4 999	5 000—9 999	10000—19999	Summa
0..													
1— 9..													
10— 24..			1										1
25— 49..					1	1	1						3
50— 99..				1	11	5	1	1					19
100— 249..					1	122	89	9					221
250— 499..			1		1	25	398	160	2				587
500— 999..						1	46	552	55				654
1 000— 2 499..								5	65	3	1		74
2 500— 4 999..													
5 000— 9 999..													
10 000—19 999..													
Summa			2	1	14	154	535	727	122	3	1		1 559

Bolaget D:s biförtjänstagenter äro beträffande inkomsten i stort sett jämförbara med den första gruppen hos bolaget C. De övriga stor- och folkförsäkringsbolagen representera i här berörda avseende övergångsformer mellan bolagen A och B resp. bolagen C och D.

C. Yrkesfältmännens inkomstförhållanden.

Utöver de uppgifter för vilka tidigare redogjorts rörande biförtjänstagenternas provisionsinkomster hava även uppgifter angående yrkesmännens inkomstförhållanden infordrats. Att överblicka dessa eller att beträffande dem göra sammanfattningar för grupper av bolag har visat sig förenat med stora svårigheter, framför allt med hänsyn till de skiftande anställningsförhållandena hos olika bolag och de olika benämningar på vissa av dessa fältmän som olika bolag tillämpa. Härtill kommer, att bolagen även använt växlande förfaringssätt vid uppgifternas sammanställning. Vid

försök som gjorts att sammanföra de nämnda yrkesmännen i grupper har man stannat för följande indelning.

1. Distriktschefer utan reseskyldighet.
2. Reseinspektörer.
3. Platsinspektörer.
4. Yrkesagenter.

Vid genomförandet av denna indelning ha för åstadkommande av större homogenitet vissa yrkesfältmän uteslutits. Så är fallet med personer, som enligt vederbörande bolags uppgift icke varit i arbete hela året, bl. a. på grund av inkallelse till militärtjänstgöring. Även fältmän som pensionerats men likväl utföra arbete mot lägre ersättning än tidigare ha uteslutits. Icke heller ha Thules generalagenter (8 st.), som i viss mån synas intaga en särställning, medtagits. I vissa fall synas bolagen själva ha uteslutit sådana personer, som nyligen vunnit anställning som fältmän, förmodligen på den grund att dessa personers inkomster icke ansetts representativa för fältmännen i övrigt. Det anförda må tjäna som exempel på de svårigheter, som möta då det gäller att få en överblick över hithörande spörsmål.

Då det visat sig, särskilt inom storförsäkringen, att fältmännen i ett icke ringa antal fall, samtidigt med att de hava anställning som yrkesfältmän inom livförsäkringen, även kunna ha annan huvudsyssla, har var och en av de ovan angivna fyra grupperna uppdelats på fältmän, som uteslutande eller huvudsakligen äro sysselsatta inom livförsäkringen (grupp a) och fältmän som ha annan huvudsyssla (grupp b). De följande sammanställningarna hava gjorts med reservation för de bristfälligheter, som vidlåda det föreliggande materialet. Antalet yrkesfältmän av olika kategorier framgår av *tab. Y.*

Tab. Y. Antal yrkesfältmän av olika kategorier vid utgången av åren 1938 och 1942.

Yrkeskategori	Stor försäkring				Folkförsäkring				Summa	
	grupp a		grupp b		grupp a		grupp b			
	1938	1942	1938	1942	1938	1942	1938	1942	1938	1942
Distriktschefer utan reseskyldighet	43	35	1	1	—	—	—		44	36
Reseinspektörer	181	153	12	11	507	359	—	—	700	523
Platsinspektörer	69	62	13	18	82	80	—	—	164	160
Yrkesagenter	19	26	99	133	357	378	2	8	477	545
Summa	**312**	**276**	**125**	**163**	**946**	**817**	**2**	**8**	**1 385**	**1 264**

Såsom synes förekommer det inom folkförsäkringen endast i sällsynta undantagsfall, att de inregistrerade yrkesmännen ha annan huvudsyssla (grupp b). Inom stor försäkring förekommer detta betydligt oftare och är beträffande yrkesagenterna regel. Siffrorna ge även vid handen, att antalet yrkesfältmän inom de mera överordnade kategorierna ha något minskat från 1938 till 1942, vilket däremot icke är fallet i fråga om agenterna. Minskningen torde dock i huvudsak kunna förklaras genom inkallelserna till militärtjänstgöring. Endast sådana fältmän ha nämligen medtagits som utfört arbete under hela året.

Yrkesfältmännens fördelning efter inkomst framgår av *tab. Z* för stor försäkring och *tab. Å* för folkförsäkring. Till inkomster räknas direkt utbetalade löner och provisioner men icke resebidrag o. d. Icke heller ha dyrtidstillägg och bidrag till fältmännens pensionering medräknats. De infordrade uppgifterna lämna icke när-

Tab. Z. Yrkesfältmännens fördelning efter inkomst åren 1938 och 1942.

Stor försäkring.

Inkomst kr.	Helt eller huvudsakligen sysselsatta i liv och tillhörande yrkeskategori				Annan huvudsyssla och tillhörande yrkeskategori			
	1	2	3	4	1	2	3	4
				År 1938				
— 1 000		7	4	4		2	2	55
1 000— 1 999		22	4	3		5	2	18
2 000— 2 999		25	5	4		1	4	14
3 000— 3 999	2	31	10	1	1	2	2	9
4 000— 4 999	6	23	11	5		1	3	
5 000— 5 999	13	20	6					3
6 000— 6 999	8	11	4					
7 000— 7 999	2	9	8					
8 000— 8 999	2	7	3					
9 000— 9 999	1	5	4					
10 000—10 999	2	3	3	1				
11 000—11 999		4	1					
12 000—	7	14	6	1		1		
Summa	**43**	**181**	**69**	**19**	**1**	**12**	**13**	**99**
				År 1942				
— 1 000		1		8		2	3	74
1 000— 1 999		5	3	4	1	2	2	28
2 000— 2 999		6	3	1		1	5	14
3 000— 3 999	2	14	7	3			3	7
4 000— 4 999	2	18	5	3			1	3
5 000— 5 999	4	13	8			1	1	4
6 000— 6 999	4	17	6	1			1	1
7 000— 7 999	4	12	5				1	2
8 000— 8 999	4	11	7	2		2	1	
9 000— 9 999	1	11	4			1		
10 000—10 999	4	9	3	1				
11 000—11 999	1	7	1	1				
12 000—	9	29	10	2		2		
Summa	**35**	**153**	**62**	**26**	**1**	**11**	**18**	**133**

mare upplysning rörande inkomsten, där denna överstiger 12 000 kronor. För storförsäkringen inträffade detta i 7 % av samtliga fall år 1938 och i 12 % av fallen år 1942. Medtagas även Thules generalagenter, vilka såsom tidigare framhållits uteslutits från sammanställningarna, komma dessa procenttal att höjas till 8 resp. 13. För folkförsäkringens vidkommande äro motsvarande siffror 7 resp. 8 %. Ur den fördelning efter inkomst, som framgår av tabb. Z och Å, har genomsnittsinkomsten beräknats för de yrkesfältmän av olika kategorier, vilkas inkomst understigit 12 000 kronor per år. Resultatet av denna beräkning, i vilken siffrorna avrundats till 100-tal kronor, framgår av *tab. Ä.*

För samtliga yrkeskategorier är genomsnittsinkomsten större 1942 än 1938. Stegringen är större inom stor försäkring än inom folkförsäkringen, vilket torde kunna förklaras därav, att anskaffningen från 1938 till 1942 ökat mera inom stor försäkring än inom folkförsäkringen. Därjämte visar det sig, att inkomstnivån för yrkesmännen såväl 1938 som 1942 är högre inom folkförsäkringen än inom stor försäkring.

I fråga om kostnader för dyrtidstillägg och pensionering ha dessa icke kunnat

Tab. Å. Yrkesfältmännens fördelning efter inkomst åren 1938 och 1942.

Folkförsäkring.

Inkomst kr.	Helt eller huvudsakligen sysselsatta i liv och tillhörande yrkeskategori				Annan huvudsyssla och tillhörande yrkeskategori			
	1	2	3	4	1	2	3	4
				År 1938				
— 1 000								
1 000— 1 999				1				
2 000— 2 999		14	1	16				
3 000— 3 999		16	5	94				
4 000— 4 999		64	11	159				
5 000— 5 999		100	14	46				1
6 000— 6 999		66	12	11				
7 000— 7 999		62	16	5				
8 000— 8 999		47	13	6				1
9 000— 9 999		44	4	7				
10 000—10 999		17	6	3				
11 000—11 999		21						
12 000 och däröver .		56		9				
Summa		**507**	**82**	**357**				**2**
				År 1942				
— 1 000								
1 000— 1 999		7		1				
2 000— 2 999		18	3	10				
3 000— 3 999		6	3	73				
4 000— 4 999		8	5	147				
5 000— 5 999		30	9	75				
6 000— 6 999		63	17	17				
7 000— 7 999		55	22	11				
8 000— 8 999		49	11	11				1
9 000— 9 999		28	6	7				
10 000—10 999		26	2	7				1
11 000—11 999		20	2	8				
12 000 och däröver .		49		11				6
Summa		**359**	**80**	**378**				**8**

fördelas på de fyra olika yrkeskategorierna. Vad beträffar dyrtidstilläggen, som utgått endast under 1942, hava tillgängliga siffror sammanförts i följande översikt.

Dyrtidstillägg till yrkesfältmän år 1942.

	Stor försäkring	Folkförsäkring
A) Totala antalet registrerade yrkesfältmän enligt tab. O	520	912
B) Antal yrkesfältmän med dyrtidstillägg	189	763
B) i % av A)	36	84
Summa dyrtidstillägg i tkr	167	723
Dyrtidstillägg per yrkesfältman under A) i kr.	321	793
Dyrtidstillägg per yrkesfältman under B) i kr.	884	948

Ur siffrorna framgår, att det relativa antalet yrkesfältmän som åtnjuta dyrtidstillägg är betydligt större inom folkförsäkringen än inom stor försäkring (84 resp. 36 % av samtliga yrkesmän), medan dyrtidstilläggets storlek per yrkesman som

Tab. Ä. Genomsnittsinkomsten för yrkesfältmän som uteslutande eller huvudsakligen äro sysselsatta inom livförsäkring.

Yrkeskategori	Stor försäkring		Folkförsäkring	
	År 1938	År 1942	År 1938	År 1942
1. Distrikstschefer utan reseskyldighet	6 100	7 300	—	—
2. Reseinspektörer	4 500	6 400	6 800	7 400
3. Platsinspektörer	5 200	6 200	6 800	7 000
4. Yrkesagenter	2 900	3 400	4 600	5 100

uppbär dylikt tillägg i genomsnitt är av samma storleksordning inom stor försäkring och folkförsäkring (884 resp. 948 kronor).

Vad åter angår pensioneringsskostnaderna tillåta de av bolagen lämnade uppgifterna knappast några slutsatser som kunna anses vara av större värde. Understundom synes den lämnade kostnadsuppgiften avse vad som bolaget direkt utbetalt under året i utgående pensioner, i andra fall torde även till pensionsfond avsatta belopp inkluderas, i något fall är den lämnade uppgiften fiktiv i så måtto att den satts lika med den årliga premie som skulle ha erfordrats för att säkerställa en blott villkorlig pensionsutfästelse betraktad såsom oantastlig. I fråga om det antal yrkesmän som pensioneringskostnaderna gälla, synes detta antal i något fall endast avse de existerande pensionärerna, i andra fall både yrkesmän med pensionsrätt och pensionärer. Om man tager de av bolagen lämnade uppgifterna sådana de äro, erhålles följande sammanställning.

Pensioneringskostnader för yrkesfältmän år 1942.

	Stor försäkring	Folk-försäkring
A) Totala antalet registrerade yrkesfältmän enl. *tab. O*	520	912
B) Antalet fältmän som omfattas av pensionering	166	892
B) i % av A)	32	98
Summa pensionskostnader i tkr	202	482
Kostnad per yrkesfältman enligt A) i kr	388	529
Kostnad per yrkesfältman enligt B) i kr	1 217	540

Med stark reservation för de bristfälligheter, som vidlåda föreliggande siffror, torde man dock kunna draga den slutsatsen, att pensioneringen av storförsäkringens yrkesfältmän är blott ofullständigt genomförd, medan yrkesfältmännen inom folkförsäkringen i betydande omfattning äro föremål för pensionering. Kostnaden per fältman inom stor försäkring med ordnad pensionering är å andra sidan mer än dubbelt så stor som motsvarande kostnad inom folkförsäkringen.

III. Några jämförelser mellan siffrorna för de båda perioderna 1928—1937 och 1938—1942.

I det följande skola sammanställas några iakttagelser, som gjorts vid en jämförelse mellan uppgifterna från de båda perioderna 1928—37 och 1938—42.

Fältmännens genomsnittliga anställningstid vid utgången av 1937 och 1942. En sammanställning av medelanställningstiderna enligt *tab. A och O* utvisar följande.

Medelanställningstid ultimo 1937 och 1942.

	Yrkesfältmän			Biförtjänstagenter		
	1937	1942	Ökning	1937	1942	Ökning
Stor försäkring.						
Aktiebolag	7·5	9·1	1·6	7·7	8·5	0·8
Öms. bolag	7·5	8·7	1·2	8·2	9·2	1·0
Folkförsäkring	9·4	11·7	2·3	6·9	7·0	0·1
Samtliga bolag	8·8	10·7	1·9	7·6	8·1	0·5

Medelanställningstiden för fältmännen har så gott som genomgående ökat under tiden från 1937 till 1942. Ökningen är störst för yrkesfältmännen. För folkförsäkringens biförtjänstagenter föreligger praktiskt taget ingen ökning. Då folkförsäkringsbolagen i det föregående visat sig förete vissa icke oväsentliga skiljaktigheter lämnas här för fullständighetens skull uppgift om medelanställningstiderna inom vart och ett av dessa bolag särskilt.

Medelanställningstid ultimo 1937 och 1942.

	Yrkesfältmän			Biförtjänstagenter		
	1937	1942	Ändring	1937	1942	Ändring
De Förenade	11·1	14·4	+ 3·3	6·1	6·0	— 0·1
Trygg	9·4	11·3	+ 1·9	6·7	6·8	+ 0·1
Framtiden	7·6	9·7	+ 2·1	7·5	6·8	— 0·7
Folket	14·8	11·9	— 2·9	6·8	8·0	+ 1·2
Tillsammans	9·4	11·7	+ 2·3	6·9	7·0	+ 0·1

Förhållandet mellan antalet biförtjänstagenter och yrkesfältmän. Av tab. A och O erhållas i följande tablå angivna siffror.

	Antal yrkesfältmän		Antal biförtjänstagenter		Antal biförtjänstagenter per yrkesman	
	1937	1942	1937	1942	1937	1942
Stor försäkring						
Aktiebolag	197	257	10 982	8 340	56	32
Öms. bolag	317	263	14 303	11 005	45	42
Folkförsäkring						
De Förenade	138	130	3 132	2 485	23	19
Trygg	539	514	3 260	3 476	6	7
Framtiden	308	204	4 670	3 586	15	18
Folket	68	64	3 833	3 930	56	61

Antalet biförtjänstagenter per yrkesman har i stort sett hållit sig oförändrat under tiden från 1937 till 1942; endast de aktiebolag, som driva stor försäkring, förete en mera markerad nedgång, vilket beror på en betydande ökning av antalet yrkesmän hos Skandia från 36, år 1937, till 95, år 1942. Folkförsäkringsbolagen förete såsom synes betydande olikheter i berörda avseende.

Avregistreringarnas fördelning på olika avgångsorsaker för samtliga bolag framgår ur *tab. B och P.* En sammanställning har gjorts i följande tablå.

Avgångsorsak	Antal avregistrerade yrkesfältmän i genomsnitt per år under perioden		Relativa tal	
	1928—37	1938—42	1928—37	1938—42
1	10	7	5	5
2	8	15	4	10
3	8	10	4	7
4	55	19	26	13
5	130	93	61	65
Tillsammans	**211**	**144**	**100**	**100**

Det betydande antalet avregistreringar bland yrkesfältmännen på grund av orsakerna 4 och 5 har tidigare berörts och sammanhänger huvudsakligen med det stora antalet avregistreringar som företogs hos Framtiden under den första perioden. Till belysning av utvecklingen på denna punkt har i följande översikt sammanförts antalet avregistreringar på grund av nämnda båda orsaker dels för aktiebolag och ömsesidiga bolag som driva stor försäkring dels för varje folkförsäkringsbolag för sig.

	Genomsnittliga antalet avregistreringar per år bland yrkesfältmän på grund av			
	Förseelse eller olämplighet (orsak 4)		Annan anledning (orsak 5)	
	1928—37	1938—42	1928—37	1938—42
Stor försäkring				
Aktiebolag	3·8	1·8	7·5	28·0
Öms. bolag	3·8	3·6	18·7	17·8
Folkförsäkring				
De Förenade	2·9	0·6	7·2	2·2
Trygg	18·3	9·8	26·8	15·8
Framtiden	24·7	3·2	68·5	28·0
Folket	1·7	0·2	1·0	0·8

De i denna tablå angivna siffrorna ha i följande översikt omräknats i procent av antalet yrkesfältmän vid utgången av de båda perioderna.

	Förseelse eller olämplighet		Annan anledning	
	1928—37 %	1938—42 %	1928—37 %	1938—42 %
Stor försäkring				
Aktiebolag	1·9	0·7	3·8	10·9
Öms. bolag	1·2	1·4	5·9	6·8
Folkförsäkring				
De Förenade	2·1	0·5	5·2	1·7
Trygg	3·4	1·9	5·0	3·1
Framtiden	8·0	1·6	22·2	13·7
Folket	2·5	0·3	1·5	1·2

Med reservation för att de angivna procenttalen kunna vara i någon mån missvisande på grund av förskjutningar i antalet registrerade yrkesfältmän under de båda perioderna, torde de dock ge vid handen, att samtliga folkförsäkringsbolag förete en markerad nedgång i fråga om antalet avregistreringar på grund av orsakerna 4 och 5, vilket torde få betraktas såsom innebärande en ökad stabilitet i anställningsförhållandena. För storförsäkringens vidkommande kan någon allmän tendens icke utläsas av siffrorna.

Rättelser.

Sid. 195. Å fjärde raden uppifrån skall sättas punkt efter 1934 och orden »oaktat dessa reserver i stor utsträckning utnyttjats för fondförstärkningen» utgå.

Sid. 238. I noten skall 1943 utbytas mot 1944.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1943 års jordbrukstaxeringssakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. [29]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]
Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor [6].
Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]
Den familjevårdande socialpolitiken. [17]
Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. [19]
Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag ang. moderskapsbidrag. [23]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. [24]
Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. [27] Bilagor. [28]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande ang. den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. [20]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till arbetstagares uppfinningar. [21]

Industri.

Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. [22]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande ang. forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. [16]
P M ang. utvecklingsplanering på jordbrukets område. [18]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. [3]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Betänkande ang. tjänstepensionsförsäkringens organisation. [26]
Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. [33] 2. Motiv. [34]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]
1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [9]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. IV. Skolpliktstidens skolformer.
2. Folkskolan. A. Allmän del. [11] B. Förslag till undervisningsplaner. [15]
4. Realskolan. Praktiska linjer. [14]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]
Socialutbildningssakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. [30]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmänt kyrkomöte m. m. [32]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]
Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. [7]
Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. [25]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1946. Kungl. Boktr. P. A. Norstedt & Söner 451759